M. TULLII CICERONIS

SCRIPTA QUAE MANSERUNT OMNIA.

RECOGNOVIT

REINHOLDUS KLOTZ.

PARTIS III. VOL. II.

CONTINENS

EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBROS SEDECIM,
EPISTOLARUM AD M. BRUTUM LIBROS DUOS, PSEUDOCICERONIS
EPISTOLAM AD OCTAVIUM.

LIPSIAE
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXV.

PROOEMIUM EDITORIS.

Etiam in iis epistolarum libris, qui hoc volumine continentur, recognoscendis auctoritatem potissimum Io. Casp. Orellii et Io. Georgii Baiteri, qui coniuncta opera anno MDCCCXLV. M. Tullii epistolas ediderunt, secutus sum. Inspexi autem curiose etiam aliorum criticorum libros, qui has epistolas attigerunt, et in eis Alb. Sadol. Wesenbergii *Emendationes M. Tullii Ciceronis epistolarum* editas Havniae anno MDCCCXL., quibus critici Turicenses non erant usi nisi in extremis *epistolarum ad Atticum* libris, diligentissime usurpavi ab eoque critico cauto atque ingenioso maximo me opere adiutum esse in paranda hac editione lubenter profiteor. Iam singulos indicabo locos, in quibus ab Orellii atque Baiteri editione discedendum esse putavi.

Et in libro quidem *epistolarum ad Atticum* I. ep. 1. §. 1. illi ediderunt: *qui denegat et iuravit morbum et illud suum regnum iudiciale opposuit.*, quibus in verbis neque ipsa causa neque librorum auctoritas tempori praesenti locum concedit. Aquilii enim denegatio eo ipso continetur, quod iuravit morbum et regnum iudiciale suum opposuit, ut idem tempus his tribus verbis *denegavit* — *iuravit* — *opposuit* requiratur. Et fuisse olim tempus perfectum in cod. archetypo inde concludi potest, quod, etiam si in cod. decurtato Bosii Y. aperte *denegat* scriptum est, tamen et cod. Crusellinus Bosii X. et cod. Tornaesianus Lambini et Bosii Z. *et negavit* habent, ut quod in cod. Mediceo (M.) legitur *denegant*, id sine dubio *denegauit*, non *denegat* olim fuisse videatur. Quod autem scribi voluit Wesenbergius l. c. p. 7. *et negavit*, id propterea improbandum putavi, quod et codd. Y et M. in *denegandi* verbo conspirant nec tria haec verba *et negavit et iuravit* — *et opposuit* ita ponenda erant, quasi per se singula constarent, quod tum fit, si ter coniunctio ponitur, verum ita, ut denegatio illa duobus potissimum argumentis, ut supra dixi, effici videretur, quod tum indicatur his verbis, si scribitur: *qui denegavit et iuravit morbum et — opposuit.* Eadem ep. §. 3. quod ediderunt Orellius et Baiterus: *Verum hoc ridiculum est, de magistro nunc cognoscere. Rogavit me Caecilius, ut etc.* est illud quidem in libris, sed iam haesitavit in his verbis Schützius, qui *Verum — cognoscere* seclusit. Ego auctore Madvigio apud Wesenbergium l. c. p. 69 scripsi: *Verum hoc ridiculum est de magistro. Nunc cognosce rem. Rogavit me Caecilius, ut etc.* Extrema hac ep. §. 5. pro corrupto ἠλίου ἀνάθημα scripsi *eius ἀνάθημα.* In cod. M. est *eliu anaθma*, '*illius ἀνάθημα*' nescio

qui apud Casaubonum. Ep. 2. §. 1. pro *tam diu* in cod. Med. et antiquis editionibus est *etiam diu*, id etsi eo quo voluit Wesenbergius modo in *Observatt. critt. in M. Tullii Ciceronis pro P. Sestio orationem* p. 21. facile explicari potest, tamen potest id olim etiam fuisse: *Abs te et tam diu nihil litterarum?* Ep. 3. §. 3. de Graevii coniectura recte Turicenses scripserunt *nec tibi nec sibi defuisse.* In libris est *nec tibi defuisse.* Conf. etiam I. N. Madvigium ad Cic. lib. *de finibus* p. 819. Ep. 4. §. 3. sripsi de Wesenbergii coniectura in *Emendationibus* p. 18. proposita *per mihi gratum est. Est ornamentum etc.* Vulgo legebatur: *per mihi gratum est, et ornamentum etc.* Paullo post *Hermes* retinui pro Ἑρμῆς, quod Orellius et Baiterus reposuerunt. *Hermes* iam antiquo tempore in linguam Latinam receptum erat, conf. etiam ep. 8. §. 2. Ep. 8. §. 3. *intermissione* coniecit primus Bembus. In libris est *missione.* Eadem ep. §. 5. *teneo* omissum in libris Orellius restituit. Ep. 6. §. 2. reliqui ego quoque: *Pater nobis decessit a. d. IIII. Kal. Decembres.*, ubi Madvigius apud Wesenbergium l. c. p. 93. *discessit* scribendum esse putavit, ut id ad patris migrationem pertineret. Ad obitum spectare patris scriptorem iam appositus Dativus *nobis* significat, neque impius Cicero videtur, quod his paucis verbis de patris sui obitu certiorem fecit amicum. Eodem modo etiam ep. 2. §. 1. de nato sibi filio simpliciter scribit: *L. Iulio Caesare C. Marcio Figulo coss. filio me auctum scito salva Terentia.* et de desponsata Tulliola ep. 3. §. 3. *Tulliolam C. Pisoni L. F. Frugi despondimus.* Quod autem de fratris patruelis L. Ciceronis morte ep. 5. §. 1. pluribus verbis loquitur, id propterea fit, quod idem et Attici adfinis amicusque fuerat et studia etiam communia forensia ac domestica cum Cicerone habuerat. Dativo autem illo ethico, qui dicitur, *nobis* satis significat et ad se et ad Q. fratrem decessum patris vehementius pertinuisse, tum ex ipsa rei gravitate Atticus hoc debebat intelligere. Ep. 10. §. 6. recte existimavit Wesenbergius in *Observatt. critt. in orat. Sestianam* p. 29., quod vulgo legebatur et est in cod. M. a pr. manu *sponsorem appellat* antistare ei, quod e correctione cod. Medicei receperunt nuper Orellius et Baiterus, *sponsorem non appellat.* Sed quod ipse Cicero sponsor erat factus Tulliolae, credo ego pronomen *me* oblitteratum fuisse. Quam ob rem edidi: *sponsorem [me] appellat.* Sic nascitur iusta oppositionis ratio Atticum inter et Ciceronem ipsum. Ep. 13. §. 1. pro corrupto *rhetorum* Orellius ῥητορικώτατα scribendum coniecit, et paullo post, ubi ego lacunae signa reliqui, *quod mihi non perinde est.* Deinde ego quoque reliqui *ad Sicyonem oppugnandum* propter usum Graecae linguae, sed quod Lambinus commendavit *oppugnandam*, non male suspicatur Wesenbergius in *Emendationibus* p. 35. adn. fortasse fuisse in cod. Z. Eadem ep. §. 2., ubi pro *metuas* in cod. M. est *speres*, non male suspicatur Orellius verbum prorsus omittendum esse. Postea quod pro vulgato: *Quin nunc leviter inter se dissident.* 3. *Sed vereor, ne hoc, quod infectum est, serpat longius.*, scripsi ego: *Qui nunc — dissident, sed vereor — serpat longius. inter*

se dissident, 3. *Credo etc.*, id inventum est a Wesenbergio l. c. p. 123. *qui nunc* est in margine cod. M. *quin nunc* in cod. Bosii, *quin immo* in cod. M. est et vulgo legebatur. Paullo post §. 3. quod in cod. M. legitur *ad virgines atque pontifices* pro vulgato *ad pontifices*, prorsus oblitterare nolui itaque verba in suspicionem adducta uncis circumdata retinui. Postea *Vereor ne haec neglecta — causa sit* retinui, sed quum *causa sint* non sine librorum auctoritate a Lambino editum esse videatur, iam *sint* anteponendum esse videtur. Ep. 14. §. 2. *de nostris rebus* est a Manutio. In libris est *de istis*, in margine Cratandrinae *demptis*. Eadem ep. §. 6. recte Orellius et Baiterus vulgatum olim ordinem revocarunt *uno vitio minus vitiosus*. Vide etiam Wesenbergium l. c. p. 49. Ep. 16. §. 4. *nihil impetrabat reus* edidi auctore Lambino et Wesenbergio l. c. p. 29. pro vulgato *n. impetrarat r.* Eadem ep. §. 8. quod scripsi *quam nolo ab aliis legi* pro vulgato *quam nolo aliis legi*, a Madvigio est ad Cic. *de finibus* lib. I. p. 27. Facile ***ab*** ante ***aliis*** excidit, Dativus autem propter ambiguitatem ferri vix potest. Denique §. 13. quod scripsi *Famam* pro *Fabam*, est de Orellii coniectura factum, qui confert Senecae *ludi* c. 9. §. 2. Res admodum incerta est. Ep. 17. §. 6. quod verba *non publicae* deessent in Cod. M., id ipsum indicans, seclusi uncis, §. autem 7. mirabar, quod Orellius et Baiterus post ea, quae disputata sunt a Madvigio ad Cic. *de finibus* libros p. 812 sqq., etiam nunc *dissidio* pro *discidio* obtinuerunt, quod ego e correctione cod. M. restitui. Dein §. 8. *pecuniam*, etsi omissum est in codd. Z. et M., tamen uncis circumclusum retinui, quod in formula nomen adiici paene legitimum est. Tum §. 9. retinui *libentissimo* pro eo, quod nuper e margine ed. Cratandrinae editum est, *liberalissimo*. Conf. ep. 14. §. 3. *quae tam libenti senatu laudarentur*. Ep. 18. §. 1. ego de Orellii coniectura scripsi: *quicum ego quum loquar, nihil fingam etc.* In cod. M. est *etiam loquar*, in edd. antiq. *colloquar*. Paullo post sic edidi, ut scriberem: *Abest enim frater ἀφελέστατος et amantissimus*: *Metellus non homo, sed l i t t u s a t q u e a ë r e t s o l i t u d o m e r a!* Turicenses locum corruptum habuerunt et ediderunt: '† Metellus — *Non homo, sed — — litus atque aër et solitudo mera!*' Conferas de toto hoc loco etiam O. R i b b e c k i i *Tragicorum Latinorum reliquias* p. 219 sq. Postea §. 3. cur *posset*, quod videntur omnes libri tueri, pro *possit* revocarim, vix est quod significem. Tempus ad *est impositus* spectat. Vide quae attuli in praef. part. III. vol. I. p. XXXVI. Eadem ep. §. 8. scripsi auctore Wesenbergio *si ex iis, quae scripsimus tanta, etiam a me non scripta perspicis*, pro vulgato: *si ex iis, quae scripsimus, tanta etiam etc.* Orellius *cuncta etiam* scribi voluit. De attractionis genere disputavit Wesenbergius l. c. p. 8. Ep. 19. §. 1. non credo dubitari posse quin omnium librorum auctoritas obtinenda sit in verbis his: *quod nullam a me epistolam ad te sino absque argumento ac sententia pervenire.*, ubi Orellius et Baiterus scripserunt *sino sine argumento*. Vide quae posui in *Lexico Lat. linguae* vol. I. p. 41. et

quae disputavit Fr. Haase ad Reisigii *Scholas Gramm. de ling. Lat.* adn. 264. p. 217. Ep. 20. §. 1. scripsi ego de Madvigii sententia, quem vide ad Cic. *de finibus* lib. p. 371., *suaviter, diligenter, officiose, humaniter.* Vulgo legebatur *suaviter, diligenter, officiose et humaniter. et* omittunt et ed. Ascens. et ed. Cratandr.

L. II. ep. 1. §. 5. vulgo legebatur: *Itaque iam familiariter cum ipso cavillor ac iocor. Quin etiam cum candidatum deduceremus etc.* Ego de coniectura mea scripsi: *Itaque iam familiariter cum ipso cavillor ac iocor: qui etiam, quum candidatum deduceremus, quaerit ex me etc.* Ep. 2. §. 2. Orellius cum Baitero edidit: *Mihi crede, leges: Haec doceo — mirabilis vir est.* Quod ego reposui: *Mihi credes, si leges, hic mirabilis vir est*, est de Wesenbergii coniectura, quem vide l. c. p. 117 sq. Ep. 5. §. 2. in verbis his: *Vide securitatem meam,* magna scripturae discrepantia in libris est. Cod. Y. habet *vide securitatem,* quod Turicenses retinuerunt, cod. *Z. videre vitam,* cod. M. *videte ciuitatem.* Admodum placet *G. Kahntii* coniectura proposita in *Symbolis criticis in M. Tullii Ciceronis epistolas* Cizae anno MDCCCXLIV. editis p. 3., qui scribi voluit: *Vides curiositatem meam,* coll. harum epistolarum lib. IV. ep. 11., lib. VI. ep. 1., lib. I. ep. 12. Idem paullo post e vestigiis cod. M., qui habet: *Sic inquam in animo sic vellem,* scribi voluit: *Sic, inquam, in animo (est); ac vellem ab initio.* Ep. 6. §. 2. scripsi de Madvigii ratione ad Cic. *de finibus* lib. p. 320. proposita: *mihi quaevis satis iusta causa cessandi est: qui etiam dubitem an hic Antii considam etc.* Vulgo legebatur: *mihi quaevis satis iusta causa cessandi est. Quin etiam dubitem, hic an Antii considam etc.* Orellius *dubito* pro *dubitem* scribi voluit ita, ut *Quin* retineret. Ep. 7. §. 2. quum in libris omnibus esse videret G. Kahntius *in hominem ire cupiebam,* non simpliciter ille l. c. p. 4. *in* delere, sed verba sic transponi voluit *ire hominem cupiebam,* quo maior vis inesset in verbo *ire.* §. 3. Orellius et Baiterus ediderunt e cod. Bosii et margine ed. Cratandr. *Cum domi Caesaris,* ego cum cod. M. retinui *quum in domo Caesaris,* quo mihi oppositionis ratio magis exstare videtur. Ep. 9. §. 1. in loco adfecto, quem Orellius cum Baitero ito edidit: *qui regna, qui praedia tetrarchis, qui immanes pecunias paucis dederunt,* ita tamen, ut ipse ex parte cum Ernestio scribi vellet: *qui regna, populi Romani praedia, tetrarchis etc.*, Wesenbergius l. c. p. 117. *tetrarchis* omitti voluit. Ego de coniectura mea scripsi: *qui regna quasi praedia tetrarchis, qui etc.* Ep. 12. §. 2. Orellius et Baiterus retinuerant: *Emerseram commode ex Antiati etc.* Ego Goveano auctore et Schützio scripsi *commodum.* Vide Wesenbergium in *Observatt. critt. in orat. Sestianam* p. 25. Cap. 14. §. 2. Orellius et Baiterus scripserunt *Vidi* e codd. Y et Z. In cod. M. pr. est *vide* et corr. *vides.* Ego scripsi: *Video enim quibus hominibus aures sint deditae meae.* Saepe enim corruptum est hoc praesens, quod magis universam efficit sententiam eodem quo Graecorum ὁρῶ modo. Ep. 15. §. 1. falso nuper Orellius scribi voluit: *Romae enim mi videor esse, cum tuas litteras lego.* In libris

mi non est, quod ne requiritur quidem in hac formula, vide Ciceronis *Laelium* cap. 4. §. 15. *quo in genere sperare videor Scipionis et Laelii amicitiam notam posteritati fore.* et eiusdem *de oratore* lib. II. cap. 28. §. 122. *quod iam sperare videor.* et omnino nota res est. Eadem ep. §. 2. omnes fere de Bosii coniectura nunc scripserunt: *seu ruet seu eriget rem publicam*, quam esse certissimam coniecturam pronunciavit etiam Wesenbergius l. c. p. 61. G. Kahntius autem l. c. p. 4. in eo tantum modo a Bosio recedi voluit, ut scriberetur: *seu eruet seu eriget rem publicam*, quod *ruendi* verbum non diceretur nisi a poëtis transitive. Sed *eruere* hac quidem significatione ipsum quoque non est usurpatum nisi a poëtis. Ep. 16. §. 1. in cod. M. pr. legitur *primo*, non *primum*. Id recipiendum esse vidit Wesenbergius l. c. p. 24. Ep. 17. §. 3. nuper Orellius et Baiterus ediderunt cum reliquis e codd. X. Y. Z. *velim e Theophane expiscere, quonam in me animo sit Alabarches*, eorumque ego scripturam eram secutus in *Lexico Lat. linguae* vol. I. p. 270. auctore potissimum *Iac. Cuiacio* in *Observatt.* lib. VIII. cap. 37. Sed recte demonstravit H. Haeckermannus copiosiore disputatione in libro, qui inscribitur *Archiv für Philologie und Paedagogik* vol. XV. p. 552 sqq. unice verum esse id, quod legitur in cod. M. *Arabarches*, quem iam secutus sum. Ep. 18. §. 3. iam verba: *Displiceo mihi nec sine summo scribo dolore*, ad solutam Ciceronis orationem revocaveram, quum vidi in eadem sententia esse Wesenbergium in *Emendationibus* p. 26. Orellius et Baiterus pro versu hexametro acceperunt, sine ulla idonea causa. Ep. 19. §. 3. in verbis his: *Nam et eius modi sunt ii versus etc.* de Lambini sententia secluserunt Orellius et Baiterus *et* Coniunctionem. Recte defenderat Madvigius ad Cic. *de finibus* lib. p. 804. Ep. 20. §. 1. olim legebatur: *sed quia, ut video, pragmatici homines omnibus historiis, praeceptis, versibus denique cavere iubent etc.* Orellius et Baiterus corruptum hoc, quod est in cod. M. posuerunt: *sed quia volo πραγματικοὶ homines etc.* Ego scripsi: *sed quia nos pragmatici homines etc.* *historiis* est a Lambino, in libris est *historicis.* Ep. 21. §. 6. legitur in libris: *Spero nos aut certe cum summa gloria aut sine molestia etiam discessuros*, quod corruptum est. Manutius scribi voluit: *Spero nos aut cum summa gloria aut certe sine molestia esse discessuros.* Ego scripsi: *Spero nos aut cum summa gloria etiam aut certe sine molestia discessuros.* Conf. ep. 19. §. 1. *Etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate vel declinare nulla cum molestia posse.* Ep. 22. §. 2. auctore Wesenbergio, cuius vide *Emendationes* p. 97., *sed*, quod in libris omnibus legitur, delevi ante *fidem* positum. Eadem ep. §. 7. extrema non probavi, quod de Faërni coniectura nuper editores Turicenses reposuerant *pudentem* pro *prudentem* in verbis his: *et hominem gravem et prudentem et dignum tua commendatione cognovi.* Neque enim ullo modo intelligo cur prudentia cum gravitate ita pugnet, ut hic tollenda sit in laude hominis Ciceroni ab Attico commendati. Ep. 24. §. 2. pro *restitisse* e margine ed. Cratandr. nuper Orellius et

Baiterus ediderunt *constitisse*, ita tamen, ut Orellius *constituisse* verum esse existimaret. Eadem ep. §. 3. *et qui illuc factus institutusque venisset*, cum Orellio ac Baitero retinui, quamquam Wesenbergius quoque l. c. p. 67. commendavit *ut qui etc.*, quod proposuit Pius. Eadem ep. §. 4. dubitari non potest quin corruptum sit quod vulgo legitur: *Ea nos, utpote qui nihil contemnere solemus, non pertimescebamus.* Itaque de Wesenbergii ratione, qui accurate de his verbis disputavit in *Emendationibus* p. 68., scribendum putavi: *Ea nos, utpote qui nihil contemnere soleamus, [non contemnebamus, sed] non pertimescebamus,* ut propter litterarum similitudinem quae supplevimus verba olim excidisse videantur. Paullo post in verbis his aperte corruptis: *honestissimeque et dignitatem nostram magna cura tuemur*, suspicatus eram, Nomen substantivum excidisse, id quod notis significavi. Postea vidi in eadem sententia fuisse G. Kahntium l. c. p. 4 sq., qui sic suppleri voluit: *honestissimeque quietem et dignitatem nostram etc.*, cl. harum epistolarum lib. II. ep. 16. Ep. 25. §. 1. pro *ad illum* nuper omnes scripserunt de Ernestii coniectura *ad ipsum.* Retinui illud, quod in libris est. Potuit enim etiam in alio Pronomine peccari.

Lib. III. ep. 2. scripsi ego nuper, quod suasit Wesenbergius in *Observatt. critt. in orat. Sestianam* p. 7., *quam in fundo Siccae.* In libris est *quam in fundum Siccae.* Orellius et Baiterus e margine ed. Cratandrinae ediderunt *quam fundum Siccae.* Paullo post recepi e Wesenbergii coniectura proposita in *Emendationibus* p. 94. *sed tanta calamitas omnes molestias habet* pro eo, quod vulgo legebatur: *sed tota calamitas etc.*, quod intelligi plane non potest. Facile autem *tāta* et *tota* confundi poterant. Ep. 5. extrema scripsi *Thuriis* pro *Thurii,* quod ne tum quidem recte legeretur, si diceretur *Thurium.* Ep. 7. §. 1. Orellius nuper cum Baitero ediderunt de Ursini coniectura: *Quod si auderem Athenas petere, sane ita cadebat, ut vellem.* Ego illud retinui, quod vulgo e libris legebatur: *Quod si auderem, Athenas peterem: sane ita cadebat ut vellem*, quae scriptura, si verba *Quod si auderem* recte intelligis, falsa non est. Eadem ep. §. 3. extrema *Brundusio* scripsi pro *Brundusii* itemque aliis quoque locis feci. Eodem modo etiam *Thessalonica* pro *Thessalonicae* in epistolis, quae sequuntur, duabus extremis restitui, quod idem suasit Orellius, et in his epistolis et ep. 12. §. 3. Ep. 15. §. 2. scripsit Orellius cum Baitero e codd. Y. Z. *Ceteros quod purgas, debent mihi probati esse, tibi si sunt,* ego cum cod. M. utrobique idem verbum retinui et scripsi: *Caeteros quod purgas, debent mihi purgati esse, tibi si sunt.* Eadem ep. §. 6. quod est in libris *idque intellexi cum tibi tum Quinto fratri placere*, vulgo ediderunt. Ego aptius esse putavi edere: *id quod intellexi quum tibi tum Quinto fratri placere.* Facile enim *que* et *quod,* si compendium erat in cod. archetypo, confundi poterant. Vide ep. 16., ubi *quod* et *quam* et *que* confusa sunt. Ep. 16. etsi brevissima est, tamen pluribus in locis corrupta esse videtur. Ac primum quidem Wesenbergius in *Emendationibus* p. 115. recte vidit latere mendum in verbis his: *Totum iter* —

datarum, non aliud aliquid. Si spes erit, Epirum etc. et esse e codd. Oxoniensibus Q. et cod. Ursini legendum: *Totum iter — datarum. Nam si spes erit, Epirum etc. nam* pro *non* etiam in cod. M. est, *aliud aliquid* διττογραφία est e sequenti *aliud quid* huc vocata. Dein quod leve est scripsi *si minus* pro *sin minus* e cod. M. et antiquis edd., id quod aliis quoque locis a me factum est. Nam in eius modi re librorum auctoritas in quoque loco obtinenda. Paullo post mihi vera scriptura minime videtur esse *cum laetae sunt*, quod est scriptum e cod. Z. Caeteri libri *cum lectae sunt* habent. Equidem existimo propter similitudinem litterarum hinc plura verba excidisse, id quod saepissime in his ipsis epistolis factum est. Posui igitur lacunae signa et scripsi: *quae quum .... lectae sunt, tum id quod attulerunt ad spem, infirmant etc.* Sententia fere eius modi requiritur: *quae quum adferuntur, spem ostendunt, quum iterum lectae sunt, tum id, quod attulerunt ad spem, infirmant.* Sed singula quis potest praestare? Eadem ep. extrema pro verbis *quae putabis, ita scribas, ut putabis,* quae sic dicuntur legi in codd. X. Y. Z. In cod. M. et antiquis edd. legitur tantum hoc: *quae putabis, ita scribas*, ut mihi olim scriptum fuisse videatur in cod. archetypo: *itaque te rogo plane, ut ad me quae scis, ut erunt, quae putabis, ut putabis, ita scribas*, qui ordo verborum multo elegantior est. Ep. 17. §. 1. scripsi de Grotefendi coniectura, quam probavit Handius et Orellius: *ex ante diem III. Non. Iun.* In libris numerus *III.* omissus est. Confer etiam Wesenbergium l. c. p. 107. Ep. 19. §. 2. Orellius nuper et Baiterus in verbis his: *Me tuae litterae numquam in tantam spem adduxerunt quantam aliorum*, auctore Schützio *in* ante *quantam* inseruerunt. Improbaverunt hoc summo iure Wesenbergius l. c. p. 92. et G. Kahntius l. c. p. 5., qui quidem et Graeca exempla contulit Xenophontis *Memorabil. Socrat.* lib. II. cap. 1. §. 32. παρ' ἀνθρώποις οἷς προσήκει, lib. III. cap. 7. §. 2. ἐν ταῖς συνουσίαις αἷς κτλ. et Latina harum epistolarum lib. VIII. ep. 11. D. §. 3. *in eadem opinione fui qua reliqui*, et Cic. *epistolarum ad Q. fratrem* lib. 1. ep. 4. §. 5. *quoniam in tantum luctum et laborem detrusus es quantum nemo umquam*, et eiusdem *de legibus* lib. III. cap. 15. §. 33. *nam ego sum in ista sententia qua te fuisse semper scio*, falsus tantum modo in eo, quod in similitudinibus his omnibus interpunctionem ante Pronomen relativum tulit, quae plane omittenda est propter ipsam attractionem. Ep. 20. §. 1. scripsi de Lambini coniectura, quam probavit Wesenbergius l. c. p. 8. *maxima* pro *maximae*. Ep. 21. paene extrema scripsi e cod. M. *quibus putabis esse opus* pro vulgato *quibus putabis opus esse.* et paullo post *Thessalonica* pro *Thessalonicae*, qua de re iam supra dixi. Ep. 23. §. 2. nullam idoneam causam intelligere possum quam ob rem e cod. Bosii auctore Lambino Orellius cum Baitero receperint nuper: *Scis enim Clodium sanxisse, ut vix aut ut omnino non posset nec per senatum nec per populum infirmari sua lex.* Nam *ut* ante omnino repetitum non adiuvat, verum pervertit sententiam. Quapropter ego re-

vocavi quod vulgo legebatur: *ut vix aut omnino non posset etc.* Paullo post legitur e codd. Bosii: *sed quum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo non abrogari eam oporteat*, quibus in verbis offendit *quo non — oporteat.* In cod. M. legitur *quomodo*, id videtur ex antiquo compendio natum esse. Hoc spectans scripsi ego: *quo minus eam abrogari oporteat. minus* quum esset compendio notatum, corruptum etiam aliis in locis est. Vide quae infra dicam ad lib. IV. ep. 2. §. 6. Paullo post §. 4. quod edidi: *Quo, si opus esset, omnes in abrogando uterentur*, est de Wesenbergii coniectura l. c. p. 72. proposita. Vulgo legebatur: *Quod si opus esset etc.* In verbis, quae sequuntur, mihi propter repetitum *sive* membrum orationis omissum esse videtur negligentia librarii, itaque e cod. M. restitui: *non dubitarint sive* [........ *sive*] *quod observandum illud caput non putabant. sitne*, quod e cod. Y. nuper receperunt Orellius et Baiterus, ipsi corruptum esse significarunt. Ep. 25. offendit multos haec sententia: *Post tuum a me discessum litterae mihi Roma adlatae sunt*, in qua verba *a me* quem ad modum intelligerentur ignorare se dicebant. G. Kahntius l. c. p. 5. *a meis* pro *a me* restitui voluit, *a me* defendit Bentivolius.

Lib. IV. ep. 1. §. 1. *nec* non eiiciendum mihi videtur, quod unde irrepserit nullo modo potest intelligi, sed potius ita retinendum, ut statuamus alium etiam Comparativum excidisse. Sic excidit etiam §. 4. huius epistolae post *honestissimis* Nomen substantivum, fortasse *decretis*, quod Orellio in mentem venit, vel *sententiis* aut *officiis* vel quid eius modi. Deinde hac eadem epistola §. 5. non mihi prorsus contemnenda visa est auctoritas cod. M. et edd. antiq., quam ob rem retinui verba *se inimicos esse* uncis circumiecta, quae etsi abesse possunt, tamen aliquam vim ad ipsam sententiam habent. Eadem ep. §. 6. non potui facere quin reciperem elegantissimam ac verissimam coniecturam Manutii, ut pro *continuo*, quod in libris est sine apta sententia, scriberem *contio* in verbis his: *quo senatus consulto recitato quum contio more hoc insulso et novo plausum meo nomine recitando dedisset, habui contionem etc.* Si sententiam spectamus, eius modi correctio paene necessaria est, si verba, facillima. Ne quis autem in eo offendat, quod primum *contio* dicitur, ut ad populum congregatum pertineat, deinde, ut ipsam orationem, quae in contione habita est, significet, commemoro me de hoc dicendi genere a M. Tullio admodum frequentato dixisse in prooem. ad part. II. vol. III. p. XVIII sq. Ep. 2. §. 1. G. Kahntius l. c. p. 5 sq. offendit in verbis his: *Prioribus (litteris) tibi declaravi adventus noster qualis fuisset et quis esset status atque omnes res nostrae quem ad modum essent, ut in secundis fluxae, ut in adversis bonae.* et ultima verba: *ut in secundis fluxae, ut in adversis bonae* ex ep. ultima libri antecedentis §. 8. e glossemate repetita esse existimavit, ubi haec leguntur: *Ita sunt res nostrae, ut in secundis fluxae, ut in adversis bonae.* Equidem secus existimo. Nam Cicero in his epistolis admodum familiariter scriptis saepe eius modi repetitiones habet, quod hic eo minus offendere nos debet, quod prover-

bialis haec locutio esse videtur, ut iure summo repeti potuerit. Eadem ep. §. 3. leguntur haec verba: *Nunciat inani populo pontifices secundum se decrevisse*, quem ad modum e cod. Y. nunc verba scripta sunt. In reliquis libris pro *inani* legitur *iam.* Nec scriptura certa est. G. Kahntius l. c. p. 6. primum commemorat Moseri coniecturam *inani clamore*, quam improbat, dein ipse scribendum proponit: *Nunciat insanus populo etc.*, quod mihi non addito Pronomine minime placet. Eiusdem ep. §. 6. probo Madvigii sententiam in Opusc. Acad. prior. p. 157. adn. propositam, qua *a* ante *Pompeio* deleri voluit, ac paullo post in verbis his: *ut nulla re impedirer quo minus, si vellem, mihi esset integrum etc.* de mea coniectura *quo minus* posui pro *quin*, quod a Turicensibus de Manutii coniectura erat editum. Libri hoc loco aperte depravati sunt, in cod. Y. pro *quin, si* est *quod ne, si*, id quod Ernestius receperat, in codd. Z. M. est *quod nisi*, ut mihi his quoque in verbis compendium causa depravationis facta esse videatur. Vide quae supra p. X. dixi ad lib. III. ep. 23. §. 2. Ep. 3. §. 2. *Ille demens ruere* pro *ille vehemens ruere*, quod e codd. Pii repositum est ab Orellio et Baitero comprobavit etiam G. Kahntius l. c. p. 6. Eadem ep. §. 4. de Wesenbergii coniectura in *Observatt. critt. in orat. Sestianam* p. 26. proposita scripsi: *nisi Milo in campo obnunciasset.* Vulgo *nisi Milo in Campum obnunciasset* legebatur, in cod. M. est *Miloni campum.* Dein §. 5. scripsi e cod. M., in quo legitur *sine alanterna* et e vestigiis editionum antiq. *linea lanterna* pro *linea laterna*, quod vulgo editur. Librorum auctoritate etiam *lanternarius* nititur in Ciceronis orat. in *L. Pisonem* cap. 9. §. 20. Confer etiam Francogallorum *lanterne.* Paullo post scripserunt nunc Turicenses: † *Si se ut it urbae iam obtulerit* e codd. X. Y. Z. In cod. M. est *si sentitur veiam obtuleri,* in margine ed. Cratandr. *si se uti turbae iam obtulerit.* Ego id restitui, quod mihi et ad librorum vestigia et ad sententiam ipsam aptissimum esse visum est: *Si se in turba ei iam obtulerit.* Denique eadem §. scripsi *usurus* pro *usus* in verbis his: *Numquam enim cuiusquam invidi et perfidi consilio est usurus nec inerti nobili crediturus.* Dici enim vix potest quotiens eius modi Verbi formae corruptae atque confusae sint. §. sequenti autem pro vulgato *respondemus* scripsi *respondimus* in verbis his: *Quinti fratris tamen liberalitati pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus essem, illo recusante subsidiis amicorum respondimus.* Non enim adsequor quid Orellius et Baiterus adsecuti sint eo, quod scripserunt ita haec verba: *Quinti fratris tamen liberalitati pro facultatibus nostris — ne omnino exhaustus essem — subsidiis amicorum respondemus.* Ep. 46. §. 1. in loco conclamato, ubi in libris legitur: *offendes designationem Tyrannionis mirificam librorum meorum bibliothecam, quorum etc.* ego optimum putavi Nomen *bibliothecam* ut suppositicium uncis notari, qua in re iam alii critici praeiverant. Orellius ac Baiterus nuper scripserunt: *offendes designationem Tyrannionis mirificam in librorum meorum bibliothecam*, quod non adsequor quem ad modum intellexerint ipsi. Ep. 5. §. 2. vulgo legitur: *Dices, ea te mo-*

nuisse, suasisse, quae facerem; non etiam ut scriberem, qua in scriptura multa offendunt, primum Verba duo, ubi unum exspectaveris, *monuisse suasisse*, tum illud, quod sequitur: *non etiam ut scriberem*, ubi *quae scriberem* exspectes, si superiora sana sint. E libris non multum discrepantiae adnotatur, nisi *feceram* e cod. M. pro *facerem*, quo nihil utor, et in quo aperte verum latet *tenuisse* pro *te monuisse* ex eodem libro. Hoc secutus et mea coniectura ductus scribendum putavi: *Dices eatenus te suasisse, qua facerem, non etiam ut scriberem.* Sic mihi sententia satis constare visa est. Eadem §. paullo post locum de Wesenbergii ratione, quam is proposuit in *Observatt. critt. in orat. Sestianam* p. 48 sq. et rursus defendit in *Emendationibus* p. 98., sic constitui: *Sed quid ad hoc, si quibus sententiis dixi quod et ipsi probarent, laetati sunt tamen me contra Pompeii voluntatem dixisse? Finis sit. Quoniam qui etc.* Vulgo sic legitur: *Sed quid ad hoc? si — dixisse. Finis. Sed quoniam, qui etc.* Extrema epistola de Hertzbergii coniectura pro *constructione* recepi *constrictione*, id quod etiam Orellius commendavit. Ep. 6. §. 1. extrema corrupta verba: *communi fueris. nonne*, quae Pio auctore plerumque sic correcta leguntur: *communi fueris nomine*, Turicenses autem, ut sunt, corrupta reliquerant, ego coniectura mea ductus sic correxi, ut scriberem: *Nam tu quidem, etsi es natura πολιτικός, tamen nullam habes propriam servitutem, communi tu eris condicione*, quae nec a libris multum recedunt et sententiae satis facere videntur. Paullo post de Lentulo mortuo §. 2. dicitur: *Sed ille, ut scripsi, non miser; nos vero ferrei*, quibus in verbis *ferrei* intelligi vix potest nec iustam habet, si duros intelligas, amplificationem. In cod. M. a pr. manu est *ferri* pro *ferrei* scriptum. Ego scripsi, quod a sententia requiritur paene necessario: *Sed ille, ut scripsi, non miser, nos vero miserrimi.* Sic enim idoneam superlationem habebimus. Ep. 7. §. 3. quod leve est δ' pro δὲ scripsi in verbis his: *ὁ δ' οὐκ ἐμπάζετο μύθων.* Sic enim sine dubio verba pronunciavit Cicero. Ep. 9. §. 2. extrema verba auctoritate Wesenbergii, cuius vide *Emendationes* p. 44., sic interpuncta scripsi: *Eo die Neapoli apud L. Paetum. Ante diem IV. Kal. Maias iens in Pompeianum bene mane haec scripsi.* Vulgo post *Paetum* commate tantum modo oratio incisa est. Ep. 10. §. 1. de Wesenbergii coniectura l. c. p. 29. proposita scripsi: *Fortasse tu putaras etc.* pro *Fortasse tu putabas*. Ep. 11. §. 2. pro corrupto *abs te opere delector* scripsi lacuna indicata: .... *maximo opere delector*, quam ita supplendam esse puto: *nam illo maximo opere delector*, vel quid eius modi. Ep. 14. §. 2. falso Turicenses nuper ediderunt: *soles enim tu haec festine odorari.* Mihi videtur dubitari non posse quin unice verum sit *festive*, quod Ernestius recte commendaverat, ac vereor ne *festine* numquam a Latinis dictum sit. Recte autem dicitur *festive odorari aliquid*, non minus quam *festive dissolvere aliquid* dixit Cicero in lib. *de divinatione* II. cap. 15. §. 35. Ep. 15. §. 5. quod edidi: *Vixi cum Axio: qui etiam me ad Septem aquas duxit*, est ab Wesenbergio inventum l. c. p. 122. Vulgo legebatur: *Vixi cum Axio.*

Quin etiam etc. Eodemque Wesenbergio auctore scripsi postea §. 8. *quae si, ut putantur, gratuita fuerint, plus unus Cato potuerit quam* [*omnes leges*] *omnesque iudices.* Vulgo extrema verba ita legebantur: *quam omnes quidem iudices*, quibus in verbis *qui* pro *quidem* est in cod. M. Wesenbergius l. c. p. 77. contulit Cic. *ad Q. fratrem* lib. I. ep. 15. l. [ep. 14. nostrae editionis] §. 4. ubi de eisdem comitiis haec dicuntur: *quae — comitia si gratuita fuerint, ut putantur, plus unus Cato potuerit quam omnes leges omnesque iudices*, ut mihi de supplementi veritate dubitari plane non posse videatur. Ep. 16. §. 1. in libris legitur: *Quo in genere maxime delectarunt duae* (*epistolae*), *fere eodem tempore abs te Buthroto datae.* Orellius nuper cum Baitero *me* post *maxime* inseruit. Non imitatus sum et iam video in eadem sententia etiam esse G. Kahntium, qui l. c. p. 6 sq. de ea re disputavit et contulit similitudines has: ex huius epistolae §. 10. *nulla est res publica quae delectet etc.* e lib. I. ep. 11. §. 3. *Mire quam illius loci non modo usus, sed etiam cogitatio delectat*, ubi Orellius *me* post *quam* inseri voluit, e lib. *ad Q. fratrem* II. ep. 13. a. [ep. 13. nostrae editionis] §. 1. *Litterae vero eius una datae cum tuis — incredibiter delectarunt*, e lib. *ad. Q. fratrem* III. ep. 1. §. 5. *Verum tamen illud additum delectabit.* Paullo post quod scripsi §. 2. *duos Laelii generos* pro vulgato *duo Laelii generos*, feci e cod. M. Dein §. 3. ego Wesenbergio auctore in *Emendationibus* p. 39. scripsi: *Multo ego magis hoc mihi cavendum putavi in Laelio.* Vulgo corrupte legitur *satius* pro *magis.* In cod. M. a pr. manu est *satis.* Eodem Wesenbergio auctore, quem vide l. c. p. 68., pro Orellii ac Baiteri ratione, qua ediderunt §. 5. extrema: *QVICVNQVE POSTHAC* *** 6. *** *non mihi, ut qui iam intelligebamus etc.* scripsi: *QUICUMQUE POSTHAC — non mihi ut qui .... 6 .... Iam intelligebamus etc.* Tum §. 7. pro corruptis verbis: *Nam profecto † rem habes ut nullam* Wesenbergius l. c. p. 9. scribendum esse coniecit: *Nam profecto res dubitationem habet nullam.* In re incerta malui verba, quae sunt in libris, relinquere intacta. §. 10. ubi Orellius et Baiterus verba Ciceronis ita interpuncta habent: *Nullus dolor me angit; unum omnia posse dirumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt etc.*, malui ego scribere: *Nullus dolor me angit unum omnĩa posse, dirumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt.* Paullo post §. eadem *συμφιλοσοφῆσαι*, ut placuit etiam Orellio et Baitero, scripsi pro *ἐμφιλοσοφῆσαι.* §. 12. *οὔ σ' οἶδ' Ἄρης ἅμα Παφίῃ*; reliqui quidem de Bosii coniectura cum Ernestio, sed locum nondum sanatum esse existimo. Ep. 17. §. 2. in loco corrupto: *adiuvetur tamen non gratissimo munere*, pro *non* suspicatus sum olim scriptum fuisse *non minus. minus* si compendio erat notatum, facile excidere potuit. Ibid. §. 3. vulgo cum libris sic legitur: *Ab Quinto fratre et a Caesare accepi a. d. IX. Kalend. Novembr. litteras, confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla praeda, imperata tamen pecunia, datas a littoribus Britanniae proximo a. d. VI. Kalend. Octobr. Exercitum Britannia reportabant.*, quo in ordine

verborum primum offendit, quod *datas e littoribus — Octobr.* tam longe remotum est a nomine *litteras*, deinde prorsus male habet, quod ea, quae ex ipsis litteris quasi facta cognoscenda erant, ad ipsarum litterarum missionem revocantur, denique molestum est, quod verba: *Exercitum Britannia reportabant*, in quo loco maxime exspectaveris declarari, quid ante perfectum sit, per se stant. Quibus de causis ego non dubito quin ordo verborum in cod. archetypo perversus fuerit et reposui: *Ab Quinto fratre et a Caesare accepi a. d. IX. Kalend. Novembr. litteras datas a littoribus Britanniae proximo a. d. VI. Kalend. Octobr. Confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla praeda, imperata tamen pecunia, exercitum Britannia reportabant.* Ep. 18. *quoniam loca et itinera tua nihil habere certi video* edidi pro vulgato: *cum loca etc.* Id ita scribendum esse et Orellius vidit et Wesenbergius quem vide l. c. p. 114. Paullo post §. 2. *fecissent* scripsi pro *fecisset.*

Lib. V. ep. 2. §. 1. *prorogari nobis provinciam* cum Ascensiana tertia scripsi auctore Pio et rursus Wesenbergio l. c. p. 24. Vulgo *provincias* legebatur, e compendiis, ut videtur, inter se confusis ortum. Ep. 3. §. 1. revocavi cum Wesenbergio l. c. p. 55. *quod* pro *quid* in verbis his: *Nec vero nunc erat sane quod scriberem.* Ep. 4. §. 3. recte Orellius et Wesenbergius l. c. p. 45. viderunt scribendum esse: *De nostro itinere, quum statuero*, pro vulgato: *quod statuero.* Ep. 5. §. 1. malui ex cod. M. pr. *plane id est q. s.* scribere: *Plane deest quod scribam.* conf. huius libri ep. 3. §. 3. *Iam deest quid scribam.* lib. VII. ep. 6. §. 1. *Plane deest quod ad te scribam*, quam e correctione cod. M. *Plane nil est q. s. quod* autem scripsi pro *quid*, id quod suasit Wesenbergius l. c. p. 55., eodemque modo ep. 6. §. 2. *Nec tamen iam habeo quod autem mandem tibi aut narrem* — scripsi, ubi Orellius et Baiterus *quid* ediderunt. Ep. 8. §. 3. cum cod. M. *Sed* ante verba: *Si ille queritur* omisi, qua de re vide Wesenbergium l. c. p. 97. eodemque auctore deinceps sic interpunxi orationem: *ne sit invito Milone in bonis: nihil nobis fuerat tanti: sin haec leviora sunt, tu iudicabis: loquere cum Duronio.* Ep. 9. §. 2. fortasse erat e cod. M. recipienda scriptura *rescripsti* pro *rescripsisti.* Etenim etiam alias *dixti* pro *dixisti* et similia nunc iure e codd. apud Ciceronem reposita sunt. Ep. 10. §. 3. non dubitavi scribere: *etsi haec ipsa fero equidem fronte, ut puto, et voltu bellissimo, sed angor intimis sensibus.* Nam quod nuper Orellius et Baiterus ediderunt non sine librorum auctoritate *fronte, ut puto et volo, bellissime*, apparet nihili esse *ut puto et volo.* Quum autem in cod. M. sit *bellis* pro *bellissime* scriptum, in cod. Y. *bellis.* facile intelligitur, id eodem iure *bellissimo* quo *bellissime* legi posse, quem ad modum *florentiss.* in eodem cod. pro *florentissimis* legitur. Paullo post §. 4. reliqui scripturam corruptam hanc: *ac non modo nemo, sed ne rumor quidem quisquam etc.* Sed fortasse e vestigiis cod. M. *modo nemo modo* legendum est: *huc non modo nemo homo, sed ne rumor quidem quisquam etc.* Quamquam etiam altior latere corruptio potest. Ep. 11. §. 5. credo

falso aute *nostram causam* e *διττογραφίᾳ* irrepsisse *nos* et legendum: *Videntur mihi nosse nostram causam et condicionem profectionis suae.* Quapropter *nos* uncis circumdedi. Dein *Siculi* pro codd. *singuli* scripsi de coniectura I. F. Gronovii. §. eadem 6. credo veram esse Orellii coniecturam, qui pro vulgato: *Nam mihi is ter dixit te scripsisse* scribi voluit: *Nam mihi is te dixit scripsisse etc.* Quam ob rem *is te* recepi, *te* vero, quod sequitur, seclusi. Denique §. 7. auctore Ernestio retinui: *tum videlicet datae sunt,* quo mihi *datas,* quod est in cod. M. omisso Verbo substantivo *sunt*, ducere videtur. Paullo post fortasse scripsit Cicero: *Nam illam νομαίαν αἰτίαν excusationem ne acceperis.* Eo enim ducit *νομανανδρίαν* in cod. Y. nec multum abit *νομανδρίαν* in cod. M. Ep. 12. §. 1. recipienda erat coniectura, in quam inciderunt Moserus et Meinekius, qui scribendum esse viderunt: *hinc Syrum* (pro *Scyrum*), *inde Delum etc.* Eadem §. scripsi auctore Wesenbergio l. c. p. 38. *nec me Delo movere* pro vulgato *Delo nec movere.* Eadem ep. §. 3. legitur vulgo: *De aqua, si quid poterit fieri, eo sis animo, quo soles esse: quam ego quum mea sponte tum tuis sermonibus aestimo plurimi. Ergo aliquid conficies.* Pro *aliquid* in cod. M. aliisque libris est *quid.* Orellius suspicatus est legendum esse *id.* Ego una littera mutata id restitui, quod unice verum esse arbitror: *Ergo tu id conficies.* Nam quam facile in continua scriptione *tuid* in *quid* corrumpi potuerit apparet. Ep. 13. §. 1. malui corrupta librorum verba relinquere quam temere mutare. In cod. Y. est *Verum tamen cum decumanis venissem,* in cod. M. *Verum tamen de cumanis venissem.* Vulgo de Oliveti coniectura legitur: *Verumtamen, Decumani, ac si venissem cum imperio,* quibus in verbis *ac si* ne Latine quidem dicitur. Ep. 14. §. 3. e cod. M. *scies* scripsi pro *scis.* Futurum tempus ponit rem ita esse. Ep. 16. §. 1. pro *nos venisse* legitur in cod. M. *nos invenisse.* Id videtur fuisse *iā venisse.* Scripsi igitur *nos iam venisse*, quod est aptissimum etiam ad sententiam. Ep. 18. §. 2. de Wesenbergii coniectura l. c. p. 20. proposita *est* pro *esset* scripsi in verbis his: *quam quisquam usus est.* Dein *si minus* pro vulgato *sin minus* e cod. M. Res ea posita est tantum modo in librorum auctoritate. Ep. 17. §. 3. legitur vulgo: *Quod scribis libente te repulsam tulisse eum, qui cum sororis tuae filii patruo certaret, magni amoris signum.* Wesenbergius l. c. p. 29. pro *certaret*, quod minus idoneum ei visum erat, scripsit *certarat*, ego et ad ipsam sententiam et ad librorum auctoritatem aptius esse puto scribi *certasset*, quod reposui. Ep. 20. §. 1. pro vulgato: *nec hoc exercitu hic tanta negocia geri potuisse*, certatim et Orellius et Wesenbergius, quem vide l. c. p. 113., *nec hoc exercitu nec hic* viderunt esse scribendum, quod ipsum reposui. Eadem ep. §. 3. vulgo edunt: *Inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia in aquarum divortio dividit.* Hic primum offendit *in* Praepositio, quae non est in eadem formula apud Ciceronem in epistolarum *ad familiares* lib. II. ep. 10. §. 2. *Quum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis*

est, divisus aquarum divortiis etc., nec omnino locum hic habet. Neque enim *in divortio* divisio fit, sed *per divortium*. Scripsi igitur e cod. Y., id quod praeiverat iam Ernestius: *qui Syriam a Cilicia ima aquarum divortio dividit*, quibus in verbis quum *ima* etiam ex *διττογραφίᾳ* natum esse posset, hoc verbum uncis seclusi. §. 5. vulgo legitur: *Hilara sane Saturnalia. Militibus quoque, equis exceptis, reliquam praedam concessimus*, quibus in verbis *e quibus* pro *equis* est in cod. M. a pr. manu, *quibus* in margine cod. M. Recte mihi videtur locum constituisse Wesenbergius, qui l. c. p. 37. scribendum esse proposuit: *Hilara sane Saturnalia, militibus quoque, quibus reliquam praedam concessimus*, quem ego secutus sum. Eadem ep. §. 8 malui *Iucunda* auctore Ernestio ac Schützio scribere, quam cum libris *Iucunde* retinere. Ep. 21. §. 3. in verbis his: *dum hic nodus expediatur*, quibus in verbis Orellius et Baiterus nuper auctore Lambini scripserunt *expeditur*, cum Ernestio retinui *expediatur*, quo etiam cod. M. ducit, qui a pr. manu *experiantur* habet, in correctione *experiatur*. Eadem ep. §. 4. primum in verbis: *Angunt me dubitationes tuae* quum in cod. M. scriptum sit *ungunt*, malui *pungunt* reponere. Conf. epistolarum *ad familiares* lib. VII. ep. 15. §. 1. et harum ipsarum epistolarum lib. II. ep. 16. §. 1. *Pungunt* iam legitur in ed. Iensoniana. Paullo post de coniectura mea scripsi: *Nam quas Hermoni centurionis Canuleii servo, scribis te dedisse, non accepi.* In libris est: *Hermoni, centurionis Cumulae, ipse scribis.* Id fuit olim ita scriptum: *Hermoni centurionis canuleisē scribis.* Hinc facile quod vulgo legitur nasci potuit. Eadem ep. §. 12. quod nuper Orellius et Baiterus existimaverunt in verbis his: *Mihi autem impudens magis quam stultus videbatur. Nam aut bono nomine centesimis contentus erat aut non bono quaternas centesimas sperabat,* duplicem inesse corruptelam, id recte refellit Wesenbergius l. c. p. 16. et totum locum integerrimum esse demonstravit.

Lib. VI. ep. 1. §. 1. admodum scita est eorum ratio, qui post verbum *respondebo* collata huius epistolae §. 22. *Habes ad omnia non ut postulasti, χρύσεα χαλκείων, sed paria paribus respondimus* aliquid excidisse putaverunt, fortasse ea ipsa verba Graeca, quae §. 22. leguntur. Post §. 2. scripsi: *ac putaram [paullo] secus*, ut significarem *paullo* a Cratandro et Lambino additum in libris notis tamen non legi. Eadem ep. §. 3. in verbis: *sed dico revocavi me*, ne *te offenderem*, credo *dico* verum non esse. Pro eo voluit Orellius scribi *cito*. Mihi *ideo* vel *eo* verum esse videtur. Iam video etiam G. Kahntium l. c. p. 7. in eamdem coniecturam incidisse, qui *ideo* vel *idcirco* scribi voluit, reiecta Faërni coniectura, qui *illico* commendavit. Deinde §. 7., ubi Orellius et Baiterus ediderunt: *legitur meo decreto soluta res Scaptio statim. Quam id rectum sit, tu iudicabis, ne ad Catonem quidem provocabo.* Ego auctoritatem Wesenbergii secutus, quem vide l. c. p. 47., scripsi: *Igitur, ut meo decreto solvatur Scaptio statim, id quam rectum sit tu iudicabis, ne ad Catonem quidem*

provocabo. §. autem 9. etsi facilis est eiusdem docti hominis emendatio l. c. p. 24. proposita, ut *propter casus navigandi* scriberetur pro vulgato *propter casum navigandi*, singularem tamen numerum retinui, qui in libris legitur. Dicitur hoc *propter casum*, *qui dominatur in navigatione.* Paullo post §. 10. *Alfium* pro *Aufium* de Lambini sententia edidi. Eadem ep. §. 13. in verbis his: *valde se honeste gerunt,* cod. M. *se* omittit. Hinc ego scribendum putavi: *valde honeste se gerunt.* Eadem §. recte Ernestius scripserat *in felicatis lancibus.* In libris enim *infelicitatis* legitur, et *felix,* quod aptius respondet etiam Graecorum ἕλιξ, fere semper in antiquis libris legitur pro *filix.* Conferatur G. Ph. E. Wagneri *Orthographia Vergiliana* p. 438. §. 13. *duos* cum cod. M. retinui pro *duo.* Res pendet in quoque loco ex optimorum librorum auctoritate. Vide quae dixi ad Ciceronis lib. *de amicitia* cap. 5. §. 20. p. 120. et quae Fr. Ellendtus ad Ciceronis *de oratore* lib. III. cap. 8. §. 31. vol. I. p. 455. Eadem ep. §. 15. recte vidit Wesenbergius l. c. p. 39. Lambini ordinem verborum anteponendum esse, ut *vendendis* poneretur ante *magistris faciundis*, ipse etiam *possidendis* in interpolationis suspicionem adducere voluit. §. 16. in verbis his: *Sic illa iam habent pleno modio*, in cod. M. pro *Sic* est *si.* Recte vidit Orellius id olim fuisse *sc.* et scribendum: *Scilicet illa iam habent pleno modio.* Etiam alias hoc compendium causam corruptionis praebuit. Eadem ep. §. 19. mihi videntur iure summo Victorius et Ernestius *sed* ante *Verum* omisisse et edidisse simpliciter: *ea quae sint nescio et aveo scire. Verum haec posterius etc.* §. 23. in his verbis: *adde*, *si vis*, *Caelium,* correct. cod. M. in rasura habet *addes iis*, antiquae edd. *adde his.* Sine dubio scripserat Cicero: *adde*, *sis*, *Caelium*, quod ego reposui. Paullo post *in* ante *quibus* interposui auctore Wesenbergio l. c. p. 46. Eadem ep. §. 26. in verbis: *Audio Appium* προπύλαιον *Eleusine facere*, cod. M. habet πρόπλον pro προπύλαιον, margo cod. M. recte πρόπυλον, quod recepi. Idem legitur infra ep. 6. §. 2. Ep. 2. §. 2. recte se habet: *quod ego regendo habeo negocii satis.* Alii *quo* pro *quod* scribi voluerunt, alii *in quo.* Vide quae infra dicam ad lib. XIII. ep. 46. §. 2. Eadem ep. §. 5. in verbis his: *Itaque sine ulla ignominia suis humeris pecunias populis rettulerunt. Populi autem nullo gemitu publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri reddiderunt.* Hic post verba *superioris lustri* addi voluit Wesenbergius l. c. p. 110. *reliqua*, sine idonea causa. Saepe enim in eius modi locis oppresso Nomine substantivo Genetivos poni notum est. Eadem ep. §. 7. scripsi e cod. Faërni cum Lambino *creberrimis* [*litteris*]. Nam etsi alias nomen *litterarum* omittitur, hic tamen vix videmur eo posse carere et facile propter litterarum similitudinem excidere *litteris* potuit. Eadem ep. §. 10. extrema scripsi et *salvebis a meo Cicerone*, sic legitur in cod. M. Vulgo e cod. Bosii *et* omissum est. Ep. 3. §. 1. Orellius et Baiterus etiam nunc ediderunt: *Pomptinius enim ex pacto* [*et*] *convento — iam a me discesserat.* Quum in libris *et* adsit, nulla idonea causa excogitari potest quam ob rem omittendum

esse videatur. Vide quae ego disputavi ad Ciceronis orationem, quae est *pro A. Caecina* cap. 18. §. 51. in *orat. Ciceronis* vol. I. p. XXIV sq. et quae dixit meam rationem comprobans Iordanus ad l. c. p. 222. Dubitari autem potest, utrum *pacto et convento*, an *pacto et conventu* hic scribendum sit: *conventu* enim in cod. M. aliisque libris legitur. Paullo post §. 3. ediderunt vulgo: *digna iis libris, quos dilaudas*, sed quum in cod. M. a pr. manu sit *quos dii laudas*, in cod. corr. M. et antiquis edd. *quos tu laudas*, recte Orellius vidit scribendum esse: *quos tu dilaudas*, coll. ep. 2. §. 9. Eadem ep. §. 8. in verbis his: *Q. Cicero puer legit, ut opinor, et certe, epistolam inscriptam patri suo*, vix potest dubitari quin *certe* corruptum sit. Ego suspicor Ciceronem scripsisse *et ipse*. Ep. 5. §. 1. vix intelligitur cur Cicero dixerit: *unde quidem quam diu afuisti, magis a me abesse videbare, quam si domi esses*, quoniam sequuntur haec: *minus enim mihi meae notae res erant, minus etiam publicae*. Itaque putabam ego Ciceronem non *videbare*, sed *videbar* scripsisse, ita ut *a se abesse* hic sit *domo sua abesse, non domi esse*, sicuti saepe alias dicitur. Ep. 6. §. 4. reliqui quod Ernestius cum multis ediderat: *At nunc Caelius, non dico equidem quid egerit, sed tamen multo minus laboro*, quibus in verbis *non dico equidem quid egerit* hanc fere habere sententiam videtur: non exquiro nunc quid egerit tanti, ut praeficiendus esset, sed tamen minus laboro, si forte homo alienus minus idoneus ad provinciam administrandam accedet. Orellius et Baiterus *quod* e cod. M. scripserunt e corruptum esse locum pronunciaverunt. Ep. 7. §. 2. retinui Ernesti scripturam: *nisi eum graviter aegrum reliquissem*, sed quum in libri *esse* ante *reliquissem* legatur, ego quoque corruptam loci appellationem ubi eum reliquerit, in eo verbo latere arbitror. Ep. 8. §. 2. edidit Orellius cum Baitero: *Batonius autem miros terrores ad me attulit Caesarianos*, sed ipse iure commendavit Mureti coniecturam *meros*, cf. lib. IV ep. 7. §. 1. Hanc ego reposui. Eadem ep. §. 8. scripsi *Sat mult* pro *At multa* auctore Schützio et Wesenbergio, quem vide l. c. p 122. Ep. autem 9. §. 1. in verbis: *Sed amavi tamen admiratusque sum, quod nihilo minus ad me tua manu scripsisses*, cod. M. pr *amavi* habet *clamavi*, id Orellius revocavit, dicens *exclamavi* scribendum esse. Equidem scripsi: *Sed adamavi tamen admiratusque su etc.* Eadem verba sententia tamen diversa, ut non ad tempus esse coniunxit Nepos in *vita Dionis* cap. 2. §. 3. *quem (Platonem) Dio adeo admiratus est atque adamavit, ut etc.*

Lib. VII. ep. 1. §. 2. scripsit Orellius cum Baitero *confer ad ea curam*, id quod est in cod. M. Ego cum Lambino e codd. Iunii, in quibus *conferam ad eam curam* legitur, malui edere: *confer iam ad ea curam.* Verba autem Graeca, quae paullo post vulgo sic leguntur:

> Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες.
> Πατρίδος ....

auctore Wesenbergio, qui rectissime de hoc loco disputavit p. 3., constitui:

Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες·
[ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς] πατρίδος.

Aliter enim intelligi non possunt. Facile autem in his locis aliunde adlatis singula verba exciderunt, quoniam librarii saepe tantum modo primas singulorum verborum litteras compendii causa ponebant. Suppleta verba haec iam erant in editione Iensoniana. Eadem ep. §. 5. ego quoque *stultus* corruptum esse existimo in verbis his: *itaque ut stultus primus suam sententiam dicat.* Fortasse scripserat Cicero *ut Tullius primus sententiam suam dicat*, confer huius epistolae §. 4. *DIC, M. TULLI.* Eadem ep. §. 9. scripsi ego de Manutii coniectura, probata etiam Lambino: *Merus est φυράτης, germanus Lartidius, merus* requirit id, quod sequitur *germanus* paene necessario. Facile autem, ut modo vidimus, vide quae dixi ad lib. VI. ep. 8. §. 1., *merus*, quippe quod librariis minus notum esset, confusum est cum *mirus.* Ep. 2. §. 1. in verbis his: *Hunc σπουδειάζοντα si cui voces τῶν νεωτέρων pro tuo vendita*, in cod. M. est *vendito.* Fortasse scribendum est *venditato.* Eadem ep. §. 3. scripsi auctore Lambino, cuius rationem recte nuper Wesenbergius l. c. p. 40 sq. commendavit: *Et mehercule est, quam facile diligas, αὐτόχθων in homine urbanitas. Eius testamentum deporto Romam Ciceronum signis obsignatum cohortisque praetoriae etc.* Vulgo legitur: *Et mehercule est, quem facile diligas. Αὐτόχθων in homine urbanitas est. Eius testamentum deporto trium Ciceronum etc.* Paullo post *Alexion* pro *Alexio* e cod. M. restitui et §. 4. ex certissima Orellii coniectura, probata etiam Wesenbergio, cuius vide *Emendationes* p. 122., ante *quidquam* addidi *numquam* in verbis his: *qui, quum omnia ad se referant, numquam quidquam alterius causa fieri putent.* Dein §. 7. ferri quidem haec ellipsis potest: *At hic idem Bibulo dierum XX.* nempe *supplicationem.* Sed quum in cod. M. sit *DXX* aut *DXXX*, puto id fuisse *D. XX.* i. e. *dies viginti*, nempe *supplicationis.* Ep. 3. §. 1. *est* pro *sit* scripsi auctore Madvigio ad Cic. *de finibus* libros p. 448. in verbis his: *etsi cupidissime expetitum a me est.* Eadem ep. §. 3. haec leguntur: *Nam quod putas utilius esse vel mihi, quod tutius sit, vel etiam ut rei publicae prodesse possim, me esse cum imperio, id coram considerabimus quale sit.* In cod. M. est *quo tutius sit.* Ego coniicio Ciceronem scripsisse *quo tutius sim.* Eadem ep. §. 4. vulgo ita legitur: *His ille (Caesar) rebus ita convaluit, ut nunc in uno civi spes ad resistendum sit, qui mallem etc.*, quibus in verbis offendit primum formula *spes ad resistendum*, quae vereor ne Latina non sit, tum etiam ea ipsa formula non videtur nisi coniectura nata propterea, quod non *spes* in libris habetur, sed *res.* Hanc ob causam iam in libro, qui inscribitur *Archiv für Philologie und Paedagogik*, vol. XVII. p. 622. pronuntiavi mihi scribendum videri: *ut nunc in uno civi vires ad resistendum sint*, ex *ciVIres*, i. e. *civi vires*, facile nasci potuit *civi res*, et deinceps *sint* in *sit* mutari. Continuam autem scriptionem in hoc toto loco fuisse etiam inde apparet, quod mox in cod. M. scriptum est: *tanta*

se iuris natum ex *tantaseiuiris*, i. e. *tantas ei viris*. Paullo post §. 5. scripsi *Verum tamen haec video* pro vulgato: *Verum tamen hoc video*, *haec* est in cod. M. a prima manu et in margine ed. Cratandrinae et dicitur hic rectissime, quia plura deinceps commemorantur. Eodem modo, ut unam certe similitudinem adferam, dixit Cicero *de amicitia* cap. 4. §. 13. *neque enim adsentior iis, qui haec nuper disserere coeperunt, cum corporibus simul animos interire atque omnia morte deleri.* Eadem ep. §. 9. scripsi ego: *et tamen Dionysius noster et, qui est nobiscum, Nicias Cous non rebatur oppidum esse Piraeea.* Vulgo legebatur: *et tamen Dionysius noster, qui est nobiscum, et Nicias Cous non rebatur oppidum esse Piraeea. et* ante *Nicias* omittit cod. M. Dionysium autem secum esse non debebat Cicero Attico significare, sed Niciam. Quod autem pro *non rebatur* in cod. M. est *noen rebatur* et in corr. cod. M. *noenii rebatur*, coniecit nuper Carolus Lachmannus ad Lucretium vol. II. p. 150. Ciceronem fortasse scripsisse *noenum rebatur*, exoleto sermone fortasse non sine ioco usum. Ego non ausus sum recipere, quod tum demum recte mihi antiquior iste sermo a Cicerone usurpari videretur, si poëtae alicuius locum aut legis formulam poneret. Eadem ep. §. 12. vulgo nunc legitur: *Quid superest? Etiam. Gener est suavis mihi, Tulliae, Terentiae.* In cod. M. et antiquis editionibus pro *Quid* legitur *qui*. Compendium hic apparet confusum esse. Ego restitui usitatissimam illam formulam, quae unice huic loco convenit: *Quod superest etiam, gener est suavis mihi, Tulliae, Terentiae.* Ep. 4. §. 3. *dederit* auctoribus Pio et Manutio restitui pro vulgato *dederat*, quod ab hoc loco prorsus alienum esse videtur. Ep. 5. §. 4. Orellius et Baiterus ediderunt corruptum hoc: *Non enim boni, ut putant, consentiunt*, ita tamen ut Orellius *putabant* (*ipsi boni*) aut *putarat* (*Pompeius*) legendum proponeret. Ego antehabui Manutii coniecturam *putavi*. Ep. 6. §. 1. *a te quod exspectem* auctoribus Ernestio et Wesenbergio l. c. p. 56. scripsi. Orellius et Baiterus cum cod. M. *a te quid exspectem* scripserunt. Eadem ep. §. 2. scripsi ego: *Οὐ μὲν δὴ τότε μεῖζον ἔπι κακόν*, ut in ipso Odysseae loco lib. XII v. 209. legitur. In libris Latinis Graeca saepe non accurate propagata sunt nec constat hic de ipsa cod. M. scriptura. Deinde extrema hac §. revocavi *et*, quod vulgo sine idonea causa in *at* mutatum erat, in verbis his: *Sed rursus hoc permagnum rei publicae malum est, et quodam modo mihi praeter caeteros non rectum me in tantis rebus a Pompeio dissidere. et* habet hoc loco gradationem. Ep. 7. §. 1. scripsi ego: *Illud autem tu non ascribis*, pro corrupto *Illud putato non ascribis*, si litteras spectas, fortasse audacius, quamquam ne hoc quidem, si *autētu* scriptum fuit, ad sententiam certe rectissime. Eadem ep. §. 3. ediderunt Orellius et Baiterus: *Ego, quoniam IIII. Nonas Ianuarias compitalicius dies est, nolo eo die in Albanum venire, ne molestus sim familiae. Veniam III. Nonas igitur, inde etc.* Id dicitur receptum ex cod. X. Z. In cod. M. aliisque libris legitur: *venire molestus familiae.* Orellius id, quod sequitur tum, *Veniam*

omittendum putat. Ego veriorem esse existimavi Lambini rationem olim etiam ab Orellio commendatam et scripsi: *volo eo die in Albanum venire, ne molestus familiae veniam. III. Nonas* [*Ianuarias*] *igitur. Ianuarias* enim, quod in libris eo loco est, mihi quoque omittendum videtur, *ne* post *venire* facile e cod. M. excidere poterat. Eadem ep. §. 4. retinui cod. M., etiam caeterorum librorum scripturam: *quam primum videro.* Bosius correxit *quam primam videro*, quem vulgo secuti sunt. Vide Ciceronis orationem *pro T. Annio Milone* cap. 34. §. 93., ubi eadem formula in libris omnibus servata est. Dein §. 5. vulgo legitur: *quid sensurus sim.* In cod. Z. et in margine ed. Cratandrinae legitur *quid facturus sim.* Equidem scripsi *quid acturus sim*, sed fortasse fuit illud ipsum *facturus* retinendum. Paullo post post *viri* id, quod supplevit iam Lambinus, *multi* auctore Wesenbergio l. c. p. 65. addidi. Denique §. 7. *locupletum* e cod. M. a pr. manu restitui pro vulgato *locupletium*, idem eodem libro auctore infra feci lib. VIII. ep. 1. §. 3. Ep. 9. §. 2. malui retinere, quod olim Victorius e cod. M., in quo est *et si multo hoc*, restituit *et simul tu hoc*, quam e margine ed. Cratandrinae cum Orellio et Baitero *tu* eo loco omittere. Saepe *o* et *u* in cod. M. confusae litterae sunt et habet Pronomen hic vim quamdam suam. Eadem ep. §. 3. auctore Wesenbergio l. c. p. 49. scripsi: *Sed istud ipsum sic, dico, magnum malum putet aliquis.* In cod. M. est *sic o*, Orellius et Baiterus *sic* posuerunt eo loco Lambino auctore, Ernestius *dico.* Ep. 12. §. 2. malui ego scribere: *sin discedit, quo aut qua aut quid nobis agendum sit nescio*, ita ut *est* in *sit* mutarem, facillimam verborum confusionem hic factam esse statuens, quam cum Orellio et Baitero dura admodum oratione edere: *sin discedit, quo aut qua aut quid nobis agendum est? Nescio.* Tum §. 3. id edidi, quod in cod. Z. et fortasse etiam in cod. M. legitur: *Tamne nullo consilio aut tam contra meum consilium gesta esse omnia?* Sic enim per interrogationem pronunciatum efferendum est, non per exclamationem. Vulgo *Tam nullo consilio — omnia!* De forma orationis vide Ciceronis *Disput. Tusc.* lib. I. cap. 41. §. 98. et quae ad eum locum commentatus sum p. 142. et in Addendis et Corrigendis ad eum librum (*Nachträge und Berichtigungen zu Cicero's Disp. Tusc.*) p. 48 sq. Ad §. sequentem 4. commemoro, quod me in constituendo eo loco fugit, Stürenburgium ad Ciceronis *de officiis* lib. p. 195. verba, quae vulgo ita leguntur: *Itaque a te nihildum certi exquiro, sed quid videatur*, sic emendavisse: *Itaque a te, nihil dum certi, exquiro, quid videatur.* §. 5. scripsi *magistratus* pro *magistratum* auctore Wesenbergio l. c. p. 25. itemque ep. 13. a. §. 1. *sine magistratibus* pro *magistratu.* Eadem ep. § 3. scripsi: *quum mihi barbarorum adventus ad urbem proponitur*, pro vulgato: *quum mihi barbarorum adventus proponitur. ad urbem*, quod est in margine cod. M., mihi non videtur natum esse glossemate, sed ex antiquo libro desumptum. Ep. 14. §. 1. in codd. M. et in Bosii libris est: *Spero esse in praesentia pacem nos habere.* Alii aliter hoc emendandum putaverunt. Equidem scripsi: *Spero certe in praesentia pa-*

cem nos habere. certe et *esse* etiam alibi aliquotiens inter se confusa sunt. Dein §. 2. *provisum* retinui, ex cuius vocis corruptione *profixum*, quod in cod. M. est, videtur natum. Ep. 15. §. 1. *quod scriberem* cum Ernestio auctore etiam Wesenbergio l. c. p. 56. restitui. Paullo post §. 2. tutatus est R. Stürenburgius l. c. p. 144 sq. cod. M. scripturam hanc: *Sed is auditus est in consilio*, ut id esset auditus quidem est, sed quod dixit non secuti sunt. *haud* ante *auditus* e cod. Y. vulgo insertum est. Ep. 17. §. 4. scripsi: *Tantum mali est excitatum partim ex improbis etc.* Vulgo legitur *excitatum est.* In cod. *est* omittitur. Id facillime ante *exc.* excidere poterat. Ep. 18. §. 1. *si acceperit* cum libris retinui. Lambinus *sin acceperit* voluit scribi, quem secuti sunt Orellius ac Baiterus. Eadem ep. §. 4. vulgo legitur: *tamen illius querela movebar.* In cod. M. est *nullius.* Equidem scripsi: *tamen in illius querela movebar.* Sic moveri aut commoveri animus in aliqua re saepius dicitur, ut in Terentii Andria Act. I. sc. 1. v. 67. Ep. 19. vulgo legitur: *Quin etiam eam epistolam — ad te non dedi.* In cod. M. a pr. manu est *dederam* pro *dedi.* Wesenbergius l. c. p. 123. recte vidit scribendum esse: *qui etiam eam epistolam — dederim*, quem secutus sum. Ep. 20. §. 1. nuper scripserunt Orellius et Baiterus e cod. Y. *quorum ergo spe audiendi aliquid et cognoscendi etc.* Ego retinui *quorum ego spe etc. ego* in cod. M. est et vulgo legitur. Ep. 22. §. 1. *navim* e cod. M. retinui pro *navem*, quod nuper Orellius et Baiterus receperunt. Ep. 23. §. 3. non probo, quod nuper editum est: *nisi quid eius fuerit*, e cod. M., verum *modi* necessario post *eius* supplendum esse existimo. Id excidisse videtur compendio scriptum. Ep. 26. §. 3. extrema pro vulgato *ut tu scis* de Orellii coniectura *ut tu scribis* scribendum putavi.

Lib. VIII. ep. 1. §. 2. *me* non prorsus delendum existimavi, sed uncis additis non esse in libris significavi. Eadem §. extrema Wesenbergius l. c. p. 17. scribi voluit: *ut ne is quidem locus stabilis sit, sed ex eo ipso, si urgueamur, paretur fuga.* §. 3. *locupletum* scripsi pro *locupletium.* Vide quae dixi ad lib. VII. ep. 7. §. 7. Ep. 2. §. 2. servavi Ernestii scripturam hanc: *Si qua erunt, doce me quo modo ea effugere possim.* In cod. M. est *esse effugere possum.* Pro *esse* in cod. Y. *a se* legitur, in cod. Z. *e se.* Locum corruptum reliquerunt Orellius et Baiterus, nisi quod Orellius *νέμεσιν* pro *ea* (*esse*, *a se*, *e se*) scribi voluit. Eadem ep. §. 3. scripsi ego plane ut in cod. M. locus exaratus est: *Hic tu in me .... illud desideras.* Videtur Nomen substantivum Graecum generis neutri excidisse. Orellius cum Baitero scripsit e cod. Y. *illud: des, id feras*, ita ut suspicaretur scribendum esse: *des, idem feras*, vel *quod des, id feras.* Mihi haec nihili esse videntur. Paullo post scripsi: *qui istim se mihi non ostendit?* e cod. Y., in cod. M. est *quis tu.* Tunstallus *quis istim* voluit. Orellius et Baiterus e cod. in margine repett. Lambin. scripserunt: *Qui istic se mihi non ostendit?* §. 4. extrema scripsi e priscis Pii codd. *videro* pro *quid ero*, auctore etiam Orellio. Ep. 3. §. 2. vulgo legitur: *ut mihi vel consilium meum cum illius consilio vel fortuna cum for-*

tuna coniungenda esse videatur, quibus in verbis apparet aequabilitatem orationis prorsus esse turbatam eo, quod in altero membro *fortuna cum fortuna* solum dicitur, in priore *vel consilium meum cum illius consilio.* Sed facile huic incommoditati mederi possumus. In libris enim omnibus verba *cum fortuna* omissa sunt, quae supplevit Malaspina. Ego plura eo loco excidisse suspicatus edidi: *ut mihi vel consilium meum cum illius consilio vel fortuna [mea cum illius fortuna] coniungenda esse videatur.* Eadem §. extrema, ubi vulgo de Iac. Gronovii coniectura legitur: *in ea urbe, in qua — sacerdotio sit amplissimo praeditus, nomen futurus, subeundumque periculum sit, cum aliquo fore dedecore, si quando Pompeius rem publicam recuperavit*, et in codd. *nomen* non legitur, sed *non* ante *futurus*, nec sententia satis expedita est. Apertum est *plura verba* post *futurus* excidisse. Sententia eius modi requiritur: *non futurus sit sine aliqua ignominia, si eadem condicio manserit, subeundumque periculum sit etc.* Sed verba quis praestare potest? §. 4. apparet *invite* corruptum esse. Pro eo in cod. M. a pr. manu legitur *in te.* Orellius *Lente* coniecit. Eadem ep. §. 6. legitur in cod. M. *Non accipere ne periculosum sit, invidiosum apud bonos.* Orellius dixit requiri sententiam hanc: *non accipere me, periculosum est: accipere, invidiosum.* Ego scripsi audacius fortasse: *Non accipere [vereor] ne periculosum sit [apud ipsum, accipere] invidiosum ad bonos*, sed ad sententiam tamen, ut opinor, accommodate. Dein edidi: *Quid enim fieri potest?* Vulgo legebatur: *Qui enim fieri potest?* §. 7. *a* ante *Fausto* addidi auctore Wesenbergio l. c. p. 22. Paullo post *deseri* est de Orellii coniectura scriptum. In cod. M. est *deserit* a prima manu. Olim legebatur e corr. cod. M. *deserere erit.* Ep. 5. §. 1. Cicero de Dionysio scribit: *Etsi solet eum, quum aliquid furiose fecit, poenitere. Numquam autem certior fuit quam in hoc negocio.* Apparet *certior* esse corruptum. Ernestio auctore *tetrior* scripsit Schützius, antetulit cum Lambino Orellius *cerritior.* Ego scripsi *acerbior*, quod ubi *a* erat absumptum per *c* litteram sequentem, facile in *certior* commutari poterat. Deinde scripsi: *Sed meam mansuetudinem.* E cod. Y. dicitur esse emendatum, quod vulgo legitur: *Sed o meam mansuetudinem.* Postea edidit Ernestius: *Conieceram in fasciculum una cum tua vehementem ad illum epistolam*, quod reliqui. Nam quod Orellius et Baiterus *venientem* pro *vehementem* ediderunt, nihili est. Recte C. Lachmannus ad Lucretium vol. II. p. 133. demonstravit *venientem* ortum esse e scriptura *vementem*, quae fortasse ipsa hic repraesentanda fuit. Ep. 7. §. 2. Orellius nuper ac Baiterus ediderunt: *Quod enim tu meum laudas et memorandum ducis.* Sic enim tacite scripsit Bosius. Equidem *memorandum dicis*, quod est in cod. M. Ep. 9. §. 4. nuper C. Nipperdeius in Schneidewini *Philol.* vol. III. p. 148. scribendum coniecit: *cui persuaderi posse arbitror, si erit conventus* pro vulgato: *cui persuaderi non posse arbitror nisi erit conventus.*, quod retinuerunt etiam Orellius et Baiterus. Paullo post admodum placet Orellii coniectura: *ad Sullanam illam crudelitatem.* Ep.

11. §. 4. locum corruptum nuper sic critici Turicenses ediderunt: *miseram Italiam videbis proxima aestate † aut utriusque in mancipiis ex omni genere collectis, nec tam emptio pertimescenda — denuntiata est † igitur quam universe interitus.* Ego scripsi *aestate ab utriusque iam mancipiis*, Orellius voluit: *aestate, utriusque mancipiis.* Tum edidi: *nec tam emptio* (sic codd. XZ. *iptio* cod. M.) *pertimescenda, quae — denunciata est, civitatis, quam universae* (*universam* cod. M.) *interitus.* Res admodum incerta, Orellio in corrupto *igitur* temporis notatio inesse videbatur. Ep. 12. 5. pro corrupto: *ut non solum gloriosis consiliis utamur, sed in paullo salubribus*, id edidi, quod mihi ad sententiam aptissimum esse videbatur, et ab eo, quod legitur in libris, si rem recte existimamus, non nimium recedere, ut scriberem: *ut non solum gloriosis consiliis utamur, sed etiam aliquando salubribus.* In cod. M. est a pr. manu *sed in paullo salubribus*, et in corr. *sed etiam paullo s. aliquando* sic etiam alias, quum esset per compendium scriptum oblitteratum est, vide quae dixi ad Cic. orat. vol. II. p. XV., ad Ciceronis *Accusationis* lib. IV. cap. 37. §. 81. In ep. Cn. Pompeii huic epistolae subiuncta A. §. 4. Orellius et Baiterus ediderunt: *Quam ob rem placitum est mihi, ac ita video censeri Marcello etc.*, quod est in cod. Y., sine dubio locum corruptum esse existimantes. In cod. M. a pr. manu est: *mihi altia video censori Marcello*, et in corr. *mihi altia video C. Marcello*; itemque in cod. Z. scriptum est, nisi quod pro *censeri* legitur *censori.* Ego de coniectura mea posui: *atque adeo M. Marcello etc.* In extrema epistola *Valete* de Orellii coniectura addidi, quoniam in cod. M. a pr. manu est *valde* ibi scriptum, in correctione *vale.* Sed potuit id etiam pertinere ad epistolam, quae sequitur sub littera B., ut ibi §. 1. sic scribendum sit: *Valde miror te ad me nihil scribere etc.* Id adeo nunc mihi anteponendum videtur. In ea epistola §. 2. recte vidit Wesenbergius l. c. p. 19. scribendum esse *vos* pro *nos* in verbis his: *ante quam copiae — in unum locum coactae vos a nobis distrahant.* In epistola, quae sequitur sub littera C., §. 1. scripsi: *ut non pugnet, at locis suis repugnet.* In cod. M. a pr. manu est *ut locis suis*, in corr. et vulgo legitur *sed locis suis.* Paullo post §. 2. pro corrupto *metu stileo* scripsi auctoribus Corrado et Orellio *M. Tuscilio.* Postea in epistola sub littera D. subiuncta scripsi de Baiteri coniectura: *ante quam omnes copiae ad adversarium conveniant.* In cod. M. est *ad* omissum, hinc vulgo *adversariorum* scriptum erat. Orellius maluit scribi: *ante quam omnes copiae adversarii in unum conveniant.* Ep. 13. §. 2. in libris est et vulgo legitur: *Et vide quam conversa res est.* Wesenbergius l. c. p. 109. scribendum esse putavit *sit* pro *est.* Vulgatam nuper defendit C. G. Nauckius ad Ciceronis *Laelium* p. 31. Ep. 14. §. 2. mihi videtur, quod in cod. M. a pr. manu legitur *bellum illud et* nihili esse. Itaque vulgatam: *quantum id bellum et quam pestiferum futurum sit*, retinui. Paullo post §. 3. reliqui librorum scripturam, sed fateor tamen mihi quoque admodum lepidam videri Stürenburgii coniecturam, qui ad Cic.

de officiis lib. p. 142. scribi voluit: *De Domitio varia audimus: modo, esse in Tiburti Lepidi, haut lepide; modo iam lepidius, accessisse ad urbem: quod item falsum video esse.* Dein de Madvigii sententia *ne is quidem scit* scripsi pro vulgato ne *id quidem scit.* Ep. 15. §. 1. vulgo edebatur: *unam veterem IV. Kal., quam te scribis dedisse Pinario etc.* Orellius scribi voluit: *veterem d. (datam) IV. Kal., quam etc.* Ego interpunxi: *unam veterem, IV. Kal. quam te scribis dedisse Pinario.* In epistola huic sub littera A. subiecta scripsi de Wesenbergii sententia l. c. p. 88.: *Nam illum tanti facio, ut non Caesarem magis diligam.* Orellius *quî* pro *ut* posuit. In libris est *qui* eo loco. Eadem ep. §. 3. in cod. M. legitur: *Factum Caesaris de Corfinio totum te probaturum sciet. Quomodo etc.* E cod. Ursini scripsit Graevius *scio. Quomodo etc.* Equidem scripsi: *scio et, quo modo in huius modi re, commodius cadere non potuit etc.* Ep. 16. §. 2. edidi de Wesenbergii sententia l. c. p. 35. proposita: *Iudices CCCLX., qui etc.* Vulgo legebatur: *Iudices DCCCL., qui etc.*

Lib. IX. ep. 4. §. 1. vulgo legitur et ita nuper editum est ab Orellio et Baitero: *Quae enim soluto animo familiariter scribi solent, temporibus his excluduntur; quae autem sunt horum temporum, ea iam contrivimus.* Apparet hic neglectam esse Ciceronis elegantiam in membrorum aequabilitate alias conspicuam, quod in priore membro *ea* in apodosi omissum, in altero adiunctum est. E vestigiis cod. M., fortasse etiam aliorum, facile intelligitur Ciceronem olim aliter conformasse orationem suam. In eo cod. a pr. manu legitur *scribis o lente* pro *scribi solent*, in corr. *e temporibus.* Scripsit igitur sine dubio: *Quae enim soluto animo familiariter scribi solent, ea temporibus his excluduntur etc.* His ita conclusis intellexi eadem ratione inita iam veteres editores *ea temporibus* edidisse, a quibus recedendum sane non fuit. Ep. 5. §. 3. legitur vulgo: *sed video plane nihil aliud agi, nihil actum ab initio, quam ut hunc occideret.* In cod. M. et antiquis editionibus *quam* omissum est. Ego scripsi, id quod paene necesse erat scribi: *nihil actum ab initio nisi ut hunc occideret.* Paullo post *sicut apud Homerum* ab Orellio est. Vulgo legitur *si quid apud Homerum.* Eadem epistola extrema legitur corrupte in cod. Z. et cod. M. a prima manu: *Ex eo fortasse ea consilia nascentur aliaeque litterae.* In corr. cod. M. est *mea* pro *ea* scriptum atque id olim vulgabatur. Orellius cum Baitero corruptum verbum retinens scribendum proposuit vel *alia* vel *certa* vel *extrema.* Equidem scripsi: *Ex eo fortasse nova consilia nascentur etc.* Ea enim formula paene legitima est in eius modi locis. Ep. 6. de Orellii coniectura posui: *Roma scripsit Balbus putari iam Lentulum etc.* Vulgo *putare* legitur. Eadem ep. §. 4. recepi e cod. M. *Mene non primum cum Pompeio qualicunque consilio uso — instituta?* pro vulgato: *Me non primum — instituta!* Vide quae supra disputavi ad harum epistolarum lib. VII. ep. 12. §. 8. p. XXI. Ibidem §. 5. *Vix iam deus* scripsi, ut est in cod. M. E cod. Z. vulgo legitur: *vix deus iam.* Ep. 7. §. 3. *hocne* in libris

videtur legi. Miror neminem suspicatum esse scribendum *hocine.* In epistola Balbi huic subiuncta sub littera A. §. 2. retinui *si quae sentiemus* e corr. cod. M. Orellius ac Baiterus *cum sciemus* scripserunt. *cum sentiamus* in cod. M. a prima manu est. Ep. 9. §. 1. scripsi: *Qua re fac, ut ostendis: ne destiteris ad me etc.* auctore Madvigio, cuius vide *Opusc. Acad. ult.* p. 104. adn. Eadem ep. §. 3. in verbis: *ut ais epistola tertia*, pro *ais* scriptum est in cod. M. a pr. manu *aiis.* Apparet olim hic quoque scriptum fuisse *aïs* pro *ais.* Paullo post cum Bosio Ernestius scripserat: *est ille quidem, qui.* Orellius: *est ille idem, qui.* In cod. M. a pr. manu est *est ille qui*, in corr. *est idem qui.* Hoc ego posterius verum existimo, itaque *ille* uncis inclusi. *est idēqui* in *est ille qui* facile mutari potuit. Hinc illae correctiones natae sunt. Eadem ep. §. 4. revocavi ego, quod Pio auctore ediderat Ernestius: *Volui HS. D.* Orellius et Baiterus corruptum *Volui HS. Q.* retinuerunt. Ep. 10. §. 2. scripsi: *Sicut ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς alienant semper immundae, insulsae, indecorae etc.* Vulgo legitur *alienant immundae.* Sed in cod. M. est *alienantur immundae*, in cod. Y. *alienant ruri immundae*, ut appareat *semper* per compendium scriptum eo loco excidisse, quod ad sententiam est aptissimum. Ibid. §. 3. edidi Lambino auctore et Wesenbergio l. c. p. 130. *et tamen spes se quaedam mi ostentabat fore ut etc.* In libris corrupte legitur: *et tamen spes quaedam me obtentabat fore ut etc.* Paullo post *mollivit* scripsi, ut est in corr. cod. M., pro *molliit.* Eadem epistola §. 8. in verbis *non scilicet integra re, sed certe minus fracta* in cod. M. est *scilicet in integra re.* Equidem scripsi *non scilicet iam integra re.* Ep. 11. §. 2. collocationem verborum, quae est in cod. M., retinui: *Utinam in hac aliquod miseria rei publicae πολιτικὸν opus efficere et navare mihi liceat!* Pio auctore vulgo legebatur: *Utinam aliquid in hac misera etc.* Pronominum inter se attractio admodum nota est. In epistola huic subiecta sub littera A. §. 3. pro *e paucis* in cod. M. est *et pacis.* Equidem scripsi *ex paucis.* Paullo post in verbis his: *tamen lectis eius litteris, quas ad me gratissimo animo — misit, eamdem me salutem a te accepisse putavi quam ille*, inesse mendum videtur iam propterea, quod *quam ille* dicitur, ubi exspectaveris *quam illum.* Huc accedit quod *putavi* in cod. M. non est. Ego suspicor Ciceronem scripsisse fere sic: *eamdem mihi videor salutem a te accepisse quam ille.* Ep. 12. §. 1. recte Orellius scripsit nuper cum Baitero: *Legeram tuas litteras etc.* In cod. M. a pr. manu est *Legerem.* Vulgo et in corr. cod. M. *Legebam* legitur. In eamdem coniecturam inciderat etiam Wesenbergius l. c. p. 28. Eadem ep. §. 4. scribitur vulgo: *Nunc doleo, nunc torqueor, quum quibusdam aut sapiens videor, quod una non ierim, aut felix fuisse.* In eis verbis pro *quibusdam* in cod. M. a pr. manu est *quidam*, in corr. eius cod. *quidem.* Legendum est, quod edidi: *quum cuidam aut sapiens videor etc.* Conf. ep. 14. §. 2. *Atque eum loqui quidam αὐθεντικῶς narrabat etc.* Extrema ep. scripsi *qui ne quod optem quidem habeo* cum Ernestio, auctore etiam Wesen-

bergio l. c. p. 57. In cod. M. est *quid* pro *quod.* Ep. 13. §. 2. *Quamquam hae me litterae Dolabellae iubent etc.* auctore Wesenbergio l. c. p. 130. Vulgo *mihi* pro *me* legebatur. *me* et *mi* facile confundi potuerunt, indeque scribi *mihi.* Eadem ep. §. 6. *Id ego volui D.* auctore Ernestio scripsi. In cod. M. est et vulgo legitur *Q.* pro *D* Sequenti §. 7. scripsi auctore Wesenbergio l. c. p. 41. *Nos quae monstra cotidie legamus intelliges ex illo libello, qui in epistolam coniectus est.* In libris est et vulgo legitur: *Nos quae monstra cotidie intelligamus ex illo libello etc.* Pio auctore Orellius scribi voluit: *Nos quae monstra cotidie (audiamus et legamus, intelliges etc.).* Eadem §. extrema retinui *perspecta re.* Orellius cum Baitero *prospectaret* e cod. M. ut corruptum propagavit. §. 8. scripsi auctore eodem Wesenbergio l. c. p. 38. '*Tene haec ferre posse?*' quem ad modum cum Bosio ediderat Ernestius. In cod. Y. pro *tene* est *te nec*, in cod. M. *nec.* Orellius et Baiterus Pio auctore et Manutio et Schützio *Mene* scripserunt. Ep. 14. §. 1. scripsi auctore Orellio: *Miseram ad te VIIII. Kal. exemplum epistolae Balbi ad me et Caesaris ad eum et ad Oppium: eodem die etc.* In cod. M. pro *et ad Oppium* est *et a te ibi*, in corr. eius cod. et vulgo legitur *ecce tibi eodem die etc.* Eadem ep. §. 2. scripsi de C. Fr. Hermanni coniectura in Schneidewini *Philologo* vol. III. p. 101. proposita: *homo non infans, sed qui nulli non dicat.* Vulgo legitur: *sed quis, ulli non dicat.* Paullo post vulgo legitur: *A te nihil; ne Anteros quidem quid litterarum. quid* aperte falsum est. In cod. Y. est *qui a te litterarum,* in cod. M. *quin te litterarum.* Apparet compendium eo loco fuisse, quod ego suspicor fuisse *quidquā.* Itaque scripsi: *A te nihil, ne Anteros quidem quidquam litterarum.* Ep. 15. §. 1. *si minus* pro *sin minus* recepi e cod. M. Librorum auctoritatem hic et alias unice sequendam esse iam alio loco significavi. Paullo post ordinem e corr. cod. M. propagatum retinui *ut ad me scripsit.* Nuper Orellius cum Baitero *ad me ut scripsit* e cod. a pr. manu scripserunt. §. 2. retinui cod. M. scripturam *ut dictator et magister equitum diceretur.* Vulgo *et magister equitum* deleverunt, cl. *Fast. Capitol.* ad a. u. c. 671. Eadem ep. §. 3. scripsi de coniectura mea: *Sed tu omnia quidem consilia differebas in id tempus, quum sciremus etc.* Orellius et Baiterus e cod. M. ediderunt: *Sed tu omnia qui consilia etc.* Vulgo *qui* omissum erat. Mox §. 5. de verbis: *quae mihi a quoquam facta sit*, in quibus *quoque* pro *quoquam* scribi voluit Stürenburgius ad Ciceronis *de officiis* lib. p. 198. tu confer Madvigium ad Ciceronis *de finibus* libros p. 850. et de verbis *Philargyro bene curasti* Wesenbergium l. c. p. 111. In epistola Matii et Trebatii huic subiecta scripsi *audivimus* e corr. cod. M. In eo libro a pr. manu *audimus* legitur, vulgo *audiimus.* Paullo post in eadem ep. *pauculos*, quod est in corr. cod. M. retinui. In eo cod. a pr. manu est *paulos.* Manutio auctore Orellius cum Baitero scripsit *paucos.* Extrema ep. eadem e cod. M. a pr. manu scripsi: *Hoc putamus pro certo.* Vulgo legitur: *Hoc pro certo putamus.* Ep. 17. §. 1. scripsi:

Nec dubito quin a me contendat ut ad urbem veniam. Cum codd. Malaspinae scripserunt Lambinus et Schützius ac nuper Orellius et Baiterus *ad urbem ut veniam.* Vulgo *ut* omittitur. De verbis ep. 18. §. 2. *Quid, quod Servii filius? quod Titinii?* conf. quae disputavit Wesenbergius l. c. p. 127 sqq. Ep. 19. §. 2. vulgo legitur: *Aliam rationem huius belli gerendi nullam video.* In cod. M. *non* ante *huius* legitur. Hinc Orellius *enim* eo loco ponendum esse coniecit. Equidem scripsi: *Aliam rationem ego huius belli gerendi nullam video.* Compendia verborum *ego* et *non* confusa esse videntur.

Lib. X. ep. 1. §. 2. edidi quod iam est in Iensoniana: *tamen suspensum me detines.* In cod. M. est *meum detines*, in codd. XY. *meum de tenes. me tenes* scripsit Ernestius. Orellius scribi voluit *me valde tenes*, Bosius *me inde tenes.* Paullo post vulgo scribebatur: *Quid enim Flavio legionem et Siciliam dari scribas et id iam fieri? quae tu scelera partim parari iam et cogitari, partim ex tempore futura censes.* Ego auctore Wesenbergio, quem vide l. c. p. 124., scripsi: *Qui enim Flavio legionem et Siciliam dari scribas et id iam fieri, quae tu scelera partim parari iam et cogitari, partim ex tempore futura censes?* Eadem ep. §. 4. vulgo legitur: *At hoc, quod agimus, et turpe nec tamen tutum.* In libris est *nec turpe.* Id ego suspicor fuisse olim *n̄c* i. e. *nunc*, itaque scripsi: *At hoc, quod agimus nunc, turpe nec tamen tutum.* Ep. 2. §. 2. extrema scripsi e cod. M. a pr. manu, id quod etiam Ernestius receperat: *Sed et tempus alienum est et homini non amico nostra incommoda — spectaculo esse nolim, cui te meo nomine inimicum esse nolo.* Orellius cum Baitero nuper *volo* pro *nolo* scripserunt. Sed vide quae lib. IX. ep. 15. §. 5. de eodem homine scribit Cicero: *Sed tu id quanti aestimes tuum iudicium est. Nec tamen in hac tibi quidquam oneris impono.* Nam eo quoque loco Cicero Attico liberum iudicium de illo relinquit. Ep. 4. §. 3. in verbis his: *qui se nihil contra huius voluntatem aiebat facere posse.*, etsi *aiebat* videtur in libris non haberi, hoc tamen supplementum necessarium esse duxi, istud ipsum verbum retinens quod poterat fortasse uncis circumcludi. Eadem ep. §. 6. Orellius et Baiterus nuper locum ita interpunctum ediderunt: *Haec sive iracundia — postulabat. Si vera sunt, ignosces; si falsa, me — errorem.* Equidem ita locum constituendum putavi: *Haec sive iracundia — postulabat, si vera sunt, ignosces: si falsa, me — errorem.* Paullo post §. 8. scripsit Orellius cum Baitero auctore Lambino: *Contionatus est; rediit; fuit apud me sane diu.* Ego quod est in cod. M. et antiquis edd. retinui *fuit ad me sane diu.* Vide quae dixi in *Lexico Latino meo s. v. ad* vol. I. p. 115. Saepius autem in eius modi locis pro *ad* scriptum est *apud*, quam contra *ad* pro *apud.* Deinde §. 11. pro vulgato *faceret*, quod apparet esse corruptum, scripsi de Orellii coniectura *facere solet* in verbis his: *quod nullo negocio facere solet.* Ep. 6. §. 1. quod posui *reticeto* in verbis his: *et tamen reticeto meas cogitationes*, est de Wesenbergii sententia l. c. p. 9. proposita. In cod. Y. pro *reciteto* est *recitet et*, itemque in

cod. M. *reticent et* in cod. X. Vulgo *retice* legitur. Dein §. 2. quod edidi: *Quod dein me mones, et amice et prudenter me mones*, est aperte sic scriptum in margine ed. Cratandrinae. Vulgo tantum modo *prudenter mones*, omisso Pronomine legitur, sed in cod. M. a pr. manu est *memores*, in corr. eius libri *memoras*, ut etiam inde *me mones* adiumentum accipiat. Ep. 7. §. 1. in verbis, quae vulgo ita leguntur: *nec tamen in acie, sed Melitae aut alio in loco simili oppidulo futurum puto.* primum adieci Pronomen *me* post *tamen*, vide quae disputavit Madvigius ad Ciceronis lib. *de finibus* p. 699 sq., dein *oppidulo* ut suppositicium seclusi auctore Wesenbergio l. c. p. 117. Ep. 8. §. 7. in verbis his: *nisi forte me Sardanapali in suo lectulo mori malle censueris quam exsilio Themistocleo*, de C. Nipperdeii sententia seclusi verba *in suo lectulo mori.* Vide Schneidewini *Philologi* vol. III. p. 148 sq. Eadem ep. §. 9. *quod scribam* recepi pro *quid scribam* e cod. M. auctore Wesenbergio l. c. p. 56. Deinde scripsi e cod. in margine repet. Lambin. *Est στοργή, est summa σύντηξις, tamen etc.* In codd. X.Y. est *sit στοργή sit summa σύντηξις, tamen etc.* in cod. M. *sit στοργῆς sit summa σύντηξις tamen etc.* Orellius cum Baitero scripsit: *Sit στοργῆς licet summa σύντηξις, tamen etc.* In Caelii epistola ep. ad Atticum 9. sub littera A. subiecta §. 1. scripsi, ut hoc loco in cod. M. est aliisque, ut videtur, libris: *si existimas eamdem rationem fore Caesaris in dimittendis adversariis etc.* Vulgo e lib. *ad familiares* VIII. ep. 16. *Caesari* sine idonea causa receptum erat, dein §. 2. post *victorem* e cod. *Caesarem* addidi, quod vulgo e loco epistolarum *ad familiares* adlato omissum erat. Vide quae dixi in praef. Part. III. vol. p. XXII. §. autem eiusdem ep. 4. *sed tamen ab eo petivi* scribendum putavi ex epist. *ad familiares* l. c. Vulgo et in cod. M. hic *sed* ante *tamen* omissum est. Ep. 12. §. 7. *aliquod* retinui. Orellius et Baiterus nuper *aliquid* e cod. M. reposuerunt, cl. oratione Ciceronis *pro T. Milone* §. 99. Ep. 13. §. 1. scripsi: *Semper secum aliquam ...... adferunt tuae litterae.*, ut post *aliquam* Nomen substantivum excidisse appareret. Codices enim Bosii et M. constanter servant *aliquam. aliqua mi* scribendum coniecit Bosius, Orellius ac Baiterus *aliqua* scripserunt, vulgo *aliquid* legebatur. Fortasse *spem* vel quid eius modi omissum est. Postea §. 2. auctore etiam Wesenbergio l. c. p. 56. scripsi cum Ernestio *quod scribam.* Orellius et Baiterus *quid scribam* e cod. M. receperunt. §. 3. reliqui *si recte fuerit,* quod vulgo legebatur. In libris pro *fuerit* legitur *fuerint.* Hinc Orellius suspicatus est Ciceronem scripsisse: *si retentae fuerint.* Ep. 14. §. 1. e cod. M. scripsi: *propter quam quidem non ipse ad te scribo.* Nam non videtur idonea causa quam ob rem inducamus *quidem*, quod paullo ante legitur: *Mihi quidem etiam lippitudo haec.* Nam eodem modo, quo in Graeca lingua *γέ* saepe numero in eius modi enunciatis repetitum habetur, potuit hic etiam *quidem* bis poni. Alterum *quidem* aptius cum Pronomine *mihi*, alterum cum Pronomine relativo coniungitur. In Graecis dicas: *ἐμοί γε* vel *ἔμοιγε* — *δι' ἣν γε.* — Postea

§. 3. edidi ego: *sed est tardus ad exeundum.* In libris *est* omissum est, a Lambino autem post *tardus* appositum. Ep. 15. §. 3. *Alienus autem praetor putabat etc.* scripsi pro *Allienus autem etc. Alienum* una littera *l* scriptum fuisse in Ciceronis *divinatione in Q. Caecilium* e cap. 15. §. 50. apparet, ubi Alieni mentione facta pergit iocans Cicero sic: *ex quibus alienissimis hominibus ita paratus venis, ut tibi hospes aliquis sit recipiendus.* Ep. 16. §. 2. retinui cod. M. et, ut opinor, caeterorum librorum scripturam, quam ita interpunxi: *Nostrum consilium spero vacuum periculo fore. Nam et dissimulabimus et, ut opinor, acerrime adservabimus: navigatio modo sit, qualem opto, caetera, quae quidem consilio provideri poterunt, cavebuntur. adservare consilium* et *dissimulare* videntur mihi recte inter se opponi posse: alterum est celare, alterum est omnia facere, quae ad id obtinendum pertineant. Illud quidem certe non capio, quod Orellius edidit nuper cum Baitero: *Nam et dissimulabimus et — ut opinor, acerrime asservabimus —, navigatio modo sit, qualem opto — cetera, quae quidem consilio provideri poterunt, cavebuntur.* Postea §. 4. addidi post *postridie* e cod. Z. et margine ed. Cratandrinae *convenire* et scripsi: *centuriones trium cohortium — me velle postridie convenire.* Sic etiam Lambinus scribi voluit. Vulgo *convenire* omissum est. Post *a villa*, quod Manutius proposuit pro *ad villam*, quod in libris est, retinui. Orellius *Atellam* scribi voluit propter Cumanum. Ep. 17. §. 1. in libris falso legitur: *Deinde epistola scripta cumulatissime caetera. Scripta* falsum esse apparet. Wesenbergius l. c. p. 44. pro eo scribi voluit *lecta*, ego *aperta* scripsi. Ep. 18. §. 1. Orellius cum Baitero nuper edidit: *Quod ηὐτόκησεν, gaudeo.* In cod. M. est *gaudeam* idque etiam in caeteris libris fuisse credo. Manutius recte vidit id olim fuisse *gaudebam*, quod servavi. Dein *maiore impedimento* in libris est, Orellius nuper cum Baitero *maiori impedimento* edidit. Ablativus eo loco recte se habet, vide Ciceronis orat. *pro P. Quinctio* cap. 1. §. 5. *quod si tu iudex nullo praesidio fuisse videbere.* Eadem ep. §. 2. *sequuntur* scripsi pro *sequentur* e cod. M. Paullo post scripsi de coniectura mea: *Scripsi equidem Balbo te ad me et [de eius] benevolentia scripsisse et de suspicione.* Orellius quum in cod. M. pro *de benevolentia* esset scriptum a pr. manu *e benevolentia,* scribi voluit *et de benevolentia,* ego autem suspicatus sum propter litterarum similitudinem plura eo loco olim excidisse.

Lib. XI. ep. 1. §. 2. quum in cod. M. esset *relinquerem* pro *relinquere* scriptum, recte Lambinus coniecit scribendum esse *relinquere me,* quem ego secutus sum. *me* vulgo omissum est, itemque paullo post de Lünemanni coniectura post *minime* auctore etiam Baitero *me* Pronomen inserui. Ep. 3. §. 1. vulgo oratio sic interpuncta erat: *neque nunc mittendi — de qua tibi rescribi voluit. Quod ad Kal. Quinct. pertinet, quid vellem, utrumque grave est, etc.* Hac condicione *vellem* dici vix poterat. Itaque ego sic interpunxi omnem locum: *neque nunc mittendi — de qua tibi rescribi voluisti, quod ad Kal. Quinct.*

pertinet, quid vellem. Utrumque grave est etc. Ep. 3. §. 2. iniuria nuper de Corradi sententia, auctore etiam Lambino, Orellius cum Baitero scripsit: *etsi ista res non nihil habet consolationis.* Ad sententiam unice mihi videtur verum esse, quod est in libris: *Quod negas mihi praecipuum ullum incommodum impendere, etsi ista res nihil habet consolationis, tamen etiam praecipua multa sunt etc.*, quibus verbis dicitur hoc, etsi in ea re nihil consolationis inest et a me non amplius hic disceptanda est, tamen etiam praecipua multa sunt etc. Paullo post verba *ut sunt*, quae non sunt in cod. M., uncis inclusi. Dein non credo elegantem scriptorem, qualis est Cicero, scripsisse: *et gravissima esse et me facillime vitare potuisse*, sed potius sic: *et gravissima esse et a me facillime vitari potuisse.* Sine librorum tamen indicio nihil ausus sum mutare. Ep. 5. §. 2. *devorsaria* pro *deversoria* est e cod. M. Dein §. 3. vulgo e cod. Y. scriptum est: *Quod tanto intervallo nihil ad vos, profecto intelligis rem mihi deesse etc.* In codd. X. Z. M. legitur *scriptis litteris profecto.* Lenissima, si rem recte existimas, mutatione Wesenbergius l. c. p. 45. scribi voluit: *Quod tanto intervallo nihil omnino ad vos scripsi, his litteris profecto intelligis etc.*, quem ego secutus sum. Ep. 6. §. 7. ubi sic cum Orellio scribere volebam: *Is dicitur venisse: an euntem? an iam in Asia?* locus admodum incertus est, vide quae disputavit in hanc sententiam Madvigius ad Ciceronis lib. *de finibus* p. 320. Ep. 7. §. 6. Orellius de coniectura sua scripsit: *quod scribis istam efflagitare.* Vulgo *istam* non legitur. In cod. M. est: *quod scribis tefflagitare.* Id ego olim fuisse existimo: *quod scribis T. efflagitare.* Itaque cum Ernestio auctore Tunstallo *Tulliam* scripsi. Ep. 9. §. 1. in verbis his: *Quotidie iam Balbi ad me litterae languidiores.* In cod. M. *die* legitur pro *quotidie.* Ego de coniectura mea posui, id quod est etiam ad sententiam aptius: *In dies iam Balbi ad me litterae languidiores.* Paullo post ediderunt nuper Orellius et Baiterus: *Ego enim, cum genus belli viderem imparata et infirma omnia contra paratissimos, quieveram — quid facerem? — ceperamque consilium etc.* Pro *quieveram* est in cod. Y. *civeram*, in cod. M. a pr. manu *sit veram* et in corr. eius cod. *sciveram*, quod vulgo receptum legebatur. Ego auctore Madvigio apud Wesenbergium l. c. p. 9. scripsi: *Ego — statueram quid facerem ceperamque consilium etc.* Eadem ep. §. 3. Graevio auctore Schützius scripserat: *quod istam miseram patre, patrimonio, fortuna omni spoliatam relinquam.* Eum secuti sunt Orellius et Baiterus. Rectius mihi videtur statuisse Wesenbergius l. c. p. 60., qui id servandum duxit, quod vulgo legebatur: *quod istam miseram patrimonio, fortuna omni spoliatam relinquam.* Nam quod in edd. quibusdam *partu* ante *patrimonio* legitur, id videtur e *διττογραφίᾳ* natum esse. Ep. 12. §. 1. in cod. Y. legitur hoc corruptum: *tamen Nilo meo his verbis ad Caesarem rescripsi.*, in cod. M. a pr. manu: *tamen L. Lomeous verbis ad C. r.* in corr. eius cod. *tamen L. meo in verbis ad C. r.* Auctore Lambino Schützius edidit: *tamen de eo his verbis ad C. r.* Recte vidit Wesenbergius id scri-

bendum esse: *tamen nihilo minus his verbis ad Caesarem rescripsi.* Eum secutus sum, nisi quod *nilo* pro *nihilo* retinui. *minus* saepe in codd. horum librorum corruptum fuisse iam supra vidimus. Ep. 15. §. 4. recte vidit Wesenbergius l. c. p. 20. iniuria correctum olim fuisse *posset,* quod est in codd. et scribendum: *Genus enim condicionis eius modi fuit, in quo non solet esse controversia, quum ea pars — licitatione expleri posset.* Paullo post *malle*, quod Cratandro auctore et Lambino ab Orellio et Baitero post *in integro esse* insertum est, rursus delevi. Verba enim, quae sunt in libris: *Suspicor enim coheredes dubiam nostram causam putare et eo rem in integro esse*, per se recte intelligi possunt: Suspicor coheredes — putare et eo rem in integro esse, i. e. et ob eam causam istos nihil transegisse, ut in integro res sit. Ep. 16. §. 5. dubitari non potest quin corrupta sint haec verba: *et maxime quid scribas de ea.* Orellius pro *scribas* scribi voluit *scias.* Ego secutus Wesenbergium sum, qui *sentias* restituendum putavit. Ep. 17. §. 2. Orellius cum Baitero nuper edidit de I. F. Gronovii coniectura: *Quamquam, quid mea intersit, ut eorum odium non subeam, non intelligo.* Id scribendum fuisse: *ut eorum odium ne subeam*, vidit Wesenbergius l. c. p. 14. Vulgo negatio omissa est. Paullo post §. 3. scripsi auctore etiam Lallemando, qui id se ait e codd. Regiis Paris. recepisse: *idque mihi valde scilicet molestum est.* In cod. M. pro *scilicet* legitur *si.* Id fuit olim *sc.* Vulgo omissa Particula est. In verbis proximis *ab* ante *Alexandrea* delendum videtur Orellio ac Baitero. Ep. 18. §. 2. scripsi: *Intellexi omnino ex Oppii sermone — quae istorum ira esset, sed, ut eam flectas te rogo.* de C. Fr. Hermanni coniectura proposita in Schneidewini *Philologo* vol. III. p. 106. Vulgo legitur: *quae istorum v i a esset.* Ep. 19. §. 1. Orellius cum Baitero scripsit: *Verum tamen velim, quod erit, qualecunque erit, scribas.* Ego retinui ab Ernestio receptam lectionem *si quid erit.* In cod. M. est *quid erit* omissa *si* Particula. *quod* Lambinus coniecit esse scribendum. Ep. 20. §. 1. ego edidi: *Sed et alia timenda sunt ab aliisque et ab hoc ipso quae dantur, ut a domino, rursus in eiusdem sunt potestate.* Eo non solum librorum auctoritas ducit — nam in cod. M. aperte scriptum est: *ab aliis que et*, in antiquis autem edd. *ab aliis quae et*, quod idem est —, verum etiam ipsa sententia paene flagitat, ut id, quod recte usque ad Orellium fere erat propagatum in editionibus, servetur. Non enim hoc vult Cicero dicere *alia ab aliis*, i. e. quaedam ab his, alia ab illis timenda esse, sed praeter illud, quod commemoratum est, alia timenda esse eaque ab aliis. Ep. 21. §. 1. reliqui *lapidibus egisse hominem dicitur* sine corruptelae signo, quod apposuit Orellius cum Baitero. Nam quo minus dici possit *agere aliquem lapidibus*, i. e. iaciendo lapides, nihil mihi impedire videtur. Paullo post scripsi *arbitrabantur* e cod. M. pro vulgo *arbitrantur.* Dein: *Ac mallem illinc.* Ita scribendum suasit Wesenbergius l. c. p. 126. Quod contra C. Fr. Hermannus l. c. p. 106. scribi voluit: *Ac mallem itum.* Orellius commendavit *illim.* Ep. 22. §. 2. edidi ego de

coniectura mea: *Iam enim corpore vix sustineo gravitatem huius caeli, quia mihi laborem adfert in dolore.* In libris pro *quia* est *qui*, quod ferri non potest, quia *caelus* a Cicerone non dicitur, sed caelum. Orellius cum Baitero *quae* edidit. Magis ipsa causa efferenda erat itaque scripsi *quia*, quod mihi etiam ad sententiam unice accommodatum esse visum est. Paullo post vulgatam verborum collocationem hanc: *quod adhuc saepe rogatus non fecisti*, recte nuper Wesenbergius l. c. p. 16. tutatus est, comparans huius libri ep. 15. §. 1. ep. 20. §. 2. ep. 19. §. 1. Schützius scribi voluit: *quod adhuc non rogatus saepe fecisti*, sententia ab hoc loco aliena. Ep. 23. §. 3. retinui Ernestianam scripturam auctore Manutio vulgo receptam: *Audimus enim de statu rei publicae. O di!* Cod. Y. habet *detestaturi Elodi.* cod. Z. *destaturi Clodi.* cod. M. *de steturi elodi.*, quibus in codicum vestigiis mihi sane latere videtur nihil aliud nisi *de statu rei pl. o di.* Paullo post scripsi *et item* pro vulgato *et idem.* In eamdem coniecturam nuper et Orellius et Wesenbergius l. c. p. 18. inciderunt. Ep. 24. §. 2. Orellius et Baiterus nuper e cod. Y. scripserunt: *Sed ad meam manum † redi; dehinc enim haec occultius agenda*, ut in verbo *redi* vitium inesse iudicarent. Equidem scripsi: *Sed ad meam manum redii: dehinc enim haec occultius agenda*, ut Cicero iam haec ipsa verba sua manu scripserit, initium epistolae ab alia manu fuerit. In cod. M. est *reddiderunt et enim haec occultius, acceda*, ut in eius archetypo fuisse videatur: *redii: erunt etenim haec occultius agenda*, quod iam propter *etenim* postpositum non probo, etsi *erunt* per se falsum non est. §. 3. nuper Orellius cum Baitero scripsit: *Quod scribis nobis, nostra et tua Tulliae fore parata.* Olim legebatur: *quod scribis, nobis nostra et tua etc.* Mihi videtur Pronomen *nobis* prorsus esse supervacaneum et recte in Ascensiana pr. omissum. Quocirca uncis circumclusi. Ep. 25. §. 1. etsi verba *te habere* non leguntur in cod. M., tamen mihi non posse omitti videntur, quam ob rem ea uncis circumclusa retinui. Eadem ep. §. 3. legitur in cod. M. *Ego huius miserrimae facultate confectus conflictor.* Orellius pro *facultate* exspectari *infelicitate* dicit. Equidem *vacuitate* scripsi, quod et ad litterarum similitudinem proxime accedit — in antiquis edd. adeo *fatuitate* legitur — et ad sententiam est aptissimum. Cogitavi etiam de *viduitate.* Extrema epistola scripserunt nuper Orellius et Baiterus: *Haec etiam, si videbitur, cum Terentia loquere tu opportune.* In cod. M. est *loqueretur* pro *loquere tu*, quod est de Orellii coniectura. Equidem scribendum putavi: *Haec etiam — cum Terentia loquere, dum opportune.*

Lib. XII. ep. 2. §. 1. scripsi de Orellii coniectura: *Hic rumor est Statium Murcum naufragio perisse.* In codd. Y. M. est *Hic rumores tamen Murcum.* Mox *in* ante *Uticam* delevi. Ep. 3. §. 2. revocavi hanc scripturam, quae et hic et infra post lib. XVI. ep. 5. in cod. M. est: *etsi praeter turpitudinem hoc ipsum puto esse perdere.* Hoc dicitur: perdere malo, etsi hoc ipsum ab hasta emere nihil aliud est nisi perdere, nisi quod etiam turpe est: est igitur *praeter ipsam*

turpitudinem, idem quasi scripserit, ut mittam turpitudinem ipsam. In fine huius epistolae addenda putavi verba, quae, altero loco, ubi haec epistola legitur, in cod. M. inveniuntur: *Tu Atticum, quaeso, cura, et ei salutem et Piliae, Tulliae quoque verbis*, quae vix potest esse ulla dubitatio quin a Cicerone profecta sint. Ep. 5. §. 3. in editione Orellii et Baiteri legitur: *Conturbat enim me epitome Bruti Fanniana an Bruti epitome Fannianorum: † scripsi, quod erat in extremo; idque ego secutus etc.* Ego secutus sum Wesenbergium, quem vide l. c. p. 118., et scripsi: *Conturbabat etiam me [epitome Bruti Fanniana,] in Bruti epitome Fannianorum [scriptum] quod erat in extremo, idque ego secutus etc.* Dein §. 4. scripsi: *Ergo ei in integro omnia, ei* pro *et* e coniectura Orellii scribens. Ep. 6. §. 2. in libris est, ut vulgo editur: *Amo enim πάντα φιλόδημον*, sed verum illud sine dubio est, quod nuper A. Meineke scribendum coniecit *πάντα φιλειδήμονα* in *Vindiciis Strabonianis.* Eadem ep. §. 3. de Wesenbergii coniectura l. c. p. 17. proposita: *Mihi quidem gratum est et erit gratius etc.* Ep. 7. §. 1. rursus Wesenbergius l. c. p. 18. et Orellius in unam eamdemque coniecturam inciderunt, ut sibi dicerent scribendum videri: *Magna res est, simplex est manere etc.*, quos secutus sum. Vulgo legitur: *Magna res, et simplex est manere etc.* Ep. 14. §. 3. edidi de coniectura Wesenbergii edita l. c. p. 123., probata etiam Orellio: *sed relaxor tamen omnique vi enitor.* In cod. M. et vulgo legitur: *sed relaxor tamen omniaque nitor.* Ep. 16. legitur sub finem: *Mihi adhuc nihil prius fuit hac solitudine.* In cod. M. a pr. manu est *peius* pro *prius*, in corr. cod. M. *aptius.* Mihi in mentem venit scribendum esse *antiquius* idemque postea vidi coniecisse etiam Orellium in editione priore. G. Kahntius nuper l. c. p. 8. scribi voluit *optatius*, conferens ex harum epistolarum lib. III. ep. 1. *intellexi ad iter, id quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse.* Ep. 18. §. 1. paene moleste tuli, quod nemo adhuc recepit *potuerit* e cod. M. pro vulgato *poterit* in verbis his: *Ego, quantum his temporibus tam eruditis fieri potuerit, profecto illam consecrabo etc.* Ep. 19. §. 3. in verbis: *posthac iam incipito scribere ad me, de Bruti adventu quid exspectes, id est, quos ad dies.* Orellius nuper pro *quos* ex Ascensiana tertia recepit *quot.* Ego *quos ad dies* reliqui. Id enim est fere idem quod *quibus diebus.* Conf. harum epistolarum lib. XIII. ep. 9. §. 2 extr. *tum ad quos dies rediturus sim scribam ad te.* Ep. 20. §. 1. *eis* pro *iis* est e cod. M., quem in eius modi rebus, ubi ex aliis codd. nihil traditum est, semper sequendum existimo. Ep. 22. §. 3. *et is usuris facillime sustentabitur* auctore Lipsio Bosio pro vulgato *et iis usuris etc.* edidi. Ep. 23. §. 1. auctore Wesenbergio, quem vide l. c. p. 123., scripsi: *qui etiam nunc molesti sunt, quid existimas* (nempe *eos facturos*), *si venero?* Vulgo legebatur: *quin etiam nunc molesti sunt, quid existimas, si venero?* Paullo post §. 2. scripsi audacter de sententia Pii et Ernestii cum Schützio *meque hac ad maximas aegritudines accessione non minima libera.* Nam quod legi-

tur in cod. M. et antiquis edd. *non maxima* vix videtur intelligi posse, illud autem, quod e cod. X. recepit Ernestius *nunc maxima,* ne ipsum quidem aptum est ad sententiam. Facillime autem *minima* et *maxima* inter se commutari hoc loco poterant, quem ad modum *maxime* et *minime* aliquotiens inter se in eius modi locis confusa sunt. Vide C. T. Zumptium ad Ciceronis *divin. in Q. Caecilium* c. 3. §. 10. p. 10 sq. Deinde scripsi e cod. M. *qui eo tempore nobilis Epicureus fuerit Athenisque praefuerit hortis?* Neque enim de diversis personis hic quaeritur, sed de aliquo principe Epicureo, qui praefectus fuerit hortis Epicureis. Vulgo legebatur: *fuerit Athenis, qui praefuerit hortis?* non solum contra auctoritatem codd., sed etiam contra ipsam sententiam. Dein §. 3. dubitari plane non potest quin Cicero scripserit: *ad hanc rem tamen plus etiam quam satis,* ut est in codd. X. *Z.* et in margine ed. Cratandrinae. Ipsa enim vis huius formulae hic requirit *quam* Particulam, quae quam facile post *etiam* exciderit apparet. Paullo post permirum est omnes fere criticos, etiam nuper Orellium ac Baiterum, non vidisse summum soloecismum a Lambino Ciceroniani sermonis elegantiae illatum esse, qui *quibusquam* pro *quibusdam* scripsit in verbis his: *Nec mihi iam argento nec veste opus est nec quibusdam amoenis locis.* Recte de hac re et de hoc ipso loco disputavit R. Stürenburgius ad Ciceronis *de officiis* libros p. 212. Ep. 25. §. 1. *ut his* pro *ut iis* est e cod. M. Ep. XXVII. §. 3 extr. edere debebam, id quod est in cod. M. *Piliae, Atticae salutem,* eodem modo, quo ep. 23. §. 3 extr. edidi ex eodem cod. *Piliae, Atticae salutem.* Particula coniunctiva in eius modi locis saepe omittitur. Ep. 29. §. 1. scripsi de coniectura mea: *Silius, ut scribis, hodie. Cras igitur tu vel potius quum poteris etc.* Vulgo legitur: *Cras igitur vel potius etc.* In Cod. M. est *cras igitur cum vel potius cum poteris.* Eadem ep. §. 2. scripsi: *in repraesentando: quoad possunt adducito — totum enim illud desperatum — etc.* In cod. M. est *adducito — tum enim etc.* In cod. Y. *adduci totum:* apparet repetitam syllabam *to* semel excidisse. Ep. 30. §. 1. scripsi: *Quaero quod ad te scribam,* auctore Wesenbergio l. c. p. 56. Vulgo *quid* legebatur. Ep. 32. §. 1. reliqui quidem vulgatam scripturam: *Rescripsi me etiam gravius esse adfectum quam tum etc.* Sed quum in cod. M. *adfectum* non sit, admodum probabilis Orellii coniectura est, qui scribi voluit: *Rescripsi mi etiam gravius esse quam tum etc. me* et *mi* saepe numero in his ipsis libris commutata inter se sunt. Paullo post idem *ipsius,* quod in codd. Y. Z. est, recte mihi videtur recepisse pro *illius,* quod habet cod. M. In collocatione tamen verborum secutus sum cod. M. et scripsi *non ipsius esse.* Ep. 36. §. 1. vulgo ediderunt ex Ascensiana pr. *Non habeo, ne me quidem ipsum, quicum tam audacter communicem, quam te.* Ego e cod. M. edidi: *Nam habeo ne me quidem ipsum etc.* G. Kahntius l. c. p. 8. *nam* ipse quoque probans ante *ne me* statuit omissum esse *neminem.* Ep. 37. §. 2. scripsi auctore Manutio: *ne totum diem in villa.* Vulgo *in*

villam legitur. Comprobavit *in villa* etiam Baiterus conferens ep. 44. §. 2. Eadem ep. §. 2. vulgo legitur, id quod dicitur esse e codd. Bosii: *Apud Terentiam gratia opus est nobis tua tuaque auctoritate.* In cod. M. prius *tua* non habetur. Hinc ego scripsi: *Apud Terentiam gratia tua opus est nobis tuaque auctoritate. tua* post *gratia* facillime oblitterari poterat. Vide quae infra dicam ad ep. 39. §. 1. Ep. 38. §. 3. pro vulgata scriptura: *quae maxime liberalissima doctoque homine dignissima*, scripsi: *quae maxime liberalis sit doctoque homine dignissima.* Superlativus quum per compendium saepe scriptus esset in his libris, facile poterat, quum *liberali sit* scriptum esset, id pro *liberaliss.* i. e. *liberalissima* ab librario haberi. Denique vix est quod dicam iniuria Pronomen *me* post *laudari* repetitum deleri voluisse Lambinum. Eius modi Pronomina non solum Graeci, verum etiam Latini, quin etiam nos Germani, in eius modi locis perspicuitatis causa repetere solemus. Vide quae dixi in praefatione maioris editionis Orat. Ciceronianarum vol. I. p. LXVIII sqq. Postea §. 4. pro *ad me adiuvandum* certatim Orellius et Wesenbergius l. c. p. 123. scribi voluerunt *ad me adlevandum.* Si ad sententiam spectamus, non male, sed *adiuvare* tamen eodem iure dicebatur quo *adlevare.* Adde hunc locum iis, quae posui in *Lexico Latino meo* vol. I. p. 140. Eadem §. scripsi de coniectura mea: *nisi — locum, qualem opto, invenero.* Vulgo *qualem volo* legitur. *volo* in cod. M. omissum est. Conf. huius libri ep. 44. §. 2. *Mihi vero locum, quem opto, ad id, quod volumus, dederis etc.* Ep. 39. §. 1. de Orellii coniectura scripsi: *quod pridie scripsisses ea ipsa, ad quam rescripsi, epistola.* Vulgo legitur *ad quae.* Paullo post scripsi: *Sed nimium ex meo otium tuum specto.* In cod. M. est: *ex meo otium specto*, omisso *tuum.* Vulgo legebatur: *ex meo otio tuum specto.* Modo ad ep. 37. §. 3. vidimus *tua* eodem prorsus modo post *gratia* excidisse. §. 2. *quod scriberemus non erat*, scripsi auctore Wesenbergio l. c. p. 55. In cod. M. est *quid.* Ep. 40. §. 2. *est* post *exclusus* de Wesenbergii coniectura l. c. p. 16 sq. addidi vulgo omissum. Ep. 42. §. 1. pro *Scripsisti* in cod. M. est *scripsi.* Id etsi facile e *scripsisti* oriri potuit, tamen fortasse olim in cod. archetypo fuit *scripsti.* Eius modi enim verbi formae aliquotiens in his epistolis se ostendunt. Mox §. 2. *nec* pro *neque* scribi voluit Wesenbergius l. c. p. 116. Ep. 46 extr. *Exculto enim in animo nihil agreste, nihil inhumanum est* scripsi de Wesenbergii sententia, quem vide p. 46., probata etiam ab Orellio. In codd. Bosii est *Exsto enim animo*, in cod. M. *exto enim animo.* In correctione eius libri et vulgo legebatur: *Isto enim animo etc.* Ep. 49. §. 1. in codd. est: *Heri, non multo post quam tu a me discessisti puto quidam urbani — ad me mandata et litteras adtulerunt. puto* corruptam esse censuerunt critici omnes. Ego scripsi: *subito quidam urbani — attulerunt.* §. 2. *ad Caesarem* restitui, quod vulgo edebatur. Orellius cum Baitero e cod. M. *ad Ciceronem* receperant, quod falsum existimo. Ep. 51. §. 2. *Sed mihi simulatio pro repudiatione*

fuerit cum cod. M. retinui. *Sed* delevit Lambinus in curis secundis. Ep. 52. §. 2. quod ita interpunxi orationem: *Dices: Qui talia conscribis?* vide I. N. Madvigium ad Ciceronis *de finibus* libros praef. p. LXIV. Vulgo legitur: *Dices, qui talia conscribis?*

Lib. XIII. ep. 1. §. 1. vulgo legitur: *Ad Ciceronem ita scripsisti, ut neque severius neque temperatius scribi potuerit.* In codd. Y. Z. legitur *ullius* pro *ut.* Id Bosius scribi voluit *ulli ut.* Ego Stürenburgium ad Ciceronis *de officiis* libros p. 203. secutus id scripsi *illi ut.* Sed fortasse tamen praestat simplex *ut*, quod est in cod. M. Eadem ep. §. 3. *si minus* pro *sin minus* est e cod. M. Ep. 2. §. 2. scripsi auctore etiam Wesenbergio l. c. p. 96. e cod. M. *Omnino eum Sestius noster parochus publicus occupavit. parochis publicis* cum Schützio ex Ascensiana pr. receperunt Orellius et Baiterus. Ep. 3. §. 1. recepi e margine ed. Cratandr. *Praes quidem aliquando factus es et in his quidem tabulis.* Eodem ducunt etiam caeteri codd., qui nisi quod *quidem* omittunt aut aperte *factus es et in* habent, ut cod. Z., aut quod ducit eodem, *factus esset in*, ut cod. M. Vulgo *factus esses, et in* legitur, *quidem* autem ante *aliquando* omittitur, quod ipsum mihi videtur non sine codicum auctoritate venisse in marginem ed. Cratandr. Ep. 5. §. 1. post *videlicet* aliquid excidisse suspicatus est Wesenbergius l. c. p. 111., veluti *erravi* vel quid eius modi. Posui igitur eo auctore lacunae signa post *videlicet.* Ep. 6. §. 2. non credo verbum *fecisti*, quod e codd. Y. Z. receptum erat in verbis his: *plane bene fecisti*, omissum autem est in cod. M., in suspicionem vocandum fuisse. Nam quod in cod. in margine repet. Lambin. hoc ordine habentur illa verba: *fecisti plane bene*, et errore poterit esse factum neque omnia verba, quorum mutatur ordo, suspiciosa sunt. Ep. 6. §. 4. edidi: *non solitos maiores nostros [eos] legare, in decem, qui essent imperatorum necessarii. eos*, quod Cratander et codd. Malaspinae duo addere dicuntur, in cod. M. non est nec videtur nisi e glossemate natum, quum Accusativus ex Pronomine relativo, quod sequitur, intelligi possit. Ep. 7. §. 1. vulgo legitur: *Rescribes igitur quidquid voles, dum modo quid.* In cod. M. legitur: *dum modo ne quid.* Id mihi videtur iudicio esse fuisse in archetypo *aliquid*, quod, si erant primae syllabae compendio notatae, sane in *nequid* mutari poterat. Ep. 9. §. 1. servavi librorum auctoritatem in verbis his: *Ventum est tamen ad Quintum*, quae verba mihi quamdam oppositionis rationem habere videntur ad ea, quae proxime antecedunt. Contra Manutio auctore Schützius ac nuper Orellius et Baiterus *tandem* scripserunt, ut id non pertineret nisi ad ordinem sermonum. Ep. 10. §. 3. scripsi ego: *Brutus si quid egerit, curabis ut sciam.* Sic enim legitur in codd. Y. Z. *egerit* in cod. M. vulgo omissum est. Facile eius modi verba exciderunt aut oblitterata sunt. Sic mox ep. 14. §. 2. fortasse eodem modo a me restituendum erat: *De Bruto, si quid egerit.* Sic Orellius putavit esse scribendum, cl. ep. 16. §. 2 extr. Quod vulgo legitur *si quid erit* est e codd. Y. Z. et e margine ed. Cratandr. Equidem scripseram *egit.* Nam *si quid*

erit, quum mox sequatur: *si quid erit praeterea etc.* vix videtur esse sanum. Ep. 15. bis scripsi *quod scriberem* pro *quid scriberem*, conf. Wesenbergium l. c. p. 55. Ep. 16. §. 2. *hocne* in libris legitur. Orellius *hocine* maluit. Ep. 17. recte Ernestius cum Cratandro et Bosio scripserat: *non quo impĕrassem.* Falso e cod. M. *quo* Orellius et Baiterus deleverunt. Vide Wesenbergium l. c. p. 44. Ep. 20. §. 2. bis non possum Orellio ac Baitero accedere in eo, quod verba Ciceronis, quae mihi sana videntur esse, pro corruptis habuerunt. Ac primum quidem non intelligo quam ob rem verum non sit, quod legitur in codd.: *Ad Ligarianam de uxore Tuberonis et privigna neque possum iam addere etc. addere ad Ligarianam*, quod etiam dici potest *addere in Ligarianam*, per se bene se habet nec minus bene adiuncta significatione rei, quae addendo commemoranda erat, dicitur *ad orationem addere de aliqua re.* In extrema §. Orellius *habuisti* corruptum putavit et scribi voluit: *habui St!* Mihi unice verum videtur, quod est in libris: *Theatrum quidem sane bellum habuisti.* Id est enim fere hoc, quod alias dicitur: *Orationem bene vendidisti.* Ep. 21. §. 1. scripsi ego: *Huic, quam tu mihi misisti, rescribam alias.* Vulgo legitur *tum mihi*, id quod vix potest intelligi. *m* adsumptum est e sequenti *mihi.* Paullo post: *Nunc alia malo*, est de Orellii coniectura. Vulgo legitur: *Nunc alias malo.* §. 2. de verbis: *Quod simul ac, continuo scietis* dubitatum est. Lambinus pro *scietis* scribi voluit *scies* in margine ed. repetit. Id non displicet. In Ascensiana tertia legitur *scieris.* Id falsum esse iure dixit Madvigius in *Opusc. Acad. alt.* p. 97. adn. Eadem ep. §. 5. e cod. M. scripsi: *itemque te volo existimare* pro vulgato *idemque etc. item existimare* eodem iure dicitur quo *sic existimare.* Ep. 22. §. 3. *quum utrique nostrum videtur* scripsi, ubi vulgo *videbitur* legitur. In cod. M. est *iubetur.* Paullo post legitur: *Caerelliam quaedam habere quae nisi a te non potuerit.* Id videtur verum non esse. In cod. M. verba *quae nisi a te* omissa sunt. Hinc apparet recte in ed. Iensoniana scriptum esse: *Caerelliam quaedam habere, quae nisi a te habere non potuerit*, ut librarii oculus ab uno *habere* ad alterum pervenisse videatur, id quod recte intellexit etiam Baiterus in adnotatione. Dein pro *satis faciendum* in codd. Bosii et M. legitur *sat faciendum.* Hoc ego propter librorum auctoritatem recepi, etsi alias fere semper *satisfacere*, non *sat facere* dicitur. §. 4 extrema fortasse pro corrupto *militia* scribendum *stultitia* et restituendum: *a quis sine te opprimi stultitia est.* Ep. 23. §. 2. scripsi e margine repetit. Lamb. *Sunt enim descripti, ut vidisti.* Vulgo legitur *Sunt enim effecti.* Sed in cod. M. est *defecti* scriptum. *detexti* olim scribi voluit Lambinus. §. 3. Verba, quae Orellius et Baiterus ita ediderunt: 'Quare

— — *da te in sermonem et perseca*
et confice, excita, compella, loquere,

ut te cum illo Seaeva loqui putes'., ego ut membra poëtae discerpta sic in orationem solutam recepi, ut scriberem: *Qua re 'da te in sermonem et perseca et confice et ita cum Polla loquere', ut te cum illo*

Scaeva loqui putes etc. in quibus verbis *et ita cum Polla loquere* e cod. in margine repet. Lambin. est. Vulgo legitur *excita, compella, loquere.* Tum fortasse pro *perseca* legendum est Orellio auctore *persece* vel *perseque.* Ep. 25. §. 1. *retrectatione* pro *retractatione* recepi e cod. in margine repet. Lambin. et e margine ed. Cratandrinae. Ibidem §. 2. e cod. Z. et codd. Malaspinae recte iudicavit Wesenbergius l. c. p. 47. revocandam fuisse hanc verborum collocationem: *Bruto ita volui scribere.* Quod contra Orellius cum Baitero e cod. M. edidit: *Ita volui Bruto scribere.* §. 3. scripsi quidem ego e cod. M. et antiquis edd.: *quod mehercule intelliges non esse*, sed cum codd. Bosii Cratandr. habeant scriptum *quod mehercule non esse intelliges*, iam hunc velim anteponi ordinem. Ep. 26. §. 2. quod edidi: *Equidem credibile non est quantum scribam die, qui etiam noctibus*, est ab Wesenbergio inventum. Vulgo legitur *quin etiam.* Ep. 28. §. 3. auctore Wesenbergio p. 48. scripsi: *quum tibi dabam πρόβλημα Ἀρχιμήδειον.* Vulgo legitur: *quod tibi dabam πρόβλημα Ἀρχιμήδειον.* Ep. 29. §. 3. *si minus* e cod. M. est, in quo legitur *simus*, pro vulgato *sin minus.* Ep. 30. §. 2. pro *Demeam, cum Eros* legitur in cod. M. *de me, an quomodo eros.* Unde suspicor in cod. archetypo fuisse *Demean* pro *Demeam* scriptum. Ep. 32. §. 3. in Orellii et Baiteri editione leguntur haec: *De C. Tuditano enim quaerebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in decem; eum video in Libonis praetorem P. Popilio P. Rupilio* [*consulibus*]. *Annis XIIII. ante, quam praetor factus est, legatus esse potuisset?* Id etsi ne mihi quidem verum esse videtur, retinui ita, ut *coss.* pro *consulibus* scriberem. In cod. M. enim omisso eo verbo legitur: *Rupilian XIIII.* Wesenbergius l. c. p. 15. pro *potuisset? Nisi etc.* legi voluit *potuit, nisi.* Fortasse post *coss.* excidit etiam *cōm̃* i. e. *quomodo*, ut scribatur: *coss. Quo modo annis XIIII. ante — legatus esse potuisset?* Sed omnis causa admodum incerta est. Paullo post et *nesciebam* pro *sciebam* cum Mureto auctore Wesenbergio l. c. et *qui cos. cum Lucullo fuit* pro *qui cum Lucullo fuit* scripsi. Hoc posterius potest etiam fuisse olim: *qui cum Lucullo cos. fuit.* Nam *co* post *lo* facile poterat omitti. Ep. 33. §. 1. auctore eodem Wesenbergio l. c. p. 123. edidi: *qui etiam eorum iussu miserim, qui profiteretur. miserim* est in cod. M. Vulgo legitur: *quin etiam eorum iussu miseram, qui profiteretur.* Paullo post §. 2. e coniectura Orellii, probata etiam Wesenbergio l. c. p. 38., scripsi: *ne is quoque sit in Africa.* Vulgo *cum* vel *quom* pro *quoque* legitur, quod quum esset per compendium scriptum, facile in *quom* et *cum* mutari potuit. §. 3. *quum fuit ad Corinthum* pro *quoniam fuit ad Corinthum* est ab Wesenbergio l. c. p. 47. Paullo post edidi cum Bosio et Ernestio *in contubernalibus* pro *in contubernio.* Eo ducit etiam illud compendium, quod est in cod. M. *in contuber.* Simile sine dubio etiam in codd. Bosii fuit. Ep. 34. *me absente* auctore Wesenbergio l. c. p. 64. legendum existimo. Uncis igitur quod vulgo interpositum est verbum *paene* seclusi. Ep. 35. (et 36) errore typographi in duabus Orellii editionibus ad annum p.

u. c. 707. videtur revocata. Pertinet ad annum 709. In ea ep. §. 2. scripsi ego de coniectura mea: *aut fortasse litterae meae te retardarunt: etsi eas nondum legeras, quum has proximas scripsisti.* Vulgo legitur: *retardarunt. Sed eas etc.* In cod. M. est *si* pro *Sed* scriptum. Id fuit olim *etsi. si* saepe in his ipsis libris pro *etsi* scriptum est. Ep. 39. §. 1. recepi Orellii coniecturam, qua is *ad matrem* ante *plenam pietatis* addi voluit, ut sic scriberetur: *ad patrem domo sibi carendum propter matrem*: [*ad matrem*] *plenam pietatis!* Nisi forte plura exciderunt verba, quae erant inter verba *propter matrem* atque *ad matrem* posita, ut si scribas: *ad patrem domo sibi carendum propter matrem* [*scripsit, epistolam autem misit ad matrem*] *plenam pietatis.* Nam saepe numero, ubi eadem verba repetita exciderunt, plura etiam alia secum traxerunt. Ep. 40. §. 1. etsi a Bosio videtur *litteris* non sine codd. auctoritate omissum, tamen quoniam legitur in cod. M., nolui prorsus delere et scripsi: *Ita enim significarat iis* [*litteris*], *quas ad me etc.* Ep. 41. §. 1. post *fore* suspicor ego aliquid excidisse, idque notis descripsi. Eadem ep. §. 2. de Wesenbergii coniectura l. c. p. 18. proposita edidi: *magna enim res est et multae cautionis.* Inter *res* et *et* facile *est* oblitterari poterat. Denique in verbis extremis: *Cras igitur, nisi quid a te commeatus*, nihil esse corrupti existimo. Nam re vera Ciceroni quasi commeatus dabatur prorogatione diei. Vide quae scribit ep. 43. *Ego vero utor prorogatione diei tuque humanissime fecisti etc.* Ep. 42. §. 1. commemoro Wesenbergii coniecturam l. c. p. 111. propositam, qua is *habeo* post *viaticum* addi voluit, qua ego usus non sum. Ep. 44. §. 2. scripsi ex ed. principe Romana: *Quando autem pelleget?* In cod. M. est *pelliget.* Vulgo *perleget* legitur. *Pellegere* pro *perlegere* eodem modo, quo *intellegere* vel *intelligere* pro *interlegere*, *pellicere* pro *perlicere*, et ratio docet dici potuisse et dictum esse praeter hunc ipsum locum Plauti *Asin.* Act. IV. sc. 1. v. 2. (748. Fleck.) *leges pellege.* tum Nomen substantivum *pellectio* in his ipsis epistolis lib. I. ep. 13. §. 1. recte a criticis restitutum in verbis his: *Quotus enim quisque est, qui epistolam paullo graviorem ferre possit, nisi eam pellectione relevarit?* Sic enim in cod. Y. legitur, in cod. M. est *pelletionem*, in cod. Rom. pr. *per lectionem.* Ep. 46. §. 2. vulgo legitur: *Legi epistolam: multa de meo Catone, quo saepissime legendo se dicit copiosiorem factum*, idque sic scriptum esse dicitur in cod. in marg. repet. Lambin. In cod. M. pro *quo* scriptum est *que*, in edd. Rom. pr. et Iensoniana *quae.* Apparet recte scriptum esse in Ascensiana prima: *quem saepissime legendo etc.* Confer harum epistolarum lib. VI. ep. 2. §. 2. *Sed est magnum illud quidem, verum tamen multiplex pueri ingenium, quod ego regendo habeo negocii satis.* Ibi *quod* in cod. M. est et edd. pr. Rom. et Iensoniana, *quo* in Ascens. pr. *in quo* in margine Lambin., sed recte se habet *quod.* tum lib. VII. ep. 2. §. 4. *Sed haec, opinor, sunt in iis libris, quos tu laudando animos mihi addidisti.* Denique comparari etiam poterit orat. *Ligarianae* cap. 12. §. 38. *Homines enim ad deos nulla re pro-*

pius accedunt quam salutem hominibus dando. Haec enim constructio orationis tum aptissima est, quum non tam res, cuius mentio fit, sed actio, quae ad eam rem pertinet, efferenda est, ut his locis omnibus. Paullo post §. 3. vulgo legitur: *Etiam de hortis Cluvianis egi cum Balbo: nihil liberalius.* Ad sententiam non male, sed in codd. *nihil* non est, in margine ed. Cratandrinae *illiberalius.* Hinc credo ego Ciceronem scripsisse: *nil liberalius.* Ep. 47. §. 1. de versibus in solutam orationem receptis vide O. Ribbeckii *Tragicorum Latinorum fragm.* p. 202., quem ego secutus verba *extemplo — quod iusseras edolavi* litteris, quas dicunt, cursivis describenda curavi. §. 2. non video ullam causam quam ob rem Orellius et Baiterus repudiarint quod est in cod. M. aperte scriptum *malui* pro *malim* in verbis his: *Sed tamen malui venire frustra quam desiderari, si opus esset: moleste ferre possem.* Nos enim eodem modo dicamus: *Allein ich habe es vorgezogen vergeblich zu kommen u. s. w.*, etiam si actio nondum est perfecta, sed tantum modo constituta. Ep. 48. §. 2 extr. sana mihi non videntur verba, quae sunt in cod. M. et ab Orellio et Baitero recepta sunt: *Quaedam enim vix credo legisse.* Ernestius e codd. duobus Malaspinae cum Cratandro *me* post *legisse* adiecit. Exspectaveris *vix mihi videor legisse.* Ep. 52. §. 1. primum auctore Wesenbergio, quem vide l. c. p. 49., scripsi: *O hospitem mihi tam gravem ἀμεταμέλητον.* Vulgo ante *ἀμεταμέλητον* plenior interpunctio habetur. Dein meo Marte recepi e cod. M. *a* Praepositionem ante *militibus* et scripsi: *Sed quum secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi venisset, villa ita completa a militibus est, ut vix etc.* Dicitur enim hoc: *das Landhaus wurde dergestalt von den Soldaten in Beschlag genommen,* non tam hoc: *wurde angefüllt von Soldaten,* ita ut actionis significatio a militibus profectae hoc loco aptissima esse videatur. Etiam ed. Iensoniana *a* vulgo omissum habet et ed. Rom. princ. *completa est a militibus.* Postea §. 2. auctore Wesenbergio l. c. p. 49. edidi: *Habes hospitium sive ἐπισταθμίαν odiosam mihi, dixi, non molestam.* Vulgo hic quoque post *ἐπισταθμίαν* plenior interpunctio erat.

Lib. XIV. ep. 3. §. 1. vulgo legitur: *Corumbus Balbi nullus adhuc; et mihi notum nomen: bellus enim esse dicitur architectus.* Verba *et mihi notum nomen* sana esse non videntur. Wesenbergius l. c. p. 18. pro eo scribi voluit: *Est mihi etc.* Ego scripsi, quod mihi visum est esse multo ad hunc locum accommodatius: *Corumbus Balbi nullus adhuc, etsi mihi notum nomen: bellus enim esse dicitur architectus.* Saepe enim *etsi* sic depravatum est. Conf. harum epistolarum lib. VI. ep. 2. §. 1., ubi pro verbis: *etsi sunt amoris artissima*, male in cod. M. *et sunt etc.* scriptum est. Eadem ep. §. 2. in verbis his: *Tu, si quid πραγματικὸν habes, scribes*, in cod. M. *habere* pro *habes.* Id ego considerans edidi: *Tu, si quid πραγματικὸν habes, rescribes.* Adiuvatur hoc etiam eo, quod in ed. Rom. pr. *rescribe* legitur pro *scribes.* In cod. M. *scribeses διττογραφία* recepta est. Ep. 4. §. 2. edidi quidem, ut est in edd. omnibus: *Haec ego ad te ut, si quid novi — nam*

cotidie aliquid exspecto — confestim ad me etc. Sed non dubito quin Cicero scripserit *tu* pro *ut*, ut iusta oppositionis ratio nascatur haec: *Haec ego ad te, tu, si quid novi —, confestim ad me.* Ep. 5. §. 1. in verbis: *Quod Calvena moleste fert se suspectum esse Bruto*, omissum est Pronomen *se* in cod. M. Equidem scripsi: *suspectum esse se Bruto.* Dein auctore Strothio et Orellio edidi: *Quid, quas Asinius transportavit?* Vulgo legitur: *quas Annius etc.* In cod. M. est *qua sanius.* Paullo post pro *Ab aleatore* scripsi *A balneatore* e codd. Bosii et e margine ed. Cratandrinae. φυρμὸς ad balneatorem, non ad aleatorem, pertinet. Utraque autem vox esse potest pro maledicto. Ep. 6. §. 2. scripsi e cod. M. a pr. manu: *ut audire cupiant verba mea de re.* Vulgo e codd. Y. legitur *verba ea de re.* Ep. 8. §. 1. male *at* pro *et* vulgo receperant de coniectura I. F. Gronovii in verbis his: *Tu me iam rebare, quum scribebas, in actis esse nostris, et ego accepi XVII. Kal. in deversoriolo Sinuessano tuas litteras.* Particula *et* saepe etiam alias eodem prorsus modo, quae inter se opposita sunt, ut παράδοξα coniungit. Paullo post *iam* pro *tam* scripsi de coniectura mea, et deinde *Sed* ante *Clodia* delevi auctore Wesenbergio l. c. p. 47. Ep. 10. §. 3. scripsi ῥηξίθεμιν auctore Bosio et Orellio, pro ῥιξόθεμιν, quod est in cod. M. Dein pro *sed* scripsi cum Wesenbergio l. c. p. 98. *scilicet* in verbis his: *Quod quaeris, iamne ad centena Cluvianum: adventare videtur: scilicet primo anno LXXX. detersimus. sc.* i. e. *scilicet*, aliquotiens in his epistolis causam corruptelae fuisse videmus. Ep. 11. §. 2. scripsi: *Quod curae tibi est etc.* e cod. M., in quo est: *quod uere tibi est etc.* Vulgo male legitur *Quod vero curae tibi est etc.* Particula turbat potius quam adiuvat orationem. Dein in verbis his: *te etiam rogo*, credo *atque etiam* addendum esse post *etiam.* Dein *etiam* pro *iam* scripsi ante *fructuosiorem* de Lambini coniectura. Ep. 12. §. 2. scripsi ego: *Nobiscum hic perhonorifice et amice Octavius*, ut vulgo legebatur et est in cod. M. Orellius nuper ac Baiterus *peramice* e margine ed. Cratandrinae ediderunt. Non satis recte: sic enim notio, quae inest in verbo *amice* minus exstat. Dixit hac de re Madvigius ad Ciceronis *de finibus* lib. III. cap. 11. §. 36. p. 410., tum ego libro, qui inscribitur: *Nachträge und Berichtigungen zu Cicero's Disput. Tusculan.* (Lips. 1843. 8.) p. 84. Locis ibi adlatis adde Ciceronis *Brut.* c. 40. §. 114. *peracutum et artis plenum orationis genus.* et eiusd. libri c. 62. §. 224. *peracutus et callidus cum primisque ridiculus.* Dein §. 3. edidi: *scribo tamen, non ut delectem te his litteris, sed ut eliciam tuas.* Orellius e margine repet. Lambin. maluit *te delectem.* Vulgo *te* omissum est. Facile *te* excidit post *delectē.* Ep. 13. §. 2. quod in verbis his: *laetitiam autem apertissime tulimus omnes*, Orellius *prae nobis* addi voluit ante *tulimus*, nihil opus est. Nam eo iam facit *aperte.* Paullo post Orellius *et* ante *incerto exitu belli* deleri voluit. Equidem *et* in *est* commutans scripsi: *Res odiosa et aliena nostris aetatibus est incerto exitu belli.* Mox: *et nescio quo pacto tibi ego possum, mihi tu dicere* scripsi. Vulgo *possim* pro *possum*

legitur. Ep. 13. A. §. 1. scripsi *non vereor* de H. Stephani coniectura probata etiam Weiskio pro vulgato *vereor*. Eadem ep. §. 3. commemoro pro *contumaciae* C. Fr. Hermannum in Schneidewini *Philologo* vol. III. p. 106. coniecisse scribendum *contumeliae*, qua ego coniectura non usus sum. Ep. 14. §. 1. e Lambini coniectura post *Solusne?* repetivit Orellius cum Baitero: *Solus*. Ego rursus delevi. Quem ad modum verba intelligenda sint apparet ex sequentibus. Ep. 16. §. 2. vulgo legebatur: *Quis enim audeat violare, proposita cruce aut saxo?* Pro *violare* in cod. M. a pr. manu est *laudare*. Recte mihi Orellius coniecisse videtur *laedere*, id quod recepi. §. 4. edidi, quod Orellius proposuit: *ne sero cum damno dependatur*. Id olim scriptum fuit: *ne sero quom damno dependatur*. Hinc ortum est in cod. M. *ne spero quodam modo*, quod nihili est. Ep. 27. A. §. 1. orationem Ciceronis iam sic restitui, ut ederem cod. M. maxime secutus: *Neminem conveni: convenio autem cotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri valetudinis causa in his locis, conveniunt praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei, qui omnes quum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agunt*. Quibus in verbis inchoata verbis *Neminem conveni* structura orationis deseritur et apodosis ad ea, quae deinceps adduntur, adiungitur, quod saepe factum est. Quod vulgo legebatur: *Neminem conveni — convenio autem quotidie plurimos; sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in haec loca veniunt, praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei — quin omnes quum te — extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant.*, nec facillima oratione per se dicitur neque adiuvatur multum hoc loco a libris. *qui* enim ante *valetudinis* omittit cod. M. et ed. Rom. princeps, tum pro *in haec loca veniunt* est in cod. M. et ed. Rom. pr. *in his locis conveniunt*. Dein pro *quin* paene omnes codd. (etiam M.) et edd. habent *qui*, *agunt* pro *agant*. Quod autem in Ciceronis epistolarum *ad familiares* lib. IX. ep. 14. illud, quod vulgo hic legebatur, habetur, dubium esse potest utrum ille locus corrigendus sit ex hoc loco an hic ex illo. Fortasse etiam exempla earum epistolarum iam antiquitus diversa esse potuerunt. Itaque nemo me vituperabit, quod hic ex librorum auctoritate locum constitui. Ep. 18. §. 2. scripsi e codd. Pii: *cuius non sine magna culpa vacillatum est*. Probarat hoc etiam Orellius. Vulgo *vacillarunt* pro *vacillatum est* legitur. *Vacillatumst* si erat scriptum, facile *vacillarunt* scribi potuit. Ep. 19. §. 4. *Ergo etiam ad Siccam* scripsi e margine repet. Lambin. Vulgo *Ego etiam ad Siccam* legitur. Ep. 20. §. 2. pro corrupta scriptura, quae est in codd. etiam M., Wesenbergius l. c. p. 48. scribi voluit: *inde ante discessit quam illum venisse audissem in Samnium. A quo (homine) vide quid (te de B. tuo negocio consequi posse) speres*. Denique ep. 22. §. 2 extr. non dubitavi de Corradi coniectura, comprobata etiam a Schützio, scribere: *Dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparari*. Vulgo *comparati* legitur.

Lib. XV. ep. 1.b. §. 2. scripsi ego e codd. Pii: *Sed ego secu-*

tus aliud (genus orationis) sum, sive hoc recte sive non recte. Eodem ducit quod legitur in cod. M. *Sed ego solus aliud sum,* unde vulgata scriptura: *Sed ego totus alius sum,* nata est. Malaspina et Ursinus quod coniecerunt et probavit Spaldingius ad *Quinct.* lib. IX. c. 4. §. 1. *Sed ego totus alius sum,* artis criticae regulis minime satis facit, quia duo verba mutantur, quum unum corruptum sit. Ep. 2. §. 2 extr. scripsi de coniectura mea: *Sed ut iam nos hoc fallat.* Orellius scribi voluit: *Sed ut etiam nos h. f.* Vulgo legitur: *Sed etiam nos h. f.* §. 4. recepi e cod. Ursini et e margine repet. Lambin. *de qua Pansa laborat* pro vulgato *de qua causa laborat.* Postea scripsi *in tam gravem morbum,* ut est in corr. cod. M. et vulgo editur. Orellius e cod. M., in quo legitur a pr. manu *in ira gravem m.*, scripsit *in ita gravem. Ira* et *tā* facile confundi poterant. *ita* minus placet. Ep. 3. §. 1. *De Matio* pro *De malo* cum Beroaldo et Mureto et Orellio scripsi. Ep. 4. §. 1. omissum in cod. est *hora.* Id Orellius ait propterea esse factum, quod scriptum esset in cod. *H.* Potest id verum esse, sed tamen etiam hoc improbabile non est, omnino non esse scriptum in eius modi locis neque *H.* neque *hora*, sed *octava fere* omisso Nomine substantivo scriptum esse, quod quid supplendum esset in eius modi locis dubitari plane non poterat. Paullo post in cod. M. est: *Ad recentiorem prius et leniorem.* In his Orellius *pleniorem* scribi voluit, collata epistol. *ad familiares* lib. XI. ep. 12. §. 1. Potest etiam fuisse *longiorem,* cf. huius libri ep. 13. §. 4. Eadem §. reliqui *quoniam cavetur Buthrotiis.* In cod. M. est *q. caretur Buthrotis.* §. 2. pro *stulta* fortasse legi potest *nulla.* Paullo post scripsi: *Saufeium hercle celemus.* In cod. X. est *per te*, in cod. M. *pete.* Aut *hercle* aut *sane* exspectaveris. §. 3. *Ἡρακλειδεῖον aliquid* est ab Wesenbergio l. c. p. 54. Vulgo legitur *H. aliquod.* Ep. 5. §. 2. edidi ego de coniectura mea: *mihique ut absim vehementer auctor est, ille quidem periculi causa etc.* In cod. M. est *auctor et ille.* Vulgo legitur: *auctor est: et ille etc.* Ep. 7. e cod. M. scripsi: *Servius vero pacificator cum librariolo suo videantur obisse legationem etc.* Vulgo *videatur* legitur. Hoc orationis schema ne Ciceroni quidem prorsus ignotum, conf. *Disput. Tusc.* lib. I. cap. 8. §. 41. Ep. 8. §. 2. vulgo legebatur: *Id quidem mihi non videbatur.* Negatio non est in libris. Hinc Orellius scripsit *haud videbatur.* Mihi facillime videtur *vix* ante *videtur* excidere potuisse, id quod eo loco reposui. Ep. 9. §. 1. de Orellii coniectura scripsi: *Nolo enim Lacedaemonem, longinquum quoniam Lanuvium existimavi.* In codd. Z. M. est: *longinquo quom L. existimavit.* In cod. X. *loci in quo quoniam L. existimavi.* Vulgo legebatur *longinquum: L. existimavi.* Ep. 11. §. 3. verba: *nec Pelopidarum facta neque famam audiam,* ut discerptam poëtae orationem in solutam Ciceronis orationem recepi. Vide O. Ribbeckii *Tragicorum Latinorum fragmenta* p. 215. Ep. 12. §. 1. *quin essent* reposui ex ed. Romana pr., auctore etiam Lambino et Wesenbergio l. c. p. 48. Vulgo *essent quin* legi-

tur, inusitato more. §. 2. scripsi: *Τῶν δ' αἰτίαν τῶν Βρούτων τίς ἔχει;* auctore Wesenbergio l. c. p. 46. Vulgo *τίς εἶχεν;* legebatur. Ep. 13. §. 5. recte Orellius legendum vidit: *Dolabella vir optimus est. Etsi quum scribebam etc.* Eius scripturae vestigia sunt in cod. M., in quo est *optimus. Sed si.* Vulgo legitur *optimus. Etsi.* Eadem §. scripsi auctore Schützio et Orellio *ut monetalis* pro *ut homo talis.* Conf. lib. X. ep. 11. §. 5. et paullo post *optimum illum quidem virum* pro vulgato *optimum quidem illum virum.* Confer Madvigium ad Ciceronis *de finibus* lib. p. 553. Ep. 15. §. 1. scripsi e cod. in margine repetit. Lambin.: *Ego testimonium composui, quod, quum voles, obsignabitur. Numos Arpinatum — vel omnes reddito,* Eaque scriptura totidem litteris legitur etiam in cod. M., ubi a pr. manu scriptum est: *obsignavi Turnum mos.* Id enim fuit in continua scriptione: *obsignaviturnummos*, ut tantum *u* et *b*, quod saepe factum est propter pronunciationem, inter se confusae litterae sint. Falso *obsignabo* Manutius scribi voluit: nam non tam ipse obsignat, sed a testibus et obsignatoribus obsignandum curat: multo minus verum illud est, quod vulgo legitur *obsignabis.* Nam ab Attico minime id fieri poterat. Eadem ep. 4 extr. vulgo legitur: *Quare velim cures — ut permutetur Athenas, quod sit in annuum sumptum ei. Scilicet Eros numerabit.* Mihi displicet et *ei* eo loco positum et *scilicet* ad sequentia vocatum. Qua re credo olim scriptum fuisse: *quod sit in annuum sumptum ei scilicet. Eros numerabit*, sed ita, ut *ei scilicet* e glossemate irrepsisse existimem. Nam apposito Dativo minime opus est, quum de persona dubitari non possit. Eodem modo, quo hic *ei scilicet,* in cod. M. aliisque libris, ut videtur, interpositum est e glossemate infra ep. 21. §. 1. legitur in eisdem libris: *Tum me, inquit, collegi, verens ne quid mihi ille iratus tibi noceret patris (patri) scilicet. Itaque etc.*, ubi recte critici omnes *patris (patri) scilicet* omiserunt. Ep. 16. a. scripsi *significat* auctore Schützio atque Orellio pro vulgato *significat.* Ep. 17. §. 1. *ne cuiquam* pro vulgato *nec cuiquam* scribendum esse vidit C. Nipperdeius in Schneidewini *Philologo* vol. III. p. 149. Dein §. 2. iure Wesenbergius l. c. p. 10. recepit scripturam iam a Lambino propositam: *testem etiam tibi probari.* Vulgo legitur *certe etiam tibi probari.* In ed. Iensoniana et cod. Oxon. Q. *teste* pro *certe* legitur. Ep. 19. §. 2. e cod. M. recepi: *gloriam iam novam quaerere.* Vulgo *iam* omissum est, quod quam facile oblitterari potuerit eo loco apparet. Ep. 20. p. 4. *mensium* pro *mensum* e cod. M. reposui. Orellius scripserat *mensum* e cod. in margine repetit. Lambin. Ibidem scripsi *Sed Ciceroni ex praediis, ut cadet, ita solvetur.* Vulgo legitur: *Sed ei ex praediis etc.* In cod. M. et ant. edd. est *Sed id ex praediis etc.* Credo equidem olim scriptum fuisse: *Sed Cic. ex praediis etc.* Paullo post: *Equidem, etsi mihi videtur etc.* pro vulgato: *† Quidem etsi etc.* posui de Wesenbergii coniectura, quem vide l. c. p. 77. Ep. 23. scripsi de Wesenbergii coniectura: *Pansa si mi rescripserit.* In cod. M. est: *Pansa si tuere scripserit.* Vulgo *mi* omissum est. Ep. 29.

§. 1. scripsi de Orellii sententia: *verum etiam tua mi (in meam utilitatem) expedis.* Vulgo *me* pro *mi* legebatur. Paullo post Stürenburgius ad Ciceronis *de officiis* lib. p. 146 sq. recte ostendit *nolebam* verum non esse. Pro eo exspectaveris aut *non putabam* aut *nesciebam.* §. 2. *Tutiam* pro *Iuliam* scripsi ex antiqua correctione e lib. XVI. ep. 2. §. 5.

Lib. XVI. ep. 1. §. 4. *ad arma* corruptum esse existimo. Ep. 3. §. 3. *accedet* pro *accedit* recepi e cod. M. Ep. 4. §. 1. *in* ante *III. ID. QUINCT.* adieci auctoritate Wesenbergii, quem vide l. c. p. 107. Ep. 5. §. 1. scripsi de Orellii coniectura: *cui quidem ego nuncium novum attuleram de Tereo Accii.* Vulgo *non novum* corrupte legitur. *nuncium* scribebatur *nonciū*, itaque facile hoc loco oblitterari poterat. Eadem ep. §. 4. *Magna ῥοπὴ ad proficiscendum in tuis litteris* scripsi de Orellii coniectura, probata etiam Wesenbergio l. c. p. 46. *in* post *m* facile excidit. Ep. 6. §. 2. b. recte legitur in libris: *Quid fugientem? periculumne? At id nunc quidem, nisi fallor, nullum est. Ad ipsum enim revocat me auctoritas tua.* Parum perspexit Particulae *enim* vim ac rationem Schützius, qui pro ea *autem* reposuit, quem iniuria Orellius cum Baitero secutus est. Eadem ep. §. 4. scripsi, ut vulgo legebatur: *Itaque statim novum prooemium exaravi et tibi misi*, et sic est in corr. cod. M. In eo cod. a pr. manu est *exaravit tibi misi.* Inde Orellius fecit: *exaravi; tibi misi.* Ep. 8. §. 1. etiam nunc Orellius et Baiterus ediderunt: *Veteranos, quiqui Casilini et Calatiae sunt, perduxit ad suam sententiam*, ita ut Orellius *qui* pro *quiqui* ex ed. Rom. principe commendaret. Recte vidit Madvigius ad Ciceronis lib. *de finibus* III. cap. 14. p. 423. *quiqui* verum non esse. *sunt* post *Calatiae* omittit cod. M. Hinc ego scripsi: *qui sunt Casilini et Calatiae.* Ep. 11. §. 4. *persecutus est* pro vulgato *persecutus* est ab Orellio. Eadem ep. §. 8. edidi e margine repetit. Lambin. *Exspectabo tuas litteras meque de Torquati negociolo sciturum puto.* In cod. M. est *neque Torquati negociolo.* Vulgo legitur: *deque T. negociolo.* Ep. 13. a. §. 2. *via mala* scripsit Orellius cum Wesenbergio l. c. p. 9. Vulgo legebatur *via inepta.* In cod. M. est *inata*, in cod. Z. *mata*, in cod. X. *amata.* *via avia* Moserus scribi voluit. Ep. 15. §. 1. credo intelligi posse hanc scripturam, quae a cod. M. auctoritate non multum recedit: *idque prae me feram et quidem me mea facere et rei publicae causa, ut illum oderim.* Orellius *facere* pro corrupto habuit et *cur* pro *ut* scripsit. Eadem ep. §. 3. *quod scribas* auctore Wesenbergio l. c. p. 87. pro *quid scribas* edidi. Deinde §. 4. e cod. M. inserui *litterae* in verbis his: *priores erant litterae uberrimae.* Nam ut abesse possit ea vox, tamen non caret, si adiungitur, omni vi. §. autem eius ep. 5. post *Non modo* plura verba amissa esse existimo, id quod notis significavi. Ep. 16. c. §. 11. quod *Iun.* uncis seclusi, factum est auctoritate Wesenbergii, quem vide l. c. p. 118.

In *epistolarum ad M. Brutum* lib. I. ep. 2. *mirabile est* scripsi

ex indiciis edd. antiq. Orellius *memorabilest* scribi vult. Ep. 4. §. 2. *Multo equidem* pro *Multo quidem* e margine ed. Cratandr. scripsi. §. 3. e cod. Oxon. scripsi: *Nunc, Cicero, id agendum est,* pro vulgato: *Nunc, Cicero, nunc agendum est.* Quam facile **id** et **nc** confundi potuerint apparet. §. 4. *a grato animo liberalique profectum* accepi a Lambino, vulgo Praepositio *a* omissa est. Ep. 9. §. 1. fortasse scribendum est: *ac velim facilius quam in meo mihi, in tuo tibi tute medeare,* pro vulgato: *ac velim facilius quam mihi, nunc tibi tute medeare.* In cod. M. pro *quam mihi* legitur *quam in tuo mihi.* Lambinus scribi voluit: *quam tunc ego mihi.* Ep. 11. §. 2. eius modi sententia requiritur: *Statuit ire in urbem* pro corrupto *statuit id sibi.* Ep. 14. §. 2. reposui auctore Lambino: *quam sint incerti animi hominum infecti partibus et exitus proeliorum.* Vulgo legebatur: *quam sint incerti animi hominum et infecti partibus et exitus proeliorum.* Ep. 15. *sapientiae* pro *sapientia* est a Faërno. Ep. 16. §. 5. in loco desperato verba *ab aliis* ab Orellio omissa uncis seclusa retinenda putavi. §. 8. non mihi videtur *Quia* falsum esse in verbis his: *Quia Antonius vivat atque in armis sit.* Ibid. §. 9. *si minus* pro *sin minus* e cod. M. est. §. 11. recte coniecit Orellius scribendum *quia neminem magis decet etc.* Vulgo *Quia neminem etc.* legitur. Ep. 17. §. 5. nullam idoneam causam indagare potui quam ob rem Orellius *deferat* potius quam *referat* scribi voluerit. Eadem ep. §. 6. reposui, quod vulgo legebatur sic interpunctum: *Dolet, mihi quod tu nunc stomacharis, amantissimus quum tuorum omnium tum Ciceronis.* Orellius cum Baitero edidit: *Dolet mihi, quod tu non stomacharis etc.,* quod non intelligo. Ep. 18. §. 1. *ac commorari* de Baiteri coniectura est pro vulgato *an commorari.* §. autem 3. *nisi is dependi facile patitur* revocavi. Orellius *si* pro *nisi* e cod. M. reposuerat.

Lib. II. ep. 3 extr. *Dyrrhachio* reposui pro corrupto *Charachio* auctore Victorio ex ep 4. §. 1. Ep. 6. §. 1. *suspicantur, quod ne etc.* revocavi. Orellius cum Baitero e cod. M. scripserat *suspicantur, ne etc.* §. 2. pro *quo modo* reposui *quoniam* auctore Orellio.

Haec habui quae de his epistolis hoc loco dicerem. Quae uberiore explicatione egent, ea alio loco dicenda sunt.

Scripsi Lipsiae feriis vernis a. MDCCCLIV.

Reinholdus Klotz.

Partis tertiae volumine altero continentur:

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBRI XVI.

LIBER I.

I.

Quum M. Ciceronis tempus iustum petendi consulatus appropinquaret, primum Attico exponit rationem petitionis suae et ea ipsa petitionis causa sese excusat, quod Caecilio, Attici avunculo, contra A. Caninium Satrium in iudicio adesse noluerit. Scripta epistola est Romae a. u. c. 689.

CICERO ATTICO S.

1. Petitionis nostrae, quam tibi summae curae esse scio, huius modi ratio est, quod adhuc coniectura provideri possit. Prensat unus P. Galba. Sine fuco ac fallaciis, more maiorum, negatur. Ut opinio est hominum, non aliena rationi nostrae fuit illius haec praepropera prensatio. Nam illi ita negant vulgo, ut mihi se debere dicant. Ita quiddam spero nobis profici, quum hoc percrebrescit, plurimos nostros amicos inveniri. Nos autem initium prensandi facere cogitaramus eo ipso tempore, quo tuum puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, in campo, comitiis tribuniciis, a. d. xvi. Kalend. Sext. Competitores, qui certi esse videantur, Galba et Antonius et Q. Cornificius. Puto te in hoc aut risisse aut ingemuisse. Ut frontem ferias, sunt qui etiam Caesonium putent. Aquilium non arbitramur, qui denegavit et iuravit morbum et illud suum regnum iudiciale opposuit. Catilina, si iudicatum erit meridie non lucere, certus erit competitor. De Auli filio et Palicano non puto te exspectare dum scribam. 2. De iis, qui nunc petunt, Caesar certus putatur. Thermus cum Silano contendere existimatur: qui sic inopes et ab amicis et existimatione sunt, ut

mihi videatur non esse *ἀδύνατον* Curium obducere. Sed hoc praeter me nemini videtur. Nostris rationibus maxime conducere videtur Thermum fieri cum Caesare. Nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur, propterea quod curator est viae Flaminiae: † quae cum erit absoluta, sane facile eum libenter nunc † ceteri consuli acciderim. Petitorum haec est adhuc informata cogitatio. Nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, quum Romae a iudiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem, ut Ianuario revertamur. Quum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. Caetera spero prolixa esse, his dumtaxat urbanis competitoribus. Illam manum tu mihi cura ut praestes, quoniam propius abes, Pompeii, nostri amici. Nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non venerit. Atque haec huius modi sunt. **3.** Sed est quod abs te mihi ignosci pervelim. Caecilius, avunculus tuus, a P. Vario quum magna pecunia fraudaretur, agere coepit cum eius fratre A. Caninio Satrio de iis rebus, quas eum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret. Una agebant caeteri creditores, in quibus erat Lucullus et P. Scipio et is, quem putabant magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. Verum hoc ridiculum est de magistro. Nunc cognosce rem. Rogavit me Caecilius, ut adessem contra Satrium. Dies fere nullus est quin hic Satrius domum meam ventitet. Observat L. Domitium maxime: me habet proximum. Fuit et mihi et Q. fratri magno usui in nostris petitionibus. **4.** Sane sum perturbatus quum ipsius Satrii familiaritate tum Domitii, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. Demonstravi haec Caecilio: simul et illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satis facturum fuisse: nunc in causa universorum creditorum, hominum praesertim amplissimorum, qui sine eo, quem Caecilius suo nomine perhiberet, facile communem causam sustinerent, aequum esse eum et officio meo consulere et tempori. Durius accipere hoc mihi visus est quam vellem et quam homines belli solent et postea prorsus ab instituta nostra pau-

corum dierum consuetudine longe refugit. Abs te peto, ut mihi hoc ignoscas et me existimes humanitate esse prohibitum, ne contra amici summam existimationem miserrimo eius tempore venirem, quum is omnia sua studia et officia in me contulisset. Quod si voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse. Ego autem arbitror, etiam si id sit, mihi ignoscendum esse: ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον, οὐδὲ βοείην. Vides enim in quo cursu simus et quam omnes gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse, cupio quidem certe. 5. Hermathena tua valde me delectat et posita ita belle est, ut totum gymnasium eius ἀνάθημα esse videatur. Multum te amamus.

II.

Exponit M. Cicero de filio sibi nato, de Catilina defendendo, de Attici adventu ad hominum nobilium voluntatem sibi conciliandam a se exspectato. Scripta epistola est Romae a. u. c. 689.

CICERO ATTICO S.

1. L. Iulio Caesare C. Marcio Figulo consulibus filiolo me auctum scito salva Terentia. Abs te tam diu nihil litterarum? Ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus. Iudices habemus, quos volumus, summa accusatoris voluntate. Spero, si absolutus erit, coniunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis: sin aliter acciderit, humaniter feremus. 2. Tuo adventu nobis opus est maturo: nam prorsus summa hominum est opinio tuos familiares, nobiles homines, adversarios honori nostro fore. Ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. Qua re Ianuario ineunte, ut constituisti, cura ut Romae sis.

III.

De morte aviae Attici, de Attico Romae exspectato, de signis ab eo missis, de Luceio nondum Attico placato, de Tullia C. Pisoni Frugi desponsa. Scripta epistola est Romae a. u. c. 689.

CICERO ATTICO S.

1. Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse et si-

mul, quod verita sit ne Latinae in officio non manerent et in montem Albanum hostias non adducerent. Eius rei consolationem ad te L. Saufeium missurum esse arbitror. 2. Nos hic te ad mensem Ianuarium exspectamus, ex quodam rumore an ex litteris tuis ad alios missis? nam ad me de eo nihil scripsisti. Signa, quae nobis curasti, ea sunt ad Caietam exposita. Nos ea non vidimus: neque enim exeundi Roma potestas nobis fuit. Misimus qui pro vectura solveret. Te multum amamus, quod ea abs te diligenter parvoque curata sunt. 3. Quod ad me saepe scripsisti de nostro amico placando, feci et expertus sum omnia, sed mirandum in modum est animo abalienato: quibus de suspicionibus, etsi audisse te arbitror, tamen ex me, quum veneris, cognosces. Salustium praesentem restituere in eius veterem gratiam non potui. Hoc ad te scripsi, quod is me accusare de te solebat. At in se expertus est illum esse minus exorabilem, meum studium nec tibi [nec sibi] defuisse. Tulliolam C. Pisoni L. F. Frugi despondimus.

IV.

De Attico ad comitia Q. fratris et ad Acutilianam controversiam transigendam exspectato, de condemnatione C. Macri, de signis, ornamentis, libris aut emptis aut emendis. Scripta epistola est Romae a. u. c. 688.

CICERO ATTICO S.

1. Crebras exspectationes nobis tui commoves. Nuper quidem, quum iam te adventare arbitraremur, repente abs te in mensem Quintilem reiecti sumus. Nunc vero censeo, quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod scribis: obieris Q. fratris comitia, nos longo intervallo viseris, Acutilianam controversiam transegeris. Hoc me etiam Peducaeus ut ad te scriberem admonuit: putamus enim utile esse te aliquando iam rem transigere. Mea intercessio parata et est et fuit. 2. Nos hic incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus. Cui quum aequi fuissemus, tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione illo damnato cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. 3. Quod ad me de Hermathena scribis,

per mihi gratum est. Est ornamentum Academiae proprium meae, quod et Hermes commune omnium et Minerva singulare est insigne eius gymnasii. Qua re velim, ut scribis, caeteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quae mihi antea signa misisti, ea nondum vidi. In Formiano sunt, quo ego nunc proficisci cogitabam. Illa omnia in Tusculanum deportabo. Caietam, si quando abundare coepero, ornabo. Libros tuos conserva et noli desperare eos me meos facere posse. Quod si adsequor, supero Crassum divitiis atque omnium vicos et prata contemno.

V.

De L. Ciceronis fratris patruelis morte, de Q. fratris animo in uxorem suam, Attici sororem, et placando et regendo, de intermissione litterarum, de negocio Acutiliano, de Luceii offensione lenienda, de re Tadiana, de Epirotica emptione Attici, de ornando Tusculano, de Terentiae valetudine et humanitate. Scripta epistola est Romae a. u. c. 686.

CICERO ATTICO S.

1. Quantum dolorem acceperim et quanto fructu sim privatus et forensi et domestico Lucii fratris nostri morte in primis pro nostra consuetudine tu existimare potes. Nam mihi omnia, quae iucunda ex humanitate alterius et moribus homini accidere possunt, ex illo accidebant. Qua re non dubito quin tibi quoque id molestum sit, quum et meo dolore moveare et ipse omni virtute officioque ornatissimum tuique et sua sponte et meo sermone amantem, adfinem amicumque amiseris. 2. Quod ad me scribis de sorore tua, testis erit tibi ipsa quantae mihi curae fuerit, ut Quinti fratris animus in eam esset is, qui esse deberet. Quem quum esse offensiorem arbitrarer, eas litteras ad eum misi, quibus et placarem ut fratrem et monerem ut minorem et obiurgarem ut errantem. Itaque ex iis, quae postea saepe ab eo ad me scripta sunt, confido ita esse omnia, ut et oporteat et velimus. 3. De litterarum [inter]missione sine causa abs te accusor. Nunquam enim a Pomponia nostra certior sum factus esse cui dare litteras possem, porro autem neque mihi accidit ut haberem qui in Epirum proficiscerentur nequedum te Athenis esse audiebamus. 4. De Acutiliano autem nego-

cio quod mihi mandaras, ut primum a tuo digressu Romam veni, confeceram, sed accidit ut et contentione nihil opus esset et ut ego, qui in te satis consilii statuerim esse, mallem Peducaeum tibi consilium per litteras quam me dare. Etenim quum multos dies aures meas Acutilio dedissem, cuius sermonis genus tibi notum esse arbitror, non mihi grave duxissem scribere ad te de illius querimoniis, quum eas audire, quod erat subodiosum, leve putassem. Sed abs te ipso, qui me accusas, unas mihi scito litteras redditas esse, quum et ocii ad scribendum plus et facultatem dandi maiorem habueris. 5. Quod scribis, etiam si cuius animus in te esset offensior, a me recolligi oportere, [*teneo*] quid dicas, neque id neglexi, sed est miro quodam modo adfectus. Ego autem, quae dicenda fuerunt de te, non praeterii: quid autem contendendum esset ex tua putabam voluntate statuere oportere: quam si ad me perscripseris, intelliges me neque diligentiorem esse voluisse, quam tu esses, neque negligentiorem fore, quam tu velis. 6. De Tadiana re, mecum Tadius locutus est te ita scripsisse, nihil esse iam quod laboraretur, quoniam hereditas usu capta esset. Id mirabamur te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usu capi posse. 7. Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere. Quae tibi mandavi et quae tu intelliges convenire nostro Tusculano, velim, ut scribis, cures, quod sine molestia tua facere poteris. Nam nos ex omnibus molestiis et laboribus uno illo in loco conquiescimus. 8. Q. fratrem cotidie exspectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet, et te et sororem tuam et matrem maxime diligit salutemque tibi plurimam ascribit et Tulliola, deliciae nostrae. Cura ut valeas et nos ames et tibi persuadeas te a me fraterne amari.

VI.

De mutuo litterarum commercio, de domo Rabiriana Neapoli a M Fonteio empta, de animo Q. fratris in Pomponiam, de patris morte, de Tusculano ornando. Scripta epistola est Romae a. u. c. 686.

CICERO ATTICO S.

1. Non committam posthac ut me accusare de epistola-

rum negligentia possis. Tu modo videto in tanto ocio ut par mihi sis. Domum Rabirianam Neapoli, quam tu iam dimensam et exaedificatam animo habebas, M'. Fonteius emit HS CCCIƆƆƆ XXX. Id te scire volui, si quid forte ea res ad cogitationes tuas pertineret. 2. Q. frater, ut mihi videtur, quo volumus animo est in Pomponiam, et cum ea nunc in Arpinatibus praediis erat et secum habebat hominem χρηστομαθῆ, D. Turranium. Pater nobis decessit a. d. III. Kal. Decembres. Haec habebam fere quae te scire vellem. Tu velim, si qua ornamenta γυμνασιώδη reperire poteris, quae loci sint eius, quem tu non ignoras, ne praetermittas. Nos Tusculano ita delectamur, ut nobismet ipsis tum denique, quum illo venimus, placeamus. Quid agas omnibus de rebus et quid acturus sis fac nos quam diligentissime certiores.

VII.

De matre Attici Caecilia, de pecunia L. Cincio constituta, de signis mittendis, de bibliotheca ab Attico conficienda. Scripta epistola est Romae a. u. c. 686.

CICERO ATTICO S.

Apud matrem recte est, eaque nobis curae est. L. Cincio HS XXCD constitui me curaturum Idibus Februariis. Tu velim ea, quae nobis emisse et parasse scribis, des operam ut quam primum habeamus et velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quem ad modum bibliothecam nobis conficere possis. Omnem spem delectationis nostrae, quam, quum in ocium venerimus, habere volumus, in tua humanitate positam habemus.

VIII.

De matre Caecilia, de controversia Acutiliana, de negocio Tadiano, de Luceio Attico etiam nunc irato, de pecunia L. Cincio curata, de signis, quibus maximo opere delectetur, mittendis, de Tulliola munusculum flagitante. Scripta epistola est Romae u. a. c. 687.

CICERO ATTICO S.

1. Apud te est, ut volumus. Mater tua et soror a me Quintoque fratre diligitur. Cum Acutilio sum locutus. Is sibi

negat a suo procuratore quidquam scriptum esse et miratur istam controversiam fuisse, quod ille recusaret satis dare amplius abs te non peti. Quod te de Tadiano negocio decidisse scribis, id ego Tadio et gratum esse intellexi et magno opere iucundum. Ille noster amicus, vir mehercule optimus et mihi amicissimus, sane tibi iratus est. Hoc si quanti tu aestimes sciam, tum quid mihi elaborandum sit scire possim. 2. L. Cincio HS. ccIↃↃ ccIↃↃ cccc pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Hermae tui Pentelici cum capitibus aëneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc me admodum delectant. Qua re velim et eos et signa et caetera, quae tibi eius loci et nostri studii et tuae elegantiae esse videbuntur, quam plurima quam primumque mittas et maxime, quae tibi gymnasii xystique videbuntur esse. Nam in eo genere sic studio efferimur, ut abs te adiuvandi, ab aliis prope reprehendendi simus. Si Lentuli navis non erit, quo tibi placebit imponito. Tulliola, deliciolae nostrae, tuum munusculum flagitat et me ut sponsorem appellat. Mi autem abiurare certius est quam dependere.

IX.

De litteris crebrius ab Attico ad se dandis, de signis sibi mittendis. Scripta epistola est Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO S.

1. Nimium raro nobis abs te litterae adferuntur, quum et multo tu facilius reperias qui Romam proficiscantur quam ego qui Athenas et certius tibi sit me esse Romae quam mihi te Athenis. Itaque propter hanc dubitationem meam brevior haec ipsa epistola est, quod, quum incertus essem ubi esses, nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus devenire. 2. Signa Megarica et Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer exspecto. Quidquid eiusdem generis habebis, dignum Academia tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere, et arcae nostrae confidito. Genus hoc est voluptatis meae: quae *γυμνασιώδη* maxime sunt, ea quaero. Lentulus naves suas pollicetur. Peto abs te, ut

haec cures diligenter. Chilius te rogat et ego eius rogatu Εὐμολπιδῶν πάτρια.

X.

De tempore litterarum dandarum angusto, de Luceio iam a se piacando, de signis aliisque ornamentis ab Attico sibi curandis, de bibliotheca Attici a se emenda, de Q. fratris animo, de comitiis suis, de Tulliola de munusculo diem dante. Scripta epistola est in Tusculano u. a. c. 687.

CICERO ATTICO S.

1. Quum essem in Tusculano — erit hoc tibi pro illo tuo 'Quum essem in Ceramico' —, verum tamen quum ibi essem, Roma puer a sorore tua missus epistolam mihi abs te adlatam dedit nunciavitque eo ipso die post meridiem iturum eum, qui ad te proficisceretur. Eo factum est, ut epistolae tuae rescriberem aliquid, brevitate temporis tam pauca cogerer scribere. 2. Primum tibi de nostro amico placando aut etiam plane restituendo polliceor. Quod ego etsi mea sponte ante faciebam, eo nunc tamen et agam studiosius et contendam ab illo vehementius, quod tantam ex epistola voluntatem eius rei tuam perspicere videor. Hoc te intelligere volo, pergraviter illum esse offensum, sed quia nullam video gravem subesse causam, magno opere confido illum fore in officio et in nostra potestate. 3. Signa nostra et Hermeraclas, ut scribis, quum commodissime poteris, velim imponas, et si quod aliud οἰκεῖον eius loci, quem non ignoras, reperies, et maxime, quae tibi palaestrae gymnasiique videbuntur esse. Etenim ibi sedens haec ad te scribebam, ut me locus ipse admoneret. Praeterea typos tibi mando, quos in tectorio atrioli possim includere, et putealia sigillata duo. 4. Bibliothecam tuam cave cuiquam despondeas, quamvis acrem amatorem inveneris: nam ego omnes meas vindemiolas eo reservo, ut illud subsidium senectuti parem. 5. De fratre confido ita esse, ut semper volui et elaboravi. Multa signa sunt eius rei, non minimum, quod soror praegnans est. 6. De comitiis meis et tibi me permisisse memini et ego iam pridem hoc communibus amicis, qui te exspectant, praedico, te non modo non arcessi a me, sed prohiberi, quod intel-

ligam multo magis interesse tua te agere, quod agendum est hoc tempore, quam mea te adesse comitiis. Proinde eo animo te velim esse, quasi mei negocii causa in ista loca missus esses. Me autem eum et offendes erga te et audies, quasi mihi, si quae parta erunt, non modo te praesente, sed per te parta sint. Tulliola tibi diem dat, sponsorem [me] appellat.

XI.

De Luceio praeter exspectationem nondum placato, de signis mittendis, de bibliotheca sibi conservanda, de caeteris rebus iam deterioribus. Scripta epistola est Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO S.

1. Et mea sponte faciebam antea et post duabus epistolis tuis perdiligenter in eamdem rationem scriptis magno opere sum commotus. Eo accedebat hortator adsiduus Salustius, ut agerem quam diligentissime cum Luceio de vestra vetere gratia reconcilianda. Sed, quum omnia fecissem, non modo eam voluntatem eius, quae fuerat erga te, recuperare non potui, verum ne causam quidem elicere immutatae voluntatis. Tametsi iactat ille quidem illud suum arbitrium et ea, quae iam tum, quum aderas, offendere eius animum intelligebam, tamen habet quiddam profecto quod magis in animo eius insederit, quod neque epistolae tuae neque nostra adlegatio tam potest facile delere, quam tu praesens non modo oratione, sed tuo vultu illo familiari tolles, si modo tanti putaris id, quod, si me audies et si humanitati tuae constare voles, certe putabis. Ac ne illud mirere, cur, quum ego antea significarim tibi per litteras me sperare illum in nostra potestate fore, nunc idem videar diffidere, incredibile est quanto mihi videatur illius voluntas obstinatior et in hac iracundia obfirmatior: sed haec aut sanabuntur, quum veneris, aut ei molesta erunt, in utro culpa erit. 2. Quod in epistola tua scriptum erat, me iam arbitrari designatum esse, scito nihil tam exercitum esse nunc Romae quam candidatos omnibus iniquitatibus nec quando futura sint comitia sciri. Verum haec audies de Philadelpho. 3. Tu velim quae Academiae nostrae parasti quam primum mittas. Mire quam illius loci non

modo usus, sed etiam cogitatio delectat. Libros vero tuos cave cuiquam tradas. Nobis eos, quem ad modum scribis, conserva. Summum me eorum studium tenet, sicut odium iam caeterarum rerum: quas tu incredibile est quam brevi tempore quanto deteriores offensurus sis, quam reliquisti.

XII.

De negocio numario, de C. Antonio a se non defendendo, de liberto suo cum C. Antonio in cogendis pecuniis se invito occupato, de Cn. Pompeio, de divortio Muciae, de P. Clodio cum veste muliebri domi C. Caesaris deprehenso, de Sositheo puero mortuo. Scripsit Romae a. u. c. 693.

CICERO ATTICO S.

1. *Τεῦκρις* illa lentum sane negocium, neque Cornelius ad Terentiam postea rediit: opinor, ad Considium, Axium, Selicium confugiendum est: nam a Caecilio propinqui minore centesimis numum movere non possunt. Sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, astutius, lentius vidi: ‚Libertum mitto: Tito mandavi:' *σκήψεις* atque *ἀναβολαί*. Sed nescio an *ταὐτόματον ἡμῶν*· nam mihi Pompeiani *πρόδρομοι* nunciant aperte Pompeium acturum Antonio succedi oportere, eodemque tempore aget praetor ad populum. Res eius modi est, ut ego nec per bonorum nec popularem existimationem honeste possim hominem defendere, nec mihi libeat, quod vel maximum est. Etenim accidit hoc, quod totum cuius modi sit mando tibi ut perspicias. 2. Libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ratiocinatorem et clientem tuum. De eo mihi Valerius interpres nunciat Chiliusque se audisse scribit haec: esse hominem cum Antonio: Antonium porro in cogendis pecuniis dictitare partem mihi quaeri et a me custodem communis quaestus libertum esse missum. Non sum mediocriter commotus neque tamen credidi, sed certe aliquid sermonis fuit. Totum investiga, cognosce, perspice et nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. Huius sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat. Mando tibi plane totum ut videas cuius modi sit. 3. Pompeium nobis amicissimum constat esse. Divortium Muciae vehementer

probatur. P. Clodium, Appii F., credo te audisse cum veste muliebri deprehensum domi C. Caesaris, quum pro populo fieret, eumque per manus servulae servatum et eductum: rem esse insigni infamia: quod te moleste ferre certo scio. 4. Quid praeterea ad te scribam non habeo. Et mehercule eram in scribendo conturbatior. Nam puer festivus, *ἀναγνώστης* noster, Sositheus decesserat meque plus, quam servi mors debere videbatur, commoverat. Tu velim saepe ad nos scribas. Si rem nullam habebis, quod in buccam venerit scribito. Kal. Ianuar. M. Messala M. Pisone coss.

XIII.

De tribus epistolis ab Attico acceptis, de litteris a se non temere committendis: de rebus urbanis, se primum non esse rogatum sententiam in senatu a consule, M. Pisone, quem ait se magni non facere, quum alterum bonum esse dicat, de P. Clodio domi Caesaris cum veste muliebri deprehenso rebusque de ea causa postea actis, de Cn. Pompeii, quem tecte significat, aperto ergo se amore, occulta invidia, de provinciarum sortitione nondum facta, de libris et orationibus suis, de domo Autroniana a Messala consule empta. Scripta epistola est Romae a. u. c. 693.

CICERO ATTICO S.

1. Accepi tuas tris iam epistolas: unam a M. Cornelio, quam Tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti, alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit, tertiam, quam, ut scribis, ancora soluta de phaselo dedisti: quae fuerunt omnes † rhetorum. Pure loquuntur, quum humanitatis sparsae sale tum insignes amoris notis. Quibus epistolis sum equidem abs te lacessitus ad scribendum, sed idcirco sum tardior, quod non invenio fidelem tabellarium. Quotus enim quisque est qui epistolam paullo graviorem ferre possit, nisi eam pellectione relevarit? Accedit eo, quod mihi non ..... est, ut quisque in Epirum proficiscitur. Ego enim te arbitror, caesis apud Amaltheam tuam victimis, statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum. Neque tamen id ipsum certum habeo quando ad Antonium proficiscare aut quid in Epiro temporis ponas. Ita neque Achaicis hominibus neque Epiroticis paullo liberiores litteras committere audeo. 2. Sunt

autem post discessum a me tuum res dignae litteris nostris, sed non committendae eius modi periculo, ut aut interire aut aperiri aut intercipi possint. Primum igitur scito primum me non esse rogatum sententiam praepositumque esse nobis pacificatorem Allobrogum, idque admurmurante senatu neque me invito esse factum. Sum enim et ab observando homine perverso liber et ad dignitatem in re publica retinendam contra illius voluntatem solutus et ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem paene principis et voluntatem non nimis devinctam beneficio consulis. Tertius est Catulus, quartus, si etiam hoc quaeris, Hortensius. Consul autem ipse parvo animo et pravo, tantum cavillator genere illo moroso, quod etiam sine dicacitate ridetur, facie magis quam facetiis ridiculus, nihil agens cum re publica, seiunctus ab optimatibus, a quo nihil speres boni rei publicae, quia non vult: nihil [metuas] mali, quia non audet. Eius autem collega et in me perhonorificus et partium studiosus ac defensor bonarum. Qui nunc leviter inter se dissident, sed vereor ne hoc, quod infectum est, serpat longius. 3. Credo enim te audisse, quum apud Caesarem pro populo fieret, venisse eo muliebri vestitu virum, idque sacrificium quum virgines instaurassent, mentionem a Q. Cornificio in senatu factam — is fuit princeps, ne tu forte aliquem nostrum putes —, postea rem ex senatus consulto ad [virgines atque] pontifices relatam idque ab iis nefas esse decretum: deinde ex senatus consulto consules rogationem promulgasse: uxori Caesarem nuncium remisisse. In hac causa Piso amicitia P. Clodii ductus operam dat ut ea rogatio, quam ipse fert et fert ex senatus consulto et de religione, antiquetur. Messala vehementer adhuc agit severe. Boni viri precibus Clodii removentur a causa: operae comparantur: nosmet ipsi, qui Lycurgei a principio fuissemus, cotidie demitigamur: instat et urget Cato. Quid multa? Vereor ne haec neglecta a bonis, defensa ab improbis magnorum rei publicae malorum causa sit. 4. Tuus autem ille amicus — scin quem dicam? — de quo tu ad me scripsisti, postea quam non auderet reprehendere, laudare coepisse, nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur, amat, aperte laudat: occulte, sed ita, ut perspicuum sit, in-

videt. Nihil come, nihil simplex, nihil *ἐν τοῖς πολιτικοῖς* honestum, nihil illustre, nihil forte, nihil liberum. Sed haec ad te scribam alias subtilius: nam neque adhuc mihi satis nota sunt et huic terrae filio nescio cui committere epistolam tantis de rebus non audeo. 5. Provincias praetores nondum sortiti sunt. Res eodem est loci, quo reliquisti. *Τοποθεσίαν* quam postulas Miseni et Puteolorum, includam orationi meae. A. d. III. Non. Decembr. mendose fuisse animadverteram. Quae laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant, sed non audebam antea dicere: nunc vero, quod a te probata sunt, multo mi *ἀττικώτερα* videntur. In illam orationem Metellinam addidi quaedam. Liber tibi mittetur, quoniam te amor nostri *φιλορήτορα* reddidit. 6. Novi tibi quidnam scribam? quid? Etiam. Messala consul Autronianam domum emit HS. CXXXIV. Quid id ad me, inquies? Tantum, quod ea emptione et nos bene emisse iudicati sumus et homines intelligere coeperunt licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. *Τεῦκρις* illa lentum negocium est, sed tamen est in spe. Tu ista confice. A nobis liberiorem epistolam exspecta. VI. Kalend. Febr. M. Messala M. Pisone coss.

XIV.

M. Cicero exponit de summis occupationibus suis, de prima Cn. Pompeii contione admodum frigida et item altera: tum scribit quid Cn. Pompeius de Clodiana religione et de promulgata rogatione in senatu dixerit, quid Crassus de laudibus ipsius Ciceronis post Pompeium censuerit, quam graviter ipse sententia sua Pompeio oblocutus sit: dein de rebus Romanis, de severitate senatus, de comitiis turbatis et dimissis, de senatus consulto contra P. Clodium facto, ut populum consules cohortarentur ad rogationem accipiendam, de P. Clodii contionibus miseris, de senatus constantia. Laudat Messalam consulem, vituperat Pisonem, tribunos pl. bonos praedicat. De rebus privatis et suis et Q. fratris, denique hortatur Atticum, ut cum Luceio in gratiam redeat. Scripta epistola est Romae a. u. c. 693.

CICERO ATTICO S.

1. Vereor ne putidum sit scribere ad te quam sim occupatus, sed tamen distinebar, ut huic vix tantulae epistolae

tempus habuerim atque id ereptum e summis occupationibus. Prima contio Pompeii qualis fuisset scripsi ad te antea, non iucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis, itaque frigebat. Tum Pisonis consulis impulsu levissimus tribunus pl. Fufius in contionem produxit Pompeium. Res agebatur in circo Flaminio et erat in eo ipso loco illo die nundinarum *πανήγυρις*. Quaesivit ex eo placeretne ei iudices a praetore legi, quo consilio idem praetor uteretur. Id autem erat de Clodiana religione ab senatu constitutum. 2. Tum Pompeius *μάλ' ἀριστοκρατικῶς* locutus est senatusque auctoritatem sibi omnibus in rebus maximi videri semperque visam esse respondit et id multis verbis. Postea Messala consul in senatu de Pompeio quaesivit quid de religione et de promulgata rogatione sentiret. Locutus ita est in senatu, ut omnia illius ordinis consulta *γενικῶς* laudaret, mihique, ut adsedit, dixit se putare satis ab se etiam de nostris rebus esse responsum. 3. Crassus postea quam vidit illum excepisse laudem ex eo, quod suspicarentur homines ei consulatum meum placere, surrexit ornatissimeque de meo consulatu locutus est, ut ita diceret, se, quod esset senator, quod civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre: quotiens coniugem, quotiens domum, quotiens patriam videret, totiens se beneficium meum videre. Quid multa? Totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro — nosti illas *ληκύθους* —, valde graviter pertexuit. Proxime Pompeium sedebam. Intellexi hominem moveri, utrum Crassum inire eam gratiam, quam ipse praetermisisset, an esse tantas res nostras, quae tam libenti senatu laudarentur, ab eo praesertim, qui mihi laudem illam eo minus deberet, quod meis omnibus litteris in Pompeiana laude perstrictus esset. 4. Hic dies me valde Crasso adiunxit, et tamen ab illo aperte tecte quidquid est datum libenter accepi. Ego autem ipse, di boni! quo modo *ἐνεπερπερευσάμην* novo auditori Pompeio! Si umquam mihi *περίοδοι ἢ καμπαὶ ἢ ἐνθυμήματα ἢ κατασκευαὶ* suppeditaverunt, illo tempore. Quid multa? Clamores. Etenim haec erat *ὑπόθεσις*, de gravitate ordinis, de equestri con-

cordia, de consensione Italiae, de intermortuis reliquiis coniurationis, de vilitate, de ocio. Nosti iam in hac materia sonitus nostros: tanti fuerunt, ut ego eo brevior sim, quod eos usque istim exauditos putem. 5. Romanae autem se res sic habent: senatus *Ἄρειος πάγος*. Nihil constantius, nihil severius, nihil fortius. Nam quum dies venisset rogationi ex senatus consulto ferendae, concursabant barbatuli iuvenes, totus ille grex Catilinae, duce filiola Curionis, et populum, ut antiquaret, rogabant. Piso autem consul, lator rogationis, idem erat dissuasor. Operae Clodianae pontes occuparant: tabellae ministrabantur ita, ut nulla daretur UTI ROGAS. Hic tibi rostra Cato advolat, convicium Pisoni consuli mirificum facit, si id est convicium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis. Accedit eodem etiam noster Hortensius, multi praeterea boni. Insignis vero opera Favonii fuit. Hoc concursu optimatium comitia dimittuntur: senatus vocatur. Quum decerneretur frequenti senatu, contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio, ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam, homines ad xv. Curioni nullum senatus consultum facienti adsenserunt: ex altera parte facile cccc. fuerunt. Acta res est. Fufius tribunus tum concessit. Clodius contiones miseras habebat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messalam consulem contumeliose laedebat: me tantum 'comperisse omnia' criminabatur. Senatus et de provinciis praetorum et de legationibus et de caeteris rebus decernebat, ut ante quam rogatio lata esset ne quid ageretur. 6. Habes res Romanas. Sed tamen etiam illud, quod non speraram, audi. Messala consul est egregius, fortis, constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator. Ille alter uno vitio minus vitiosus, quod iners, quod somni plenus, quod imperitus, quod *ἀπρακτότατος*, sed voluntate ita *καχέκτης*, ut Pompeium post illam contionem, in qua ab eo senatus laudatus est, odisse coeperit. Itaque mirum in modum omnes a se bonos alienavit. Neque id magis amicitia Clodii adductus facit quam studio perditarum rerum atque partium. Sed habet sui similem in magistratibus praeter Fufium neminem. Bonis utimur tribunis pl., Cornuto vero Pseu-

docatone. Quid quaeris? 7. Nunc ut ad privata redeam, *Τεῦκρις* promissa patravit. Tu mandata effice, quae recepisti. Quintus frater, qui Argiletani aedificii reliquum dodrantem emit HS. DCCXXV., Tusculanum venditat, ut, si possit, emat Pacilianam domum. Cum Luceio in gratiam redi. Video hominem valde petiturire. Navabo operam. Tu quid agas, ubi sis, cuius modi istae res sint fac me quam diligentissime certiorem. Idibus Febr.

XV.

M. Cicero scribit Q. fratri Asiam provinciam obtigisse: petit ut Atticus curet ut id sibi et fratri laudi sit: litteras ab Attico exspectat. Scripsit Romae a. u. c. 693.

CICERO ATTICO S.

1. Asiam Quinto, suavissimo fratri, obtigisse audisti: non enim dubito quin celerius tibi hoc rumor quam ullius nostrum litterae nunciarint. Nunc quoniam et laudis avidissimi semper fuimus et praeter caeteros *φιλέλληνες* et sumus et habemur et multorum odia atque inimicitias rei publicae causa suscepimus, *παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο* curaque et effice, ut ab omnibus et laudemur et amemur. 2. His de rebus plura ad te in ea epistola scribam, quam ipsi Quinto dabo. Tu me velim certiorem facias quid de meis mandatis egeris atque etiam quid de tuo negocio. Nam ut Brundusio profectus es, nullae mihi abs te sunt redditae litterae. Valde aveo scire quid agas. Idib. Martiis.

XVI.

M. Cicero exponit de turpitudine iudicii, quo P. Clodius absolutus sit: tum scribit de statu rei publicae et quem ad modum ipse quum iudices P. Clodii et M. Pisonem tum P. Clodium sententia sua et altercatione in senatu conciderit: dein de suo statu, de exspectatione comitiorum, de itinere Attici in Asiam constituto, de eiusdem epigrammatis in Amaltheo positis et aliis privatis negociis. Scripta epistola est Romae a. u. c. 693.

CICERO ATTICO S.

1. Quaeris ex me quid acciderit de iudicio, quod tam

praeter opinionem omnium factum sit, et simul vis scire quo modo ego minus quam soleam proeliatus sim: respondebo tibi ὕστερον πρότερον, Ὁμηρικῶς. Ego enim, quam diu senatus auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter et vehementer proeliatus sum, ut clamor concursusque maxima cum mea laude fierent. Quod si tibi umquam sum visus in re publica fortis, certe me in illa causa admiratus esses. Quum enim ille ad contiones confugisset in iisque meo nomine ad invidiam uteretur, di immortales! quas ego pugnas et quantas strages edidi! quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci! quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinem iuventutis! Saepe, ita me di iuvent! te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spectatorem pugnarum mirificarum desideravi. 2. Postea vero quam Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fufius tribunus pl. ferret, in qua nihil aliud a consulari rogatione differebat nisi iudicum genus — in eo autem erant omnia — pugnavitque, ut ita fieret, quod et sibi et aliis persuaserat nullis illum iudicibus effugere posse, contraxi vela perspiciens inopiam iudicum, neque dixi quidquam pro testimonio, nisi quod erat ita notum atque testatum, ut non possem praeterire. Itaque si causam quaeris absolutionis, ut iam πρὸς τὸ πρότερον revertar, egestas iudicum fuit et turpitudo. Id autem ut accideret, commissum est Hortensii consilio, qui dum veritus est ne Fufius ei legi intercederet, quae ex senatus consulto ferebatur, non vidit illud, satius esse illum in infamia relinqui ac sordibus quam infirmo iudicio committi. Sed ductus odio properavit rem deducere in iudicium, quum illum plumbeo gladio iugulatum iri tamen diceret. 3. Sed iudicium si quaeris quale fuerit, incredibili exitu, sic, uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipso initio consilium Hortensii reprehendatur. Nam ut reiectio facta est clamoribus maximis, quum accusator tamquam censor bonus homines nequissimos reiiceret, reus tamquam clemens lanista frugalissimum quemque secerneret, ut primum iudices consederunt, valde diffidere boni coeperunt. Non enim umquam turpior in ludo talario consessus fuit. Maculosi senatores, nudi equites, tribuni non tam aerati quam, ut appellantur, aerarii. Pauci

tamen boni inerant, quos reiectione fugare ille non potuerat, qui maesti inter sui dissimiles et maerentes sedebant et contagione turpitudinis vehementer permovebantur. 4. Hic, ut quaeque res ad consilium primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas, nulla varietate sententiarum, nihil impetrabat reus, plus accusatori dabatur quam postulabat, triumphabat — quid quaeris? — Hortensius se vidisse tantum, nemo erat qui illum reum ac non miliens condemnatum arbitraretur. Me vero teste producto credo te ex acclamatione Clodii advocatorum audisse quae consurrectio iudicum facta sit, ut me circumsteterint, ut aperte iugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarint. Quae mihi res multo honorificentior visa est quam aut illa, quum iurare tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt, aut quum tabulas Metelli Numidici, quum eae, ut mos est, circumferrentur, nostri iudices aspicere noluerunt, multo haec, inquam, nostra res maior. 5. Itaque iudicum vocibus, quum ego sic ab iis ut salus patriae defenderer, fractus reus et una patroni omnes conciderunt. Ad me autem eadem frequentia postridie convenit, quacum abiens consulatu sum domum reductus. Clamare praeclari Ariopagitae se non esse venturos nisi praesidio constituto. Refertur ad consilium: una sola sententia praesidium non desideravit. Defertur res ad senatum: gravissime ornatissimeque decernitur: laudantur iudices: datur negocium magistratibus: responsurum hominem nemo arbitrabatur. *῞Εσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι, ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε.* Nosti Calvum, ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te scripseram. Biduo per unum servum et eum ex gladiatorio ludo confecit totum negocium, arcessivit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam vero — o di boni, rem perditam! — etiam noctes certarum mulierum atque adolescentulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Ita, summo discessu bonorum, pleno foro servorum, xxv. iudices ita fortes tamen fuerunt, ut, summo proposito periculo, vel perire maluerint quam perdere omnia. xxxi. fuerunt quos fames magis quam fama commoverit. Quorum Catulus quum vidisset quemdam: 'Quid vos, inquit,

2*

praesidium a nobis postulabatis? an ne numi vobis eriperentur timebatis?' 6. Habes, ut brevissime potui, genus iudicii et causam absolutionis. Quaeris deinceps qui nunc sit status rerum et qui meus. Rei publicae statum illum, quem tu meo consilio, ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniunctione et auctoritate consulatus mei fixus et fundatus videbatur, nisi qui nos deus respexerit, elapsum scito esse de manibus uno hoc iudicio, si iudicium est, triginta homines populi Romani levissimos ac nequissimos numulis acceptis ius ac fas omne delere et, quod omnes non modo homines, verum etiam pecudes factum esse sciant, id Thalnam et Plautum et Spongiam et caeteras huius modi quisquilias statuere numquam esse factum. 7. Sed tamen, ut te de re publica consoler, non ita, ut sperarunt mali, tanto imposito rei publicae vulnere, alacris exsultat improbitas in victoria. Nam plane ita putaverunt, quum religio, quum pudicitia, quum iudiciorum fides, quum senatus auctoritas concidisset, fore ut aperte victrix nequitia ac libido poenas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique inusserat severitas consulatus mei. 8. Idem ego ille, — non enim mihi videor insolenter gloriari, quum de me apud te loquor, in ea praesertim epistola, quam nolo ab aliis legi, — idem, inquam, ego recreavi adflictos animos bonorum, unum quemque confirmans, excitans. Insectandis vero exagitandisque numariis iudicibus omnem omnibus studiosis ac fautoribus illius victoriae *παῤῥησίαν* eripui, Pisonem consulem nulla in re consistere umquam sum passus, desponsam homini iam Syriam ademi, senatum ad pristinam suam severitatem revocavi atque abiectum excitavi, Clodium praesentem fregi in senatu quum oratione perpetua, plenissima gravitatis, tum altercatione eius modi, ex qua licet pauca degustes. Nam caetera non possunt habere neque vim neque venustatem, remoto illo studio contentionis, quem *ἀγῶνα* vos appellatis. 9. Nam, ut Idib. Maiis in senatum convenimus, rogatus ego sententiam multa dixi de summa re publica, atque ille locus inductus a me est divinitus: 'ne una plaga accepta patres conscripti conciderent, ne deficerent: vulnus esse eius modi, quod mihi nec dissimulan-

dum nec pertimescendum videretur, ne [aut metuendo ignavissimi] aut ignorando stultissimi iudicaremur, bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam: hunc tertium iam esse a iudicibus in rem publicam immissum. Erras, Clodi: non te iudices urbi, sed carceri reservarunt, neque te retinere in civitate, sed exsilio privare voluerunt. Quam ob rem, patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem. Manet illa in re publica bonorum consensio: dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta: nihil est damni factum novi, sed, quod erat, inventum est. In unius hominis perditi iudicio plures similes reperti sunt.' 10. Sed quid ago? paene orationem in epistolam inclusi. Redeo ad altercationem. Surgit pulchellus puer, obiicit mihi 'me ad Baias fuisse.' — 'Falsum, sed tamen quid hoc? Simile est', inquam, 'quasi dicas in operto fuisse.' — 'Quid,' inquit, 'homini Arpinati cum aquis calidis?' — 'Narra,' inquam, 'patrono tuo, qui Arpinatis aquas concupivit: nosti enim Marianas.' — 'Quousque,' inquit, 'hunc regem feremus?' — 'Regem appellas,' inquam, 'quum Rex tui mentionem nullam fecerit?' — Ille autem Regis hereditatem spe devorarat. — 'Domum,' inquit, 'emisti.' — 'Putes,' inquam, 'dicere, iudices emisti?' — 'Iuranti,' inquit, 'tibi non crediderunt.' — 'Mihi vero,' inquam, 'xxv. iudices crediderunt, xxxi., quoniam numos ante acceperunt, tibi nihil crediderunt.' Magnis clamoribus adflictus conticuit et concidit. 11. Noster autem status est hic: apud bonos iidem sumus, quos reliquisti, apud sordem urbis et faecem multo melius nunc, quam reliquisti. Nam et illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse: missus est sanguis invidiae sine dolore atque etiam hoc magis, quod omnes illi fautores illius flagitii rem manifestam illam redemptam esse a iudicibus confitentur: accedit illud, quod illa contionalis hirudo aerarii, misera ac ieiuna plebecula, me ab hoc Magno unice diligi putat, et hercule multa et iucunda consuetudine coniuncti inter nos sumus, usque eo, ut nostri isti comissatores coniurationis, barbatuli iuvenes, illum in sermonibus Cnaeum Ciceronem appellent. Itaque et ludis et gladiatoribus mirandas *ἐπισημασίας* sine ulla pastoricia fistula aufe-

rebamus. 12. Nunc est exspectatio ingens comitiorum, in quae omnibus invitis trudit noster Magnus Auli filium, atque in eo neque auctoritate neque gratia pugnat, sed quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat, in quae modo asellus onustus auro posset ascendere. Consul autem ille, Deterionis histrionis similis, suscepisse negocium dicitur et domi divisores habere: quod ego non credo. Sed senatus consulta duo iam facta sunt odiosa, quod in consulem facta putantur, Catone et Domitio postulante, unum, ut apud magistratus inquiri liceret, alterum, cuius modi divisores haberent adversus rem publicam. 13. Lurco autem tribunus pl., qui magistratum simul cum lege Aelia iniit, solutus est et Aelia et Fufia, ut legem de ambitu ferret, quam ille bono auspicio claudus homo promulgavit. Ita comitia in ante diem VI. Kal. Sext. dilata sunt. Novi est in lege hoc, ut, qui numos in tribus pronunciarit, si non dederit, impune sit, sin dederit, ut quoad vivat singulis tribubus HS CIↃ CIↃ CIↃ debeat. Dixi hanc legem P. Clodium iam ante servasse: pronunciare enim solitum esse et non dare. Sed heus tu! videsne consulatum illum nostrum, quem Curio antea *ἀποθέωσιν* vocabat, si hic factus erit, Famam mimum futurum? Qua re, ut opinor, *φιλοσοφητέον*, id quod tu facis, et istos consulatus non flocci facteon. 14. Quod ad me scribis, te in Asiam statuisse non ire, equidem mallem ut ires, ac vereor ne quid in ista re minus commode fiat. Sed tamen non possum reprehendere consilium tuum, praesertim quum egomet in provinciam non sim profectus. 15. Epigrammatis tuis, quae in Amaltheo posuisti, contenti erimus, praesertim quum et Chilius nos reliquerit et Archias nihil de me scripserit, ac vereor ne, Lucullis quoniam Graecum poëma condidit, nunc ad Caecilianam fabulam spectet. 16. Antonio tuo nomine gratias egi, eamque epistolam Manlio dedi. Ad te ideo antea rarius scripsi, quod non habebam idoneum cui darem nec satis sciebam quo darem. Valde te venditavi. 17. Cincius si quid ad me tui negocii detulerit, suscipiam. Sed nunc magis in suo est occupatus, in quo ego ei non desum. Tu, si uno in loco es futurus, crebras a nobis litteras exspecta: ast plures etiam ipse mittito.

18. Velim ad me scribas cuius modi sit Ἀμαλθεῖον tuum, quo ornatu, qua τοποθεσίᾳ, et quae poëmata quasque historias de Ἀμαλθείᾳ habes, ad me mittas. Lubet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis scriptis mittam. Nihil erat absoluti.

XVII.

M. Cicero de Q. fratris offensione et voluntate mutata erga Atticum exponit, causamque eius rei ipsam praesenti colloquio reservans, adseverat de summo suo erga Atticum amore. Tum significat statum rei publicae et solutam paene coniunctionem senatus et ordinis equestris, de consiliis suis capessendae rei publicae, de Luceii aliorumque petitione consulatus. Scripta epistola est Romae a. u. c. 693.

CICERO ATTICO S.

1. Magna mihi varietas voluntatis et dissimilitudo opinionis ac iudicii Quinti fratris mei demonstrata est ex litteris tuis, in quibus ad me epistolarum illius exempla misisti. Qua ex re et molestia sum tanta adfectus, quantam mihi meus amor summus erga utrumque vestrum adferre debuit, et admiratione quidnam accidisset quod adferret Quinto fratri meo aut offensionem tam gravem aut commutationem tantam voluntatis. Atque illud a me iam ante intelligebatur, quod te quoque ipsum discedentem a nobis suspicari videbam, subesse nescio quid opinionis incommodae sauciumque [esse] eius animum et insedisse quasdam odiosas suspiciones: quibus ego mederi quum cuperem antea saepe et vehementius etiam post sortitionem provinciae, nec tantum intelligebam ei esse offensionis, quantum litterae tuae declararant, nec tantum proficiebam, quantum volebam. 2. Sed tamen hoc me ipse consolabar, quod non dubitabam quin te ille aut Dyrrhachii aut in istis locis uspiam visurus esset. Quod quum accidisset, confidebam ac mihi persuaseram fore ut omnia placarentur inter vos non modo sermone ac disputatione, sed conspectu ipso congressuque vestro. Nam quanta sit in Quinto fratre meo comitas, quanta iucunditas, quam mollis animus ad accipiendam et ad deponendam offensionem, nihil attinet me ad te, qui ea nosti, scribere. Sed accidit perincommode, quod eum nusquam vidisti. Va-

luit enim plus, quod erat illi non nullorum artificiis inculcatum, quam aut officium aut necessitudo aut amor vester ille pristinus, qui plurimum valere debuit. 3. Atque huius incommodi culpa ubi resideat facilius possum existimare quam scribere. Vereor enim ne, dum defendam meos, non parcam tuis. Nam sic intelligo, ut nihil a domesticis vulneris factum sit, illud quidem, quod erat, eos certe sanare potuisse. Sed huiusce rei totius vitium, quod aliquanto etiam latius patet quam videtur, praesenti tibi commodius exponam. 4. De iis litteris, quas ad te Thessalonica misit, et de sermonibus, quos ab illo et Romae apud amicos tuos et in itinere habitos putas, ecquid tantum causae sit ignoro, sed omnis in tua posita est humanitate mihi spes huius levandae molestiae. Nam, si ita statueris, et irritabiles animos esse optimorum saepe hominum et eosdem placabiles, et esse hanc agilitatem, ut ita dicam, mollitiamque naturae plerumque bonitatis et, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incommoda sive vitia sive iniurias esse tolerandas, facile haec, quem ad modum spero, mitigabuntur. Quod ego ut facias te oro. Nam ad me, qui te unice diligo, maxime pertinet neminem esse meorum, qui aut te non amet aut abs te non ametur. 5. Illa pars epistolae tuae minime fuit necessaria, in qua exponis quas facultates aut provincialium aut urbanorum commodorum et aliis temporibus et me ipso consule praetermiseris. Mihi enim perspecta est ingenuitas et magnitudo animi tui, neque ego inter me atque te quidquam interesse umquam duxi praeter voluntatem institutae vitae, quod me ambitio quaedam ad honorum studium, te autem alia minime reprehendenda ratio ad honestum ocium duxit. Vera quidem laude probitatis, diligentiae, religionis neque me tibi neque quemquam antepono, amoris vero erga me, quum a fraterno amore domesticoque discessi, tibi primas defero. 6. Vidi enim, vidi penitusque perspexi in meis variis temporibus et sollicitudines et laetitias tuas. Fuit mihi saepe et laudis nostrae gratulatio tua iucunda et timoris consolatio grata. Quin mihi nunc te absente non solum consilium, quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio, quae mihi suavissima tecum solet esse, maxime

deest — quid dicam? in publicane re, quo in genere mihi negligenti esse non licet, an in forensi labore, quem antea propter ambitionem sustinebam, nunc, ut dignitatem tueri gratia possim, an in ipsis domesticis negociis? in quibus ego quum antea tum vero post discessum fratris te sermonesque nostros desidero. Postremo non labor meus, non requies, non negocium, non ocium, non forenses res, non domesticae, [non publicae,] non privatae carere diutius tuo suavissimo atque amantissimo consilio ac sermone possunt. 7. Atque harum rerum commemorationem verecundia saepe impedivit utriusque nostrum. Nunc autem ea fuit necessaria propter eam partem epistolae tuae, per quam te ac mores tuos mihi purgatos ac probatos esse voluisti. Atque in ista incommoditate alienati illius animi et offensi illud inest tamen commodi, quod et mihi et caeteris amicis tuis nota fuit et abs te aliquando testificata tua voluntas omittendae provinciae, ut, quod una non estis, non dissensione ac discidio vestro, sed voluntate ac iudicio tuo factum esse videatur. Qua re et illa, quae violata, expiabuntur et haec nostra, quae sunt sanctissime conservata, suam religionem obtinebunt. 8. Nos hic in re publica infirma, misera commutabilique versamur. Credo enim te audisse nostros equites paene a senatu esse disiunctos: qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatus consulto fuisse, ut de eis, qui ob iudicandum [pecuniam] accepissent, quaereretur. Qua in re decernenda quum ego casu non adfuissem sensissemque id equestrem ordinem ferre moleste neque aperte dicere, obiurgavi senatum, ut mihi visus sum, summa cum auctoritate et in causa non verecunda admodum gravis et copiosus fui. 9. Ecce aliae deliciae equitum vix ferendae! quas ego non solum tuli, sed etiam ornavi. Asiani, qui de censoribus conduxerunt, questi sunt in senatu se cupiditate prolapsos nimium magno conduxisse: ut induceretur locatio, postulaverunt. Ego princeps in adiutoribus atque adeo secundus. Nam, ut illi auderent hoc postulare, Crassus eos impulit. Invidiosa res, turpis postulatio et confessio temeritatis. Summum erat periculum ne, si nihil impetrassent, plane alienarentur a senatu. Huic quoque rei subventum est maxime a

nobis perfectumque, ut frequentissimo senatu et libentissimo uterentur, multaque a me de ordinum dignitate et concordia dicta sunt Kal. Decembr. et postridie. Neque adhuc res confecta est, sed voluntas senatus perspecta. Unus enim contra dixerat Metellus consul designatus. Quin erat dicturus — ad quem propter diei brevitatem perventum non est — heros ille noster Cato. **10.** Sic ego conservans rationem institutionemque nostram tueor, ut possum, illam a me conglutinatam concordiam, sed tamen, quoniam ista sunt tam infirma, munitur quaedam nobis ad retinendas opes nostras tuta, ut spero, via, quam tibi litteris satis explicare non possum, significatione parva ostendam tamen. Utor Pompeio familiarissime. Video quid dicas. Cavebo quae sunt cavenda ac scribam alias ad te de meis consiliis capessendae rei publicae plura. **11.** Luceium scito consulatum habere in animo statim petere: duo enim soli dicuntur petituri. Caesar cum eo coire per Arrium cogitat et Bibulus cum hoc se putat per C. Pisonem posse coniungi. Rides? Non sunt haec ridicula, mihi crede. Quid aliud scribam ad te? quid? Multa sunt, sed in aliud tempus. Te si exspectari velis, cures ut sciam. Iam illud modeste rogo, quod maxime cupio, ut quam primum venias. Nonis Decembribus.

XVIII.

M. Cicero queritur sibi deesse quicum libere quae sentiat communicet, quum Q. frater absit et a se etiam Atticus frustra maximo opere desideretur: de domesticis sollicitudinibus et de miserrimo rei publicae statu. Scripta epistola est Romae a. u. c. 694.

CICERO ATTICO S.

1. Nihil mihi nunc scito tam deesse quam hominem eum, quocum omnia, quae me cura aliqua adficiunt, una communicem: qui me amet, qui sapiat, quicum ego quum loquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obtegam. Abest enim frater *ἀφελέστατος* et amantissimus: Metellus non homo, sed

littus atque aër et solitudo mera!

Tu autem, qui saepissime curam et angorem animi mei sermone et consilio levasti tuo, qui mihi et in publica re socius

et in privatis omnibus conscius et omnium meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles, ubinam es? Ita sum ab omnibus destitutus, ut tantum requietis habeam, quantum cum uxore et filiola et mellito Cicerone consumitur. Nam illae ambitiosae nostrae fucosaeque amicitiae sunt in quodam splendore forensi, fructum domesticum non habent. Itaque, quum bene completa domus est tempore matutino, quum ad forum stipati gregibus amicorum descendimus, reperire ex magna turba neminem possumus quocum aut iocari libere aut suspirare familiariter possimus. Qua re te exspectamus, te desideramus, te iam etiam arcessimus: multa sunt enim, quae me sollicitant anguntque, quae mihi videor aures nactus tuas unius ambulationis sermone exhaurire posse. 2. Ac domesticarum quidem sollicitudinum aculeos omnes et scrupulos occultabo, neque ego huic epistolae atque ignoto tabellario committam. Atque hi — nolo enim te permoveri — non sunt permolesti, sed tamen insident et urgent et nullius amantis consilio aut sermone requiescunt. In re publica vero, quamquam animus est praesens † tamen voluntas etiam atque etiam ipsa medicinam efficit. Nam, ut ea breviter, quae post tuum discessum acta sunt, colligam, iam exclames necesse est res Romanas diutius stare non posse. Etenim post profectionem tuam primus, ut opinor, introitus fuit in causam fabulae Clodianae, in qua ego nactus, ut mihi videbar, locum resecandae libidinis et coërcendae iuventutis, vehemens fui et omnes profudi vires animi atque ingenii mei, non odio adductus alicuius, sed spe rei publicae corrigendae et sanandae civitatis. 3. Adflicta res publica est empto constupratoque iudicio. Vide quae sint postea consecuta. Consul est impositus is nobis, quem nemo praeter nos philosophos aspicere sine suspiritu posset. Quantum hoc vulnus! Facto senatus consulto de ambitu, de iudiciis, nulla lex perlata, exagitatus senatus, alienati equites Romani. Sic ille annus duo firmamenta rei publicae per me unum constituta evertit: nam et senatus auctoritatem abiecit et ordinum concordiam disiunxit. Instat hic nunc ille annus egregius. Eius initium eius modi fuit, ut anniversaria sacra Iuventatis non commit-

terentur. Nam M. Luculli uxorem Memmius suis sacris initiavit. Menelaus aegre id passus divortium fecit. Quamquam ille pastor Idaeus Menelaum solum contempserat, hic noster Paris tam Menelaum quam Agamemnonem liberum non putavit. 4. Est autem C. Herennius quidam tribunus pl., quem tu fortasse ne nosti quidem — tametsi potes nosse: tribulis enim tuus est et Sextus, pater eius, numos vobis dividere solebat —: is ad plebem P. Clodium traducit, idemque fert, ut universus populus in campo Martio suffragium de re Clodii ferat. Hunc ego accepi in senatu, ut soleo, sed nihil est illo homine lentius. 5. Metellus est consul egregius et nos amat, sed imminuit auctoritatem suam, quod habet dicis causa promulgatum illud idem de Clodio. Auli autem filius, o di immortales! quam ignavus ac sine animo miles! quam dignus, qui Palicano, sicut facit, os ad male audiendum cotidie praebeat! 6. Agraria autem promulgata est a Flavio, sane levis, eadem fere, quae fuit Plotia. Sed interea *πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ' ὄναρ* quisquam inveniri potest. Qui poterat, familiaris noster — sic est enim: volo te hoc scire — Pompeius togulam illam pictam silentio tuetur suam. Crassus verbum nullum contra gratiam. Caeteros iam nosti: qui ita sunt stulti, ut amissa re publica piscinas suas fore salvas sperare videantur. 7. Unus est qui curet constantia magis et integritate quam, ut mihi videtur, consilio aut ingenio, Cato: qui miseros publicanos, quos habuit amantissimos sui, tertium iam mensem vexat, neque iis a senatu responsum dari patitur. Ita nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere ante quam publicanis responsum sit. Qua re etiam legationes reiectum iri puto. 8. Nunc vides quibus fluctibus iactemur, et, si ex iis, quae scripsimus tanta, etiam a me non scripta perspicis, revise nos aliquando et, quamquam sunt haec fugienda, quo te voco, tamen fac ut amorem nostrum tanti aestimes, ut eo vel cum his molestiis perfrui velis. Nam, ne absens censeare, curabo edicendum et proponendum locis omnibus. Sub lustrum autem censeri germani negociatoris est. Qua re cura ut te quam primum videamus. Vale. XI. Kal. Febr. Q. Metello L. Afranio coss.

XIX.

In summis occupationibus suis vult tamen M. Cicero Attico copiose et de rebus publicis et de privatis suis exponere. Et primum de rei publicae statu et inprimis de metu belli Gallici exponit, tum de rebus urbanis, maxime de lege agraria a Flavio tr. pl. proposita, dein significat de consilio suo in re publica inito et obtinendo, postea de negocio Attici, ut a Sicyoniis pecuniam exigat, per senatus consultum impedito scribit, tum de commentario consulatus sui Graece composito et Latine etiam nunc scribendo et de poëmate eiusdem argumenti, addit de Q. fratre et de Cossinio, cui has litteras dabat. Scripta epistola est Romae a. u. c. 694.

CICERO ATTICO S.

1. Non modo, si mihi tantum esset ocii, quantum est tibi, verum etiam, si tam breves epistolas vellem mittere, quam tu soles facere, te superarem et in scribendo multo essem crebrior quam tu. Sed ad summas atque incredibiles occupationes meas accedit, quod nullam a me epistolam ad te sino absque argumento ac sententia pervenire. Et primum tibi ut aequum est, civi amanti patriam, quae sunt in re publica, exponam: deinde, quoniam tibi amore nos proximi sumus, scribemus etiam de nobis ea, quae scire te non nolle arbitramur. 2. Atque in re publica nunc quidem maxime Gallici belli versatur metus. Nam Aedui, fratres nostri, pugnant, Sequani permale pugnarunt, et Helvetii sine dubio sunt in armis excursionesque in provinciam faciunt. Senatus decrevit, ut consules duas Gallias sortirentur, dilectus haberetur, vacationes ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur qui adirent Galliae civitates darentque operam ne eae se cum Helvetiis coniungerent. Legati sunt Q. Metellus Creticus et L. Flaccus et *τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον*, Lentulus Clodiani filius. 3. Atque hoc loco illud non queo praeterire, quod, quum de consularibus mea prima sors exisset, una voce senatus frequens retinendum me in urbe censuit. Hoc idem post me Pompeio accidit, ut nos duo quasi pignora rei publicae retineri videremur. Quid enim ego aliorum in me *ἐπιφωνήματα* exspectem, quum haec domi nascantur? 4. Urbanae autem res sic se habent. Agraria lex a Flavio tribuno pl. vehementer agitabatur auctore

Pompeio, quae nihil populare habebat praeter auctorem. Ex hac ego lege secunda contionis voluntate omnia illa tollebam, quae ad privatorum incommodum pertinebant: liberabam agrum eum, qui P. Mucio L. Calpurnio consulibus publicus fuisset: Sullanorum hominum possessiones confirmabam: Volaterranos et Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat neque diviserat, in sua possessione retinebam: unam rationem non reiiciebam, ut ager hac adventicia pecunia emeretur, quae ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur. Huic toti rationi agrariae senatus adversabatur, suspicans Pompeio novam quamdam potentiam quaeri. Pompeius vero ad voluntatem perferendae legis incubuerat. Ego autem magna cum agrariorum gratia confirmabam omnium privatorum possessiones — is enim est noster exercitus hominum, ut tute scis, locupletium —, populo autem et Pompeio — nam id quoque volebam — satis faciebam emptione, qua constituta diligenter et sentinam urbis exhauriri et Italiae solitudinem frequentari posse arbitrabar. Sed haec tota res interpellata bello refrixerat. Metellus est consul sane bonus et nos admodum diligit. Ille alter ita nihil est, ut plane quid emerit nesciat. 5. Haec sunt in re publica, nisi etiam illud ad rem publicam putas pertinere, Herennium quemdam, tribunum pl., tribulem tuum, sane hominem nequam atque egentem, saepe iam de P. Clodio ad plebem traducendo agere coepisse: huic frequenter interceditur. Haec sunt, ut opinor, in re publica. 6. Ego autem, ut semel Nonarum illarum Decembrium iunctam invidia ac multorum inimicitiis eximiam quamdam atque immortalem gloriam consecutus sum, non destiti eadem animi magnitudine in re publica versari et illam institutam ac susceptam dignitatem tueri, sed postea quam primum Clodii absolutione levitatem infirmitatemque iudiciorum perspexi, deinde vidi nostros publicanos facile a senatu disiungi, quamquam a me ipso non divellerentur, tum autem beatos homines — hos piscinarios dico, amicos tuos, — non obscure nobis invidere, putavi mihi maiores quasdam opes et firmiora praesidia esse quaerenda. 7. Itaque primum eum, qui nimium diu de rebus nostris tacuerat, Pompeium, adduxi in eam voluntatem.

ut in senatu non semel, sed saepe multisque verbis huius mihi salutem imperii atque orbis terrarum adiudicarit. Quod non tam interfuit mea — neque enim illae res aut ita sunt obscurae, ut testimonium, aut ita dubiae, ut laudationem desiderent — quam rei publicae, quod erant quidam improbi, qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio ex rerum illarum dissensione arbitrarentur. Cum hoc ego me tanta familiaritate coniunxi, ut uterque nostrum in sua ratione munitior et in re publica firmior hac coniunctione esse possit. 8. Odia autem illa libidinosae et delicatae iuventutis, quae erant in me incitata, sic mitigata sunt comitate quadam mea, me unum ut omnes illi colant. Nihil iam denique a me asperum in quemquam fit, nec tamen quidquam populare ac dissolutum, sed ita temperata tota ratio est, ut rei publicae constantiam praestem, privatis rebus meis propter infirmitatem bonorum, iniquitatem malevolorum, odium in me improborum adhibeam quamdam cautionem et diligentiam, atque ita tamen his novis amicitiis implicati sumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus insusurret [Epicharmus] cantilenam illam suam:

Νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.

Ac nostrae quidem rationis ac vitae quasi quamdam formam, ut opinor, vides. 9. De tuo autem negocio saepe ad me scribis, cui mederi nunc non possumus. Est enim illud senatus consultum summa pedariorum voluntate, nullius nostrum auctoritate factum. Nam, quod me esse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intelligere potes aliam rem tum relatam, hoc autem de populis liberis sine causa additum, et ita factum est a P. Servilio filio, qui in postremis sententiam dixit, sed immutari hoc tempore non potest. Itaque conventus, qui initio celebrabantur, iam diu fieri desierunt. Tu si tuis blanditiis tamen a Sicyoniis numulorum aliquid expresseris, velim me facias certiorem. 10. Commentarium consulatus mei Graece compositum misi ad te: in quo si quid erit quod homini Attico minus Graecum eruditumque videatur, non dicam, quod tibi, ut opinor, Panhormi Lucullus de suis historiis dixerat, se, quo facilius illas probaret

Romani hominis esse, idcirco barbara quaedam et σόλοικα dispersisse: apud me si quid erit eius modi, me imprudente erit et invito. Latinum si perfecero, ad te mittam. Tertium poëma exspectato, ne quod genus a me ipso laudis meae praetermittatur. Hic tu, cave, dicas, τίς πατέρ᾽ αἰνήσει; si est enim apud homines quidquam quod potius sit laudetur: nos vituperemur, qui non potius alia laudemus. Quamquam non ἐγκωμιαστικὰ sunt haec, sed ἱστορικά, quae scribimus. **11.** Quintus frater purgat se multum per litteras et adfirmat nihil a se cuiquam de te secus esse dictum. Verum haec nobis coram summa cura et diligentia sunt agenda: tu modo nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi bonus homo et non levis et amans tui visus est et talis, qualem esse eum tuae mihi litterae nunciarant. Idibus Martiis.

XX.

M. Cicero respondet epistolae ab Attico acceptae, et laetatur quidem quod in causa familiari ac domestica sibi ac suis tantum humanitatis ille praestiterit, etiam in eo, quod in ea epistola Atticus de re publica disputaverit, maximam inter se et amicum consensionem intercedere neque se umquam a sententia sua recessurum. Dein significat senatus consultum, quo negocia Sicyonia Attici impediantur, non facile posse tolli, laudat Metellum consulem, addit de commentario consulatus sui Graece scripto. Tum flagitat ab Attico ut bibliothecam a Ser. Claudio relictam et a L. Papirio Paeto sibi donatam diligenter ad se perferendam curet et ipsius Paeti negocia Attico commendat, et ut ipse Romam veniat suadet. Scripta epistola est Romae a. u. c. 694.

CICERO ATTICO S.

1. Quum e Pompeiano me Romam recepissem a. d. IIII. Idus Maias Cincius noster eam mihi abs te epistolam reddidit, quam tu Idib. Febr. dederas. Ei nunc epistolae litteris his respondebo. Ac primum tibi perspectum esse iudicium de te meum laetor, deinde te in iis rebus, quae mihi asperius a nobis atque nostris et iniucundius actae videbantur, moderatissimum fuisse vehementissime gaudeo, idque neque amoris mediocris et ingenii summi ac sapientiae iudico. Qua de re quum ad me ita suaviter, diligenter, officiose, humaniter scripseris, ut non modo te hortari amplius

non debeam, sed ne exspectare quidem abs te aut ab ullo homine tantum facilitatis ac mansuetudinis potuerim, nihil duco esse commodius quam de his rebus nihil iam amplius scribere. Quum erimus congressi, tum, si quid res feret, coram inter nos conferemus. 2. Quod ad me de re publica scribis, disputas tu quidem et amanter et prudenter et a meis consiliis ratio tua non abhorret — nam neque de statu nobis nostrae dignitatis est recedendum neque sine nostris copiis intra alterius praesidia veniendum et is, de quo scribis, nihil habet amplum, nihil excelsum, nihil non summissum atque populare —, verum tamen fuit ratio mihi fortasse ad tranquillitatem meorum temporum non inutilis, sed mehercule rei publicae multo etiam utilior quam mihi, tum improborum impetus in me reprimi, quum hominis amplissima fortuna, auctoritate, gratia fluctuantem sententiam confirmassem et a spe malorum ad mearum rerum laudem convertissem. Quod si cum aliqua levitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti aestimassem, sed tamen a me ita sunt acta omnia, non ut ego illi adsentiens levior, sed ut ille me probans gravior videretur. 3. Reliqua sic a me aguntur et agentur, ut non committamus ut ea, quae gessimus, fortuito gessisse videamur. Meos bonos viros, illos quos significas, et eam, quam mihi dicis obtigisse, *Σπάρταν*, non modo numquam deseram, sed etiam, si ego ab illa deserar, tamen in mea pristina sententia permanebo. Illud tamen velim existimes, me hanc viam optimatem post Catuli mortem nec praesidio ullo nec comitatu tenere. Nam, ut ait Rhinton, ut opinor,

Οἱ μὲν παρ' οὐδέν εἰσι, τοῖς δ' οὐδὲν μέλει.

Mihi vero ut invideant piscinarii nostri aut scribam ad te alias aut in congressum nostrum reservabo. A curia autem nulla me res divellet, vel quod ita rectum est vel quod rebus meis maxime consentaneum vel quod a senatu quanti fiam minime me poenitet. 4. De Sicyoniis, ut ad te scripsi antea, non multum spei est in senatu. Nemo est enim iam qui queratur. Qua re, si id exspectas, longum est. Alia via, si qua potes, pugna. Quum est actum, neque animad-

versum est ad quos pertineret et raptim in eam sententiam pedarii cucurrerunt. Inducendi senatus consulti maturitas nondum est, quod neque sunt qui querantur et multi partim malevolentia, partim opinione aequitatis delectantur. 5. Metellus tuus est egregius consul: unum reprehendo, quod ocium nunciari e Gallia non magno opere gaudet. Cupit, credo, triumphare. Hoc vellem mediocrius: caetera egregia. Auli filius vero ita se gerit, ut eius consulatus non consulatus sit, sed Magni nostri ὑπώπιον. 6. De meis scriptis misi ad te Graece perfectum consulatum meum. Eum librum L. Cossinio dedi. Puto te Latinis meis delectari, huic autem Graeco Graecum invidere. Alii si scripserint, mittemus ad te, sed, mihi crede, simul atque hoc nostrum legerunt, nescio quo pacto retardantur. 7. Nunc, ut ad rem meam redeam, L. Papirius Paetus, vir bonus amatorque noster, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit. Quum mihi per legem Cinciam licere capere Cincius amicus tuus diceret, libenter dixi me accepturum, si attulisset. Nunc si me amas, si te a me amari scis, enitere per amicos, clientes, hospites, libertos denique ac servos tuos, ut scida ne qua depereat. Nam et Graecis his libris, quos suspicor, et Latinis, quos scio illum reliquisse, mihi vehementer opus est. Ego autem cotidie magis, quod mihi de forensi labore temporis datur, in his studiis conquiesco. Per mihi, per, inquam, gratum feceris, si in hoc tam diligens fueris quam soles in iis rebus, quas me valde velle arbitraris, ipsiusque Paeti tibi negocia commendo, de quibus tibi ille agit maximas gratias, et, ut iam invisas nos, non solum rogo, sed etiam suadeo.

LIBER II.

I.

M. Cicero Attico scribit de commentariis consulatus sui Graece et ab Attico et ab ipso compositis, de orationibus consularibus suis: dein cur Atticum in urbem arcessierit exponit: cupere P. Clodium tribunum pl. fieri, sed impediri a Metello consule et a se frangi et reprehendi urbanis dicteriis: de lege agraria rem refrixisse: de sua et Cn. Pompeii familiaritate, quae prosit rei publicae: Catonem non

satis caute agere: de Favonii comitiis et accusatione Nasicae, de Luceio, de Sicyoniis, qui Atticum laedant, de Amalthea sua, de Tusculano et Pompeiano, de prognosticis suis, de adventu Attici, de libris a Paeto sibi donatis ab Attico conservandis et mittendis, de Octavio. Scripta epistola est a. u. c. 694.

CICERO ATTICO S.

1. Kal. Iun. eunti mihi Antium et gladiatores M. Metelli cupide relinquenti venit ob viam tuus puer. Is mihi litteras abs te et commentarium consulatus mei Graece scriptum reddidit. In quo laetatus sum me aliquanto ante de iisdem rebus Graece item scriptum librum L. Cossinio ad te perferendum dedisse. Nam, si ego tuum ante legissem, furatum me abs te esse diceres. Quamquam tua illa — legi enim libenter — horridula mihi atque incompta visa sunt, sed tamen erant ornata hoc ipso, quod ornamenta neglexerant, et, ut mulieres, ideo bene olere, quia nihil olebant, videbantur. Meus autem liber totum Isocrati μυροθήκιον atque omnes eius discipulorum arculas ac non nihil etiam Aristotelia pigmenta consumpsit: quem tu Corcyrae, ut mihi aliis litteris significas, strictim attigisti, post autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti: quem tibi ego non essem ausus mittere, nisi eum lente ac fastidiose probavissem. 2. Quamquam ad me rescripsit iam Rhodo Posidonius se, nostrum illud ὑπόμνημα quum legeret, quod ego ad eum, ut ornatius de iisdem rebus scriberet, miseram, non modo non excitatum esse ad scribendum, sed etiam plane perterritum. Quid quaeris? conturbavi Graecam nationem. Ita, vulgo qui instabant ut darem sibi quod ornarent, iam exhibere mihi molestiam destiterunt. Tu, si tibi placuerit liber, curabis ut et Athenis sit et in caeteris oppidis Graeciae. Videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis adferre. 3. Oratiunculas autem et quas postulas et plures etiam mittam, quoniam quidem ea, quae nos scribimus adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant. Fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus, quae Philippicae nominantur, enituerat civis ille tuus Demosthenes, et quod se ab hoc refractariolo iudiciali dicendi genere abiunxerat, ut σεμνότερός τις καὶ πολιτικώτερος videretur, curare ut meae quoque essent orationes, quae con-

sulares nominarentur. Quarum una est in senatu Kal. Ian., altera ad populum de lege agraria, tertia de Othone, quarta pro Rabirio, quinta de proscriptorum filiis, sexta, quum provinciam in contione deposui, septima, qua Catilinam emisi, octava, quam habui ad populum postridie quam Catilina profugit, nona in contione, quo die Allobroges invulgarunt, decima in senatu, Nonis Decembr. Sunt praeterea duae breves, quasi ἀποσπασμάτια legis agrariae. Hoc totum σῶμα curabo ut habeas. Et quoniam te quum scripta tum res meae delectant, iisdem ex libris perspicies et quae gesserim et quae dixerim, aut ne poposcisses: ego enim tibi me non offerebam. 4. Quod quaeris quid sit quod te arcessam ac simul impeditum te negociis esse significas neque recusas quin, non modo si opus sit, sed etiam si velim, accurras, nihil sane est necesse, verum tamen videbare mihi tempora peregrinationis commodius posse describere. Nimis abes diu, praesertim quum sis in propinquis locis, neque nos te fruimur et tu nobis cares. Ac nunc quidem ocium est, sed, si paullo plus furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istim excitarem. Verum praeclare Metellus impedit et impediet. Quid quaeris? Est consul φιλόπατρις et, ut semper iudicavi, natura bonus. 5. Ille autem non simulat, sed plane tribunus pl. fieri cupit. Qua de re quum in senatu ageretur, fregi hominem et inconstantiam eius reprehendi, qui Romae tribunatum pl. peteret, quum in Sicilia Herae aedilitatem se petere dictitasset. Sed neque magno opere dixi esse nobis laborandum, quod nihilo magis ei liciturum esset plebeio rem publicam perdere quam similibus eius me consule patriciis esset licitum. Iam, quum se ille septimo die venisse a freto neque sibi ob viam quemquam prodire potuisse et noctu se introisse dixisset in eoque se in contione iactasset, nihil ei novi dixi accidisse: ex Sicilia septimo die Romam, tribus horis Roma Interamnam: noctu introisse, item ante: non esse itum ob viam, ne tum quidem, quum iri maxime debuit. Quid quaeris? hominem petulantem modestum reddo non solum perpetua gravitate orationis, sed etiam hoc genere dictorum. Itaque iam familiariter cum ipso cavillor ac iocor: qui etiam, quum candidatum deduceremus, quaerit

ex me num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare? Negavi. 'At ego', inquit, 'novus patronus instituam, sed soror, quae tantum habeat consularis loci, unum mihi solum pedem dat.' Noli, inquam, de uno pede sororis queri: licet etiam alterum tollas. Non consulare, inquies, dictum: fateor, sed ego illam odi male consularem. Ea est enim seditiosa, ea cum viro bellum gerit, neque solum cum Metello, sed etiam cum Fabio, quod eos mihi esse amicos moleste fert. 6. Quod de agraria lege quaeris, sane iam videtur refrixisse. Quod me quodam modo molli brachio de Pompeii familiaritate obiurgas, nolim ita existimes, me mei praesidii causa cum illo coniunctum esse, sed ita res erat instituta, ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in re publica discordias versari esset necesse. Quod a me ita praecautum atque ita provisum est, non ut ego de optima illa mea ratione decederem, sed ut ille esset melior et aliquid de populari levitate deponeret: quem de meis rebus, in quas eum multi incitarant, multo scito gloriosius quam de suis praedicare. Sibi enim bene gestae, mihi conservatae rei publicae dat testimonium. Hoc facere illum mihi quam prosit nescio, rei publicae certe prodest. Quid, si etiam Caesarem, cuius nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem, num tandem obsum rei publicae? 7. Quin etiam, si mihi nemo invideret, si omnes, ut erat aequum, faverent, tamen non minus esset probanda medicina, quae sanaret vitiosas partes rei publicae quam quae exsecaret. Nunc vero, quum equitatus ille, quem ego in clivo Capitolino te signifero ac principe collocaram, senatum deseruerit, nostri autem principes digito se caelum putent attingere, si mulli barbati in piscinis sint qui ad manum accedant, alia autem negligant, nonne tibi satis prodesse videor, si perficio ut nolint obesse qui possunt? 8. Nam Catonem nostrum non tu amas plus quam ego, sed tamen ille optimo animo utens et summa fide nocet interdum rei publicae. Dicit enim tamquam in Platonis πολιτείᾳ, non tamquam in Romuli faece, sententiam. Quid verius quam in iudicium venire qui ob rem iudicandam pecuniam acceperit? Censuit hoc Cato: adsensit senatus. Equites curiae bellum, non mihi: nam ego dissensi. Quid im-

pudentius publicanis renunciantibus? Fuit tamen retinendi ordinis causa facienda iactura. Restitit et pervicit Cato. Itaque nunc consule in carcere incluso, saepe item seditione commota, aspiravit nemo eorum, quorum ego concursu itemque ii consules, qui post me fuerunt, rem publicam defendere solebant. Quid ergo? istos, inquies, mercede conductos habebimus? Quid faciemus, si aliter non possumus? an libertinis atque etiam servis serviemus? Sed, ut tu ais, *ἅλις σπουδῆς*. 9. Favonius meam tribum tulit honestius quam suam, Luceii perdidit. Accusavit Nasicam inhoneste ac modeste tamen dixit, ut Rhodi videretur molis potius quam Moloni operam dedisse. Mihi, quod defendissem, leviter suscensuit. Nunc tamen petit iterum rei publicae causa. Luceius quid agat scribam ad te, quum Caesarem videro, qui aderit biduo. 10. Quod Sicyonii te laedunt, Catoni et eius aemulatori attribuis Servilio. Quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? Sed, si ita placuit, laudemus, deinde in discessionibus soli relinquamur! 11 Amalthea mea te exspectat et indiget tui. Tusculanum et Pompeianum valde me delectant, nisi quod me, illum ipsum vindicem aeris alieni, aere non Corinthio, sed hoc circumforaneo obruerunt. In Gallia speramus esse ocium. Prognostica mea cum oratiunculis propediem exspecta. Et tamen quid cogites de adventu tuo scribe ad nos. Nam mihi Pomponia nunciari iussit te mense Quinctili Romae fore. Id a tuis litteris, quas ad me de censu tuo miseras, discrepabat. 12. Paetus, ut antea ad te scripsi, omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit. Hoc illius munus in tua diligentia positum est. Si me amas, cura ut conserventur et ad me perferantur. Hoc mihi nihil potest esse gratius et quum Graecos tum vero diligenter Latinos ut conserves velim. Tuum esse hoc munusculum putabo. Ad Octavium dedi litteras: cum ipso nihil eram locutus. Neque enim ista tua negocia provincialia esse putabam neque te in tocullionibus habebam. Sed scripsi, ut debui, diligenter.

II.

M. Cicero Attico Ciceronem suum commendat, Dicaearchum summis adficit laudibus, Herodem vituperat: deinde de adventu Antonii

quaerit et Atticum, ut pridie Kal. secum sit, rogat. Scripta epistola est a. u. c. 694.

CICERO ATTICO S.

1. Cura, amabo te, Ciceronem nostrum. Ei nos *συννοσεῖν* videmur. 2. *Πελληναίων* in manibus tenebam et hercule magnum acervum Dicaearchi mihi ante pedes exstruxeram. O magnum hominem! et a quo multo plura didiceris quam de Procilio. *Κορινθίων* et *Ἀθηναίων* puto me Romae habere. Mihi credes, si leges, hic mirabilis vir est. *Ἡρώδης*, si homo esset, eum potius legeret quam unam litteram scriberet: qui me epistola petivit, ad te, ut video, comminus accessit. Coniurasse mallem quam restitisse coniurationi, si illum mihi audiendum putassem. 3. De Lollio, sanus non es: de† vino, laudo. Sed heus tu, ecquid vides Kal. venire, Antonium non venire? iudices cogi? Nam ita ad me mittunt. Nigidium minari in contione se iudicem, qui non adfuerit, compellaturum. Velim tamen, si quid est de Antonii adventu quod audieris, scribas ad me et, quoniam huc non venis, cenes apud nos utique pridie Kal. Cave aliter facias. Cura ut valeas.

III.

De absolutione Valerii, de fenestrarum angustiis, quas Cyri architecti culpae attribuit, de ratione rei publicae tractandae inde a mense Ianuario, de rebus domesticis. Scripsit Romae a. u. c. 694.

CICERO ATTICO S.

1. Primum, ut opinor, *εὐαγγέλια*. Valerius absolutus est Hortensio defendente. Id iudicium Auli filio condonatum putabatur, et Epicratem suspicor, ut scribis, lascivum fuisse. Etenim mihi caligae eius et fasciae cretatae non placebant. Quid sit sciemus, quum veneris. 2. Fenestrarum angustias quod reprehendis, scito te *Κύρου παιδείαν* reprehendere. Nam, quum ego idem istuc dicerem, Cyrus aiebat viridariorum *διαφάσεις* latis luminibus non tam esse suaves. Etenim *ἔστω ὄψις μὲν ἡ ᾱ, τὸ δὲ ὁρώμενον β, γ̄· ἀκτῖνες δὲ δ καὶ ε̄*. Vides enim caetera. Nam, si *κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις* videremus, valde laborant *εἴδωλα* in angustiis: nunc fit lepide illa *ἔκχυσις* radiorum. Caetera si reprehenderis,

non feres tacitum, nisi si quid erit eius modi quod sine sumptu corrigi possit. 3. Venio nunc ad mensem Ianuarium et ad *ὑπόστασιν* nostram ac *πολιτείαν*, in qua *Σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον*, sed tamen ad extremum, ut illi solebant, *τὴν ἀρέσκουσαν*. Est res sane magni consilii. Nam aut fortiter resistendum est legi agrariae, in quo est quaedam dimicatio, sed plena laudis, aut quiescendum, quod est non dissimile atque ire in Solonium aut Antium, aut etiam adiuvandum, quod a me aiunt Caesarem sic exspectare, ut non dubitet. Nam fuit apud me Cornelius: hunc dico Balbum, Caesaris familiarem. Is adfirmabat illum omnibus in rebus meo et Pompeii consilio usurum daturumque operam ut cum Pompeio Crassum coniungeret. Hic sunt haec: coniunctio mihi summa cum Pompeio: si placet, etiam cum Caesare: reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis ocium. Sed me *κατακλεὶς* mea illa commovet, quae est in libro III.

Interea cursus, quos prima a parte iuventae
Quosque adeo consul virtute animoque petisti,
Hos retine atque auge famam laudesque bonorum.

Haec mihi quum in eo libro, in quo multa sunt scripta *ἀριστοκρατικῶς*, Calliope ipsa praescripserit, non opinor esse dubitandum quin semper nobis videatur

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πατρης.

Sed haec ambulationibus Compitaliciis reservemus. Tu pridie Compitalia memento. Balineum calfieri iubebo, et Pomponiam Terentia rogat: matrem adiungemus. *Θεοφράστου περὶ φιλοτιμίας* adfer mihi de libris Quinti fratris.

IV.

De libro Serapionis ab Attico ad se misso, de negocio cum Titinio transigendo, de Clodio legationem ad Tigranem cupiente. de geographia scribenda, quaerit quos consules futuros putet, de saltu Terentiae, de aliis rebus domesticis. Scripsit a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Fecisti mihi pergratum, quod Serapionis librum ad me misisti, ex quo quidem ego, quod inter nos liceat dicere, milesimam partem vix intelligo. Pro eo tibi praesentem pecuniam solvi imperavi, ne tu expensum muneribus

ferres. At quoniam numorum mentio facta est, amabo te, cura ut cum Titinio quoquo modo poteris transigas. Si in eo, quod ostenderat, non stat, mihi maxime placet ea, quae male empta sunt, reddi, si voluntate Pomponiae fieri poterit: si ne id quidem, numi potius reddantur quam ullus sit scrupulus. Valde hoc velim ante quam proficiscare amanter, ut soles, diligenterque conficias. 2. Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem? Velim † Syrpiae condicione, sed facile patior. Accommodatius enim nobis est ad liberam legationem tempus illud, quum et Quintus noster iam, ut speramus, in ocio consederit et iste sacerdos Bonae deae cuius modi futurus sit scierimus. Interea quidem cum Musis nos delectabimus animo aequo, immo vero etiam gaudenti ac libenti: neque mihi umquam veniet in mentem Crasso invidere neque poenitere, quod a me ipse non desciverim. 3. De geographia dabo operam ut tibi satis faciam, sed nihil certi polliceor. Magnum opus est, sed tamen, ut iubes, curabo ut huius peregrinationis aliquod tibi opus exstet. 4. Tu quidquid indagaris de re publica et maxime quos consules futuros putes facito ut sciam: tametsi minus sum curiosus. Statui enim nihil iam de re publica cogitare. 5. Terentiae saltum perspeximus. Quid quaeris? Praeter quercum Dodonaeam nihil desideramus quo minus Epirum ipsam possidere videamur. 6. Nos circiter Kal. aut in Formiano erimus aut in Pompeiano. Tu, si in Formiano non erimus, si nos amas, in Pompeianum venito. Id et nobis erit periucundum et tibi non sane devium. 7. De muro imperavi Philotimo, ne impediret quo minus id fieret, quod tibi videretur. Tu, censeo, tamen adhibeas Vettium. His temporibus, tam dubia vita optimi cuiusque, magni aestimo unius aestatis fructum palaestrae Palatinae, sed ita tamen, ut nihil minus velim quam Pomponiam et puerum versari in timore ruinae.

V.

M. Cicero significat se iter in Aegyptum in animo habere, sed vereri sermones hominum et iudicium posteritatis, de rebus urbanis, de quibus Attici litteras exspectare se dicit. Scripsit in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Cupio equidem et iam pridem cupio Alexandream re-

liquamque Aegyptum visere et simul ab hac hominum sa tietate nostri discedere et cum aliquo desiderio reverti, sed hoc tempore et his mittentibus,

αἰδέομαι Τρῶας καὶ Τρωάδας ελκεσιπέπλους.

Quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo praemio de sententia esse deductum?

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum milibus. Quid vero historiae de nobis ad annos DC. praedicarint? quas quidem ego multo magis vereor quam eorum hominum, qui hodie vivunt, rumusculos. Sed, opinor, excipiamus et exspectemus. Si enim deferetur, erit quaedam nostra potestas et tum deliberabimus. Etiam hercule est in non accipiendo non nulla gloria. Qua re si quid *Θεοφάνης* tecum forte contulerit, ne omnino repudiaris. 2. De istis rebus exspecto tuas litteras: quid Arrius narret, quo animo se destitutum ferat, ecqui consules parentur, utrum, ut populi sermo, Pompeius et Crassus, an, ut mihi scribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius, et num quae novae leges, et num quid novi omnino, et quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur, quo quidem uno ego ab istis capi possum. Vide securitatem meam. Sed quid ego haec, quae cupio deponere et toto animo atque omni cura *φιλοσοφεῖν*? Sic, inquam, in animo est. Vellem ab initio. Nunc vero, quoniam quae putavi esse praeclara expertus sum quam essent inania, cum omnibus Musis rationem habere cogito. 3. Tu tamen de Curtio ad me rescribe certius, et num quis in eius locum paretur et quid de P. Clodio fiat, et omnia, quem ad modum polliceris, *ἐπὶ σχολῆς* scribe, et, quo die Roma te exiturum putes, velim ad me scribas, ut certiorem te faciam quibus in locis futurus sim, epistolamque statim des de iis rebus, de quibus ad te scripsi. Valde enim exspecto tuas litteras.

VI.

M. Cicero Attico significat quanto opere abhorreat a scribendo animus, sibi difficile iam videri geographiam scribere omninoque se malle Antii cessare quam quidquam gravioris operis suscipere, hunc

recessum sibi placere, ἀνέκδοτα se pangere, addit de negocio Q. fratris et de rebus domesticis. Scripta epistola est in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Quod tibi superioribus litteris promiseram, fore ut opus exstaret huius peregrinationis, nihil iam magno opere confirmo. Sic enim sum complexus ocium, ut ab eo divelli non queam. Itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam, aut fluctus numero: nam ad captandos lacertos tempestates non sunt idoneae. A scribendo prorsus abhorret animus. Etenim γεωγραφικά, quae constitueram, magnum opus est: ita valde Eratosthenes, quem mihi proposueram, a Serapione et ab Hipparcho reprehenditur: quid censes, si Tyrannio accesserit? Et hercule sunt res difficiles ad explicandum et ὁμοειδεῖς nec tam possunt ἀνθηρογραφεῖσθαι quam videbantur et, quod caput est, mihi quaevis satis iusta causa cessandi est: qui etiam dubitem an hic Antii considam et hoc tempus omne consumam, ubi quidem ego mallem duumvirum quam Romae me fuisse. 2. Tu vero sapientior Buthroti domum parasti. Sed, mihi crede, proxima est illi municipio haec Antiatium civitas. Esse locum tam prope Romam, ubi multi sint qui Vatinium numquam viderint? ubi nemo sit praeter me qui quemquam ex vigintiviris vivum et salvum velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? Hic, hic nimirum πολιτευτέον. Nam istic non solum non licet, sed etiam taedet. Itaque ἀνέκδοτα, quae tibi uni legamus, Theopompio genere aut etiam asperiore multo pangentur. Neque aliud iam quidquam πολιτεύομαι nisi odisse improbos, et id ipsum nullo cum stomacho, sed potius cum aliqua scribendi voluptate. Sed ut ad rem, scripsi ad quaestores urbanos de Quinti fratris negocio. Vide quid narrent, ecquae spes sit denarii an cistophoro Pompeiano iaceamus. Praeterea de muro statue quid faciendum sit. Aliud quid? Etiam. Quando te proficisci istinc putes fac ut sciam.

VII.

De geographia et duabus orationibus, quas postulaverat Atticus: de P. Clodio et eius legatione ad Tigranem, de adversariorum inter

ipsos dissensione, quibus de rebus vult certior fieri ita, ut tamen ad rem publicam administrandam redire nolit. De rebus domesticis. Scripsit in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. De geographia etiam atque etiam deliberabimus. Orationes autem me duas postulas, quarum alteram non libebat mihi scribere, quia abscideram, alteram, ne laudarem eum, quem non amabam. Sed id quoque videbimus. Denique aliquid exstabit, ne tibi plane cessasse videamur. 2. De Publio quae ad me scribis, sane mihi iucunda sunt, eaque etiam velim omnibus vestigiis indagata ad me adferas, quum venies, et interea scribas, si quid intelliges aut suspicabere, et maxime de legatione quid sit acturus. Equidem ante, quam tuas legi litteras, hominem ire cupiebam, non mehercule, ut differrem cum eo vadimonium — nam mira sum alacritate ad litigandum —, sed videbatur mihi, si quid esset in eo populare, quod plebeius factus esset, id amissurus. 'Quid enim ad plebem transisti? ut Tigranem ires salutatum? Narra mihi: reges Armenii patricios salutare non solent?' Quid quaeris? Acueram me ad exagitandam hanc eius legationem. Quam si ille contemnit et si, ut scribis, bilem id commovet et latoribus et auspicibus legis curiatae, spectaculum egregium. 3. Hercule, verum ut loquamur, subcontumeliose tractatur noster Publius: primum, qui quum in domo Caesaris quondam unus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem esse potuerit, deinde alia legatio dicta erat, alia data est. Illa opima ad exigendas pecunias Druso, ut opinor, Pisaurensi, an epuloni Vatinio reservatur: haec ieiuna tabellarii legatio datur ei, cuius tribunatus ad istorum tempora reservatur. Incende hominem, amabo te, quoad potest. Una spes est salutis istorum inter ipsos dissensio, cuius ego quaedam initia sensi ex Curione. Iam vero Arrius consulatum sibi ereptum fremit. Megabocchus et haec sanguinaria iuventus inimicissima est. Accedat vero, accedat etiam ista rixa auguratus. Spero me praeclaras de istis rebus epistolas ad te saepe missurum. 4. Sed illud quid sit scire cupio, quod iacis obscure, iam etiam ex ipsis quinque viris loqui quosdam. Quidnam id est? Si est enim aliquid, plus est boni quam

putaram. Atque haec, sic velim existimes, non me abs te *κατὰ τὸ πρακτικὸν* quaerere, quod gestiat animus aliquid agere in re publica. Iam pridem gubernare me taedebat, etiam quum licebat. Nunc vero quum cogar exire de navi non abiectis, sed ereptis gubernaculis, cupio istorum naufragia ex terra intueri, cupio, ut ait tuus amicus Sophocles,

κἂν ὑπὸ στέγῃ
πυκνᾶς ἀκούειν ψεκάδος εὐδούσῃ φρενί.

5. De muro quid opus sit videbis. Castricianum mendum nos corrigemus, et tamen ad me Quintus [CIↃ] CCIↃↃ IↃↃↃ scripserat, nunc ad sororem tamen HS xxx. Terentia tibi salutem dicit. Cicero tibi mandat ut Aristodemo idem de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuae filio, respondisti. De *Ἀμαλθείᾳ* quod me admones, non negligemus. Cura ut valeas.

VIII.

De epistola Attici a pueris suis amissa, de Curione adolescente, qui ad se venerit salutatum, et quid narraverit, se historiae se dare, de itineribus quae in animo habeat facere et quo tempore in quaque villa futurus sit. Scripsit in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Epistolam quum a te avide exspectarem ad vesperum, ut soleo, ecce tibi nuncius pueros venisse Roma. Voco, quaero, ecquid litterarum? Negant. Quid ais, inquam, nihilne a Pomponio? Perterriti voce et vultu confessi sunt se accepisse, sed excidisse in via. Quid quaeris? Permoleste tuli. Nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliqua re utili et suavi venerat. Nunc, si quid in ea epistola, quam ante diem XVI. Kal. Mai. dedisti, fuit historia dignum, scribe quam primum, ne ignoremus: sin nihil praeter iocationem, redde id ipsum. Et scito Curionem adolescentem venisse ad me salutatum. Valde eius sermo de Publio cum tuis litteris congruebat. Ipse vero mirandum in modum

reges odisse superbos.

Peraeque narrabat incensam esse iuventutem neque ferre haec posse. Bene habemus nos, si in his spes est: opinor,

aliud agamus. Ego me do historiae. Quamquam licet me Saufeium putes esse: nihil me est inertius. 2. Sed cognosce itinera nostra, ut statuas ubi nos visurus sis. In Formianum volumus venire Parilibus: inde, quoniam putas praetermittendum nobis esse hoc tempore Cratera illum delicatum, Kal. Mai. de Formiano proficiscemur, ut Antii simus a. d. v. Non. Mai. Ludi enim Antii futuri sunt a IV. ad prid. Non. Mai. Eos Tullia spectare vult. Inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Romam ad Kal. Iun. Te aut in Formiano aut Antii aut in Tusculano cura ut videamus. Epistolam superiorem restitue nobis et appinge aliquid novi.

IX.

Epistola raptim scripta requirit M. Cicero ab Attico sermones, quos cum P. Clodio habuerit, de rebus urbanis et statu rei publicae, de consilio suo se defendendi, si opus sit, de itineribus suis et quo die in quamque villam venire cogitet. Scripta epistola est in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. S. V. B. E. Quum mihi dixisset Caecilius quaestor puerum se Romam mittere, haec scripsi raptim, ut tuos elicerem mirificos cum Publio dialogos, quum eos, de quibus scribis, tum illum, quem abdis et ais longum esse quae ad ea responderis perscribere: illum vero, qui nondum habitus est, quem illa βοῶπις, quum e Solonio redierit, ad te est relatura, sic velim putes, nihil hoc posse mihi esse iucundius. Si vero, quae de me pacta sunt, ea non servantur, in caelo sum, ut sciat hic noster Hierosolymarius traductor ad plebem, quam bonam meis putissimis orationibus gratiam rettulerit, quarum exspecta divinam παλινῳδίαν. Etenim, quantum coniectura auguramur, si erit nebulo iste cum his dynastis in gratia, non modo de cynico consulari, sed ne de istis quidem piscinarum Tritonibus poterit se iactare. Non enim poterimus ulla esse in invidia, spoliati opibus et illa senatoria potentia. Sin autem ab iis dissentiet, erit absurdum in nos invehi. Verum tamen invehatur. Festive, mihi crede, et minore sonitu quam putaram orbis hic in re publica est conversus: citius omnino, quam oportuit, culpa Catonis, sed

rursus improbitate istorum, qui auspicia, qui Aeliam legem, qui Iuniam et Liciniam, qui Caeciliam et Didiam neglexerunt, qui omnia remedia rei publicae effuderunt, qui regna quasi praedia tetrarchis, qui immanes pecunias paucis dederunt. 2. Video iam quo invidia transeat et ubi sit habitatura. Nihil me existimaris neque usu neque a Theophrasto didicisse, nisi brevi tempore desiderari nostra illa tempora videris. Etenim si fuit invidiosa senatus potentia, quum ea non ad populum, sed ad tris homines immoderatos redacta sit, quid iam censes fore? Proinde isti licet faciant quos volent consules, tribunos pl., denique etiam Vatinii strumam sacerdotii *διβάφῳ* vestiant, videbis brevi tempore magnos non modo eos, qui nihil titubarunt, sed etiam illum ipsum, qui peccavit, Catonem. 3. Nam nos quidem, si per istum tuum sodalem Publium licebit, *σοφιστεύειν* cogitamus: si ille cogit, tum dumtaxat nos defendere, et, quod est proprium artis huius, *ἐπαγγέλλομαι*

ἄνδρ' ἀπαμύνεσθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Patria propitia sit: habet a nobis, etiam si non plus quam debitum est, plus certe quam postulatum est. Male vehi malo alio gubernante quam tam ingratis vectoribus bene gubernare. 4. Sed haec coram commodius. Nunc audi quod quaeris. Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. v. Non. Mai. Antio volo Non. Mai. proficisci in Tusculanum. Sed quum e Formiano rediero — ibi esse usque ad prid. Kalend. Mai. volo —, faciam statim te certiorem. Terentia tibi salutem: *Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζεται Τίτον Ἀθηναῖον.*

X.

M. Cicero Attico significat se ludos Antii spectare nolle et eum a se usque ad Non. Mai. in Formiano exspectatum iri. Data epistola est ab Appii Foro a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

Volo ames meam constantiam. Ludos Antii spectare non placet. Est enim *ὑποσόλοικον*, quum velim vitare omnium deliciarum suspicionem, repente *ἀναφαίνεσθαι* non solum delicate, sed etiam inepte peregrinantem. Qua re usque ad

Non. Mai. te in Formiano exspectabo. Nunc fac ut sciam quo die te visuri simus. Ab Appii Foro, hora quarta. Dederam aliam paullo ante Tribus Tabernis.

XI.

M. Cicero Attico scribit se in Formiano nihil fere quid Romae fiat accipere, rogat ut puero, quem miserit, ponderosam epistolam det, ipsum a se in Formiano usque ad prid. Nonas Mai. exspectari, Arpinum non posse invitari. Scripta epistola est in Formiano a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Narro tibi: plane relegatus mihi videor, postea quam in Formiano sum. Dies enim nullus erat, Antii quum essem, quo die non melius scirem Romae quid ageretur quam ii, qui erant Romae. Etenim litterae tuae non solum quid Romae, sed etiam quid in re publica, neque solum quid fieret, verum etiam quid futurum esset indicabant. Nunc, nisi si quid ex praetereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. Qua re quamquam iam te ipsum exspecto; tamen isti puero, quem ad me statim iussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam, plenam omnium non modo actorum, sed etiam opinionum tuarum, ac diem, quo Roma sis exiturus, cura ut sciam. 2. Nos in Formiano esse volumus usque ad prid. Nonas Mai. Eo si ante eam diem non veneris, Romae te fortasse videbo. Nam Arpinum quid ego te invitem?

Τρηχεῖ᾽, ἀλλ᾽ ἀγαθὴ κουροτρόφος. οὔτι ἔγωγε
ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.

Haec igitur, et cura ut valeas.

XII.

De iniusta P. Clodii adoptione et petitione tribunatus pl. et de rebus urbanis, de pigritia in scribendis libris, de laude Dicaearchi, de rebus familiaribus. Data epistola est Tribus Tabernis a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Negent illi Publium plebeium factum esse! Hoc vero regnum est et ferri nullo pacto potest. Emittat ad me Publius qui obsignent: iurabo Cnaeum nostrum, collegam Balbi, Antii mihi narrasse se in auspicio fuisse. O suaves epistolas tuas uno tempore mihi datas duas! quibus *εὐαγγέλια*

quae reddam nescio: deberi quidem plane fateor. 2. Sed vide συγκύρημα. Emerseram commodum ex Antiati in Appiam ad Tris Tabernas, ipsis Cerialibus, quum in me incurrit Roma veniens Curio meus. Ibidem illico puer abs te cum epistolis. Ille ex me nihilne audissem novi: ego negarè. 'Publius', inquit, 'tribunatum pl. petit'. Quid ais? 'Et inimicissimus quidem Caesaris, et ut omnia', inquit, 'ista rescindat'. Quid Caesar? inquam. 'Negat se quidquam de illius adoptione tulisse'. Deinde suum, Memmii, Metelli Nepotis exprompsit odium. Complexus iuvenem dimisi, properans ad epistolas. Ubi sunt qui aiunt ζώσης φανῆς? Quanto magis vidi ex tuis litteris quam ex illius sermone quid ageretur! de ruminatione cotidiana, de cogitatione Publii, de lituis βοώπιδος, de signifero Athenione, de litteris missis ad Cnaeum, de Theophanis Memmiique sermone: quantam porro mihi exspectationem dedisti convivii istius ἀσελγοῦς! Sum in curiositate ὀξύπεινος, sed tamen facile patior te id ad me συμπόσιον non scribere, praesentem audire malo. 3. Quod me, ut scribam aliquid, hortaris, crescit mihi quidem materies, ut dicis, sed tota res etiam nunc fluctuat: κατ' ὀπώρην τρύξ. Quae si desederit, magis erunt iudicata, quae scribam: quae si statim a me ferre non potueris, primus habebis tamen et aliquamdiu solus. 4. Dicaearchum recte amas. Luculentus homo est et civis haud paullo melior quam isti nostri ἀδικαίαρχοι. Litteras scripsi hora decima Cerialibus, statim ut tuas legeram, sed eas eram daturus, ut putaram, postridie ei, qui mihi primus ob viam venisset. Terentia delectata est tuis litteris. Impertit tibi multam salutem, καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεται.

XIII.

M. Cicero dolet suam epistolam a Tribus Tabernis ad suavissimas Attici epistolas rescriptam non esse redditam: in agris atque in regione Formiana maiorem de rebus urbanis rumorem atque indignationem esse quam Romae. Scripsit in Formiano a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Facinus indignum! Epistolam αὐθωρεὶ tibi a Tribus

Tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistolas neminem reddidisse! At scito eum fasciculum, quo illam conieceram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam, et ad me in Formianum relatum esse. Itaque tibi tuam epistolam iussi referri, ex qua intelligeres quam mihi tum illae gratae fuissent. 2. Romae quod scribis sileri, ita putabam. At hercule in agris non siletur, nec iam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. Si vero in hanc *Τηλέπυλον* veneris *Λαιστρυγονίην* — Formias dico —, qui fremitus hominum! quam irati animi! quanto in odio noster amicus Magnus! cuius cognomen una cum Crassi Divitis cognomine consenescit. Credas mihi velim, neminem adhuc offendi, qui haec tam lente, quam ego fero, ferret. Qua re, mihi crede, *φιλοσοφῶμεν*. Iuratus tibi possum dicere nihil esse tanti. Tu si ad Sicyonios litteras habes, advola in Formianum, unde nos pridie Non. Mai. cogitamus.

XIV.

M. Cicero significat Atticum sibi magnam exspectationem movisse rerum urbanarum, quas nunciaverit, eiusque adventum exspectat, de Cn. Pompeio veretur ne ruere incipiat, in Formiano sibi ad scribendum ocium non dari, sed commodissime tamen ibi Atticum exspectari: spem etiam de scribendo facit. Scripsit in Formiano a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Quantam tu mihi moves exspectationem de sermone Bibuli, quantam de colloquio *βοώπιδος*, quantam etiam de illo delicato convivio! Proinde ita fac, venias ad sitientes aures. Quamquam nihil est iam quod magis timendum nobis putem, quam ne ille noster Sampsiceramus, quum se omnium sermonibus sentiet vapulare et quum has actiones *εὐανατρέπτους* videbit, ruere incipiat. Ego autem usque eo sum enervatus, ut hoc ocio, quo nunc tabescimus, malim *ἐντυραννεῖσθαι* quam cum optima spe dimicare. 2. De pangendo, quod me crebro adhortaris, fieri nihil potest. Basilicam habeo, non villam, frequentia Formianorum. At quam parem basilicae tribum Aemiliam! Sed — omitto vulgus — post horam IV. molesti caeteri non sunt. C. Arrius proximus est vicinus, immo ille quidem iam contubernalis, qui etiam se

idcirco Romam ire negat, ut hic mecum totos dies philosophetur. Ecce ex altera parte Sebosus, ille Catuli familiaris. Quo me vertam? Statim mehercule Arpinum irem, ni te in Formiano commodissime exspectari viderem, dumtaxat ad prid. Non. Mai. Video enim quibus hominibus aures sint deditae meae. Occasionem mirificam, si qui nunc, dum hi apud me sunt, emere de me fundum Formianum velit. Et tamen illud probem? 'Magnum quid aggrediamur et multae cogitationis atque ocii?' Sed tamen satis fiet a nobis neque parcetur labori.

XV.

Attici epistolas laudat, ex quibus quae Romae fiant recte se agnoscere ait, et de rebus Romanis, maxime de exspectato tribunatu Clodii, agit, de hominibus urbanis, qui se viserint, de Terentiae negocio et rebus domesticis. Scripta epistola est in Formiano a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Ut scribis, ita video non minus incerta in re publica quam in epistola tua, sed tamen ista ipsa me varietas sermonum opinionumque delectat. Romae enim videor esse, quum tuas litteras lego, et, ut fit in tantis rebus, modo hoc, modo illud audire. Illud tamen explicare non possum, quidnam invenire possit nullo recusante ad facultatem agrariam. 2. Bibuli autem ista magnitudo animi in comitiorum dilatione quid habet nisi ipsius iudicium sine ulla correctione rei publicae? Nimirum in Publio spes est? Fiat, fiat tribunus pl., si nihil aliud, ut eo citius tu ex Epiro revertare. Nam, ut illo tu careas, non video posse fieri, praesertim si mecum aliquid volet disputare. Sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit eius modi, sis advolaturus. Verum ut hoc non sit, tamen seu ruet seu eriget rem publicam, praeclarum spectaculum mihi propono, modo te consessore spectare liceat. 3. Quum haec maxime scriberem, ecce tibi Sebosus! Nondum plane ingemueram: 'Salve,' inquit Arrius. Hoc est Roma decedere? Quos ego homines effugi, quum in hos incidi? Ego vero

in montes patrios et ad incunabula nostra

pergam. Denique, si solus non potuero, cum rusticis potius quam cum his perurbanis, ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi praestoler usque a. d. III. Non. Mai. 4. Terentiae pergrata est adsiduitas tua et diligentia in controversia Mulviana. Nescit omnino te communem causam defendere eorum, qui agros publicos possideant. Sed tamen tu aliquid publicanis pendis: haec etiam id recusat. Ea tibi igitur et *Κικέρων, ἀριστοκρατικώτατος παῖς*, salutem dicunt.

XVI.

De agro Campano viritim dividendo lege Iulia, de quo scripserat Atticus, de ocio suo litterario, quod iam rei publicae tractandae anteponat, de Q. fratris mansione in Asia et de iis negociis, de quibus ille in litteris suis egerit: se Atticum in Arpinati exspectare. Scripta epistola est in Formiano a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Cenato mihi et iam dormitanti prid. Kal. Mai. epistola est illa reddita, in qua de agro Campano scribis. Quid quaeris? Primo ita me pupugit, ut somnum mihi ademerit, sed id cogitatione magis quam molestia. Cogitanti autem haec fere succurrebant: primum ex eo, quod superioribus litteris scripseras, ex familiari te illius audisse prolatum iri aliquid quod nemo improbaret, maius aliquid timueram: hoc mihi eius modi non videbatur. Deinde, ut me egomet consoler, omnis exspectatio largitionis agrariae in agrum Campanum videtur esse derivata: qui ager, ut dena iugera sint, non amplius hominum quinque milia potest sustinere, reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur necesse est. Praeterea, si ulla res est quae bonorum animos, quos iam video esse commotos, vehementius possit incendere, haec certe est et eo magis, quod portoriis Italiae sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum praeter vicesimam? quae mihi videtur una contiuncula clamore pedisequorum nostrorum esse peritura. 2. Cnaeus quidem noster iam plane quid cogitet nescio.

Φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
Ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι, φορβειᾶς ἄτερ·

qui quidem etiam istuc adduci potuerit. Nam adhuc hoc *ἐσο–*

φίζετο, se leges Caesaris probare: actiones ipsum praestare debere: agrariam legem sibi placuisse: potuerit intercedi necne nihil ad se pertinere: de rege Alexandrino placuisse sibi aliquando confici: Bibulus de caelo tum servasset necne sibi quaerendum non fuisse: de publicanis, voluisse illi ordini commodare: quid futurum fuerit, si Bibulus tum in forum descendisset, se divinare non potuisse. Nunc vero, Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? Quid, hoc quem ad modum obtinebis? 'Oppressos vos', inquit, 'tenebo exercitu Caesaris'. Non mehercule me tu quidem tam isto exercitu quam ingratis animis eorum hominum, qui appellantur boni, qui mihi non modo praemiorum, sed ne sermonum quidem umquam fructum ullum aut gratiam rettulerunt. 3. Quod si in eam me partem incitarem, profecto iam aliquam reperirem resistendi viam. Nunc prorsus hoc statui, ut, quoniam tanta controversia est Dicaearcho, familiari tuo, cum Theophrasto, amico meo, ut ille tuus τὸν πρακτικὸν βίον longe omnibus anteponat, hic autem τὸν θεωρητικόν, utrique a me mos gestus esse videatur. Puto enim me Dicaearcho adfatim satis fecisse: respicio nunc ad hanc familiam, quae mihi non modo ut requiescam permittit, sed reprehendit, quia non semper quierim. Qua re incumbamus, o noster Tite, ad illa praeclara studia et eo, unde discedere non oportuit, aliquando revertamur. 4. Quod de Quinti fratris epistola scribis, ad me quoque fuit πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ ... quid dicam nescio. Nam ita deplorat primis versibus mansionem suam, ut quemvis movere possit: ita rursus remittit, ut me roget, ut annales suos emendem et edam. Illud tamen, quod scribit, animadvertas velim, de portorio circumvectionis: ait se de consilii sententia rem ad senatum reiecisse. Nondum videlicet meas litteras legerat, quibus ad eum re consulta et explorata perscripseram non deberi. Velim, si qui Graeci iam Romam ex Asia de ea causa venerunt, videas et, si tibi videbitur, iis demonstres quid ego de ea re sentiam. Si possum discedere, ne causa optima in senatu pereat, ego satis faciam publicanis, εἰ δὲ μή, — vere tecum loquar — in hac re malo universae Asiae et negociatoribus: nam eorum

quoque vehementer interest. Hoc ego sentio valde nobis opus esse. Sed tu id videbis. Quaestores autem, quaeso, num etiam de cistophoro dubitant? Nam si aliud nihil erit, quum erimus omnia experti, ego ne illud quidem contemnam, quod extremum est. Te in Arpinati videbimus et hospitio agresti accipiemus, quoniam maritimum hoc contempsisti.

XVII.

M. Cicero de misera condicione rei publicae queritur in adfinitate et coniunctione Cn. Pompeii et C. Caesaris, nec tam *εὐελπιστία*, ut antea, quam *ἀδιαφορία* se consolatur. Vult tamen scire quo animo Cn. Pompeius, quem Arabarchae nomine significat, in se sit. Scripsit in Formiano a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Prorsus, ut scribis, ita sentio. Turbat Sampsiceramus. Nihil est quod non timendum sit, *ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται.* Quid enim ista repentina adfinitatis coniunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniae significant? Quae si essent extrema, tamen esset nimium mali, sed ea natura rei est, ut haec extrema esse non possint. Quid enim eos haec ipsa per se delectare possunt? Numquam huc venissent, nisi ad res alias pestiferas aditus sibi compararent. Di immortales! Verum, ut scribis, haec in Arpinati a. d. VI. circiter Id. Mai. non deflebimus, ne et opera et oleum philologiae nostrae perierit, sed conferemus tranquillo animo. 2. Neque tam me *εὐελπιστία* consolatur, ut antea, quam *ἀδιαφορία*, qua nulla in re tam utor quam in hac civili et publica. Quin etiam, quod est subinane in nobis et non *ἀφιλόδοξον*—bellum est enim sua vitia nosse—adficitur quadam delectatione. Solebat enim me pungere, ne Sampsicerami merita in patriam ad annos DC. maiora viderentur quam nostra: hac quidem cura certe iam vacuum est. Iacet enim ille sic, ut *πτῶσις* Curiana stare videatur. 3. Sed haec coram. Tu tamen videris mihi Romae fore ad nostrum adventum: quod sane facile patiar, si tuo commodo fieri possit. Sin, ut scribis, ita venies, velim e Theophane expiscere quonam in me animo sit Arabarches. Quaeres scilicet, ut soles, *κατὰ τὸ κηδεμονικὸν* et ad me ab eo quasi *ὑποθήκας* adferes, quem ad modum me

geram. Aliquid ex eius sermone poterimus *περὶ τῶν ὅλων* suspicari.

XVIII.

M. Cicero scribit Attico nullam in civitate spem esse recuperandae libertatis, unum Curionem adolescentem adversari et laudari a bonis, summum dolorem esse bonorum omnium atque desperationem, liberiorem etiam interdum sermonem: sibi a Caesare legationem offerri, liberam etiam legationem dari: hanc se anteponere, in qua, quum velit, adesse possit. De Statio manu misso et optato adventu Attici. Scripsit Romae a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Accepi aliquot epistolas tuas: ex quibus intellexi quam suspenso animo et sollicito scire averes quid esset novi. Tenemur undique neque iam quo minus serviamus recusamus, sed mortem et eiectionem quasi maiora timemus, quae multo sunt minora. Atque hic status quidem una voce omnium gemitur neque verbo cuiusquam sublevatur. *Σκοπὸς* est, ut suspicor, illis, qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere. Unus loquitur et palam adversatur adolescens Curio. Huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa praeterea benevolentiae permulta a bonis impertiuntur, Fufium clamoribus et conviciis et sibilis consectantur. His ex rebus non spes, sed dolor est maior, quum videas civitatis voluntatem solutam, virtutem adligatam. 2. Ac ne forte quaeras *κατὰ λεπτὸν* de singulis rebus, universa res eo est deducta, spes ut nulla sit aliquando non modo privatos, verum etiam magistratus liberos fore. Hac tamen in oppressione sermo in circulis dumtaxat et conviciis est liberior, quam fuit. Vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. Habet etiam Campana lex exsecrationem in contione candidatorum, si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur atque ut ex legibus Iuliis. Non dubitant iurare caeteri: Laterensis existimatur laute fecisse, quod tribunatum pl. petere destitit, ne iuraret. 3. Sed de re publica non libet plura scribere. Displiceo mihi nec sine summo scribo dolore. Me tueor, ut oppressis omnibus, non demisse, ut tantis rebus gestis, parum fortiter. A Caesare valde liberaliter invitor in legationem illam, sibi ut sim legatus, atque etiam libera legatio voti causa datur. Sed haec

et praesidii apud pudorem Pulchelli non habet satis et a fratris adventu me ablegat, illa et munitior est et non impedit quo minus adsim, quum velim. Hanc ego teneo, sed usurum me non puto. Neque tamen scit quisquam. Non lubet fugere, aveo pugnare. Magna sunt hominum studia. Sed nihil adfirmo, tu hoc silebis. 4. De Statio manu misso et non nullis aliis rebus angor equidem, sed iam prorsus occallui. Tu, † vellem egove cuperem, adesses: nec mihi consilium nec consolatio deesset. Sed ita te para, ut, si inclamaro, advoles.

XIX.

De Statio manu misso, de Clodii contentionibus, de misero rei publicae statu, de populi sensu theatro et spectaculis perspecto, de condicione sua, de signis, quibus vult uti in litteris, de rebus domesticis. Scripsit Romae a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Multa me sollicitant et ex rei publicae tanto motu et ex iis periculis, quae mihi ipsi intenduntur, et sexcenta sunt. Sed mihi nihil est molestius quam Statium manu missum:

Nec meum imperium? ac mitto imperium, non simultatem meam
Revereri saltem?

nec quid faciam scio neque tantum est in re, quantus est sermo. Ego autem ne irasci possum quidem iis, quos valde amo: tantum doleo ac mirifice quidem. † Caetera in magnis rebus, minae Clodii contentionesque, quae mihi proponuntur, modice me tangunt. Etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate vel declinare nulla cum molestia posse. Dices fortasse: 'Dignitatis ἅλις, tamquam δρυός: saluti, si me amas, consule'. Me miserum! cur non ades? nihil profecto te praeteriret: ego fortasse τυφλώττω et nimium τῷ καλῷ προσπέπονθα. 2. Scito nihil umquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peraeque omnibus generibus, ordinibus, aetatibus offensum quam hunc statum, qui nunc est: magis mehercule quam vellem, non modo quam putaram. Populares isti iam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in caelo est nec qua re scio, sed ita laudatur, quasi

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Pompeius, nostri amores, quod mihi summo dolori est, ipse

se adflixit: neminem tenet voluntate ac ne metu necesse sit iis uti vereor. Ego autem neque pugno cum illa causa propter illam amicitiam neque approbo, ne omnia improbem, quae antea gessi: utor via. 3. Populi sensus maxime theatro et spectaculis perspectus est. Nam gladiatoribus qua dominus qua advocati sibilis conscissi: ludis Apollinaribus Diphilus tragoedus in nostrum Pompeium petulanter invectus est:

Nostra miseria tu es Magnus ....

miliens coactus est dicere.

Eamdem virtutem istam veniet tempus quum graviter gemes, totius theatri clamore dixit itemque caetera. Nam et eius modi sunt ii versus, ut in tempus ab inimico Pompeii scripti esse videantur.

Si neque leges neque mores cogunt ....

et caetera magno cum fremitu et clamore sunt dicta. Caesar quum venisset mortuo plausu, Curio filius est insecutus. Huic ita plausum est, ut salva re publica Pompeio plaudi solebat. Tulit Caesar graviter. Litterae Capuam ad Pompeium volare dicebantur. Inimici erant equitibus, qui Curioni stantes plauserant, hostes omnibus. Rosciae legi, etiam frumentariae, minitabantur. Sane res erat perturbata. Equidem malueram, quod erat susceptum ab illis, silentio transiri, sed vereor ne non liceat. Non ferunt homines, quod videtur esse tamen ferendum. Sed est iam una vox omnium, magis odio firmata quam praesidio. 4. Noster autem Publius mihi minitatur, inimicus est: impendet negocium, ad quod tu scilicet advolabis. Videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre. Idem adfirmat verbum de me illum non esse facturum: in quo non me ille fallit, sed ipse fallitur. Cosconio mortuo sum in eius locum invitatus. Id erat vocari in locum mortui. Nihil me turpius apud homines fuisset, neque vero ad istam ipsam ἀσφάλειαν quidquam alienius. Sunt enim illi apud bonos invidiosi, ego apud improbos meam retinuissem invidiam, alienam adsumpsissem. 5. Caesar me sibi vult esse legatum. Honestior declinatio haec periculi. Sed ego hoc nunc repudio. Quid ergo est? Pugnare malo. Nihil tamen certi. Iterum dico, uti-

nam adesses! Sed tamen, si erit necesse, arcessemus. Quid aliud? quid? Hoc opinor: certi sumus perisse omnia. Quid enim *ἀκκιζόμεθα* tam diu? Sed haec scripsi properans et mehercule timide. Posthac ad te aut, si perfidelem habebo cui dem, scribam plane omnia aut, si obscure scribam, tu tamen intelliges. In iis epistolis me Laelium, te Furium faciam: caetera erunt *ἐν αἰνιγμοῖς*. Hic Caecilium colimus et observamus diligenter. Edicta Bibuli audio ad te missa. Iis ardet dolore et ira noster Pompeius.

XX.

De hominibus familiaribus, de Cn. Pompeii in se animo, de re publica, de qua non vult scribere nisi admodum caute, prorsus deperdita, de Bibulo, de signis, quibus vult uti in litteris, de hereditate Diodoti, de comitiis dilatis, de Vibii libris. Scripta epistola est Romae a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numestium ex litteris tuis studiose scriptis libenter in amicitiam recepi. Caecilium quibus rebus possum tueor diligenter. Varro satis facit nobis. Pompeius amat nos carosque habet. Credis? inquies. Credo: prorsus mihi persuadet. Sed quia nos pragmatici homines omnibus historiis, praeceptis, versibus denique cavere iubent et vetant credere, alterum facio, ut caveam, alterum, ut non credam, facere non possum. 2. Clodius adhuc mihi denunciat periculum. Pompeius adfirmat non esse periculum: adiurat: addit etiam se prius occisum iri ab eo quam me violatum iri. Tractatur res. Simul et quid erit certi, scribam ad te. Si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris: si quies dabitur, ab Amalthea te non commovebo. 3. De re publica breviter ad te scribam. Iam enim charta ipsa ne nos prodat pertimesco. Itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, *ἀλληγορίαις* obscurabo. Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur, ut, quum omnes ea, quae sunt acta, improbent, querantur, doleant, varietas nulla in re sit aperteque loquantur et iam clare gemant, tamen medicina nulla adferatur: neque enim resisti sine internecione posse arbitramur nec videmus qui finis cedendi praeter exitium futurus sit. 4. Bibulus ho-

minum admiratione et benevolentia in caelo est. Edicta eius et contiones describunt et legunt. Novo quodam genere in summam gloriam venit. Populare nunc nihil tam est quam odium popularium. 5. Haec quo sint eruptura timeo. Sed, si dispicere quid coepero, scribam ad te apertius. Tu, si me amas tantum, quantum profecto amas, expeditus facito ut sis, si inclamaro, ut accurras. Sed do operam et dabo ne sit necesse. Quod scripseram ut Furio scripturum, nihil necesse est tuum nomen mutare. Me faciam Laelium et te Atticum, neque utar meo chirographo neque signo: si modo erunt eius modi litterae quas in alienum incidere nolim. 6. Diodotus mortuus est: reliquit nobis HS fortasse centiens. Comitia Bibulus cum Archilochio edicto in ante diem xv. Kal. Novembr. distulit. A Vibio libros accepi: poëta ineptus, nec tamen scit nihil et est non inutilis. Describo et remitto.

XXI.

De misera rei publicae condicione, de Cn. Pompeio nimio opere adflicto et depresso, de Bibulo nunc quidem gloriae pleno, de Clodio sibi inimico et de spe sua. Scripsit Romae a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. De re publica quid ego tibi subtiliter? Tota periit atque hoc est miserior, quam reliquisti, quod tum videbatur eius modi dominatio civitatem oppressisse, quae iucunda esset multitudini, bonis autem ita molesta, ut tamen sine pernicie: nunc repente tanto in odio est omnibus, ut quorsus eruptura sit horreamus. Nam iracundiam atque intemperantiam illorum sumus experti, qui Catoni irati omnia perdiderunt. Sed ita lenibus uti videbantur venenis, ut posse videremur sine dolore interire. Nunc vero sibilis vulgi, sermonibus honestorum, fremitu Italiae vereor ne exarserint. 2. Equidem sperabam, ut saepe etiam loqui tecum solebam, sic orbem rei publicae esse conversum, ut vix sonitum audire, vix impressam orbitam videre possemus, et fuisset ita, si homines transitum tempestatis exspectare potuissent, sed quum diu occulte suspirassent, postea iam gemere, ad extremum vero loqui omnes et clamare coeperunt. 3. Itaque ille amicus noster, insolens infamiae, semper in laude versatus,

circumfluens gloria, deformatus corpore, fractus animo, quo se conferat nescit: progressum praecipitem, inconstantem reditum videt: bonos inimicos habet, improbos ipsos non amicos. Ac vide mollitiem animi. Non tenui lacrimas, quum illum a. d. VIII. Kal. Sext. vidi de edictis Bibuli contionantem. Qui antea solitus esset iactare se magnificentissime illo in loco, summo cum amore populi, cunctis faventibus, ut ille tum humilis, ut demissus erat, ut ipse etiam sibi, non iis solum, qui aderant, displicebat! 4. O spectaculum uni Crasso iucundum, caeteris non item! nam, quia deciderat ex astris, lapsus quam progressus potius videbatur et, ut Apelles si Venerem aut si Protogenes Ialysum illum suum coeno oblitum videret, magnum, credo, acciperet dolorem, sic ego hunc omnibus a me pictum et politum artis coloribus subito deformatum non sine magno dolore vidi. Quamquam nemo putabat propter Clodianum negocium me illi amicum esse debere, tamen tantus fuit amor, ut exhauriri nulla posset iniuria. Itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt iucunda, ut eum locum, ubi proponuntur, prae multitudine eorum, qui legunt, transire nequeam, ipsi ita acerba, ut tabescat dolore, mihi mehercule molesta, quod et eum, quem semper dilexi, nimis excruciant et timeo tam vehemens vir tamque acer in ferro et tam insuetus contumeliae ne omni animi impetu dolori et iracundiae pareat. 5. Bibuli qui sit exitus futurus nescio. Ut nunc res se habet, admirabili gloria est. Quin quum comitia in mensem Octobrem distulisset, quod solet ea res populi voluntatem offendere, putarat Caesar oratione sua posse impelli contionem, ut iret ad Bibulum: multa quum seditiosissime diceret, vocem exprimere non potuit. Quid quaeris? Sentiunt se nullam ullius partis voluntatem tenere: eo magis vis nobis est timenda. 6. Clodius inimicus est nobis. Pompeius confirmat eum nihil esse facturum contra me. Mihi periculosum est credere: ad resistendum me paro. Studia spero me summa habiturum omnium ordinum. Te quum ego desidero, tum vero res ad tempus illud vocat. Plurimum consilii, animi, praesidii denique mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satis facit: Pompeius loquitur divinitus. Spero nos aut cum summa glo-

ria etiam aut certe sine molestia discessuros. Tu quid agas, quem ad modum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris ut sciam cura.

XXII.

M. Cicero maximo opere cupere se scribit Atticum Romae adesse. Nam se nescire quid P. Clodius acturus sit. Pompeium quidem cum isto vehementer de se egisse, et ita egisse, ut iste denique concessisse dicatur, se tamen omnia parare: rem publicam se nulla ex parte attingere, in causis et in illa sua opera forensi versari et gratia multorum florere: si Atticus adveniat, sibi omnia expedita fore et in eo adventu se omnem spem suam ponere, de rei publicae statu desperato, de rebus domesticis ac familiaribus. Scripsit Romae a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Quam vellem Romae mansisses! Profecto, si haec fore putassemus. Nam Pulchellum nostrum facillime teneremus aut certe quid esset facturus scire possemus. Nunc se res sic habet: volitat, furit, nihil habet certi: multis denunciat: quod fors obtulerit, id acturus videtur. Quum videt quo sit in odio status hic rerum, in eos, qui haec egerunt, impetum facturus videtur: quum autem rursus opes et vim exercitus recordatur, convertit se in nos. Nobis autem ipsis quum vim tum iudicium minatur. 2. Cum hoc Pompeius egit et, ut ad me ipse referebat — alium enim habeo neminem testem —, vehementer egit, quum diceret in summa se perfidiae et sceleris infamia fore, si mihi periculum crearetur ab eo, quem ipse armasset, quum plebeium fieri passus esset: fidem recepisse sibi et ipsum et Appium de me: hanc si ille non servaret, ita laturum, ut omnes intelligerent nihil sibi antiquius amicitia nostra fuisse. Haec et in eam sententiam quum multa dixisset, aiebat illum primo sane diu multa contra, ad extremum autem manus dedisse et adfirmasse nihil se contra eius voluntatem esse facturum. Sed postea tamen ille non destitit de nobis asperrime loqui. Quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus atque omnia, sicut facimus, pararemus. 3. Nunc ita nos gerimus, ut in dies singulos et studia in nos hominum et opes nostrae augeantur. Rem publicam nulla ex parte attingimus, in causis atque in illa opera nostra forensi

summa industria versamur. Quod egregie non modo iis, qui utuntur opera, sed etiam in vulgus gratum esse sentimus. Domus celebratur, occurritur, renovatur memoria consulatus, studia significantur, in eam spem adducimur, ut nobis ea contentio, quae impendet, interdum non fugienda videatur. 4. Nunc mihi et consiliis opus est tuis et amore et fide. Qua re advola. Expedita mihi erunt omnia, si te habebo. Multa per Varronem nostrum agi possunt, quae te urgente erunt firmiora, multa ab ipso Publio elici, multa cognosci, quae tibi occulta esse non poterunt: multa etiam — sed absurdum est singula explicare, quum ego requiram te ad omnia. 5. Unum illud tibi persuadeas velim, omnia mihi fore explicata, si te videro: sed totum est in eo, si ante, quam ille ineat magistratum. Puto Pompeium Crasso urgente, si tu aderis, qui per *βοῶπιν* ex ipso intelligere possis qua fide ab illis agatur, nos aut sine molestia aut certe sine errore futuros. Precibus nostris et cohortatione non indiges. Quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magnitudo postulet intelligis. 6. De re publica nihil habeo ad te scribere, nisi summum odium omnium hominum in eos, qui tenent omnia. Mutationis tamen spes nulla. Sed, quod facile sentias, taedet ipsum Pompeium vehementerque poenitet. Non provideo satis quem exitum futurum putem. Sed certe videntur haec aliquo eruptura. 7. Libros Alexandri, negligentis hominis et non boni poëtae, sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam et hominem gravem et prudentem et dignum tua commendatione cognovi.

XXIII.

De epistola propter summam occupationem in ambulando dictata, de Cn. Pompeii illiusque partis misera condicione, de ratione sua vivendi, quam iam superiore epistola exposuerat, de P. Clodio sibi minante, de adventu Attici ardentissime a se exspectato. Scripta epistola est Romae a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Numquam ante arbitror te epistolam meam legisse nisi mea manu scriptam. Ex eo colligere poteris quanta occupatione distinear. Nam quum vacui temporis nihil habe-

rem et quum recreandae voculae causa necesse esset mihi ambulare, haec dictavi ambulans. 2. Primum igitur illud te scire volo, Sampsiceramum, nostrum amicum, vehementer sui status poenitere restituique in eum locum cupere, ex quo decidit, doloremque suum impertire nobis et medicinam interdum aperte quaerere: quam ego posse inveniri nullam puto: deinde omnes illius partis auctores ac socios, nullo adversario, consenescere, consensionem universorum nec voluntatis nec sermonis maiorem umquam fuisse. 3. Nos autem — nam id te scire cupere certo scio — publicis consiliis nullis intersumus totosque nos ad forensem operam laboremque contulimus. Ex quo, quod facile intelligi possit, in multa commemoratione earum rerum, quas gessimus, desiderioque versamur. Sed *βοώπιδος* nostrae consanguineus non mediocres terrores iacit atque denunciat et Sampsiceramo negat, caeteris prae se fert et ostentat. Quam ob rem, si me amas tantum, quantum profecto amas: si dormis, expergiscere: si stas, ingredere: si ingrederis, curre: si curris, advola. Credibile non est quantum ego in consiliis et prudentia tua, quod maximum est, quantum in amore et fide ponam. Magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat, coniunctio vero nostrorum animorum brevitate contenta est. Permagni nostra interest te, si comitiis non potueris, at declarato illo esse Romae. Cura ut valeas.

XXIV.

De summo desiderio Attici, de Vettii indicio falso in Curionem aliosque adolescentes et de senatus consulto in Vettium facto, ut is, quod confessus esset se cum telo fuisse, in vincula coniiceretur, de Vettio a C. Caesare in contionem producto eiusque indicio non paullum immutato et in alios homines, Lucullum, C. Domitium, in se quoque converso, de eodem Vettio reo apud Crassum de vi, de condicione vitae suae, de desiderio Attici. Scripta epistola est Romae a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Quas Numestio litteras dedi, sic te iis evocabam, ut nihil acrius neque incitatius fieri posset. Ad illam *κέλευσιν* adde etiam, si quid potes. Ac ne sis perturbatus: novi enim te et non ignoro quam sit amor omnis sollicitus atque anxius,

sed res est, ut spero, non tam exitu molesta quam aditu. 2. Vettius ille, ille noster index, Caesari, ut perspicimus, pollicitus est sese curaturum, ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. Itaque insinuatus in familiaritatem adolescentis et cum eo, ut res indicat, saepe congressus rem in eum locum deduxit, ut diceret sibi certum esse cum suis servis in Pompeium impetum facere eumque occidere. Hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium. Res delata ad senatum est. Introductus Vettius primo negabat se umquam cum Curione restitisse: neque id sane diu: nam statim fidem publicam postulavit. Reclamatum est. Tum exposuit manum fuisse iuventutis duce Curione, in qua Paullus initio fuisset et Q. Caepio hic Brutus et Lentulus, flaminis filius, conscio patre: postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugionem sibi a Bibulo attulisse: quod totum irrisum est, Vettio pugionem defuisse, nisi ei consul dedisset, eoque magis id eiectum est, quod a. d. III. Id. Mai. Bibulus Pompeium fecerat certiorem ut caveret insidias: in quo ei Pompeius gratias egerat. 3. Introductus Curio filius dixit ad ea, quae Vettius dixerat, maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus, quod dixerat adolescentium consilium, ut in foro [cum] gladiatoribus Gabinii Pompeium adorirentur: in eo principem Paullum fuisse, quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. Fit senatus consultum, ut Vettius, quod confessus esset se cum telo fuisse, in vincula coniiceretur: qui eum emisisset, contra rem publicam esse facturum. Res erat in ea opinione, ut putarent id esse actum, ut Vettius in foro cum pugione et item servi eius comprehenderentur cum telis, deinde ille se diceret indicaturum, idque ita actum esset, nisi Curiones rem ante ad Pompeium detulissent. Tum senatus consultum in contione recitatum est. Postero autem die Caesar, is, qui olim, praetor quum esset, Q. Catulum ex inferiore loco iusserat dicere, Vettium in rostra produxit, eumque in eo loco constituit, quo Bibulo consuli aspirare non liceret. Hic ille omnia, quae voluit, de re publica dixit, et qui illuc factus institutusque venisset, primum Caepionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrime nominarat, ut appareret noctem et nocturnam deprecationem interces-

sisse: deinde, quos in senatu ne tenuissima quidem suspicione attigerat, eos nominavit: Lucullum, a quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum, qui in P. Clodium subscripserat, L. Domitium, cuius domum constitutam fuisse unde eruptio fieret: me non nominavit, sed dixit consularem disertum, vicinum consulis, sibi dixisse Ahalam Servilium aliquem aut Brutum opus esse reperiri. Addidit ad extremum, quum iam dimissa contione revocatus a Vatinio fuisset, se audisse a Curione his de rebus conscium esse Pisonem generum meum et M. Laterensem. 4. Nunc reus erat apud Crassum Divitem Vettius de vi et, quum esset damnatus, erat indicium postulaturus: quod si impetrasset, iudicia fore videbantur. Ea nos, utpote qui nihil contemnere soleamus, [non contemnebamus, sed] non pertimescebamus. Hominum quidem summa erga nos studia significabantur, sed prorsus vitae taedet: ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. Modo caedem timueramus, quam oratio fortissimi senis Q. Considii discusserat: ea, quam cotidie timere potueramus, subito exorta est. Quid quaeris? nihil me infortunatius, nihil fortunatius est Catulo quum splendore vitae tum † hoc tempore. Nos tamen in his miseriis erecto animo et minime perturbato sumus, honestissimeque . . . . . . et dignitatem nostram magna cura tuemur. 5. Pompeius de Clodio iubet nos esse sine cura et summam in nos benevolentiam omni oratione significat. Te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione coniunctum cupio. Qua re, ut Numestio mandavi, tecum ut ageret, item atque eo, si potest, acrius, te rogo, ut plane ad nos advoles. Respiraro, si te videro.

XXV.

M. Cicero Attico significat se velle, si apud eum aliquem ex eius familiaribus laudarit, id eum ad illos scribere, quo magis illi sibi gratificentur: se iam Attici adventum exspectare: eo enim sibi in misera rei publicae condicione maxime opus esse videri. Scripsit Romae a. u. c. 695.

CICERO ATTICO S.

1. Quum aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum scire ex te me id fecisse, ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio te ad me

rescripsisse eam rem summae tibi voluptati esse. Sed ego mallem ad illum scripsisses mihi illum satis facere, non quo faceret, sed ut faceret. Mirabiliter enim moratus est, sicut nosti, *ἑλικτὰ καὶ οὐδέν* . . . . . . Nos tenemus praeceptum illud, *τὰς τῶν κρατούντων*. At hercule alter tuus familiaris, Hortalus, quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, quum de Flacci praetura et de illo tempore Allobrogum diceret! Sic habeto, nec amantius nec honorificentius nec copiosius potuisse dici. Ei te hoc scribere a me tibi esse missum sane volo. 2. Sed quid tu scribas? quem iam ego venire atque adesse arbitror. Ita enim egi tecum superioribus litteris. Valde te exspecto, valde desidero, neque ego magis quam ipsa res et tempus poscit. His de negociis quid scribam ad te nisi idem quod saepe? Re publica nihil desperatius, iis, quorum opera, nihil maiore odio. Nos, ut opinio et spes et coniectura nostra fert, firmissima benevolentia hominum muniti sumus. Qua re advola: aut expedies nos omni molestia aut eris particeps. Ideo sum brevior, quod, ut spero, coram brevi tempore conferre quae volumus licebit. Cura ut valeas.

LIBER III.

I.

M. Cicero rogatione P. Clodii, qua etiam si nominatim Ciceronem non appellaverat, tamen eius perniciem spectaverat, perlata Italia profugit et Epirum petens, ut se consequatur, Atticum hac epistola vehementer rogat. Scripta est in itinere a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

Quum antea maxime nostra interesse arbitrabar te esse nobiscum, tum vero, ut legi rogationem, intellexi ad iter id, quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse, quam ut tu me quam primum consequare, ut, quum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque praesidio uteremur, sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tua sententia capere possemus. Quam ob rem te oro des operam ut me statim consequare. Facilius

potes, quoniam de provincia Macedonia perlata lex est. Pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

II.

M. Cicero scribit se in fundo Sicae prope Nares Lucan. versari et Attici adventum exspectare. Data est epistola Naribus Lucan. VI. Id. Apr. a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

Itineris nostri causa fuit, quod non habebam locum ubi pro meo iure diutius esse possem quam in fundo Sicae, praesertim nondum rogatione correcta, et simul intelligebam ex eo loco, si te haberem, posse me Brundusium referre: sine te autem non esse nobis illas partes tenendas propter Autronium. Nunc, ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus. Iter esse molestum scio, sed tanta calamitas omnes molestias habet. Plura scribere non possum, ita sum animo perculso et abiecto. Cura ut valeas. Dat. VI. Id. Apr. Narib. Luc.

III.

M. Cicero scribit se Vibonem iter suum convertisse et vehementissime Attici eo adventum exspectare. Scripta epistola est in itinere Vibonem versus a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

Utinam illum diem videam, quum tibi agam gratias, quod me vivere coëgisti! Adhuc quidem valde me poenitet. Sed te oro, ut ad me Vibonem statim venias, quo ego multis de causis converti iter meum. Sed eo si veneris, de toto itinere ac fuga mea consilium capere potero. Si id non feceris, mirabor, sed confido te esse facturum.

IV.

M. Cicero scribit se a Vibone discessisse et Brundusium contendere, quo ut veniat Atticum hortatur. Scripta epistola est in itinere a Vibone Brundusium versus a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

Miseriae nostrae potius velim quam inconstantiae tribuas,

quod a Vibone, quo te arcessebamus, subito discessimus. Adlata est enim nobis rogatio de pernicie mea, in qua quod correctum esse audieramus, erat eius modi, ut mihi ultra quadringenta milia liceret esse. Illo quum pervenire non liceret, statim iter Brundusium versus contuli ante diem rogationis, ne et Sica, apud quem eram, periret et quod Melitae esse non licebat. Nunc tu propera, ut nos consequare, si modo recipiemur. Adhuc invitamur benigne. Sed, quod superest, timemus. Me, mi Pomponi, valde poenitet vivere: qua in re apud me tu plurimum valuisti. Sed haec coram. Fac modo ut venias

V.

M. Cicero scribit sibi gratum esse, quod Terentia Attico gratias egerit, se in summa miseria sibi constare et amorem ab Attico exspectare et ipsum praestare. Data epistola est Thuriis IV. Id. Apr. a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

Terentia tibi et saepe et maximas agit gratias. Id est mihi gratissimum. Ego vivo miserrimus et maximo dolore conficior. Ad te quid scribam nescio. Si enim es Romae, iam me adsequi non potes: sin es in via, quum eris me adsecutus, coram agemus quae erunt agenda. Tantum te oro, ut, quoniam me ipsum semper amasti, eodem amore sis. Ego enim idem sum: inimici mei mea mihi, non me ipsum ademerunt. Cura ut valeas. Dat. IV. Id. Apr. Thuriis.

VI.

Dolet M. Cicero Atticum ad se nondum venisse, sibi iter esse in Asiam, maxime Cyzicum. Data epistola est de Tarentino XIV. Kal. Mai. a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

Non fuerat mihi dubium quin te Tarenti aut Brundusii visurus essem, idque ad multa pertinuit: in eis, ut et in Epiro consisteremus et de reliquis rebus tuo consilio uteremur. Quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. Nobis iter est in Asiam, maxime Cy-

zicum. Meos tibi commendo. Me vix misereque sustento. Dat. XIV. Kal. Maias de Tarentino.

VII.

M. Cicero scribit se Brundusium venisse, de causis, quam ob rem in Epirum nolit accedere, de miseriis suis, de exigua spe libertatis publicae, de incerto itineris sui cursu. Data epistola est prid. Kal. Mai Brundusio a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. Brundusium veni a. d. XIV. Kal. Maias. Eo die pueri tui mihi a te litteras reddiderunt, et alii pueri post diem tertium eius diei alias litteras attulerunt. Quod me rogas et hortaris, ut apud te in Epiro sim, voluntas tua mihi valde grata est et minime nova, sed ut consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere: odi enim celebritatem, fugio homines, lucem aspicere vix possum: esset mihi ista solitudo, praesertim tam familiari in loco, non amara —, sic itineris causa, ut deverterem, primum est devium, deinde ab Autronio et caeteris quadridui, deinde sine te. Nam castellum munitum habitanti mihi prodesset, transeunti non est necessarium. Quod si auderem, Athenas peterem: sane ita cadebat ut vellem. Nunc et nostri hostes ibi sunt et te non habemus et veremur ne interpretentur illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse, nec scribis quam ad diem te exspectemus. 2. Quod me ad vitam vocas, unum efficis, ut a me manus abstineam, alterum non potes, ut me non nostri consilii vitaeque poeniteat. Quid enim est quod me retineat, praesertim si spes ea non est, quae nos proficiscentes prosequebatur? Non faciam ut enumerem miserias omnes, in quas incidi per summam iniuriam et scelus non tam inimicorum meorum quam invidorum, ne et meum maerorem exagitem et te in eumdem luctum vocem. Hoc adfirmo, neminem umquam tanta calamitate esse adfectum, nemini mortem magis optandam fuisse, cuius oppetendae tempus honestissimum praetermissum est. Reliqua tempora non sunt iam ad medicinam, sed ad finem doloris. 3. De re publica video te colligere omnia quae putes ali-

quam spem mihi posse adferre mutandarum rerum, quae quamquam exigua sunt, tamen, quoniam placet, exspectemus. Tu nihilo minus, si properaris, nos consequere. Nam aut accedemus in Epirum aut tarde per Candaviam ibimus. Dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra adferebat, sed quod de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus. Quem quidem ego nec quo modo visurus nec ubi dimissurus sim scio. Id est maximum et miserrimum mearum omnium miseriarum. Ego et saepius ad te et plura scriberem, nisi mihi dolor meus quum omnes partes mentis tum maxime huius generis facultatem ademisset. Videre te cupio. Cura ut valeas. Dat. prid. Kal. Mai. Brundusio.

VIII.

M. Cicero Attico scribit sibi praeter causas, quas superiore epistola exposuisset, non placere in Epirum ire propterea, quod incertis nunciis fratrem Athenas proficisci audisset. De miseriis suis, de sollicitudine propter iter fratris sibi prorsus incertum: dein respondet ad ea, quae Atticus scripserat, de inconstantia epistolarum suarum, de culpa sua, de rebus domesticis. Data epistola est Thessalonica IIII. Kal. Iunias a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S

1. Brundusii proficiscens scripseram ad te, quas ob causas in Epirum non essemus profecti, quod et Achaia prope esset plena audacissimorum inimicorum et exitus difficiles haberet, quum inde proficisceremur. Accessit, quum Dyrrhachii essemus, ut duo nuncii adferrentur: unus, classe fratrem Epheso Athenas, alter, pedibus per Macedoniam venire. Itaque illi ob viam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam veniret. Ipsi processimus et Thessalonicam a. d. x. Kal. Iun. venimus, neque de illius itinere quidquam certi habebamus nisi eum ab Epheso ante aliquanto profectum. 2. Nunc istic quid agatur magno opere timeo. Quamquam tu altera epistola scribis Id. Mai. audiri, fore ut acrius postularetur, altera, iam esse mitiora. Sed haec est pridie data quam illa: quo conturbor magis. Itaque, quum meus me maeror cotidianus lacerat et conficit, tum vero haec addita cura vix mihi vitam reliquam facit. Sed et navigatio perdifficilis fuit et ille incertus ubi ego essem fortasse alium cursum petivit.

Nam Phaëtho libertus eum non vidit: vento reiectus ab illo in Macedoniam Pellae mihi praesto fuit. Reliqua quam mihi timenda sint video nec quid scribam habeo et omnia timeo, nec tam miserum est quidquam quod non in nostram fortunam cadere videatur. Equidem adhuc miser in maximis meis aerumnis et luctibus, hoc metu adiecto, maneo Thessalonicae suspensus nec audeo quidquam. 3. Nunc ad ea, quae scripsisti. Tryphonem Caecilium non vidi. Sermonem tuum et Pompeii cognovi ex tuis litteris. Motum in re publica non tantum ego impendere video, quantum tu aut vides aut ad me consolandum adfers. Tigrane enim neglecto sublata sunt omnia. Varroni me iubes agere gratias: faciam, item Hypsaeo. Quod suades, ne longius discedamus, dum acta mensis Maii ad nos perferantur, puto me ita esse facturum, sed ubi, nondum statui. Atque ita perturbato sum animo de Quinto, ut nihil queam statuere. Sed tamen statim te faciam certiorem. 4. Ex epistolarum mearum inconstantia puto te mentis meae motum videre: qui, etsi incredibili et singulari calamitate adflictus sum, tamen non tam est ex miseria quam ex culpae nostrae recordatione commotus. Cuius enim scelere impulsi ac proditi simus iam profecto vides, atque utinam iam ante vidisses neque totum animum tuum maerori mecum simul dedisses! Qua re, quum me adflictum et confectum luctu audies, existimato me stultitiae meae poenam ferre gravius quam eventi, quod ei crediderim, quem esse nefarium non putarim. Me et meorum malorum memoria et metus de fratre in scribendo impedit. Tu ista omnia vide et guberna. Terentia tibi maximas gratias agit. Litterarum exemplum, quas ad Pompeium scripsi, misi tibi. Dat. IIII. Kal. Iunias Thessalonica.

IX.

M. Cicero scribit quas ob causas Q. fratrem ex Asia reducem maluisset Romam properare quam ad se venire, de incerta spe sua, de Terentia, de fratris negocio, de mansione sua Thessalonicae, de aliis rebus domesticis. Scripta epistola est Thessalonicae Id. Iun. a. u. c. 690.

CICERO ATTICO S.

1. Quintus frater quum ex Asia discessisset ante Kal. Mai.

et Athenas venisset Idib., valde fuit ei properandum, ne quid absens acciperet calamitatis, si quis forte fuisset qui contentus nostris malis non esset. Itaque eum malui properare Romam quam ad me venire, et simul — dicam enim quod verum est, ex quo magnitudinem miseriarum mearum perspicere possis — animum inducere non potui, ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in maerore aspicerem aut meas miserias luctu adflictas et perditam fortunam illi offerrem aut ab illo aspici paterer. Atque etiam illud timebam, quod profecto accidisset, ne a me digredi non posset. Versabatur mihi tempus illud ante oculos, quum ille aut lictores dimitteret aut vi avelleretur ex complexu meo. Huius acerbitatis eventum altera acerbitate non videndi fratris vitavi. In hunc me casum vos vivendi auctores impulistis. Itaque mei peccati luo poenas. 2. Quamquam me tuae litterae sustentant: ex quibus quantum tu ipse speres facile perspicio. Quae quidem tamen aliquid habebant solacii ante, quam eo venisti a Pompeio: 'Nunc Hortensium adlice et eius modi viros.' Obsecro, mi Pomponi, nondum perspicis quorum opera, quorum insidiis, quorum scelere perierimus? Sed tecum haec coram agemus. Tantum dico, quod scire te puto: nos non inimici, sed invidi perdiderunt. Nunc si ista sunt, quae speras, sustinebimus nos et spe qua iubes nitemur. Sin, ut mihi videntur, infirma sunt, quod optimo tempore facere non licuit, minus idoneo fiet. 3. Terentia tibi saepe agit gratias. Mihi etiam unum de malis in metu est, fratris miseri negocium: quod si sciam cuius modi sit, sciam quid agendum mihi sit. Me etiam nunc istorum beneficiorum et litterarum exspectatio, ut tibi placet, Thessalonicae tenet. Si quid erit novi adlatum, sciam de reliquo quid agendum sit. Tu si, ut scribis, Kal. Iun. Roma profectus es, propediem nos videbis. Litteras, quas ad Pompeium scripsi, tibi misi. Dat. Id. Iun. Thessalonica.

X.

M. Cicero Attico scribit litteris eius se certiorem factum quae usque a. d. VIII. Kal. Iun. acta essent, reliqua se Thessalonicae exspectare, tum se statuere posse ubi sit, de exigua spe sua recuperandae sa-

lutis et de animo non sine idonea causa adflicto. Scripsit Thessalonicae XIIII. Kal. Quinct. a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. Acta quae essent usque a. d. VIII. Kalend. Iun. cognovi ex tuis litteris. Reliqua exspectabam, ut tibi placebat, Thessalonicae: quibus adlatis facilius statuere potero ubi sim. Nam, si erit causa, si quid agetur, si spem videro, aut ibidem opperiar aut me ad te conferam: sin, ut tu scribis, ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. Omnino adhuc nihil mihi significatis nisi discordiam istorum, quae tamen inter eos de omnibus potius rebus est quam de me. Itaque quid ea mihi prosit nescio. Sed tamen, quoad me vos sperare vultis, vobis obtemperabo. 2. Nam quod me tam saepe et tam vehementer obiurgas et animo infirmo esse dicis, quaeso ecquod tantum malum est quod in mea calamitate non sit? ecquis umquam tam ex amplo statu, tam in bona causa, tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiae, tantis praesidiis bonorum omnium concidit? Possum oblivisci qui fuerim? non sentire qui sim? quo caream honore, qua gloria, quibus liberis, quibus fortunis, quo fratre? quem ego, ut novum calamitatis genus attendas, quum pluris facerem quam me ipsum semperque fecissem, vitavi ne viderem, ne aut illius luctum squaloremque aspicerem aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi adflictumque offerrem. Mitto caetera intolerabilia. Etenim fletu impedior. Hic utrum tandem sum accusandus, quod doleo, an, quod commisi, ut haec aut non retinerem, quod facile fuisset nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur, aut certe vivus non amitterem? 3. Haec eo scripsi, ut potius relevares me, quod facis, quam ut castigatione aut obiurgatione dignum putares; eoque ad te minus multa scribo, quod et maerore impedior et quod exspectem istinc magis habeo quam quod ipse scribam. Quae si erunt adlata, faciam te consilii nostri certiorem. Tu, ut adhuc fecisti, quam plurimis de rebus ad me velim scribas, ut prorsus ne quid ignorem. Dat. XIIII. Kal. Quinct. Thessalonica.

XI.

M. Cicero Attico scribit quae se res adhuc Thessalonicae tenuerint, cupit se iuvari ab Attico, nec tamen obiurgari propter aerumnas suas, Q. fratrem sustentandum commendat. Data epistola est Thessalonica IIII. Kal. Quinct. a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. Me et tuae litterae et quidam boni nuncii non optimis tamen auctoribus et exspectatio vestrarum litterarum et quod tibi ita placuerat, adhuc Thessalonicae tenebant. Si accepero litteras, quas exspecto, si spes erit ea, quae rumoribus adferebatur, ad te me conferam: si non erit, faciam te certiorem quid egerim. 2. Tu me, ut facis, opera, consilio, gratia iuva: consolari iam desine, obiurgare vero noli, quod quum facis, ut ego tuum amorem et dolorem desidero! quem ita adfectum mea aerumna esse arbitror, ut te ipsum consolari nemo possit. Quintum fratrem optimum humanissimumque sustenta. Ad me obsecro te ut omnia certa perscribas. Dat. IIII. Kal. Quinct.

XII.

M. Cicero scribit de spe, quam ostenderit Atticus, exigua, de oratione in Curionem praepostere prolata, de condicione sua, de rebus familiaribus. Data epistola est Thessalonica XVI. Kal. Sext. a. u.c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. Tu quidem sedulo argumentaris quid sit sperandum et maxime per senatum, idemque caput rogationis proponi scribis, qua re in senatu dici nihil liceat, itaque siletur. Hic tu me accusas, quod me adflictem, quum ita sim adflictus, ut nemo umquam, quod tute intelligis. Spem ostendis secundum comitia. Quae ista est, eodem tribuno pl. et inimico consule designato? 2 Percussisti autem me etiam de oratione prolata. Cui vulneri, ut scribis, medere, si quid potes. Scripsi equidem olim ei iratus, quod ille prior scripserat, sed ita compresseram, ut numquam emanaturam putarem. Quo modo exciderit nescio. Sed quia numquam accidit ut cum eo verbo uno concertarem et quia scripta mihi videtur negligentius quam caeterae, puto posse probari non

esse meam. Id, si putas me posse sanari, cures velim: sin plane perii, minus laboro. 3. Ego etiam nunc eodem in loco iaceo, sine sermone ullo, sine cogitatione ulla. Licet tibi, ut scribis, significarim, ut ad me venires † Dona, tamen intelligo te re istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse. Non queo plura scribere, nec est quod scribam: vestra magis exspecto. Dat. xvi. Kal. Sext. Thessalonica.

XIII.

M. Cicero Attico significat se propter imminutam spem salutis suae non fore in Epiro, habitis comitiis quod nihil ad se de salute sua scriptum sit. magis etiam desperat, non vult tamen eo accusari, quod adflictus sit in summa desperatione rerum omnium, Cyzicum se proficisci: denique Q. fratrem Attico commendat. Scripsit Non. Sext. a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. Quod ad te scripseram me in Epiro futurum, postea quam extenuari spem nostram et evanescere vidi, mutavi consilium, nec me Thessalonica commovi, ubi esse statueram, quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod proximis litteris scripseras, fore uti secundum comitia aliquid de nobis in senatu ageretur: id tibi Pompeium dixisse. Qua de re, quoniam comitia habita sunt tuque nihil ad me scribis, proinde habebo ac si scripsisses nihil esse, neque me temporis non longinqui spe ductum esse moleste feram. Quem autem motum te videre scripseras, qui nobis utilis fore videretur, eum nunciant qui veniunt nullum fore. In tribunis pl. designatis reliqua spes est: quam si exspectaro, non erit quod putes me causae meae ac voluntati meorum defuisse. 2. Quod me saepe accusas, cur hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere, quum ita me adflictum videas, ut neminem umquam nec videris nec audieris. Nam quod scribis te audire me etiam mentis errore ex dolore adfici, mihi vero mens integra est. Atque utinam tam in periculo fuisset! quum ego iis, quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar, inimicissimis crudelissimisque usus sum, qui, ut me paullum inclinari timore viderunt, sic impulerunt, ut omni suo scelere et perfidia abuterentur ad

exitium meum. Nunc, quoniam est Cyzicum nobis eundum, quo rarius ad me litterae perferentur, hoc velim diligentius omnia, quae putaris me scire opus esse, perscribas. Quintum fratrem meum fac diligas, quem ego miser si incolumem relinquo, non me totum perisse arbitrabor. Dat. Non. Sext.

XIV.

M. Cicero ab Attico requirit quid Cn. Pompeius actis nunc iam comitiis de se agi velit, de spe sua, Thessalonicae se nolle amplius commorari propter viae celebritatem, in Epirum se nolle proficisci, fortasse in Asiam. Data epistola est Thessalonica XII. Kal. Sext. a u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. Ex tuis litteris plenus sum exspectatione de Pompeio quidnam de nobis velit aut ostendat. Comitia enim credo esse habita: quibus absolutis scribis illi placuisse agi de nobis. Si tibi stultus esse videor qui sperem, facio tuo iussu, etsi scio te me iis epistolis potius et meas spes solitum esse remorari. Nunc velim mihi plane perscribas quid videas. Scio nos nostris multis peccatis in hanc aerumnam incidisse. Ea si qui casus aliqua ex parte correxerint, minus moleste feremus nos vixisse et adhuc vivere. 2. Ego propter viae celebritatem et cotidianam exspectationem rerum novarum non commovi me adhuc Thessalonica. Sed iam extrudimur, non a Plancio — nam is quidem retinet —, verum ab ipso loco minime apposito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. In Epirum ideo, ut scripseram, non veni, quod subito mihi universi nuncii venerant et litterae, qua re nihil esset necesse quam proxime Italiam esse. Hinc si aliquid a comitiis audierimus, nos in Asiam convertemus, neque adhuc stabat quo potissimum, sed scies. Dat. XII. Kal. Sext. Thessalonica.

XV.

M. Cicero Attico ad quattuor, quas acceperat, epistolas respondet: ad primam, qua obiurgatus erat, quod tanto opere adfligeretur, de misera condicione sua exponit et de hominibus, a quibus Atticus se salutem sperare iubeat, subdubitat, se accusans propter sua peccata, de sermone ab Attico cum Culeone habito de privilegio, et quaerit quid agere de se Romae velint amici: se acta Kal. Sext. Thessaloni

ense exspectare, donec statuat utrum in Epirum in agros Attici an Cyzicum se conferat, ab Attico vult effici, ut restituatur, aut, si id fieri non possit, certior fieri vult sibi nihil esse sperandum. Scripta epistola est Thessalonicae XIV. Kal. Sept. a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. Accepi Id. Sext. quattuor epistolas a te missas: unam, qua me obiurgas ut sim firmior, alteram, qua Crassi libertum ais tibi de mea sollicitudine macieque narrasse, tertiam, qua demonstras acta in senatu, quartam de eo, quod a Varrone scribis tibi esse confirmatum de voluntate Pompeii. 2. Ad primam tibi hoc scribo, me ita dolere, ut non modo a mente non deserar, sed id ipsum doleam, me tam firma mente ubi utar et quibuscum non habere. Nam si tu me uno non sine maerore cares, quid me censes, qui et te et omnibus? Et, si tu incolumis me requiris, ecquo modo a me ipsam incolumitatem desiderari putas? Nolo commemorare quibus rebus sim spoliatus, non solum quia non ignoras, sed etiam ne scindam ipse dolorem meum. Hoc confirmo, neque tantis bonis esse privatum quemquam neque in tantas miserias incidisse. Dies autem non modo non levat luctum hunc, sed etiam auget. Nam caeteri dolores mitigantur vetustate, hic non potest non et sensu praesentis miseriae et recordatione praeteritae vitae cotidie augeri. Desidero enim non mea solum neque meos, sed me ipsum. Quid enim sum? Sed non faciam ut aut tuum animum angam querelis aut meis vulneribus saepius manus adferam. Nam quod purgas eos, quos ego mihi scripsi invidisse, et in eis Catonem, ego vero tantum illum puto ab isto scelere afuisse, ut maxime doleam plus apud me simulationem aliorum quam istius fidem valuisse. Caeteros quod purgas, debent mihi purgati esse, tibi si sunt. 3. Sed haec sero agimus. Crassi libertum nihil puto sincere locutum. In senatu rem probe scribis actam. Sed quid Curio? an illam orationem non legit? quae unde sit prolata nescio. Sed Axius, eiusdem diei scribens ad me acta, non ita laudat Curionem. At potest ille aliquid praetermittere, tu, nisi quod erat, profecto non scripsisti. Varronis sermo facit exspectationem Caesaris, atque utinam ipse Varro incumbat in causam! quod profecto quum sua sponte

tum te instante faciet. 4. Ego, si me aliquando vestri et patriae compotem fortuna fecerit, certe efficiam, ut maxime laetere unus ex omnibus amicis, meaque officia et studia, quae parum antea luxerunt — fatendum est enim —, sic exsequar, ut me aeque tibi ac fratri et liberis nostris restitutum putes. Si quid in te peccavi ac potius quoniam peccavi, ignosce. In me enim ipsum peccavi vehementius. Neque haec eo scribo, quo te non meo casu maximo dolore esse adfectum sciam, sed profecto, si, quantum me amas et amasti, tantum amare deberes ac debuisses, numquam esses passus me, quo tu abundabas, egere consilio, nec esses passus mihi persuaderi utile nobis esse legem de collegiis perferri. Sed tu tantum lacrimas praebuisti dolori meo, quod erat amoris, tamquam ipse ego: quod meritis meis † perfectum potuit, ut dies et noctes quid mihi faciendum esset cogitares, id abs te meo, non tuo scelere praetermissum est. Quod si non modo tu, sed quisquam fuisset qui me Pompeii minus liberali responso perterritum a turpissimo consilio revocaret, quod unus tu facere maxime potuisti, aut occubuissem honeste aut victores hodie viveremus. Hic mihi ignosces. Me enim ipsum multo magis accuso, deinde te quasi me alterum, et simul meae culpae socium quaero, ac si restituor, † etiam videbimur deliquisse, abs teque certe, quoniam nullo nostro, tuo ipsius beneficio diligemur. 5. Quod te cum Culeone scribis de privilegio locutum, est aliquid, sed multo est melius abrogari. Si enim nemo impediet, quid est firmius? Sin erit qui ferri non sinat, idem senatus consulto intercedet. Nec quidquam aliud opus est abrogari. Nam prior lex nos nihil laedebat. Quam si, ut est promulgata, laudare voluissemus aut, ut erat negligenda, negligere, nocere omnino nobis non potuisset. Hic mihi primum meum consilium ...... defuit, sed etiam obfuit. Caeci, caeci, inquam. fuimus in vestitu mutando, in populo rogando, quod, nisi nominatim mecum agi coeptum esset, fieri perniciosum fuit. Sed pergo praeterita. Verum tamen ob hanc causam, ut, si quid agetur, legem illam, in qua popularia multa sunt, ne tangatis. 6. Verum est stultum me praecipere quid agatis aut quo modo. Utinam modo agatur aliquid! in quo ipso

multa occultant tuae litterae, credo ne vehementius desperatione perturber. Quid enim vides agi posse aut quo modo? Per senatumne? Ast tute perscripsisti ad me quoddam caput legis Clodium in curiae poste fixisse, NE REFERRI NEVE DICI LICERET. Quo modo igitur Domitius se dixit relaturum? Quo modo autem, iis, quos tu scribis, et de re dicentibus et ut referretur postulantibus, Clodius tacuit? Ac, si per populum, poteritne nisi de omnium tribunorum pl. sententia? Quid de bonis? quid de domo? poteritne restitui? Aut, si non poterit, egomet quo modo potero? Haec nisi vides expediri, quam in spem me vocas? Sin autem spei nihil est, quae est mihi vita? Itaque exspecto Thessalonicae acta Kal. Sext., ex quibus statuam in tuosne agros confugiam, ut neque videam homines quos nolim et te, ut scribis, videam et propius sim, si quid agatur — id quod intellexi quum tibi, tum Quinto fratri placere —, an abeam Cyzicum. 7. Nunc, Pomponi, quoniam nihil impertisti tuae prudentiae ad salutem meam, quod aut in me ipso satis esse consilii decreras aut te nihil plus mihi debere quam ut praesto esses, quoniamque ego proditus, inductus, coniectus in fraudem, omnia mea praesidia neglexi, totam Italiam [in me] erectam ad me defendendum destitui et reliqui, me meosque meis tradidi inimicis inspectante et tacente te, qui si non plus ingenio valebas quam ego, certe timebas minus: si potes, erige adflictos et in eo nos iuva: sin omnia sunt obstructa, id ipsum fac ut sciamus et nos aliquando aut obiurgare aut comiter consolari desine. Ego si tuam fidem accusarem, non me potissimum tuis tectis crederem: meam amentiam accuso, quod a te tantum amari quantum ego vellem putavi: quod si fuisset, fidem eamdem, curam maiorem adhibuisses, me certe ad exitium praecipitantem retinuisses, istos labores, quos nunc in naufragiis nostris suscipis, non subisses. 8. Qua re fac ut omnia ad me perspecta et explorata perscribas meque, ut facis, velis esse aliquem, quoniam qui fui et qui esse potui iam esse non possum, et ut his litteris non te, sed me ipsum a me esse accusatum putes. Si qui erunt quibus putes opus esse meo nomine litteras dari, velim conscribas curesque dandas. Dat. XIV. Kal. Sept.

XVI.

De incerto itinere propter exspectationem litterarum et de parva spe sua Attici litteris iterum lectis. Scripsit Thessalonicae a.u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

Totum iter mihi incertum facit exspectatio litterarum vestrarum Kal. Sext. datarum. Nam si spes erit, Epirum: si minus, Cyzicum aut aliud quid sequemur. Tuae quidem litterae, quo saepius a me leguntur, hoc spem faciunt mihi minorem, quae quum .... lectae sunt, tum id, quod attulerunt ad spem infirmant, ut facile appareat te et consolationi servire et veritati, itaque te rogo plane, ut ad me, quae scis, ut erunt, quae putabis, ut putabis, ita scribas. Dat. XII. Kal. Sept.

XVII.

De variis nunciis et sollicitudine de itinere Q. fratris, de exigua spe sua, de summo suo erga Atticum amore. Scripsit Thessalonicae a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. De Quinto fratre nuncii tristes nobis nec varii venerant ex ante diem III. Non. Iun. usque ad prid. Kal. Sept. Eo autem die Livineius, L. Reguli libertus, ad me a Regulo missus venit. Is omnino mentionem nullam factam esse nunciavit, sed fuisse tamen sermonem de C. Clodii filio: isque mihi tum a fratre litteras attulit. Sed postridie Sestii pueri venerunt, qui a te litteras attulerunt non tam exploratas a timore, quam sermo Livineii fuerat. Sane sum in meo infinito maerore sollicitus et eo magis, quod Appii quaestio est. 2. Caetera, quae ad me eisdem litteris scribis de nostra spe, intelligo esse languidiora, quam alii ostendunt. Ego autem, quoniam non longe ab eo tempore absumus, in quo res diiudicabitur, aut ad te conferam me aut etiam nunc circum haec loca commorabor. 3. Scribit ad me frater omnia sua per te unum sustineri. Quid te aut horter, quod facis, aut agam gratias, quod non exspectas? Tantum velim fortuna det nobis potestatem, ut incolumes amore nostro perfruamur. Tuas litteras semper maxime exspecto: in quibus

cave vereri ne aut diligentia tua mihi molesta aut veritas acerba sit. Data prid. Non. Septembr.

XVIII.

Exspectatione non parva excitata eo, quod scripserat Atticus Varronem confirmasse Pompeium suam causam suscepturum, vult certior fieri quid Romae in sua causa agatur, de Q. fratris litteris itemque de Attici. Scripsit Thessalonicae a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. Exspectationem nobis non parvam attuleras, quum scripseras Varronem tibi pro amicitia confirmasse causam nostram Pompeium certe suscepturum, et, simul a Caesare ei litterae, quas exspectaret, remissae essent, actorem etiam daturum. Utrum id nihil fuit an adversatae sunt Caesaris litterae? an est aliquid in spe? Etiam illud scripseras, eumdem 'secundum comitia' dixisse. 2. Fac, si vides quantis in malis iaceam et si putas esse humanitatis tuae, me fac de tota causa nostra certiorem. Nam Quintus frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia mittit spei plena, metuens, credo, defectionem animi mei. Tuae autem litterae sunt variae: neque enim me desperare vis nec temere sperare. Fac, obsecro te, ut omnia, quae perspici a te possunt, sciamus.

XIX.

Significat M. Cicero quas ob causas iam in Epirum se conferre cogitet, se nolle, quamvis tenui spe adhuc sustentetur, causam suam suorumque deserere: T. Pomponium maximo opere orat et obsecrat, ut se suosque tueatur sibique pueros cum litteris mittat. Scripsit Thessalonicae a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. Quoad eius modi mihi litterae a vobis adferebantur, ut aliquid ex iis esset exspectandum, spe et cupiditate Thessalonicae retentus sum: postea quam omnis actio huius anni confecta nobis videbatur, in Asiam ire nolui, quod et celebritas mihi odio est et, si fieret aliquid a novis magistratibus, abesse longe nolebam. Itaque in Epirum ad te statui me conferre, non quo mea interesset loci natura, qui lu-

cem omnino fugerem, sed et ad salutem libentissime ex tuo portu proficiscar et, si ea praecisa erit, nusquam facilius hanc miserrimam vitam vel sustentabo vel, quod multo est melius, abiecero. Ero cum paucis: multitudinem dimittam. 2. Me tuae litterae numquam in tantam spem adduxerunt quantam aliorum. At tamen mea spes etiam tenuior semper fuit quam tuae litterae. Sed tamen, quoniam coeptum est agi, quoquo modo coeptum est et quacumque de causa, non deseram neque optimi atque unici fratris miseras ac luctuosas preces nec Sestii caeterorumque promissa nec spem aerumnosissimae mulieris Terentiae nec miserrimae mulieris Tulliolae obsecrationem et fideles litteras tuas. Mihi Epirus aut iter ad salutem dabit aut quod scripsi supra 3. Te oro et obsecro, T. Pomponi, si me omnibus amplissimis, carissimis iucundissimisque rebus perfidia hominum spoliatum, si me a meis consiliariis proditum et proiectum vides, si intelligis me coactum ut ipse me et meos perderem, ut me tua misericordia iuves et Quintum fratrem, qui potest esse salvus, sustentes, Terentiam liberosque meos tueare, me, si putas te istic visurum, exspectes, si minus, invisas, si potes, mihique ex agro tuo tantum adsignes, quantum meo corpore occupari potest, et pueros ad me cum litteris quam primum et quam saepissime mittas. Dat. XVI. Kal. Octobr.

XX.

M. Cicero gratulatur Attico de eius adoptione per Q. Caecilium avunculum iam mortuum facta, de condicione et spe sua, de domo sua et caeteris rebus suis, quas universas Attico commendat, de humanitate Attici, de rogatione Sestii. Scripta epistola est Thessalonicae a. u. c. 696.

CICERO S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO.

1. Quod quidem ita esse et avunculum tuum functum esse officio vehementissime probo, gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. Me miserum! quam omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum, quibus credidimus, non defuisset! quae colligere

nolo, ne augeam maerorem. Sed tibi venire in mentem certo scio quae vita esset nostra, quae suavitas, quae dignitas. Ad quae recuperanda, per fortunas! incumbe, ut facis, diemque natalem reditus mei cura ut in tuis aedibus amoenissimis agam tecum et cum meis. Ego huic spei et exspectationi, quae nobis proponitur maxima, tamen volui praestolari apud te in Epiro, sed ita ad me scribitur, ut putem esse commodius nos eisdem in locis esse. 2. De domo et Curionis oratione, ut scribis, ita est. In universa salute, si ea modo nobis restituetur, inerunt omnia, ex quibus nihil malo quam domum. Sed tibi nihil mando nominatim, totum me tuo amori fideique commendo. Quod te in tanta hereditate ab omni occupatione expedisti, valde mihi gratum est. Quod facultates tuas ad meam salutem polliceris, ut omnibus rebus a te praeter caeteros iuver, id quantum sit praesidium video intelligoque te multas partes meae salutis et suscipere et posse sustinere neque, ut ita facias, rogandum esse. 3. Quod me vetas quidquam suspicari accidisse ad animum tuum quod secus a me erga te commissum aut praetermissum videretur, geram tibi morem et liberabor ista cura, tibi tamen eo plus debebo, quo tua in me humanitas fuerit excelsior quam in te mea. Velim quid videas, quid intelligas, quid agatur ad me scribas tuosque omnes ad nostram salutem adhortere. Rogatio Sestii neque dignitatis satis habet nec cautionis. Nam et nominatim ferre oportet et de bonis diligentius scribi, et id animadvertas velim. Data IIII. Non. Octobr. Thessalonica.

XXI.

M. Cicero Attico scribit se velle ire in Epirum et rogat, ut se de omnibus rebus certiorem faciat et quibus opus putet suo nomine litteras scribat. Scripta epistola est Thessalonicae a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

Triginta dies erant ipsi, quum has dabam litteras, per quos nullas a vobis acceperam. Mihi autem erat in animo iam, ut antea ad te scripsi, ire in Epirum et ibi omnem ca-

sum potissimum exspectare. Te oro, ut, si quid erit quod perspicias, quamcumque in partem quam planissime ad me scribas, et meo nomine, ut scribis, litteras, quibus putabis esse opus, ut des. Data v. Kal. Novembr. Thessalonica.

XXII.

De litteris Q. fratris et Pisonis acceptis, Attici exspectatis, se etiam nunc a Plancio retineri, de Lentuli studio et Pompeii voluntate, de Metello, de desiderio suorum. Haec scripsit Thessalonicae. Quae deinceps sequuntur de itinere, scripta sunt Dyrrhachii a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. Etsi diligenter ad me Quintus frater et Piso quae essent acta scripserant, tamen vellem tua te occupatio non impedisset quo minus, ut consuesti, ad me quid ageretur et quid intelligeres perscriberes. Me adhuc Plancius liberalitate sua retinet iam aliquotiens conatum ire in Epirum. Spes homini est iniecta non eadem quae mihi, posse nos una decedere: quam rem sibi magno honori sperat fore. Sed iam, quum adventare milites dicuntur, faciendum nobis erit ut ab eo discedamus. Quod quum faciemus, ad te statim mittemus, ut scias ubi simus. 2. Lentulus suo in nos officio, quod et re et promissis et litteris declarat, spem nobis non nullam adfert Pompeii voluntatis. Saepe enim tu ad me scripsisti eum totum esse in illius potestate. De Metello, scripsit ad me frater quantum sperarit perfectum esse per te. 3. Mi Pomponi, pugna ut tecum et cum meis mihi liceat vivere et scribe ad me omnia. Premor luctu, desiderio omnium meorum, qui mihi me cariores semper fuerunt. Cura ut valeas.

4. Ego, quod, per Thessaliam si irem in Epirum, perdiu nihil eram auditurus et quod mei studiosos habeo Dyrrhachinos, ad eos perrexi, quum illa superiora Thessalonicae scripsissem. Inde quum ad te me convertam, faciam ut scias, tuque ad me velim omnia quam diligentissime, cuicuimodi sunt, scribas. Ego iam aut rem aut ne spem quidem exspecto. Data vi. Kal. Decembr. Dyrrhachio.

XXIII.

M. Cicero ad tres epistolas Attici respondet et maxime de lege ea conscribenda praecipit qua ipse revocetur. In extrema epistola Atticum rogat, ut uno impetu rem suam conficiat, sin id minus perfici possit, suos eius fidei commendat. Scripsit Dyrrhachii a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. A. d. v. Kal. Decembr. tres epistolas a te accepi, unam datam a. d. VIII. Kal. Novembr., in qua me hortaris, ut forti animo mensem Ianuarium exspectem, eaque, quae ad spem putas pertinere, de Lentuli studio, de Metelli voluntate, de tota Pompeii ratione perscribis. In altera epistola praeter consuetudinem tuam diem non ascribis, sed satis significas tempus. Lege enim ab octo tribunis pl. promulgata scribis te eas litteras eo ipso die dedisse, id est, a. d. IIII. Kalend. Novembr., et quid putes utilitatis eam promulgationem attulisse scribis. In quo si iam haec nostra salus cum hac lege desperata erit, velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligentiam miserabilem potius quam ineptam putes: sin est aliquid spei, des operam ut maiore diligentia posthac a novis magistratibus defendamur. 2. Nam ea veterum tribunorum pl. rogatio tria capita habuit, unum de reditu meo, scriptum incaute. Nihil enim restituitur praeter civitatem et ordinem: quod mihi pro meo casu satis est, sed quae cavenda fuerint et quo modo te non fugit. Alterum caput est tralaticium de impunitate, SI QUID CONTRA ALIAS LEGES EIUS LEGIS ERGO FACTUM SIT. Tertium caput, mi Pomponi, quo consilio et a quo sit inculcatum vide. Scis enim Clodium sanxisse, ut vix aut omnino non posset nec per senatum nec per populum infirmari sua lex. Sed vides numquam esse observatas sanctiones earum legum, quae abrogarentur. Nam si id esset, nulla fere abrogari posset — neque enim ulla est quae non ipsa se saepiat difficultate abrogationis — sed, quum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo minus eam abrogari oporteat. 3. Hoc quum et re vera ita sit et quum semper ita habitum observatumque sit, octo nostri tribuni pl. caput posuerunt hoc: SI QUID IN HAC ROGATIONE SCRIPTUM EST, QUOD PER LEGES PLEBISVE SCITA, hoc est, quod

per legem Clodiam, PROMULGARE, ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE S. F. SUA NON LICEAT, NON LICUERIT, QUODVE EI, QUI PROMULGAVIT, ABROGAVIT, DEROGAVIT, OBROGAVIT, OB EAM REM POENAE MULCTAEVE SIT, E. H. L. N. R. 4. Atque hoc in illis tribunis pl. non laedebat: lege enim collegii sui non tenebantur. Quo maior est suspicio malitiae alicuius, quum id, quod ad ipsos nihil pertinebat, erat autem contra me, scripserunt: ut novi tribuni pl., si essent timidiores, multo magis sibi eo capite utendum putarent. Neque id a Clodio praetermissum est. Dixit enim in contione a. d. III. Non. Nov. hoc capite designatis tribunis pl. praescriptum esse quid liceret, tamen in lege nulla esse eius modi caput te non fallit, quo, si opus esset, omnes in abrogando uterentur. Ut Ninnium aut caeteros fugerit investiges velim et quis attulerit, et, qua re octo tribuni pl. ad senatum de me referre non dubitarint, sive [............ sive] quod observandum illud caput non putabant, iidem in abrogando tam cauti fuerint, ut id metuerent, soluti quum essent, quod ne iis quidem, qui lege tenentur, est curandum. Id caput sane nolim novos tribunos pl. ferre, sed perferant modo quod libet: uno capite, quo revocabor, modo res conficiatur, ero contentus. Iam dudum pudet tam multa scribere. Vereor enim ne re iam desperata legas, ut haec mea diligentia miserabilis tibi, aliis irridenda videatur. Sed si est aliquid in spe, vide legem, quam T. Fadio scripsit Visellius: ea mihi perplacet. Nam Sestii nostri, quam tu tibi probari scribis, mihi non placet. 5. Tertia est epistola prid. Id. Novembr. data, in qua exponis prudenter et diligenter quae sint quae rem distinere videantur, de Crasso, de Pompeio, de caeteris. Qua re oro te, ut si qua spes erit posse studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparata rem confici, des operam ut uno impetu perfringatur, in eam rem incumbas caeterosque excites: sin, ut ego perspicio quum tua coniectura tum etiam mea, spei nihil est, oro obtestorque te, ut Quintum fratrem ames, quem ego miserum misere perdidi, neve quid eum patiare gravius consulere de se quam expediat sororis tuae filio: meum Ciceronem, cui nihil misello relinquo praeter invidiam et ignominiam nominis mei, tueare quoad poteris,

Terentiam, unam omnium aerumnosissimam, sustentes tuis officiis. Ego in Epirum proficiscar, quum primorum dierum nuncios excepero. Tu ad me velim proximis litteris ut se initia dederint perscribas. Data prid. Kal. Decembr.

XIV.

De exigua spe reditus sui post ornatas consulum provincias quum propter offensionem tribunorum pl. tum propterea, quod illa opinio amissa esset, senatum ante, quam de se actum esset, nihil decernere. Scripsit Dyrrhachii a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. Antea, quum ad me scripsissetis, vestro consensu consulum provincias ornatas esse, etsi verebar quorsum id casurum esset, tamen sperabam vos aliquid aliquando vidisse prudentius: postea quam mihi et dictum est et scriptum vehementer consilium vestrum reprehendi, sum graviter commotus, quod illa ipsa spes exigua, quae erat, videretur esse sublata. Nam si tribuni pl. nobis suscensent, quae potest spes esse? Ac videntur iure suscensere, quum et expertes consilii fuerint ei, qui causam nostram susceperant, et nostra concessione omnem vim sui iuris amiserint, praesertim quum ita dicant, se nostra causa voluisse suam potestatem esse de consulibus ornandis, non ut eos impedirent, sed ut ad nostram causam adiungerent. Nunc, si consules a nobis alieniores esse velint, posse id libere facere, sin velint nostra causa, nihil posse se invitis. Nam quod scribis, ni ita vobis placuisset, illos hoc idem per populum adsecuturos fuisse, invitis tribunis pl. fieri nullo modo potuit. Ita vereor ne et studia tribunorum amiserimus et, si studia maneant, vinclum illud adiungendorum consulum amissum sit. 2. Accedit aliud non parvum incommodum, quod gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, senatum nihil decernere ante, quam de nobis actum esset, amissa est, praesertim in ea causa, quae non modo necessaria non fuit, sed etiam inusitata ac nova, Neque enim umquam arbitror ornatas esse provincias designatorum, ut, quum in hoc illa constantia, qua erat mea causa suscepta,

imminuta sit, nihil iam possit non decerni. Iis, ad quos relatum est, amicis placuisse non mirum est. Erat enim difficile reperire qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. Fuit omnino difficile non obsequi vel amicissimo homini, Lentulo vel Metello, qui simultatem humanissime deponeret. Sed vereor ne, hos quum tenere potuerimus, tribunos pl. amiserimus. Haec res quem ad modum ceciderit et tota res quo loco sit velim ad me scribas et ita, ut instituisti. Nam ista veritas, etiam si iucunda non est, mihi tamen grata est. Dat. IIII. Id. Decembr.

XXV.

De Attici a se discessu queritur et rogat ut ante Kal. Ian. ad se veniat. Scripsit Dyrrhachii a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

Post tuum a me discessum litterae mihi Roma adlatae sunt, ex quibus perspicio nobis in hac calamitate tabescendum esse, neque enim — sed bonam in partem accipies —, si ulla spes salutis nostrae subesset, tu pro tuo amore in me hoc tempore discessisses. Sed ne ingrati aut ne omnia velle nobiscum una interire videamur, hoc omitto: illud abs te peto, des operam, id quod mihi adfirmasti, ut te ante Kal. Ian., ubicumque erimus, sistas.

XXVI.

Misso ad se a Q. fratre senatus consulto de se facto legum lationem vult exspectare et Atticum ad se arcessit. Scripsit Dyrrhachii a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

Litterae mihi a Quinto fratre cum senatus consulto, quod de me est factum, adlatae sunt. Mihi in animo est legum lationem exspectare et, si obtrectabitur, utar auctoritate senatus et potius vita quam patria carebo. Tu, quaeso, festina ad nos venire.

XXVII.

Acceptis ab Attico litteris de se desperat et suos Attico commendat. Scripsit Dyrrhachii a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

Ex tuis litteris et ex re ipsa nos funditus perisse video. Te oro, ut, quibus in rebus mei tui indigebunt, nostris miseriis ne desis. Ego te, ut scribis, cito videbo.

LIBER IV.

I.

M. Cicero Attico de reditu suo, ad quem conficiendum ille tantum contulerat, gratulatur et quae ipsius condicio sit et quid post reditum suum egerit exponit. Scripta epistola est Romae a. u. c. 696.

CICERO ATTICO S.

1. Quum primum Romam veni fuitque cui recte ad te litteras darem, nihil prius faciendum mihi putavi quam ut tibi absenti de reditu nostro gratularer. Cognoram enim, ut vere scribam, te in consiliis mihi dandis nec fortiorem nec prudentiorem quam me ipsum nec......., etiam pro praeterita mea in te observantia nimium in custodia salutis meae diligentem, eumdemque te, qui primis temporibus erroris nostri aut potius furoris particeps et falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum tulisse plurimumque operae, studii, diligentiae, laboris ad conficiendum reditum meum contulisse. 2. Itaque hoc tibi vere adfirmo, in maxima laetitia et exoptatissima gratulatione unum ad cumulandum gaudium conspectum aut potius complexum mihi tuum defuisse, quem semel nactus numquam dimisero, ac, nisi etiam praetermissos fructus tuae suavitatis praeteriti temporis omnes exegero, profecto hac restitutione fortunae me ipse non satis dignum iudicabo. 3. Nos adhuc in nostro statu,

quod difficillime recuperari posse arbitrati sumus, splendorem nostrum illum forensem et in senatu auctoritatem et apud viros bonos gratiam magis, quam optaramus, consecuti sumus. In re autem familiari, quae quem ad modum fracta, dissipata, direpta sit non ignoras, valde laboramus tuarumque non tam facultatum, quas ego nostras esse iudico, quam consiliorum ad colligendas et constituendas reliquias nostras indigemus. 4. Nunc, etsi omnia aut scripta esse a tuis arbitror aut etiam nunciis ac rumore perlata, tamen ea iam scribam brevi, quae te puto potissimum ex meis litteris velle cognoscere. Pridie Nonas Sext. Dyrrhachio sum profectus, ipso illo die, quo lex est lata de nobis. Brundusium veni Nonis Sext. Ibi mihi Tulliola mea fuit praesto natali suo ipso die, qui casu idem natalis erat et Brundusinae coloniae et tuae vicinae Salutis: quae res animadversa a multitudine summa Brundusinorum gratulatione celebrata est. Ante diem VI. Id. Sext. cognovi, quum Brundusii essem, litteris Quinti fratris mirifico studio omnium aetatum atque ordinum, incredibili concursu Italiae legem comitiis centuriatis esse perlatam. Inde a Brundusinis honestissimis ..... ornatus iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint. 5. Ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit qui mihi ob viam non venerit praeter eos inimicos, quibus id ipsum [, se inimicos esse,] non liceret aut dissimulare aut negare. Quum venissem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant, a qua plausu maximo quum esset mihi gratulatio significata, similis et frequentia et plausus me usque ad Capitolium celebravit, in foroque et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit: postridie in senatu, qui fuit dies Non. Septembr., senatui gratias egimus. 6. Eo biduo quum esset annonae summa caritas et homines ad theatrum primo, deinde ad senatum concurrissent, impulsu Clodii mea opera frumenti inopiam esse clamarent, quum per eos dies senatus de annona haberetur et ad eius procurationem sermone non solum plebis, verum etiam bonorum Pompeius vocaretur idque ipse cuperet, multitudoque a me nominatim, ut id decernerem, postularet, feci et accurate sententiam dixi,

quum abessent consulares, quod tuto se negarent posse sententiam dicere, praeter Messalam et Afranium. Factum est senatus consultum in meam sententiam, ut cum Pompeio ageretur ut eam rem susciperet lexque ferretur: quo senatus consulto recitato quum contio, more hoc insulso et novo, plausum meo nomine recitando dedisset, habui contionem: omnes magistratus praesentes praeter unum praetorem et duos tribunos pl. dederunt. 7. Postridie senatus frequens et omnes consulares nihil Pompeio postulanti negarunt. Ille legatos quindecim quum postularet, me principem nominavit et ad omnia me alterum se fore dixit. Legem consules conscripserunt, qua Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariae toto orbe terrarum daretur: alteram Messius, qui omnis pecuniae dat potestatem et adiungit classem et exercitum et maius imperium in provinciis quam sit eorum, qui eas obtineant. Illa nostra lex consularis nunc modesta videtur, haec Messii non ferenda. Pompeius illam velle se dicit, familiares hanc. Consulares duce Favonio fremunt, nos tacemus et eo magis, quod de domo nostra nihil adhuc pontifices responderunt. Qui si sustulerint religionem, aream praeclaram habebimus, superficiem consules ex senatus consulto aestimabunt: sin aliter, demolientur, suo nomine locabunt, rem totam aestimabunt. 8. Ita sunt res nostrae, ut in secundis, fluxae, ut in adversis, bonae. In re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. Praeterea sunt quaedam domestica, quae litteris non committo. Quintum fratrem insigni pietate, virtute, fide praeditum sic amo, ut debeo. Te exspecto et oro ut matures venire eoque animo venias, ut me tuo consilio egere non sinas. Alterius vitae quoddam initium ordimur. Iam quidam, qui nos absentes defenderunt, incipiunt praesentibus occulte irasci, aperte invidere. Vehementer te requirimus.

II.

M. Cicero Attico excusat litterarum raritatem, dein de oratione de domo apud pontifices habita, de contione P. Clodii, de rebus actis in senatu Kal. Octobr., de senatus consulto postridie eius diei secundum causam suam facto et ad Atticum cum his litteris misso, de aestimatione aedium et villarum suarum iniqua, de cogitatione reli-

qua sua et domesticarum et forensium rerum. Scripta epistola est Romae a. u. c. 697.

CICERO ATTICO S.

1. Si forte rarius tibi a me quam a caeteris litterae redduntur, peto a te, ut id non modo negligentiae meae, sed ne occupationi quidem tribuas: quae etsi summa est, tamen nulla esse potest tanta, ut interrumpat iter amoris nostri et officii mei. Nam ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus esse cui darem litteras, itaque has alteras dedi. Prioribus tibi declaravi adventus noster qualis fuisset et quis esset status atque omnes res nostrae quem ad modum essent, ut in secundis, fluxae, ut in adversis, bonae. 2. Post illas datas litteras secuta est summa contentio de domo. Diximus apud pontifices pridie Kal. Octobres. Acta res est accurate a nobis, et si umquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam, si numquam alias fuimus, tum profecto † dolor et magnitudo vim quamdam nobis dicendi dedit. Itaque oratio iuventuti nostrae deberi non potest, quam tibi, etiam si non desideras, tamen mittam cito. 3. Quum pontifices decressent ita, SI NEQUE POPULI IUSSU NEQUE PLEBIS SCITU IS, QUI SE DEDICASSE DICERET, NOMINATIM EI REI PRAEFECTUS ESSET NEQUE POPULI IUSSU AUT PLEBIS SCITU ID FACERE IUSSUS ESSET, VIDERI POSSE SINE RELIGIONE EAM PARTEM AREAE MI RESTITUI, mihi facta statim est gratulatio — nemo enim dubitabat quin domus nobis esset adiudicata —: quum subito ille in contionem ascendit, quam Appius ei dedit. Nunciat inani populo pontifices secundum se decrevisse, me autem vi conari in possessionem venire: hortatur ut se et Appium sequantur et suam Libertatem ut defendant. Hic quum etiam illi infimi partim admirarentur, partim irriderent hominis amentiam, ego statueram illuc non accedere, nisi quum consules ex senatus consulto porticum Catuli restituendam locassent. 4. Kal. Octobr. habetur senatus frequens. Adhibentur omnes pontifices, qui erant senatores, a quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus quaesivit quid essent in decernendo secuti. Tum M. Lucullus de omnium collegarum sententia respondit religionis iudices pontifices fuisse, legis senatum: se et collegas suos de religione

statuisse, in senatu de lege statuturos. Quisque horum loco sententiam rogatus multa secundum causam nostram disputavit. Quum ad Clodium ventum est, cupiit diem consumere, neque ei finis est factus, sed tamen, quum horas tris fere dixisset, odio et strepitu senatus coactus est aliquando perorare. Quum fieret senatus consultum in sententiam Marcellini, omnibus praeter unum adsentientibus, Serranus intercessit. De intercessione statim ambo consules referre coeperunt. Quum sententiae gravissimae dicerentur: senatui placere mihi domum restitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus defendi: si qua vis esset facta, senatum existimaturum eius opera factum esse, qui senatus consulto intercessisset, Serranus pertimuit et Cornicinus ad suam veterem fabulam rediit: abiecta toga se ad generi pedes abiecit. Ille noctem sibi postulavit: non concedebant. Reminiscebantur enim Kal. Ianuar. Vix tandem illi de mea voluntate concessum est. 5. Postridie senatus consultum factum est id, quod ad te misi. Deinde consules porticum Catuli restituendam locarunt: illam porticum redemptores statim sunt demoliti libentissimis omnibus. Nobis superficiem aedium consules de consilii sententia aestimarunt HS viciens: caetera valde illiberaliter: Tusculanam villam quingentis milibus: Formianum HS ducentis quinquaginta milibus. Quae aestimatio non modo vehementer ab optimo quoque, sed etiam a plebe reprehenditur. Dices quid igitur causae fuit? Dicunt illi quidem pudorem meum, quod neque negarim neque vehementius postularim. Sed non est id: nam hoc quidem etiam profuisset. Verum iidem, mi T. Pomponi, iidem, inquam, illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci. Sed, ut spero, iam renascuntur. Tu modo ad nos veni: quod vereor ne tardius interventu Varronis tui nostrique facias. 6. Quoniam acta quae sint habes, de reliqua nostra cogitatione cognosce. Ego me [a] Pompeio legari ita sum passus, ut nulla re impedirer quo minus, si vellem, mihi esset integrum aut, si comitia censorum proximi consules haberent, petere [posse] aut votivam legatio nem suscipere prope omnium fanorum, lucorum. Sic enim

nostrae rationes postulabant. Sed volui meam potestatem esse vel petendi vel ineunte aestate exeundi, et interea me esse in oculis civium de me optime meritorum non alienum putavi. 7. Ac forensium quidem rerum haec nostra consilia sunt, domesticarum autem valde impedita. Domus aedificatur. Scis quo sumptu, qua molestia reficiatur Formianum, quod ego nec relinquere possum nec videre. Tusculanum proscripsi: suburbano non facile careo. Amicorum benignitas exhausta est in ea re, quae nihil habuit praeter dedecus, quod sensisti tu absens, praesentes, quorum studiis ego et copiis, si esset per meos defensores licitum, facile essem omnia consecutus. Quo in genere nunc vehementer laboratur. Caetera, quae me sollicitant, *μυστικώτερα* sunt. Amamur a fratre et a filia. Te exspectamus.

III.

M. Cicero Attico, quod credit illum de his rebus a se ipso certiorem fieri velle, de turbis P. Clodii eiusque adsecularum et in area sua et in Catuli porticu et in Q. fratris domo factis et omnino de furoribus Clodii et de rebus postea factis nunciat, maxime de contentione, quae inter Milonem et Clodium intercedat, postremo de re familiari sua pauca significat. Scriptae sunt litterae Romae a. u. c. 697.

CICERO ATTICO S.

1. Avere te certo scio quum scire quid hic agatur tum mea a me scire, non quo certiora sint ea, quae in oculis omnium geruntur, si a me scribantur, quam quum ab aliis aut scribuntur tibi aut nunciantur, verum ut perspicias ex meis litteris quo animo ea feram, quae geruntur, et qui sit hoc tempore aut mentis meae sensus aut omnino vitae status. 2. Armatis hominibus ante diem tertium Non. Novembr. expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus Catuli, quae ex senatus consulto consulum locatione reficiebatur et ad tectum paene pervenerat: Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex area nostra, deinde inflammata iussu Clodii, inspectante urbe, coniectis ignibus, magna querela et gemitu, non dicam bonorum, qui nescio an nulli sint, sed plane hominum omnium. Ille demens ruere, post hunc furorem nihil nisi caedem inimicorum cogitare, vica-

tim ambire, servis aperte spem libertatis ostendere. Etenim antea, quum iudicium nolebat, habebat ille quidem difficilem manifestamque causam, sed tamen causam: poterat infitiari, poterat in alios derivare, poterat etiam aliquid iure factum defendere. Post has ruinas, incendia, rapinas, desertus a suis, vix iam Decimum designatorem, vix Gellium retinet, servorum consiliis utitur, videt, si omnes quos vult palam occiderit, nihilo suam causam difficiliorem quam adhuc sit in iudicio futuram. 3. Itaque ante diem tertium Idus Novembr., quum Sacra via descenderem, insecutus est me cum suis. Clamor, lapides, fustes, gladii, haec improvisa omnia. Discessimus in vestibulum Tettii Damionis. Qui erant mecum, facile operas aditu prohibuerunt. Ipse occidi potuit. Sed ego diaeta curari incipio, chirurgiae taedet. Ille omnium vocibus quum se non ad iudicium, sed ad supplicium praesens trudi videret, omnes Catilinas, Acidinos postea reddidit. Nam Milonis domum, eam, quae est in Germalo, pridie Idus Novembr. expugnare et incendere ita conatus est, ut palam hora v. cum scutis homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit. Ipse domum P. Sullae pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat. Tum ex Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit viros acres, occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos: ipsum cupivit, sed ille se in interiora aedium Sullae. Exin senatus postridie Idus: domi Clodius: egregius Marcellinus, omnes acres. Metellus calumnia dicendi tempus exemit adiuvante Appio, etiam hercule familiari tuo, de cuius constantia † virtute verissimae litterae. Sestius furere. Ille postea, si comitia sua non fierent, urbi minari. Proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat, ut totam nostram causam areae, incendiorum, periculi mei iudicio complecteretur eaque omnia comitiis anteferret, proscripsit se per omnes dies comitiales de caelo servaturum. 4. Contiones turbulentae Metelli, temerariae Appii, furiosissimae Publii. Haec tamen summa: nisi Milo in campo obnunciasset, comitia futura. Ante diem XII. Kal. Decembr. Milo media nocte cum magna manu in campum venit. Clodius, quum haberet fugitivorum delectas copias, in campum ire non est ausus.

Milo permansit ad meridiem mirifica hominum laetitia, summa cum gloria: contentio fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus furor. Metellus tamen postulat, ut sibi postero die in foro obnuncietur: nihil esse quod in campum nocte veniretur: se hora prima in comitio fore. Itaque ante diem XI. Kal. in comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce furtim in campum itineribus prope deviis currebat: adsequitur inter lucos hominem Milo, obnunciat. Ille se recepit, magno et turpi Q. Flacci convicio. Ante diem X. Kal. nundinae: contio biduo nulla. 5. Ante diem VIII. Kal. haec ego scribebam hora noctis nona. Milo campum iam tenebat. Marcellus candidatus ita stertebat, ut ego vicinus audirem. Clodii vestibulum vacuum sane mihi nunciabatur: pauci pannosi linea lanterna. Meo consilio omnia illi fieri querebantur, ignari quantum in illo heroe esset animi, quantum etiam consilii. Miranda virtus est. Nova quaedam divina mitto. Sed haec summa est: comitia fore non arbitror: reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Milone puto: si se in turba ei iam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone video. Non dubitat facere, prae se fert, casum illum nostrum non extimescit. Numquam enim cuiusquam invidi et perfidi consilio est usurus nec inerti nobili crediturus. 6. Nos animo dumtaxat vigemus, etiam magis quam quum florebamus re familiari comminuti sumus. Quinti fratris tamen liberalitati pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus essem, illo recusante subsidiis amicorum respondimus. Quid consilii de omni nostro statu capiamus te absente nescimus. Qua re appropera.

IV. a.

M. Cicero Attico significat sibi periucundum Cincii nuncium fuisse de Attici adventu in Italiam. Scripta epistola est Romae a. u. c. 698.

CICERO ATTICO S.

Periucundus mihi Cincius fuit ante diem tertium Kalend. Febr. ante lucem. Dixit enim mihi te esse in Italia seseque ad te pueros mittere, quos sine meis litteris ire nolui, non quo haberem quod tibi, praesertim iam prope praesenti, scri-

berem, sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum exspectatissimumque esse. Qua re advola ad nos eo animo, ut nos ames, te amari scias. Caetera coram agemus. Haec properantes scripsimus. Quo die venies, utique cum tuis apud me sis.

IV. b.

De bibliotheca sua a Tyrannione ope librariorum Attici iam restituenda et de exspectato Attici adventu. Scripta epistola est Romae a. u. c. 698.

CICERO ATTICO S.

1. Perbelle feceris, si ad nos veneris. Offendes designationem Tyrannionis mirificam librorum meorum [bibliothecam], quorum reliquiae multo meliores sunt quam putaram. Etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad caetera administris, iisque imperes, ut sumant membranulam ex qua indices fiant, quos vos Graeci, ut opinor, *σιλλύβους* appellatis. 2. Sed haec, si tibi erit commodum. Ipse vero utique fac venias, si potes in his locis adhaerescere et Piliam adducere. Ita enim et aequum est et cupit Tullia. Medius fidius ne tu emisti ludum praeclarum: gladiatores audio pugnare mirifice. Si locare voluisses, duobus his muneribus liber esses. Sed haec posterius. Tu fac venias, et de librariis, si me amas, diligenter.

V.

M. Cicero de laudatione C. Caesaris a se scripta, quam cum aliis prius quam cum Attico communicaverat, se excusat et cur reliquis principibus relictis ad hunc se potissimum applicet exponit, dein de rebus domesticis. Scripta epistola est in Antiati a. u. c. 698.

CICERO ATTICO S.

1. Ain tu? an me existimas ab ullo malle mea legi probarique quam a te? Cur igitur cuiquam misi prius? Urguebar ab eo, ad quem misi, et non habebam exemplar. Quid? etiam — dudum enim circumrodo quod devorandum est — subturpicula mihi videbatur esse *παλινῳδία*. Sed valeant recta, vera, honesta consilia. Non est credibile quae sit perfidia in istis principibus, ut volunt esse et ut essent, si quidquam haberent fidei. Senseram, noram, inductus, relictus,

proiectus ab iis, tamen hoc erat in animo, ut cum iis in re publica consentirem. Iidem erant qui fuerant. Vix aliquando te auctore resipui. 2. Dices eatenus te suasisse, qua facerem, non etiam ut scriberem. Ego mehercule mihi necessitatem volui imponere huius novae coniunctionis, ne qua mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, quum misereri mei debent, non desinunt invidere. Sed tamen modici fuimus ὑποθέσει, ut scripsi. Erimus uberiores, si et ille libenter accipiet et ii subringentur, qui villam me moleste ferunt habere, quae Catuli fuerat, a Vettio me emisse non cogitant: qui domum negant oportuisse me aedificare, vendere aiunt oportuisse. Sed quid ad hoc, si quibus sententiis dixi quod et ipsi probarent, laetati sunt tamen me contra Pompeii voluntatem dixisse? Finis sit. Quoniam, qui nihil possunt, ii me nolunt amare, demus operam ut ab iis, qui possunt, diligamur. 3. Dices: vellem iam pridem. Scio te voluisse et me 'asinum germanum' fuisse. Sed iam tempus est me ipsum a me amari, quando ab illis nullo modo possum. Domum meam quod crebro invisis, est mihi valde gratum. Viaticum Crassipes praeripit. Tu de via recta in hortos. Videtur commodius ad te: postridie scilicet: quid enim tua? Sed viderimus. Bibliothecam mihi tui pinxerunt constrictione et sillybis. Eos velim laudes.

VI

Lentulum, cuius obitus erat nunciatus, non miserum esse scribit, miseros qui vivant et maxime se ipsum praedicat, qui deteriore etiam condicione sit quam caeteri. Dein de scriptis suis, de Lucceio a se, ut suas res gestas scriberet, rogato. Scripta rure epistola est a. u. c. 698.

CICERO ATTICO S.

1. De Lentulo scilicet sic fero, ut debeo: virum bonum et magnum hominem et in summa magnitudine animi multa humanitate temperatum perdidimus, nosque malo solacio, sed non nullo tamen consolamur, quod ipsius vicem minime dolemus, non ut Saufeius et vestri, immo hercule quia sic amabat patriam, ut mihi aliquo deorum beneficio videatur ex eius incendio esse ereptus. Nam quid foedius nostra vita, praecipue mea? Nam tu quidem, etsi es natura πο-

λιτικός, tamen nullam habes propriam servitutem, communi tu eris condicione. 2. Ego vero, qui, si loquor de re publica quod oportet, insanus, si quod opus est, servus existimor, si taceo, oppressus et captus, quo dolore esse debeo? Quo sum scilicet, hoc etiam acriore, quod ne dolere quidem possum, ut non ingratus videar. Quid? si cessare libeat et in ocii portum confugere? Nequidquam. Immo etiam in bellum et in castra! Ergo erimus *ὀπαδοί*, qui *ταγοὶ* esse noluimus? Sic faciendum est. Tibi enim ipsi, cui utinam semper paruissem, sic video placere. Reliquum iam est: *Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει*. Non mehercule possum, et Philoxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit. Verum tamen id ipsum mecum in his locis commentor, ut ista improbem, idque tu, quum una erimus, confirmabis. A te litteras crebro ad me scribi video, sed omnes uno tempore accepi. Quae res etiam auxit dolorem meum. Casu enim trinas ante legeram, quibus meliuscule Lentulo esse scriptum erat. Ecce quartae fulmen. Sed ille, ut scripsi, non miser, nos vero miserrimi. 3. Quod me admones, ut scribam illa Hortensiana, in alia incidi, non immemor istius mandati tui. Sed mehercule incipiendo refugi, ne, qui videar stulte illius amici intemperiem non tulisse, rursus stulte iniuriam illius faciam illustrem, si quid scripsero, et simul, ne *βαθύτης* mea, quae in agendo apparuit, in scribendo sit oculatior et aliquid satisfactio levitatis habere videatur. 4. Sed viderimus. Tu modo quam saepissime ad me aliquid. Epistolam, Luceio [nunc] quam misi, qua meas res ut scribat rogo, fac ut ab eo sumas: valde bella est: eumque, ut approperet, adhorteris et, quod mihi se ita facturum rescripsit, agas gratias. Domum nostram, quoad poteris, invisas. Vestorio aliquid significes: valde enim est in me liberalis.

VII.

De Q. puero, de Apollonio, de Metelli testamento non improbo, de rebus domesticis, de Milone admonendo, de Arpinatium fremitu de Laterio, de Cicerone puero. Scripta epistola est in Arpinati a. u. c. 698.

CICERO ATTICO S.

1. Nihil *εὐκαιρότερον* epistola tua, quae me sollicitum

de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit. Venerat horis duabus ante Chaerippus: mera monstra nunciarat. De Apollonio quod scribis, qui illi di irati! homini Graeco, qui conturbare quidem putat sibi licere, quod equitibus Romanis: nam Terentius suo iure. 2. De Metello, *οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν*, sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, qui quidem ...... Tibi numi meo periculo sint: quid enim vereris, quemcumque heredem fecit? nisi Publium fecit? Verum fecit non improbe, quamquam fuit ipse. Qua re in hoc thecam numariam non retexeris: in aliis eris cautior. 3. Mea mandata de domo curabis, praedia locabis, Milonem admonebis. Arpinatium fremitus est incredibilis de Laterio. Quid quaeris? Equidem dolui, *ὁ δ' οὐκ ἐμπάζετο μύθων*. Quod superest etiam, puerum Ciceronem curabis et amabis, ut facis.

VIII. a.

Epistola de variis rebus domesticis scripta est in Antiati a. u. c. 698.

CICERO ATTICO S.

1. Multa me in epistola tua delectarunt, sed nihil magis quam patina tyrotarichi. Nam de rauduscu lo quod scribis,

μήπω μέγ' εἴπῃς, πρὶν τελευτήσαντ' ἴδῃς.

Aedificati tibi in agris nihil reperio. In oppido est quiddam, de quo est dubium, sitne venale, ac proximum quidem nostris aedibus. Hoc scito, Antium Buthrotum esse Romae, ut Corcyrae illud tuum. Nihil quietius, nihil alsius, nihil amoenius. *Εἴη μισητὸς φίλος οἶκος.* 2. Postea vero quam Tyrannio mihi libros disposuit, mens addita videtur meis aedibus: qua quidem in re mirifica opera Dionysii et Menophili tui fuit. Nihil venustius quam illa tua pegmata, postquam mi sillybis libros illustrarunt. Valde scribas ad me velim de gladiatoribus, sed ita, bene si rem gerunt: non quaero, male si se gessere.

VIII. b.

De lege Trebonia, de Domitii calamitate et misera rei publ. condicione, de Natta, de Fabio Lusco. In rebus publicis maiore pru-

dentia sibi sane opus esse scribit de iisque cotidie ab Attico certior fieri cupit. Scripta epistola est in Antiati a. u. c. 699.

CICERO ATTICO S.

1. Apenas vix discesserat, quum epistola. Quid ais? putasne fore ut legem non ferat? Dic, oro te, clarius: vix enim mihi exaudisse videor. Verum statim fac ut sciam, si modo tibi est commodum. Ludis quidem quoniam dies est additus, eo etiam melius hic eum diem cum Dionysio conteremus. 2. De Trebonio prorsus tibi adsentior. De Domitio,

Σύκῳ, μὰ τὴν Δήμητρα, σῦκον οὐδὲ ἓν
οὕτως ὅμοιον γέγονεν,

quam est ista περίστασις nostrae, vel quod ab iisdem vel quod praeter opinionem vel quod viri boni nusquam. Unum dissimile, quod huic merito. Nam de ipso casu nescio an illud melius. Quid enim hoc miserius quam eum, qui tot annos quot habet designatus consul fuerit, fieri consulem non posse? praesertim quum aut solus aut certe non plus quam cum altero petat. Si vero id est, quod nescio an sit ut non minus longas iam in codicillorum fastis futurorum consulum paginulas habeat quam factorum, quid illo miserius nisi res publica? in qua ne speratur quidem melius quidquam. 3. De Natta ex tuis primum scivi litteris: oderam hominem. De poëmate quod quaeris, quid, si cupiat effugere? quid? sinas? De Fabio Lusco quod eram exosus, homo peramans semper nostri fuit, nec mi umquam odio. Satis enim acutus et permodestus ac bonae frugi. Eum, quia non videbam, abesse putabam: audivi ex Gavio hoc Firmano Romae esse hominem et fuisse adsiduum. Percussit animum. Dices, tantulane causa? Permulta ad me detulerat non dubia de Firmanis fratribus. Quid sit, quod se a me removit, si modo removit, ignoro. 4. De eo, quod me mones, ut et πολιτικῶς me geram et τὴν ἔσω γραμμὴν teneam, ita faciam. Sed opus est maiore prudentia, quam a te, ut soleo, petam. Tu velim e Fabio, si quem habes aditum, odorere et istum convivam tuum degustes et ad me de his rebus et de omnibus cotidie scribas. Ubi nihil erit quod scribas, id ipsum scribito. Cura ut valeas.

IX.

M. Cicero ab Attico de censura a tribunis impedita certior fieri cupit, de Pompeio, quocum una fuerit, de Luceio, de Q. fratre, de itinere suo de Cumano in Pompeianum. Scripta epistola est Neapoli a. u. c. 699.

CICERO ATTICO S.

1. Sane velim scire num censum impediant tribuni diebus vitiandis — est enim hic rumor — totaque de censura quid agant, quid cogitent. Nos hic cum Pompeio fuimus. Multa mecum de re publica, sane sibi displicens, ut loquebatur — sic est enim in hoc homine dicendum —, Syriam spernens, Hispaniam iactans: hic quoque, ut loquebatur, et, opinor, usquequaque, de hoc quum dicemus, sit hoc quasi *καὶ τόδε Φωκυλίδου*. Tibi etiam gratias agebat, quod signa componenda suscepisses, in nos vero suavissime hercule effusus. Venit etiam ad me in Cumanum a se. Nihil minus velle mihi visus est quam Messalam consulatum petere: de quo ipso si quid scis, velim scire. 2. Quod Luceio scribis te nostram gloriam commendaturum et aedificium nostrum quod crebro invisis, gratum. Quintus frater ad me scripsit se, quoniam Ciceronem suavissimum secum haberet, ad te Nonis Mai. venturum. Ego me de Cumano movi ante diem v. Kal. Maias. Eo die Neapoli apud L. Paetum. Ante diem iv. Kal. Maias iens in Pompeianum bene mane haec scripsi.

X.

De rumore qui fuerit Puteolis Ptolemaeum esse in regno, de vita sua Puteolana, de rebus domesticis, quas Attico invisendas commendat, de Pompeii adventu in Cumanum suum. Scripta epistola est in Cumano a. u. c. 699.

CICERO ATTICO S.

1. Puteolis magnus est rumor Ptolemaeum esse in regno. Si quid habes certius, velim scire. Ego hic pascor bibliotheca Fausti. Fortasse tu putaras, his rebus Puteolanis et Lucrinensibus. Ne ista quidem desunt. Sed mehercule a caeteris oblectationibus ut deseror et voluptatibus propter rem publicam, sic litteris sustentor et recreor maloque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere quam in istorum sella curuli tecumque apud te ambulare quam cum eo, quocum video esse ambulandum. Sed

de illa ambulatione fors viderit aut si qui est qui curet deus. 2 Nostram ambulationem et Laconicum, eaque, quae Cyrea sint, velim, quum poteris, invisas et urgueas Philotimum, ut properet, ut possim tibi aliquid in eo genere respondere. Pompeius in Cumanum Parilibus venit: misit ad me statim qui salutem nunciaret. Ad eum postridie mane vadebam, quum haec scripsi.

XI.

M. Cicero per Atticum cupit certior fieri quid Romae fiat omninoque eius litteras sibi gratissimas esse significat, praeterea de Pompeio ac de rebus domesticis quaedam significat. Scripta epistola est in Cumano a. u. c. 699.

CICERO ATTICO S.

1. Delectarunt me epistolae tuae, quas accepi uno tempore duas ante diem II. Kal. Perge reliqua. Gestio scire ista omnia. Etiam illud cuius modi sit velim perspicias: potes a Demetrio. Dixit mihi Pompeius Crassum a se in Albano exspectari ante diem IV. Kal.: is quum venisset, Romam esse statim venturos, ut rationes cum publicanis putarent. Quaesivi, gladiatoribusne? Respondit, ante quam inducerentur. Id cuius modi sit aut nunc, si scies, aut quum is Romam venerit, ad me mittas velim. 2. Nos hic voramus litteras cum homine mirifico — ita mehercule sentio — Dionysio, qui te omnesque vos salutat. *Οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πάντ' εἰδέναι.* Qua re, ut homini curioso, ita perscribe ad me, quid primus dies, quid secundus, quid censores, quid Appius, quid illa populi Appuleia. Denique etiam quid a te fiat ad me velim scribas. Non enim, ut vere loquamur, tam rebus novis quam tuis litteris delector. Ego mecum praeter Dionysium eduxi neminem, nec metuo tamen ne mihi sermo desit: ...... maximo opere delector. Tu Luceio nostrum librum dabis. Demetrii Magnetis tibi mitto, statim ut sit qui a te mihi epistolam referat.

XII.

M. Cicero Attico significat quid egerit cum Egnatio et cum Macrone eumque invitat, ut secum postridie Kalend. cenet. Scripta epistola est a. u. c. 699.

CICERO ATTICO S.

Egnatius Romae est. Sed ego cum eo de re Halimeti

vehementer Antii egi. Graviter se acturum cum Aquilio confirmavit. Videbis ergo hominem, si voles. Macroni vix videor praesto esse: esse enim Idibus auctionem Larini video et biduum praeterea. Id tu, quoniam Macronem tanti facis, ignoscas mi velim. Sed, si me diligis, postridie Kalend. cena apud me cum Pilia. Prorsus id facies. Kalend. cogito in hortis Crassipedis, quasi in deversorio, cenare. Facio fraudem senatus consulto. Inde domum cenatus, ut sim mane praesto Miloni. Ibi te igitur videbo et promovebo. Domus te nostra tota salutat.

XIII.

M. Cicero significat se venisse a. d. XVII. Kal. Dec. in Tusculanum, fore Romae a. d. XIII. Kal., propter nuptias Milonis et comitiorum opinionem de altercationibus in senatu factis, rogat Atticum ut se de omnibus rebus urbanis edoceat, de Crasso, de libris oratoriis, quos in manu habeat. Scripsit in Tusculano a. u. c. 699.

CICERO ATTICO S.

1. Nos in Tusculanum venisse a. d. XVII. Kal. Decembr. video te scire. Ibi Dionysius nobis praesto fuit. Romae a. d. XIII. Kalend. volumus esse. Quid dico, volumus? Immo vero cogimur. Milonis nuptiae, comitiorum non nulla opinio est. Ego, ut sit rata, afuisse me in altercationibus, quas in senatu factas audio, fero non moleste. Nam aut defendissem quod non placeret aut defuissem cui non oporteret. Sed mehercule velim res istas et praesentem statum rei publicae et quo animo consules ferant hunc σκυλμὸν rescribas ad me, quantum potest. Valde sum ὀξύπεινος et, si quaeris, omnia mihi sunt suspecta. 2. Crassum quidem nostrum minore dignitate aiunt profectum paludatum quam olim aequalem eius L. Paullum iterum consulem. O hominem nequam! De libris oratoriis factum est a me diligenter. Diu multumque in manibus fuerunt: describas licet. Illud etiam [atque etiam] te rogo, τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς, ne istuc hospes veniam.

XIV.

De itinere et valetudine Attici, de libris Attici a se utendis, si quid forte novi habeat, ut ad se scribat et itinere confecto se revisat. Scripta epistola est in Cumano a. u. c. 700.

CICERO ATTICO S.

1. Vestorius noster me per litteras fecit certiorem te Roma a. d. VI. Id. Mai. putare profectum esse, tardius quam dixerat, quod minus valuisses. Si iam melius vales, vehementer gaudeo. Velim domum ad te scribas, ut mihi tui libri pateant non secus ac si ipse adesses, quum caeteri tum Varronis. Est enim mihi utendum quibusdam rebus ex his libris ad eos, quos in manibus habeo, quos, ut spero, tibi valde probabo. 2. Tu velim, si quid forte novi habes maxime a Quinto fratre, deinde a C. Caesare, et si quid forte de comitiis, de re publica — soles enim tu haec festive odorari —, scribas ad me: si nil habebis, tamen scribas aliquid. Numquam enim mihi tua epistola aut intempestiva aut loquax visa est. Maxime autem rogo rebus tuis totoque itinere ex sententia confecto nos quam primum revisas Dionysium iube salvere. Cura ut valeas.

XV.

De Eutychide manu misso, de itinere Attici Asiatico, de litteris suis ad Atticum in Epirum missis, de iudiciis Romae factis, quibus Sufenas et Cato absoluti, Procilius condemnatus sit, de causa Reatinorum, de victu cum Axio, de reditu Romam Fonteii causa a. d. VII. Id. Quinct., de spectaculis et ludis, de ambitu propter comitia instantia, de quibus mox accuratius scripturum se promittit, si facta sint, de defensione Messii et de caeteris, ad quas se paret, defensionibus, de Q. fratre in Britanniam cum Caesare profecto, de Dionysio a se exspectato. Scripta epistola est Romae a. u. c. 700.

CICERO ATTICO S.

1. De Eutychide gratum, qui vetere praenomine, novo nomine T. erit Caecilius, ut est ex me et ex te iunctus Dionysius, M. Pomponius. Valde mehercule mihi gratum, si Eutychides tuam erga me benevolentiam cognoscet et suam illam in meo dolore *συμπάθειαν* neque tum mihi obscuram neque post ingratam fuisse. 2. Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse. Numquam enim tu sine iustissima

causa tam longe a tot tuis et hominibus et rebus carissimis et suavissimis abesse voluisses. Sed humanitatem tuam amoremque in tuos reditus celeritas declarabit. Sed vereor ne lepore te suo detineat diutius rhetor Clodius et homo pereruditus, ut aiunt, et nunc quidem deditus Graecis litteris Pituanius. Sed, si vis homo esse, recipe te ad nos ad quod tempus confirmasti. Cum illis tamen, quum salvi venerint, Romae vivere licebit. 3. Avere te scribis accipere aliquid a me litterarum: dedi ac multis quidem de rebus, *ἡμερολεγδὸν* perscripta omnia, sed, ut coniicio, quoniam mihi non videris in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror. Genus autem mearum ad te quidem litterarum eius modi fere est, ut non libeat cuiquam dare, nisi de quo exploratum sit tibi eum redditurum. 4. Nunc Romanas res accipe. A. d. III. Non. Quinct. Sufenas et Cato absoluti, Procilius condemnatus. Ex quo intellectum est *τρισαρειοπαγίτας* ambitum, comitia, interregnum, maiestatem, totam denique rem publicam flocci non facere. Debemus patrem familias domi suae occidere nolle, neque tamen id ipsum abunde: nam absolverunt XXII., condemnarunt XXIIX. Publius sane diserto epilogo criminans mentes iudicum commoverat. Hortalus in ea causa fuit, cuius modi solet. Nos verbum nullum. Verita est enim pusilla, quae nunc laborat, ne animum Publii offenderet. 5. His rebus actis Reatini me ad sua *τέμπη* duxerunt, ut agerem causam contra Interamnates apud consulem et decem legatos, quod lacus Velinus, a M'. Curio emissus, interciso monte, in Narem defluit: ex quo est illa siccata et humida tamen modice Rosia. Vixi cum Axio: qui etiam me ad Septem aquas duxit. 6. Redii Romam Fonteii causa a. d. VII. Idus Quinct. Veni in spectaculum, primum magno et aequabili plausu — sed hoc ne curaris: ego ineptus qui scripserim —, deinde Antiphonti operam. Is erat ante manu missus quam productus. Ne diutius pendeas, palmam tulit. Sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, nihil tam . . . . . . Verum haec tu tecum habeto. In Andromacha tamen maior fuit quam Astyanax: in caeteris parem habuit neminem. Quaeris nunc de Arbuscula: valde placuit. Ludi magnifici et grati. Ve-

natio in aliud tempus dilata. 7. Sequere nunc me in campum. Ardet ambitus: σῆμα δέ τοι ἐρέω. Fenus ex triente Idib. Quinct. factum erat bessibus. Dices, istuc quidem non moleste fero. O virum! o civem! Memmium Caesaris omnes opes confirmant. Cum eo Domitium consules iunxerunt, qua pactione, epistolae committere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro studet, sed utrum fronte an mente dubitatur? Ἐξοχὴ in nullo est: pecunia omnium dignitatem exaequat. Messala languet, non quo aut animus desit aut amici, sed coitio consulum et Pompeius obsunt. Ea comitia puto fore ut ducantur. Tribunicii candidati iurarunt se arbitrio Catonis petituros. Apud eum HS. quingena deposuerunt, ut, qui a Catone damnatus esset, id perderet et competitoribus tribueretur. 8. Haec ego pridie scribebam, quam comitia fore putabantur. Sed ad te, v. Kal. Sext. si facta erunt et tabellarius non erit profectus, tota comitia perscribam: quae si, ut putantur, gratuita fuerint, plus unus Cato potuerit quam [omnes leges] omnesque iudices. 9. Messius defendebatur a nobis e legatione revocatus: nam eum Caesari legarat Appius. Servilius edixit ut adesset. Tribus habet Pomptinam, Velinam, Maeciam. Pugnatur acriter: agitur tamen satis. Deinde me expedio ad Drusum, inde ad Scaurum. Parantur orationibus indices gloriosi. Fortasse accedent etiam consules designati: in quibus si Scaurus non fuerit, in hoc iudicio valde laborabit. 10. Ex Quinti fratris litteris suspicor iam eum esse in Britannia. Suspenso animo exspecto quid agat. Illud quidem sumus adepti, quod multis et magnis indiciis possumus iudicare nos Caesari et carissimos et iucundissimos esse. Dionysium velim salvere iubeas et eum roges et hortere, ut quam primum veniat, ut possit Ciceronem meum atque etiam me ipsum erudire.

XVI.

M. Cicero multis ab Attico acceptis litteris ad unam potissimum gravem et plenam rerum rescribit de M. Paccio ab Attico commendato, de M. Varrone in aliquem locum librorum de re publica includendo, de Scaevolae persona in libris de oratore ab Attico desiderata, de re Piliae, de Vestorio, de C. Catone absoluto lege Iunia et Licinia, accu-

sato lege Fufia, de Druso, de Procilio, de Hirro, de senatus consulto, quod consules de provinciis fecerunt, de Messala et Domitio consulibus, ut videbatur, futuris et de ratione comitiorum, de Scauri absoluti liberalitate in populum, de senatu hoc ipso die futuro, de iudiciis, quae viderentur, futuris, de Gabinio absoluto pravitate iudicum, de animo suo in his rebus omnibus, de interregno futuro aut etiam dictatura, de pravitate iudiciorum, de rebus urbanis, de Pomptinii cupiditate triumphi. Haec ad epistolam a Paccio adlatam respondit, deinceps de Q. fratris litteris e Gallia missis, de exitu belli Britannici exspectato, de basilica Aemilia in foro aedificata et aliis aedificationibus, de Attici itinere Asiatico et commercio litterarum inter se et Atticum. Scripsit Romae Kal. Octobr. a. u. c. 700.

CICERO ATTICO S.

1. Occupationum mearum vel hoc signum erit, quod epistola librarii manu est. De epistolarum frequentia te nihil accuso, sed pleraeque tantum modo mihi nunciabant ubi esses, quod erant abs te, vel etiam significabant recte esse. Quo in genere maxime delectarunt duae, fere eodem tempore abs te Buthroto datae. Scire enim volebam te commode navigasse. Sed haec epistolarum frequentia non tam ubertate sua quam celeritate delectavit. Illa fuit gravis et plena rerum, quam mihi M. Paccius, hospes tuus, reddidit. Ad eam rescribam igitur, et hoc quidem primum: Paccio et verbis et re ostendi quid tua commendatio ponderis haberet. Itaque in intimis est meis, quum antea notus non fuisset. Nunc pergam ad caetera. 2. Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modo erit locus. Sed nosti genus dialogorum meorum: ut in oratoriis, quos tu in caelum fers, non mentio potuit fieri cuiusquam ab iis, qui disputant, nisi eius, qui illis notus aut auditus esset: hanc ego de re publica, quam institui, disputationem in Africani personam et Phili et Laelii et Manilii contuli: adiunxi adolescentes, Q. Tuberonem, P. Rutilium, duos Laelii generos, Scaevolam et Fannium. Itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utor prooemiis, ut Ἀριστοτέλης in iis, quos ἐξωτερικοὺς vocat, aliquid efficere, ut non sine causa istum appellarem: id quod intelligo tibi placere. Utinam modo co nata efficere possim! Rem enim, quod te non fugit, magnam complexus sum et gravem et plurimi ocii, quo ego maxime egeo. 3. Quod in iis libris, quos laudas, personam desideras

Scaevolae, non eam temere dimovi, sed feci idem, quod in πολιτείᾳ deus ille noster Plato. Quum in Piraeeum Socrates venisset ad Cephalum, locupletem et festivum senem, quoad primus ille sermo haberetur, adest in disputando senex, deinde quum ipse quoque commodissime locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere neque postea revertitur. Credo Platonem vix putasse satis consonum fore, si hominem id aetatis in tam longo sermone diutius retinuisset. Multo ego magis hoc mihi cavendum putavi in Scaevola, qui et aetate et valetudine erat ea, qua esse meministi, et iis honoribus, ut vix satis decorum videretur eum plures dies esse in Crassi Tusculano. Et erat primi libri sermo non alienus a Scaevolae studiis. Reliqui libri τεχνολογίαν habent, ut scis. Huic ioculatorem senem illum, ut noras, interesse sane nolui. — 4. De re Piliae, quod scribis, erit mihi curae. Etenim est luculenta res, Aureliani, ut scribis, indiciis, et in eo me etiam Tulliae meae venditabo. Vestorio non desum. Gratum enim tibi id esse intelligo et ut ille intelligat curo. Sed scis, qui? quum habeat duo faciles, nihil difficilius. 5. Nunc ad ea, quae quaeris de C. Catone. Lege Iunia et Licinia scis absolutum: Fufia ego tibi nuncio absolutum iri, neque patronis suis tam libentibus quam accusatoribus. Is tamen et mecum et cum Milone in gratiam rediit. Drusus reus est factus a Lucretio, iudicibus reiiciendis a. d. v. Non. Quinct. De Procilio rumores non boni, sed iudicia nosti. Hirrus cum Domitio in gratia est. Senatus consultum, quod hic consules de provinciis fecerunt, QUICUMQUE POSTHAC — non mihi ut qui ... .. 6. ... Iam intelligebamus enunciationem illam Memmii valde Caesari displicere. Messala noster et eius Domitius competitor liberalis in populo valde fuit. Nihil gratius. Certi erant consules. At senatus decrevit, ut tacitum iudicium ante comitia fieret. Ab iis consiliis, quae erant omnibus sortita in singulos candidatos, magnus timor candidatorum. Sed quidam iudices, in his Opimius, Veiento, Antius, tribunos pl. appellarunt, ne iniussu populi iudicarent. Res cedit. Comitia dilata ex senatus consulto, dum lex de tacito iudicio ferretur. Venit legi dies, Terentius intercessit. Consules, qui illud levi brachio egissent, rem ad senatum detulerunt. Hic Ab-

dera, non tacente me. Dices: Tamen tu non quiescis? Ignosce, vix possum. Verum tamen quid tam ridiculum? Senatus decreverat, ne prius comitia haberentur quam lex lata esset: si qui intercessisset, res integra referretur. Coepta ferri leviter, intercessum non invitis, res ad senatum: de ea re ita censuerunt, comitia primo quoque tempore haberi esse e re publica. 7. Scaurus, qui erat paucis diebus illis absolutus, quum ego partem eius ornatissime defendissem, obnuntiationibus per Scaevolam interpositis singulis diebus usque ad pridie Kal. Octobr., quo ego haec die scripsi, sublatis, populo tributim domi suae satis fecerat. Sed tamen, etsi uberior liberalitas huius, gratior esse videbatur eorum, qui occuparant. Cuperem vultum videre tuum, quum haec legeres. Nam profecto † rem habes ut nullam, haec negocia multarum nundinarum fore. Sed senatus hodie fuerat futurus, id est, Kal. Octobribus. Iam enim luciscit. Ibi loquetur praeter Antium et Favonium libere nemo. Nam Cato aegrotat. De me nihil timueris, sed tamen promitto nihil. 8. Quid, quaeris, aliud? Iudicia, credo. 'Drusus, Scaurus non fecisse videntur'. Tres candidati fore rei putabantur, Domitius a Memmio, Messala a Q. Pompeio Rufo, Scaurus a Triario aut a L. Caesare. Quid poteris, inquies, pro iis dicere? Ne vivam, si scio. In illis quidem tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperio. 9. Nunc, ut opinionem habeas rerum, ferendum est. Quaeris ego me ut gesserim? Constanter et libere. Quid? ille, inquies, ut ferebat? Humaniter, meaeque dignitatis, quoad mihi satis factum esset, habendam sibi rationem putabat. Quo modo ergo absolutus? Omnino *γοργεῖα γυμνά*: accusatorum incredibilis infantia, id est, L. Lentuli, L. F., quem fremunt omnes praevaricatum, deinde Pompeii mira contentio, iudicum sordes. At tamen XXXII. condemnarunt, XXXIIX. absolverunt. Iudicia reliqua impendent: nondum est plane expeditus. 10. Dices: Tu ergo haec quo modo fers? Belle mehercule et in eo me valde amo. Amisimus, mi Pomponi, omnem non modo sucum ac sanguinem, sed etiam colorem et speciem pristinam civitatis. Nulla est res publica, quae delectet, in qua acquiescam. Idne igitur, inquies, facile fers? Id ipsum. Recordor enim quam bella paullisper nobis gubernantibus civitas fuerit, quae mihi

gratia relata sit. Nullus dolor me angit unum omnia posse, dirumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt: multa mihi dant solacia, nec tamen ego de meo statu demigro, quaeque vita maxime est ad naturam, ad eam me refero, ad litteras et studia nostra: dicendi laborem delectatione oratoria consolor. Domus me et rura nostra delectant. Non recordor unde ceciderim, sed unde surrexerim. Fratrem mecum et te si habebo, per me ista pedibus trahantur, vobis *συμφιλοσοφῆσαι* possum. Locus ille animi nostri, stomachus ubi habitabat olim, concalluit. Privata modo et domestica nos delectant. Miram securitatem videbis, cuius plurimae mehercule partes sunt in tuo reditu. Nemo enim in terris est mihi tam consentientibus sensibus. 11. Sed accipe alia. Res fluit ad interregnum et est non nullus odor dictaturae, sermo quidem multus, qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuvit. Candidati consulares omnes rei ambitus. Accedit etiam Gabinius, quem P. Sulla non dubitans quin foris esset postularat, contra dicente et nihil obtinente Torquato. Sed omnes absolventur nec posthac quisquam damnabitur nisi qui hominem occiderit. Hoc tamen agitur severius, itaque iudicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est. Multi alii urbani ne respondent quidem. 12. Quid aliud novi? Et tamen: absoluto Gabinio stomachantes alii iudices hora post Antiochum Gabinium nescio quem e Sopolidis pictoribus, libertum, accensum Gabinii, lege Papia condemnarunt. Itaque dixit statim † reus P. lege maiestatis. *οὔ σ' οἶδ' Ἄρης ἅμα Παφίῃ*; Pomptinius vult a. d. IV. Non. Novembr. triumphare. Huic ob viam Cato et Servilius praetores aperte et Q. Mucius tribunus. Negant enim latum de imperio, et est latum hercule insulse. Sed erit cum Pomptinio Appius consul. Cato tamen adfirmat se vivo illum non triumphaturum. Id ego puto, ut multa eiusdem, ad nihil recasurum. Appius sine lege, suo sumptu, in Ciliciam cogitat. — 13. Paccianae epistolae respondi: cognosce caetera. Ex fratris litteris incredibilia quaedam de Caesaris in me amore cognovi, eaque sunt ipsius Caesaris uberrimis litteris confirmata. Britannici belli exitus exspectatur. Constat enim aditus insulae esse munitos mirificis molibus. Etiam illud iam cognitum est, neque argenti scripulum esse ullum in illa in-

sula neque ullam spem praedae nisi ex mancipiis, ex quibus nullos puto te litteris aut musicis eruditos exspectare. 14. Paullus in medio foro basilicam iam paene texuit iisdem antiquis columnis: illam autem, quam locavit, facit magnificentissimam. Quid quaeris? Nihil gratius illo monumento, nihil gloriosius. Itaque Caesaris amici — me dico et Oppium, dirumparis licet — in monumentum illud, quod tu tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus et usque ad atrium Libertatis explicaremus, contempsimus sexcentiens HS. Cum privatis non poterat transigi minore pecunia. Efficiemus rem gloriosissimam. Nam in campo Martio saepta tributis comitiis marmorea sumus et tecta facturi eaque cingemus excelsa porticu, ut mille passuum conficiatur: simul adiungetur huic operi villa etiam publica. Dices: 'Quid mihi hoc monumentum proderit?' Quid, celabo te res Romanas? Non enim te puto de lustro, quod iam desperatum est, aut de iudiciis, quae lege Coctia fiant, quaerere. 15. Nunc te obiurgari patere, si iure. Scribis enim in ea epistola, quam C. Decimius mihi reddidit Buthroto datam, in Asiam tibi eundum esse te arbitrari. Mihi mehercule nihil videbatur esse in quo tantulum interesset utrum per procuratores ageres an per te ipsum: ut abis totiens et tam longe abes. Sed haec mallem integra re tecum egisse. Profecto enim aliquid egissem. Nunc reprimam susceptam obiurgationem. Utinam valeat ad celeritatem reditus tui! Ego ad te propterea minus saepe scribo, quod certum non habeo ubi sis aut ubi futurus sis. Huic tamen nescio cui, quod videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse litteras. Tu, quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quae tempora te exspectemus facias me certiorem velim et de Eutychide quid egeris.

XVII.

M. Cicero Attico significat sibi gratissimum fuisse nuncium de eius adventu, quem iam Romam accedere optat, de candidatis consulatus Messala, Domitio, Memmio, de litteris a Q. fratre et a Caesare a littoribus Britanniae acceptis, de summo suo desiderio Attici. Scripsit Romae a. u. c. 700.

CICERO ATTICO S.

1. O exspectatas mihi tuas litteras! o gratum adventum!

o constantiam promissi et fidem miram! o navigationem amandam! quam mehercule ego valde timebam, recordans superioris tuae transmissionis δέῤῥεις. Sed, nisi fallor, citius te quam scribis videbo. Credo enim te putasse tuas mulieres in Apulia esse, quod quum secus erit, quid te Apulia moretur? Nam Vestorio dandi sunt dies et ille Latinus ἀττικισμὸς ex intervallo regustandus. Quin tu huc advolas et invisis illius nostrae rei publicae † germanae † putavi de nummis ante comitia tributim uno loco divisis palam, inde absolutum Gabinium. † detur esse valiturum. 2. De Messala quod quaeris, quid scribam nescio: numquam ego vidi tam pares candidatos. Messalae copias nosti. Scaurum Triarius reum fecit. Si quaeris, nulla est magno operē commota συμπάθεια. Sed tamen habet aedilitas eius memoriam non ingratam, et est pondus apud rusticos in patris memoria. Reliqui duo plebeii sic exaequantur, ut Domitius valeat amicis, adiuvetur tamen non [minus] gratissimo munere, Memmius Caesaris commendetur militibus, Pompeii gratia nitatur. Quibus si non valuerit, putant fore aliquem qui comitia in adventum Caesaris detrudat, Catone praesertim absoluto. 3. Ab Quinto fratre et a Caesare accepi a. d. IX. Kalend. Novembr. litteras, datas a littoribus Britanniae proximo a. d. VI. Kalend. Octobr. Confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla praeda, imperata tamen pecunia, exercitum Britannia reportabant. Q. Pilius erat iam ad Caesarem profectus. Tu, si aut amor in te est nostri ac tuorum aut ulla veritas, aut si etiam sapis ac frui tuis commodis cogitas, adventare et prope adesse iam debes. Non mehercule aequo animo te careo. Te autem quid mirum, qui Dionysium tanto opere desiderem? quem quidem abs te, quum dies venerit, et ego et Cicero meus flagitabit. Abs te proximas litteras habebam Epheso a. d. V. Id. Sext. datas.

XVIII.

De commercio litterarum, de infamia consulum, de C. Memmio, de Caesaris in Q. fratrem amore, de confiicione sua, de Dionysio et adventu Attici. Scripsit a. u. c. 700.

CICERO ATTICO S.

1. Puto te existimare me nunc oblitum consuetudinis et instituti mei rarius ad te scribere quam solebam, sed, quon-

iam loca et itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum neque Athenas neque in Asiam neque cuiquam nisi ad te ipsum proficiscenti dedi litteras. Neque enim sunt eae epistolae nostrae, quae si perlatae non sint, nihil ea res nos offensura sit, quae tantum habent mysteriorum, ut eas ne librariis quidem fere committamus. 2. Lepidum quo excidat: consules flagrant infamia, quod C. Memmius candidatus pactionem in senatu recitavit, quam ipse et suus competitor Domitius cum consulibus fecissent, uti ambo HS. quadragena consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tris augures dedissent, qui se adfuisse dicerent, quum lex curiata ferretur, quae lata non esset, et duo consulares, qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo adfuisse, quum omnino ne senatus quidem [eo die] fuisset. Haec pactio non verbis, sed nominibus et perscriptionibus, multorum tabulis quum esse facta diceretur, prolata a Memmio est nominibus inductis, auctore Pompeio. Hic Appius erat idem Nihil sane iacturae. Corruerat alter et plane, inquam, iacebat. 3. Memmius autem dirempta coitione invito Calvino plane refrixerat, et eo magis nunc cogitare dictaturam, ruere iustitio et omnium rerum licentia. Perspice aequitatem animi mei et ludum et contemptionem Selicianae unciae et mehercule cum Caesare suavissimam coniunctionem — haec enim me una ex hoc naufragio tabula delectat —, qui quidem Quintum meum tuumque, di boni! quem ad modum tractat honore, dignitate, gratia! non secus ac si ego essem imperator. Hiberna legionum eligendi optio delata commodum, ut ad me scribit. Hunc tu non ames? quem igitur istorum? Sed heus tu, scripseramne tibi me esse legatum Pompeio? et extra urbem quidem fore ex Idib. Ian.? Visum est hoc mihi ad multa quadrare. Sed quid plura? Coram, opinor, reliqua, ut tu tamen aliquid exspectes. Dionysio plurimam salutem, cui quidem ego non modo servavi, sed etiam aedificavi locum. Quid quaeris? ad summam laetitiam meam, quam ex tuo reditu capio, magnus illius adventu cumulus accedet. Quo die ad me venies, tu, si me amas, apud me cum tuis maneas.

LIBER V.

I.

Quum M. Ciceroni a. u. c. 703. Cilicia provincia suscipienda esset, iam Attico ex hoc ipso itinere hanc et quae deinceps sequuntur, epistolas mittit. Et in hac quidem prima agit de Annio Saturnino, de satisdationibus praediorum, de negocio cum Oppio transigendo, de uxore Q. fratris, sorore Attici eiusque inhumanitate in Q. fratrem, de mandatis suis, de A. Torquato, quem Minturnis amantissime dimiserit. Scripta epistola est in itinere fortasse Minturnis a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Ego vero et tuum in discessu vidi animum et meo sum ipse testis. Quo magis erit tibi videndum ne quid novi decernatur, ut hoc nostrum desiderium ne plus sit annuum. 2. De Annio Saturnino curasti probe. De satis dando vero te rogo, quoad eris Romae, tu ut satis des. Et sunt aliquot satisdationes secundum mancipium, veluti Memmianorum praediorum vel Atilianorum. De Oppio factum est ut volui et maxime, quod DCCC. aperuisti: quae quidem ego utique vel versura facta solvi volo, ne extrema exactio nostrorum nominum exspectetur. 3. Nunc venio ad transversum illum extremae epistolae tuae versiculum, in quo me admones de sorore. Quae res se sic habet. Ut veni in Arpinas, quum ad me frater venisset, in primis nobis sermo isque multus de te fuit: ex quo veni ad ea, quae fueramus ego et tu inter nos de sorore in Tusculano locuti. Nihil tam vidi mite, nihil tam placatum, quam tum meus frater erat in sororem tuam, ut etiam, si qua fuerat ex ratione sumptus offensio, non appareret. Illo sic die. Postridie ex Arpinati profecti sumus. Ut in Arcano Quintus maneret dies fecit, ego Aquini, sed prandimus in Arcano. Nosti hunc fundum. Quo ut venimus, humanissime Quintus: 'Pomponia', inquit, 'tu invita mulieres, ego accivero pueros'. Nihil potuit, mihi quidem ut visum est, dulcius, idque quum verbis tum etiam animo ac vultu. At illa audientibus nobis: 'Ego sum', inquit, 'hic hospita'. Id autem ex eo, ut opinor, quod antecesserat Statius, ut prandium nobis vi-

deret. Tum Quintus: 'En', inquit mihi, 'haec ego patior cotidie'. 4. Dices: 'Quid, quaeso, istuc erat'? Magnum: itaque me ipsum commoverat: sic absurde et aspere verbis vultuque responderat. Dissimulavi dolens. Discubuimus omnes praeter illam, cui tamen Quintus de mensa misit, illa reiecit. Quid multa? nihil meo fratre lenius, nihil asperius tua sorore mihi visum est, et multa praetereo, quae tum mihi maiori stomacho quam ipsi Quinto fuerunt. Ego inde Aquinum, Quintus in Arcano remansit et Aquinum ad me postridie mane venit mihique narravit nec secum illam dormire voluisse et, quum discessura esset, fuisse eius modi, qualem ego vidissem. Quid quaeris? Vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem ei meo iudicio illo die defuisse. Haec ad te scripsi fortasse pluribus, quam necesse fuit, ut videres tuas quoque esse partes instituendi et monendi. 5. Reliquum est ut ante quam proficiscare mandata nostra exhaurias, scribas ad me omnia, Pomptinium extrudas, quum profectus eris, cures ut sciam. Sic habeas, nihil mehercule te mihi nec carius esse nec suavius. A. Torquatum amantissime dimisi Minturnis, optimum virum: cui me ad te scripsisse aliquid in sermone significes velim.

II.

De itineris sui ratione, de Hortensio, qui ad se in Cumanum venerit et mandata sua petierit, de Rufionis strategemate, qui ad se non venerit, sed in emporio Puteolanorum a se visus sit, de provincia sibi post annum non proroganda, de litteris ab Attico exspectatis et rumore de Transpadanis. Scripta epistola est in Pompeiano a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. A. d. VI. Id. Mai. quum has dabam litteras, ex Pompeiano proficiscebar, ut eo die manerem in Trebulano apud Pontium. Deinde cogitabam sine ulla mora iusta itinera facere. In Cumano quum essem, venit ad me, quod mihi pergratum fuit, noster Hortensius: cui deposcenti mea mandata caetera universe mandavi, illud proprie, ne pateretur, quantum esset in ipso, prorogari nobis provinciam. In quo eum tu velim confirmes gratumque mihi fecisse dicas, quod et venerit ad me et hoc mihi praetereaque si quid opus esset

promiserit. Confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum, quem ad annum tribunum pl. videbam fore. 2. Habuimus in Cumano quasi pusillam Romam: tanta erat in his locis multitudo, quum interim Rufio noster, quod se a Vestorio observari videbat, strategemate hominem percussit. Nam ad me non accessit. Itane? quum Hortensius veniret et infirmus et tam longe et Hortensius, quum maxima praeterea multitudo, ille non venit? Non, inquam. Non vidisti igitur hominem, inquies? Qui potui non videre, quum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo illum agentem aliquid, credo, salutavi: post etiam iussi valere, quum me exiens e sua villa 'Numquid vellem' rogasset. Hunc hominem parum gratum quisquam putet? aut non in eo ipso laudandum, quod audiri non laborarit? 3. Sed redeo ad illud. Noli putare mihi aliam consolationem esse huius ingentis molestiae, nisi quod spero non longiorem annua fore. Hoc me ita velle multi non credunt ex consuetudine aliorum. Tu, qui scis, omnem diligentiam adhibebis, tum scilicet, quum id agi debebit. Quum ex Epiro redieris, de re publica scribas ad me velim, si quid erit quod odorere. Nondum enim satis huc erat adlatum quo modo Caesar ferret de auctoritate perscripta, eratque rumor de Transpadanis, eos iussos IIII. viros creare. Quod si ita est, magnos motus timeo. Sed aliquid ex Pompeio sciam.

III.

M. Cicero acceptis in Trebulano apud Pontium Attici litteris de re publica ab eo edoceri cupit propter oppidanorum rumores: ad quas litteras sibi Atticus rescribi velit nescit. De Lentulo, de Dionysio, de Nicanore. Data est epistola a Pontio ex Trebulano a. d. V. Id. Mai. a. u. c. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. A. d. VI. Id. Mai. veni in Trebulanum ad Pontium. Ibi mihi tuae litterae binae redditae sunt tertio abs te die: eodem autem exiens e Pompeiano Philotimo dederam ad te litteras. Nec vero nunc erat sane quod scriberem. Qui de re publica rumores scribe, quaeso. In oppidis enim summum video timorem, sed multa inania. Quid de his cogites

et quando scire velim. 2. Ad quas litteras tibi rescribi velis nescio. Nullas enim adhuc acceperam, praeter quae mihi binae simul in Trebulano redditae sunt, quarum alterae edictum P. Licinii habebant, erant autem Non. Mai. datae, alterae rescriptae ad meas Minturnenses. Quam vereor ne quid fuerit σπουδαιότερον in iis, quas non accepi, quibus rescribi vis! 3. Apud Lentulum ponam te in gratia. Dionysius nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi dat egregiam. Iam deest quod scribam, et lucet. Beneventum cogitabam hodie. Nostra continentia et diligentia † esse satis, faciemus satis. A Pontio, ex Trebulano a. d. v. Id. Mai.

IV.

M. Cicero Attico scribit se iam binas illas litteras, quarum mentionem fecisset in litteris superioribus, accepisse Beneventi: ad has igitur illi de suis et aliorum rebus ac negociis respondet. Scripta epistola est Beneventi a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Beneventum veni a. d. v. Id. Mai. Ibi accepi eas litteras, quas tu superioribus litteris significaveras te dedisse, ad quas ego ipso eo die dederam ex Trebulano a Pontio. Ac binas quidem tuas Beneventi accepi, quarum alteras Funisulanus multo mane mihi dedit, alteras scriba Tullius. Gratissima est mihi tua cura de illo meo primo et maximo mandato. Sed tua profectio spem meam debilitat. † Ac me ille illud quidem labat non quo, sed inopia cogimur eo contenti esse. De illo altero, quem scribis tibi visum esse non alienum, vereor adduci ut nostra possit, et tu ais δυσδιάγνωστον esse. Equidem sum facilis, sed tu aberis, † et me absente res, habebis mei rationem. Nam posset aliquid, si utervis nostrum adesset, agente Servilia, Servio fieri probabile. Nunc, si iam res placeat, agendi tamen viam non video. 2. Nunc venio ad illam epistolam, quam accepi a Tullio. De Marcello fecisti diligenter. Igitur senatus consultum si erit factum, scribes ad me: sin minus, rem tamen conficies. Mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. Sed non dubito quin senatus consultum expeditum sit, in quo praesertim sit compendium populi. De

Torquato probe. De Masone et Ligure, quum venerint. De illo, quod Chaerippus: quoniam hic quoque πρόσνευσιν sustulisti, o provincia! etiamne hic mihi curandus est? Curandus autem hactenus, ne quid ad senatum 'consule', aut 'numera'! Nam de caeteris .... Sed tamen commode, quod cum Scrofa. De Pomptinio, recte scribis. Est enim ita, ut, si ante Kalend. Iun. Brundusii futurus sit, minus urguendi fuerint M. Anneius et Tullius. 3. Quae de Sicinio audisti, ea mihi probantur, modo ne illa exceptio in aliquem incurrat bene de nobis meritum. Sed considerabimus: rem enim probo. De nostro itinere quum statuero, de quinque praefectis quid Pompeius facturus sit quum ex ipso cognoro, faciam ut scias. De Oppio bene curasti, quod ei DCCC. exposuisti: idque, quoniam Philotimum habes, perfice et cognosce rationem, et, ut agam amplius, si me amas, prius quam proficiscaris effice: magna me cura levaris. 4. Habes ad omnia. Etsi paene praeterii chartam tibi deesse: mea captio est, si quidem eius inopia minus multa ad me scribis. Tu vero aufer ducentos. Etsi meam in eo parcimoniam huius paginae contractio significat, dum acta et rumores vellet. Iam, si qua certa habes de Caesare, exspecto litteras, et alias Pomptinio de omnibus rebus diligenter dabis.

V.

M. Cicero Attico significat sibi scribendi materiem paene nullam esse, ipsius litteris Brundusii se exspectare de rebus omnibus, scire vult quo suas ad Atticum litteras mittat, suasque res ei commendat. Scripsit Venusiae a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Plane deest quod scribam. Nam nec quod mandem habeo — nihil enim praetermissum est — nec quod narrem — novi enim nihil — nec iocandi locus est: ita me multa sollicitant. Tantum tamen scito, Idibus Mai. nos Venusia mane proficiscentes has dedisse. Eo autem die credo aliquid actum in senatu. Sequantur igitur nos tuae litterae, quibus non modo res omnes, sed etiam rumores cognoscamus. Eas accipiemus Brundusii. Ibi enim Pomptinium ad eam diem,

quam tu scripsisti, exspectare consilium est. 2. Nos Tarenti, quos cum Pompeio *διαλόγους* de re publica habuerimus ad te perscribemus, etsi id ipsum scire cupio, quod ad tempus recte ad te scribere possim, id est, quam diu Romae futurus sis, ut aut quo dem posthac litteras sciam aut ne dem frustra. Sed ante quam proficiscare, utique explicatum sit illud HS. xx. et DCCC. Hoc velim in maximis rebus et maxime necessariis habeas, ut, quod auctore te velle coepi, adiutore adsequar.

VI.

M. Cicero Attico scribit se Tarentum venisse et plures dies cum Cn. Pompeio se futurum, tum de litterarum commercio, quam ob rem cupit tempus profectionis Attici cognoscere. Scripta epistola est Tarenti a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Tarentum veni a. d. xv. Kalend. Iun. Quod Pomptinium statueram exspectare, commodissimum duxi dies eos, quoad ille veniret, cum Pompeio consumere, eoque magis, quod ei gratum esse id videbam, qui etiam a me petierit ut secum et apud se essem cotidie: quod concessi libenter. Multos enim eius praeclaros de re publica sermones accipiam, instruar etiam consiliis idoneis ad hoc nostrum negocium. 2. Sed ad te brevior iam in scribendo incipio fieri, dubitans Romaene sis an iam profectus. Quod tamen quoad ignorabo, scribam aliquid potius quam committam ut tibi, quum possint reddi a me litterae, non reddantur. Nec tamen iam habeo quod aut mandem tibi aut narrem. Mandavi omnia, quae quidem tu, ut polliceris, exhauries: narrabo, quum aliquid habebo novi. Illud tamen non desinam, dum adesse [te] putabo, de Caesaris nomine rogare, ut confectum relinquas. Avide exspecto tuas litteras et maxime, ut norim tempus profectionis tuae.

VII.

M. Cicero ad Atticum de sermonibus cum Cn. Pompeio habitis breviter scribit, quod eum iam esse profectum in Epirum suspicatur, Tarenti proficiscens Brundusium a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

Cotidie vel potius in dies singulos breviores litteras ad

te mitto. Cotidie enim magis suspicor te in Epirum iam profectum. Sed tamen, ut mandatum scias me curasse: quot ante, ait se Pompeius quinos praefectos delaturum novos, vacationis, iudiciariam causam. Ego quum triduum cum Pompeio et apud Pompeium fuissem, proficiscebar Brundusium a. d. XIII. Kal. Iunias. Civem illum egregium relinquebam et ad haec, quae timentur, propulsanda paratissimum. Tuas litteras exspectabo, quum ut quid agas tum ut ubi sis sciam.

VIII.

M. Cicero Brundusio post longiorem commorationem cursum exspectans Attico exponit quibus de causis Philotimum in bonis Milonis socium esse voluisset: quod si molestum illi sit, et si idem Fausta uxor Milonis velit, recedere posse Philotimum. Scripta epistola est a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Me et incommoda valetudo, qua iam emerseram, utpote quum sine febri laborassem, et Pomptinii exspectatio, de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum iam diem Brundusii, sed cursum exspectabamus. 2. Tu, si modo es Romae — vix enim puto —: sin es, hoc vehementer animadvertas velim. Roma acceperam litteras, Milonem meum queri per litteras iniuriam meam, quod Philotimus socius esset in bonis suis. Id ego ita fieri volui de C. Duronii sententia, quem et amicissimum Miloni perspexeram et talem virum, qualem tu iudicas, cognoram. Eius autem consilium meumque hoc fuerat, primum ut in potestate nostra esset res, ne illum malus emptor alienus mancipiis, quae permulta secum habet, spoliaret, deinde, ut Faustae, cui cautum ille esse voluisset, ratum esset. Erat etiam illud, ut ipsi nos, si quid servari posset, quam facillime servaremus. 3. Nunc rem totam perspicias velim. Nobis enim scribuntur saepe maiora. Si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta vult, Philotimus, ut ego ei coram dixeram mihique ille receperat, ne sit invito Milone in bonis: nihil nobis fuerat tanti: sin haec leviora sunt, tu iudicabis: loquere cum Duronio. Scripsi etiam ad Camillum, ad Lamiam, eoque magis, quod non confidebam Romae te esse.

Summa erit haec: statues, ut ex fide, fama reque mea videbitur.

IX.

M. Cicero Attico gratias agit de muneribus sibi Actium missis et exponit de ratione itineris sui, de provincia abstinenter administranda, Attici litteras de negociis suis Romanis exspectat et eum rogat, ut omnia faciat ne sibi provincia plus quam annua sit, addit de Cicerone suo, de Dionysio. Scripta epistola est in itinere Athenas versus a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Actium venimus a. d. XVII. Kal. Quinct., quum quidem et Corcyrae et Sybotis muneribus tuis, quae et Areus et meus amicus Eutychides opipare et φιλοπροσηνέστατα nobis congesserant, epulati essemus Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedibus, qui incommodissime navigassemus, et Leucatam flectere molestum videbatur. Actuariis autem minutis Patras accedere sine his impedimentis non satis visum est decorum. Ego, ut saepe tu me currentem hortatus es, cotidie meditor, praecipio meis, faciam denique, ut summa modestia et summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Parthus velim quiescat et fortuna nos iuvet: nostra praestabimus. 2. Tu, quaeso, quid agas, ubi quoque tempore futurus sis, quales res nostras Romae reliqueris, maxime de XX. et DCCC., cura ut sciamus. Id unis diligenter litteris datis, quae ad me utique perferantur, consequere. Illud tamen, quoniam nunc abes, quum id non agitur, aderis autem ad tempus, ut mihi rescripsisti, memento curare per te et per omnes nostros, in primis per Hortensium, ut annus noster maneat suo statu, ne quid novi decernatur. Hoc tibi ita mando, ut dubitem an etiam te rogem, ut pugnes ne intercaletur. Sed non audeo tibi omnia onera imponere. Annum quidem utique teneto. 3. Cicero meus, modestissimus et suavissimus puer, tibi salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi: sed cotidie pluris facio, et mehercule in primis, quod te amat nec tui mentionem intermitti sinit.

X.

M. Cicero Attico scribit se a. d. VII. Kal. Quinct. Athenas venisse ibique Pomptinium quartum iam diem exspectare. De recordatione Attici, de sumptu Athenis nec in se neque in suos nec publice nec privatim facto, de molestia administrandae provinciae, de desiderio suo cognoscendi ubi Atticus sit et quid de rebus suis Romae agatur, de urbe Athenarum, de Aristo, de Xenone. Scripta epistola est Athenis a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Ut Athenas a. d. VII. Kal. Quinct. veneram, exspectabam ibi iam quartum diem Pomptinium, neque de eius adventu certi quidquam habebam. Eram autem totus, crede mihi, tecum, et quamquam sine his per me ipse, tamen acrius vestigiis tuis monitus de te cogitabam. Quid quaeris? Non mehercule alius ullus sermo nisi de te. 2. Sed tu aliquid de me ipso scire fortasse mavis. Haec sunt: adhuc sumptus nec in me aut publice aut privatim nec in quemquam comitum: nihil accipitur lege Iulia, nihil ab hospite: persuasum est omnibus meis serviendum esse famae meae. Belle adhuc. Hoc animadversum Graecorum laude et multo sermone celebratur. Quod superest, elaboratur in hoc a me, sicut tibi sensi placere. Sed haec tum laudemus, quum erunt perorata. 3. Reliqua sunt eius modi, ut meum consilium saepe reprehendam, quod non aliqua ratione ex hoc negocio emerserim. O rem minime aptam meis moribus! O illud verum ἔρδοι τις....! Dices: 'Quid adhuc? Nondum enim in negocio versaris'. Nescio, et puto molestiora restare: etsi haec ipsa fero equidem fronte, ut puto, et vultu bellissimo, sed angor intimis sensibus: ita multa vel iracunde vel insolenter vel in omni genere stultitiae insulse. adroganter et dicuntur et tacentur cotidie. Quae non quo te celem, non perscribo, sed quia δυσεξίλλητα sunt. Itaque admirabere meam βαθύτητα, quum salvi redierimus: tanta mihi μελέτη huius virtutis datur. 4. Ergo haec quoque hactenus. Etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum, quia quid ageres, ubi terrarum esses ne suspicabar quidem, nec hercule umquam tam diu ignarus rerum mearum fui, quid de Caesaris, quid de Milonis nominibus actum

sit, † ac non modo nemo, sed ne rumor quidem quisquam, ut sciremus, in re publica quid ageretur. Qua re si quid erit quod scias de iis rebus, quas putabis scire me velle, per mihi gratum erit, si id curaris ad me perferendum. 5. Quid est praeterea? Nihil sane nisi illud: valde me Athenae delectarunt, urbs dumtaxat et urbis ornamentum et hominum amores in te et in nos quaedam benevolentia. 'Sed multum et philosophia'. *Ἄνω κάτω*. Si quid est, est in Aristo, apud quem eram. Nam Xenonem tuum vel nostrum potius Quinto concesseram, et tamen propter vicinitatem totos dies simul eramus iunctim. Quum primum poteris, tua consilia ad me scribas, ut sciam quid agas, ubi quoque tempore, maxime quando Romae futurus sis.

XI.

M. Cicero Atticum rogat ut operam det ne sibi provincia prorogetur, de Marcello, de Pompeio eiusque voluntate in Hispaniam eundi, de commoratione sua Atheniensi et itinere per Graeciam a se suisque summa abstinentia facto, de mandatis Attici de Xenone, Patrone eiusque causa Memmio a se commendata, de Pilia uxore Attici, de litterarum commercio. Scripta epistola est Athenis a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Hui, totiensne me litteras dedisse Romam, quum ad te nullas darem? At vero posthac frustra potius dabo quam, si recte dari potuerint, committam ut non dem. Ne provincia nobis prorogetur, per fortunas! dum ades, quidquid provideri potest, provide. Non dici potest quam flagrem desiderio urbis, quam vix harum rerum insulsitatem feram. 2. Marcellus foede de Comensi. Etsi ille magistratum non gesserat, erat tamen Transpadanus. Ita mihi videtur non minus stomachi nostro ac Caesari fecisse. Sed hoc ipse viderit. 3. Pompeius mihi quoque videbatur, quod scribis Varronem dicere, in Hispaniam certe iturus. Id ego minime probabam, qui quidem Theophani facile persuasi nihil esse melius quam illum nusquam discedere. Ergo Graecus incumbet. Valet autem auctoritas eius apud illum plurimum. 4. Ego has pridie Nonas Quinct. proficiscens Athenis dedi, quum ibi decem ipsos fuissem dies. Venerat Pomptinius,

una Cn. Volusius, aderat quaestor: tuus unus Tullius aberat. *Ἄφρακτα* Rhodiorum et *δίκροτα* Mytilenaeorum habebam et aliquid *ἐπικώπων*. De Parthis erat silentium. Quod superest, di iuvent! 5. Nos adhuc iter per Graeciam summa cum admiratione fecimus, nec mehercule habeo quod adhuc quem accusem meorum. Videntur mihi nosse [nos] nostram causam et condicionem profectionis suae. Plane serviunt existimationi meae. Quod superest, si verum illud est: *οἵαπερ ἡ δέσποινα*, certe permanebunt. Nihil enim a me fieri ita videbunt, ut sibi sit delinquendi locus. Sin id parum profuerit, fiet aliquid a nobis severius. Nam adhuc lenitate dulces sumus et, ut spero, proficimus aliquantum. Sed ego hanc, ut Siculi dicunt, *ἀνεξίαν* in unum annum meditatus sum. Proinde pugna ne, si quid prorogatum sit, turpis inveniar. 6. Nunc redeo ad quae mihi mandas: † in praefectis excusatio: iis, quos voles, deferto. Non ero tam *μετέωρος*, quam in Appuleio fui. Xenonem tam diligo quam tu, quod ipsum sentire certo scio. Apud Patronem et reliquos barones te in maxima gratia posui et hercule merito tuo feci. Nam mihi is te dixit [te] scripsisse ad se mihi ex illius litteris rem illam curae fuisse, quod ei pergratum erat. Sed quum Patron mecum egisset, ut peterem a vestro Ariopago, *ὑπομνηματισμὸν* tollerent, quem Polycharmo praetore fecerant, commodius visum est et Xenoni et post ipsi Patroni, me ad Memmium scribere, qui pridie, quam ego Athenas veni, Mytilenas profectus erat, ut is ad suos scriberet posse id sua voluntate fieri. Non enim dubitabat Xeno quin ab Ariopagitis invito Memmio impetrari non posset. Memmius autem aedificandi consilium abiecerat, sed erat Patroni iratus. Itaque scripsi ad eum accurate, cuius epistolae misi ad te exemplum. 7. Tu velim Piliam meis verbis consolere: indicabo enim tibi: tu illi nihil dixeris. Accepi fasciculum, in quo erat epistola Piliae: abstuli, aperui, legi: valde scripta est *συμπαθῶς*. Brundusio quae tibi epistolae redditae sunt sine mea, tum videlicet datae sunt, quum ego me non belle haberem. Nam illam † *νομανανδρίαν* excusationem ne acceperis. Cura ut omnia sciam, sed maxime ut valeas.

XII.

M. Cicero Attico exponit de molestiis cursus maritimi Athenis Delum confecti, de Messala de ambitu reo, de exspectatis Attici litteris de rebus urbanis, de negociis suis Romanis. Scripta epistola est in mari ad Delum insulam a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Negocium magnum est navigare atque id mense Quinctili. Sexto die Delum Athenis venimus. Pridie Nonas Quinctil. a Piraeeo ad Zostera, vento molesto, qui nos ibidem Nonis tenuit. A. d. VIII. Idus ad Ceo iucunde. Inde Gyarum saevo vento, non adverso: hinc Scyrum, inde Delum, utroque citius quam vellemus cursum confecimus. Iam nosti *ἄφρακτα* Rhodiorum: nihil quod minus fluctum ferre possit. Itaque erat in animo nihil festinare nec me Delo movere, nisi omnia *ἀκρωτηρίων οὔρια* vidissem. 2. De Messala ad te statim, ut audivi, de Gyaro dedi litteras, et id ipsum consilium nostrum etiam ad Hortensium, cui quidem valde *συνηγωνίων*. Sed tuas de eius iudicii sermonibus et mehercule omni de rei publicae statu litteras exspecto, *πολιτικώτερον* quidem scriptas, quoniam meos cum Thallumeto nostro pervolutas libros, eius modi, inquam, litteras ex quibus ego non quid fiat — nam id vel Helonius, vir gravissimus, potest efficere, cliens tuus —, sed quid futurum sit sciam. Iam, quum haec leges, habebimus consules. Omnia perspicere poteris de Caesare, de Pompeio, de ipsis iudiciis. 3. Nostra autem negocia, quoniam Romae commoraris, amabo te, explica. Cui rei fugerat me rescribere, de strue laterum, plane rogo. De aqua, si quid poterit fieri, eo sis animo, quo soles esse: quam ego quum mea sponte tum tuis sermonibus aestimo plurimi. Ergo tu id conficies. Praeterea, si quid Philippus rogabit, quod in tua re faceres, id velim facias. Plura scribam ad te, quum constitero: nunc eram plane in medio mari.

XIII.

M. Cicero Ephesum se venisse scribit et exponit de multitudine hominum, qui sibi Sami et magis etiam Ephesi praesto fuerint, et de spe sua provinciae administrandae, Attici negocia se Ephesi diligenter curasse, petit ut Atticus curet ne sibi provincia prorogetur, mandata

sua Attico commendat et ut de omnibus rebus, maxime de iudiciorum statu, sibi scribat petit. Scripta epistola est Ephesi a. u. c. 703

CICERO ATTICO S.

1. Ephesum venimus a. d. xi. Kal. Sext. sexagesimo et quingentesimo post pugnam Bovillanam. Navigavimus sine timore et sine nausea, sed tardius propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. De concursu legationum privatorum et de incredibili multitudine, quae mi iam Sami, sed mirabilem in modum Ephesi praesto fuit, aut 'audisse te' puto aut 'quid ad me attinet?' Verum tamen † quum decumanis venissem cum imperio, Graeci quasi Ephesio praetori se alacres obtulerunt. Ex quo te intelligere certo scio multorum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas. Sed, ut spero, utemur ea palaestra, quam a te didicimus, omnibusque satis faciemus et eo facilius, quod in nostra provincia confectae sunt pactiones. Sed hactenus, praesertim quum cenanti mihi nunciaret Cestius se de nocte proficisci. 2. Tua negocia Ephesi curae mihi fuerunt, Thermoque, tametsi ante adventum meum liberalissime erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem et Seium tradidi, Apollonidensem Xenonem commendavi. Omnino omnia se facturum recepit. Ego praeterea rationem Philogeni permutationis eius, quam tecum feci, edidi. Ergo haec quoque hactenus. 3. Redeo ad urbana. Per fortunas! quoniam Romae manes, primum illud praefulci atque praemuni, quaeso, ut simus annui, ne intercaletur quidem. Deinde exhauri mea mandata, maximeque, si quid potest, de illo domestico scrupulum, quem non ignoras, dein de Caesare: cuius in cupiditatem te auctore incubui, nec me piget. Et, si intelligis quam meum sit scire et curare quid in re publica fiat — fiat autem? immo vero etiam quid futurum sit, perscribe ad me omnia, sed diligentissime, in primisque ecquid iudiciorum status aut factorum aut futurorum etiam laboret. De aqua, si curae est, si quid Philippus aget, animadvertes.

XIV.

M. Cicero Attico se Epheso Tralles pervenisse scribit, de provincia, in qua se sperat fore Kal. Sext., bonos nuncios se accepisse, de

adventu suo in Asiam et de rebus in provincia gerendis, de omnibus rebus urbanis ab Attico vult certior fieri suaque omnia ei commendat. Scripsit Trallibus a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Ante quam aliquo loco consedero, neque longas a me neque semper mea manu litteras exspectabis. Quum autem erit spatium, utrumque praestabo. Nunc iter conficiebamus aestuosa et pulverulenta via. Dederam Epheso pridie: has dedi Trallibus. In provincia mea fore me putabam Kal. Sextilibus. Ex ea die, si me amas, *παράπηγμα ἐνιαύσιον* commoveto. Tamen interea haec mihi, quae vellem, adferebantur: primum ocium Parthicum, dein confectae pactiones publicanorum, postremo seditio militum sedata ab Appio stipendiumque eis usque ad Idus Quinct. persolutum. 2. Nos Asia accepit admirabiliter. Adventus noster nemini ne minimo quidem fuit sumptui. Spero meos omnes servire laudi meae. Tamen magno timore sum, sed bene speramus. Omnes iam nostri praeter Tullium tuum venerunt. Erat mihi in animo recta proficisci ad exercitum, aestivos menses reliquos rei militari dare, hibernos iuris dictioni. 3. Tu velim, si me nihilo minus nosti curiosum in re publica quam te, scribas ad me omnia quae sint, quae futura sint. Nihil mihi gratius facere potes, nisi tamen id erit mihi gratissimum, si, quae tibi mandavi, confeceris, in primisque illud *ἐνδόμυχον*, quo mihi scies nihil esse carius. Habes epistolam plenam festinationis et pulveris. Reliquae subtiliores erunt.

XV.

M. Cicero Attico scribit se Laodiceam pervenisse, abstinenter vivere, iter suscepisse Laodicea in Lycaoniam, sed sibi negocium provinciae molestum esse, itaque instat amico ut operam det ne sibi provincia prorogetur, ab eoque petit ut sibi de rebus urbanis scribat. Scripta epistola est Laodiceae a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Laodiceam veni pridie Kal. Sext. Ex hoc die clavum anni movebis. Nihil exoptatius adventu meo, nihil carius. Sed est incredibile quam me negocii taedeat. Non habet

satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi et industriae meae praeclara opera cessat. Quippe, ius Laodiceae me dicere, quum Romae A. Plotius dicat? et quum exercitum noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum exilium? Denique haec non desidero, lucem, forum, urbem, domum, vos desidero. Sed feram, ut potero, sit modo annuum. Si prorogatur, actum est. Verum perfacile resisti potest, tu modo Romae sis. 2. Quaeris quid hic agam? Ita vivam, ut maximos sumptus facio. Mirifice delector hoc instituto. Admirabilis abstinentia ex praeceptis tuis, ut verear ne illud, quod tecum permutavi, versura mihi solvendum sit. Appii vulnera non refrico, sed apparent nec occuli possunt. 3. Iter Laodicea faciebam a. d. III. Non. Sext., quum has litteras dabam, in castra in Lycaoniam: inde ad Taurum cogitabam, ut cum Moeragene signis collatis, si possem, de servo tuo deciderem.

Clitellae bovi
Sunt impositae, cillane, non est nostrum onus.

Sed feremus: modo, si me amas, sim annuus. Adsis tu ad tempus, ut senatum totum excites. Mirifice sollicitus sum, quod iam diu ignota sunt mihi ista omnia. Qua re, ut ad te ante scripsi, quum caetera tum res publica cura ut mihi nota sit. † Plura scribam tarde tibi reddituro, sed dabam familiari homini ac domestico, C. Andronico Puteolano. Tu autem saepe dare tabellariis publicanorum poteris per magistros scripturae et portus nostrarum dioecesium.

XVI.

M. Cicero Attico ex ipso itinere Synnade ad castra scribit se in provinciam miseram ac plane perditam venisse, eo levari civitates, quod nullus sumptus neque in se neque in quemquam suorum fiat, Appium se Tarsum contulisse, de Partho silentium esse, Bibulum non cogitare accedere in provinciam suam. Scripta epistola est a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Etsi in ipso itinere et via discedebant publicanorum tabellarii et eramus in cursu, tamen surripiendum aliquid putavi spatii, ne me immemorem mandati tui putares. Itaque sub-

sedi in ipsa via, dum haec, quae longiorem desiderant orationem, summatim tibi perscriberem. 2. Maxima exspectatione in perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos iam venisse scito pridie Kal. Sextiles, moratos triduum Laodiceae, triduum Apameae, totidem dies Synnade. Audivimus nihil aliud nisi imperata ἐπικεφάλια solvere non posse· ὠνὰς omnium venditas: civitatum gemitus, ploratus: monstra quaedam non hominis, sed ferae nescio cuius immanis. Quid quaeris? taedet omnino eos vitae. 3. Levantur tamen miserae civitates, quod nullus fit sumptus in nos neque in legatos neque in quaestorem neque in quemquam Scito non modo nos foenum aut quod lege Iulia dari sole non accipere, sed ne ligna quidem nec praeter quattuor lectos et tectum quemquam accipere quidquam, multis locis ne tectum quidem et in tabernaculo manere plerumque. Itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vi cis, ex domibus omnibus. Mehercule etiam adventu nostro reviviscunt iustitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis. Itaque opiniones omnium superavit. 4. Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se coniecit Tarsum usque: ibi forum agit. De Partho silentium est, sed tamen concisos equites nostros a barbaris nunciabant ii, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere. Id autem facere ob eam causam dicebant, quod tardius vellet decedere. Nos in castra properabamus, quae aberant bidui.

XVII.

De litterarum commercio, de summa sua suorumque omnium in provincia abstinentia, de Ciceronibus pueris a Deiotaro filio in regnum ductis, de Sestii litteris, quibus acceptis Attico summam suam curam domesticam commendat et eum rogat propter sermones Hortensii ut operam det, ne plus quam annuus sit, de Appio etiam nunc in provincia sua Tarsi forum agente, de vulneribus provinciae gravissimis sine contumelia Appii a se sanandis et de Bruto quid Appius fecerit non celando. Scripta epistola est in itinere ad castra a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Accepi Roma sine epistola tua fasciculum litterarum, in quo, si modo valuisti et Romae fuisti, Philotimi

duco esse culpam, non tuam. Hanc epistolam dictavi sedens in rheda, quum in castra proficiscerer, a quibus aberam bidui. Paucis diebus habebam certos homines quibus darem litteras. Itaque eo me servavi. 2. Nos, tamen etsi hoc te ex aliis audire malo, sic in provincia nos gerimus, quod ad abstinentiam attinet, ut nullus teruncius insumatur in quemquam. Id fit etiam et legatorum et tribunorum et praefectorum diligentia. Nam omnes mirifice συμφιλοδοξοῦσι gloriae meae. Lepta noster mirificus est. Sed nunc propero. Perscribam ad te paucis diebus omnia. 3. Cicerones nostros Deiotarus filius, qui rex ab senatu appellatus est, secum in regnum. Dum in aestivis nos essemus, illum pueris locum esse bellissimum duximus. 4. Sestius ad me scripsit quae tecum esset de mea domestica et maxima cura locutus et quid tibi esset visum. Amabo te, incumbe in eam rem et ad me scribe quid et possit et tu censeas. 5. Idem scripsit Hortensium de proroganda nostra provincia dixisse nescio quid. Mihi in Cumano diligentissime se, ut annui essemus, defensurum receperat. Si quidquam me amas, hunc locum muni. Dici non potest quam invitus a vobis absim. Et simul hanc gloriam iustitiae et abstinentiae fore illustriorem spero, si cito decesserimus: id quod Scaevolae contigit, qui solos novem menses Asiae praefuit. 6. Appius noster, quum me adventare videret, profectus est Tarsum usque Laodicea. Ibi forum agit, quum ego sim in provincia, quam eius iniuriam non insector. Satis enim habeo negocii in sanandis vulneribus, quae sunt imposita provinciae. Quod do operam ut faciam quam minima illius contumelia. Sed hoc Bruto nostro velim dicas, illum fecisse non belle, qui adventu meo quam longissime potuerit discesserit.

XVIII.

M. Cicero propter motus, quos Parthi duce Pacoro fecerant, litteras de statu provinciae ad senatum miserat et rogat Atticum ut, si Romae sit, ipse quoque de his rebus videat, ne sibi provincia prorogetur. Dein de copiis atque adiumentis suis exponit et rursus instat, ut Atticus mense Ianuario Romae sit. Litteras Attici exspectat et Bruti pupilli rem se diligenter agere adfirmat. Scripta epistola est in castris ad Cybistra a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Quam vellem Romae esses, si forte non es! Nihil enim certi habebamus nisi accepisse nos tuas litteras a. d. XIIII. Kal. Sext. datas, in quibus scriptum esset te in Epirum iturum circiter Kal. Sextiles. Sed, sive Romae es sive in Epiro, Parthi Euphraten transiverunt duce Pacoro, Orodi regis Parthorum filio, cunctis fere copiis. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria. Cassius in oppido Antiochiae cum omni exercitu: nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra: hostis in Cyrrhestica, quae Syriae pars proxima est provinciae meae. His de rebus scripsi ad senatum: quas litteras, si Romae es, videbis, putesne reddendas, et multa, immo omnia, quorum κεφάλαιον, ne quid inter caesa et porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur aut temporis. Nobis enim hac infirmitate exercitus, inopia sociorum, praesertim fidelium, certissimum subsidium est hiems. Ea si venerit nec illi ante in meam provinciam transierint, unum vereor, ne senatus propter urbanarum rerum metum Pompeium nolit dimittere. Quod si alium ad ver mittit, non laboro, nobis modo temporis ne quid prorogetur. 2. Haec igitur, si es Romae: sin abes aut etiam si ades, haec negocia sic se habent: stamus animis et, quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu. Tuto consedimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum loco, parvo exercitu, sed, ut spero, ad benevolentiam erga nos consentiente: quem nos Deiotari adventu cum suis omnibus copiis duplicaturi eramus. Sociis multo fidelioribus utimur, quam quisquam usus est: quibus incredibilis videtur et nostra mansuetudo et abstinentia. Dilectus habetur civium Romanorum: frumentum ex agris in loca tuta comportatur. Si fuerit occasio, manu, si minus, locis nos defendemus. 3. Qua re bono animo es. Video enim te et, quasi coram adsis, ita cerno συμπάθειαν amoris tui. Sed te rogo, si ullo pacto fieri poterit, si integra in senatu nostra causa ad Kal. Ian. manserit, ut Romae sis mense Ianuario. Profecto nihil accipiam iniuriae, si tu aderis. Amicos consules habemus, nostrum tribunum pl. Furnium. Verum tua est opus adsiduitate, prudentia, gratia. Tempus est neces-

sarium. Sed turpe est me pluribus verbis agere tecum. 4. Cicerones nostri sunt apud Deiotarum, sed, si opus erit, deducentur Rhodum. Tu, si es Romae, ut soles, diligentissime: si in Epiro, mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium, ut et tu quid nos agamus et nos quid tu agas quidque acturus sis scire possimus. Ego tui Bruti rem sic ago, ut suam ipse non ageret. Sed iam exhibeo pupillum neque defendo. Sunt enim negocia et lenta et inania. Faciam tamen satis: tibi quidem, cui difficilius est quam ipsi. Sed certe satis faciam utrique.

XIX.

M. Cicero acceptis ab Attico litteris iam non dubitat quin ille in Epirum profectus sit, addit de Atiliano nomine, de fama itinerum suorum, de filiola Attico nata, de Patrone et Attici condiscipulis, de repulsa eius, qui cum patruo filii sororis Attici certarat. Scripta epistola est in Cilicia a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Obsignaram iam epislolam eam, quam puto te modo perlegisse, scriptam mea manu, in qua omnia continentur, quum subito Appii tabellarius a. d. XI. Kal. Octobr. septimo quadragesimo die Roma celeriter — hui tam longe! — mihi tuas litteras reddidit. Ex quibus non dubito quin tu Pompeium exspectaris, dum Arimino rediret, et iam in Epirum profectus sis, magisque vereor, ut scribis, ne in Epiro sollicitus sis non minus quam nos hic sumus. De Atiliano nomine scripsi ad Philotimum, ne appellaret Messalam. 2. Itineris nostri famam ad te pervenisse laetor magisque laetabor, si reliqua cognoris. Filiolam tuam tibi iam Romae iucundam esse gaudeo, eamque, quam numquam vidi, tamen et amo et amabilem esse certo scio. Etiam atque etiam vale. 3. De Patrone et tuis condiscipulis, quae de parietinis in militia laboravi, ea tibi grata esse gaudeo. Quod scribis libente te repulsam tulisse eum, qui cum sororis tuae filii patruo certasset, magni amoris signum. Itaque me etiam admonuisti ut gauderem. Nam mihi in mentem non venerat. Non credo, inquis. Ut libet, sed plane gaudeo, quoniam *τὸ νεμεσᾶν* interest *τοῦ φθονεῖν*

XX.

M. Cicero Attico res a se in Cilicia gestas et maxime Pindenissi oppidi Eleutherocilicum munitissimi expugnationem exponit. Addit de abstinentia sua, de Ariobarzane sua opera regnum obtinente, de Bruto a se excitato, de litteris Romam publice de his rebus gestis mittendis, de metu ne sibi provincia prorogetur, de rebus urbanis, de quibus omnibus per Philogenem libertum Attici certiorem se factum scribit, dein de rebus familiaribus ac domesticis. Scripta epistola est in castris ad Pindenissum tertio die Saturnaliorum a. u. c. 703.

CICERO ATTICO S.

1. Saturnalibus mane se mihi Pindenissitae dediderunt, septimo et quadragesimo die, postquam oppugnare eos coepimus. Qui, malum! isti Pindenissitae? qui sunt? inquies: nomen audivi numquam. Quid ergo faciam? num potui Ciliciam Aetoliam aut Macedoniam reddere? Hoc iam sic habeto, nec hoc exercitu nec hic tanta negocia geri potuisse. Quae cognosce *ἐν ἐπιτομῇ*. Sic enim concedis mihi proximis litteris. Ephesum ut venerim nosti, qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem, qua nihil me umquam delectavit magis. Inde oppidis iis, qua ieram, mirabiliter accepti Laodiceam pridie Kal. Sext. venimus. Ibi morati biduum perillustres fuimus honorificisque verbis omnes iniurias revellimus superiores. Quod idem dein Apameae quinque dies morati et Synnadis triduum, Philomelii quinque dies, Iconii decem fecimus. Nihil ea iuris dictione aequabilius, nihil lenius, nihil gravius. 2. Inde in castra veni a. d. VII. Kal. Septembr. A. d. III. exercitum lustravi apud Iconium. Ex his castris, quum graves de Parthis nuncii venirent, perrexi in Ciliciam per Cappadociae partem eam, quae Ciliciam attingit, eo consilio, ut Armenius Artavasdes et ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. Quum dies quinque ad Cybistra Cappadociae castra habuissem, certior sum factus Parthos ab illo aditu Cappadociae longe abesse, Ciliciae magis imminere. Itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas. 3. Tarsum veni a. d. III. Non. Octobr. Inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia [ima] aquarum divortio dividit, qui mons erat hostium plenus sempiternorum. Hic a. d. III. Idus Octobr. magnum numerum hostium

occidimus. Castella munitissima nocturno Pomptinii adventu, nostro matutino cepimus, incendimus: imperatores appellati sumus. Castra paucos dies habuimus, ea ipsa, quae contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paullo melior quam aut tu aut ego. Ibi dies quinque morati, direpto et vastato Amano, inde discessimus. Scis enim dici quaedam πανικά, dici item τὰ κενὰ τοῦ πολέμου. Rumore adventus nostri et Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit et Parthis timor iniectus est. Itaque eos cedentes ab oppido Cassius insecutus rem bene gessit. Qua in fuga, magna auctoritate Osaces, dux Parthorum, vulnus accepit eoque interiit paucis post diebus. Erat in Syria nostrum nomen in gratia. 4. Venit interim Bibulus. Credo, voluit appellatione hac inani nobis esse par. In eodem Amano coepit laureolam in mustacco quaerere. At ille cohortem primam totam perdidit centurionemque primi pili, nobilem sui generis, Asinium Dentonem, et reliquos cohortis eiusdem et Sex. Lucilium, T. Gavii Caepionis, locupletis et splendidi hominis, filium, tribunum militum. Sane plagam odiosam acceperat quum re tum tempore. 5. Nos Pindenissum, quod oppidum munitissimum Eleutherocilicum omnium memoria in armis fuit, feri homines et acres et omnibus rebus ad defendendum parati, cinximus vallo et fossa, aggere maximo, vineis, turre altissima, magna tormentorum copia, multis sagittariis, magno labore, apparatu, multis sauciis nostris, incolumi exercitu, negocium confecimus. Hilara sane Saturnalia, militibus quoque, quibus reliquam praedam concessimus: mancipia venibant Saturnalibus tertiis. Quum haec scribebam, in tribunali res erat ad HS cxx. Hinc exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Quinto fratri dabam. Ipse me Laodiceam recipiebam. 6. Haec adhuc. Sed ad praeterita revertamur. Quod me maxime hortaris et quod pluris est quam omnia, in quo laboras, ut etiam Ligurino μώμῳ satis faciamus, moriar, si quidquam fieri potest elegantius. Nec iam ego hanc continentiam appello, quae virtus voluptati resistere videtur. Ego in vita mea nulla umquam voluptate tanta sum adfectus, quanta adficior hac integritate. Nec me tam fama, quae summa est,

quam res ipsa delectat. Quid quaeris? Fuit tanti: me ipse non noram nec satis sciebam quid in hoc genere facere possem: recte πεφυσίωμαι. Nihil est praeclarius. Interim haec λαμπρά. Ariobarzanes opera mea vivit, regnat. Ἐν παρόδῳ, consilio et auctoritate et quod insidiatoribus eius ἀπρόσιτον me, non modo ἀδωροδόκητον praebui, regem regnumque servavi. Interea e Cappadocia ne pilum quidem.— Brutum abiectum quantum potui excitavi, quem non minus amo quam tu, paene dixi, quam te. — Atque etiam spero toto anno imperii nostri teruncium sumptus in provincia nullum fore. 7. Habes omnia. Nunc publice litteras Romam mittere parabam. Uberiores erunt, quam si ex Amano misissem. At te Romae non fore! Sed est totum, quod Kal. Mart. futurum est. Vereor enim ne, quum de provincia agetur, si Caesar resistet, nos retineamur. His tu si adesses, nihil timerem. 8. Redeo ad urbana: quae ego diu ignorans ex tuis iucundissimis litteris a. d. v. Kal. Ian. denique cognovi. Eas diligentissime Philogenes, libertus tuus, curavit perlonga et non satis tuta via perferendas. Nam quas Laenii pueris scribis datas, non acceperam. Iucunda de Caesare et quae senatus decrevit et quae tu speras: quibus ille si cedit, salvi sumus. Incendio Plaetoriano quod Seius ambustus est, minus moleste fero. Luceius de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit et quid actum sit aveo scire. 9. Ego, quum Laodiceam venero, Quinto, sororis tuae filio, togam puram iubeor dare, cui moderabor diligentius. Deiotarus, cuius auxiliis magnis usus sum, ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. Tuas etiam Epiroticas exspecto litteras, ut habeam rationem non modo negocii, verum etiam ocii tui. Nicanor in officio est et a me liberaliter tractatur: quem, ut puto, Romam cum litteris publicis mittam, ut et diligentius perferantur et idem ad me certa de te et a te referat. Alexis quod mihi totiens salutem ascribit, est gratum. Sed cur non suis litteris idem facit, quod meus ad te Alexis facit? Phemio quaeritur κέρας. Sed haec hactenus. Cura ut valeas et ut sciam quando cogites Romam. Etiam atque etiam vale. 10. Tua tuosque Thermo et praesens Ephesi diligentissime commendaram et nunc per litte-

ras, ipsumque intellexi esse perstudiosum tui. Tu velim, quod antea ad te scripsi, de domo Pammeni des operam, ut, quod tuo meoque beneficio puer habet, cures ne qua ratione convellatur. Utrique nostrum honestum existimo, tum mihi erit pergratum.

XXI.

M. Cicero Atticum in Epirum salvum venisse gaudet, abesse vero Roma dolet: de Cassii legati litteris ad senatum missis, item de suis, de Bibuli litteris adhuc mittendis: veretur ne sibi provincia prorogetur, etsi secus existimet Atticus, de litteris Attici ad se datis, de Cibyratis pantheris a M. Octavio expetitis, de abstinentia sua provinciali, de praefecturis in provincia constitutis, de itineribus per Asiam factis et adhuc faciendis, de decessu suo, de causis et negociis M. Scaptii a Bruto sibi commendatis, de rebus domesticis. Scripsit Laodiceae a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Te in Epirum salvum venisse et, ut scribis, ex sententia navigasse vehementer gaudeo: non esse Romae meo tempore pernecessario submoleste fero, hoc me tamen consolor: non spero te istic iucunde hiemare et libenter requiescere. 2. Cassius, frater Q. Cassii, familiaris tui, pudentiores illas litteras miserat — de quibus tu ex me requiris quid sibi voluerint — quam eas, quas postea misit, quibus per se scribit confectum esse Parthicum bellum. Recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum, sed nullo nostro εὐημερήματι. Hodie vero hiemant in Cyrrhestica maximumque bellum impendet. Nam et Orodi, regis Parthorum, filius in provincia nostra est, nec dubitat Deiotarus, cuius filio pacta est Artavasdis filia, ex quo sciri potest, quin cum omnibus copiis ipse prima aestate Euphraten transiturus sit. Quo autem die Cassii litterae victrices in senatu recitatae sunt, id est, Nonis Octobribus, eodem meae tumultum nunciantes. Axius noster ait nostras auctoritatis plenas fuisse, illis negat creditum. Bibuli nondum erant adlatae, quas certo scio plenas timoris fore. 3. Ex iis rebus hoc vereor, ne, quum Pompeius propter metum rerum novarum nusquam dimittatur, Caesari a senatu nullus honos habeatur, dum hic nodus expediatur, non putet senatus nos, ante quam successum sit, oportere decedere nec in tanto

motu rerum tantis provinciis singulos legatos praeesse. Hic, ne quid mihi prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo, atque eo magis, quod tu abes, qui consilio, gratia, studio multis rebus occurreres. Sed dices me ipsum mihi sollicitudinem struere. Cogor, et velim ita sit. Sed omnia metuo. Etsi bellum ἀκροτελεύτιον habet illa tua epistola, quam dedisti nauseans Buthroto: 'tibi, ut video et spero, nulla ad decedendum erit mora.' Mallem 'ut video': nihil opus fuit 'ut spero'. 4. Acceperam autem satis celeriter Iconii per publicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas. In his γλυκύπικρον illud confirmas, moram mihi nullam fore, deinde addis, si quid secus, te ad me fore venturum. Pungunt me dubitationes tuae, simul et vides quas acceperim litteras. Nam quas Hermoni, centurionis Canuleii servo, scribis te dedisse, non accepi. Laenii pueris te dedisse saepe ad me scripseras. Eas Laodiceae denique, quum eo venissem, III. Id. Febr. Laenius mihi reddidit, datas a. d. x. Kal. Octobres. Laenio tuas commendationes et statim verbis et reliquo tempore re probabo. 5. Eae litterae caetera vetera habebant, unum hoc novum, de Cibyratis pantheris. Multum te amo, quod respondisti M. Octavio e non putare. Sed posthac omnia, quae certa non erunt, pro certo negato. Nos enim et nostra sponte bene firmi et mehercule auctoritate tua inflammati vicimus omnes — hoc tu ita reperies — quum abstinentia tum iustitia, facilitate, clementia. Cave putes quidquam homines magis umquam esse miratos quam nullum teruncium me obtinente provinciam sumptus factum esse nec in rem publicam nec in quemquam meorum, praeterquam in L. Tullium legatum. Is, caeteroqui abstinens, sed Iulia lege, transitans, semel tantum in diem, non, ut alii solebant, omnibus vicis, — praeter eum semel nemo accepit — facit ut mihi excipiendus sit, quum teruncium nego sumptus factum. Praeter eum accepit nemo. Has a nostro Q. Titinio sordes accepimus. 6. Ego aestivis confectis Quintum fratrem hibernis et Ciliciae praefeci, Q. Volusium, tui Tiberii generum, certum hominem, sed mirifice etiam abstinentem, misi in Cyprum, ut ibi pauculos dies esset, ne cives Romani pauci, qui illic negocian-

tur, ius sibi dictum negarent: nam evocari ex insula Cyprios non licet. 7. Ipse in Asiam profectus sum Tarso Nonis Ianuariis, non mehercule dici potest qua admiratione Ciliciae civitatum maximeque Tarsensium. Postea vero quam Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio Asiae nostrarum dioecesium, quae sex mensibus imperii mei nullas meas acceperat litteras, numquam hospitem viderat. Illud autem tempus quotannis ante me fuerat in hoc quaestu: civitates locupletes, ne in hiberna milites reciperent, magnas pecunias dabant: Cyprii talenta Attica cc., qua ex insula — non ὑπερβολικῶς, sed verissime loquor — numus nullus me obtinente erogabitur. Ob haec beneficia, quibus illi obstupescunt, nullos honores mihi nisi verborum decerni sino: statuas, fana, τέθριππα prohibeo, nec sum in ulla re alia molestus civitatibus, sed fortasse tibi, qui haec praedicem de me. Perfer, si me amas. Tu enim me haec facere voluisti. 8. Iter igitur ita per Asiam feci, ut etiam fames, qua nihil miserius est, quae tum erat in hac mea Asia — messis enim nulla fuerat —, mihi optanda fuerit. Quacumque iter feci, nulla vi, nullo iudicio, nulla contumelia, auctoritate et cohortatione perfeci, ut et Graeci et cives Romani, qui frumentum compresserant, magnum numerum populis pollicerentur. 9. Idibus Februariis, quo die has litteras dedi, forum institueram agere Laodiceae Cibyraticum et Apameense, ex Idibus Mart. ibidem Synnadense, Pamphylium — tum Phemio dispiciam κέρας —, Lycaonium, Isauricum: ex Idibus Mai. in Ciliciam, ut ibi Iunius consumatur, velim tranquille a Parthis. Quinctilis, si erit, ut volumus, in itinere est per provinciam redeuntibus consumendus. Venimus enim in provinciam, Laodiceam, Sulpicio et Marcello consulibus, pridie Kal. Sextiles. Inde nos oportet decedere a. d. IIII. Kal. Sext. Primum contendam a Quinto fratre, ut se praefici patiatur, quod et illo et me invitissimo fiet. Sed aliter honeste fieri non potest, praesertim quum virum optimum, Pomptinium, ne nunc quidem retinere possim. Rapit enim hominem Postumius Romam, fortasse etiam Postumia. 10. Habes consilia nostra. Nunc cognosce de Bruto. Familiares habet Brutus tuus quosdam creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium et P.

Matinium, quos mihi maiorem in modum commendavit. Matinium non novi, Scaptius ad me in castra venit. Pollicitus sum curaturum me Bruti causa ut ei Salaminii pecuniam solverent. Egit gratias: praefecturam petivit. Negavi me cuiquam negocianti dare, quod idem tibi ostenderam. Cn. Pompeio petenti probaram institutum meum, quid dicam? Torquato de M. Laenio tuo, multis aliis. Sin praefectus vellet esse syngraphae causa, me curaturum ut exigeret. Gratias egit: discessit. Appius noster turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio, per quas Salaminios coërceret, et eumdem habuerat praefectum. Vexabat Salaminios. Ego equites ex Cypro decedere iussi. Moleste tulit Scaptius. **11.** Quid multa? Ut ei fidem meam praestarem, quum ad me Salaminii Tarsum venissent et in iis Scaptius, imperavi ut pecuniam solverent. Multa de syngrapha, de Scaptii iniuriis Negavi me audire. Hortatus sum, petivi etiam pro meis in civitatem beneficiis ut negocium conficerent: denique dixi me coacturum. Homines non modo non recusare, sed etiam hoc dicere se a me solvere: quod enim praetori dare consuessent, quoniam ego non acceperam, se a me quodam modo dare, atque etiam minus esse aliquanto in Scaptii nomine quam in vectigali praetorio. Collaudavi homines. 'Recte', inquit Scaptius, 'sed subducamus summam'. Interim, quum ego in edicto translaticio centesimas me observaturum haberem cum anatocismo anniversario, ille ex syngrapha postulabat quaternas. 'Quid ais?' inquam, 'possumne contra meum edictum?' At ille profert senatus consultum Lentulo Philippoque consulibus, UT, QUI CILICIAM OBTINERET, IUS EX ILLA SYNGRAPHA DICERET. **12.** Cohorrui primo: etenim erat interitus civitatis. Reperio duo senatus consulta iisdem consulibus de eadem syngrapha. Salaminii quum Romae versuram facere vellent, non poterant, quod lex Gabinia vetabat. Tum iis Bruti familiares, freti gratia Bruti, dare volebant quaternis, si sibi senatus consulto caveretur. Fit gratia Bruti senatus consultum, UT NEVE SALAMINIIS NEVE QUI EIS DEDISSET FRAUDI ESSET. Pecuniam numerarunt. [Et] postea venit in mentem feneratoribus nihil se iuvare illud senatus consultum, quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia

vetaret. Tum fit senatus consultum † UT EX EA SYNGRAPHA ESSET QUAM CAETERAE ..... SED UT EODEM. Quum haec disseruissem, seducit me Scaptius: ait se nihil contra dicere, sed illos putare talenta CC. se debere: ea se velle accipere, debere autem illos paullo minus, rogat, ut eos ad CC. perducam. 'Optime,' inquam. Voco illos ad me, remoto Scaptio. 'Quid vos? quantum', inquam, 'debetis?' Respondent, CVI. Refero ad Scaptium. Homo clamare. 'Quid opus est?' inquam. 'Rationes conferatis.' Adsidunt, subducunt: ad numum convenit. Illi se numerare velle, urguere ut acciperet. Scaptius me rursus seducit: rogat ut rem sic relinquam. Dedi veniam homini impudenter petenti. Graecis querentibus, ut in fano deponerent postulantibus, non concessi. Clamare omnes, qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset: alii, nihil stultius. Mihi autem impudens magis quam stultus videbatur. Nam aut bono nomine centesimis contentus erat aut non bono quaternas centesimas sperabat. **13.** Habes meam causam: quae si Bruto non probatur, nescio cur illum amemus: sed avunculo eius certe probabitur, praesertim quum senatus consultum modo factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum causa, ut centesimae perpetuo fenore ducerentur. Hoc quid intersit, si tuos digitos novi, certe habes subductum. In quo quidem, *ὁδοῦ πάρεργον*, Luceius M. F. queritur apud me per litteras summum esse periculum ne culpa senatus his decretis res ad tabulas novas perveniat. Commemorat quid olim mali C. Iulius fecerit, quum dieculam duxerit: numquam rei publicae plus. Sed ad rem redeo. Meditare adversus Brutum causam meam, si haec causa est, contra quam nihil honeste dici potest, praesertim quum integram rem et causam reliquerim. **14.** Reliqua sunt domestica. De *ἐνδομύχῳ* probo idem, quod tu, Postumiae filio, quoniam Pontidiae nugatur. Sed vellem adesses. A Quinto fratre his mensibus nihil exspectaris. Nam Taurus propter nives ante mensem Iunium transiri non potest. Thermum, ut rogas, creberrimis litteris fulcio. P. Valerium negat habere quidquam Deiotarus rex, eumque ait a se sustentari. Quum scies Romae intercalatum sit necne, velim ad me

scribas certum, quo die mysteria futura sint. Litteras tuas minus paullo exspecto quam si Romae esses, sed tamen exspecto.

LIBER VI.

I.

M. Cicero Attico scribit litteras, quas ille ad se dedisset, se praeter binas omnes accepisse. Ad has iam respondet et copiosius quidem de Appio antecessore suo, de Bruti mandatis, ac primum quidem de Ariobarzane, dein de Salaminiis, iniquitatem in se Bruti querens: postea de libris, qui sunt de re publica, et de errore in Cn. Flavio et fastis a se commisso, dein brevius scribit de se imperatore, de negocio Tulliae aliisque de rebus, de quibus scripserat Atticus. Tum de bello Parthico quod impendeat, de Bibuli edicto et de suo, de publicanis, de errore a Metello in subscriptione statuae Africani facto, non excusando similibus erroribus a Graecis auctoribus commissis, de Philotimo, de admonitione Attici, de M. Octavii postulatis, de Lepta, de filiola Attici et Pilia. Iam breviter respondet ad epistolam quamdam minorem de multis variisque rebus et hominibus. Litteras Attici ait se exspectare, de Caesare, de Pompeio, de P. Vedio eiusque deversatione apud Pompeium Vindullum Laodiceae, de monumento Appii Eleusine, de monumento, quod sui ipse velit esse Athenis. Scripta epistola est Laodiceae a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Accepi tuas litteras a. d. quintum Terminalia Laodiceae, quas legi libentissime, plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentiae. Iis igitur respondebo: sic enim postulas: nec *οἰκονομίαν* meam instituam, sed ordinem conservabo tuum. Recentissimas a Cybistris te meas litteras habere ais, a. d. x. Kal. Octobr. datas, et scire vis tuas ego quas acceperim. Omnes fere, quas commemoras, praeter eas, quas scribis Lentuli pueris et Equotutico et Brundusio datas. Qua re non *οἴχεται* tua industria, quod vereris, sed praeclare ponitur, si quidem id egisti, ut ego delectarer. Nam nulla re sum delectatus magis. 2. Quod meam *βαθύτητα* in Appio tibi, libertatem etiam in Bruto probo, vehementer gaudeo, ac putaram [paullo] secus. Appius enim

ad me ex itinere bis terve ὑπομεμψιμοίρους litteras miserat, quod quaedam a se constituta rescinderem. Ut, si medicus, quum aegrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si, quae ipse in curando constituerit, mutet ille, sic Appius, quum ἐξ ἀφαιρέσεως provinciam curarit, sanguinem miserit, quidquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam, προσανατρεφομένην eam a me non libenter videt, sed modo suscenset, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum ulla illius contumelia. Tantum modo dissimilitudo meae rationis offendit hominem. Quid enim potest esse tam dissimile quam illo imperante exhaustam esse sumptibus et iacturis provinciam, nobis eam obtinentibus numum nullum esse erogatum nec privatim nec publice? Quid dicam de illius praefectis, comitibus, legatis? etiam de rapinis, de libidinibus, de contumeliis? Nunc autem domus mehercule nulla tanto consilio aut tanta disciplina gubernatur aut tam modesta est quam nostra tota provincia. Haec non nulli amici Appii ridicule interpretantur, qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille male audiat, et recte facere non meae laudis, sed illius contumeliae causa. Sin Appius, ut Bruti litterae, quas ad te misit, significabant, gratias nobis agit, non moleste fero: sed tamen eo ipso die, quo haec ante lucem scribebam, cogitabam eius multa inique constituta et acta tollere. 3. Nunc venio ad Brutum, quem ego omni studio te auctore sum complexus, quem etiam amare coeperam, sed dico revocavi me, ne te offenderem. Noli enim putare me quidquam maluisse quam, ut mandarat is, facere, nec ulla de re plus laborasse. Mandatorum autem mihi libellum dedit, iisdemque de rebus tu mecum egeras. Omnia sum diligentissime persecutus. Primum ab Ariobarzane sic contendi, ut talenta, quae mihi pollicebatur, illi daret. Quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat: post a Pompeii procuratoribus sexcentis premi coeptus est. Pompeius autem quum ob caeteras causas plus potest unus quam caeteri omnes tum quod putatur ad bellum Parthicum esse venturus. Ei tamen sic nunc solvitur: tricesimo quoque die talenta Attica XXXIII., et hoc ex tributis: nec id satis efficit in usuram menstruam. Sed Cnaeus noster cle-

menter id fert: sorte caret, usura nec ea solida contentus est. Alii neque solvit cuiquam nec potest solvere. Nullum enim aerarium, nullum vectigal habet. Appii instituto tributa imperat. Ea vix in fenus Pompeii quod satis sit efficiunt. Amici regis duo tresve perdivites sunt, sed ii suum tam diligenter tenent quam ego aut tu. Equidem non desino tamen per litteras rogare, suadere, accusare regem. 4. Deiotarus etiam mihi narravit se ad eum legatos misisse de re Bruti: eos sibi responsum rettulisse illum non habere. Et mehercule ego ita iudico, nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius. Itaque aut tutela cogito me abdicare aut, ut pro Glabrione Scaevola, fenus et impendium recusare. Ego tamen, quas per te Bruto promiseram praefecturas, M. Scaptio, L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli. Nec enim in provincia mea negociabantur. Tu autem meministi nos sic agere, ut quot vellet praefecturas sumeret, dum ne negociatori. Itaque duas ei praeterea dederam. Sed ii, quibus petierat, de provincia decesserant. 5. Nunc cognosce de Salaminiis, quod video tibi etiam novum accidisse tamquam mihi. Numquam enim ex illo audivi illam pecuniam esse suam. Quin etiam libellum ipsius habeo, in quo est: 'Salaminii pecuniam debent M. Scaptio et P. Matinio, familiaribus meis'. Eos mihi commendat: ascribit etiam et quasi calcar admovet, intercessisse se pro iis magnam pecuniam. Confeceram ut solverent centesimis sexennii ductis cum renovatione singulorum annorum. At Scaptius quaternas postulabat. Metui, si impetrasset, ne tu ipse me amare desineres. Nam ab edicto meo recessissem et civitatem in Catonis et in ipsius Bruti fide locatam meisque beneficiis ornatam funditus perdidissem. 6. Atque hoc tempore ipso impingit mihi epistolam Scaptius Bruti, rem illam suo periculo esse, quod nec mihi umquam Brutus dixerat nec tibi, etiam ut praefecturam Scaptio deferrem. Id vero per te exceperamus, ne negociatori: quod si cuiquam, huic tamen non. Fuerat enim praefectus Appio, et quidem habuerat turmas equitum, quibus inclusum in curia senatum Salamine obsederat, ut fame senatores quinque morerentur. Itaque ego, quo die provinciam tetigi, quum mihi Cyprii

legati Ephesum ob viam venissent, litteras misi ut equites ex insula statim decederent. His de causis credo Scaptium iniquius de me aliquid ad Brutum scripsisse. Sed tamen hoc sum animo: si Brutus putabit me quaternas centesimas oportuisse decernere, qui in tota provincia singulas observarem itaque edixissem idque etiam acerbissimis feneratoribus probaretur, si praefecturam negociatori denegatam queretur, quod ego Torquato nostro in tuo Laenio, Pompeio ipsi in Sex. Statio negavi et iis probavi, si equites deductos moleste feret, accipiam equidem dolorem mihi illum irasci, sed multo maiorem non esse eum talem, qualem putassem. 7. Illud quidem fatebitur Scaptius, me ius dicente sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse. Addo etiam illud, quod vereor tibi ipsi ut probem: consistere usura debuit, quae erat in edicto meo. Deponere volebant, impetravi a Salaminiis, ut silerent. Veniam illi quidem mihi dederunt, sed quid iis fiet, si huc Paullus venerit? Sed totum hoc Bruto dedi, qui de me ad te humanissimas litteras scripsit, ad me autem, etiam quum rogat aliquid, contumaciter, adroganter, *ἀκοινωνήτως* solet scribere. Tu autem velim ad eum scribas de his rebus, ut sciam quo modo haec accipiat. Facies enim me certiorem. Atque haec superioribus litteris ad te diligenter perscripseram, sed plane te intelligere volui mihi non excidisse illud, quod tu ad me quibusdam litteris scripsisses: si nihil aliud de hac provincia nisi illius benevolentiam deportassem, mihi id satis esse. Sit sane, quoniam ita tu vis, sed tamen cum eo, credo, quod sine peccato meo fiat. Igitur, ut meo decreto solvatur Scaptio statim, id quam rectum sit tu iudicabis, ne ad Catonem quidem provocabo. 8. Sed noli me putare *ἐγκελεύσματα* illa tua abiecisse, quae mihi in visceribus haerent. Flens mihi meam famam commendasti. Quae epistola tua est, in qua mentionem non facias? Itaque irascatur qui volet, patiar. *Τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ*, praesertim quum sex libris tamquam praedibus me ipsum obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo, e quibus unum *ἱστορικὸν* requiris de Cn. Flavio, Anci F. Ille vero ante decemviros non fuit, quippe qui aedilis curulis fuerit, qui ma-

gistratus multis annis post decemviros institutus est. Quid ergo profecit, quod protulit fastos? Occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis. Nec vero pauci sunt auctores Cn. Flavium scribam fastos protulisse actionesque composuisse, ne me hoc vel potius Africanum, — is enim loquitur — commentum putes. *Οὐκ ἔλαθέ σε* illud de gestu histrionis, tu sceleste suspicaris, ego *ἀφελῶς* scripsi. 9. De me imperatore scribis te ex Philotimi litteris cognosse. Sed credo te, iam in Epiro quum esses, binas meas de omnibus rebus accepisse, unas a Pindenisso capto, alteras a Laodicea, utrasque tuis pueris datas. Quibus de rebus propter casum navigandi per binos tabellarios misi Romam litteras publice. 10. De Tullia mea tibi adsentior, scripsique ad eam et ad Terentiam mihi placere. Tu enim ad me iam ante scripseras, 'ac vellem te in tuum veterem gregem rettulisses'. Correcta vero epistola Memmiana nihil negocii fuit. Multo enim malo hunc a Pontidia quam illum a Servilia. Qua re adiunges Alfium nostrum, hominem semper amantem mei: nunc, credo, eo magis, quod debet etiam fratris Appii amorem erga me cum reliqua hereditate crevisse, qui declaravit quanti me faceret quum saepe tum in Bursa. Ne tu me sollicitudine magna liberaris. 11. Furnii exceptio mihi non placet. Nec enim ego ullum aliud tempus timeo, nisi quod ille solum excipit. Sed scriberem ad te de hoc plura, si Romae esses. In Pompeio te spem omnem ocii ponere non miror: ita res est removendumque censeo illud 'dissimulantem'. Sed enim, *οἰκονομία* si perturbatior est, tibi adsignato: te enim sequor *σχεδιάζοντα*. 12. Cicerones pueri amant inter se, discunt, exercentur, sed alter, uti dixit Isocrates in Ephoro et Theopompo, frenis eget, alter calcaribus. Quinto togam puram Liberalibus cogitabam dare. Mandavit enim pater. Ea sic observabo, quasi intercalatum non sit. Dionysius mihi quidem in amoribus est. Pueri autem aiunt eum furenter irasci. Sed homo nec doctior nec sanctior fieri potest nec tui meique amantior. 13. Thermum, Silium vere audis laudari: valde honeste se gerunt. Adde M. Nonium, Bibulum, me, si voles. Iam Scrofa vellem haberet ubi posset. Est enim

lautum negocium. Caeteri infirmant πολίτευμα Catonis. Hortensio quod causam meam commendas, valde gratum. De Amiano spei nihil putat esse Dionysius. Terentii nullum vestigium agnovi. Moeragenes certe periit. Feci iter per eius possessionem, in qua animal reliquum nullum est. Haec non noram tum, cum Democrito tuo quum locutus sum, Rhosiaca vasa mandavi. Sed heus tu, quid cogitas? in felicatis lancibus et splendidissimis canistris olusculis nos soles pascere, quid te in vasis fictilibus appositurum putem? Κέρας Phemio mandatum est: reperietur, modo aliquid illo dignum canat. **14.** Parthicum bellum impendet. Cassius ineptas litteras misit: necdum Bibuli erant adlatae: quibus recitatis puto fore ut aliquando commoveatur senatus. Equidem sum in magna animi perturbatione. Si, ut opto, non prorogatur nostrum negocium, habeo Iunium et Quinctilem in metu. Esto, duos quidem menses sustinebit Bibulus. Quid illo fiet, quem reliquero, praesertim si fratrem? quid me autem, si non tam cito decedo? Magna turba est. Mihi tamen cum Deiotaro convenit ut ille in meis castris esset cum suis copiis omnibus. Habet autem cohortes quadringenarias nostra armatura XXX, equitum CIƆ CIƆ. Erit ad sustentandum quoad Pompeius veniat, qui litteris, quas ad me mittit, significat suum negocium illud fore. Hiemant in nostra provincia Parthi. Exspectatur ipse Orodes. Quid quaeris? Aliquantum est negocii. **15.** De Bibuli edicto nihil movi praeter illam exceptionem, de qua tu ad me scripseras, 'nimis gravi praeiudicio in ordinem nostrum'. Ego tamen habeo ἰσοδυναμοῦσαν, sed tectiorem, ex Q. Mucii P. F. edicto Asiatico, EXTRA QUAM SI ITA NEGOCIUM GESTUM EST, UT EO STARI NON OPORTEAT, EX FIDE BONA, multaque sum secutus Scaevolae, in iis illud, in quo sibi libertatem censent Graeci datam, ut Graeci inter se disceptent suis legibus. Breve autem edictum est propter hanc meam διαίρεσιν, quod duobus generibus edicendum putavi: quorum unum est provinciale, in quo est de rationibus civitatum, de aere alieno, de usura, de syngraphis, in eodem omnia de publicanis, alterum, quod sine edicto satis commode transigi non potest, de hereditatum possessionibus, de bonis possidendis vendendis, ma-

gistris faciendis, quae ex edicto et postulari et fieri solent, tertium, de reliquo iure dicundo *ἄγραφον* reliqui. Dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum, itaque curo et satis facio adhuc omnibus. Graeci vero exsultant, quod peregrinis iudicibus utuntur. Nugatoribus quidem, inquies. Quid refert? Tamen se *αὐτονομίαν* adeptos putant. Vestri enim, credo, graves habent, Turpionem sutorium et Vettium mancipem. 16. De publicanis quid agam videris quaerere. Habeo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno: efficio ne cui molesti sint. *Τὸ παραδοξότατον*, usuras eorum, quas pactionibus ascripserant, servavit etiam Servilius. Ego sic: diem statuo satis laxam, quam ante si solverint, dico me centesimas ducturum: si non solverint, ex pactione. Itaque et Graeci solvunt tolerabili fenore et publicanis res est gratissima. Scilicet illa iam habent pleno modio, verborum honorem, invitationem crebram. Quid plura? Sunt omnes ita mihi familiares, ut se quisque maxime putet. Sed tamen *μηδὲν αὐτοῖς*..... scis reliqua. 17. De statua Africani — *ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων*! sed me ipsum delectavit in tuis litteris — ain tu? Scipio hic Metellus proavum suum nescit censorem non fuisse? Atqui nihil habuit aliud inscriptum nisi COS. ea statua, quae ad Opis .... parte posita in excelso est, in illa autem, quae est ad *Πολυδεύκους*, hercule inscriptum est COS., quam esse eiusdem status, amictus, anulus, imago ipsa declarat. At mehercule ego quum in turma inauratarum equestrium, quas hic Metellus in Capitolio posuit, animadvertissem in Serapionis subscriptione Africani imaginem, erratum fabrile putavi, nunc video Metelli. O *ἀνιστορησίαν* turpem! 18. Nam illud de Flavio et fastis, si secus est, commune erratum est, et tu belle *ἠπόρησας* et nos publicam prope opinionem secuti sumus, ut multa apud Graecos. Quis enim non dixit *Εὔπολιν, τὸν τῆς ἀρχαίας*, ab Alcibiade navigante in Siciliam deiectum esse in mare? Redarguit Eratosthenes: adfert enim quas ille post id tempus fabulas docuerit. Num idcirco Duris Samius, homo in historia diligens, quod cum multis erravit, irridetur? Quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit? Num igitur ia

cet Theophrastus, si id a Timaeo, tuo familiari, reprehensum est? Sed nescire proavum suum censorem non fuisse turpe est, praesertim quum post eum consulem nemo Cornelius illo vivo censor fuerit. **19.** Quod de Philotimo et de solutione HS xx. DC. scribis, Philotimum circiter Kalend. Ianuar. in Chersonesum audio venisse, ac mi ab eo nihil adhuc. Reliqua mea Camillus scribit se accepisse: ea quae sint nescio et aveo scire. Verum haec posterius et coram fortasse commodius. **20.** Illud me, mi Attice, in extrema fere parte epistolae commovit: scribis enim sic, *τί λοιπόν;* deinde me obsecras amantissime, ne obliviscar vigilare et ut animadvertam quae fiant. Num quid de quo inaudisti? Etsi nihil eius modi est. *Πολλοῦ γε καὶ δεῖ.* Nec enim me fefellisset nec fallet. Sed ista admonitio tua tam accurata nescio quid mihi significare visa est. **21.** De M. Octavio iterum iam tibi rescribo te illi probe respondisse, paullo vellem fidentius. Nam Caelius libertum ad me misit et litteras accurate scriptas: † sed de pantheris sed a civitatibus. Rescripsi alterum me moleste ferre, si ego in tenebris laterem nec audiretur Romae nullum in mea provincia numum nisi in aes alienum erogari, docuique nec mihi conciliare pecuniam licere nec illi capere, monuique eum, quem plane diligo, ut, quum alios accusasset, cautius viveret, illud autem alterum alienum esse existimatione mea Cibyratas imperio meo publice venari. **22.** Lepta tua epistola gaudio exsultat. Etenim scripta belle est meque apud eum magna in gratia posuit. Filiola tua gratum mihi fecit, quod tibi diligenter mandavit ut mihi salutem ascriberes: gratum etiam Pilia, sed illa officiosius, quod mihi, quem iam pridem numquam vidit. Igitur tu quoque salutem utrique ascribito. Litterarum datarum prid. Kalend. Ianuar. suavem habuit recordationem clarissimi iuris iurandi, quod ego non eram oblitus: magnus enim praetextatus illo die fui. Habes ad omnia, non, ut postulasti, *χρύσεα χαλκείων*, sed paria paribus respondimus. **23.** Ecce autem alia pusilla epistola, quam non relinquam *ἀναντιφώνητον* Bene mehercule potuit Luceius Tusculanum, nisi forte — solet enim — cum suo tibicine, et velim scire quis sit status eius. Lentulum quidem nostrum prae re Tusculanum pro-

scripsisse audio. Cupio hos expeditos videre, cupio etiam Sestium, adde, sis, Caelium, in quibus omnibus est,

αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.

De Memmio restituendo ut Curio cogitet te audisse puto. De Egnatii Sidicini nomine nec nulla nec magna spe sumus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentissime Deiotarus curat graviter aegrum. Respondi etiam minori. **24.** Tu velim, dum ero Laodiceae, id est, ad Idus Mai., quam saepissime mecum per litteras colloquare, et quum Athenas veneris — iam enim sciemus de rebus urbanis, de provinciis, quae omnia in mensem Martium sunt collata —, utique ad me tabellarios mittas. **25.** Et heus tu, iamne vos a Caesare per Herodem talenta Attica L. extorsistis? in quo, ut audio, magnum odium Pompeii suscepistis. Putat enim suos numos vos comedisse, Caesarem in Nemorensi aedificando diligentiorem fore. Hoc ego ex P. Vedio, magno nebulone, sed Pompeii tamen familiari, audivi. Hic Vedius venit mihi ob viam cum duobus essedis et rheda equis iuncta et lectica et familia magna, pro qua, si Curio legem pertulerit, HS centena pendat necesse est. Erat praeterea cynocephalus in essedo nec deerant onagri. Numquam vidi hominem nequiorem. Sed extremum audi. Deversatus est Laodiceae apud Pompeium Vindullum: ibi sua deposuit, quum ad me profectus est. Moritur interim Vindullus, quae res ad Magnum Pompeium pertinere putabatur. C. Vennonius domum Vindulli venit: quum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. In his inventae sunt quinque planguneulae matronarum, in quibus una sororis amici tui, hominis 'bruti', qui hoc utatur, et illius 'lepidi', qui haec tam negligenter ferat. Haec te volui *παριστορῆσαι*. Sumus enim ambo belle curiosi. **26.** Unum etiam velim cogites. Audio Appium *πρόπυλον* Eleusine facere. Num inepti nos fuerimus, si nos quoque Academiae fecerimus? Puto, inquies. Ergo id ipsum scribes ad me. Equidem valde ipsas Athenas amo. Volo esse aliquod monumentum. Odi falsas inscriptiones statuarum alienarum. Sed ut tibi placebit, faciesque me in quem diem Romana incidant mysteria certiorem et quo modo hiemaris.

Cura ut valeas. Post Leuctricam pugnam die septingentesimo sexagesimo quinto.

II.

M. Cicero ad Attici litteras respondet, et primum de Statii Q. fratris liberti sermone de rebus domesticis a Cincio cum Attico per litteras communicato. Dein scribit de auctoritate Dicaearchi, qui Peloponnesias civitates omnes maritimas esse dixerat, a Dionysio confirmata et de falsa analogia, quam in nomine Phliasiorum ipse secutus sit, de administratione provinciae, qua iam moderatione, continentia, iustitia sua civitates recreatae sint, de sperato reditu suo, de Bruti negociis cum rege Ariobarzane itemque cum Salaminiis per Scaptium gestis, addit de Appio, pro quo se omnia ait in provincia facere: denique familiari aliarum rerum commemoratione, maxime domesticarum, concludit epistolam. Scripsit Laodiceae a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Quum Philogenes, libertus tuus, Laodiceam ad me salutandi causa venisset et se statim ad te navigaturum esse diceret, has ei litteras dedi: quibus ad eas rescripsi, quas acceperam a Bruti tabellario. Et respondebo primum postremae tuae paginae, quae mihi magnae molestiae fuit, quod ad te scriptum est a Cincio de Statii sermone, in quo hoc molestissimum est, Statium dicere a me quoque id consilium probari. Probari autem? De isto hactenus. Dixerim me vel plurima vincla tecum summae coniunctionis optare, et sunt amoris artissima, tantum abest, ut ego ex eo, quo astricti sumus, laxari aliquid velim. 2. Illum autem multa de istis rebus asperius solere loqui saepe sum expertus, saepe etiam lenivi iratum. Id scire te arbitror. In hac autem peregrinatione militiave nostra saepe incensum ira vidi, saepe placatum. Quid ad Statium scripserit nescio. Quidquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit. Mihi autem erit maximae curae, ne quid fiat secus quam volumus quamque oportet. Nec satis est in eius modi re se quemque praestare, ac maximae partes istius officii sunt pueri Ciceronis sive iam adolescentis, quod quidem illum soleo hortari. Ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare teque mirifice. Sed est magnum illud quidem, verum tamen multiplex pueri ingenium, quod ego regendo habeo negocii satis. 3. Quoniam respondi postremae

tuae paginae prima mea, nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates omnes maritimas esse hominis non nequam, sed etiam tuo iudicio probati, Dicaearchi, tabulis credidi. Is multis nominibus in Trophoniana Chaeronis narratione Graecos in eo reprehendit, quod mare tam secuti sunt, nec ullum in Peloponneso locum excipit. Quum mihi auctor placeret — etenim erat ἱστορικώτατος et vixerat in Peloponneso —, admirabar tamen et vix accredens communicavi cum Dionysio. Atque is primo est commotus: deinde, quod [tum] de isto Dicaearcho non minus bene existimabat quam tu de C. Vestorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat quin ei crederemus. Arcadiae censebat esse Lepreon quoddam maritimum, Tenea autem et Aliphera et Tritia νεόκτιστα ei videbantur, idque τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ confirmabat, ubi mentio non fit istorum. Itaque istum ego locum totidem verbis a Dicaearcho transtuli. Phliasios autem dici sciebam et ita fac ut habeas: nos quidem sic habemus. Sed primo me ἀναλογία deceperat, Φλιοῦς, Ὀποῦς, Σιποῦς, quod Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι. Sed hoc continuo correximus. 4. Laetari te nostra moderatione et continentia video. Tum id magis faceres, si adesses. Atque hoc foro, quod egi ex Idibus Febr. Laodiceae ad Kalend. Mai. omnium dioecesium praeter Ciliciae, mirabilia quaedam effecimus: ita multae civitates omni aere alieno liberatae, multae valde levatae sunt: omnes suis legibus et iudiciis usae, αὐτονομίαν adeptae, revixerunt. His ego duobus generibus facultatem ad se aere alieno liberandas aut levandas dedi, uno, quod omnino nullus in imperio meo sumptus factus est — nullum quum dico, non loquor ὑπερβολικῶς —, nullus, inquam, ne teruncius quidem. Hac autem re incredibile est quantum civitates emerserint. 5. Accessit altera. Mira erant in civitatibus ipsorum furta Graecorum, quae magistratus sui fecerant. Quaesivi ipse de iis, qui annis decem proximis magistratum gesserant. Aperte fatebantur. Itaque sine ulla ignominia suis humeris pecunias populis rettulerunt. Populi autem nullo gemitu publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri reddiderunt. Itaque publicanis in oculis sumus. Gratis, inquis, viris! Sensi-

mus. Iam caetera iuris dictio nec impedita et clemens cum admirabili facilitate. Aditus autem ad me minime provinciales: nihil per cubicularium: ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus. Grata haec et magna mihique nondum laboriosa ex illa vetere militia. 6. Nonis Mai. in Ciliciam cogitabam: ibi quum Iunium mensem consumpsissem — atque utinam in pace! magnum enim bellum impendet a Parthis —, Quinctilem in reditu ponere. Annuae enim mihi operae a. d. III. Kalend. Sext. emerentur. Magna autem in spe sum mihi nihil temporis prorogatum iri. Habebam acta urbana usque ad Nonas Martias, e quibus intelligebam Curionis nostri constantia omnia potius actum iri quam de provinciis. Ergo, ut spero, propediem te videbo. 7. Venio ad Brutum tuum, immo nostrum: sic enim mavis. Equidem omnia feci, quae potui aut in mea provincia perficere aut in regno experiri. Omni igitur modo egi cum rege et ago cotidie, per litteras scilicet. Ipsum enim triduum quadriduumve mecum habui turbulentis in rebus, quibus eum liberavi. Sed et tum praesens et postea creberrimis [litteris] non destiti rogare et petere mea causa, suadere et hortari sua. Multum profeci, sed quantum, non plane, quia longe absum, scio. Salaminios autem — hos enim poteram coërcere — adduxi, ut totum nomen Scaptio vellent solvere, sed centesimis ductis a proxima quidem syngrapha, nec perpetuis, sed renovatis quotannis. Numerabantur numi: noluit Scaptius. Tun, qui ais Brutum cupere aliquid perdere? Quaternas habebat in syngrapha. Fieri non poterat, nec, si posset, ego pati possem. Audio omnino Scaptium poenitere. Num quod senatus consultum esse dicebat, ut ius ex syngrapha diceretur, eo consilio factum est, quod pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam sumpserant. Vetabat autem Auli lex ius dici de ita sumpta pecunia. Decrevit igitur senatus, ut ius diceretur ista syngrapha. Nunc ista habet iuris idem quod caeterae, nihil praecipui. 8. Haec a me ordine facta puto me Bruto probaturum, tibi nescio, Catoni certe probabo. Sed iam ad te ipsum revertor. Ain tandem, Attice, laudator integritatis et elegantiae nostrae:

Ausus es hoc ex ore tuo ....,

inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? an tu, si mecum esses, qui scribis morderi te interdum, quod non simul sis, paterere me id facere, si vellem? Non amplius, inquis, quinquaginta. Cum Spartaco minus multi primo fuerunt. Quid tandem isti mali in tam tenera insula non fecissent? Non fecissent autem? Immo quid ante adventum meum non fecerunt? Inclusum in curia senatum habuerunt Salaminium ita multos dies, ut interierint non nulli fame. Erat enim praefectus Appii Scaptius et habebat turmas ab Appio. Id me igitur tu, cuius mehercule os mihi ante oculos solet versari, quum de aliquo officio ac laude cogito, tu me, inquam, rogas, praefectus ut Scaptius sit? Alias hoc statueramus, ut negociatorem neminem, idque Bruto probaveramus. Habeat is turmas? Cur potius quam cohortes? 9. Sumptu iam nepos evadit Scaptius. Volunt, inquis, principes. Scio. Nam ad me Ephesum usque venerunt flentesque equitum scelera et miserias suas detulerunt. Itaque statim dedi litteras, ut ex Cypro equites ante certam diem decederent, ob eamque causam, tum ob caeteras Salaminii nos in caelum decretis suis sustulerunt. Sed iam quid opus equitatu? Solvunt enim Salaminii: nisi forte id volumus armis efficere, ut fenus quaternis centesimis ducant. Et ego audebo legere umquam aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero? Nimis, nimis, inquam, in isto Brutum amasti, dulcissime Attice: nos vereor ne parum. Atque haec scripsi ego ad Brutum scripsisse te ad me. 10. Cognosce nunc caetera. Pro Appio nos hic omnia facimus, honeste tamen, sed plane libenter: nec enim ipsum odimus et Brutum amamus et Pompeius mirifice a me contendit, quem mehercule plus plusque in dies diligo. C. Caelium quaestorem huc venire audisti. Nescio quid sit: sed ...... Pammenia illa mihi non placent. Ego me spero Athenis fore mense Septembri. Tuorum itinerum tempora scire sane velim. *Εὐήθειαν* Sempronii Rufi cognovi ex epistola tua Corcyraea. Quid quaeris? Invideo potentiae Vestorii. Cupiebam etiam nunc plura garrire, sed lucet: urguet turba, festinat Philogenes. Valebis

igitur et valere Piliam et Caeciliam nostram iubebis litteris et salvebis a meo Cicerone.

III.

M. Cicero, quum adventante die profectionis sibi non succedi videat, ait se sollicitudine adfici, quemnam relinquat qui provinciae praesit, de reliqua provinciae administratione bono se esse animo, de rebus urbanis, de quibus vult certior fieri prius quam ad urbem accedat. Tum de causa Bruti, pro quo omnia se ait fecisse, de Bruti eorumque hominum, quos ille sibi commendaverit, adrogantia, de Q. Cicerone puero conscio rixarum parentum suorum, de Hortensio filio, de oratione Q. Celeris et litteris Attici. Scripta epistola est Laodiceae, ut videtur, a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Etsi nil sane habebam novi quod post accidisset quam dedissem ad te Philogeni, liberto tuo, litteras, tamen, quum Philotimum Romam remitterem, scribendum aliquid ad te fuit: ac primum illud, quod me maxime angebat, non quo me aliquid iuvare posses: quippe, res enim est in manibus, tu autem abes longe gentium:

πολλὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ
Νότος κυλίνδει κύματ' εὐρείης ἁλός,

obrepsit dies, ut vides — mihi enim a. d. III. Kal. Sext. de provincia decedendum est —, nec succeditur. Quem relinquam qui provinciae praesit? Ratio quidem et opinio hominum postulat fratrem: primum, quod videtur esse honos: nemo igitur potior: deinde, quod solum habeo praetorium. Pomptinius enim ex pacto et convento — nam ea lege exierat — iam a me discesserat. Quaestorem nemo dignum putat. Etenim est levis, libidinosus, tagax. 2. De fratre autem primum illud est: persuaderi ei non posse arbitror: odit enim provinciam. Et hercule nihil odiosius, nihil molestius. Deinde, ut mihi nolit negare, quidnam mei sit officii? Quum bellum esse in Syria magnum putetur, id videatur in hanc provinciam erupturum, hic praesidii nihil sit, sumptus annuus decretus sit, videaturne aut pietatis esse meae fratrem relinquere aut diligentiae nugarum aliquid relinquere? Magna igitur, ut vides, sollicitudine adficior, magna inopia consilii.

Quid quaeris? Toto negocio nobis opus non fuit. Quanto tua provincia melior! Decedes, quum voles, nisi forte iam decessisti: quem videbitur, praeficies Thesprotiae et Chaoniae. Necdum tamen ego Quintum conveneram, ut iam, si id placeret, scirem, possetne ab eo impetrari, nec tamen, si posset, quid vellem habebam. 3. Hoc est igitur eius modi. Reliqua plena adhuc et laudis et gratiae, digna iis libris, quos tu dilaudas. Conservatae civitates, cumulate publicanis satis factum, offensus contumelia nemo, decreto iusto et severo perpauci, nec tamen quisquam, ut queri audeat, res gestae dignae triumpho, de quo ipso nihil cupide agemus, sine tuo quidem consilio certe nihil. Clausula est difficilis in tradenda provincia. Sed haec deus aliquis gubernabit. 4. De urbanis rebus scilicet plura tu scis, saepius et certiora audis. Equidem doleo non me tuis litteris certiorem fieri. Huc enim odiosa adferebantur de Curione, de Paullo, non quo ullum periculum videam stante Pompeio vel etiam sedente: valeat modo: sed mehercule Curionis et Paulli, meorum familiarium, vicem doleo. Formam igitur mihi totius rei publicae, si iam es Romae aut quum eris, velim mittas, quae mihi ob viam veniat, ex qua me fingere possim et praemeditari quo animo accedam ad urbem. Est enim quiddam advenientem non esse peregrinum atque hospitem. 5. Et, quod paene praeterii, Bruti tui causa, ut saepe ad te scripsi, feci omnia. Cyprii numerabant. Sed Scaptius centesimis, renovato in singulos annos fenore, contentus non fuit. Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipsum quam per me in Brutum, quem tamen ego praestare non poteram. Erat enim rex perpauper aberamque ab eo ita longe, ut nihil possem nisi litteris, quibus pugnare non destiti. Summa haec est: pro ratione pecuniae liberalius est Brutus tractatus quam Pompeius. Bruto curata hoc anno talenta circiter c., Pompeio in sex mensibus promissa cc. Iam in Appii negocio quantum tribuerim Bruto dici vix potest. Quid est igitur quod laborem? Amicos habet meras nugas, Matinium, Scaptium, qui, quia non habuit a me turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortasse suscenset, aut quia praefectus non

est, quod ego nemini tribui negociatori, non C. Vennonio, meo familiari, non tuo, M. Laenio, et quod tibi Romae ostenderam me servaturum, in eo perseveravi. Sed quid poterit queri is, qui auferre pecuniam quum posset, noluit? Scaptio, qui in Cappadocia fuit, puto esse satis factum. Is a me tribunatum quum accepisset, quem ego ex Bruti litteris ei detulissem, postea scripsit ad me se uti nolle eo tribunatu. 6. Gavius est quidam, cui quum praefecturam detulissem Bruti rogatu, multa et dixit et fecit cum quadam mea contumelia, P. Clodii canis. Is me nec proficiscentem Apameam prosecutus est nec, quum postea in castra venisset atque inde discederet, 'numquid vellem' rogavit, et fuit aperte mihi nescio qua re non amicus. Hunc ego si in praefectis habuissem, quem tu me hominem putares? Qui, ut scis, potentissimorum hominum contumaciam numquam tulerim, ferrem huius adseculae? Etsi hoc plus est quam ferre, tribuere etiam beneficii aliquid et honoris. Is igitur Gavius, quum Apameae me nuper vidisset Romam proficiscens, me ita appellavit — Culleolum vix auderem —: Unde, inquit, me iubes petere cibaria praefecti? Respondi lenius quam putabant oportuisse qui aderant, me non instituisse iis dare cibaria, quorum opera non essem usus. Abiit iratus. 7. Huius nebulonis obiratione si Brutus moveri potest, licebit eum solus ames, me aemulum non habebis. Sed illum eum futurum esse puto, qui esse debet. Tibi tamen causam notam esse volui, et ad ipsum haec perscripsi diligentissime. Omnino — soli enim sumus — nullas umquam ad me litteras misit Brutus, ne proxime quidem de Appio, in quibus non inesset adrogans, ἀκοινώνητον aliquid. Tibi autem valde solet in ore esse:

Granius autem
Non contemnere se et reges odisse superbos:

in quo tamen ille mihi risum magis quam stomachum movere solet, sed plane parum cogitat quid scribat aut ad quem. 8. Q. Cicero puer legit, ut opinor, et certe, epistolam inscriptam patri suo. Solet enim aperire, idque de meo consilio, si quid forte sit quod opus sit sciri. In ea autem

epistola erat illud idem de sorore, quod ad me. Mirifice conturbatum vidi puerum. Lacrimans mecum est questus. Quid quaeris? Miram in eo pietatem, suavitatem humanitatemque perspexi, quo maiorem spem habeo nihil fore aliter ac deceat. Id te igitur scire volui. 9. Ne illud quidem praetermittam: Hortensius filius fuit Laodiceae, gladiatoribus, flagitiose et turpiter. Hunc ego patris causa vocavi ad cenam, quo die venit, et eiusdem patris causa nihil amplius. Is mihi dixit se Athenis me exspectaturum, ut mecum decederet. 'Recte', inquam: quid enim dicerem? Omnino puto nihil esse quod dixit. Nolo quidem, ne offendam patrem, quem mehercule multum diligo. Sin fuerit meus comes, moderabor ita, ne quid eum offendam, quem minime volo. 10. Haec sunt, etiam illud: orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra M. Servilium. Litteras mitte quam primum: si nihil, nihil fieri vel per tuum tabellarium. Piliae et filiae salutem. Cura ut valeas.

IV.

M. Cicero Attico scribit se Tarsum venisse et quum de aliis rebus tum de eo sollicitum esse, quem provinciae praeficiat in decessu suo, ei omnia sua, quando Romam venerit, commendat, de re sua familiari, quam sequenti epistola uberius explicat, *μυστικώτερον* Graecis verbis scribit. Data epistola est Tarso a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Tarsum venimus Nonis Iuniis. Ibi me multa moverunt: magnum in Syria bellum, magna in Cilicia latrocinia, mihi difficilis ratio administrandi, quod paucos dies habebam reliquos annui muneris, illud autem difficillimum: relinquendus erat ex senatus consulto qui praeesset. Nihil minus probari poterat quam quaestor Mescinius. Nam de Caelio nihil audiebamus. Rectissimum videbatur fratrem cum imperio relinquere: in quo multa molesta, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sescenta praeterea. O rem totam odiosam! Sed haec fortuna viderit, quoniam consilio non multum uti licet. 2. Tu, quando Romam salvus, ut spero, venisti, videbis, ut soles, omnia, quae intelliges nostra interesse, in primis de Tullia mea, cuius de condi-

cione quid mihi placeret scripsi ad Terentiam, quum tu in Graecia esses: deinde de honore nostro. Quod enim tu afuisti, vereor ut satis diligenter actum in senatu sit de litteris meis. 3. Illud praeterea *μυστικώτερον* ad te scribam, tu sagacius odorabere: *τῆς δάμαρτός μου ὁ ἀπελεύθερος — οἶσθα ὃν λέγω — ἔδοξέ μοι πρώην, ἐξ ὧν ἀλογευόμενος παρεφθέγγετο, πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὠνῆς τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου· δέδοικα δὴ μή τι νοήσῃς· εἶς δήπου τοῦτο δὴ περισκεψάμενος τὰ λοιπὰ ἐξασφάλισαι.* Non queo tantum, quantum vereor, scribere. Tu autem fac ut mihi tuae litterae volent obviae. Haec festinans scripsi in itinere atque agmine. Piliae et puellae Caeciliae bellissimae salutem dices.

V.

De exspectato Attici adventu in urbem, ab eo cupit sibi litteras ob viam mitti, in primis de rationibus turbatis in re sua familiari per libertum uxoris suae, quam rem Graece *ἐν αἰνιγμοῖς* exponit et maximae curae Attico esse vult: se in ipso decessu suo sollicitudine provinciae maxime urgueri, de Bibulo sibi non molesto, de brevitate huius ipsius epistolae. Scripsit Tarsi a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Nunc quidem profecto Romae es: quo te, si ita est, salvum venisse gaudeo: unde quidem quam diu afuisti, magis a me abesse videbare, quam si domi esses: minus enim mihi meae notae res erant, minus etiam publicae. Qua re velim, etsi, ut spero, te haec legente aliquantum iam viae processero, tamen ob viam mihi litteras quam argutissimas de omnibus rebus crebro mittas, in primis de quo scripsi ad te antea: *τῆς ξυναόρου τῆς ἐμῆς οὑξελεύθερος ἔδοξέ μοι θαμὰ βατταρίζων καὶ ἀλύων τοῖς ξυλλόγοις καὶ ταῖς λέσχαις ὑπό τι πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐν τοῖς ὑπάρχουσι τοῖς τοῦ Κροτωνιάτου.* 2. Hoc tu indaga, ut soles, ast hoc magis: *ἐξ ἄστεως ἑπταλόφου τειχῶν παρέδωκεν μνῶν κδ́. μή́. ὀφειλημάτων Καμίλλῳ· ἑαυτόν τε ὀφείλοντα μνᾶς κδ́. ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν καὶ ἐκ τῶν Χεῤῥονησιτικῶν μή́ καὶ μνᾶς κληρονομήσας χμ́. χμ́. τούτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν διαλύσασθαι, πάντων ὀφειληθέντων τοῦ δευτέρου μηνὸς*

τῇ νουμηνίᾳ· τὸν δὲ ἀπελεύθερον αὐτοῦ, ὄντα ὁμώνυμον τῷ Κόνωνος πατρί, μηδὲν ὁλοσχερῶς πεφροντικέναι. ταῦτα οὖν, πρῶτον μὲν ἵνα πάντα σώζηται, δεύτερον δὲ ἵνα μηδὲ τῶν τόκων ὀλιγωρήσῃς τῶν ἀπὸ τῆς προεκκειμένης ἡμέρας· ὅσας αὐτὸν ἠνέγκαμεν σφόδρα δέδοικα. καὶ γὰρ παρῆν πρὸς ἡμᾶς κατασκεψόμενος καί τι σχεδὸν ἐλπίσας· ἀπογνοὺς δὲ ἀλόγως ἀπέστη, ἐπειπών, εἴκω· αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν· meque obiurgavit vetere proverbio *τὰ μὲν διδόμενα.* **3.** Reliqua vide et quantum fieri potest perspice. Nos etsi annuum tempus prope iam emeritum habebamus — dies enim XXXIII. erant reliqui —, sollicitudine provinciae tamen vel maxime urguebamur. Quum enim arderet Syria bello et Bibulus in tanto maerore suo maximam curam belli sustineret ad meque legati eius et quaestor et amici eius litteras mitterent ut subsidio venirem, etsi exercitum infirmum habebam, auxilia sane bona, sed ea Galatarum, Pisidarum, Lyciorum — haec enim sunt nostra robora —, tamen esse officium meum putavi exercitum habere quam proxime hostem, quoad mihi praeesse provinciae per senatus consultum liceret. Sed, quo ego maxime delectabar, Bibulus molestus mihi non erat: de omnibus rebus scribebat ad me potius, et mihi decessionis dies *λεληθότως* obrepebat: qui quum advenerit, *ἄλλο πρόβλημα* quem praeficiam, nisi Caldus quaestor venerit, de quo adhuc nihil certi habebamus. **4.** Cupiebam mehercule longiorem epistolam facere, sed nec erat res de qua scriberem nec iocari prae cura poteram. Valebis igitur et puellae salutem Atticulae dices nostraeque Piliae.

VI.

De filia P. Dolabellae desponsa, de *προπύλῳ* Academiae, de Hortensii morte, de causis quam ob rem Caelium provinciae praefecerit, de spe sua in decessu. Scripsit a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Ego, dum in provincia omnibus rebus Appium orno, subito sum factus accusatoris eius socer. Id quidem, inquis, di approbent! Ita velim, teque ita cupere certo scio.

Sed crede mihi, nihil minus putaram ego, qui de Ti. Nerone, qui mecum egerat, certos homines ad mulieres miseram, qui Romam venerunt factis sponsalibus. Sed hoc spero melius. Mulieres quidem valde intelligo delectari obsequio et comitate adolescentis. Caetera noli ἐξακανθίζειν. 2. Sed heus tu, πυρούς εἰς δῆμον Athenis? placet hoc tibi? etsi non impediebant mei certe libri — non enim ista largitio fuit in cives, sed in hospites liberalitas —, me tamen de Academiae προπύλῳ iubes cogitare, quum iam Appius de Eleusine non cogitet. De Hortensio te certo scio dolere: equidem excrucior. Decreram enim cum eo valde familiariter vivere. 3. Nos provinciae praefecimus Caelium: puerum, inquies, et fortasse fatuum et non gravem et non continentem. Adsentior: fieri non potuit aliter. Nam quas multo ante tuas acceperam litteras, in quibus ἐπέχειν te scripseras quid esset mihi faciendum de relinquendo, eae me pungebant. Videbam enim quae tibi essent ἐποχῆς causae, et erant eaedem mihi: puero tradere me? fratri autem? illud non utile nobis. Nam praeter fratrem nemo erat quem sine contumelia quaestori, nobili praesertim, anteferrem. Tamen, dum impendere Parthi videbantur, statueram fratrem relinquere aut etiam rei publicae causa contra senatus consultum ipse remanere, qui postea quam incredibili felicitate discesserunt, sublata dubitatio est. Videbam sermones: 'Hui, fratrem reliquit! num est hoc non plus annum obtinere provinciam? Quid, quod senatus eos voluit praeesse provinciis qui non praefuissent? At hic triennium'. Ergo haec ad populum. 4. Quid, quae tecum? Numquam essem sine cura, si quid iracundius aut contumeliosius aut negligentius, quae fert vita hominum. Quid, si quid filius puer et puer bene sibi fidens? qui esset dolor? Quem pater non dimittebat teque id censere moleste ferebat. At nunc Caelius, non dico equidem quid egerit, sed tamen multo minus laboro. Adde illud: Pompeius, eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Caesar Antonium: ego sorte datum offenderem, ut etiam inquireret in eum, quem reliquissem? Hoc melius, et huius rei plura exempla, senectuti quidem nostrae profecto aptius. At te apud eum, di boni! quanta

in gratia posui, eique legi litteras non tuas, sed librarii tui. Amicorum litterae me ad triumphum vocant, rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc *παλιγγενεσίαν* nostram non negligendam. Qua re tu quoque, mi Attice, incipe id cupere, quo nos minus inepti videamur.

VII.

De Q. fratre uxori per Q. filium reconciliato, de re sua familiari, de qua *ἐν αἰνιγμοῖς* antea scripserat, de rationibus apud duas civitates relinquendis, se Rhodum, inde Athenas cogitare proficisci, tum quaerit num quid rei publicae nomine sibi tardandum in reditu sit, de Tirone aegro. Scripsit Tarsi a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Quintus filius pie sane, me quidem certe multum hortante, sed currentem, animum patris sui sorori tuae reconciliavit. Eum valde etiam tuae litterae excitarunt. Quid quaeris? confido rem ut volumus esse. Bis ad te antea scripsi de re mea familiari, si modo tibi redditae litterae sunt, Graece, *ἐν αἰνιγμοῖς*. Scilicet nihil est movendum. Sed tamen *ἀφελῶς* percontando de nominibus Milonis et, ut expediat, ut mihi recepit, hortando, aliquid tu proficies. 2. Ego Laodiceae quaestorem Mescinium exspectare iussi, ut confectas rationes lege Iulia apud duas civitates possim relinquere. Rhodum volo puerorum causa, inde quam primum Athenas, etsi Etesiae valde reflant. Sed plane volo his magistratibus, quorum voluntatem in supplicatione sum expertus. Tu tamen mitte mihi, quaeso, ob viam litteras, num quid putes rei publicae nomine tardandum esse nobis. Tiro ad te dedisset litteras, nisi eum graviter aegrum reliquissem. Sed nunciant melius esse. Ego tamen angor. Nihil enim illo adolescente castius, nihil diligentius.

VIII.

Litteras Attici Ephesi sibi redditas a Batonio gratas fuisse significat, sed Batonium meros terrores Caesarianos ad se attulisse: de tarditate navigationis suae, de rebus urbanis vult edoceri et quid Atticus de triumpho suo cogitet. Epistolam dedit Epheso conscendens Kal. Octobr. a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Quum instituissem ad te scribere calamumque sum-

psissem, Batonius e navi recta ad me venit domum Ephesi et epistolam tuam reddidit pridie Kal. Octobres. Laetatus sum felicitate navigationis tuae, opportunitate Piliae, etiam hercule sermone eiusdem de coniugio Tulliae meae. 2. Batonius autem meros terrores ad me attulit Caesarianos, cum Lepta etiam plura locutus est, spero falsa, sed certe horribilia, exercitum nullo modo dimissurum, cum illo praetores designatos, Cassium tribunum pl., Lentulum consulem facere, Pompeio in animo esse urbem relinquere. 3. Sed heus tu, num quid moleste fers de illo, qui se solet anteferre patruo sororis tuae filii? At a quibus victus? Sed ad rem. 4. Nos Etesiae vehementissime tardarunt. Detraxit xx. ipsos dies etiam aphractus Rhodiorum. Kal. Octobr. Epheso conscendentes hanc epistolam dedimus L. Tarquitio, simul e portu egredienti, sed expeditius naviganti. Nos Rhodiorum aphractis caeterisque longis navibus tranquillitates aucupaturi eramus: ita tamen properabamus, ut non posset magis. 5. De raudusculo Puteolano gratum. Nunc velim dispicias res Romanas, videas quid nobis de triumpho cogitandum putes, ad quem amici me vocant. Ego, nisi Bibulus, qui, dum unus hostis in Syria fuit, pedem porta non plus extulit quam domo sua, adniteretur de triumpho, aequo animo essem. Nunc vero *αἰσχρὸν σιωπᾶν*. Sed explora rem totam, ut, quo die congressi erimus, consilium capere possimus. Sat multa, qui et properarem et ei litteras darem, qui aut mecum aut paullo ante venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit. Tu dices utriusque nostrum verbis et Piliae tuae et filiae.

IX.

M. Cicero Attico scribit se eius litteras ab Acasto servo suo accepisse, e quibus cognosset eum febriculam habere, se sperare iam melius ei esse factum: de re sua familiari, de Q. fratre provinciae non praefecto, de litterarum commercio. Scripsit in arce Athenis a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. In Piraeea quum exissem pridie Idus Octobr., accepi ab Acasto, servo meo, statim tuas litteras, quas quidem quum exspectassem iam diu, admiratus sum, ut vidi obsignatam epistolam, brevitatem eius, ut aperui, rursus *σύγ-*

χυσιν litterularum, quae solent tuae compositissimae et clarissimae esse, ac, ne multa, cognovi ex eo, quod ita scripseras, te Romam venisse a. d. XII. Kal. Octobr. cum febri. Percussus vehementer nec magis quam debui statim quaero ex Acasto. Ille et tibi et sibi visum et ita se domi ex tuis audisse, ut nihil esset incommode. Id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem scripsisse. Sed adamavi tamen admiratusque sum, quod nihilo minus ad me tua manu scripsisses. Qua re de hoc satis. Spero enim, quae tua prudentia et temperantia est, et hercule, ut me iubet Acastus, confido te iam ut volumus valere. 2. A Turranio te accepisse meas litteras gaudeo. *Παραφύλαξον*, si me amas, *τὴν τοῦ φυρατοῦ φιλοτιμίαν αὐτότατα.* Hanc quae mehercule mihi magno dolori est — dilexi enim hominem —, procura, quantulacumque est, Precianam hereditatem, prorsus ille ne attingat. Dices numos mihi opus esse ad apparatum triumphi, in quo, ut praecipis, nec me *κενὸν* in expetendo cognosces nec *ἄτυφον* in abiiciendo. 3. Intellexi ex tuis litteris te ex Turranio audisse a me provinciam fratri traditam. Adeon ego non perspexeram prudentiam litterarum tuarum? *Ἐπέχειν* te scribebas. Quid erat dubitatione dignum, si esset quidquam cur placeret fratrem et talem fratrem relinqui? *Ἀθέτησις* ista mihi tua, non *ἐποχὴ* videbatur. Monebas de Q. Cicerone puero, ut eum quidem neutiquam relinquerem. *Τοὐμὸν ὄνειρον ἐμοί.* Eadem omnia, quasi collocuti essemus, vidimus. Non fuit faciendum aliter, meque *ἐπιχρονία ἐποχὴ* tua dubitatione liberavit. Sed puto te accepisse de hac re epistolam scriptam accuratius. 4. Ego tabellarios postero die ad vos eram missurus, quos puto ante venturos quam nostrum Saufeium. Sed eum sine meis litteris ad te venire vix rectum erat. 6. Tu mihi, ut polliceris, de Tulliola mea, id est, de Dolabella, perscribas, de re publica, quam praevideo in summis periculis, de censoribus, maximeque de signis, tabulis quid fiat, referaturne. Idibus Octobr. has dedi litteras, quo die, ut scribis, Caesar Placentiam legiones quattuor. Quaeso, quid nobis futurum est? In arce Athenis statio mea nunc placet.

LIBER VII.

I.

M. Cicero iam has litteras mittit, quas lib. VI. ep. 9. §. 4. se postero die daturum esse scripserat, et, quoniam putat Saufeium tardius profecturum esse, illarum litterarum argumentum hac ipsa epistola exponit. Tum quod summa inter C. Caesarem et Cn. Pompeium iam futura esse videatur contentio et ipse incidat in discrimen ipsum, iam ex Attico scire vult quid sibi agendum sit: satius fortasse fuisse manere in provincia, quamquam etiam de difficultate administrandae integre provinciae maximo opere queritur. Dein de supplicatione sibi decreta et de exspectato triumpho, tum de placando Hirro, de rebus domesticis, de furtis Philotimi liberti et de re familiari sua. Scripsit Athenis a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Dederam equidem L. Saufeio litteras et dederam ad te unum, quod, quum non esset temporis mihi ad scribendum satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis litteris ad te venire nolebam. Sed, ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius. Sin iam illas accepisti, scis me Athenas venisse pridie Idus Octobres: e navi egressum in Piraeeum tuas ab Acasto nostro litteras accepisse: conturbatum, quod cum febre Romam venisses, bono tamen animo esse coepisse, quod Acastus ea, quae vellem, de adlevato corpore tuo nunciaret, cohorruisse autem me, quod tuae litterae de legionibus Caesaris adferrent, et egisse tecum ut videres ne quid φιλοτιμία eius, quem nosti, nobis noceret, et de quo iam pridem ad te scripseram, Turranius autem secus tibi Brundusii dixerat — quod ex iis litteris cognovi, quas a Xenone, optimo viro, accepi —, cur fratrem provinciae non praefecissem exposui breviter. Haec fere sunt in illa epistola. **2.** Nunc audi reliqua. Per fortunas! omnem tuum amorem, quo me es amplexus, omnemque tuam prudentiam, quam mehercule in omni genere iudico singularem, confer iam ad eam curam, ut de omni statu meo cogites. Videre enim mihi videor tantam dimicationem, nisi idem deus, qui nos melius quam optare aude-

remus Parthico bello liberavit, respexerit rem publicam, sed tantam, quanta numquam fuit. Age, hoc malum mihi commune est cum omnibus. Nihil tibi mando, ut de eo cogites. Illud meum proprium πρόβλημα, quaeso, suscipe. Videsne ut te auctore sim utrumque complexus? Ac vellem a principio te audisse amicissime monentem.

Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες·
[ὣς οὐδὲν γλύκιον ἧς] πατρίδος.

Sed aliquando tamen persuasisti, ut alterum complecterer, quia de me erat optime meritus, alterum, quia tantum valebat. Feci igitur. Itaque effeci omni obsequio, ut neutri illorum quisquam esset me carior. 3. Haec enim cogitabamus, nec mihi coniuncto cum Pompeio fore necesse peccare in re publica aliquando nec cum Caesare sentienti pugnandum esse cum Pompeio: tanta erat illorum coniunctio. Nunc impendet, ut et tu ostendis et ego video, summa inter eos contentio. Me autem uterque numerat suum, nisi forte simulat alter. Nam Pompeius non dubitat: vere enim iudicat ea, quae de re publica nunc sentiat, mihi valde probari. Utriusque autem accepi eius modi litteras eodem tempore quo tuas, ut neuter quemquam omnium pluris facere quam me videretur. 4. Verum quid agam? Non quaero illa ultima — si enim castris res geretur, video cum altero vinci satius esse quam cum altero vincere —, sed illa, quae tum agentur, quum venero: ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat. Dic, M. Tulli. Quid dicam? 'Exspecta, amabo te, dum Atticum conveniam?' Non est locus ad tergiversandum. Contra Caesarem? 'Ubi illae sunt densae dexterae?' Nam ut illi hoc liceret adiuvi, rogatus ab ipso Ravennae de Caelio tribuno pl. Ab ipso autem? Etiam a Cnaeo nostro in illo divino tertio consulatu. Aliter sensero? *Αἰδέομαι* non Pompeium modo, sed *Τρῶας καὶ Τρῳάδας.*

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

Quis? Tu ipse scilicet, laudator et factorum et scriptorum meorum. 5. Hanc ergo plagam effugi per duos superiores Marcellorum consulatus, quum est actum de provincia Cae-

saris. Nunc incido in discrimen ipsum. Itaque, ut stultus primus suam sententiam dicat, mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid: extra urbem esse cum iustissima causa. Tamen dabunt operam, ut eliciant sententiam meam. Ridebis hoc loco fortasse: quam vellem etiam nunc in provincia morari! Plane opus fuit, si hoc impendebat. Etsi nil miserius. Nam, ὁδοῦ πάρεργον, volo te hoc scire: omnia illa prima, quae etiam tuis litteris in caelum ferebas, ἐπίτηκτα fuerunt. 6. Quam non est facilis virtus! quam vero difficilis eius diuturna simulatio! Quum enim hoc rectum et gloriosum putarem, ex annuo sumptu, qui mihi decretus esset, me C. Caelio quaestori relinquere annuum, referre in aerarium ad HS. x., ingemuit nostra cohors, omne illud putans distribui sibi oportere, ut ego amicior invenirer Phrygum et Cilicum aerariis quam nostro. Sed me non moverunt. Nam et mea laus apud me plurimum valuit: nec tamen quidquam honorifice in quemquam fieri potuit quod praetermiserim. Sed haec fuerit, ut ait Thucydides, ἐκβολὴ λόγου non inutilis. 7. Tu autem de nostro statu cogitabis: primum quo artificio tueamur benevolentiam Caesaris, deinde de ipso triumpho, quem video, nisi rei publicae tempora impedient, εὐπόριστον. Iudico autem quum ex litteris amicorum tum ex supplicatione, quam qui non decrevit, plus decrevit, quam si omnes decresset triumphos. Ei porro adsensus est unus familiaris meus, Favonius, alter iratus, Hirrus. Cato autem et scribendo adfuit et ad me de sententia sua iucundissimas litteras misit. Sed tamen gratulans mihi Caesar de supplicatione triumphat de sententia Catonis, nec scribit quid ille sententiae dixerit, sed tantum, supplicationem eum mihi non decrevisse. 8. Redeo ad Hirrum. Coeperas eum mihi placare: perfice. Habes Scrofam, habes Silium. Ad eos ego etiam antea scripsi et ad ipsum Hirrum. Locutus enim erat cum his commode, se potuisse impedire, sed noluisse, adsensum tamen esse Catoni, amicissimo meo, quum is honorificentissimam in me sententiam dixisset, nec me ad se ullas litteras misisse, quum ad omnes mitterem. Verum dicebat: ad eum enim solum et ad Crassipedem non scripseram. 9. Atque haec de rebus forensibus. Redea-

mus domum. Diiungere me ab illo volo. Merus est *φυρατής*, germanus Lartidius.

Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.

Reliqua expediamus. Hoc primum, quo accessit cura dolori meo, sed hoc tamen, quidquid est, Precianum cum iis rationibus, quas ille meas tractat, admisceri nolo. Scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me quidquid possem numorum ad apparatum sperati triumphi ad te redacturum. Ita puto *ἄμεμπτα* fore, verum ut lubebit. Hanc quoque suscipe curam quem ad modum experiamur. Id et ostendisti quibusdam litteris ex Epiro an Athenis datis et in eo ego te adiuvabo.

II.

M. Cicero Attico scribit se feliciter Brundusium venisse, de valetudine Attici et nunciis de ea ad se adlatis, de epistolis Attici, de Tironis morbo, de Curio eiusque testamento, de Alexionis hospitio Corcyrae, de Q. Cicerone, de Attici filiola iocatur eludens Carneadem, de Attici litteris, de sermone Pompeii Neapolitano, de triumpho consequendo, de Bibuli supplicatione, de Catonis in se iniquitate a Caesare in litteris ad se datis reprehensa, de Chrysippo liberto suo in se ingrato, de litteris Attici de re publica. Scripsit Brundusii a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Brundusium venimus VII. Kalend. Decembr. usi tua felicitate navigandi: ita belle nobis 'flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites'. Hunc *σπονδειάζοντα*, si cui voles *τῶν νεωτέρων*, pro tuo vendita. 2. Valetudo tua me valde conturbat. Significant enim tuae litterae te prorsus laborare. Ego autem, quum sciam quam sis fortis, vehementius esse quiddam suspicor quod te cogat cedere et propemodum infringat, etsi alteram quartanam Pamphilus tuus mihi dixit decessisse et alteram leviorem accedere. Terentia vero, quae quidem eodem tempore ad portam Brundusinam venit, quo ego in portum, mihique obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulano dixisse narrabat etiam eam decessisse. Quod si ita est, est quod maxime mehercule opto, idque spero tua prudentia et temperantia te consecutum. 3. Venio ad epistolas tuas, quas ego sexcentas uno tempore ac-

cepi, aliam alia iucundiorem, quae quidem erant tua manu. Nam Alexidis manum amabam, quod tam prope accedebat ad similitudinem tuae litterae, non amabam, quod indicabat te non valere. Cuius quoniam mentio facta est, Tironem Patris aegrum reliqui, adolescentem, ut nosti, et adde, si quid vis, probum: nihil vidi melius. Itaque careo aegre. Et quamquam videbatur se non graviter habere, tamen sum sollicitus maximamque spem habeo in M'. Curii diligentia, de qua ad me scripsit Tiro et multi nunciarunt. Curius autem ipse sensit quam tu velles se a me diligi, et eo sum admodum delectatus. Et mehercule est, quam facile diligas, *αὐτόχθων* in homine urbanitas. Eius testamentum deporto Romam Ciceronum signis obsignatum cohortisque praetoriae: fecit palam te ex libella, me ex teruncio. In Actio Corcyrae Alexion me opipare muneratus est. Q. Ciceroni obsisti non potuit quo minus Thyamim videret. 4. Filiola tua te delectari laetor et probari tibi *φυσικὴν* esse *τὴν πρὸς τὰ τέκνα*. Etenim, si haec non est, nulla potest homini esse ad hominem naturae adiunctio, qua sublata vitae societas tollitur. 'Bene eveniat', inquit Carneades: spurce, sed tamen pudentius quam Lucius noster et Patron, qui quum omnia ad se referant, numquam quidquam alterius causa fieri putent, et quum ea re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat, non quo id natura rectum sit, non intelligant se de callido homine loqui, non de bono viro. Sed haec, opinor, sunt in iis libris, quos tu laudando animos mihi addidisti. 5. Redeo ad rem. Commodum exspectabam epistolam, quam Philoxeno dedisses — scripseras enim in ea esse de sermone Pompeii Neapolitano —, quum eam mihi Patron Brundusii reddidit: Corcyrae, ut opinor, acceperat. Nihil potuit esse iucundius. Erat enim de re publica, de opinione, quam is vir haberet, integritatis meae, de benevolentia, quam ostendit eo sermone, quem habuit de triumpho. Sed tamen hoc iucundissimum, quod intellexi te ad eum venisse, ut eius animum erga me perspiceres. Hoc mihi, inquam, accidit iucundissimum. 6. De triumpho autem nulla me cupiditas umquam tenuit ante Bibuli impudentissimas litteras, quas amplissima supplicatio

consecuta est. A quo si ea gesta essent, quae scripsit, gauderem et honori faverem: nunc illum, qui pedem porta, quoad hostis cis Euphratem fuit, non extulerit, honore augeri, me, in cuius exercitu spem illius exercitus habuit, idem non adsequi dedecus est nostrum, nostrum, inquam, te coniungens. Itaque omnia experiar et, ut spero, adsequar. Quod si tu valeres, iam mihi quaedam explorata essent. Sed, ut spero, valebis. 7. De rauduseulo Numeriano multum te amo. Hortensius quid egerit aveo scire, Cato quid agat, qui quidem in me turpiter fuit malevolus. Dedit integritatis, iustitiae, clementiae, fidei mihi testimonium, quod non quaerebam: quod postulabam, negavit. Itaque Caesar iis litteris, quibus mihi gratulatur et omnia pollicetur, quo modo exsultat Catonis in me ingratissimi iniuria! At hic idem Bibulo dierum xx. Ignosce mihi, non possum haec ferre nec feram. 8. Cupio ad omnes tuas epistolas, sed nihil necesse est. Iam enim te videbo. Illud tamen de Chrysippo: nam de altero illo minus sum admiratus, operario homine. Sed tamen ne illo quidem quidquam improbius. Chrysippum vero, quem ego propter litterularum nescio quid libenter vidi, in honore habui, discedere a puero insciente me! Mitto alia, quae audio, multa, mitto furta: fugam non fero, qua mihi nihil visum est sceleratius. Itaque usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, praetoris in eo, qui eadem liber non iuraret, me istos liberos non addixisse, praesertim quum adesset nemo, a quo recte vindicarentur. Id tu, ut videbitur, ita accipies: ego tibi adsentiar. Uni tuae disertissimae epistolae non rescripsi, in qua est de periculis rei publicae. Quid rescriberem? Valde eram perturbatus. Sed, ut nihil magno opere metuam, Parth. faciunt, qui repente Bibulum semivivum reliquerunt.

III.

De litteris Attici, de provincia sibi non prorogata, de condicione sua in summo rei publicae periculo propter contentionem C. Caesaris et Cn. Pompeii, de concordia restituenda: dein de rebus privatis, de Caelio, de Philotimo et rationibus suis, de cohorte sua provinciali, de Curionis tabulis, Hortensi legatis, de emptione Puteolana, de no-

mine Piraeei eiusque usu grammatico, de aliis rebus privatis et domesticis. Data epistola est V. Id. Decembr. a Pontio ex Trebulano a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. A. d. VIII. Id. Decembr. Aeculanum veni et ibi tuas litteras legi, quas Philotimus mihi reddidit: e quibus hanc primo aspectu voluptatem cepi, quod erant a te ipso scriptae, deinde earum accuratissima diligentia sum mirum in modum delectatus. Ac primum illud, in quo te Dicaearcho adsentiri negas, etsi cupidissime expetitum a me est et approbante te, ne diutius anno in provincia essem, tamen non est nostra contentione perfectum. Sic enim scito, verbum in senatu factum esse numquam de ullo nostrum, qui provincias obtinuimus, quo in iis diutius quam ex senatus consulto maneremus, ut iam ne istius quidem rei culpam sustineam, quod minus diu fuerim in provincia, quam fortasse fuerit utile. 2. Sed, 'Quid si hoc melius?' saepe opportune dici videtur, ut in hoc ipso. Sive enim ad concordiam res adduci potest sive ad bonorum victoriam, utriusvis rei me aut adiutorem velim esse aut certe non expertem. Sin vincuntur boni, ubicumque essem, una cum iis victus essem. Qua re celeritas nostri reditus *ἀμεταμέλητος* debet esse. Quod si ista nobis cogitatio de triumpho iniecta non esset, quam tu quoque approbas, ne tu haud multum requireres illum virum, qui in VI. libro informatus est. Quid enim tibi faciam, qui illos libros devorasti? Quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam abiicere, si id erit rectius. Utrumque vero simul agi non potest, et de triumpho ambitiose et de re publica libere. Sed ne dubitaris quin quod honestius, id mihi futurum sit antiquius. 3. Nam quod putas utilius esse vel mihi, quod tutius sit, vel etiam ut rei publicae prodesse possim, me esse cum imperio, id coram considerabimus quale sit. Habet enim res deliberationem, etsi ex parte magna tibi adsentior. De animo autem meo erga rem publicam bene facis quod non dubitas, et illud probe iudicas, nequaquam satis pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione, illum in me liberalem fuisse, eiusque rei causam vere explicas, et eis, quae de Fadio Caninioque acta scribis,

valde consentiunt. Quae si secus essent totumque se ille in me profudisset, tamen illa, quam scribis, custos urbis me praeclarae inscriptionis memorem esse cogeret nec mihi concederet, ut imitarer Volcatium aut Servium, quibus tu es contentus, sed aliquid nos vellet nobis dignum et sentire et defendere. Quod quidem agerem, si liceret, alio modo ac nunc agendum est. 4. De sua potentia dimicant homines hoc tempore periculo civitatis. Nam, si res publica defenditur, cur ea consule isto ipso defensa non est? cur ego, in cuius causa rei publicae salus consistebat, defensus postero anno non sum? cur imperium illi aut cur illo modo prorogatum est? cur tanto opere pugnatum est, ut de eius absentis ratione habenda decem tribuni pl. ferrent? His ille rebus ita convaluit, ut nunc in uno civi vires ad resistendum sint, qui mallem tantas ei vires non dedisset quam nunc tam valenti resisteret. 5. Sed quoniam res eo deducta est, non quaeram, ut tu scribis,

ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν;

mihi *σκάφος* unum erit, quod a Pompeio gubernabitur. Illud ipsum, quod ais: 'Quid fiet, quum erit dictum, Dic M. Tulli?' — *σύντομα*, Cn. Pompeio adsentior. Ipsum tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor. Sic enim sentio, maximo in periculo rem esse. Vos scilicet plura, qui in urbe estis. Verum tamen haec video: cum homine audacissimo paratissimoque negocium esse, omnes damnatos, omnes ignominia adfectos, omnes damnatione ignominiaque dignos illac facere, omnem fere iuventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, tribunos valentes addito C. Cassio, omnes, qui aere alieno premantur, quos plures esse intelligo quam putaram — causam solum illa causa non habet, caeteris rebus abundat —, hic omnia facere omnes, ne armis decernatur, quorum exitus semper incerti, nunc vero etiam in alteram partem magis timendi. Bibulus de provincia decessit, Veientonem praefecit. In decedendo erit, ut audio, tardior. Quem quum ornavit Cato, declaravit iis se solis non invidere, quibus nihil aut non multum ad dignitatem posset accedere. 6. Nunc venio ad privata.

Fere enim respondi tuis litteris de re publica et iis, quas in suburbano, et iis, quas postea scripsisti. Ad privata venio: unum etiam de Caelio. Tantum abest ut meam ille sententiam moveat, ut valde ego ipsi, quod de sua sententia decesserit, poenitendum putem. Sed quid est quod ei vici Luceii sint addicti? Hoc te praetermisisse miror. 7. De Philotimo faciam equidem, ut mones. Sed ego mihi ab illo hoc tempore non rationes exspectabam, quas tibi edidit, verum id reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit, quodque idem in Asia mihi sua manu scriptum dedit. Id si praestaret, quantum mihi aeris alieni esse tibi edidit, tantum et plus etiam ipse mihi deberet. Sed in hoc genere, si modo per rem publicam licebit, non accusabimur posthac, neque hercule antea negligentes fuimus, sed amicorum multitudine occupati. Ergo utemur, ut polliceris, et opera et consilio tuo, nec tibi erimus, ut spero, in eo molesti. 8. De serperastris cohortis meae nihil est quod doleas. Ipsi enim se collegerunt admiratione integritatis meae. Sed me moverat nemo magis quam is, quem tu neminem putas. Idem et initio fuerat et nunc est egregius. Sed in ipsa decessione significavit sperasse se aliquid, et id, quod animum induxerat paullisper, non tenuit, sed cito ad se rediit meisque honorificentissimis erga se officiis victus pluris ea duxit quam omnem pecuniam. 9. Ego a Curio tabulas accepi, quas mecum porto. Hortensii legata cognovi. Nunc aveo scire quid hominis sit et quarum rerum auctionem instituat. Nescio enim cur, quum portam Flumentanam Caelius occuparit, ego Puteolos non meos faciam. 10. Venio ad Piraeea, in quo magis reprehendendus sum, quod homo Romanus 'Piraeea' scripserim, non 'Piraeeum' — sic enim omnes nostri locuti sunt —, quam quod 'in' addiderim. Non enim hoc ut oppido praeposui, sed ut loco, et tamen Dionysius noster et, qui est nobiscum, Nicias Cous non rebatur oppidum esse Piraeea. Sed de eo videro. Nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quod non ut de oppido locutus sum, sed ut de loco, secutusque sum non dico Caecilium,

Mane ut ex portu in Piraeeum

— malus enim auctor Latinitatis est —, sed Terentium, cuius fabellae propter elegantiam sermonis putabantur a C. Laelio scribi:

Heri aliquot adolescentuli coimus in Piraeeum,

et idem:

Mercator hoc addebat .... captam e Sunio.

Quod si δήμους oppida volumus esse, tam est oppidum Sunium quam Piraeeus. Sed, quoniam grammaticus es, si hoc mihi ζήτημα persolveris, magna me molestia liberaris. **11.** Ille mihi litteras blandas mittit. Facit idem pro eo Balbus. Mihi certum est ab honestissima sententia digitum nusquam. Sed scis illi reliquum quantum sit. Putasne igitur verendum esse ne aut obiicat id nobis aliquis, si languidius, aut repetat, si fortius? Quid ad haec reperis? Solvamus, inquis. Age, a Caelio mutuabimur. Hoc tu tamen consideres velim. Puto enim, in senatu si quando praeclare pro re publica dixero, Tartessium istum tuum mihi exeunti, 'Iube sodes numos curari'. **12.** Quod superest etiam, gener est suavis mihi, Tulliae, Terentiae: quantumvis vel ingenii vel humanitatis: [satis]. Reliqua, quae nosti, ferenda. Scis enim, quos † aperierimus, qui omnes praeter eum, de quo per te egimus, rem me facere rentur. Ipsis enim expensum nemo ferret. Sed haec coram. Nam multi sermonis sunt. Tironis reficiendi spes est in M'. Curio, cui ego scripsi tibi eum gratissimum facturum. Dat. v. Id. Decembr. a Pontio ex Trebulano.

IV.

De Dionysio liberto, de sermone cum Cn. Pompeio habito. Scripta epistola est a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Dionysium, flagrantem desiderio tui misi ad te nec mehercule aequo animo, sed fuit concedendum: quem quidem cognovi quum doctum, quod mihi iam ante erat notum, tum sane plenum officii, studiosum etiam meae laudis, frugi hominem ac, ne libertinum laudare videar, plane virum bonum. **2.** Pompeium vidi IIII. Id. Decembres: fuimus

una horas duas fortasse. Magna laetitia mihi visus est adfici meo adventu: de triumpho hortari, suscipere partes suas, monere ne ante in senatum accederem quam rem confecissem, ne dicendis sententiis aliquem tribunum alienarem. Quid quaeris? In hoc officio sermonis nihil potuit esse prolixius. De re publica autem ita mecum locutus est, quasi non dubium bellum haberemus. Nihil ad spem concordiae, plane illum a se alienatum quum ante intelligeret, tum vero proxime iudicasse: venisse Hirtium a Caesare, qui esset illi familiarissimus, ad se non accessisse, et, quum ille a. d. VIII. Id. Decembr. vesperi venisset, Balbus de tota re constituisset a. d. VII. ad Scipionem ante lucem venire, multa de nocte eum profectum esse ad Caesarem. Hoc illi *τεκμηριῶδες* videbatur esse alienationis. 3. Quid multa? Nihil me aliud consolatur, nisi quod illum, cui etiam inimici alterum consulatum, fortuna summam potentiam dederit, non arbitror fore tam amentem, ut haec in discrimen adducat. Quod si ruere coeperit, ne ego multa timeo, quae non audeo scribere. Sed, ut nunc est, a. d. III. Nonas Ian. ad urbem cogito.

V.

De epistolis Attici ad se missis, de valetudine Attici et Piliae, de Tirone, de sermone Philogenis, de sorore Attici, de Chrysippo, de itinere suo, de spe exigua rei publicae. Scripsit a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Multas uno tempore accepi epistolas tuas, quae mihi, quamquam recentiora audiebam ex iis, qui ad me veniebant, tamen erant iucundae. Studium enim et benevolentiam declarabant. Valetudine tua moveor, et Piliam in idem genus morbi delapsam curam tibi adferre maiorem sentio. Date igitur operam ut valeatis. 2. De Tirone video tibi curae esse, quem quidem ego, etsi mirabiles utilitates mihi praebet, quum valet, in omni genere vel negociorum vel studiorum meorum, tamen propter humanitatem et modestiam malo salvum quam propter usum meum. 3. Philogenes mecum nihil umquam de Luscenio locutus est: de

caeteris rebus habes Dionysium. Sororem tuam non venisse in Arcanum miror. De Chrysippo meum consilium probari tibi non moleste fero. Ego in Tusculanum nihil sane hoc tempore. Devium est *τοῖς ἀπαντῶσιν* et habet alia *δύσχρηστα.* Sed de Formiano Tarracinam pridie Kal. Ian. Inde Pomptinam summam, inde Albanum Pompeii, ita ad urbem III. Nonas, natali meo. 4. De re publica cotidie magis timeo. Non enim boni, ut putavi, consentiunt. Quos ego equites Romanos, quos senatores vidi, qui acerrime quum caetera tum hoc iter Pompeii vituperarent! Pace opus est. Ex victoria quum multa mala tum certe tyrannus exsistet. Sed haec propediem coram. Iam plane mihi deest quod ad te scribam: nec enim de re publica, quod uterque nostrum scit eadem, et domestica nota sunt ambobus. 5. Reliquum est iocari, si hic sinat. Nam ego is sum, qui illi concedi putem utilius esse quod postulat quam signa conferri. Sero enim resistimus ei, quem per annos decem aluimus contra nos. 'Quid sentis igitur?' inquis. Nihil scilicet nisi de sententia tua, nec prius quidem, quam nostrum negocium aut confecerimus aut deposuerimus. Cura igitur ut valeas. Aliquando *ἀπότριψαι* quartanam istam diligentia, quae in te summa est.

VI.

M. Cicero valde timet de re publica, se tamen negat, etsi sentiat omnia potius facienda esse quam cum Caesare depugnandum, a Pompeio discessurum esse. Scripta epistola est u. a. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Plane deest quod ad te scribam: nota omnia tibi sunt nec ipse habeo a te quod exspectem. Tantum igitur nostrum illud sollemne servemus, ut ne quem istuc euntem sine litteris dimittamus. 2. De re publica valde timeo, nec adhuc fere inveni qui non concedendum putaret Caesari quod postularet potius quam depugnandum. Est illa quidem impudens postulatio opinione valentior. Cur autem nunc primum ei resistamus?

Οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακόν,

quam quum quinquennium prorogabamus, aut quum ut absentis ratio haberetur ferebamus, nisi forte haec illi tum arma dedimus, ut nunc cum bene parato pugnaremus. Dices: 'Quid tu igitur sensurus es?' Non idem quod dicturus. Sentiam enim omnia facienda, ne armis decertetur, dicam idem quod Pompeius, neque id faciam humili animo. Sed rursus hoc permagnum rei publicae malum est, et quodam modo mihi praeter caeteros non rectum me in tantis rebus a Pompeio dissidere.

VII.

De Dionysio, de Philogene, de Pomptinio, de adventu suo in Albanum, de triumpho suo et de Pompeii sententia ipsum in Siciliam cum imperio mittendi, de bonis viris nullis iam in civitate, nunc Caesari concedendum potius quam cum eo depugnandum, se tamen eos secuturum esse, quicumque dicantur boni. Postremo Alexim salvere iubet. Scripsit a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. 'Dionysius, vir optimus, ut mihi quoque est perspectus, et doctissimus tuique amantissimus, Romam venit xv. Kal. Ian. et litteras a te mihi reddidit': tot enim verba sunt de Dionysio in epistola tua. Illud † autem tu non ascribis, 'et tibi gratias egit.' Atqui certe ille agere debuit, et, si esset factum, quae tua est humanitas, ascripsisses. Mihi autem nulla de eo *παλινῳδία* datur propter superioris epistolae testimonium. Sit igitur sane bonus vir. Hoc enim ipsum bene fecit, quod mihi sui cognoscendi penitus etiam istam facultatem dedit. 2. Philogenes recte ad te scripsit: curavit enim quod debuit. Eum ego uti ea pecunia volui, quoad liceret, itaque usus est menses xiiii. 3. Pomptinium cupio valere, et, quod scribis in urbem introisse, vereor quid sit: nam id nisi gravi de causa non fecisset. Ego, quoniam iiii. Nonas Ianuarias compitalicius dies est, nolo eo die in Albanum venire, ne molestus familiae veniam. iii. Non. [Ianuar.] igitur: inde ad urbem pridie Nonas. Tua *λῆψις* quem in diem incurrat nescio, sed prorsus te commoveri incommodo valetudinis tuae nolo. 4. De honore nostro, nisi quid occulte Caesar per suos tribunos molitus erit,

caetera videntur esse tranquilla. Tranquillissimus autem animus meus, qui totum istuc aequi boni facit, et eo magis, quod iam a multis audio constitutum esse Pompeio et eius consilio in Siciliam me mittere, quod imperium habeam. Id est Ἀβδηριτικόν. Nec enim senatus decrevit nec populus iussit me imperium in Sicilia habere. Sin hoc res publica ad Pompeium defert, qui me magis quam privatum aliquem mittat? Itaque, si hoc imperium mihi molestum erit, utar ea porta, quam primum videro. 5. Nam quod scribis mirificam exspectationem esse mei neque tamen quemquam bonorum aut satis bonorum dubitare quid acturus sim, ego quos tu bonos esse dicas non intelligo — ipse nullos novi —, sed ita, si ordines bonorum quaerimus. Nam singulares sunt boni viri multi, verum in dissensionibus ordines bonorum et genera quaerenda sunt. Senatum bonum putas, per quem sine imperio provinciae sunt? — numquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi coeptum esset, quam sententiam senatus sequi noluit, ex quo factum est ut Caesari non succederetur —, an publicanos? qui numquam firmi, sed nunc Caesari sunt amicissimi, an feneratores? an agricolas, quibus optatissimum est ocium? Nisi eos timere putas ne sub regno sint qui id numquam, dum modo ociosi essent, recusarunt. 6. Quid ergo? exercitum retinentis, quum legis dies transierit, rationem haberi placet? Mihi vero ne absentis quidem. Sed, quum id datum est, illud una datum est. 'Annorum enim decem imperium et ita latum placet.' Placet igitur etiam me expulsum et agrum Campanum perisse et adoptatum patricium a plebeio, Gaditanum a Mytilenaeo, et Labieni divitiae et Mamurrae placent et Balbi horti et Tusculanum. Sed horum omnium fons unus est. Imbecillo resistendum fuit et id erat facile. Nunc legiones XI., equitatus tantus, quantum volet, Transpadani, plebes urbana, tot tribuni pl., tam perdita iuventus, tanta auctoritate dux, tanta audacia. Cum hoc aut depugnandum est aut habenda e lege ratio. 7. 'Depugna' inquis 'potius quam servias.' Ut quid? si victus eris, proscribare? si viceris, tamen servias? 'Quid ergo' inquis 'acturus es?' Idem quod pecudes, quae dispulsae sui generis se-

quuntur greges. Ut bos armenta, sic ego bonos viros aut eos, quicumque dicentur boni, sequar, etiam si ruent. Quid sit optimum male contractis rebus plane video. Nemini est enim exploratum, quum ad arma ventum est, quid futurum sit: at illud omnibus, si boni victi sint, nec in caede principum clementiorem hunc fore quam Cinna fuerit nec moderatiorem quam Sulla in pecuniis locupletum. *Ἐμπολιτεύομαί σοι* iam dudum, et facerem diutius, nisi me lucerna desereret. Ad summam, DIC, M. TULLI. - Adsentior Cn. Pompeio, id est, T. Pomponio. Alexim, humanissimum puerum, nisi forte, dum ego absum, adolescens factus est — id enim agere videbatur —, salvere iubeas velim.

VIII.

De Dionysio, de valetudine Attici et adventu in Albanum, de Dolabella herede Liviae testamento cum duobus coheredibus in triente facto, de convento a se Pompeio et sermone cum eo habito, de numis Caesari solvendis. Scripsit a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. Quid opus est de Dionysio tam valde adfirmare? An mihi nutus tuus non faceret fidem? Suspicionem autem eo mihi maiorem taciturnitas tua attulerat, quod et tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis et illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam. Sed prorsus ita esse, ut scribis, mihi persuades. Itaque ego is in illum sum, quem tu me esse vis. 2. Diem tuum ego quoque ex epistola quadam tua, quam incipiente febricula scripseras, mihi notaveram, et animadverteram posse pro re nata te non incommode ad me in Albanum venire III. Nonas Ianuar. Sed, amabo te, nihil incommodo valetudinis feceris. Quid enim est tantum in uno aut altero die? 3. Dolabellam video Liviae testamento cum duobus coheredibus esse in triente, sed iuberi mutare nomen. Est *πολιτικὸν σκέμμα*, rectumne sit nobili adolescenti mutare nomen mulieris testamento. Sed id *φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν*, quum sciemus quantum quasi sit in trientis triente. 4. Quod putasti fore, ut ante, quam istuc venirem, Pompeium viderem, factum est

ita. Nam vi. Kal. ad Lavernium me consecutus est. Una Formias venimus et ab hora octava ad vesperum secreto collocuti sumus. Quod quaeris ecquae spes pacificationis sit, quantum ex Pompeii multo et accurato sermone perspexi, ne voluntas quidem est. Sic enim existimat, si ille vel dimisso exercitu consul factus sit, *σύγχυσιν τῆς πολιτείας* fore. Atque etiam putat eum, quum audierit contra se diligenter parari, consulatum hoc anno neglecturum ac potius exercitum provinciamque retenturum. Sin autem ille fureret, vehementer hominem contemnebat et suis et rei publicae copiis confidebat. Quid quaeris? Etsi mihi crebro *ξυνὸς Ἐνυάλιος* occurrebat, tamen levabar cura, virum fortem et peritum et plurimum auctoritate valentem audiens *πολιτικῶς* de pacis simulatae periculis disserentem. 5. Habebamus autem in manibus Antonii contionem habitam x. Kal. Ianuar., in qua erat accusatio Pompeii usque a toga pura, querela de damnatis, terror armorum: in quibus ille 'Quid censes' aiebat 'facturum esse ipsum, si in possessionem rei publicae venerit, quum haec quaestor eius infirmus et inops audeat dicere?' Quid multa? non modo non expetere pacem istam, sed etiam timere visus est. † Ex illa autem sententia INX relinquendae urbis movet hominem, ut puto. Mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi sunt numi Caesari et instrumentum triumphi eo conferendum. Est enim *ἄμορφον ἀντιπολιτευομένου χρεωφειλέτην* esse. Sed haec et multa alia coram.

IX.

De commercio litterarum, de condicione qua cum C. Caesare transigendum sit. Scripsit a. u. c. 704.

CICERO ATTICO S.

1. 'Cotidiene' inquis 'a te accipiendae litterae sunt?' Si habebo cui dem, cotidie. 'At iam ipse ades.' Tum igitur, quum venero, desinam. Unas video mihi a te non esse redditas, quas L. Quinctius, familiaris meus, quum ferret, ad bustum Basili vulneratus et spoliatus est. 2. Videbis igitur num quid fuerit in iis, quod me scire opus sit, et simul tu

hoc διευκρινήσεις πρόβλημα sane πολιτικόν: quum sit necesse aut haberi Caesaris rationem, illo exercitum vel per senatum vel per tribunos pl. obtinente, aut persuaderi Caesari, ut tradat provinciam atque exercitum et ita consul fiat, aut, si id non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione, illo patiente atque obtinente provinciam, aut, si per tribunos pl. non patiatur, tamen quiescat, rem adduci ad interregnum, aut, si ob eam causam, quod ratio eius non habeatur, exercitum adducat, armis cum eo contendere, illum autem initium facere armorum aut statim nobis minus paratis aut tum, quum comitiis, amicis eius postulantibus, ut e lege ratio habeatur, impetratum non sit, ire autem ad arma aut hanc unam ob causam, quod ratio non habeatur, aut addita causa, si forte tribunus pl. senatum impediens aut populum incitans notatus aut senatus consulto circumscriptus aut sublatus aut expulsus sit dicensve se expulsum ad illum confugerit, suscepto autem bello aut tenenda sit urbs aut ea relicta ille commeatu et reliquis copiis intercludendus: quod horum malorum, quorum aliquod certe subeundum est, minimum putes. 3. Dices profecto persuaderi illi, ut tradat exercitum et ita consul fiat. Est omnino id eius modi, ut, si ille eo descendat, contra dici nihil possit, idque eum, si non obtinet, ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror. Nobis autem, ut quidam putat, nihil est timendum magis quam ille consul. 'At sic malo' inquies 'quam cum exercitu.' Certe. Sed istud ipsum sic, dico, magnum malum putet aliquis: neque ei remedium est ullum. 'Cedendum est, si id volet.' Vide consulem illum iterum, quem vidisti consulatu priore. 'At tum imbecillus plus' inquit 'valuit quam tota res publica.' Quid nunc putas? Et eo consule Pompeio certum est esse in Hispania. O rem miseram! si quidem id ipsum deterrimum est, quod recusari non potest, et quod ille si faciat, iamiam a bonis omnibus summam ineat gratiam. 4. Tollamus igitur hoc, quo illum posse adduci negat: de reliquis quid est deterrimum? Concedere illi, quod, ut idem dicit, impudentissime postulat. Nam quid impudentius? tenuisti provinciam per decem annos, non tibi a senatu, sed a te

ipso per vim et per factionem datos. Praeteriit tempus non legis, sed libidinis tuae: fac tamen, legis: ut succedatur, decernitur: impedis et ais: 'Habe mei rationem.' Habe tu nostrum. Exercitum tu habeas diutius, quam populus iussit, invito senatu? Depugnes oportet, nisi concedis. Cum bona quidem spe, ut ait idem, vel vincendi vel in libertate moriendi. Iam si pugnandum est, quo tempore, in casu, quo consilio, in temporibus situm est. Itaque te in ea quaestione non exerceo. Ad ea, quae dixi, adfer, si quid habes: equidem dies noctesque torqueor.

X.

De exitu suo subito ex urbe et de inopia consilii quid agendum sit. Scripsit ad urbem a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

Subito consilium cepi, ut, ante quam luceret, exirem, ne qui conspectus fieret aut sermo, lictoribus praesertim laureatis. De reliquo neque hercule quid agam nec quid acturus sim scio: ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi consilii. Tibi vero quid suadeam, cuius ipse consilium exspecto? Cnaeus noster quid consilii ceperit capiatve nescio, adhuc in oppidis coartatus et stupens. Omnes, si in Italia consistat, erimus una: sin cedet, consilii res est. Adhuc certe, nisi ego insanio, stulte omnia et incaute. Tu, quaeso, crebro ad me scribe vel quod in buccam venerit.

XI.

De discessu Labieni a Caesare, de Caesaris consilio nefario rem publ. armis obtinendi, de Pompeii malo consilio urbem relinquendi, de procuratione sibi destinata, de commercio litterarum. Scripsit a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Quaeso, quid hoc est? aut quid agitur? Mihi enim tenebrae sunt. 'Cingulum' inquit 'nos tenemus: Anconem amisimus. Labienus discessit a Caesare.' Utrum de imperatore populi Romani an de Hannibale loquimur? O hominem amentem et miserum, qui ne umbram quidem umquam τοῦ καλοῦ viderit! Atque haec ait omnia facere se

dignitatis causa. Ubi est autem dignitas nisi ubi honestas? Num honestum igitur habere exercitum nullo publico consilio? occupare urbes civium, quo facilior sit aditus ad patriam? χρεῶν ἀποκοπάς, φυγάδων καθόδους, sexcenta alia scelera moliri,

τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ' ἔχειν τυραννίδα...?

Sibi habeat suam fortunam! Unam mehercule tecum apricationem in illo Lucretino tuo sole malim quam omnia istius modi regna vel potius mori miliens quam semel istius modi quidquam cogitare. 2. 'Quid si tu velis?' inquis. Age quis est cui velle non liceat? Sed ego hoc ipsum velle miserius esse duco quam in crucem tolli. Una res est ea miserior, adipisci quod ita volueris. Sed haec hactenus. Libenter enim in his molestiis ἐνσχολάζω σοι. 3. Redeamus ad nostrum. Per fortunas! quale tibi consilium Pompeii videtur? Hoc quaero, quod urbem reliquerit. Ego enim ἀπορῶ. Tum: 'Nihil absurdius'. Urbem tu relinquas? Ergo idem, si Galli venirent. 'Non est' inquit 'in parietibus res publica.' At in aris et focis. 'Fecit idem Themistocles.' Fluctum enim totius barbariae ferre urbs una non poterat. At idem Pericles non fecit, annum fere post quinquagesimum, quum praeter moenia nihil teneret. Nostri olim urbe reliqua capta arcem tamen retinuerunt.

Οὕτω που τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

4. Rursus autem ex dolore municipali sermonibusque eorum, quos convenio, videtur hoc consilium exitum habiturum. Mira hominum querela est — nescio istic, sed facies ut sciam — sine magistratibus urbem esse, sine senatu. Fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet. Quid quaeris? Alia causa facta est: nihil iam concedendum putant Caesari. Haec tu mihi explica qualia sint. 5. Ego negocio praesum non turbulento. Vult enim me Pompeius esse quem tota haec Campania et maritima ora habeat ἐπίσκοπον ad quem dilectus et summa negocii referatur. Itaque vagus esse cogitabam. Te puto iam videre quae sit ὁρμὴ Caesaris, qui populus, qui totius negocii status. Ea

velim scribas ad me et quidem, quoniam mutabilia sunt, quam saepissime. Acquiesco enim et scribens ad te et legens tua.

XII.

M. Cicero ab Attico requirit, ut sibi scribat quid iam sibi faciendum esse putet. Pompeium ipsum quid agat nescire et inutilia omnia facere, de M'. Lepidi, de L. Torquati consilio, se imperio impediri, denique de Labieni discessu a Caesare, de Terentia et Tullia. Scripta epistola est Formiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Unam adhuc a te epistolam acceperam, datam XII. Kal., in qua significabatur aliam te ante dedisse, quam non acceperam. Sed quaeso ut scribas quam saepissime, non modo si quid scies aut audieris, sed etiam si quid suspicabere, maximeque quid nobis faciendum aut non faciendum putes. Nam quod rogas curem ut scias quid Pompeius agat, ne ipsum quidem scire puto, nostrum quidem nemo. 2. Vidi Lentulum consulem Formiis x. Kal., vidi Libonem: plena timoris et erroris omnia. Ille iter Larinum: ibi enim cohortes et Luceriae et Teani reliquaque in Apulia. Inde utrum consistere uspiam velit an mare transire nescitur. Si manet, vereor ne exercitum firmum habere non possit: sin discedit, quo aut qua aut quid nobis agendum sit nescio. Nam istum quidem, cuius *φαλαρισμὸν* times, omnia taeterrime facturum puto. Nec eum rerum prolatio nec senatus magistratuumque discessus nec aerarium clausum tardabit. 3. Sed haec, ut scribis, cito sciemus. Interim velim mihi ignoscas, quod ad te scribo tam multa totiens. Acquiesco enim et tuas volo elicere litteras maximeque consilium quid agam aut quo me pacto geram, demittamne me penitus in causam? Non deterreor periculo, sed dirumpor dolore. Tamne nullo consilio aut tam contra meum consilium gesta esse omnia! An cuncter et tergiverser et iis me dem, qui tenent, qui potiuntur? *Αἰδέομαι Τρῶας*, nec solum civis, sed etiam amici officio revocor, etsi frangor saepe misericordia puerorum. 4. Ut igitur ita perturbato, etsi te eadem sollicitant, scribe aliquid, et maxime, si Pompeius Italia ce-

dit, quid nobis agendum putes. M'. quidem Lepidus — nam fuimus una — eum finem statuit, L. Torquatus eumdem. Me quum multa tum etiam lictores impediunt: nihil vidi umquam quod minus explicari posset. Itaque a te nihildum certi exquiro, sed quid videatur. Denique ipsam ἀπορίαν tuam cupio cognoscere. 5. Labienum ab illo discessisse propemodum constat. Si ita factum esset ut ille Romam veniens magistratus et senatum Romae offenderet, magno usui causae nostrae fuisset. Damnasse enim sceleris hominem amicum rei publicae causa videretur, quod nunc quoque videtur, sed minus prodest: non enim habet cui prosit, eumque arbitror poenitere, nisi forte id ipsum est falsum, discessisse illum. Nos quidem pro certo habebamus. 6. Et velim, quamquam, ut scribis, domesticis te finibus tenes, formam mihi urbis exponas, ecquod Pompeii desiderium, ecquae Caesaris invidia appareat, etiam quid censeas de Terentia et Tullia, Romae eas esse an mecum an aliquo tuto loco. Et haec et si quid aliud ad me scribas velim vel potius scriptites.

XIII. a.

De Labieno et Pisone, de genere belli civilis, de summa Cn. Pompeii consilii inopia, de exigua spe sua, de Ciceronibus, an in Graeciam amandandi sint, de Tullia et Terentia, Romaene remanere possint necne, item de ipso Attico et Peducaeo, de litterarum commercio. Scripsit Calibus a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. De Vennonianis rebus tibi adsentior. Labienum ἥρωα iudico. Facinus iam diu nullum civile praeclarius, qui ut aliud nihil, hoc tamen profecit: dedit illi dolorem. Sed etiam ad summam profectum aliquid puto. Amo etiam Pisonem, cuius iudicium de genero suspicor visum iri grave. Quamquam genus belli quod sit vides. Ita civile est, ut non ex civium dissensione, sed ex unius perditi civis audacia natum sit. Is autem valet exercitu, tenet multos spe et promissis, omnia omnium concupivit. Huic tradita urbs est, nuda praesidio, referta copiis. Quid est quod ab eo non metuas, qui illa templa et tecta non patriam, sed praedam

putet? Quid autem sit acturus aut quo modo nescio, sine senatu, sine magistratibus. Ne simulare quidem poterit quidquam πολιτικῶς. Nos autem ubi exsurgere poterimus aut quando? Quorum dux quam ἀστρατήγητος tu quoque animadvertis, cui ne † Picena quidem nota fuerint, quam autem sine consilio res testis. Ut enim alia omittam decem annorum peccata, quae condicio non huic fugae praestitit? 2. Nec vero nunc quid cogitet scio, ac non desino per litteras sciscitari. Nihil esse timidius constat, nihil perturbatius. Itaque nec praesidium, cuius parandi causa ad urbem retentus est, nec locum ac sedem praesidii ullam video. Spes omnis in duabus insidiose retentis, paene alienis legionibus. Nam dilectus adhuc quidem invitorum est et a pugnando abhorrentium. Condicionum autem amissum tempus est. Quid futurum sit non video. Commissum quidem a nobis certe est sive a nostro duce, ut e portu sine gubernaculis egressi tempestati nos traderemus. 3. Itaque de Ciceronibus nostris dubito quid agam: nam mihi interdum amandandi videntur in Graeciam. De Tullia autem et Terentia, quum mihi barbarorum adventus ad urbem proponitur, omnia timeo, quum autem Dolabellae venit in mentem, paullum respiro. Sed velim consideres quid faciendum putes: primum πρὸς τὸ ἀσφαλές — aliter enim mihi de illis ac de me ipso consulendum est —, deinde ad opiniones, ne reprehendamur, quod eas Romae velimus esse in communi bonorum fuga. Quin etiam tibi et Peducaeo — scripsit enim ad me — quid faciatis videndum est. Is enim splendor est vestrum, ut eadem postulentur a vobis, quae ab amplissimis civibus. Sed de hoc tu videbis, quippe quum de me ipso ac de meis te considerare velim. 4. Reliquum est ut et quid agatur quoad poteris explores scribasque ad me et quid ipse coniectura adsequare, quod etiam a te magis exspecto. Nam acta omnibus nunciantibus a te exspecto futura. *Μάντις δ' ἄριστος* .... Loquacitati ignosces, quae et me levat ad te quidem scribentem et elicit tuas litteras.

XIII. b.

M. Cicero Attico de re familiari αἰνιγματικως scribit, de L. Caesare a se Minturnis viso de Labieno et de infirmitate partium

Pompeianarum atque consilii inopia. Litteras ab Attico exspectat. Scripta epistola est Calibus a. u. c. 705.

[CICERO ATTICO S.]

5. Aenigma Oppiorum ex Velia plane non intellexi. Est enim numero Platonis obscurius. Iam intellexi † tuum. Oppios enim de Velia succones dicis. In eo aestuavi diu, quo aperto reliqua patebant et cum Terentiae summa congruebant. 6. L. Caesarem vidi Minturnis a. d. VIII. Kal. Febr. mane cum absurdissimis mandatis, non hominem, sed scopas solutas, ut id ipsum mihi ille videatur irridendi causa fecisse, qui tantis de rebus huic mandata dederit, nisi forte non dedit et hic sermone aliquo adrepto pro mandatis abusus est. 7. Labienus, vir mea sententia magnus, Teanum venit a. d. IX. Kal. Ibi Pompeium consulesque convenit. Qui sermo fuerit et quid actum sit scribam ad te, quum certum sciam. Pompeius a Teano Larinum versus profectus est a. d. VIII. Kal. Eo die mansit Venafri. Aliquantum animi videtur nobis attulisse Labienus. Sed ego nondum habeo quid ad te ex his locis scribam. Ista magis exspecto: quid illim adferatur, quo pacto de Labieno ferat, quid agat Domitius in Marsis, Iguvii Thermus, P. Atius Cinguli, quae sit populi urbani voluntas, quae tua coniectura de rebus futuris, haec velim crebro et quid tibi de mulieribus nostris placeat et quid acturus ipse sis scribas. Si scriberem ipse, longior epistola fuisset, sed dictavi propter lippitudinem.

XIV.

M. Cicero scribit se Calibus Capuam proficisci, et exponit qua condicione mandata Caesaris a Pompeio accepta sint, se a Pompeio ad dilectum adiuvandum arcessi, de gladiatoribus Caesaris, qui Capuae fuerint, mulieres suas Roma exire et in praedia sua maritima proficisci cupit, ab Attico de re publica edoceri vult, se pacis auctorem esse. Scripsit in ipso itinere Capuam versus a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. A. d. VI. Kal. Febr. Capuam Calibus proficiscens, quum leviter lippirem, has litteras dedi. L. Caesar mandata Caesaris detulit ad Pompeium a. d. VIII. Kal, quum is esset cum consulibus Teani. Probata condicio est, sed ita, ut

ille de iis oppidis, quae extra suam provinciam occupavisset, praesidia deduceret. Id si fecisset, responsum est ad urbem nos redituros esse et rem per senatum confecturos. Spero certe in praesentia pacem nos habere: nam et illum furoris et hunc nostrum copiarum suppoenitet. 2. Me Pompeius Capuam venire voluit et adiuvare dilectum, in quo parum prolixe respondent Campani coloni. Gladiatores Caesaris, qui Capuae sunt, de quibus ante ad te falsum ex A. Torquati litteris scripseram, sane commode Pompeius distribuit binos singulis patribus familiarum. Scutorum in ludo IↃↃ. fuerunt. Eruptionem facturi fuisse dicebantur. Sane multum in eo rei publicae provisum est. 3. De mulieribus nostris, in quibus est tua soror, quaeso videas ut satis honestum nobis sit eas Romae esse, quum caeterae illa dignitate discesserint. Hoc scripsi ad eas et ad te ipsum antea. Velim eas cohortere, ut exeant, praesertim quum ea praedia in ora maritima habeamus, cui ego praesum, ut in iis pro re nata non incommode possint esse. Nam si quid offendimus in genero nostro — quod quidem ego praestare non debeo, sed id fit maius, quod mulieres nostrae praeter caeteras Romae remanserunt —, tu ipse cum Sexto scire velim quid cogites de exeundo de totaque re quid existimes. Equidem pacem hortari non desino: quae vel iniusta utilior est quam iustissimum bellum. Sed haec, ut fors tulerit.

XV.

De litteris a se cotidie missis, de consiliis, quae Capuae agitata sint, se imparatos esse quum a militibus tum a pecunia, Pompeium cum Labieno ad legiones Atianas profectum: ipsum Formias ire, litteras Attici exspectare. Scripsit Calibus a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Ut ab urbe discessi, nullum adhuc intermisi diem quin aliquid ad te litterarum darem, non quo haberem magno opere quod scriberem, sed ut loquerer tecum absens, quo mihi, quum coram id non licet, nihil est iucundius. 2. Capuam quum venissem a. d. VI. Kal., pridie, quam has litteras dedi, consules conveni multosque nostri ordinis.

Omnes cupiebant Caesarem abductis praesidiis stare condicionibus iis, quas tulisset. Uni Favonio leges ab illo nobis imponi non placebat, sed is haud auditus in consilio. Cato enim ipse iam servire quam pugnare mavult. Sed tamen ait in senatu se adesse velle, quum de condicionibus agatur, si Caesar adductus sit ut praesidia deducat. Ita, quod maxime opus est, in Siciliam ire non curat: quod metuo ne obsit, in senatu esse vult. Postumius autem, de quo nominatim senatus decrevit, ut statim in Siciliam iret Furfanioque succederet, negat se sine Catone iturum et suam in senatu operam auctoritatemque quam magni aestimat. Ita res ad Fannium pervenit. Is cum imperio in Siciliam praemittitur. 3. In disputationibus nostris summa varietas est. Plerique negant Caesarem in condicione mansurum postulataque haec ab eo interposita esse quo minus quod opus esset ad bellum a nobis pararetur. Ego autem eum puto facturum ut praesidia deducat. Vicerit enim, si consul factus erit, et minore scelere vicerit quam quo ingressus est. Sed accipienda plaga est. Sumus enim flagitiose imparati quum a militibus tum a pecunia, quam quidem omnem non modo privatam, quae in urbe est, sed etiam publicam, quae in aerario est, illi reliquimus. Pompeius ad legiones Atianas est profectus: Labienum secum habet. Ego tuas opiniones de his rebus exspecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

XVI.

De litteris ab Attico missis et a se datis, exspectari quid Caesar acturus sit de condicione per L. Caesarem relata et quid Pompeius, qui auctore Labieno meliorem spem conceperit, de itinere suo Capuam facto, de Terentia et Tullia. Scripsit Calibus a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Omnes arbitror mihi tuas litteras redditas esse, sed primas praepostere, reliquas ordine, quo sunt missae, per Terentiam. De mandatis Caesaris adventuque Labieni et responsis consulum ac Pompeii scripsi ad te litteris iis, quas a. d. v. Kal. Capua dedi, pluraque praeterea in eamdem epistolam conieci. 2. Nunc has exspectationes habemus duas: unam, quid Caesar acturus sit, quum acceperit ea, quae re-

ferenda ad illum data sunt L. Caesari, alteram, quid Pompeius agat: qui quidem ad me scribit paucis diebus se firmum exercitum habiturum spemque adfert, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam redituros esse, Labienum secum habet non dubitantem de imbecillitate Caesaris copiarum, cuius adventu Cnaeus noster multo animi plus habet. Nos a consulibus Capuam venire iussi sumus ad Nonas Febr. Capua profectus sum Formias a. d. III. Kal. Eo die quum Calibus tuas litteras hora fere nona accepissem, has statim dedi. 3. De Terentia et Tullia tibi adsentior, ad quas scripseram, ad te ut referrent: si nondum profectae sunt, nihil est quod se moveant, quoad perspiciamus quo loci sit res.

XVII.

M. Cicero Attico scribit de pueris in Graeciam transportandis, si ipse Hispaniam peteret, de Attici commoratione in urbe cum Sexto, de responsis ad Caesaris responsa scriptis a P. Sestio, quae ipsa a Caesare non acceptum iri existimat, de Trebatii litteris rogatu Caesaris ad se missis et quid Trebatio ipse responderit, et de consiliis suis, a se Capua reverso in Formiano mulieres suas exspectari, ipsum velle Non. Febr. Capuae esse. Scripsit in Formiano III. Non. Febr. a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Tuae litterae mihi gratae iucundaeque sunt. De pueris in Graeciam transportandis tum cogitabam, quum fuga ex Italia quaeri videbatur. Nos enim Hispaniam peteremus, illis hoc aeque commodum non erat. Tu ipse cum Sexto etiam nunc mihi videris Romae recte esse posse. Etenim minime amici Pompeio nostro esse debetis. Nemo enim umquam tantum de urbanis praediis detraxit. 2. Videsne me etiam iocari? Scire iam te oportet L. Caesar quae responsa referat a Pompeio, quas ab eodem ad Caesarem ferat litteras. Scriptae enim et datae ita sunt, ut proponerentur in publico: in quo accusavi mecum ipse Pompeium, qui quum scriptor luculentus esset, tantas res atque eas, quae in omnium manus venturae essent, Sestio nostro scribendas dederit. Itaque nihil umquam legi scriptum σηστιωδέστερον. Perspici tamen ex litteris Pompeii potest nihil

Caesari negari omniaque et cumulate quae postulet dari, quae ille amentissimus fuerit nisi acceperit, praesertim quum impudentissime postulaverit. Quis enim tu es, qui dicas: 'Si in Hispaniam profectus erit, si praesidia dimiserit.' Tamen conceditur? Minus honeste nunc quidem, violata iam ab illo re publica illatoque bello, quam si olim de ratione habenda impetrasset, et tamen vereor ut his ipsis contentus sit. Nam quum ista mandata dedisset L. Caesari, debuit esse paullo quietior, dum responsa referrentur, dicitur autem nunc esse acerrimus. 3. Trebatius quidem scribit se ab illo IX. Kal. Febr. rogatum esse, ut scriberet ad me, ut essem ad urbem: nihil ei me gratius facere posse. Haec verbis plurimis. Intellexi ex dierum ratione, ut primum de discessu nostro Caesar audisset, laborare eum coepisse ne omnes abessemus. Itaque non dubito quin ad Pisonem, quin ad Servium scripserit. Illud admiror non ipsum ad me scripsisse, non per Dolabellam, non per Caelium egisse, quamquam non aspernor Trebatii litteras, a quo me unice diligi scio. 4. Rescripsi ad Trebatium — nam ad ipsum Caesarem, qui mihi nihil scripsisset, nolui — quam illud hoc tempore esset difficile, me tamen in praediis meis esse neque dilectum ullum neque negocium suscepisse. In quo quidem manebo, dum spes pacis erit: sin bellum geretur, non deero officio nec dignitati meae, pueros ὑπεκθέμενος in Graeciam. Totam enim Italiam flagraturam bello intelligo. Tantum mali est excitatum partim ex improbis, partim ex invidis civibus. Sed haec paucis diebus ex illius ad nostra responsa responsis intelligentur quorsum evasura sint. Tum ad te scribam plura, si erit bellum: sin autem etiam induciae, te ipsum, ut spero, videbo. 5. Ego IIII. Non. Febr., quo die has litteras dedi, in Formiano, quo Capua redieram, mulieres exspectabam, quibus quidem scripseram tuis litteris admonitus, ut Romae manerent. Sed audio maiorem quemdam in urbe timorem esse. Capuae Non. Febr. ess volebam, quia consules iusserant. Quidquid huc erit a Pompeio adlatum, statim ad te scribam, tuasque de istis rebus litteras exspectabo.

XVIII.

M. Cicero Attico scribit mulieres suas IIII. Non. Febr. Formias venisse et ibi esse mansuras, se IIII. Non. Capuam profectum, de rumore ex urbe adlato, de responsis Pompeii et de Cassio Ancone expulso, Caesarem dici acerrime bellum praeparare, se tempori parere, Dionysium se in fuga sequi debuisse, Q. fratrem valde laborare, ut quod Attico debeat ab Egnatio solvat, omnes se summa penuria premi. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. IIII. Non. Febr. mulieres nostrae Formias venerunt tuaque erga se officia plena tui suavissimi studii ad me pertulerunt. Eas ego, quoad sciremus, utrum turpi pace nobis an misero bello esset utendum, in Formiano esse volui et una Cicerones. Ipse cum fratre Capuam ad consules — Nonis enim adesse iussi sumus — III. Non. profectus sum, quum has litteras dedi. Responsa Pompeii grata populo et probata contioni esse dicuntur. Ita putaram. Quae quidem ille si repudiarit, iacebit: si acceperit ..... Utrum igitur, inquies, mavis? Responderem, si quem ad modum parati essemus scirem. 2. Cassium erat hic auditum expulsum Ancone eamque urbem a nobis teneri. Si bellum futurum est, negocium utile. Caesarem quidem L. Caesare cum mandatis de pace misso tamen aiunt acerrime dilectum habere, loca occupare, vincire praesidiis. O perditum latronem! o vix ullo ocio compensandam hanc rei publicae turpitudinem! Sed stomachari desinamus, tempori pareamus, cum Pompeio in Hispaniam eamus. Haec optio in malis, quoniam illius alterum consulatum a re publica ne data quidem occasione reppulimus. Sed haec hactenus. 3. De Dionysio fugit me ad te antea scribere, sed ita constitui: exspectare responsa Caesaris, ut, si ad urbem rediremus, ibi nos exspectaret: sin tardius id fieret, tum eum arcesseremus. Omnino quid ille facere debuerit in nostra illa fuga, quid docto homine et amico dignum fuerit, quum praesertim rogatus esset ...., sed haec non nimis exquiro a Graecis. Tu tamen videbis, si erit, quod nolim, arcessendus, ne molesti simus invito. 4. Quintus frater laborat ut tibi quod debet ab Egnatio solvat nec Egnatio voluntas

deest nec parum locuples est, sed quum tale tempus sit ut Q. Titinius — multum enim est nobiscum — viaticum se neget habere idemque debitoribus suis denunciarit, ut eodem fenore uterentur, atque hoc idem etiam L. Ligus fecisse dicatur, nec hoc tempore aut domi numos Quintus habeat aut exigere ab Egnatio aut versuram usquam facere possit, miratur te non habuisse rationem huius publicae difficultatis. Ego autem, etsi illud *ψευδησιόδειον* — ita enim putatur — observo, *μηδὲ δίκην*, praesertim in te, a quo nihil umquam vidi temere fieri, tamen in illius querela movebar. Hoc, quidquid est, te scire volui.

XIX.

M. Cicero accepto nuncio de condicionibus a Caesare reiectis se desperantem III. Non. Febr. Capuam proficisci scribit, a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

Nihil habeo quod ad te scribam: qui etiam eam epistolam, quam eram elucubratus, ad te non dederim. Erat enim plena spei bonae, quod et contionis voluntatem audieram et illum condicionibus usurum putabam, praesertim suis. Ecce tibi III. Non. Febr. mane accepi litteras tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus irridet L. Caesaris legationem. Plane oppressi videmur, nec quid consilii capiam scio, nec mehercule de me laboro: de pueris quid agam non habeo. Capuam tamen proficiscebar haec scribens, quo facilius de Pompeii rebus cognoscerem.

XX.

Desperata pace queritur M. Cicero tamen bellum non parari a consulibus, a Caesare omnia acerrime agitari. Quaerit ab Attico quid sibi agendum putet. Scripsit Capuae prid. Non. Febr. a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Breviloquentem iam me tempus ipsum facit. Pacem enim desperavi, bellum nostri nullum administrant. Cave enim putes quidquam esse minoris his consulibus: quorum ego spe audiendi aliquid et cognoscendi nostri apparatus

maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram iussus. Illi autem nondum venerant, sed erant venturi, inanes, imparati. Cnaeus autem Luceriae dicebatur esse et adire cohortes legionum Atianarum, non firmissimarum. At illum ruere nunciant et iam iamque adesse, non ut manum conserat — quicum enim? —, sed ut fugam intercludat. 2. Ego autem in Italia *καὶ συναποθανεῖν*. Nec te id consulo. Sin extra, quid ago? Ad manendum hiems, lictores, improvidi et negligentes duces, ad fugam hortatur amicitia Cnaei, causa bonorum, turpitudo coniungendi cum tyranno: qui quidem incertum est Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus. Haec velim explices et me iuves consilio, etsi te ipsum istic iam calere puto. Sed tamen quantum poteris. Ego si quid hic hodie novi cognoro, scies. Iam enim aderunt consules ad suas Nonas. Tuas cotidie litteras exspectabo. Ad has autem, quum poteris, rescribes. Mulieres et Cicerones in Formiano reliqui.

XXI.

M. Cicero Attico scribit se Capuae fuisse, eo alterum consulem usque ad VII. Id. Febr. non venisse, nihil agi neque a consulibus neque a Pompeio. De mandatis a C. Cassio tribuno pl. adlatis ad consules, de summa sua consilii inopia. Scripsit Calibus VI. Id. Febr. a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. De malis nostris tu prius audis quam ego. Istim enim emanant. Boni autem hinc quod exspectes nihil est. Veni Capuam ad Nonas Febr., ita ut iusserant consules. Eo die Lentulus venit sero, alter consul omnino non venerat VII. Idus. Eo enim die ego Capua discessi et mansi Calibus. Inde has litteras postridie ante lucem dedi. Haec, Capuae dum fui, cognovi: nihil in consulibus, nullum usquam dilectum. Nec enim conquisitores *φαινοπροσωπεῖν* audent, quum ille adsit contra, noster dux nusquam sit, nihil agat, nec nomina dant. Deficit enim non voluntas, sed spes. Cnaeus autem noster — o rem miseram et incredibilem! — ut totus iacet! Non animus est, non consilium, non copiae, non diligentia. Mittam illa, fugam ab urbe turpissimam, timidissimas in oppidis contiones, ignorationem non solum

adversarii, sed etiam suarum copiarum. 2. Hoc cuius modi est? VII. Id. Febr. Capuam C. Cassius tribunus pl. venit, attulit mandata ad consules, ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore aerario auferrent, statim exirent. Urbe relicta, redeant: quo praesidio? deinde exeant: quis sinat? Consul ei rescripsit, ut prius ipse in Picenum. At illud totum erat amissum, sciebat nemo praeter me ex litteris Dolabellae. Mihi dubium non erat quin ille iam iamque foret in Apulia, Cnaeus noster in navi. 3. Ego quid agam? *Σκέμμα* magnum, neque mehercule mihi quidem ullum, nisi omnia essent acta turpissime, neque ego ullius consilii particeps, sed tamen, quod me deceat. Ipse me Caesar ad pacem hortatur. Sed antiquiores litterae quam ruere coepit. Dolabella, Caelius 'me illi valde satis facere.' Mira me *ἀπορία* torquet. Iuva me consilio, si potes, et tamen ista, quantum potes, provide. Nihil habeo tanta rerum perturbatione quod scribam. Tuas litteras exspecto.

XXII.

M. Cicero Attico scribit iam Caesarem totam occupare Italiam, quo iverit Pompeius se ignorare et quo eum sequatur nescire, Attici consilium requirit, honestum non esse se tradere Caesari. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Pedem in Italia video nullum esse qui non in istius potestate sit. De Pompeio scio nihil, eumque, nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! huius autem nostri? Sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor et crucior. Tu caedem non sine causa times, non quo minus quidquam Caesari expediat ad diuturnitatem victoriae et dominationis, sed video quorum arbitrio sit acturus. 2. † Recte sit. Censeo cedendum de oppidis his. Egeo consilii. Quod optimum factu videbitur facies. Cum Philotimo loquere, atque adeo Terentiam habebis Idibus. Ego quid agam? qua aut terra aut mari persequar eum, qui ubi sit nescio? Etsi terra quidem qui possum? mari quo? Tradam igitur isti me? Fac posse tuto — multi enim hortantur —, num etiam honeste? Nullo modo. Quid? a te petam consilium, ut soleo? Explicari

res non potest. Sed tamen, si quid in mentem venit, velim scribas et ipse quid sis acturus.

XXIII.

De Philotimi litteris bonae spei plenis, quibus tamen ipse fidem nullam habuerit, sibi illud verius videri, omnia iam perdita esse, Pompeium Italia cedere persequente Caesare, se lectis Philotimi litteris de mulieribus consilium mutasse, sibi difficile esse quidquam conari, apud suos omnia iacere, exemplum litterarum Caesaris se misisse. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. v. Id. Febr. vesperi a Philotimo litteras accepi, 'Domitium exercitum firmum habere, cohortes ex Piceno Lentulo et Thermo ducentibus cum Domitii exercitu coniunctas esse, Caesarem intercludi posse, eumque id timere, bonorum animos recreatos Romae, improbos quasi perculsos.' Haec metuo equidem ne sint somnia, sed tamen M'. Lepidum, L. Torquatum, C. Cassium tribunum pl. — hi enim sunt nobiscum, id est, in Formiano —, Philotimi litterae ad vitam revocaverunt. Ego autem illa metuo ne veriora sint, nos omnes paene iam captos esse, Pompeium Italia cedere, quem quidem — o rem acerbam! — persequi Caesar dicitur. Persequi Caesar Pompeium? Quid? ut interficiat? O me miserum! et non omnes nostra corpora opponimus? in quo tu quoque ingemiscis. Sed quid faciamus? Victi, oppressi, capti plane sumus. 2. Ego tamen Philotimi litteris lectis mutavi consilium de mulieribus, quas, ut scripseram ad te, Romam remittebam, sed mihi venit in mentem multum fore sermonem, me iudicium iam de causa publica fecisse, qua desperata quasi hunc gradum mei reditus esse, quod mulieres revertissent. De me autem ipso tibi adsentior, ne me dem incertae et periculosae fugae, quum rei publicae nihil prosim, nihil Pompeio, pro quo emori quum pie possum tum lubenter. Manebo igitur: etsi vivere .... 3. Quod quaeris, hic quid agatur, tota Capua et omnis hic dilectus iacet, desperata res est, in fuga omnes sunt, nisi quid eius [modi] fuerit, ut Pompeius istas Domitii copias cum suis coniungat. Sed videbamur omnia biduo triduove sci-

turi. Caesaris litterarum exemplum tibi misi: rogaras enim: cui nos valde satis facere multi ad me scripserunt, quod patior facile, dum, ut adhuc, nihil faciam turpiter.

XXIV.

De Philotimi litteris et Pompeianorum fuga, se a consilio fugiendi abesse. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

Philotimi litterae me quidem non nimis, sed eos, qui in his locis erant, admodum delectarunt. Ecce postridie Cassio litterae Capua a Lucretio, familiari eius, Nigidium a Domitio Capuam venisse: eum dicere Vibullium cum paucis militibus e Piceno currere ad Cnaeum, confestim sequi Caesarem, Domitium non habere militum III. milia. Idem scripsit Capua consules discessisse. Non dubito quin Cnaeus in fuga sit, modo effugiat. A consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

XXV.

M. Cicero Attico scribit se hilarioribus eius litteris non satis credere; Pompeii causam iacere. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

Quum dedissem ad te litteras tristes et metuo ne veras de Lucretii ad Cassium litteris Capua missis, Cephalio venit a vobis, attulit etiam a te litteras hilariores, nec tamen firmas, ut soles. Omnia facilius credere possum, quam quod scribitis Pompeium exercitum habere. Nemo huc ita adfert omniaque quae nolim. Rem miseram! Malas causas semper obtinuit, in optima concidit. Quid dicam? nisi illud eum scisse — neque enim erat difficile —, hoc nescisse. Erat enim ars difficilis recte rem publicam regere. Sed iam iamque omnia sciemus et scribemus ad te statim.

XXVI.

M. Cicero aliquam spem se recepisse scribit, de condicione sua, de re familiari, de Ciceronibus pueris. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Non venit idem usu mihi quod tu tibi scribis: 'Quo-

tiens exorior!' Ego enim nunc paullum exorior, et maxime quidem iis litteris, quae Roma adferuntur, de Domitio, de Picentium cohortibus. Omnia erant facta hoc biduo laetiora. Itaque fuga, quae parabatur, repressa est. Caesaris interdicta,

Si te secundo lumine hic offendero,

respuuntur. Bona de Domitio, praeclara de Afranio fama est. 2. Quod me amicissime admones, ut me integrum quod possim servem, gratum est. Quod addis, ne propensior ad turpem causam videar, certe videri possum. Ego me ducem in civili bello, quoad de pace ageretur, nolui esse, non quin rectum esset, sed quia, quod multo rectius fuit, id mihi fraudem tulit. Plane eum, cui noster alterum consulatum deferret et triumphum — at quibus verbis! 'pro tuis rebus gestis amplissimis' —, inimicum habere nolueram. Ego scio et quem metuam et quam ob rem. Sin erit bellum, ut video fore, partes meae non desiderabuntur. 3. De HS. xx. Terentia tibi rescripsit. Dionysio, dum existimabam vagos nos fore, nolui molestus esse. Tibi autem crebro ad me scribenti de eius officio nihil rescripsi, quod diem ex die exspectabam, ut statuerem quid esset faciendum. Nunc, ut video, pueri certe in Formiano videntur hiematuri. Et ego? Nescio. Si enim erit bellum, cum Pompeio esse constitui. Quod habebo certi faciam ut scias. Ego bellum foedissimum futurum puto, nisi qui, ut tu scribis, Parthicus casus exstiterit.

LIBER VIII.

I.

M. Cicero Attico scribit se Pompeii litteris invitatum esse Luceriam, se invitum in eam causam descendere, sed tamen eo iturum esse, non quod auctoritate Pompeii, sed beneficio moveatur. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Quum ad te litteras dedissem, redditae mihi litterae sunt a Pompeio. Caetera de rebus in Piceno gestis, quae ad se Vibullius scripsisset, de dilectu Domitii, quae sunt

vobis nota, nec tamen tam laeta erant in his litteris, quam ad me Philotimus scripserat — ipsam tibi epistolam misissem, nisi tam subito fratris puer proficiscebatur: cras igitur mittam —, sed in ea Pompeii epistola erat in extremo ipsius manu: 'Tu, censeo, Luceriam venias: nusquam eris tutius.' Id ego in eam partem accepi, haec oppida atque oram maritimam illum pro derelicto habere, nec sum miratus eum, qui caput ipsum reliquisset, reliquis membris non parcere. 2. Ei statim rescripsi hominemque certum misi de comitibus meis, non [me] quaerere, ubi tutissimo essem: si me vellet sua aut rei publicae causa Luceriam venire, statim esse venturum, hortatusque sum, ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet. Hoc me frustra scribere videbam. Sed uti in urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquenda testificabar sententiam meam. Sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiae contrahantur, et ne is quidem locus stabilis, sed ex eo ipso, si urgueamur, paretur fuga. 3. Quo minus mirere, si invitus in eam causam descendo, in qua neque pacis neque victoriae ratio quaesita sit umquam, sed semper flagitiosae et calamitosae fugae. Eundum, ut, quemcumque fors tulerit casum, subeam potius cum iis, qui dicuntur esse boni, quam videar a bonis dissentire. Etsi propediem video bonorum, id est, lautorum et locupletum, urbem refertam fore, municipiis vero his relictis refertissimam. Quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem. Nec me M'. Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum poeniteret, quorum nemo nec stultior est quam L. Domitius nec inconstantior quam App. Claudius. 4. Unus Pompeius me movet, beneficio, non auctoritate. Quam enim ille habeat auctoritatem in hac causa? qui, quum omnes Caesarem metuebamus, ipse eum diligebat, postquam ipse metuere coepit, putat omnes hostes illi oportere esse. Ibimus tamen Luceriam, nec eum fortasse delectabit noster adventus. Dissimulare enim non potero mihi quae adhuc acta sunt displicere. Ego si somnum capere possem, tam longis te epistolis non obtunderem. Tu, si tibi eadem causa est, me remunerere sane velim.

II.

De litteris Attici, de litteris ad Caesarem a se datis, de perdita causa Pompeii et misera condicione sua, de sententia Attici, ut ipse etiam Italia, si ille cedat, fugiat. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Mihi vero omnia grata, et quod scripsisti ad me quae audieras et quod non credidisti quae digna diligentia mea non erant et quod monuisti quod sentiebas. Ego ad Caesarem unas Capua litteras dedi, quibus ad ea rescripsi, quae mecum ille de gladiatoribus suis egerat, breves, sed benevolentiam significantes, non modo sine contumelia, sed etiam cum maxima laude Pompeii. Id enim illa sententia postulabat, qua illum ad concordiam hortabar. Eas si quo ille misit, in publico proponat velim. Alteras eodem die dedi, quo has ad te. Non potui non dare, quum et ipse ad me scripsisset et Balbus. Earum exemplum ad te misi. 2. Nihil arbitror fore quod reprehendas. Si qua erunt, doce me quo modo ea effugere possim. Nihil, inquies, omnino scripseris. Qui magis effugias eos, qui volent fingere? Verum tamen ita faciam, quoad fieri poterit. Nam quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum, facis amice tu quidem mihique gratissimum, sed mihi videris aliud tu honestum meque dignum in hac causa iudicare atque ego existimem. Mihi enim nihil ulla in gente umquam ab ullo auctore rei publicae ac duce turpius factum esse videtur, quam a nostro amico factum est: cuius ego vicem doleo: qui urbem reliquit, id est, patriam, pro qua et in qua mori praeclarum fuit. 3. Ignorare mihi videris haec quanta sit clades. Es enim etiam nunc domi tuae. Sed invitis perditissimis hominibus esse diutius non potes. Hoc miserius, hoc turpius quidquam? Vagamur egentes cum coniugibus et liberis. In unius hominis quotannis periculose aegrotantis anima positas omnes nostras spes habemus, non expulsi, sed evocati ex patria, quam non servandam ad reditum nostrum, sed diripiendam et inflammandam reliquimus. Ita multi nobiscum sunt, non in suburbanis, non in hortis, non in ipsa urbe, et si nunc sunt, non erunt. Nos interea ne Capuae quidem, sed Luceriae, et oram quidem

maritimam iam relinquemus, Afranium exspectabimus et Petreium. Nam in Labieno parum est dignitatis. Hic tu in me..... illud desideras. Nihil de me dico, alii viderint. Hic quidem quae est...? Domi vestrae estis et eritis omnes boni. Qui istim se mihi non ostendit? quis nunc adest hoc bello? Sic enim iam appellandum est. 4. Vibullii res gestae sunt adhuc maximae. Id ex Pompeii litteris cognosces: in quibus animadvertito illum locum, ubi erit διπλῆ. Videbis de Cnaeo nostro ipse Vibullius quid existimet. Quo igitur haec spectat oratio? Ego pro Pompeio lubenter emori possum: facio pluris omnium hominum neminem. Sed non ita: 'Uno in eo iudico spem de salute rei publicae.' Significas enim aliquanto secus quam solebas, ut etiam Italia, si ille cedat, putes cedendum. Quod ego nec rei publicae puto esse utile nec liberis meis, praeterea neque rectum neque honestum. Sed cur? 'Poterisne igitur videre tyrannum?' — Quasi intersit audiam an videam aut locupletior mihi sit quaerendus auctor quam Socrates, qui, quum xxx. tyranni essent, pedem porta non extulit. Est mihi praeterea praecipua causa manendi, de qua utinam aliquando tecum loquar! Ego xiii. Kalend. quum eadem lucerna hanc epistolam scripsissem, qua inflammaram tuam, Formiis ad Pompeium, si de pace agetur, profecturus, si de bello, videro?

III.

M. Cicero cum Attico per has litteras deliberat quid sibi, si Pompeius Italia cedat, agendum putet, et quo facilius ille consilium dare possit, quid sibi in utramque partem in mentem veniat explicat. Scripsit in Caleno a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Maximis et miserrimis rebus perturbatus, quum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui. Deliberatio autem omnis haec est: si Pompeius Italia cedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes, et quo facilius consilium dare possis, quid in utramque partem mihi in mentem veniat explicabo brevi. 2. Quum merita Pompeii summa erga salutem meam familiaritasque, quae mihi cum eo est, tum ipsa

rei publicae causa me adducit, ut mihi vel consilium meum cum illius consilio vel fortuna [mea cum illius fortuna] coniungenda esse videatur. Accedit illud: si maneo et illum comitatum optimorum et clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem, qui, etsi multis rebus significat se nobis esse amicum, et ut esset a me est — tute scis — propter suspicionem huius impendentis tempestatis multo ante provisum, tamen utrumque considerandum est, et quanta fides ei sit habenda et, si maxime exploratum sit eum nobis amicum fore, sitne viri fortis et boni civis esse in ea urbe, in qua quum summis honoribus imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo praeditus, non futurus ......, subeundumque periculum sit, cum aliquo fore dedecore, si quando Pompeius rem publicam recuperarit. 3. In hac parte haec sunt. Vide nunc quae sint in altera. Nihil actum est a Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter: addo etiam, nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. Omitto illa vetera, quod istum in rem publicam ille aluit, auxit, armavit, ille legibus per vim et contra auspicia ferendis auctor, ille Galliae ulterioris adiunctor, ille gener, ille in adoptando P. Clodio augur, ille restituendi mei quam retinendi studiosior, ille provinciae propagator, ille absentis in omnibus adiutor, idem etiam tertio consulatu, postquam esse defensor rei publicae coepit, contendit, ut decem tribuni pl. ferrent ut absentis ratio haberetur, quod idem ipse sanxit lege quadam sua, Marcoque Marcello consuli finienti provinciis Galliis Kalendarum Martiarum diem restitit. Sed, ut haec omittam, quid foedius, quid perturbatius hoc ab urbe discessu sive potius turpissima fuga? Quae condicio non accipienda fuit potius quam relinquenda patria? Malae condiciones erant. Fateor, sed num quid hoc peius? 4. At recuperabit rem publicam. Quando? aut quid ad eam spem est parati? Non ager Picenus amissus? non patefactum iter ad urbem? non pecunia omnis et publica et privata adversario tradita? Denique nulla causa, nullae vires, nulla sedes, quo concurrant qui rem publicam defensam velint. Apulia delecta est, inanissima pars Italiae et ab impetu huius belli remotissima, fuga

et maritima opportunitas visa quaeri desperatione. † Invite cepi Capuam, non quo munus illud defugerem, sed sic, ne causam, in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor, bonorum autem esset aliquis, sed hebes, ut solet, et, ut ipse sensi, esset multitudo et infimus quisque propensus in alteram partem, multi mutationis rerum cupidi. 5. Dixi ipsi me nihil suscepturum sine praesidio et sine pecunia. Itaque habui nihil omnino negocii, quod ab initio vidi nihil quaeri praeter fugam. Eam si nunc sequor, quonam? Cum illo non: ad quem quum essem profectus, cognovi in iis locis esse Caesarem, ut tuto Luceriam venire non possem. Infero mari nobis, incerto cursu, hieme maxima navigandum est. Age iam, cum fratre an sine? cum filio aut quo modo? In utraque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor. Qui autem impetus illius erit in nos absentes fortunasque nostras? Acrior quam in caeterorum, quod putabit fortasse in nobis violandis aliquid se habere populare. Age iam, has compedes, fasces, inquam, hos laureatos efferre ex Italia quam molestum est! Qui autem locus erit nobis tutus, ut iam placatis utamur fluctibus, ante quam ad illum venerimus? Qua autem aut quo, nihil scimus. 6. At si restitero et fuerit nobis in hac parte locus, idem fecero quod in Cinnae dominatione L. Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius, quoquo modo ea res huic quidem cecidit, qui tamen ita dicere solebat se id fore videre, quod factum est, sed malle quam armatum ad patriae moenia accedere. Aliter Trasybulus, et fortasse melius. Sed est certa quaedam illa Mucii ratio atque sententia, est illa etiam [Philippi], et, quum sit necesse, servire tempori et non amittere tempus, quum sit datum. Sed in hoc ipso habent tamen iidem fasces molestiam. Sit enim nobis amicus, quod incertum est, sed sit, deferet triumphum. Non accipere [vereor] ne periculosum sit [apud ipsum, accipere] invidiosum ad bonos. O rem, inquis, difficilem et inexplicabilem! Atqui explicanda est. Quid enim fieri potest? Ac ne me existimaris ad manendum esse propensiorem, quod plura in eam partem verba fecerim, potest fieri, quod fit in multis quaestionibus, ut res verbosior haec fuerit, illa verior. Quam ob

rem ut maxima de re aequo animo deliberanti, ita mihi des consilium velim. Navis et in Caieta est parata nobis et Brundusii. 7. Sed ecce nuncii scribente mē haec ipsa noctu in Caleno, ecce litterae Caesarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu et pugnare cupiente. Non puto etiam hoc Cnaeum nostrum commissurum, ut Domitium relinquat, etsi Brundusium Scipionem cum cohortibus duabus praemiserat, legionem a Fausto conscriptam in Siciliam sibi placere a consule duci scripserat ad consules. Sed turpe Domitium deseri implorantem eius auxilium. Est quaedam spes, mihi quidem non magna, sed in his locis firma, Afranium in Pyrenaeo cum Trebonio pugnasse, pulsum Trebonium, etiam Fadium tuum transisse cum cohortibus, summa autem, Afranium cum magnis copiis adventare. Id si est, in Italia fortasse manebitur. Ego autem, quum esset incertum iter Caesaris, quod vel ad Capuam vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompeium misi et litteras, ipse, ne quo inciderem, reverti Formias. Haec te scire volui scripsique sedatiore animo, quam proxime scripseram, nullum meum iudicium interponens, sed exquirens tuum.

IV.

M. Cicero de ingrato Dionysii magistri Ciceronum animo queritur et quae audierit de C. Atio Peligno nunciat, Attici litteras exspectat. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Dionysius quidem tuus potius quam noster, cuius ego quum satis cognossem mores, tuo tamen potius stabam iudicio quam meo, ne tui quidem testimonii, quod ei saepe apud me dederas, veritus superbum se praebuit in fortuna, quam putavit nostram fore: cuius fortunae nos, quantum humano consilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus. Cui qui noster honos, quod obsequium, quae etiam ad caeteros contempti cuiusdam hominis commendatio defuit? ut meum iudicium reprehendi a Quinto fratre vulgoque ab omnibus mallem quam illum non efferre laudi-

bus, Ciceronesque nostros meo potius labore subdoceri quam me alium iis magistrum quaerere. Ad quem ego quas litteras, di immortales, miseram, quantum honoris significantes, quantum amoris! Dicaearchum mehercule aut Aristoxenum diceres arcessi, non hominem omnium loquacissimum et minime aptum ad docendum. **2.** 'Sed est memoria bona.' Me dicet esse meliore. Quibus litteris ita respondit, ut ego nemini, cuius causam non reciperem. Semper enim, 'si potero, si ante suscepta causa non impediar,' numquam reo cuiquam tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno tam praecise negavi quam hic mihi. Plane sine ulla exceptione praecidit. Nihil cognovi ingratius, in quo vitio nihil mali non inest. Sed de hoc nimis multa. **3.** Ego navem paravi: tuas litteras tamen exspecto, ut sciam quid respondeant consultationi meae. Sulmone C. Atium Pelignum aperuisse Antonio portas, quum essent cohortes quinque, Q. Lucretium inde effugisse scis, Cnaeum ire Brundusium † desertum. Confecta res est.

V.

M. Cicero Attico scribit Dionysium ipsum ad se venisse et se sibi iam referri velle eam epistolam quam Attico misisset ad illum perferendam. Tum de exspectatione Corfiniensi, de Tirone M'. Curio commendando. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Quum ante lucem IIX. Kal. litteras ad te de Dionysio dedissem, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tua permotus, ut suspicor. Quid enim putem aliud? Etsi solet eum, quum aliquid furiose fecit, poenitere. Numquam autem acerbior fuit quam in hoc negocio. Nam, quod ad te non scripseram, postea audivi a tertio miliario tum eum ῥῖψαι

πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἠέρα θυμήναντα·

multa, inquam, mala eum dixisse, suo capiti, ut aiunt. Sed meam mansuetudinem! Conieceram in fasciculum una cum tua vehementem ad illum epistolam: hanc ad me referri volo, nec ullam ob aliam causam Pollicem, servum a pedi-

bus meum, Romam misi. Eo autem ad te scripsi, ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares referendam, ne in illius manus perveniret. 2. Novi si quid esset, scripsissem. Pendeo animi exspectatione Corfiniensi, in qua de salute rei publicae decernitur. Tu fasciculum, qui est DES M'. CURIO inscriptus, velim cures ad eum perferendum, Tironemque Curio commendes, ut ei, ut petii, si quid opus erit in sumptum, eroget.

VI.

M. Cicero Attico nunciat C. Sosii praetoris adventum Formias, mittit exemplum litterarum Pompeii ad consules datarum, de sollicitudine sua, de valetudine Attici et Piliae, de Tirone. Scripsit a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Obsignata iam epistola, quam de nocte daturus eram, sicut dedi — nam eam vesperi scripseram —, C. Sosius praetor in Formianum venit ad M'. Lepidum, vicinum nostrum, cuius quaestor fuit. Pompeii litterarum ad consules exemplum attulit:

2. Litterae mihi a L. Domitio a. d. XIII. Kalend. Mart. adlatae sunt: earum exemplum infra scripsi. Nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intelligere scio, quanti rei publicae intersit omnes copias in unum locum primo quoque tempore convenire. Tu, si tibi videbitur, dabis operam, quam primum ad nos venias. Praesidii Capuae, quantum constitueris satis esse, relinquas'.

3. Deinde supposuit exemplum epistolae Domitii, quod ego ad te pridie miseram. Di immortales, qui me horror perfudit! quam sum sollicitus quidnam futurum sit! Hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem. † Spero etiam ...., quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil in vita. Sed nec recentia hoc quod quum fortiter et diligenter tum etiam hercule modo. 4. Modo enim audivi quartanam a te discessisse. Moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset. Piliae dic non esse aequum eam diutius habere nec id esse vestrae concordiae. 5. Tiro-

nem nostrum ab altera relictum audio. Sed eum video in sumptum ab aliis mutuatum. Ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram. Malo Tironis verecundiam in culpa esse quam illiberalitatem Curii.

VII.

De Pompeio fugam meditante, de incerta condicione sua, de viatico sibi per Philotimum curando. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Unum etiam restat amico nostro ad omne dedecus, ut Domitio non subveniat. 'At nemo dubitat quin subsidio venturus sit.' Ego non puto. 'Deseret igitur talem civem et eos, quos una scis esse, quum habeat praesertim et ipse cohortes xxx.?' Nisi me omnia fallunt, deseret. Incredibiliter pertimuit. Nihil spectat nisi fugam, cui tu — video enim quid sentias — me comitem putas debere esse. 2. Ego vero quem fugiam habeo: quem sequar non habeo. Quod enim tu meum laudas et memorandum dicis, malle quod dixerim me cum Pompeio vinci quam cum istis vincere, ego vero malo, sed cum illo Pompeio, qui tum erat aut qui mihi esse videbatur, cum hoc vero, qui ante fugit quam scit aut quem fugiat aut quo, qui nostra tradidit, qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui, contigit, victus sum. Quod superest, nec ista videre possum, quae numquam timui ne viderem, nec mehercule istum, propter quem mihi non modo meis, sed memet ipso carendum est. 3. Ad Philotimum scripsi de viatico, sive a Moneta — nemo enim solvit — sive ab Oppiis, tuis contubernalibus. Caetera apposite ibi mandabo.

VIII.

De Domitio a Pompeio turpiter deserto. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. O rem turpem et ea re miseram! Sic enim sentio, id demum aut potius id solum esse miserum, quod turpe

sit. Aluerat Caesarem, eumdem repente timere coeperat, condicionem pacis nullam probarat, nihil ad bellum pararat, urbem reliquerat, Picenum amiserat culpa, in Apuliam se compegerat, ibat in Graeciam, omnes nos *ἀπροσφωνήτους*, expertes sui tanti, tam inusitati consilii relinquebat. 2. Ecce subito litterae Domitii ad illum, ipsius ad consules. Fulsisse mihi videbatur *τὸ καλὸν* ad oculos eius et exclamasse ille vir qui esse debuit:

Πρὸς ταῦθ᾽ ὅ τι χρὴ καὶ παλαμάσθων
Καὶ πᾶν ἐπ᾽ ἐμοὶ τεκταινέσθων·
Τὸ γὰρ εὖ μετ᾽ ἐμοῦ.

At ille tibi *πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ* dicens pergit Brundusium. Domitium autem aiunt re audita et eos, qui una essent, se tradidisse. O rem lugubrem! Itaque intercludor dolore, quo minus ad te plura scribam. Tuas litteras exspecto.

IX.

De epistola sua de pace ad Caesarem scripta et a se et ab aliis vulgata, de villis suis prope Arpinum visendis, de fuga ex Italia, de Balbi minoris ad se adventu et mandatis a Caesare ad Lentulum consulem ab eo perferendis, de litteris Balbi maioris, de Pompeii profectione Brundusium. Scripsit a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Epistolam meam quod pervulgatam scribis esse, non fero moleste. Quin etiam ipse multis dedi describendam. Ea enim et acciderunt iam et impendent, ut testatum esse velim de pace quid senserim. Quum autem ad eam hortarer, eum praesertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus, quam si id, quod eum hortarer, convenire eius sapientiae dicerem. Eam si 'admirabilem' dixi, quum eum ad salutem patriae hortabar, non sum veritus ne viderer adsentari, cui tali in re lubenter me ad pedes abiecissem. Qua autem est 'aliquid impertias temporis', non est de pace, sed, de me ipso et de meo officio ut aliquid cogitet. Nam quod testificor me expertem belli fuisse, etsi id re perspectum est, tamen eo scripsi, quo in suadendo plus auctoritatis haberem, eodemque pertinet, quod causam eius

probo. 2. Sed quid haec nunc? Utinam aliquid profectum esset! Ne ego istas litteras in contione recitari velim, si quidem ille ipse ad eumdem scribens in publico proposuit epistolam illam, in qua est 'pro tuis rebus gestis amplissimis.' Amplioribusne quam suis, quam Africani? Ita tempestas ferebat. Si quidem etiam vos duo tales ad quintum miliarium: 'quid nunc ipsum unde se recipienti, quid agenti, quid acturo?' Quanto autem ferocius ille causae suae confidet, quum vos, quum vestri similes non modo frequentes, sed laeto vultu gratulantes viderit? 'Num igitur peccamus?' Minime vos quidem. Sed tamen signa conturbantur, quibus voluntas a simulatione distingui posset. Quae vero senatus consulta video? Sed apertius quam proposueram. 3. Ego Arpini volo esse pridie Kal., deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi. *Εὐγενῆ* tua consilia et tamen pro temporibus non incauta mihi valde probantur. Lepido quidem — nam fere *συνδιημερεύομεν*, quod gratissimum illi est — numquam placuit ex Italia exire, Tullo multo minus. Crebro enim illius litterae ab aliis ad nos commeant. Sed me illorum sententiae minus movebant: minus multa dederant illi rei publicae pignora: tua me hercule auctoritas vehementer movet: adfert enim et reliqui temporis recuperandi rationem et praesentis tuendi. Sed, obsecro te, quid hoc miserius quam alterum plausus in foedissima causa quaerere, alterum offensiones in optima? alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? Et mehercule quamvis amemus Cnaeum nostrum, ut et facimus et debemus, tamen hoc, quod talibus viris non subvenit, laudare non possum. Nam sive timuit, quid ignavius? sive, ut quidam putant, meliorem suam causam illorum caede fore putavit, quid iniustius? Sed haec omittamus: augemus enim dolorem retrectando. 4. VI. Kal. vesperi Balbus minor ad me venit, occulta via accurrens ad Lentulum consulem, missu Caesaris, cum litteris, cum mandatis, cum promissione provinciae, Romam ut redeat, cui persuaderi posse non arbitror nisi erit conventus. Idem aiebat nihil malle Caesarem quam ut Pompeium adsequeretur — id credo — et rediret in gratiam —

id non credo et metuo ne omnis haec clementia ad † unam illam crudelitatem colligatur. Balbus quidem maior ad me scribit nihil malle Caesarem quam principe Pompeio sine metu vivere. Tu, puto, haec credis. Sed, quum haec scribebam v. Kalend., Pompeius iam Brundusium venisse poterat. Expeditus enim antecesserat legiones Luceria. Sed hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia est. Plane quid futurum sit nescio.

X.

De Dionysio a se ipsius voluntate dimisso. Scripsit a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

Dionysius quum ad me praeter opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissime: tempora exposui: rogavi ut diceret quid haberet in animo, me nihil ab ipso invito contendere. Respondit se, quod in numis haberet, nescire quo loci esset: alios non solvere, aliorum diem nondum esse. Dixit etiam alia quaedam de servulis suis, qua re nobiscum esse non posset. Morem gessi: dimisi a me, ut magistrum Ciceronum non lubenter, ut hominem ingratum non invitus. Volui te scire quid ego de eius facto iudicarem.

XI.

De omni statu rei publicae dissidentibus Pompeio et Caesare et de misera condicione sua, quippe cui uterque timendus esse videatur, de Caesaris litteris et mandatis ad se datis, de epistolarum commercio inter se et Pompeium, de Caesaris per Apuliam ad Brundusium cursu et de sermonibus bonorum, de Demetrii libro περὶ ὁμονοίας ad se mittendo. Adiuncta sunt exempla litterarum Cn. Pompeii et M Tullii. Scripsit a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Quod me magno animi motu perturbatum putas, sum equidem, sed non tam magno quam tibi fortasse videor. Levatur enim omnis cura, quum aut constitit consilium aut cogitando nihil explicatur, lamentari autem licet. Illud tamen totos dies: 'Sed vereor ne, nihil quum proficiam, etiam dedecori sit studiis ac litteris nostris.' Consumo igitur

omne tempus considerans quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. Tenesne igitur moderatorem illum rei publicae quo referre velimus omnia? Nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio: 'Ut enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria, sic huic moderatori rei publicae beata civium vita proposita est, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. Huius enim operis maximi inter homines atque optimi illum esse perfectorem volo.' 2. Hoc Cnaeus noster quum antea numquam tum in hac causa minime cogitavit. Dominatio quaesita ab utroque est, non id actum, beata et honesta civitas ut esset. Nec vero ille urbem reliquit, quod eam tueri non posset, nec Italiam, quod ea pelleretur, sed hoc a primo cogitavit, omnes terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentes feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. Genus illud Sullani regni iam pridem appetitur, multis, qui una sunt, cupientibus. An censes nihil inter eos convenire, nullam pactionem fieri potuisse? Hodie potest. Sed neutri *σκοπὸς* est ille, ut nos beati simus: uterque regnare vult. 3. Haec a te invitatus breviter exposui. Voluisti enim me quid de his malis sentirem ostendere. *Προθεσπίζω* igitur, noster Attice, non hariolans, ut illa, cui nemo credidit, sed coniectura prospiciens:

Iamque mari magno ......

non multo, inquam, secus possum vaticinari: tanta malorum impendet *Ἰλιάς*. Atque hoc nostra gravior est causa, qui domi sumus, quam illorum, qui una transierunt, quod illi quidem alterum metuunt, nos utrumque. 4. Cur igitur, inquis, remansimus? Vel tibi paruimus vel non occurrimus vel hoc fuit rectius. Conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima aestate ab utriusque iam mancipiis ex omni genere collectis, nec tam emptio pertimescenda, quae Luceriae multis sermonibus denunciata est, civitatis, quam universae interitus: tantas in confligendo utriusque vires video

futuras. Habes coniecturam meam. Tu autem consolationis fortasse aliquid exspectasti: nihil invenio, nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil foedius. 5. Quod quaeris quid Caesar ad me scripserit, quod saepe, gratissimum sibi esse quod quierim, oratque in eo ut perseverem. Balbus minor haec eadem mandata. Iter autem eius erat ad Lentulum consulem cum litteris Caesaris praemiorumque promissis, si Romam revertisset. Verum, quum habeo rationem dierum, ante puto tramissurum quam potuerit conveniri. 6. Epistolarum Pompeii duarum, quas ad me misit, negligentiam meamque in rescribendo diligentiam volui tibi notam esse. Earum exempla ad te misi. 7. Caesaris hic per Apuliam ad Brundusium cursus quid efficiat exspecto. Utinam aliquid simile Parthicis rebus! Simul aliquid audiero, scribam ad te. Tu ad me velim bonorum sermones. Romae frequentes esse dicuntur. Scio equidem te, in publicum non prodire, sed tamen audire te multa necesse est. Memini librum tibi adferri a Demetrio Magnete ad te missum [scio] *περὶ ὁμονοίας*. Eum mihi velim mittas. Vides quam causam mediter.

A.

GN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

Q. Fabius ad me venit a. d. IV. Idus Febr. Is nunciat L. Domitium cum suis cohortibus XI. et cohortibus XIV., quas Vibullius adduxit, ad me iter habere: habuisse in animo proficisci Corfinio a. d. V. Id. Febr., C. Hirrum cum V. cohortibus subsequi. Censeo, ad nos Luceriam venias. Nam te hic tutissimo puto fore.

B.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

1. A. d. XV. Kalend. Mart. Formiis accepi tuas litteras, ex quibus ea, quae in agro Piceno gesta erant, cognovi commodiora esse multo, quam ut erat nobis nunciatum, Vibulliique virtutem industriamque libenter agnovi. Nos adhuc in ea ora, ubi praepositi sumus, ita fuimus, ut navem paratam haberemus. Ea enim audiebamus et ea verebamur,

ut, quodcumque tu consilium praecepisses, id nobis persequendum putaremus. Nunc quoniam auctoritate et consilio tuo in spe firmiore sumus, si teneri posse putas Tarracinam et oram maritimam, in ea manebo, etsi praesidia in oppidis nulla sunt. Nemo enim nostri ordinis in his locis est praeter M. Eppium, quem ego Minturnis esse volui, vigilantem hominem et industrium. Nam L. Torquatum, virum fortem et cum auctoritate, Formiis non habemus, ad te profectum arbitramur. 2. Ego omnino, ut proxime tibi placuerat, Capuam veni eo ipso die, quo tu Teano Sidicino es profectus. Volueras enim me cum M. Considio pro praetore illa negocia tueri. Quum eo venissem, vidi T. Ampium dilectum habere diligentissime, ab eo accipere Libonem, summa item diligentia et in illa colonia auctoritate. Fui Capuae quoad consules. Iterum, ut erat dictum a consulibus, veni Capuam ad Nonas Februar. Quum fuissem triduum, recepi me Formias. 3. Nunc quod tuum consilium aut quae ratio belli sit ignoro. Si tenendam hanc oram putas, quae et opportunitatem et dignitatem habet et egregios cives et, ut arbitror, teneri potest, opus est esse qui praesit. Sin omnia in unum locum contrahenda sunt, non dubito quin ad te statim veniam, quo mihi nihil optatius est, idque tecum, quo die ab urbe discessimus, locutus sum. Ego, si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro, et tamen, si, ut video, bellum gerendum est, confido me omnibus facile satis facturum. 4. M. Tullium, meum necessarium, ad te misi cui tu, si tibi videretur, ad me litteras dares.

C.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

S. V. B. E. Tuas litteras libenter legi. Recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. Consules ad eum exercitum, quem in Apulia habui, venerunt. Magno opere te hortor, pro tuo singulari perpetuoque studio in rem publicam, ut te ad nos conferas, ut communi consilio rei publicae adflictae opem atque auxilium feramus. Censeo, via Appia iter facias et celeriter Brundusium venias.

D.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

1. Quum ad te litteras misissem, quae tibi Canusii redditae sunt, suspicionem nullam habebam, te rei publicae causa mare transiturum, eramque in spe magna fore ut in Italia possemus aut concordiam constituere, qua mihi nihil utilius videbatur, aut rem publicam summa cum dignitate defendere. Interim nondum meis litteris ad te perlatis ex his mandatis, quae D. Laelio ad consules dederas, certior tui consilii factus, non exspectavi, dum mihi a te litterae redderentur, confestimque cum Quinto fratre et cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere coepi. 2. Quum Teanum Sidicinum venissem, C. Messius, familiaris tuus, mihi dixit aliique complures Caesarem iter habere Capuam et eo ipso die mansurum esse Aeserniae. Sane sum commotus, quod, si ita esset, non modo iter meum interclusum, sed me ipsum plane exceptum putabam. Itaque tum Cales processi, ut ibi potissimum consisterem, dum certum nobis ab Aesernia de eo, quod audieram, referretur. 3. At mihi, quum Calibus essem, adfertur litterarum tuarum exemplum, quas tu ad Lentulum consulem misisses. Hae scriptae sic erant: litteras tibi a L. Domitio a. d. XIII. Kal. Mart. adlatas esse, earumque exemplum subscripseras, magnique interesse rei publicae scripseras, omnes copias primo quoque tempore in unum locum convenire, et ut praesidii quod satis esset Capuae relinqueret. His ego litteris lectis in eadem opinione fui qua reliqui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium esse venturum, quo mihi, quum Caesar ad oppidum castra haberet, tutum iter esse non arbitrabar. Quum res in summa exspectatione esset, utrumque simul audivimus, et quae Corfinii acta essent et te iter Brundusium facere coepisse, quumque nec mihi nec fratri meo dubium esset quin Brundusium contenderemus, a multis, qui e Samnio Apuliaque veniebant, admoniti sumus ut caveremus ne exciperemur a Caesare, quod is in eadem loca, quae nos petebamus, profectus, celerius etiam, quam nos possemus, eo, quo intenderet, venturus esset. Quod quum ita esset,

nec mihi nec fratri meo nec cuiquam amicorum placuit committere, ut temeritas nostra non solum nobis, sed etiam rei publicae noceret, quum praesertim non dubitaremus quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen iam consequi non possemus. **4.** Interim accepimus tuas litteras Canusio a. d. x. Kalend. Mart. datas, quibus nos hortaris, ut celerius Brundusium veniamus, quas quum accepissemus a. d. III. Kalend. Mart., non dubitabamus quin tu iam Brundusium pervenisses, nobisque iter illud omnino interclusum videbamus neque minus nos esse captos quam qui Corfinii fuissent. Neque enim eos solos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilo minus, qui regionibus exclusi intra praesidia atque intra arma aliena venissent. 5. Quod quum ita sit, maxime vellem primum semper tecum fuisse, quod quidem tibi ostenderam, quum a me Capuam reiiciebam: quod feci non vitandi oneris causa, sed quod videbam teneri illam urbem sine exercitu non posse, accidere autem mihi nolebam, quod doleo viris fortissimis accidisse. Quoniam autem tecum ut essem non contigit, utinam tui consilii certior factus essem! Nam suspicione adsequi non potui, quod omnia prius arbitratus sum fore, quam ut haec rei publicae causa in Italia non posset duce te consistere. Neque vero nunc consilium tuum reprehendo, sed fortunam rei publicae lugeo, nec, si ego quid tu sis secutus non perspicio, idcirco minus existimo te nihil nisi summa ratione fecisse. **6.** Mea quae semper fuerit sententia, primum de pace vel iniqua condicione retinenda, deinde de urbe — nam de Italia quidem nihil mihi umquam ostenderas — meminisse te arbitror. Sed mihi non sumo, ut meum consilium valere debuerit: secutus sum tuum, neque id rei publicae causa, de qua desperavi, quae et nunc adflicta est nec excitari sine civili perniciosissimo bello potest, sed te quaerebam, tecum esse cupiebam, neque eius rei facultatem, si quae erit, praetermittam. 7. Ego me in hac omni causa facile intelligebam pugnandi cupidis hominibus non satis facere. Primum enim prae me tuli me nihil malle quam pacem, non quin eadem timerem quae illi, sed ea bello civili leviora ducebam. Inde suscepto bello, quum

pacis condiciones ad te adferri a teque ad ea honorifice et large responderi viderem, duxi meam rationem, quam tibi facile me probaturum pro tuo in me beneficio arbitrabar. Memineram me esse unum, qui pro meis maximis in rem publicam meritis supplicia miserrima et crudelissima pertulissem, me esse unum, qui, si offendissem eius animum, cui, quum iam in armis essemus, consulatus tamen alter et triumphus amplissimus deferebatur, subiicerer eisdem proeliis, ut mea persona semper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere populare. Atque haec non ego prius sum suspicatus, quam mihi palam denunciata sunt, neque ea tam pertimui, si subeunda essent, quam declinanda putavi, si honeste vitare possem. 8. Quam brevem illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram vides, reliqui facultatem res ademit. Iis autem, quibus non satis facio, facile respondeo: neque enim ego amicior C. Caesari umquam fui quam illi, neque illi amiciores rei publicae quam ego. Hoc inter me et illos interest, quod, quum et illi cives optimi sint et ego ab ista laude non absim, ego condicionibus, quod idem te intellexeram velle, illi armis disceptari maluerunt. Quae quoniam ratio vicit, perficiam profecto ut neque res publica civis a me animum neque tu amici desideres.

XII.

M. Cicero Attico scribit se hanc epistolam propter lippitudinem dictare, sed tamen scribere, ut Atticus sibi plane consilium suum explicet, quid sibi in summo rerum discrimine faciendum putet, sibi omnia integra esse pluribus verbis ostendit, etiam quid Lentulus, quid Domitius agat et acturus sit, scire vult et Demetrii librum de concordia ad se mitti. Adiuncta huic epistolae sunt exempla litterarum Pompeii ad consules et ad Domitium missarum. Scripsit Formiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Mihi molestior lippitudo erat etiam quam ante fuerat. Dictare tamen hanc epistolam malui quam Gallo Fadio, amantissimo utriusque nostrum, nihil ad te litterarum dare. Nam pridie quidem quoquo modo potueram, scripseram ipse eas litteras, quarum vaticinationem falsam esse cupio. Huius

autem epistolae non solum ea causa est, ut ne quis a me dies intermittatur quin dem ad te litteras, sed etiam haec iustior, ut a te impetrarem ut sumeres aliquid temporis, quo quia tibi perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium plane volo, ut penitus intelligam. 2. Omnia sunt integra nobis. Nihil praetermissum est quod non habeat sapientem excusationem, non modo probabilem. Nam certe neque tum peccavi, quum imparatam Capuam, non solum ignaviae dedecus, sed etiam perfidiae suspicionem fugiens, accipere nolui, neque quum post condiciones pacis per L. Caesarem et Fabatum adlatas cavi ne animum eius offenderem, cui Pompeius iam armatus armato consulatum triumphumque deferret. 3. Nec vero haec extrema quisquam potest iure reprehendere, quod mare non transierim. Id enim, etsi erat deliberationis, tamen obire non potui. Neque enim suspicari debui, praesertim quum ex ipsius Pompeii litteris, idem quod video te existimasse, non dubitarim quin is Domitio subventurus esset. Et plane quid rectum et quid faciendum mihi esset diutius cogitare malui. 4. Primum igitur haec qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen accuratius mihi perscribas velim, deinde aliquid etiam in posterum prospicias fingasque, quem me esse deceat et ubi me plurimum prodesse rei publicae sentias, ecquae pacifica persona desideretur an in bellatore sint omnia. 5. Atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua consilia, quibus si paruissem, tristitiam illorum temporum non subissem. Memini quid mihi tum suaseris per Theophanem, per Culeonem, idque saepe ingemiscens sum recordatus. Qua re nunc saltem ad illos calculos revertamur, quos tum abiecimus, ut non solum gloriosis consiliis utamur, sed etiam aliquando salubribus. Sed nihil praescribo. Accurate velim perscribas tuam ad me sententiam. 6. Volo etiam exquiras quam diligentissime poteris — habebis autem per quos possis — quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid acturus sit, quem ad modum nunc se gerant, num quem accusent, num cui suscenseant — quid dico, num cui? num Pompeio? Omnino culpam omnem Pompeius in Domitium confert, quod ipsius litteris cognosci

potest, quarum exemplum ad te misi. Haec igitur videbis, et, quod ad te ante scripsi, Demetrii Magnetis librum, quem ad te misit de concordia, velim mihi mittas.

A.

CN. MAGNUS PROCOS. C. MARCELLO L. LENTULO COSS. S. D.

1. Ego, quod existimabam dispersos nos neque rei publicae utiles neque nobis praesidio esse posse, idcirco ad L. Domitium litteras misi, primum uti ipse cum omni copia ad nos veniret: si de se dubitaret, ut cohortes XIX., quae ex Piceno ad me iter habebant, ad nos mitteret. Quod veritus sum, factum est, ut Domitius implicaretur neque ipse satis firmus esset ad castra facienda, quod meas XIX. et suas XII. cohortes tribus in oppidis distributas haberet — nam partim Albae, partim Sulmone collocavit —, neque se, si vellet, expedire posset. 2. Nunc scitote me esse in summa sollicitudine. Nam et tot et tales viros periculo obsidionis liberare cupio, neque subsidio ire possum, quod his duabus legionibus non puto esse committendum ut illuc ducantur, ex quibus tamen non amplius XIV. cohortes contrahere potui, quas Brundusium praesidium misi, neque Canusium sine praesidio, dum abessem, putavi esse dimittendum. 3. D. Laelio mandaram, quod maiores copias sperabam nos habituros, ut, si vobis videretur, alteruter vestrum ad me veniret, alter in Siciliam cum ea copia, quam Capuae et circum Capuam comparastis, et cum iis militibus, quos Faustus legit, proficisceretur, Domitius cum XII. suis cohortibus eodem adiungeretur, reliquae copiae omnes Brundusium cogerentur et inde navibus Dyrrhachium transportarentur. Nunc, quum hoc tempore nihilo magis ego quam vos subsidio Domitio ire possim, ... se per montes explicare, non est nobis committendum, ut ad has XIV. cohortes, quas ego dubio animo habeo, hostis accedere aut in itinere me consequi possit. 4. Quam ob rem placitum est mihi atque adeo M. Marcello et caeteris nostri ordinis, qui hic sunt, ut Brundusium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo. Vos hortor, ut, quodcumque militum contrahere poteritis, contrahatis et

eodem [Brundusium] veniatis quam primum. Arma, quae ad me missuri eratis, iis censeo armetis milites, quos vobiscum habetis. Quae arma superabunt, ea si Brundusium iumentis deportaritis, vehementer rei publicae profueritis. De hac re velim nostros certiores faciatis: ego ad P. Lupum et C. Coponium praetores misi, ut se vobis coniungerent et militum quod haberent ad vos deducerent. Valete.

B.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1. Miror te ad me nihil scribere et potius ab aliis quam a te de re publica me certiorem fieri. Nos disiecta manu pares adversario esse non possumus: contractis nostris copiis spero nos et rei publicae et communi saluti prodesse posse. Quam ob rem quum constituisses, ut Vibullius mihi scripserat, a. d. v. Id. Febr. Corfinio proficisci cum exercitu et ad me venire, miror quid causae fuerit qua re consilium mutaris. Nam illa causa, quam mihi Vibullius scribit, levis est, te propterea moratum esse, quod audieris Caesarem Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse. Quanto enim magis appropinquare adversarius coepit, eo tibi celerius agendum erat, ut te mecum coniungeres, prius quam Caesar aut tuum iter impedire aut me abs te excludere posset. 2. Quam ob rem etiam et etiam te rogo et hortor, id quod non destiti superioribus litteris a te petere, ut primo quoque die Luceriam advenires, ante quam copiae, quas instituit Caesar contrahere, in unum locum coactae vos a nobis distrahant. Sed si erunt qui te impediant, ut villas suas servent, aequum est me a te impetrare ut cohortes, quae ex Piceno et Camerino venerunt, quae fortunas suas reliquerunt, ad me missum facias.

C.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1. Litteras abs te M. Calenius ad me attulit a. d. XIIII. Kal. Mart., in quibus litteris scribis tibi in animo esse observare Caesarem et, si secundum mare ad me ire coepisset, confestim in Samnium ad me venturum, sin autem ille

circum istaec loca commoraretur, te ei, si propius accessisset, resistere velle. Te animo magno et forti istam rem agere existimo, sed diligentius nobis est videndum ne distracti pares esse adversario non possimus, quum ille magnas copias habeat et maiores brevi habiturus sit. Non enim pro tua prudentia debes illud solum animadvertere, quot in praesentia cohortes contra te habeat Caesar, sed quantas brevi tempore equitum et peditum copias contracturus sit. Cui rei testimonio sunt litterae, quas Bussenius ad me misit, in quibus scribit, id quod ab aliis quoque mihi scribitur, praesidia Curionem, quae in Umbria et Tuscis erant, contrahere et ad Caesarem iter facere. Quae si copiae in unum locum fuerint coactae, ut pars exercitus ad Albam mittatur, pars ad te accedat, ut non pugnet, at locis suis repugnet, haerebis, neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris, ut frumentatum eas. 2. Quam ob rem te magno opere hortor, ut quam primum cum omni copia huc venias. Consules constituerunt idem facere. Ego M. Tuscilio ad te mandata dedi providendum esse ne duae legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Caesaris committerentur. Quam ob rem nolito commoveri, si audieris me regredi, si forte Caesar ad me veniet: cavendum enim puto esse ne implicatus haeream. Nam neque castra propter anni tempus et militum animos facere possum neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit, ne receptum amittam. Itaque non amplius XIIII. cohortes Luceriam coëgi. 3. Consules praesidia omnia deducturi sunt aut in Siciliam ituri. Nam aut exercitum firmum habere oportet, quo confidamus perrumpere nos posse, aut regiones eius modi obtinere e quibus repugnemus: id quod neutrum nobis hoc tempore contigit, quod et magnam partem Italiae Caesar occupavit et nos non habemus exercitum tam amplum neque tam magnum quam ille. Itaque nobis providendum est ut summam rei publicae rationem habeamus. Etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copia quam primum ad me venias. Possumus etiam nunc rem publicam erigere, si communi consilio negocium administrabimus: sin distrahemur, infirmi erimus. Mihi hoc constitutum est. 4. His litteris

scriptis Sica a te mihi litteras attulit et mandata. Quod me hortare ut istuc veniam, id me facere non arbitror posse, quod non magno opere iis legionibus confido.

D.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1. Litterae mihi a te redditae sunt a. d. XIII. Kal. Mart., in quibus scribis Caesarem apud Corfinium castra posuisse. Quod putavi et praemonui, fit ut nec in praesentia committere tecum proelium velit et omnibus copiis conductis te implicet, ne ad me iter tibi expeditum sit atque istas copias coniungere optimorum civium possis cum iis legionibus, de quarum voluntate dubitamus: quo etiam magis tuis litteris sum commotus. Neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntate satis confido, ut de omnibus fortunis rei publicae dimicem, neque etiam, qui ex dilectibus conscripti sunt a consulibus, convenerunt. 2. Qua re da operam, si ulla ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, huc quam primum venias, ante quam omnes copiae ad adversarium conveniant. Neque enim celeriter ex dilectibus huc homines convenire possunt et, si convenirent, quantum iis committendum sit, qui inter se ne noti quidem sunt, contra veteranas legiones non te praeterit.

XIII.

M. Cicero Attico scribit sibi omnem exspectationem in nunciis Brundusinis esse. Caesaris acumen, vigilantiam, prudentiam laudat eique iam plurimos confidere dicit. Scripsit Formiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S. 320

1. Lippitudinis meae signum tibi sit librarii manus et eadem causa brevitatis, etsi nunc quidem quod scriberem nihil erat. Omnis exspectatio nostra erat in nunciis Brundusinis. Si nactus hic esset Cnaeum nostrum, spes dubia pacis, sin ille ante tramisisset, exitiosi belli metus. Sed videsne in quem hominem inciderit res publica? quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? Si mehercule neminem occiderit nec cuiquam quidquam ademerit, ab iis, qui eum maxime

timuerant, maxime diligetur. 2. Multum mecum municipales homines loquuntur, multum rusticani. Nihil prorsus aliud curant nisi agros, nisi villulas, nisi numulos suos. Et vide quam conversa res est! Illum, quo antea confidebant, metuunt, hunc amant, quem timebant. Id quantis nostris peccatis vitiisque evenerit non possum sine molestia cogitare. Quae autem impendere putarem scripseram ad te et iam tuas litteras exspectabam.

XIV.

Non quod novi aliquid scribere possit, sed ut in scribendo requiescat, Cicero has litteras ad Atticum se ait mittere, exspectatione se torqueri, quod Caesar citius ad Brundusium accessurus esse videatur: iam labare suum consilium: cupere se scire quid Domitius acturus sit et Lentulus. Scripsit Formiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Non dubito quin tibi odiosae sint epistolae cotidianae, quum praesertim neque nova de re aliqua certiorem te faciam neque novam denique iam reperiam scribendi ullam sententiam. Sed, si dedita opera, quum causa nulla esset, tabellarios ad te cum inanibus epistolis mitterem, facerem inepte: euntibus vero, domesticis praesertim, ut nihil ad te dem litterarum, facere non possum, et simul — crede mihi — requiesco paullum in his miseriis, quum quasi tecum loquor, quum vero tuas epistolas lego, multo etiam magis. Omnino intelligo nullum fuisse tempus post has fugas et formidines quod magis debuerit mutum esse a litteris, propterea, quod neque Romae quidquam auditur novi nec in his locis, quae a Brundusio absunt propius quam tu biduum aut triduum. Brundusii autem omne certamen vertitur huius primi temporis. Qua quidem exspectatione torqueor. Sed omnia ante nos sciemus. Eodem enim die video Caesarem a Corfinio post meridiem profectum esse, id est, Feralibus, quo Canusio mane Pompeium. Eo modo autem ambulat Caesar et iis diariis militum celeritatem incitat, ut timeam ne citius ad Brundusium quam opus sit accesserit. 2. Dices: 'Quid igitur proficis, qui anticipes eius rei molestiam, quam triduo sciturus sis?' Nihil equidem.

Sed, ut supra dixi, tecum perlibenter loquor, et simul scito labare meum consilium illud, quod satis iam fixum videbatur. Non mihi satis idonei sunt auctores ii, qui a te probantur. Quod enim umquam eorum in re publica forte factum exstitit? aut quis ab iis ullam rem laude dignam desiderat? Nec mehercule laudandos existimo, qui trans mare belli parandi causa profecti sunt — quamquam haec ferenda non erant —: video enim quantum id bellum et quam pestiferum futurum sit, sed me movet unus vir, cuius fugientis comes, rem publicam recuperantis socius videor esse debere. 'Totiensne igitur sententiam mutas?' Ego tecum tamquam mecum loquor. Quis autem est tanta quidem de re quin varie secum ipse disputet? Simul et elicere cupio sententiam tuam: si manet, ut firmior sim, si mutata est, ut tibi adsentiar. 3. Omnino ad id, de quo dubito, pertinet me scire quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus. De Domitio varia audimus, modo esse in Tiburti † haut lepide quod cum lepidus ad urbem accessisse, quod item falsum video esse. Ait enim Lepidus eum nescio quo penetrasse itineribus, occultandi sui causa an maris apiscendi? ne is quidem scit. Ignorat etiam de filio. Addit illud, sane molestum: pecuniam Domitio satis grandem, quam is Corfinii habuerit, non esse redditam. De Lentulo autem nihil audimus. Haec velim exquiras ad meque perscribas.

XV.

M. Cicero ad Attici epistolas respondet, quid ipse agat dubitat, transeatne an maneat, aliorum dissimilem esse condicionem. Adiungit exemplum litterarum Cornelii Balbi ad se datarum, quibus Balbus Ciceronem exhortatur ad pacem inter Caesarem atque Pompeium conciliandam. Scripsit Formiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. A. d. v. Non. Mart. epistolas mihi tuas Aegypta reddidit, unam veterem, IIII. Kal. quam te scribis dedisse Pinario, quem non vidimus, in qua exspectas quidnam praemissus agat Vibullius, qui omnino non est visus a Caesare — in altera epistola video te scire ita esse — et quem ad mo-

dum redeuntem excipiam Caesarem, quem omnino vitare cogito, † et habe athemonis fugam intendis commutationemque vitae tuae, quod tibi puto esse faciendum, et ignoras Domitius cum fascibusne sit, quod quum scies, facies ut sciamus. Habes ad primam epistolam. 2. Secutae sunt duae, pridie Kal. ambae datae, quae me convellerunt de pristino statu, iam tamen, ut ante ad te scripsi, labantem. Nec me movet, quod scribis: 'Iovi ipsi iniquum.' Nam periculum in utriusque iracundia positum est, victoria autem ita incerta, ut deterior causa paratior mihi esse videatur. Nec me consules movent, qui ipsi pluma aut folio facilius moventur. Officii me deliberatio cruciat cruciavitque adhuc. Cautior certe est mansio, honestior existimatur traiectio. Malo interdum multi me non caute quam pauci non honeste fecisse existiment. De Lepido et Tullo quod quaeris, illi vero non dubitant quin Caesari praesto futuri in senatumque venturi sint. 3. Recentissima tua est epistola Kal. data, in qua optas congressum pacemque non desperas. Sed ego, quum haec scribebam, nec illos congressuros nec, si congressi essent, Pompeium ad ullam condicionem accessurum putabam. Quod videris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere oporteat, certe transeunt vel, quo modo nunc est, transierunt. Sed memento praeter Appium neminem esse fere, qui non ius habeat transeundi. Nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius, ut Scipio, Sufenas, Fannius, Voconius, Sestius, ipsi consules, quibus more maiorum concessum est vel omnes adire provincias, aut legati sunt eorum. Sed nihil decerno. Quid placeat tibi et quid propemodum rectum sit intelligo. Plura scriberem, si ipse possem. Sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Cornelii litterarum exemplum, quas eodem die accepi quo tuas, misi ad te, ut meam vicem doleres, quum me derideri videres.

A.

BALBUS CICERONI IMP. S.

1. Obsecro te, Cicero, suscipe curam et cogitationem dignissimam tuae virtutis, ut Caesarem et Pompeium per-

fidia hominum distractos rursus in pristinam concordiam reducas. Crede mihi Caesarem non solum fore in tua potestate, sed etiam maximum beneficium te sibi dedisse iudicaturum, si huc te reiicis. Velim idem Pompeius faciat, qui ut adduci tali tempore ad ullam condicionem possit magis opto quam spero. Sed, quum constiterit et timere desierit, tum incipiam non desperare tuam auctoritatem plurimum apud eum valituram. 2. Quod Lentulum consulem meum voluisti hic remanere, Caesari gratum, mihi vero gratissimum medius fidius fecisti. Nam illum tanti facio, ut non Caesarem magis diligam: qui si passus esset, nos secum, ut consueveramus, loqui et non se totum etiam et etiam ab sermone nostro avertisset, minus miser, quam sum, essem. Nam cave putes hoc tempore plus me quemquam cruciari, quod eum, quem ante me diligo, video in consulatu quidvis potius esse quam consulem. Quod si voluerit tibi obtemperare et nobis de Caesare credere et consulatum reliquum Romae peragere, incipiam sperare etiam consilio senatus, auctore te, illo relatore, Pompeium et Caesarem coniungi posse. Quod si factum erit, me satis vixisse putabo. 3. Factum Caesaris de Corfinio totum te probaturum scio, et quo modo in huius modi re, commodius cadere non potuit quam ut res sine sanguine confieret. Balbi mei tuique adventu delectatum te valde gaudeo. Is quaecumque tibi de Caesare dixit quaeque Caesar scripsit, scio, re tibi probabit, quaecumque fortuna eius fuerit, verissime scripsisse.

XVI.

M. Cicero Attico scribit se iter ad mare superum, ut transeat, quaerere, sed tamen non tam Pompeii auctoritate quam sermone hominum ut proficiscatur adduci. Scripsit Formiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Omnia mihi provisa sunt praeter occultum et tutum iter ad mare superum. Hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni. Illuc autem, quo spectat animus et quo res vocat, qua veniam? Cedendum enim est celeriter, ne

forte qua re impediar atque adliger. Nec vero ille me ducit, qui videtur, quem ego hominem ἀπολιτικώτατον omnium iam ante cognoram, nunc vero etiam ἀστρατηγικώτατον. Non me igitur is ducit, sed sermo hominum, qui ad me a Philotimo scribitur. Is enim me ab optimatibus ait conscindi. Quibus optimatibus, di boni? qui nunc quo modo occurrunt! quo modo autem se venditant Caesari! Municipia vero deum, nec simulant, ut quum de illo aegroto vota faciebant. 2. Sed plane, quidquid mali hic Pisistratus non fecerit, tam gratum est quam si alium facere prohibuerit. Hunc propitium sperant, illum iratum putant. Quas fieri censes ἀπαντήσεις ex oppidis! quos honores! Metuunt, inquies. Credo, sed mehercule illum magis. Huius insidiosa clementia delectantur, illius iracundiam formidant. Iudices CCCLX., qui praecipue Cnaeo nostro delectabantur, ex quibus cotidie aliquem video, nescio quas eius Lucerias horrent. Itaque quaero qui sint isti optimates qui me exturbent, quum ipsi domi maneant. Sed tamen, quicumque sunt, αἰδέομαι Τρῶας. Etsi qua spe proficiscar video, coniungoque me cum homine magis ad vastandam Italiam quam ad vincendum parato. † Demum quem exspecto. Et quidem, quum haec scribebam, IIII. Nonas, iam exspectabam aliquid a Brundusio. Quid autem aliquid? quam inde turpiter fugisset et victor hic qua se referret et quo. Quod ubi audissem, si ille Appia veniret, ego Arpinum cogitabam.

LIBER IX.

I.

M. Cicero Attico scribit se exspectare nuncium, quid Brundusii actum sit, se nescire ubi P. Lentulus, ubi Domitius sit, multos optimatum iam in urbe esse, alios fore, se tamen cogitare, quod cunctatio sua a bonis non probetur, Arpinum proficisci, inde ad mare superum, ut Pompeium sequatur vel potius causam publicam, quam is suscepisse videatur. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Etsi, quum tu has litteras legeres, putabam fore ut scirem iam quid Brundusii actum esset — nam Canusio VIIII. Kal. profectus erat Cnaeus, haec autem scribebam pridie Nonas, XIIII. die postquam ille Canusio moverat —, tamen angebar singularum horarum exspectatione mirabarque nihil adlatum esse ne rumoris quidem. Nam erat mirum silentium. Sed haec fortasse *κενόσπουδα* sunt, quae tamen iam sciantur necesse est. **2.** Illud molestum, me adhuc investigare non posse ubi P. Lentulus noster sit, ubi Domitius. Quaero autem, quo facilius scire possim quid acturi sint, iturine ad Pompeium, et, si sunt, qua quandove ituri sint. Urbem quidem iam refertam esse optimatum audio, Sosium et Lupum, quos Cnaeus noster ante putabat Brundusium venturos esse quam se, ius dicere. Hinc vero vulgo vadunt. Etiam M'. Lepidus, quocum diem conterere solebam, cras cogitabat. **3.** Nos autem in Formiano morabamur, quo citius audiremus: deinde Arpinum volebamus. Inde, iter qua maxime *ἀναπάντητον* esset, ad mare superum, remotis sive omnino missis lictoribus. Audio enim bonis viris, qui et nunc et saepe antea magno praesidio rei publicae fuerunt, hanc cunctationem nostram non probari multaque in me et severe, in conviviis tempestivis quidem, disputari. Cedamus igitur et, ut boni cives simus, bellum Italiae terra marique inferamus et odia improborum rursus in nos, quae iam exstincta erant, incendamus et Luceii consilia ac Theophani persequamur. **4.** Nam Scipio vel in Syriam proficiscitur, sorte, vel cum genero, honeste, vel Caesarem fugit

iratum. Marcelli quidem, nisi gladium Caesaris timuissent, manerent. Appius et eodem timore et inimicitiarum recentium, et tamen praeter hunc et C. Cassium reliqui legati, Faustus pro quaestore: ego unus, cui utrumvis liceret, frater accedet, quem socium huius fortunae esse non erat aequum, cui magis etiam Caesar irascetur. Sed impetrare non possum ut maneat. Dabimus hoc Pompeio, quod debemus. Nam me quidem alius nemo movet: non sermo bonorum, qui nulli sunt, non causa, quae acta timide est, agetur improbe. Uni, uni hoc damus, ne id quidem roganti, nec suam causam, ut ait, agenti, sed publicam. Tu quid cogites de transeundo in Epirum scire sane velim.

II.

Quod Atticus epistola quadam scripserat se gaudere Ciceronem mansisse, iam quaerit Cicero utrum ipse eius sententiam parum meminerit an ille sententiam mutaverit. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

Etsi Nonis Mart. die tuo, ut opinor, exspectabam epistolam a te longiorem, tamen ad eam ipsam brevem, quam IIII. Nonas *ὑπὸ τὴν διάληψιν* dedisti, rescribendum putavi. Gaudere ais te mansisse me, et scribis in sententia te manere. Mihi autem superioribus litteris videbare non dubitare quin cederem, ita, si et Cnaeus bene comitatus conscendisset et consules transissent. Utrum hoc tu parum commeministi an ego non satis intellexi an mutasti sententiam? Sed aut ex epistola, quam exspecto, perspiciam quid sentias aut alias abs te litteras eliciam. Brundusio nihildum erat adlatum.

II. a.

M. Cicero dubitare se scribit de consilio ab Attico sibi dato, exponit de misera condicione sua, si Caesaris partes sequatur, apud Pompeium se in offensa esse non posse, quum ille se potius neglexerit, de adventu Postumi Curtii, de nuncio Brundusio nondum adlato. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. O rem difficilem planeque perditam! quam nihil praetermittis in consilio dando! quam nihil tamen quod tibi ipsi

placeat explicas! Non esse me una cum Pompeio gaudes, ac proponis quam sit turpe me adesse, quum quid de illo detrahatur, nefas esse approbare. Certe. Contra igitur? Di, inquis, averruncent! Quid ergo fiet, si in altero scelus est, in altero supplicium? Impetrabis, inquis, a Caesare ut tibi abesse liceat et esse ocioso. Supplicandum igitur? Miserum. Quid, si non impetraro? Et de triumpho erit, inquis, integrum. Quid, si hoc ipso premar? Accipiam: quid foedius? Negem: repudiari se totum, magis etiam quam olim in xxviratu putabit. Ac solet, quum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem a se accipere vellem. Quanto nunc hoc idem accipiet asperius? Tanto scilicet, quanto et honor hic illo est amplior et ipse robustior. 2. Nam quod negas te dubitare quin magna in offensa sim apud Pompeium hoc tempore, non video causam cur ita sit, hoc quidem tempore. Qui enim amisso Corfinio denique certiorem me sui consilii fecit, is queretur Brundusium me non venisse, quum inter me et Brundusium Caesar esset? Deinde etiam scit *ἀπαῤῥησίαστον* esse in ea causa querelam suam. Me putat de municipiorum imbecillitate, de dilectibus, de pace, de urbe, de pecunia, de Piceno occupando plus vidisse quam se. Sin, quum potuero, non venero, tum erit inimicus, quod ego non eo vereor ne mihi noceat — quid enim faciet?

Τίς δ' ἐστὶ δοῦλος τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν; —,

sed quia ingrati animi crimen horreo. Confido igitur adventum nostrum illi, quoquo tempore fuerit, ut scribis, *ἀσμένιστον* fore. Nam quod ais, si hic temperantius egerit, consideratius consilium te daturum, qui hic potest se gerere non perdite? Vita, mores, ante facta, ratio suscepti negocii, socii, vires bonorum aut etiam constantia. 3. Vixdum epistolam tuam legeram, quum ad me currens ad illum Postumus Curtius venit, nihil nisi classes loquens et exercitus, eripiebat Hispanias, tenebat Asiam, Siciliam, Africam, Sardiniam, confestim in Graeciam persequebatur. Eundum igitur est nec tam ut belli quam ut fugae socii simus. Nec

enim ferre potero sermones istorum, quicumque sunt: non sunt enim certe, ut appellantur, boni. Sed tamen id ipsum scire cupio, quid loquantur, idque ut exquiras meque certiorem facias, te vehementer rogo. Nos adhuc quid Brundusii actum esset plane nesciebamus: quum sciemus, tum ex re et ex tempore consilium capiemus, sed utemur tuo.

III.

De Domitii filii adventu et nuncio de patre, de itinere ad mare superum intercluso, de rebus Brundusinis nuncium nondum adlatum esse. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Domitii filius transiit Formias VIII. Id. currens ad matrem Neapolim mihique nunciari iussit patrem ad urbem esse, quum de eo curiose quaesisset servus noster Dionysius. Nos autem audieramus eum profectum sive ad Pompeium sive in Hispaniam. Id cuius modi sit scire sane velim. Nam ad id, quod delibero, pertinet, si ille certe nusquam discessit, intelligere Cnaeum non esse faciles nobis ex Italia exitus, quum ea tota armis praesidiisque teneatur, hieme praesertim. Nam, si commodius anni tempus esset, vel infero mari liceret uti. Nunc nihil potest nisi supero tramitti, quo iter interclusum est. Quaeres igitur et de Domitio et de Lentulo. 2. A Brundusio nulla adhuc fama venerat, et erat hic dies VII. Id., quo die suspicabamur aut pridie Brundusium venisse Caesarem. Nam Kal. Arpis manserat. Sed si Postumum audire velles, persecuturus erat Cnaeum. Transisse enim iam putabat coniectura tempestatum ac dierum. Ego nautas eum non putabam habiturum, ille confidebat et eo magis, quod audita naviculariis hominis liberalitas esset. Sed tota res Brundusina iam quo modo habeat se diutius nescire non possum.

IV.

M. Cicero Attico significat θέσεις, quibus animum hoc tempore ab aegritudine parumper abducere studeat. Scripsit a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Ego etsi tam diu requiesco, quam diu aut ad te scribo

aut tuas litteras lego, tamen et ipse egeo argumento epistolarum et tibi idem accidere certo scio. Quae enim soluto animo familiariter scribi solent, ea temporibus his excluduntur, quae autem sunt horum temporum, ea iam contrivimus. Sed tamen, ne me totum aegritudini dedam, sumpsi mihi quasdam tamquam *θέσεις*, quae et *πολιτικαὶ* sunt et temporum horum, ut et abducam animum ab querelis et in eo ipso, de quo agitur, exercear. Eae sunt huius modi:

2. *Εἰ μενετέον ἐν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ; Τυραννουμένης δὲ αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύσειν; Εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐτὸς αἴρηται; Εἰ πειρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ καιρῷ καὶ λόγῳ μᾶλλον ἢ πολέμῳ; Εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν ἀναχωρήσαντά ποι τῆς πατρίδος τυραννουμένης; Εἰ διὰ παντὸς ἰτέον κινδύνου τῆς ἐλευθερίας πέρι; Εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ καὶ πολιορκητέον ταύτην τυραννουμένην; Εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα τὴν διὰ πολέμου κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, συναπογραπτέον ὅμως τοῖς ἀρίστοις; Εἰ τοῖς εὐεργέταις καὶ φίλοις συγκινδυνευτέον ἐν τοῖς πολιτικοῖς, κἂν μὴ δοκῶσιν εὖ βεβουλεῦσθαι περὶ τῶν ὅλων; Εἰ ὁ μεγάλα τὴν πατρίδα εὐεργετήσας, δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο ἀνήκεστα παθὼν καὶ φθονηθείς, κινδυνεύσειεν ἂν ἐθελοντὴς ὑπὲρ τῆς πατρίδος; Εἰ ἐφετέον αὐτῷ ἑαυτοῦ ποτε καὶ τῶν οἰκειοτάτων ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἀφεμένῳ τὰς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας διαπολιτείας;*

3. In his ego me consultationibus exercens et disserens in utramque partem tum Graece tum Latine et abduco parumper animum a molestiis et *τῶν προὔργου τι* delibero. Sed vereor ne tibi *ἄκαιρος* sim. Si enim recte ambulaverit is, qui hanc epistolam tulit, in ipsum tuum diem incidit.

V.

Gratias agit de epistola ab Attico natali eius die ad se data, de incerta condicione sua et de summis difficultatibus consilii capiendi. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Natali die tuo scripsisti epistolam ad me plenam con-

silii summaeque quum benevolentiae tum etiam prudentiae. Eam mihi Philotimus postridie, quam a te acceperat, reddidit. Sunt ista quidem, quae disputas, difficillima, iter ad superum, navigatio infero, discessus Arpinum, ne hunc fugisse, mansio Formiis, ne obtulisse nos gratulationi videamur, sed miserius nihil quam ea videre, quae tamen iam, iam, inquam, videnda erunt. Fuit apud me Postumus: scripsi ad te quam gravis. Venit ad me etiam Q. Fufius, quo vultu, quo spiritu! properans Brundusium, scelus accusans Pompeii, levitatem et stultitiam senatus. Haec qui in mea villa non feram, Curtium in curia potero ferre? 2. Age, finge me quamvis *εὐστομάχως* haec ferentem, quid illa, DIC M. TULLI, quem habebunt exitum? Et omitto causam rei publicae, quam ego amissam puto quum vulneribus suis tum medicamentis iis, quae parantur, de Pompeio quid agam? cui plane — quid enim hoc negem? — suscensui. Semper enim me causae eventorum magis movent quam ipsa eventa. Haec igitur mala — quibus maiora esse quae possunt? — considerans vel potius iudicans eius opera accidisse et culpa, inimicior eram huic quam ipsi Caesari, ut maiores nostri funestiorem diem esse voluerunt Alliensis pugnae quam urbis captae, quod hoc malum ex illo, itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus: sic ego, decem annorum peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos hoc non defendente, ne dicam gravius, adflixerat, praesentisque temporis cognoscens temeritatem, ignaviam, negligentiam, suscensebam. 3. Sed ea iam mihi exciderunt. Beneficia eiusdem cogito, cogito etiam dignitatem. Intelligo, serius equidem quam vellem, propter epistolas sermonesque Balbi, sed video plane nihil aliud agi, nihil actum ab initio nisi ut hunc occideret. Ego igitur, sicut apud Homerum, cui et mater et dea dixisset,

> *Αὐτίκα γάρ τοι ἔπειτα μεθ' Ἕκτορα πότμος ἑτοῖμος,*

matri ipse respondit,

> *Αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρῳ*
> *Κτεινομένῳ ἐπαμῦναι . . .*

quid, si non *ἑταίρῳ* solum, sed etiam *εὐεργέτῃ?* adde, tali

viro talem causam agenti, et ego vero haec officia mercanda vita puto. Optimatibus vero tuis nihil confido, nihil iam ne inservio quidem. Video ut se huic dent, ut daturi sint. Quidquam tu illa putas fuisse de valetudine decreta municipiorum prae his de victoria gratulationibus? 'Timent' inquies. At ipsi tum se timuisse dicunt. Sed videamus quid actum sit Brundusii. Ex eo fortasse nova consilia nascentur aliaeque litterae.

VI.

M. Cicero Attico quum alia nunciat tum significat se, postquam acceperit Pompeium et consules Italia exisse, summo dolore confici, quod non una tramiserit, et petit ab Attico ut aliquam sibi eius rei consolationem adferat. Caesarem Furnium ad se misisse cum epistola, cuius exemplum una misit. Scripta epistola est in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Nos adhuc Brundusio nihil. Roma scripsit Balbus putari iam Lentulum consulem tramisisse nec eum a minore Balbo conventum, quod is hoc iam Canusii audisset, inde ad se eum scripsisse, cohortesque sex, quae Albae fuissent, ad Curium [via] Minucia transisse: id Caesarem ad se scripsisse et brevi tempore eum ad urbem futurum. Ergo utar tuo consilio, neque me Arpinum hoc tempore abdam, etsi Ciceroni meo togam puram quum dare Arpini vellem, hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Caesarem. Sed fortasse in eo ipso offendetur, cur non Romae potius. Sed tamen, si est conveniendus, hic potissimum. Tum reliquà videbimus, id est, et quo et qua et quando. 2. Domitius, ut audio, in Cosano est et quidem, ut aiunt, paratus ad navigandum: si in Hispaniam, non probo: si ad Cnaeum, laudo: quovis potius certe quam ut Curtium videat, quem ego patronus aspicere non possum: quid alios? Sed, opinor, quiescamus, ne nostram culpam coarguamus, qui, dum urbem, id est, patriam, amamus dumque rem conventuram putamus, ita nos gessimus, ut plane interclusi captique simus.

3. Scripta iam epistola Capua litterae sunt adlatae hoc exemplo: 'Pompeius mare transiit cum omnibus militibus,

quos secum habuit. Hic numerus est hominum milia xxx. et consules et duo tribuni pl. et senatores, qui fuerunt cum eo, omnes cum uxoribus et liberis. Conscendisse dicitur a. d. IIII. Nonas Martias. Ex ea die fuere septemtriones venti. Naves, quibus usus non est, omnes aut praecidisse aut incendisse dicunt.' De hac re litterae L. Metello tribuno pl. Capuam adlatae sunt ab Clodia socru, quae ipsa transiit. 4. Ante sollicitus eram et angebar, sicut res scilicet ipsa cogebat, quum consilio explicare nihil possem, nunc autem, postquam Pompeius et consules ex Italia exierunt, non angor, sed ardeo dolore:

οὐδέ μοι ἦτορ
Εμπεδον, ἀλλ' ἀλαλύκτημαι ...

Non sum, inquam, mihi crede, mentis compos, tantum mihi dedecoris admisisse videor. Mene non primum cum Pompeio qualicumque consilio uso, deinde cum bonis esse, quamvis causa temere instituta? praesertim quum ii ipsi, quorum ego causa timidius me fortunae committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud sequi mallent, hoc turpe et me indignum putarent. Nam Quintus quidem frater, quidquid mihi placeret, id rectum se putare aiebat, id animo aequissimo sequebatur. 5. Tuas nunc epistolas a primo lego. Hae me paullum recreant. Primae monent et rogant, ne me proiiciam. Proximae te gaudere ostendunt me remansisse. Eas quum lego, minus mihi turpis videor, sed tam diu, dum lego: deinde emergit rursum dolor et *αἰσχροῦ φαντασία*. Quam ob rem obsecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem aut minue saltem aut consolatione aut consilio aut quacumque re potes. Quid tu autem possis? aut quid homo quisquam? vix iam deus. 6. Equidem illud molior, quod tu mones sperasque fieri posse, ut mihi Caesar concedat ut absim, quum aliquid in senatu contra Cnaeum agatur. Sed timeo ne non impetrem. Venit ab eo Furnius, ut quidem scias quos sequamur: Q. Titinii filium cum Caesare esse nunciat, sed illum maiores mihi gratias agere quam vellem. Quid autem me roget, paucis ille quidem verbis, sed *ἐν δυνάμει*, cognosce ex ipsius epistola. Me miserum,

quod tu non valuisti! Una fuissemus, consilium certe non defuisset.

Σύν τε δύ' ἐρχομένω .....

Sed acta ne agamus, reliqua paremus. 7. Me adhuc haec duo fefellerunt, initio spes compositionis, qua facta volebam uti populari vita sollicitudine senectutem nostram liberanti, deinde bellum crudele et exitiosum suscipi a Pompeio intelligebam. Melioris medius fidius civis et viri putabam quovis supplicio adfici quam illi crudelitati non solum praeesse, verum etiam interesse. Videtur vel mori satius fuisse quam esse cum his. Ad haec igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita. Quemvis eventum fortius feram quam hunc dolorem.

A.

CAESAR. IMP. S. D. CICERONI IMP.

Quum Furnium nostrum tantum vidissem, neque loqui neque audire meo commodo potuissem, properarem atque essem in itinere, praemissis iam legionibus, praeterire tamen non potui quin et scriberem ad te et illum mitterem gratiasque agerem: etsi hoc et feci saepe et saepius mihi facturus videor: ita de me mereris. In primis a te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi videam, ut tuo consilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti possim. Ad propositum revertar: festinationi meae brevitatique litterarum ignosces. Reliqua ex Furnio cognosces.

VII.

M. Cicero Attico gratias agit de litteris uberioribus ad se datis, quibus se ait aegritudine levatum esse eiusque consilio se velle obtemperare, quo ei suadet ut a Caesare petat, ut sibi idem Pompeio quod ipsi tribuere liceat. Sin id ei Caesar non concedat, pacificationem vult suscipere et quantum fieri potest abesse a partium studio et negociis publicis. Petit ut Atticus, etiam si desit argumentum, ad se scribat. Adiuncta sunt exempla litterarum Balbi et Oppii ad Ciceronem et litterarum Caesaris ad Oppium et Cornelium datarum. Scripta epistola est in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Scripseram ad te epistolam, quam darem IIII. Id. Sed

eo die is, cui dare volueram, non est profectus. Venit autem eo ipso die ille 'celeripes', quem Salvius dixerat: attulit uberrimas tuas litteras, quae mihi quiddam quasi 'animulae restillarunt.' Recreatum enim me non queo dicere. Sed plane *τὸ συνέχον* effecisti. Ego enim non iam id ago, mihi crede, ut prosperos exitus consequar. Sic enim video, nec duobus his vivis nec hoc uno nos umquam rem publicam habituros. Ita neque de ocio nostro spero iam nec ullam acerbitatem recuso. Unum illud extimescebam, ne quid turpiter facerem vel dicam iam effecissem. 2. Sic ergo habeto, salutares te mihi litteras misisse, neque solum has longiores, quibus nihil potest esse explicatius, nihil perfectius, sed etiam illas breviores, in quibus hoc mihi iucundissimum fuit, consilium factumque nostrum a Sexto probari, pergratumque mihi tu fecisti, a quo diligi me et quid rectum sit intelligi scio. Longior vero tua epistola non me solum, sed meos omnes aegritudine levavit. Itaque utar tuo consilio et ero in Formiano, ne aut ad urbem *ἀπάντησις* mea animadvertatur aut, si nec hic nec illic eum videro, devitatum se a me putet. 3. Quod autem suades, ut ab eo petam ut mihi concedat ut idem tribuam Pompeio quod ipsi tribuerim, id me iam pridem agere intelliges ex litteris Balbi et Oppii, quarum exempla tibi misi. Misi etiam Caesaris ad eos sana mente scriptas, quo modo in tanta insania. Sin mihi Caesar hoc non concedat, video tibi placere illud, me *πολίτευμα* de pace suscipere, in quo non extimesco periculum. Quum enim tot impendeant, cur non honestissimo depecisci velim? Sed vereor ne Pompeio quid oneris imponam:

Μή μοι γοργείην κεφαλὴν δεινοῖο πελώρου

intorqueat. Mirandum enim in modum Cnaeus noster Sullani regni similitudinem concupivit. *Εἰδώς σοι λέγω.* Nihil ille umquam minus obscure tulit. 'Cum hocne igitur' inquies 'esse vis?' Beneficium sequor, mihi crede, non causam, ut in Milone, ut in ..... Sed hactenus. 4. 'Causa igitur non bona est?' Immo optima, sed agetur, memento, foedissime. Primum consilium est suffocare urbem et Ita-

iam fame, deinde agros vastare, urere, pecuniis locuple-
um non abstinere. Sed quum eadem metuam ab hac parte,
si illinc beneficium non sit, rectius putem quidvis domi per-
oeti. Sed ita meruisse illum de me puto, ut ἀχαριστίας cri-
nen subire non audeam. Quamquam a te eius quoque rei
usta defensio est explicata. 5. De triumpho tibi adsentior,
quem quidem totum facile et libenter abiecero. Egregie
robo fore ut, dum vagamur, ὁ πλοῦς ὡραῖος obrepat. Si
nodo, inquis, satis ille erit firmus. Est firmior etiam quam
utabamus. De isto licet bene speres. Promitto tibi, si va-
ebit, tegulam illum in Italia nullam relicturum. 'Tene igitur
ocio?' Contra mehercule meum iudicium et contra om-
iium antiquorum auctoritatem, nec tam ut illa adiuvem quam
it haec ne videam, cupio discedere. Noli enim putare tole-
abiles horum insanias nec unius modi fore. Etsi quid te
orum fugit? Legibus, iudicibus, iudiciis, senatu sublato
bidines, audacias, sumptus, egestates tot egentissimorum
ominum nec privatas posse res nec rem publicam sustinere.
beamus igitur inde qualibet navigatione, etsi id quidem,
t tibi videbitur, sed certe abeamus. Sciemus enim, id quod
xspectas, quid Brundusii actum sit. 6. Bonis viris quod
is probari, quae adhuc fecerimus, scirique ab iis nos non
rofectos, valde gaudeo, si est nunc ullus gaudendi locus.
e Lentulo investigabo diligentius: id mandavi Philotimo,
omini forti ac nimium optimati. 7. Extremum est, ut tibi
rgumentum ad scribendum fortasse iam desit — nec enim
lia de re nunc ulla scribi potest, et de hac quid iam am-
lius inveniri potest? — sed quoniam et ingenium suppedi-
it — dico mehercule ut sentio — et amor, quo et meum
igenium incitatur, perge, ut facis, et scribe quantum potes.
Epirum quod me non invitas, comitem non molestum,
ubirascor, sed vale. Nam ut tibi ambulandum, ungendum,
c mihi dormiendum. Etenim litterae tuae mihi somnum
ttulerunt.

A.

BALBUS ET OPPIUS S. D. M. CICERONI.

1. Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam

amplissimorum virorum consilia ex eventu, non ex voluntate a plerisque probari solent: tamen freti tua humanitate, quod verissimum nobis videbitur, de eo, quod ad nos scripsisti, tibi consilium dabimus, quod si non fuerit prudens, at certe ab optima fide et optimo animo proficiscetur. Nos, nisi id, quod nostro iudicio Caesarem facere oportere existimamus, ut simul Romam venerit, agat de reconciliatione gratiae suae et Pompeii, id eum facturum ex ipso cognovissemus, te hortari desineremus, ut velles iis rebus interesse, quo facilius et maiore cum dignitate per te, qui utrique es coniunctus, res tota confieret, aut, si ex contrario putaremus Caesarem id non facturum et eum velle cum Pompeio bellum gerere sciremus, numquam tibi suaderemus, contra hominem optime de te meritum arma ferres, sicuti te semper oravimus, ne contra Caesarem pugnares. 2. Sed quum etiamnum quid facturus Caesar sit magis opinari quam scire possimus, non possumus nisi hoc: non videri eam tuam esse dignitatem neque fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum, quum utrique sis maxime necessarius, arma feras, et hoc non dubitamus quin Caesar pro sua humanitate maxime sit probaturus. Nos tamen, si tibi videbitur, ad Caesarem scribemus, ut nos certiores faciat quid hac re acturus sit: a quo si erit nobis rescriptum, statim, quae sentiemus ad te scribemus et tibi fidem faciemus nos ea suadere, quae nobis videntur tuae dignitati, non Caesaris rationi esse utilissima, et hoc Caesarem pro sua indulgentia in suos probaturum putamus.

B.

BALBUS CICERONI IMP. S.

1. S. V. B. E. Postea quam litteras communes cum Oppio ad te dedi, ab Caesare epistolam accepi, cuius exemplum tibi misi, ex quibus perspicere poteris quam cupiat concordiam et Pompeium reconciliare et quam remotus sit ab omni crudelitate: quod eum sentire, ut debeo, valde gaudeo. De te et tua fide et pietate idem mehercule, mi Cicero, sentio quod tu, non posse tuam famam et officium sustinere, ut contra eum arma feras, a quo tantum beneficium te acce-

pisse praedices. 2. Caesarem hoc idem probaturum exploratum pro singulari eius humanitate habeo, eique cumulatissime satis facturum te certo scio, quum nullam partem belli contra eum suscipias neque socius eius adversariis fueris. Atque hoc non solum in te, tali et tanto viro, satis habebit, sed etiam mihi ipse sua concessit voluntate, ne in iis castris essem, quae contra Lentulum aut Pompeium futura essent, quorum beneficia maxima haberem, sibique satis esse dixit, si togatus urbana officia sibi praestitissem, quae etiam illis, si vellem, praestare possem. Itaque nunc Romae omnia negocia Lentuli procuro, sustineo, meumque officium, fidem, pietatem iis praesto. Sed mehercule rursus iam abiectam compositionis spem non desperatissimam esse puto, quoniam Caesar est ea mente qua optare debemus. Hac re mihi placet, si tibi videtur, te ad eum scribere et ab eo praesidium petere, ut petisti a Pompeio, me quidem approbante, temporibus Milonianis. Praestabo, si Caesarem bene novi, eum prius tuae dignitatis quam suae utilitatis rationem habiturum. 3. Haec quam prudenter tibi scribam nescio, sed illud certe scio me ab singulari amore ac benevolentia quaecumque scribo tibi scribere: quod te — ita incolumi Caesare moriar! — tanti facio, ut paucos aeque ac te caros habeam. De hac re quum aliquid constitueris, velim mihi scribas. Nam non mediocriter laboro ut utrique, ut vis, tuam benevolentiam praestare possis, quam mehercule te praestaturum confido. Fac valeas.

C.

CAESAR OPPIO, CORNELIO S.

1. Gaudeo mehercule vos significare litteris quam valde probetis ea, quae apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestro utar libenter et hoc libentius, quod mea sponte facere constitueram ut quam lenissimum me praeberem et Pompeium darem operam ut reconciliarem. Temptemus, hoc modo si possumus omnium voluntates recuperare et diuturna victoria uti, quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt neque victoriam diutius tenere praeter

unum L. Sullam, quem imitaturus non sum. Haec nova sit ratio vincendi, ut misericordia et liberalitate nos muniamus. Id quem ad modum fieri possit, non nulla mihi in mentem veniunt et multa reperiri possunt. De his rebus rogo vos ut cogitationem suscipiatis. 2. N. Magium, Pompeii praefectum, deprehendi. Scilicet meo instituto usus sum et eum statim missum feci. Iam duo praefecti fabrum Pompeii in meam potestatem venerunt et a me missi sunt. Si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, ut malit mihi esse amicus quam iis, qui et illi et mihi semper fuerunt inimicissimi, quorum artificiis effectum est ut res publica in hunc statum perveniret.

VIII.

M. Cicero respondet ad Attici epistolam de L. et A. Torquatis profectis, de Reatinorum corona, senatores multos esse Romae, Formiis putari Caesarem a. d. XI. Kal. Apr. adfore. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Cenantibus pridie Idus nobis ac noctu quidem, Statius a te epistolam brevem attulit. De L. Torquato quod quaeris, non modo Lucius, sed etiam Aulus profectus est, alter multos D. De Reatinorum corona quod scribis, moleste fero in agro Sabino sementem fieri proscriptionis. Senatores multos esse Romae nos quoque audieramus. Ecquid potes dicere cur exierint? 2. In his locis opinio est coniectura magis quam nuncio aut litteris, Caesarem Formiis a. d. XI. Kal. Apr. fore. Hic ego vellem habere Homeri illam Minervam simulatam Mentori, cui dicerem:

Μέντορ, πῶς τ' ἄρ' ἴω, πῶς τ' ἂρ προσπτύξομαι αὐτόν;

Nullam rem umquam difficiliorem cogitavi. Sed cogito tamen, nec ero, ut in malis, imparatus. Sed cura ut valeas. Puto enim diem tuum heri fuisse.

IX.

M. Cicero ad tres Attici epistolas respondet de commoratione Formiana sua, de supero mari petendo, de ante factis et delictis

Pompeii obliviscendis, se θέσεις suas commentari non desinere, Attici consilia sibi minime displicere, de numero militum non credendo, de animo consulum, non item consilio eorum probando, quorum discessu spes pacis sublata sit, de bello quod iam impendeat foedissimo, de Caesare conveniendo, de Bibulo, de Philotimo, de Domitio, de sententia eius perversa, qui dicat comitia consularia a praetore haberi posse, de re frumentaria, de Trebatio a se visendo, de Lanuvino Phameae mortui ab Attico emendo. Scripsit in Formiano Liberalibus a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Tris epistolas tuas accepi postridie Idus. Erant autem IV., III., pridie Idus datae. Igitur antiquissimae cuique primum respondebo. Adsentio tibi, ut in Formiano potissimum commorer, etiam de supero mari, palpaboque, ut antea ad te scripsi, ecquonam modo possim voluntate eius nullam rei publicae partem attingere. Quod laudas, quia oblivisci me scripsi ante facta et delicta nostri amici, ego vero ita facio. Quin ea ipsa, quae a te commemorantur, secus ab eo in me ipsum facta esse non memini, tanto plus apud me valere beneficii gratiam quam iniuriae dolorem volo. Faciamus igitur, ut censes, colligamusque nos. Σοφιστεύω enim, simul ut rus decurro, atque in decursu θέσεις meas commentari non desino. Sed sunt quaedam earum perdifficiles ad iudicandum. De optimatibus, sit sane ita, ut vis, sed nosti illud, Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. Titinii filius apud Caesarem est. Quod autem quasi vereri videris ne mihi tua consilia displiceant, me vero nihil delectat aliud nisi consilium et litterae tuae. Qua re fac, ut ostendis: ne destiteris ad me quidquid tibi in mentem venerit scribere. Mihi nihil potest esse gratius. 2. Venio ad alteram nunc epistolam. Recte non credis de numero militum. Ipso dimidio plus scripsit Clodia. Falsum etiam de corruptis navibus. Quod consules laudas, ego quoque animum laudo, sed consilium reprehendo. Discessu enim illorum actio de pace sublata est, quam quidem ego meditabar. Itaque postea Demetrii librum de concordia tibi remisi et Philotimo dedi. Nec vero dubito quin exitiosum bellum impendeat, cuius initium ducetur a fame. Et me tamen doleo non interesse huic bello!

in quo tanta vis sceleris futura est, ut, quum parentes non alere nefarium sit, nostri principes antiquissimam et sanctissimam parentem, patriam, fame necandam putent. Atque hoc non opinione timeo, sed interfui sermonibus. Omnis haec classis Alexandrea, Colchis, Tyro, Sidone, Arado, Cypro, Pamphylia, Lycia, Rhodo, Chio, Byzantio, Lesbo, Smyrna, Mileto, Coo ad intercludendos commeatus Italiae et ad occupandas frumentarias provincias comparatur. At quam veniet iratus! et iis quidem maxime, qui eum maxime salvum volebant, quasi relictus ab iis, quos reliquit. Itaque mihi dubitanti quid me facere par sit permagnum pondus adfert benevolentia erga illum, qua dempta perire melius esset in patria quam patriam servando evertere. De Septemtrione, plane ita est. Metuo ne vexetur Epirus. Sed quem tu locum Graeciae non direptum iri putas? Praedicat enim palam et militibus ostendit se largitione ipsa superiorem quam hunc fore. Illud me praeclare admones, quum illum videro, ne nimis indulgenter et ut cum gravitate potius loquar. Plane sic faciendum. Arpinum, quum eum convenero, cogito, ne forte aut absim, quum veniet, aut cursem huc illuc via deterrima. Bibulum, ut scribis, audio venisse et redisse pridie Idus. 3. Philotimum, ut ais epistola tertia, exspectabas. At ille Idibus a me profectus est. Eo serius ad tuam illam epistolam, cui ego statim rescripseram, redditae sunt meae litterae. De Domitio, ut scribis, ita opinor esse, ut et in Cosano sit et consilium eius ignoretur. Iste omnium turpissimus et sordidissimus, qui consularia comitia a praetore ait haberi posse, est [ille] idem, qui semper in re publica fuit. Itaque nimirum hoc illud est, quod Caesar scribit in ea epistola, cuius exemplum ad te misi, se velle uti 'consilio' meo, age, esto: hoc commune est, 'gratia,' ineptum id quidem, sed, puto, hoc simulat ad quasdam senatorum sententias, 'dignitate,' fortasse sententiae consularis. Illud extremum est, 'ope omnium rerum.' Id ego suspicari coepi tum ex tuis litteris aut hoc ipsum esse aut non multo secus. Nam permagni eius interest rem ad interregnum non venire. Id adsequitur, si per praetorem consules creantur. Nos autem in libris habemus non modo consules a praetore, sed

ne praetores quidem creari ius esse, idque factum esse numquam: consules eo non esse ius, quod maius imperium a minore rogari non sit ius, praetores autem, quum ita rogentur, ut collegae consulibus sint, quorum est maius imperium. Aberit non longe quin hoc a me decerni velit neque sit contentus Galba, Scaevola, Cassio, Antonio.

Τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών!

4. Sed quanta tempestas impendeat vides. Qui transierint senatores scribam ad te, quum certum habebo. De re frumentaria recte intelligis, quae nullo modo administrari sine vectigalibus potest, nec sine causa et eos, qui circum illum sunt, omnia postulantes et bellum nefarium times. Trebatium nostrum, etsi, ut scribis, nihil bene sperat, tamen videre sane velim: quem fac horteris ut properet. Opportune enim ad me ante adventum Caesaris venerit. De Lanuvino statim, ut audivi Phameam mortuum, optavi, si modo esset futura res publica, ut id aliquis meorum, neque tamen de te, qui maxime meus es, cogitavi. Sciebam enim te quoto anno et quantum in solo solere quaerere, neque solum Romae, sed etiam Deli tuum digamma videram. Verum tamen ego illud, quamquam est bellum, minoris aestimo, quam aestimabatur Marcellino consule, quum ego istos hortulos propter domum, Antii quam tum habebam, iucundiores mihi fore putabam et minore impensa, quam si Tusculanum refecissem. Volui HS. D. Egi per praedem, ille daret, Antii quum haberet venale: noluit. Sed nunc omnia ista iacere puto propter numorum caritatem. Mihi quidem erit aptissimum vel nobis potius, si tu emeris. Sed eius dementias cave contemnas. Valde est venustum. Quamquam mihi ista omnia iam addicta vastitati videntur. Respondi epistolis tribus, sed exspecto alias. Nam me adhuc tuae litterae sustentarunt. D. Liberalibus.

X.

M. Cicero Attico scribit se dolere, quod non a principio quasi manipularis miles Cn. Pompeium secutus sit, sed se genus belli refugisse et hanc quoque spem habuisse fore ut aliquid conveniret,

summo opere autem se ipsius Attici auctoritate a profectione esse revocatum, et istud ipsum, quod Atticus sibi suaserit, ex multis eius epistolis demonstrat. Scripta epistola est in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Nihil habebam quod scriberem. Neque enim novi quidquam audieram et ad tuas omnes rescripseram pridie. Sed, quum me aegritudo non solum somno privaret, verum ne vigilare quidem sine summo dolore pateretur, tecum ut quasi loquerer, in quo uno acquiesco, hoc nescio quid nullo argumento proposito scribere institui. 2. Amens mihi fuisse videor a principio et me una haec res torquet, quod non omnibus in rebus labentem vel potius ruentem Pompeium tamquam unus manipularis secutus sim. Vidi hominem XIIII. Kal. Febr. plenum formidinis. Illo ipso die sensi quid ageret. Numquam mihi postea placuit, nec umquam aliud in alio peccare destitit. Nihil interim ad me scribere, nihil nisi fugam cogitare. Quid quaeris? Sicut *ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς* alienant semper immundae, insulsae, indecorae, sic me illius fugae negligentiaeque deformitas avertit ab amore. Nihil enim dignum faciebat qua re eius fugae comitem me adiungerem. Nunc emergit amor, nunc desiderium ferre non possum, nunc mihi nihil libri, nihil litterae, nihil doctrina prodest: ita dies et noctes, tamquam avis illa, mare prospecto, evolare cupio. Do, do poenas temeritatis meae. Etsi quae fuit illa temeritas? quid feci non consideratissime? Si enim nihil praeter fugam quaereretur, fugissem libentissime, sed genus belli crudelissimi et maximi, quod nondum vident homines quale futurum sit, perhorrui. Quae minae municipiis, quae nominatim viris bonis, quae denique omnibus, qui remansissent! quam crebro illud: 'Sulla potuit, ego non potero?' 3. Mihi autem haeserunt illa: male Tarquinius, qui Porsenam, qui Octavium Mamilium contra patriam, impie Coriolanus, qui auxilium petiit a Volscis, recte Themistocles, qui mori maluit, nefarius Hippias, Pisistrati filius, qui in Marathonia pugna cecidit arma contra patriam ferens. At Sulla, at Marius, at Cinna recte, immo iure fortasse. Sed quid eorum victoria crudelius, quid funestius? Huius belli genus fugi et eo magis, quod crudeliora etiam cogitari

et parari videbam. Me, quem non nulli conservatorem istius urbis, quem parentem dixerunt, Getarum et Armeniorum et Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiae? Hunc primum mortalem esse, deinde etiam multis modis posse exstingui cogitabam, urbem autem et populum nostrum servandum ad immortalitatem, quantum in nobis esset, putabam, et tamen spes se quaedam mi ostentabat fore ut aliquid conveniret potius quam aut hic tantum sceleris aut ille tantum flagitii admitteret. Alia res nunc tota est, alia mens mea. Sol, ut est in tua quadam epistola, excidisse mihi e mundo videtur. Ut aegroto, dum anima est, spes esse dicitur, sic ego, quoad Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti. Haec, haec me fefellerunt, et, ut verum loquar, aetas iam a diuturnis laboribus devexa ad ocium domesticarum me rerum delectatione mollivit. Nunc, si vel periculose experiundum erit, experiar certe, ut hinc avolem. Ante oportuit fortasse. Sed ea, quae scripsi, me tardarunt et auctoritas maxime tua. 4. Nam quum ad hunc locum venissem, evolvi volumen epistolarum tuarum, quod ego sub signo habeo servoque diligentissime. Erat igitur in ea, quam x. Kalend. Febr. dederas, hoc modo: 'Sed videamus et Cnaeus quid agat et illius rationes quorsum fluant. Quod si iste Italiam relinquet, faciet omnino male et, ut ego existimo, ἀλογίστως, sed tum demum consilia nostra commutanda erunt.' Hoc scribis post diem quartum quam ab urbe discessimus. Deinde VIII. Kalend. Febr.: 'Tantum modo Cnaeus noster ne, ut urbem ἀλογίστως reliquit, sic Italiam relinquat.' Eodem die das alteras, quibus mihi consulenti planissime respondes. Est enim sic: 'Sed venio ad consultationem tuam. Si Cnaeus Italia cedit, in urbem redeundum puto: quae enim finis peregrinationis?' Hoc mihi plane haesit, et nunc ita video, infinitum bellum iunctum miserrima fuga, quam tu peregrinationem ὑποκορίζῃ. 5. Sequitur χρησμὸς VI. Kalend. Februar.: 'Ego, si Pompeius manet in Italia nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore: sin Italiam relinquit, ad posterum bellum ἄσπονδον strui existimo.' Huius igitur belli ego particeps et socius et adiutor esse cogor, quod et ἄσπονδον est et cum

civibus. Deinde VII. Idus Februar., quum iam plura audires de Pompeii consilio, concludis epistolam quamdam hoc modo: 'Ego quidem tibi non sim auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque profugere. Summo enim periculo facies nec rei publicae proderis, cui quidem posterius poteris prodesse, si manseris.' Quem *φιλόπατριν* ac *πολιτικὸν* hominis prudentis et amici tali admonitu non moveret auctoritas? 6. Deinceps III. Idus Februar. iterum mihi respondes consulenti sic: 'Quod quaeris a me fugamne fidam an moram foedam utiliorem putem, ego vero in praesentia subitum discessum et praecipitem profectionem quum tibi tum ipsi Cnaeo inutilem et periculosam puto et satius esse existimo vos dispertitos et in speculis esse. Sed medius fidius turpe nobis puto esse de fuga cogitare.' Hoc turpe Cnaeus noster biennio ante cogitavit: ita sullaturit animus eius et proscripturit diu. Inde, ut opinor, quum tu ad me quaedam *γενικώτερον* scripsisses et ego mihi a te † quaedam significari putassem, ut Italia cederem, detestaris hoc diligenter XI. Kalend. Mart.: 'Ego vero nulla epistola significavi, si Cnaeus Italia cederet, ut tu una cederes, aut, si significavi, non dico fui inconstans, sed demens.' In eadem epistola alio loco: 'Nihil relinquitur nisi fuga, cui te socium neutiquam puto esse oportere nec umquam putavi.' 7. Totam autem hanc deliberationem evolvis accuratius in litteris IIX. Kalend. Mart datis: 'Si M'. Lepidus et L. Volcatius remanent, manendum puto, ita ut, si salvus sit Pompeius et constiterit alicubi, hanc *νεκυίαν* relinquas et te in certamine vinci cum illo facilius patiaris quam cum hoc in ea, quae perspicitur futura, colluvie regnare.' Multa disputas huic sententiae convenientia. Inde ad extremum: 'Quid si' inquis 'Lepidus et Volcatius discedunt? Plane *ἀπορῶ*. Quod evenerit igitur et quod egeris, id *στερκτέον* putabo.' Si tum dubitaras, nunc certe non dubitas, istis manentibus. 8. Deinde in ipsa fuga v. Kal. Mart.: 'Interea non dubito quin in Formiano mansurus sis. Commodissime enim *τὸ μέλλον* ibi *καραδοκήσεις*.' Ad Kal. Mart., quum ille quintum iam diem Brundusii esset: 'Tum poterimus deliberare, non scilicet iam integra re, sed certe minus infracta, quam si una proie-

ceris te.' Deinde IIII. Nonas Mart. ὑπὸ τὴν λῆψιν quum breviter scriberes, tamen ponis hoc: 'Cras scribam plura et ad omnia, hoc tamen dicam, non poenitere me consilii de tua mansione et, quamquam magna sollicitudine, tamen, quia minus mali puto esse quam in illa profectione, maneo in sententia et gaudeo te mansisse.' 9. Quum vero iam angerer et timerem ne quid a me dedecoris esset admissum, III. Nonas Mart.: 'Tamen te non esse una cum Pompeio non fero moleste. Postea si opus fuerit, non erit difficile, et illi, quoquo tempore fiet, erit ἀσμένιστον. Sed hoc ita dico, si hic, qua ratione initium fecit, eadem caetera aget, sincere, temperate, prudenter, valde videro et consideratius utilitati nostrae consuluero.' 10. VII. Idus Mart. scribis Peducaeo quoque nostro probari, quod quierim, cuius auctoritas multum apud me valet. His ego tuis scriptis me consolor, ut nihil a me adhuc delictum putem. Tu modo auctoritatem tuam defendito: adversus me nihil opus est, sed consciis egeo aliis. Ego, si nihil peccavi, reliqua tuebor. Ad ea tu te hortare et me omnino tua cogitatione adiuva. Hic nihildum de reditu Caesaris audiebatur. Ego his litteris hoc tamen profeci: perlegi omnes tuas et in eo acquievi.

XI.

De Lentulo, qui Puteolis versetur, de Matio, qui Quinquatribus se viserit, eiusque de Caesare sententia, de Crassipede et iis, quae de Pompeio narraverit eiusque adseculis. Adiungit exemplum litterarum a se ad Caesarem datarum. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Lentulum nostrum scis Puteolis esse, quod quum e viatore quodam esset auditum, qui se diceret eum in Appia, quum is paullum lecticam aperuisset, cognosse, etsi vix veri simile, misi tamen Puteolos pueros qui pervestigarent et ad eum litteras. Inventus est vix in hortis suis se occultans litterasque mihi remisit mirifice gratias agens Caesari: de suo autem consilio C. Caecio mandata ad me dedisse. Eum ego hodie exspectabam, id est, XIII. Kal. April. 2. Venit etiam ad me Matius Quinquatribus, homo mehercule, ut mihi

visus est, temperatus et prudens, existimatus quidem est semper auctor ocii. Quam ille haec non probare mihi quidem visus est! quam illam *νεκυίαν*, ut tu appellas, timere! Huic ego in multo sermone epistolam ad me Caesaris ostendi, eam, cuius exemplum ad te antea misi, rogavique, ut interpretaretur quid esset quod ille scriberet, 'consilio meo se uti velle, gratia, dignitate, ope rerum omnium.' Respondit se non dubitare quin et opem et gratiam meam ille ad pacificationem quaereret. Utinam in hac aliquod miseria rei publicae *πολιτικὸν* opus efficere et navare mihi liceat! Matius quidem et illum in ea sententia esse confidebat et se auctorem fore pollicebatur. 3. Pridie autem apud me Crassipes fuerat, qui se pridie Nonas Mart. Brundusio profectum atque ibi Pompeium reliquisse dicebat, quod etiam, qui IIX. Idus illinc profecti erant, nunciabant: illic vero omnes, in quibus etiam Crassipes, † qui prudentia potius attendere, sermones minaces, inimicos optimatium, municipiorum hostes, meras proscriptiones, meros Sullas: quae Luceium loqui, quae totam Graeciam, quae vero Theophanem! 4. Et tamen omnis spes salutis in illis est, et ego excubo animo nec partem ullam capio quietis, et, ut has pestes effugiam, cum dissimillimis nostri esse cupio. Quid enim tu illic Scipionem, quid autem Faustum, quid Libonem praetermissurum sceleris putas? — quorum creditores convenire dicuntur —, quid eos autem, quum vicerint, in cives effecturos? quam vero *μακροψυχίαν* Cnaei nostri esse? Nunciant Aegyptum et *Ἀραβίαν εὐδαίμονα* et *Μεσοποταμίαν* cogitare, Hispaniam abiecisse. Monstra narrant, quae falsa esse possunt. Sed certe et haec perdita sunt et illa non salutaria. Tuas litteras iam desidero. Post fugam nostram numquam iam † nostrum earum intervallum fuit. Misi ad te exemplum litterarum mearum ad Caesarem, quibus me aliquid profecturum puto.

A.

CICERO IMP. S. D. CAESARI IMP.

1. Ut legi tuas litteras, quas a Furnio nostro acceperam, quibus mecum agebas ut ad urbem essem, te velle uti consilio et dignitate mea minus sum admiratus: de gratia et de

ope quid significares mecum ipse quaerebam, spe tamen deducebar ad eam cogitationem, ut te pro tua admirabili ac singulari sapientia de ocio, de pace, de concordia civium agi velle arbitrarer, et ad eam rationem existimabam satis aptam esse et naturam et personam meam. 2. Quod si ita est et si qua de Pompeio nostro tuendo et tibi ac rei publicae reconciliando cura te attingit, magis idoneum, quam ego sum, ad eam causam profecto reperies neminem: qui et illi semper et senatui, quum primum potui, pacis auctor fui, nec sumptis armis belli ullam partem attigi, iudicavique eo bello te violari, contra cuius honorem populi Romani beneficio concessum inimici atque invidi niterentur. Sed ut eo tempore non modo ipse fautor dignitatis tuae fui, verum etiam caeteris auctor ad te adiuvandum, sic me nunc Pompeii dignitas vehementer movet. Aliquot enim sunt anni, quum vos duo delegi quos praecipue colerem et quibus essem, sicut sum, amicissimus. 3. Quam ob rem a te peto vel potius omnibus te precibus oro et obtestor, ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi, ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique esse in maximi beneficii memoria possim. Quae si tantum ad me ipsum pertinerent, sperarem me a te tamen impetraturum, sed, ut arbitror, et ad tuam fidem et ad rem publicam pertinet me ex paucis et ad utriusque vestrum et ad civium concordiam per te quam accommodatissimum conservari. Ego, quum antea tibi de Lentulo gratias egissem, quum ei saluti, qui mihi fuerat, fuisses, tamen lectis eius litteris, quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate beneficioque misit, eamdem me salutem a te accepisse putavi quam ille: in quem si me intelligis esse gratum, cura, obsecro, ut etiam in Pompeium esse possim.

XII.

M. Cicero queritur ad se nuncium adlatum esse circumvallatum esse Pompeium, ratibus etiam exitus portus teneri, de consiliis Attici quum honestis tum cautis, de Dionysio, de desperata condicione sua. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Legeram tuas litteras XIII. Kalend., quum mihi epi-

stola adfertur a Lepta, circumvallatum esse Pompeium, ratibus etiam exitus portus teneri. Non medius fidius prae lacrimis possum reliqua nec cogitare nec scribere. Misi ad te exemplum. Miseros nos! cur non omnes fatum illius una exsecuti sumus? Ecce autem a Matio et Trebatio eadem: quibus Minturnis obvii Caesaris tabellarii. Torqueor infelix, ut iam illum Mucianum exitum exoptem. At quam honesta, at quam expedita tua consilia, quam evigilata tuis cogitationibus qua itineris, qua navigationis, qua congressus sermonisque cum Caesare! Omnia quum honesta tum cauta. In Epirum vero invitatio quam suavis, quam liberalis, quam fraterna! 2. De Dionysio sum admiratus, qui apud me honoratior fuit quam apud Scipionem Panaetius, a quo impurissime haec nostra fortuna despecta est. Odi hominem et odero: utinam ulcisci possem! Sed illum ulciscentur mores sui. 3. Tu, quaeso, nunc vel maxime quid agendum nobis sit cogita. Populi Romani exercitus Cn. Pompeium circumsidet: fossa et vallo saeptum tenet, fuga prohibet: nos vivimus? Et stat urbs ista, praetores ius dicunt, aediles ludos parant, viri boni usuras perscribunt: ego ipse sedeo? Coner illuc ire, ut insanus? implorare fidem municipiorum? Boni non sequentur, leves irridebunt, rerum novarum cupidi, victores praesertim et armati, vim et manus adferent. 4. Quid censes igitur? ecquidnam est tui consilii ad finem huius miserrimae vitae? Nunc doleo, nunc torqueor, quum cuidam aut sapiens videor, quod una non ierim, aut felix fuisse. Mihi contra. Numquam enim illius victoriae socius esse volui, calamitatis mallem fuisse. Quid ego nunc tuas litteras, quid tuam prudentiam aut benevolentiam implorem? Actum est. Nulla re iam possum iuvari, qui ne quod optem quidem iam habeo nisi ut aliqua inimici misericordia liberemur.

XIII.

M. Cicero quod scripserat Pompeium circumvallatum portu occluso, iam non verum esse significat, tum de litteris Attici et Dolabellae, de causa, quam ob rem consilia Attici collegerit, vide epistolam huius libri decimam, de sua erga Pompeium benevolentia, de magnis Caesaris copiis et opibus, de praefectura sua, de viris bonis, de Len-

tulo, de misera Pompeii condicione, qui N. Magium pacis causa ad Caesarem miserit, de Balbo, cuius litterarum exemplum adiunctum est. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. *Οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος*, ut opinor, ille de ratibus. Quid enim est, quod Dolabella iis litteris, quas III. Idus Mart. a Brundusio dedit, hanc *εὐημερίαν* quasi Caesaris scriberet, Pompeium in fuga esse eumque primo vento navigaturum? Quod valde discrepat ab iis epistolis, quarum exempla antea ad te misi. Hic quidem mera scelera loquuntur. Sed non erat nec recentior auctor nec huius rei quidem melior Dolabella. 2. Tuas XI. Kalend. accepi litteras, quibus omnia consilia differs in id tempus, quum scierimus quid actum sit. Et certe ita est, nec interim potest quidquam non modo statui, sed ne cogitari quidem. Quamquam hae me litterae Dolabellae iubent ad pristinas cogitationes reverti. Fuit enim pridie Quinquatrus egregia tempestas, qua ego illum usum puto. 3. *Συναγωγὴ* consiliorum tuorum non est a me collecta ad querelam, sed magis ad consolationem meam. Nec enim me tam haec mala angebant quam suspicio culpae ac temeritatis meae: eam nullam puto esse, quoniam cum consiliis tuis mea facta et consilia consentiunt. Quod mea praedicatione factum esse scribis magis quam illius merito, ut tantum ei debere viderer, est ita. Ego illa extuli semper et eo quidem magis, ne quid ille superiorum meminisse me putaret, quae si maxime meminissem, tamen illius temporis similitudinem iam sequi deberem. Nihil me adiuvit, quum posset, et postea fuit amicus, etiam valde: ecquam ob causam plane nescio. Ergo ego quoque illi. Quin etiam illud par in utroque nostrum, quod ab eisdem illecti sumus. Sed utinam tantum ego ei prodesse potuissem, quantum mihi ille potuit! Mihi tamen quod fecit gratissimum, nec ego nunc eum iuvare qua re possim scio nec si, possem, quum tam pestiferum bellum pararet, adiuvandum putarem. 4. Tantum offendere animum eius hic manens nolo. Nec mehercule ista videre, quae tu potes iam animo providere, nec interesse istis malis possem. Sed eo tardior ad discedendum fui, quod difficile est de discessu

voluntario sine ulla spe reditus cogitare. Nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, classibus, auxiliis Gallorum, quos Matius *ἐλάπιζεν*, ut puto, sed certe dicebat peditum ccıↄↄ., equitum sex polliceri sumptu suo annos decem. Sed sit hoc *λάπισμα*. Magnas habet certe copias, et habebit non, ut ille, vectigal, sed civium bona. Adde confidentiam hominis, adde imbecillitatem bonorum virorum, qui quidem, quod illum sibi merito iratum putant, † oderunt, ut tu scribis, ludum. † Ac vellem, scribis, quisnam hic significasse te. Sed et iste, quia plus ostenderat quam fecit, et vulgo illum qui amarunt, non amant. Municipia vero et rustici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. Qua re ita paratus est, ut, etiam si vincere non possit, quo modo tamen vinci ipse possit non videam. Ego autem non tam *γοητείαν* huius timeo quam *πειθανάγκην*. *Αἱ γὰρ τῶν τυράννων δεήσεις*, inquit *Πλάτων*, *οἶσθ' ὅτι μεμιγμέναι ἀνάγκαις*. 5. Illa *ἁλίμενα* video tibi non probari, quae ne mihi quidem placebant, sed habebam in illis et occultationem et *ὑπηρεσίαν* fidelem, quae si mihi Brundusii suppeterent, mallem. Sed ibi occultatio nulla est. Verum, ut scribis, quum sciemus. 6. Viris bonis me non nimis excuso. Quas enim eos cenas et facere et obire scripsit ad me Sextus! quam lautas, quam tempestivas! Sed sint quamvis boni, non sunt meliores quam nos: moverent me, si essent fortiores. De Lanuvino Phameae erravi: Troianum somniaveram. Id ego volui D. Sed pluris est. Istuc tamen mi cuperem emeres, si ullam spem fruendi viderem. 7. Nos quae monstra cotidie legamus intelliges ex illo libello, qui in epistolam coniectus est. Lentulus noster Puteolis est *ἀδημονῶν*, ut Caecius narrat. Quid agat? *Διατροπὴν* Corfiniensem reformidat. Pompeio nunc putat satis factum, beneficio Caesaris movetur, sed tamen movetur magis perspecta re. 8. 'Tene haec ferre posse?' Omnia misera, sed hoc nihil miserius: Pompeius N. Magium de pace misit, et tamen oppugnatur: quod ego non credebam, sed habeo a Balbo litteras, quarum ad te exemplum misi: lege, quaeso, et illud infimum caput ipsius Balbi optimi, cui Cnaeus noster locum ubi hortos aedificaret dedit, quem cui

nostrum non saepe praetulit! Itaque miser torquetur. Sed, ne bis eadem legas, ad ipsam te epistolam reiicio. Spem autem pacis habeo nullam. Dolabella suis litteris Id. Mart. datis merum bellum loquitur. Maneamus ergo in illa eadem sententia misera et desperata, quando hoc miserius esse nihil potest.

A:

BALBUS CICERONI IMP. S.

1. Caesar nobis litteras perbreves misit, quarum exemplum subscripsi. Brevitate epistolae scire poteris eum valde esse distentum, qui tanta de re tam breviter scripserit. Si quid praeterea novi fuerit statim tibi scribam. ‘CAESAR OPPIO, CORNELIO S. A. d. VII. Id. Mart. Brundusium veni: ad murum castra posui. Pompeius est Brundusii. Misit ad me N. Magium de pace. Quae visa sunt respondi. Hoc vos statim scire volui. Quum in spem venero de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam.’ 2. Quo modo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, postquam rursus in spem pacis veni, ne qua res eorum compositionem impediat? Namque, quod absens facere possum, opto. Quod si una essem, aliquid fortasse proficere possem videri. Nunc exspectatione crucior.

XIV.

M. Cicero Attico scribit spem pacis, quam Balbi litterae significaverint, nullam esse se e Q. Pedii litteris intellexisse et e Caesaris litteris, quarum exemplum miserat Pedius, se quid agat nescire, scripta epistola se ait a Lepta certiorem factum Pompeium a Brundusio conscendisse, Caesarem a. d. VII. Kal. April. Capuae fore. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Miseram ad te VIIII. Kal. exemplum epistolae Balbi ad me et Caesaris ad eum et ad Oppium: eodem die Capua litteras accepi ab Q. Pedio, Caesarem ad se pridie Id. Mart. misisse hoc exemplo: ‘Pompeius se oppido tenet. Nos ad portas castra habemus. Conamur opus magnum et multorum dierum propter altitudinem maris. Sed tamen nihil est quod

potius faciamus. Ab utroque portus cornu moles iacimus, ut aut illum quam primum traiicere quod habet Brundusii copiarum cogamus aut exitu prohibeamus.' 2. Ubi est illa pax, de qua Balbus scripserat torqueri se? ecquid acerbius? ecquid crudelius? Atque eum loqui quidam αὐθεντικῶς narrabat, Cn. Carbonis, M. Bruti se poenas persequi omniumque eorum, in quos Sulla crudelis hoc socio fuisset, nihil Curionem se duce facere, quod non hic Sulla duce fecisset † ad ambitionem, quibus exsilii poena superioribus legibus non fuisset, ab illo patriae proditores de exsilio reductos esse, queri de Milone per vim expulso, neminem tamen se violaturum, nisi qui arma contra. Haec Baebius quidam, a Curione III. Id. profectus, homo non infans, sed qui nulli non dicat. Plane nescio quid agam. Illim equidem Cnaeum profectum puto. Quidquid est biduo sciemus. A te nihil, ne Anteros quidem quidquam litterarum. Nec mirum: quid enim est quod scribamus? Ego tamen nullum diem praetermitto. 3. Scripta epistola litterae mihi ante lucem a Lepta Capua redditae sunt Id. Mart., Pompeium a Brundusio conscendisse, at Caesarem a. d. VII. Kal. Apriles Capuae fore.

XV.

M. Cicero scribit Attico sibi iam litteras adlatas esse Caesarem in Albano apud Curionem V. Kal. fore, eius igitur congressum exspectat, sibi omnia imparata esse significat ab Atticoque consilium petit: de mandatis Caesaris ad consules et ad Pompeium, de Philippo, de Lentulo, de Domitio, tum de Dionysio existimat, denique de re familiari. Adiungit exemplum litterarum, quas se a Matio et Trebatio accepisse dicit. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Quum dedissem ad te litteras, ut scires Caesarem Capuae VII. Kalend. fore, adlatae mihi Capua sunt litterae, eum in Albano apud Curionem V. Kal. fore. Eum quum videro, Arpinum pergam. Si mihi veniam quam peto dederit, utar illius condicione: si minus, impetrabo aliquid a me ipso. Ille, ut ad me scripsit, legiones singulas posuit Brundusii, Tarenti, Siponti. Claudere mihi videtur maritimos exitus, et tamen ipse Graeciam spectare potius quam Hispanias. Sed

haec longius absunt. 2. Me nunc et congressus huius stimulat — is vero adest — et primas eius actiones horreo. Volet enim, credo, S. C. facere, volet augurum decretum, rapiemur aut absentes vexabimur, vel ut consules roget praetor vel dictatorem dicat, quorum neutrum ius est. Sed si Sulla potuit efficere, ab interrege ut dictator diceretur et magister equitum, cur hic non possit? Nihil expedio, nisi ut aut ab hoc tamquam Q. Mucius aut ab illo tamquam L. Scipio. 3. Quum tu haec leges, ego illum fortasse convenero. *Τέτλαϑι!* — *κύντερον* — ne illud quidem nostrum proprium. Erat enim spes propinqui reditus, erat hominum querela. Nunc exire cupimus, qua spe reditus, mihi quidem numquam in mentem venit. Non modo autem nulla querela est municipalium hominum ac rusticorum, sed contra metuunt ut crudelem, iratum. Nec tamen mihi quidquam est miserius quam remansisse nec optatius quam evolare non tam ad belli quam ad fugae societatem. Sed tu omnia quidem consilia differebas in id tempus, quum sciremus quae Brundusii acta essent. Scimus nempe: haeremus nihilo minus. Vix enim spero mihi hunc veniam daturum, etsi multa adfero iusta ad impetrandum. Sed tibi omnem illius meumque sermonem omnibus verbis expressum statim mittam. 4. Tu nunc omni amore enitere, ut nos cura tua et prudentia iuves. Ita subito accurrit, ut ne T. Rebilum quidem, ut constitueram, possim videre. Omnia nobis imparatis agenda. Sed tamen

ἄλλα μὲν αὐτός, ut ait ille,
ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποϑήσεται.

Quidquid egero continuo scies. Mandata Caesaris ad consules et ad Pompeium, quae rogas, nulla habeo: † et descripta attulit illa e via misi ad te ante, e quibus mandata puto intelligi posse. Philippus Neapoli est, Lentulus Puteolis. De Domitio, ut facis, sciscitare ubi sit, quid cogitet. 5. Quod scribis asperius me, quam mei patiantur mores, de Dionysio scripsisse, vide quam sim antiquorum hominum. Te medius fidius hanc rem gravius putavi laturum esse quam me. Nam praeterquam quod te moveri arbitror oportere iniuria, quae mihi a quoquam facta sit, praeterea te ipsum

quodam modo hic violavit, quum in me tam improbus fuit. Sed tu id quanti aestimes tuum iudicium est. Nec tamen in hoc tibi quidquam oneris impono. Ego autem illum male sanum semper putavi, nunc etiam impurum et sceleratum puto, nec tamen mihi inimiciorem quam sibi. Philargyro bene curasti: causam certe habuisti et veram et bonam: relictum esse me potius quam reliquisse. **6.** Quum dedissem iam litteras a. d. VIII. Kal., [pueri], quos cum Matio et Trebatio miseram, epistolam mihi attulerunt hoc exemplo:

A.

'MATIUS ET TREBATIUS CICERONI IMP. S.

Quum Capua exissemus, in itinere audivimus Pompeium Brundusio a. d. XVI. Kalend. April. cum omnibus copiis, quas habuerit, profectum esse: Caesarem postero die in oppidum introisse, contionatum esse, inde Romam contendisse, velle ante Kalend. esse ad urbem et pauculos dies ibi commorari, deinde in Hispanias proficisci. Nobis non alienum visum est, quoniam de adventu Caesaris pro certo habebamus, pueros tuos ad te remittere, ut id tu quam primum scires. Mandata tua nobis curae sunt eaque, ut tempus postularit, agemus. Trebatius sedulo facit ut antecedat. Epistola conscripta nunciatum est nobis Caesarem a. d. VIII. Kal. April. Beneventi mansurum, a. d. VII. Capuae, a. d. VI. Sinuessae. Hoc putamus pro certo.'

XVI.

M. Cicero Attico scribit se litteras a Caesare Sinuessa a. d. VII. Kal. datas accepisse, quarum exemplum adiunctum est. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Quum quod scriberem ad te nihil haberem, tamen, ne quem diem intermitterem, has dedi litteras. A. d. VI. Kal. Caesarem Sinuessae mansurum nunciabant. Ab eo mihi litterae redditae sunt a. d. VII. Kalend., quibus iam 'opes' meas, non, ut superioribus litteris, 'opem' exspectat. Quum eius clementiam Corfiniensem illam per litteras collaudavissem, rescripsit hoc exemplo:

'CAESAR IMP. CICERONI IMP. S. D.

2. Recte auguraris de me — bene enim tibi cognitus sum — nihil a me abesse longius crudelitate. Atque ego quum ex ipsa re magnam capio voluptatem, tum meum factum probari abs te triumpho gaudio. Neque illud me movet, quod ii, qui a me dimissi sunt, discessisse dicuntur, ut mihi rursus bellum inferrent: nihil enim malo quam et me mei similem esse et illos sui. 3. Tu velim mihi ad urbem praesto sis, ut tuis consiliis atque opibus, ut consuevi, in omnibus rebus utar. Dolabella tuo nihil scito mihi esse iucundius. Hanc adeo habebo gratiam illi: neque enim aliter facere poterit: tanta eius humanitas, is sensus, ea in me est benevolentia.'

XVII.

De Caesaris congressu exspectato, de toga pura Ciceroni suo danda, de Tironis valetudine. Scripsit in Formiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Trebatium VI. Kalend., quo die has litteras dedi, exspectabam. Ex eius nuncio Matiique litteris meditabor quo modo cum illo loquar. O tempus miserum! Nec dubito quin a me contendat ut ad urbem veniam. Senatum enim Kal. velle se frequentem adesse etiam Formiis proscribi iussit. Ergo ei negandum est? Sed quid praecipio? Statim ad te perscribam omnia. Ex illius sermone statuam Arpinumne mihi eundum sit an quo alio. Volo Ciceroni meo togam puram dare. Istic puto. 2. Tu, quaeso, cogita, quid deinde. Nam me hebetem molestiae reddiderunt. A Curio velim scire ecquid ad te scriptum sit de Tirone. Ad me enim ipse Tiro ita scripsit, ut verear quid agat. Qui autem veniunt inde, κινδυνώδη nunciant. Sane in magnis curis etiam haec me sollicitat: in hac enim fortuna perutilis eius et opera et fidelitas esset.

XVIII.

M. Cicero Attico de suo cum Caesare congressu scribit, quo obtinuerit ne ad urbem veniret, sed tamen veretur ne Caesarem eo

ipso offenderit, de comitatu C. Caesaris ipsiusque alacritate, Caesarem in Pedanum ivisse, se Arpinum: iam consilium Attici exspectat. Scripsit Arpini a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Utrumque ex tuo consilio: nam et oratio fuit ea nostra, ut bene potius ille de nobis existimaret quam gratias ageret, et in eo mansimus, ne ad urbem. Illa fefellerunt, facilem quod putaramus. Nihil vidi minus. Damnari se nostro iudicio, tardiores fore reliquos, si nos non venerimus, dicere. Ego dissimilem illorum esse causam. Quum multa: 'Veni igitur et age de pace.' Meone, inquam, arbitratu? 'An tibi,' inquit, 'ego praescribam?' Sic, inquam, agam, senatui non placere in Hispanias iri nec exercitus in Graeciam transportari, multaque, inquam, de Cnaeo deplorabo. Tum ille: 'Ego vero ista dici nolo.' Ita putabam, inquam, sed ego eo nolo adesse, quod aut sic mihi dicendum est multaque, quae nullo modo possem silere, si adessem, aut non veniendum. Summa fuit, ut ille quasi exitum quaerens 'ut deliberarem.' Non fuit negandum. Ita discessimus. Credo igitur hunc me non amare. At ego me amavi, quod mihi iam pridem usu non venit. 2. Reliqua, o di! qui comitatus! quae, ut tu soles dicere, *νεκυία!* In qua erat † eros scelero. O rem perditam! o copias desperatas! Quid, quod Servii filius, quod Titinii in iis castris fuerunt, quibus Pompeius circumsideretur! Sex legiones: multum vigilat, audet: nullum video finem mali. Nunc certe promenda tibi sunt consilia. Hoc fuerat extremum. 3. Illa tamen *κατακλεὶς* illius est odiosa, quam paene praeterii: 'Si sibi consiliis nostris uti non liceret, usurum quorum posset ad omniaque esse descensurum.' Vidisti igitur virum, ut scripseras? Ingemuisti? Certe. Cedo reliqua. Quid? continuo ipse in Pedanum, ego Arpinum. Inde exspecto quidem *λαλαγεῦσαν* illam tuam. Tu, malum! inquies, actum ne agas. Etiam illum ipsum, quem sequimur, multa fefellerunt. 4. Sed ego tuas litteras exspecto. Nihil est enim iam, ut antea: 'Videamus hoc quorsum evadat!' Extremum fuit de congressu nostro, quo quidem non dubito quin istum offenderim. Eo maturius agendum est. Amabo

te, epistolam et *πολιτικήν!* Valde tuas litteras nunc exspecto.

XIX.

M. Cicero Attico scribit se Ciceroni suo togam puram Arpini dedisse, de summa maestitia omnium, de tristi bello impendenti, se velle iam mari infero navigare, pacis spem nullam habere, gravitatem certe apud Caesarem obtinuisse et ne veniret ad urbem, Attici litteras exspectat. Scripsit Arpini a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Ego meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Arpini potissimum togam puram dedi, idque municipibus nostris fuit gratum. Etsi omnes et illos et qua iter feci maestos adflictosque vidi: tam tristis et tam atrox est *ἀναθεώρησις* huius ingentis mali. Dilectus habentur: in hiberna deducuntur. Ea, quae, etiam quum a bonis viris, quum iusto in bello, quum modeste fiunt, tamen ipsa per se molesta sunt, quam censes acerba nunc esse, quum a perditis in civili nefario bello petulantissime fiant! Cave autem putes quemquam hominem in Italia turpem esse qui hinc absit. Vidi ipse Formiis universos, neque mehercule umquam homines putavi, et noram omnes, sed numquam uno loco videram. 2. Pergamus igitur quo placet et nostra omnia relinquamus. Proficiscamur ad eum, cui gratior noster adventus erit, quam si una fuissemus. Tum enim eramus in maxima spe, nunc ego quidem in nulla, nec praeter me quisquam Italia cessit, nisi qui hunc inimicum sibi putaret. Nec mehercule hoc facio rei publicae causa, quam funditus deletam puto, sed ne quis me putet ingratum in eum, qui me levavit iis incommodis, quibus idem adfecerat, et simul, quod ea, quae fiunt aut quae certe futura sunt, videre non possum. Etiam equidem senatus consulta facta quaedam iam puto, utinam in Volcatii sententiam! Sed quid refert? Est enim una sententia omnium. Sed erit immitissimus Servius, qui filium misit ad effligendum Cn. Pompeium aut certe capiendum cum Pontio Titiniano. Etsi hic quidem timoris causa: ille vero? Sed stomachari desinamus et aliquando sentiamus nihil nobis nisi id, quod minime vellem, spiritum reliquum esse.

3. Nos, quoniam superum mare obsidetur, infero navigabimus et, si Puteolis erit difficile, Crotonem petemus aut Thurios et boni cives, amantes patriae, mare infestum habebimus. Aliam rationem ego huius belli gerendi nullam video. In Aegyptum nos abdemus. Exercitu pares esse non possumus: pacis fides nulla est. 4. Sed haec satis deplorata sunt. Tu velim litteras Cephalioni des de omnibus rebus actis, denique etiam de sermonibus hominum, nisi plane obmutuerunt. Ego tuis consiliis usus sum maximeque, quod et gravitatem in congressu nostro tenui quam debui et ad urbem ut non accederem perseveravi. Quod superest, scribe, quaeso, quam accuratissime — iam enim extrema sunt —, quid placeat, quid censeas: etsi iam nulla dubitatio est. Tamen, si quid vel potius quidquid veniet in mentem, scribas velim.

LIBER X.

I.

M. Cicero de incerta condicione sua, de misero rei publicae statu, de pacificatione inani queritur et sua consilia Attico et eius familiari Sexto probari gaudet. Scripsit a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. III. Nonas quum in Laterium fratris venissem, accepi litteras et paullum lectis respiravi, quod post has ruinas mihi non acciderat. Per enim magni aestimo tibi firmitudinem animi nostri et factum nostrum probari. Sexto enim nostro quod scribis probari, ita laetor, ut me quasi patris eius, cui semper uni plurimum tribui, iudicio comprobari putem, qui mihi, quod saepe soleo recordari, dixit olim, Nonis illis, illis Decembribus, quum ego, 'Sexte, quidnam ergo?'

'*Μὴ μάν*,' inquit ille, '*ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,*
Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.'

Eius igitur mihi vivit auctoritas, et simillimus eius filius eodem est apud me pondere quo fuit ille, quem salvere velim iubeas plurimum. 2. Tu tuum consilium etsi non in longinquum tempus differs — iam enim illum emptum pacificatorem perorasse puto, iam actum aliquid esse in consessu senatorum — senatum enim non puto —, tamen suspensum me detines, sed eo minus, quod non dubito quid nobis agendum putes. Qui enim Flavio legionem et Siciliam dari scribas et id iam fieri, quae tu scelera partim parari iam et cogitari, partim ex tempore futura censes? Ego vero Solonis, popularis tui et, ut puto, etiam mei, legem negligam, qui capite sanxit, si qui in seditione non alterius utrius partis fuisset — nisi si tu aliter censes — et hinc abero et illim. Sed alterum mihi est certius, nec praecipiam tamen: exspectabo tuum consilium et eas litteras, nisi alias iam dedisti, quas scripsi ut Cephalioni dares. 3. Quod scribis, non quo alicunde audieris, sed te ipsum putare me attractum iri, si de pace agatur, mihi omnino non venit in mentem, quae possit actio esse de pace, quum illi certissimum sit, si possit, exspoliare exercitu et provincia Pompeium, nisi forte iste numarius ei potest persuadere, ut, dum oratores eant redeant, quiescat. Nihil video quod sperem aut quod iam putem fieri posse. 'Sed tamen hominis hoc ipsum probi est.' Magnum est et *τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων*, veniendumne sit in consilium tyranni, si is aliqua de re bona deliberaturus sit. Qua re, si quid eius modi evenerit ut arcessamur, quod equidem non curo: quid enim essem de pace dicturus dixi: ipse valde repudiavit, sed tamen, si quid acciderit, quid censeas mihi faciendum utique scribito. Nihil enim mihi adhuc accidit quod maioris consilii esset. Trebatii, boni viri et civis, verbis te gaudeo delectatum, tuaque ista crebra *ἐκφώνησις*, *ὑπέρευ*, me sola adhuc delectavit. Litteras tuas vehementer exspecto, quas quidem credo iam datas esse. 4. Tu cum Sexto servasti gravitatem eamdem, quam mihi praecipis. Celer tuus disertus magis est quam sapiens. De iuvenibus, quae ex Tullia audisti, vera sunt. † Macum istud, quod scribis, non mihi videtur tam re esse triste quam verbo. Haec est

ἄλῃ, in qua nunc sumus, mortis instar. Aut enim mihi libere inter malos πολιτευτέον fuit aut vel periculose cum bonis, aut nos temeritatem bonorum sequamur aut audaciam improborum insectemur. Utrumque periculosum est. At hoc, quod agimus nunc, turpe nec tamen tutum. Istum, qui filium Brundusium de pace misit — de pace idem sentio quod tu, simulationem esse apertam, parari autem bellum acerrime —, me legatum iri non arbitror, cuius adhuc, ut optavi, mentio facta nulla sit. Eo minus habeo necesse scribere aut etiam cogitare quid sim facturus, si acciderit ut leger.

II.

De itinere suo et commoratione in Arcano fratris, de condicione rerum incerta, de Dionysio ad se profecto. Scripsit in Arcano Q. fratris a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Ego quum accepissem tuas litteras Nonis April., quas Cephalio attulerat, essemque Minturnis postridie mansurus, et inde protinus, sustinui me in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius adferretur, occultiore in loco essemus agerenturque nihilo minus, quae sine nobis agi possunt. Δαλαγεῦσα iam adest et animus ardet, neque est quidquam, quo et qua. 2. Sed haec nostra erit cura et peritorum. Tu tamen, quod poteris, ut adhuc fecisti, nos consiliis iuvabis. Res sunt inexplicabiles. Fortunae sunt committenda omnia. Sine spe conamur ulla. Melius si quid acciderit, mirabimur. Dionysium nolim ad me profectum, de quo ad me Tullia mea scripsit. Sed et tempus alienum est et homini non amico nostra incommoda, tanta praesertim, spectaculo esse nolim, cui te meo nomine inimicum esse nolo.

III.

M. Cicero ab Attico vult certior fieri profectusne sit Caesar et quid omnino Romae actum sit. Scripsit in Arcano Q. fratris a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

Quum quod scriberem plane nihil haberem, haec autem

reliqua essent quae scire cuperem, profectusne esset, quo in statu urbem reliquisset, in ipsa Italia quem cuique regioni aut negocio praefecisset, ecqui essent ad Pompeium et ad consules ex senatus consulto de pace legati: ut igitur haec scirem, dedita opera has ad te litteras misi. Feceris igitur commode mihique gratum, si me de his rebus et si quid erit aliud quod scire opus sit, feceris certiorem. Ego in Arcano opperior, dum ista cognosco.

III. a.

De exspectatis Attici litteris et de Caesaris litteris ad se datis. Scripta epistola est in Arcano Q. fratris a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. A. d. VII. Id. alteram tibi eodem die hanc epistolam dictavi et pridie dederam mea manu longiorem. Visum te aiunt in regia nec reprehendo, quippe quum ipse istam reprehensionem non fugerim. Sed exspecto tuas litteras, neque iam sane video quid exspectem, sed tamen, etiam si nihil erit, id ipsum ad me velim scribas. 2. Caesar mihi ignoscit per litteras quod non venerim, seseque in optimam partem id accipere dicit. Facile patior, quod scribit, secum Tullum et Servium questos esse, quia non idem sibi quod mihi remisisset. Homines ridiculos! qui quum filios misissent ad Cn. Pompeium circumsidendum, ipsi in senatum venire dubitarent. Sed tamen exemplum misi ad te Caesaris litterarum.

IV.

M. Cicero Attico gratias agit de multis acceptis eius litteris et scribit se de re publica cogitantem iam moderatiorem fore, quum videat Caesarem et Pompeium sua tantum modo commoda persequi, se autem bona conscientia sustentari. Tum de summa temeritate Q. Ciceronis filii, qui Caesari patris et patrui consilia enunciarit, de Curionis ad se adventu primum exspectato, tum facto et de foedo eius sermone secum habito. Reliqua se velle postero die ex eo quaerere, de rebus domesticis et familiaribus. Scripta epistola est in Cumano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Multas a te accepi epistolas eodem die, omnes diligenter scriptas, eam vero, quae voluminis instar erat, saepe

legendam, sicuti facio, in qua non frustra laborem suscepisti, mihi quidem pergratum fecisti. Qua re, ut id, quoad licebit, id est, quoad scies ubi simus, quam saepissime facias, te vehementer rogo. Ac deplorandi quidem, quod cotidie facimus, sit iam nobis aut finis omnino, si potest, aut moderatio quaedam, quod profecto potest. Non enim iam quam dignitatem, quos honores, quem vitae statum amiserim cogito, sed quid consecutus sim, quid praestiterim, qua in laude vixerim: his denique in malis quid intersit inter me et istos, quos propter omnia amisimus. Hi sunt qui nisi me civitate expulissent, obtinere se non posse putaverunt licentiam cupiditatum suarum, quorum societatis et sceleratae consensionis fides quo eruperit vides. 2. Alter ardet furore et scelere nec remittit aliquid, sed in dies ingravescit, modo Italia expulit, nunc alia ex parte persequi, ex alia provincia exspoliare conatur, nec iam recusat, sed quodam modo postulat, ut, quem ad modum est, sic etiam appelletur tyrannus. 3. Alter, is, qui nos sibi quondam ad pedes stratos ne sublevabat quidem, qui se nihil contra huius voluntatem aiebat facere posse, elapsus e soceri manibus ac ferro, bellum terra et mari comparat, non iniustum ille quidem, sed quum pium tum etiam necessarium, suis tamen civibus exitiabile, nisi vicerit, calamitosum, etiam si vicerit. 4. Horum ego summorum imperatorum non modo res gestas non antepono meis, sed ne fortunam quidem ipsam, qua illi florentissima, nos duriore conflictati videmur. Quis enim potest aut deserta per se patria aut oppressa beatus esse? Et si, ut nos a te admonemur, recte in illis libris diximus nihil esse bonum nisi quod honestum, nihil malum nisi quod turpe sit, certe uterque istorum est miserrimus, quorum utrique semper patriae salus et dignitas posterior sua dominatione et domesticis commodis fuit. 5. Praeclara igitur conscientia sustentor, quum cogito me de re publica aut meruisse optime, quum potuerim, aut certe numquam nisi pie cogitasse, eaque ipsa tempestate eversam esse rem publicam, quam ego quattuordecim annis ante prospexerim. Hac igitur conscientia comite proficiscar, magno equidem cum dolore, nec tam id propter me aut propter

fratrem meum, quorum est iam acta aetas, quam propter pueros, quibus interdum videmur praestare etiam rem publicam debuisse, quorum quidem alter non tam .... quia maiore pietate est, me mirabiliter excruciat, alter — o rem miseram! nihil enim mihi accidit in omni vita acerbius — indulgentia videlicet nostra depravatus eo progressus est, quo non audeo dicere. Et exspecto tuas litteras. Scripsisti enim te scripturum esse plurima, quum ipsum vidisses. 6. Omne meum obsequium in illum fuit cum multa severitate, neque unum eius nec parvum, sed multa magna delicta compressi. Patris autem lenitas amanda potius ab illo quam tam crudeliter negligenda. Nam litteras eius ad Caesarem missas ita graviter tulimus, ut te quidem celaremus, sed ipsius videremur vitam insuavem reddidisse. Hoc vero eius iter simulatioque pietatis qualis fuerit non audeo dicere. Tantum scio post Hirtium conventum arcessitum a Caesare, cum eo de meo animo a suis rationibus alienissimo et consilio relinquendi Italiam, et haec ipsa timide. Sed nulla nostra culpa est, natura metuenda est. Haec Curionem, haec Hortensii filium, non patrum culpa corrupit. Iacet in maerore meus frater neque tam de sua vita quam de mea metuit. Huic tu, huic tu malo adfer consolationes, si ullas potes, maxime quidem illam velim, ea, quae ad nos delata sint, aut falsa esse aut minora. Quae si vera sint, quid futurum sit in hac vita et fuga nescio. Nam si haberemus rem publicam, consilium mihi non deesset nec ad severitatem nec ad indulgentiam. Haec sive iracundia sive dolore sive metu permotus gravius scripsi, quam aut tuus in illum amor aut meus postulabat, si vera sunt, ignosces: si falsa, me libente eripies mihi hunc errorem. Quoquo modo vero se res habebit, nihil adsignabis nec patruo nec patri. 7. Quum haec scripsissem, a Curione mihi nunciatum est eum ad me venire. Venerat enim is in Cumanum vesperi pridie, id est, Idibus. Si quid igitur mihi eius sermo attulerit, quod ad te scribendum sit, id in litteris adiungam. — 8. Praeteriit villam meam Curio iussitque mihi nunciari mox se venturum, cucurritque Puteolos, ut ibi contionaretur. Contionatus est, rediit, fuit ad me sane diu. O rem foedam!

Nosti hominem: nihil occultavit, in primis nihil esse certius quam ut omnes, qui lege Pompeia condemnati essent, restituerentur, itaque se in Sicilia eorum opera usurum. De Hispaniis non dubitabat quin Caesaris essent, inde ipsum cum exercitu, ubicumque Pompeius esset, eius interitu finem † illi fore, plane iracundia elatum voluisse Caesarem occidi Metellum tribunum pl., propius factum esse nihil: quod si esset factum, caedem magnam futuram fuisse, permultos hortatores esse caedis, ipsum autem non voluntate aut natura non esse crudelem, sed quod popularem putaret esse clementiam: quod si populi studium amisisset, crudelem fore, eumque perturbatum, quod intelligeret se apud ipsam plebem offendisse de aerario, itaque ei quum certissimum fuisset, ante quam proficisceretur, contionem habere, ausum non esse vehementerque animo perturbato profectum. 9. Quum autem ex eo quaererem quid videret, quod exemplum, quam rem publicam, plane fatebatur nullam spem reliquam: Pompeii classem timebat, quae si esset, se de Sicilia abiturum. Quid isti, inquam, sex tui fasces? si ab senatu, cur laureati? si ab ipso, cur sex? 'Cupivi,' inquit, 'ex senatus consulto surrepto: nam aliter non poterat.' At ille impendio nunc magis odit senatum. 'Ad senatum a me' inquit 'omnia proficiscentur.' Cur autem sex? 'Quia duodecim nolui: nam licebat.' 10. Tum ego: 'Quam vellem' inquam 'petisse ab eo, quod audio Philippum impetrasse! sed veritus sum, quia ille a me nihil impetrabat.' 'Libenter' inquit 'tibi concessisset. Verum puta te impetrasse: ego enim ad eum scribam, ut tu ipse voles, de ea re nos inter nos locutos. Quid autem illius interest, quoniam in senatum non venis, ubi sis? Quin nunc ipsum minime offendisses eius causam, si in Italia non fuisses.' Ad quae ego me recessum et solitudinem quaerere, maxime quod lictores haberem. Laudavit consilium. Quid ergo? inquam: nam mihi cursus in Graeciam per tuam provinciam est, quoniam ad mare superum milites sunt. 'Quid mihi' inquit 'optatius?' Hoc loco multa perliberaliter. Ergo hoc quidem est profectum, ut non modo tuto, verum etiam palam navigaremus. 11. Reliqua in posterum diem distulit,

ex quibus scribam ad te, si quid erit epistola dignum. Sunt autem quae praeterii: interregnumne esset exspectaturus, an, quo modo dixerit ille quidem ad se deferri consulatum, sed se nolle in proximum annum. Et alia sunt quae exquiram. Iurabat ad summam, quod nullo negocio facere solet, amicissimum mihi Caesarem esse debere. 'Quid enim' inquit 'scripsit ad me Dolabella?' Dic, quid? Adfirmabat eum scripsisse, quod me cuperet ad urbem venire, illum quidem gratias agere maximas et non modo probare, sed etiam gaudere. Quid quaeris? Acquievi. Levata est enim suspicio illa domestici mali et sermonis Hirtiani. Quam cupio illum dignum esse nobis et quam ipse me invito, † qua pro illo sit suspicandum! † Sed opus fuit Hirtio convento. Est profecto nescio quid, sed velim quam minimo. Et tamen eum nondum redisse miramur. Sed haec videbimus. 12. Tu Oppios Terentiae dabis. Iam enim urbis unum periculum est. Me tamen consilio iuva, pedibusne Rhegium an hinc statim in navem † et cetera, quoniam commoror. Ego ad te statim habebo quod scribam, simul et videro Curionem. De Tirone cura, quaeso, quod facis, ut sciam quid is agat.

V.

De sermone Curionis, de Quinto filio regendo, de emptione per Vettienum facta. Scripsit in Cumano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. De tota mea cogitatione scripsi ad te antea satis, ut mihi visus sum, diligenter. De die nihil sane potest scribi praeter hoc: non ante lunam novam. 2. Curionis sermo postridie eamdem habuit fere summam, nisi quod apertius significavit se harum rerum exitum non videre. Quod mihi mandas de Quinto regendo, *Ἀρκαδίαν*. Tamen nihil praetermittam. Atque utinam tu....! Sed molestior non ero. Epistolam ad Vestorium statim detuli, ac valde requirere solebat. 3. Commodius tecum Vettienus est locutus quam ad me scripserat. Sed mirari satis hominis negligentiam non queo. Quum enim mihi Philotimus dixisset se HS. L. emere de Canuleio deversorium illud posse, minoris etiam emptu-

rum, si Vettienum rogassem, rogavi, ut, si quid posset, ex ea summa detraheret: promisit: ad me nuper se HS. xxx. emisse, ut scriberem cui vellem addici, diem pecuniae Id. Novembr. esse. Rescripsi ei stomachosius cum ioco tamen familiari. Nunc, quoniam agit liberaliter, nihil accuso hominem scripsique ad eum me a te certiorem esse factum. Tu de tuo itinere quid et quando cogites velim me certiorem facias. A. d. xv. Kal. Mai.

VI.

De cogitationibus suis ab Attico reticendis, de Q. filio difficulter a se regendo, de Pompeio. Scripsit in Cumano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Me adhuc nihil praeter tempestatem moratur. Astute nihil sum acturus: fiat in Hispania quidlibet: et tamen reticeto meas cogitationes. Omnes explicavi tibi superioribus litteris. Quocirca hae sunt breves, et tamen, quia festinabam eramque occupatior. 2. De Quinto filio, fit a me quidem sedulo, sed nosti reliqua. Quod dein me mones, et amice et prudenter me mones, sed erunt omnia facilia, si ab uno illo cavero. Magnum opus est: mirabilia multa: nihil simplex, nihil sincerum. Vellem suscepisses iuvenem regendum. Pater enim nimis indulgens, quidquid ego astrinxi, relaxat. Si sine illo possem, regerem: quod tu potes. Sed ignosco: magnum, inquam, opus est. 3. Pompeium pro certo habemus per Illyricum proficisci in Galliam. Ego nunc qua et quo videbo.

VII.

De consilio ab Attico inito et eius condicione non eadem atque ipsius, serviendum iam esse alterutri, sed se malle Pompeio et iam velle exire, de Ser. Sulpicio, de Curionis sermone, de Q. filio a se vehementer accepto, de re privata. Scripta epistola est in Cumano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Ego vero Apuliam et Sipontum et tergiversationem istam probo, nec tuam rationem eamdem esse duco quam

meam, non quin in re publica rectum idem sit utrique nostrum, sed ea non agitur. Regnandi contentio est, in qua pulsus est modestior rex et probior et integrior et is, qui nisi vincit, nomen populi Romani deleatur necesse est: sin autem vincit, Sullano more exemploque vincet. Ergo hac in contentione neutrum tibi palam sentiendum et tempori serviendum est. Mea causa autem alia est, quod beneficio vinctus ingratus esse non possum, nec tamen [*me*] in acie, sed Melitae aut alio in loco simili [oppidulo] futurum puto. Nihil, inquies, iuvas eum, in quem ingratus esse non vis? Immo minus fortasse voluisset. Sed de hoc videbimus. Exeamus modo, quod ut meliore tempore possimus, facit Adriano mari Dolabella, Fretensi Curio. 2. Iniecta autem mihi spes quaedam est velle mecum Ser. Sulpicium colloqui. Ad eum misi Philotimum libertum cum litteris, si vir esse volet, praeclare *συνοδία:* sin autem......, erimus nos, qui solemus. 3. Curio mecum vixit, iacere Caesarem putans offensione populari, Siciliaeque diffidens, si Pompeius navigare coepisset. Quintum puerum accepi vehementer. Avaritiam video fuisse et spem magni congiarii. Magnum hoc malum est, sed scelus illud, quod timueramus, spero nullum fuisse. Hoc autem vitium puto te existimare non a nostra indulgentia, sed a natura profectum, quem tamen nos disciplina regimus. De Oppiis Veliensibus quid placeat cum Philotimo videbis. Epirum nostram putabimus, sed alios cursus videbamur habituri.

VIII.

M. Cicero pluribus verbis exponit quam ob rem sibi consilium exspectandi, dum quid in Hispania geratur accipiat, repudiandum esse videatur et citius transeundum. Adiuncta sunt exempla litterarum Antonii trib. pl. et Caesaris ad Ciceronem datarum. Scripta epistola est in Cumano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Et res ipsa monebat et tu ostenderas et ego videbam, de iis rebus, quas intercipi periculosum esset, finem inter nos scribendi fieri tempus esse. Sed, quum ad me saepe mea Tullia scribat orans, ut quid in Hispania geratur ex-

spectem et semper ascribat idem videri tibi, idque ipse etiam ex tuis litteris intellexerim, non puto esse alienum me ad te quid de ea re sentiam scribere. 2. Consilium istud tunc esset prudens, ut mihi videtur, si nostras rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi essemus, quod fieri..... Necesse est enim aut, id quod maxime velim, pelli istum ab Hispania aut trahi id bellum aut istum, ut confidere videtur, apprehendere Hispanias. Si pelletur, quam gratus aut quam honestus tum erit ad Pompeium noster adventus, quum ipsum Curionem ad eum transiturum putem? Sin trahitur bellum, quid exspectem aut quam diu? Relinquitur ut, si vincimur in Hispania, quiescamus. Id ego contra puto: istum enim victorem magis relinquendum puto quam victum et dubitantem magis quam fidentem suis rebus. Nam caedem video, si vicerit, et impetum in privatorum pecunias et exsulum reditum et tabulas novas et turpissimorum honores et regnum non modo Romano homini, sed ne Persae quidem cuiquam tolerabile. 3. Tacita esse poterit indignitas nostra? Pati poterunt oculi me cum Gabinio sententiam dicere? et quidem illum rogari prius? praesto esse clientem tuum Clodium? † Cateii Plaguleium? caeteros? Sed cur inimicos colligo? qui meos necessarios a me defensos nec videre in curia sine dolore nec versari inter eos sine dedecore potero. Quid, si ne id quidem est exploratum, fore ut mihi liceat — scribunt enim ad me amici eius me illi nullo modo satis fecisse, quod in senatum non venerim —, tamenne dubitemus an ei nos etiam cum periculo venditemus, quicum coniuncti ne cum praemio quidem voluimus esse? 4. Deinde hoc vide, non esse iudicium de tota contentione in Hispaniis, nisi forte iis amissis arma Pompeium abiecturum putas, cuius omne consilium Themistocleum est. Existimat enim, qui mare teneat, eum necesse esse rerum potiri. Itaque numquam id egit, ut Hispaniae per se tenerentur, navalis apparatus ei semper antiquissima cura fuit. Navigabit igitur, quum erit tempus, maximis classibus et ad Italiam accedet, in qua nos sedentes quid erimus? Nam medios esse iam non licebit. Classibus adversabimur igitur? Quod malum maius? Scilicet! tantum denique?

quid turpius? An, † ni valde hinc absentis solus tuli scelus? eiusdem cum Pompeio et cum reliquis principibus non feram? 5. Quod si iam misso officio periculi ratio habenda est, ab illis est periculum, si peccaro, ab hoc, si recte fecero, nec ullum in his malis consilium periculo vacuum inveniri potest, ut non sit dubium quin turpiter facere cum periculo fugiamus, quod fugeremus etiam cum salute.. Non simul cum Pompeio mare transierimus? Omnino non potuimus. Exstat ratio dierum. Sed tamen — fateamur enim quod est, ne condimus quidem, ut possumus — fefellit ea me res, quae fortasse non debuit, sed fefellit: pacem putavi fore, quae si esset, iratum mihi Caesarem esse, quum idem amicus esset Pompeio, nolui. Senseram enim quam iidem essent. Hoc verens in hanc tarditatem incidi. Sed adsequor omnia, si propero: si cunctor, amitto. 6. Et tamen, mi Attice, auguria quoque me incitant quadam spe non dubia, nec haec collegii nostri ab Atto, sed illa Platonis de tyrannis. Nullo enim modo posse video stare istum diutius quin ipse per se etiam languentibus nobis concidat, quippe qui florentissimus ac novus, VI., VII. diebus ipsi illi egenti ac perditae multitudini in odium acerbissimum venerit, qui duarum rerum simulationem tam cito amiserit, mansuetudinis in Metello, divitiarum in aerario. Iam quibus utatur vel sociis vel ministris, si ii provincias, si rem publicam regent, quorum nemo duo menses potuit patrimonium suum gubernare? 7. Non sunt omnia colligenda, quae tu acutissime perspicis, sed tamen ea pone ante oculos: iam intelliges id regnum vix semestre esse posse. Quod si me fefellerit, feram, sicut multi clarissimi homines in re publica excellentes tulerunt, nisi forte me Sardanapali vicem [in suo lectulo mori] malle censueris quam exsilio Themistocleo: qui quum fuisset, ut ait Thucydides, *τῶν μὲν παρόντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων, τῶν δὲ μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής*, tamen incidit in eos casus, quos vitasset, si eum nihil fefellisset. Etsi is erat, ut ait idem, qui *τὸ ἄμεινον καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα μάλιστα*, tamen non vidit nec quo modo Lacedaemoniorum nec quo modo

suorum civium invidiam effugeret nec quid Artaxerxi polliceretur. Non fuisset illa nox tam acerba Africano, sapientissimo viro, non tam dirus ille dies Sullanus callidissimo viro C. Mario, si nihil utrumque eorum fefellisset. Nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus, nec nos fallit nec aliter accidet. 8. Corruat iste necesse est aut per adversarios aut ipse per se, qui quidem sibi est adversarius unus acerrimus. Id spero vivis nobis fore. Quamquam tempus est nos de illa perpetua iam, non de hac exigua vita cogitare. Sin quid acciderit maturius, haud sane mea multum interfuerit, utrum factum an fiat videam an futurum esse multo ante viderim. Quae quum ita sint, non est committendum ut iis pareamus, quos contra me senatus, ne quid res publica detrimenti acciperet, armavit. 9. Tibi sunt omnia commendata, quae commendationis meae pro tuo in nos amore non indigent. Ne hercule ego quidem reperio quod scribam. Sedeo enim *πλουδοκῶν*. Etsi nihil umquam tam fuit scribendum quam nihil mihi umquam ex plurimis tuis iucunditatibus gratius accidisse, quam quod meam Tulliam suavissime diligentissimeque coluisti. Valde eo ipsa delectata est: ego autem non minus, cuius quidem virtus mirifica. Quo modo illa fert publicam cladem! quo modo domesticas tricas! quantus autem animus in discessu nostro! Est *στοργή*, est summa *σύντηξις*, tamen nos recte facere et bene audire vult. 10. Sed hac super re nimis, ne meam ipse *συμπάθειαν* iam evocem. Tu, si quid de Hispaniis certius et si quid aliud, dum adsumus, scribes et ego fortasse discedens dabo ad te aliquid, eo etiam magis, quod Tullia te non putabat hoc tempore ex Italia. Cum Antonio item est agendum, ut cum Curione, Melitae me velle esse, huic bello nolle interesse. Eo velim tam facili uti possem et tam bono in me quam Curione. Is ad Misenum VI. Nonas venturus dicebatur, id est, hodie: sed praemisit mihi odiosas litteras, hoc exemplo:

A.

'ANTONIUS TRIB. PL. PRO. PR. CICERONI IMP. S. D.

1. Nisi te valde amarem et multo quidem plus, quam tu

putas, non extimuissem rumorem, qui de te prolatus est, quum praesertim falsum esse existimarem. Sed quia te nimio plus diligo, non possum dissimulare mihi famam quoque, quamvis sit falsa, magni esse. Te iturum trans mare credere non possum, quum tanti facias Dolabellam et Tulliam tuam, feminam lectissimam, tantique ab omnibus nobis fias, quibus mehercule dignitas amplitudoque tua paene carior est quam tibi ipsi. Sed tamen non sum arbitratus esse amici non commoveri etiam improborum sermone, atque eo feci studiosius, quod iudicabam duriores partes mihi impositas esse ab offensione nostra, quae magis a *ζηλοτυπίᾳ* mea quam ab iniuria tua nata est. Sic enim volo te tibi persuadere, mihi neminem esse cariorem te excepto Caesare meo, meque illud una iudicare, Caesarem maxime in suis M. Ciceronem reponere. 2. Qua re, mi Cicero, te rogo, ut tibi omnia integra serves, eius fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, prius iniuriam fecit, contra ne profugias, qui te, etsi non amabit — quod accidere non potest —, tamen salvum amplissimumque esse cupiet. Dedita opera ad te Calpurnium, familiarissimum meum, misi, ut mihi magnae curae tuam vitam ac dignitatem esse scires.'

Eodem die a Caesare Philotimus attulit hoc exemplo:

B.

'CAESAR IMP. CICERONI IMP. S. D.

1. Etsi te nihil temere, nihil imprudenter facturum iudicaram, tamen permotus hominum fama scribendum ad te existimavi et pro nostra benevolentia petendum, ne quo progredereris proclinata iam re, quo integra etiam progrediendum tibi non existimasses. Namque et amicitiae graviorem iniuriam feceris et tibi minus commode consulueris, si non fortunae obsecutus videbere — omnia enim secundissima nobis, adversissima illis accidisse videntur —, nec causam secutus — eadem enim tum fuit, quum ab eorum consiliis abesse iudicasti —, sed meum aliquod factum condemnavisse, quo mihi gravius abs te nil accidere potest. Quod ne facias, pro iure nostrae amicitiae a te peto. 2. Postremo, quid viro bono et quieto et bono civi magis convenit

quam abesse a civilibus controversiis? Quod non nulli quum probarent, periculi causa sequi non potuerunt. Tu explorato et vitae meae testimonio et amicitiae iudicio neque tutius neque honestius reperies quidquam quam ab omni contentione abesse. xv. Kal. Maias ex itinere.

IX.

De adventu Philotimi, de nunciis de itineribus Caesaris et Pompeii adlatis, se Melitam cogitare dum quid in Hispania geratur accipiat. De M. Caelii litteris, quas una misit, de colloquio suo cum Antonio futuro, de rebus privatis. Scripsit in Cumano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Adventus Philotimi — at cuius hominis, quam insulsi et quam saepe pro Pompeio mentientis! — exanimavit omnes, qui mecum erant. Nam ipse obdurui. Dubitabat nostrum nemo quin Caesar itinera repressisset — volare dicitur —, Petreius cum Afranio coniunxisset se: nihil adfert eius modi. Quid quaeris? Etiam illud erat persuasum, Pompeium cum magnis copiis iter in Germaniam per Illyricum fecisse: id enim αὐθεντικῶς nunciabatur. Melitam igitur, opinor, capessamus, dum quid in Hispania, quod quidem propemodum videor ex Caesaris litteris ipsius voluntate facere posse, qui negat neque honestius neque tutius mihi quidquam esse quam ab omni contentione abesse. 2. Dices: 'Ubi ergo tuus ille animus, quem proximis litteris?' Adest et idem est. Sed utinam meo solum capite decernerem! Lacrimae meorum me interdum molliunt, precantium ut de Hispaniis exspectemus. M. Caelii quidem epistolam scriptam miserabiliter, quum hoc idem obsecraret, ut exspectarem, ne fortunas meas, ne unicum filium, ne meos omnes tam temere proderem, non sine magno fletu legerunt pueri nostri: etsi meus quidem est fortior eoque ipso vehementius commovet, nec quidquam nisi de dignatione laborat. 3. Melitam igitur, deinde quo videbitur. Tu tamen etiam nunc mihi aliquid litterarum et maxime, si quid ab Afranio. Ego, si cum Antonio locutus ero, scribam ad te quid actum sit. Ero tamen in credendo, ut mones, cautus. Nam occultandi ratio quum difficilis tum etiam periculosa est. Servium ex-

specto ad Nonas: et adigit ita Postumia et Servius filius. Quartanam leviorem esse gaudeo. Misi ad te Caelii etiam litterarum exemplum.

A.

CAELIUS CICERONI S.

1. Exanimatus tuis litteris, quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti, neque id quid esset perscripsisti neque non tamen quale esset quod cogitares aperuisti, has ad te illico litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas. Nam deos hominesque amicitiamque nostram testificor me tibi praedixisse neque temere monuisse, sed, postquam Caesarem convenerim sententiamque eius qualis futura esset parta victoria cognorim, te certiorem fecisse. Si existimas eamdem rationem fore Caesaris in dimittendis adversariis et condicionibus ferendis, erras. Nihil nisi atrox et saevum cogitat atque etiam loquitur. Iratus senatui exiit: his intercessionibus plane incitatus est. Non mehercule erit deprecationi locus. 2. Qua re, si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt, si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus, quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam, in cuius victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita, quod offensae fuerit in ista cunctatione te subisse. Nunc te contra victorem Caesarem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summae stultitiae est. Vide ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter quod optimum sit eligas. 3. Quod si totum tibi persuadere non possum, saltem, dum quid de Hispaniis agamus scitur, exspecta, quas tibi nuncio adventu Caesaris fore nostras. Quam isti spem habeant amissis Hispaniis nescio. Quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere non medius fidius reperio. 4. Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, Caesar audierat, ac simul atque 'Have' mihi dixit, statim quid de te audisset exposuit. Negavi me scire, sed

tamen ab eo petivi, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te percucurrissem et hoc a te praesens contendissem atque omni vi te retinuissem. 5. Etiam atque etiam, Cicero, cogita ne te tuosque omnes funditus evertas, ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse. Quod si te aut voces optimatium commovent aut non nullorum hominum insolentiam et iactationem ferre non potes, eligas, censeo, aliquod oppidum vacuum a bello, dum haec decernuntur, quae iam erunt confecta. Id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo et Caesarem non offendes.

X.

De litteris Antonii et eius adventu exspectato, de Cicerone puero. Scripsit in Cumano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Me caecum, qui haec ante non viderim! Misi ad te epistolam Antonii. Ei quum ego saepissime scripsissem nihil me contra Caesaris rationes cogitare, meminisse me generi mei, meminisse amicitiae, potuisse, si aliter sentirem, esse cum Pompeio, me autem, quia cum lictoribus invitus cursarem, abesse velle nec id ipsum certum etiam nunc habere, vide quam ad haec *παροινικῶς:*

2. 'Tuum consilium quam verum est. Nam qui se medium esse vult, in patria manet: qui proficiscitur, aliquid de altera utra parte iudicare videtur. Sed ego is non sum, qui statuere debeam, iure quis proficiscatur necne. Partes mihi Caesar has imposuit, ne quem omnino discedere ex Italia paterer. Qua re parvi refert me iam probare cogitationem tuam, si nihil tamen tibi remittere possum. Ad Caesarem mittas, censeo, et ab eo hoc petas. Non dubito quin impetraturus sis, quum praesertim te amicitiae nostrae rationem habiturum esse pollicearis.'

3. Habes *σκυτάλην Λακωνικήν.* Omnino excipiam hominem. Erat autem v. Non. venturus vesperi, id est, hodie.

Cras igitur ad me fortasse veniet. † Tentabo, audeam: nihil properare, missurum ad Caesarem clamabo me. Cum paucissimis alicubi occultabor, certe hinc istis invitissimis evolabo atque utinam ad Curionem! *Σὺν θεῷ τοι λέγω.* Magnus dolor accessit. Efficietur aliquid dignum nobis. — *Δυσουρία* tua mihi valde molesta. Medere, amabo, dum est *ἀρχή*. — 4. De Massiliensibus gratae tuae mihi litterae. Quaeso ut sciam quidquid audieris. Ocellam cuperem, si possem palam, quod a Curione effeceram. Hic ego Servium exspecto — rogor enim ab eius uxore et filio — et puto opus esse. 5. Hic tamen Cytherida secum lectica aperta portat, alteram uxorem: septem praeterea coniunctae lecticae amicarum, eae sunt amicorum. Vide quam turpi leto pereamus, et dubita, si potes, quin ille, seu victus seu victor redierit, caedem facturus sit. Ego vero vel lintriculo, si navis non erit, eripiam me ex istorum parricidio. Sed plura scribam, quum illum convenero. 6. Iuvenem nostrum non possum non amare, sed ab eo nos non amari plane intelligo. Nihil ego vidi tam *ἀνηθοποίητον*, tam aversum a suis, tam nescio quid cogitans. Vim incredibilem molestiarum! Sed erit curae et est ut regatur. Mirum est enim ingenium: *ἤθους ἐπιμελητέον.*

XI.

De litteris Attici a Philotimo redditis, de Q. fratre, de Q. eius filio, de adventu Antonii, de itinere maritimo, de Balbo, de Vettieno. Scripsit in Cumano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Obsignata iam epistola superiore non placuit ei dari, cui constitueram, quod erat alienus. Itaque eo die data non est. Interim venit Philotimus et mihi a te litteras reddidit: quibus quae de fratre meo scribis, sunt ea quidem parum firma, sed habent nihil *ὕπουλον*, nihil fallax, nihil non flexibile ad bonitatem, nihil quod non quo velis uno sermone possis perducere. Ne multa: omnes suos, etiam quibus irascitur crebrius, tamen caros habet, me quidem se ipso cariorem. Quod de puero aliter ad te scripsit et ad matrem de filio, non reprehendo. De † itine et de sorore

quae scribis, molesta sunt, eoque magis, quod ea tempora nostra sunt, ut ego iis mederi non possim. Nam certe mederer. Sed quibus in malis et qua in desperatione rerum simus vides. 2. Illa de ratione numaria non sunt eius modi — saepe enim audio ex ipso —, ut non cupiat tibi praestare, et in eo laborat. Sed si mihi Q. Axius in hac mea fuga HS. XIII. non reddit, quae dedi eius filio mutua, et utitur excusatione temporis, si Lepta, si caeteri, soleo mirari, de nescio quis HS. XX. quum audio ex illo se urgueri. Vides enim profecto angustias. Curari tamen ea tibi utique iubet. An existimas illum in isto genere lentulum aut restrictum? Nemo est minus. 3. De fratre satis. De eius filio, indulsit illi quidem suus pater semper, sed non facit indulgentia mendacem aut avarum aut non amantem suorum, ferocem fortasse atque adrogantem et infestum facit. Itaque habet haec quoque, quae nascuntur ex indulgentia, sed ea sunt tolerabilia — quid enim dicam? — hac iuventute. Ea vero, quae mihi quidem, qui illum amo, sunt his ipsis malis, in quis sumus, miseriora, non sunt ab obsequio nostro: nam suas radices habent, quas tamen evellerem profecto, si liceret. Sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint patienda. Ego meum facile teneo. Nihil est enim eo tractabilius, cuius quidem misericordia languidiora adhuc consilia cepi, et, quo ille me certiorem vult esse, eo magis timeo ne in eum exsistam crudelior. 4. Sed Antonius venit heri vesperi. Iam fortasse ad me veniet aut ne id quidem, quoniam scripsit quid fieri vellet. Sed scies continuo quid actum sit. Nos iam nihil nisi occulte. De pueris quid agam? Parvone navigio committam? Quid mihi animi in navigando censes fore? Recordor enim aestate cum illo Rhodiorum *ἀφράκτῳ* navigans quam fuerim sollicitus: quid duro tempore anni actuariola fore censes? O rem undique miseram! Trebatius erat mecum, vir plane et civis bonus. Quae ille monstra, di immortales! Etiamne Balbus in senatum venire cogitet? Sed ei ipsi cras ad te litteras dabo. 5. Vettienum mihi amicum, ut scribis, ita puto esse: cum eo quod *ἀποτόμως* ad me scripserat de numis curandis, *θυμικώτερον* eram iocatus. Id tu, si ille aliter acceperit ac debuit, lenies. MONE-

TALI autem a scripsi, quod ille ad me PRO COS. Sed quoniam est homo et nos diligit, ipse quoque a nobis diligatur. Vale.

XII.

Moleste fert Cicero quod Antonius nondum ad se venerit, de Curione, se undique custodiri nec commode posse exire Italia, cogitare se de Sicilia, quae provincia teneri potuisse videatur. De C. Marcello, de Q. filio, de Servio, de misera condicione sua, de Caelio, de Hispaniis, tum de Caesare et de Q. filio. Scripsit in Cumano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Quidnam mihi futurum est aut quis me non solum infelicior, sed iam etiam turpior? Nominatim de me sibi imperatum dicit Antonius, nec me tamen ipse adhuc viderat, sed hoc Trebatio narravit. Quid agam nunc, cui nihil procedit caduntque ea, quae diligentissime sunt cogitata, taeterrime? Ego enim Curionem nactus omnia me consecutum putavi. Is de me ad Hortensium scripserat. † Reginus erat totus noster. † Huic nihil suspicabamur cum hoc mari negocii fore. Quo me nunc vertam? Undique custodior. 2. Sed satis lacrimis. *Πάρωρα πλευτέον* igitur et occulte in aliquam onerariam corrependum, non committendum ut etiam compacto prohibiti videamur. Sicilia petenda: quam si erimus nacti, maiora quaedam consequemur. Sit modo recte in Hispaniis! Quamquam de ipsa Sicilia utinam sit verum! Sed adhuc nihil secundi. Concursus Siculorum ad Catonem dicitur factus, orasse ut resisteret, omnia pollicitos, commotum illum dilectum habere coepisse. Non credo, ut est luculentus auctor! Potuisse certe teneri illam provinciam scio. Ab Hispaniis autem iam audietur. 3. Hic nos C. Marcellum habemus, eadem de re cogitantem aut bene simulantem: quamquam ipsum non videram, sed ex familiarissimo eius audiebam. Tu, quaeso, si quid habebis novi: ego, si quid moliti erimus, ad te statim scribam. Quintum filium severius adhibebo. Utinam proficere possim! Tu tamen eas epistolas, quibus asperius de eo scripsi, aliquando concerpito, ne quando quid emanet: ego item tuas. 4. Servium exspecto nec ab eo quidquam *ὑγιές*. Scies, quidquid erit. Sine dubio errasse nos confitendum est. At semel?

at una in re? Immo omnia, quo diligentius cogitata, eo facta sunt imprudentius.

Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ, in reliquis modo ne ruamus. Iubes enim de profectione mea providere. Quid provideam? Ita patent omnia, quae accidere possunt, ut, ea si vitem, sedendum sit cum dedecore et dolore: si negligam, periculum est ne in manus incidam perditorum. Sed vide quantis in miseriis simus. Optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab istis quamvis acerbam iniuriam, ut tyranno in odio fuisse videamur. 5. Quod si nobis is cursus, quem speraram, pateret, effecissem aliquid profecto, ut tu optas et hortaris, dignum nostra mora. Sed mirificae sunt custodiae, et quidem ille ipse Curio suspectus. Qua re vi aut clam agendum est et, si vi, † forte ne cum tempestate: clam autem istis? In quo si quod σφάλμα, vides quam turpe sit. Trahimur, nec fugiendum, si quid violentius. 6. De Caelio, saepe mecum agito, nec, si quid habuero tale, dimittam. Hispanias spero firmas esse. Massiliensium factum quum ipsum per se luculentum est, tum mihi argumento est recte esse in Hispaniis. Minus enim auderent, si aliter esset, et scirent: nam et vicini et diligentes sunt. Odium autem recte animadvertis significatum theatro. Legiones etiam has, quas in Italia adsumpsit, alienissimas esse video. Sed tamen nihil inimicius quam sibi ipse. Illud recte times, ne ruat. Si desperarit, certe ruet. Quo magis efficiendum aliquid est, fortuna velim meliore, animo Caeliano. Sed primum quidque, quod, qualecumque erit, continuo scies. 7. Nos iuveni, ut rogas, suppeditabimus, et Peloponnesum ipsam sustinebimus. Est enim indoles, modo aliquod hoc sit ἦθος † ΔΑΧΙΑΔΟΝΟΝ. Quod si adhuc nullum est, esse tamen potest, aut ἀρετὴ non est διδακτόν: quod mihi persuaderi non potest.

XIII.

M. Cicero invitat Atticum ad litterarum commercium: de Antonio, tum de rebus suis, de exspectato Servii adventu, de Hispaniis. Scripsit in Cumano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Epistola tua gratissima fuit meae Tulliae et mehercule

mihi. Semper secum aliquam.... adferunt tuae litterae. Scribes igitur ac, si quid ad spem poteris, ne dimiseris. Tu Antonii leones pertimescas cave. Nihil est illo homine iucundius. Attende *πρᾶξιν πολιτικοῦ*. Evocavit litteris e municipiis decem primos et IIIIviros. Venerunt ad villam eius mane. Primum dormiit ad H. III. Deinde, quum esset nunciatum venisse Neapolitanos et Cumanos — his enim est Caesar iratus —, postridie redire iussit: lavari se velle et *περὶ κοιλιολυσίαν γίνεσθαι*. Hoc here effecit. Hodie autem in Aenariam transire constituit. Exsulibus reditum pollicetur. Sed haec omittamus, de nobis aliquid agamus. 2. Ab Axio accepi litteras. De Tirone, gratum. Vettienum diligo. Vestorio reddidi. Servius pridie Nonas Maias Minturnis mansisse dicitur, hodie in Liternino mansurus apud C. Marcellum. Cras igitur nos mature videbit mihique dabit argumentum ad te epistolae. Iam enim non reperio quod tibi scribam. Illud admiror, quod Antonius ad me ne nuncium quidem, quum praesertim me valde observarit. Videlicet aliquid atrocius de me imperatum est: coram negare mihi non vult: quod ego nec rogaturus eram nec, si impetrassem, crediturus. Nos tamen aliquid excogitabimus. 3. Tu, quaeso, si quid in Hispaniis: iam enim poterit audiri, et omnes ita exspectant, ut, si retce fuerit, nihil negocii futurum putent. Ego autem nec retentis iis confectam rem puto neque amissis desperatam. Silium et Ocellam et caeteros credo retardatos. Te quoque a Curtio impediri video. Etsi, ut opinor, habes *κέλητα ἄοκνον*.

XIV.

De Servio, quem metu maxime perturbatum esse cognoverit ac paene desperatum. Scripta epistola est in Cumano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. O vitam miseram! maiusque malum tam diu timere quam est illud ipsum, quod timetur! Servius, ut antea scripsi, quum venisset Nonis Maiis, postridie ad me venit. Ne diutius te teneam, nullius consilii exitum invenimus. Numquam vidi hominem perturbatiorem metu, neque hercule quid-

quam timebat quod non esset timendum: illum sibi iratum, hunc non amicum: horribilem utriusque victoriam, quum propter alterius crudelitatem, alterius audaciam, tum propter utriusque difficultatem pecuniariam, qua erui nusquam nisi ex privatorum bonis posset. Atque haec ita multis cum lacrimis loquebatur, ut ego mirarer eas tam diuturna miseria non exaruisse. Mihi quidem etiam lippitudo haec, propter quam quidem non ipse ad te scribo, sine ulla lacrima est, sed saepius odiosa est propter vigilias. 2. Quam ob rem quidquid habes ad consolandum collige et illa scribe, non ex doctrina neque ex libris — nam id quidem domi est, sed nescio quo modo imbecillior est medicina quam morbus —, haec potius conquire, de Hispaniis, de Massilia: quae quidem satis bella Servius adfert: qui etiam de duabus legionibus lucu lentos auctores esse dicebat. Haec igitur si habebis et talia. Et quidem paucis diebus aliquid audiri necesse est. 3. Sed redeo ad Servium. Distulimus omnino sermonem in posterum, sed est tardus ad exeundum: 'multo se in suo lectulo malle quidquid foret.' Odiosus scrupulus de filii militia Brundusina. Unum illud firmissime adseverabat, si damnati restituerentur, in exsilium se iturum. Nos autem ad haec: 'et ipsum certo fore et, quae iam fiant, non esse leviora,' multaque colligebamus. Verum ea non animum eius augebant, sed timorem, ut iam celandus magis de nostro consilio quam ad idem ** videretur. Qua re in hoc non multum est. Nos a te admoniti de Caelio cogitabimus.

XV.

M. Cicero scribit Attico se eius litteras accepisse et de negocio Funisulani, dein de profectione sua, de Servii consilio, de Antonii excusatione, quod ad se non venerit, de rebus domesticis ac privatis. Scripsit in Cumano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Servius quum esset apud me, Cephalio cum tuis litteris VI. Idus venit, quae nobis magnam spem attulerunt meliorum rerum de octo cohortibus — etenim eae quoque, quae in his locis sunt, labare dicuntur —: eodem die Funisulanus a te attulit litteras, in quibus erat confirmatius idem illud.

Ei de suo negocio respondi cumulate, cum omni tua gratia. Adhuc non satis faciebat, debet autem mihi multos numos nec habetur locuples. Nunc ait se daturum, cui expensum tulerit morari, tabellariis, si apud te esset, qua satis fecisset, dares. Quantum sit Eros Philotimi tibi dicet. 2. Sed ad maiora redeamus. Quod optas, Caelianum illud maturescit. Itaque torqueor utrum ventum exspectem. Vexillo opus est: convolabunt. Quod suades, ut palam, prorsus adsentior, itaque me profecturum puto. Tuas tamen interim litteras exspecto. Servii consilio nihil expeditur. Omnes captiones in omni sententia occurrunt. Unum C. Marcellum cognovi timidiorem, quem consulem fuisse poenitet. Ὦ πολλῆς ἀγεννείας! qui etiam Antonium confirmasse dicitur, ut me impediret, quo ipse, credo, honestius. 3. Antonius autem VI. Id. Capuam profectus est, ad me misit se pudore deterritum ad me non venisse, quod me sibi suscensere putaret. Ibitur igitur, et ita quidem, ut censes, nisi cuius gravioris personae suscipiendae spes erit ante oblata. Sed vix erit tam cito. Alienus autem praetor putabat aliquem, si ego non, ex collegis suis. Quivis licet, dum modo aliquis. 4. De sorore, laudo. De Quinto puero, datur opera: spero esse meliora. De Quinto fratre, scito eum non mediocriter laborare de versura, sed adhuc nihil a L. Egnatio expressit. Axius de XII. milibus pudens! Saepe enim ascripsit, ut Gallio quantum is vellet darem. Quod si non scripsisset, possemne aliter? Et quidem saepe sum pollicitus, sed tantum voluit cito. Me vero adiuvarent his in angustiis. Sed di istos! Verum alias. Te a quartana liberatum gaudeo itemque Piliam. Ego, dum panes et caetera in navem parantur, excurro in Pompeianum. Vettieno velim gratias, quod studiosus est. Si quemquam nactus eris qui perferat, litteras des ante quam discedimus.

XVI.

De Dionysio, de consilio suo proficiscendi, de Catone, de Cotta, de profectione in Pompeianum sua, de Hortensio, de valetudine Attici. Scripsit in Pompeiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Commodum ad te dederam litteras de pluribus rebus,

quum ad me bene mane Dionysius fuit, cui quidem ego non modo placabilem me praebuissem, sed totum remisissem, si advenisset, qua mente tu ad me scripseras. Erat enim sic in tuis litteris, quas Arpini acceperam, eum venturum facturumque quod ego vellem. Ego volebam autem vel cupiebam potius esse eum nobiscum. Quod quia plane, quum in Formianum venisset, praeciderat, asperius ad te de eo scribere solebam. At ille perpauca locutus hanc summam habuit orationis, ut sibi ignoscerem, se rebus suis impeditum nobiscum ire non posse. Pauca respondi, magnum accepi dolorem, intellexi fortunam ab eo nostram despectam esse. Quid quaeris? Fortasse miraberis: in maximis horum temporum doloribus hunc mihi scito esse. Velim ut tibi amicus sit. Hoc quum tibi opto, opto ut beatus sis: erit enim tam diu. 2. Consilium nostrum spero vacuum periculo fore. Nam et dissimulabimus et, ut opinor, acerrime adservabimus: navigatio modo sit, qualem opto, caetera, quae quidem consilio provideri poterunt, cavebuntur. Tu, dum adsumus, non modo quae scieris audierisve, sed etiam quae futura providebis, scribas velim. 3. Cato, qui Siciliam tenere nullo negocio potuit et, si tenuisset, omnes boni ad eum se contulissent, Syracusis profectus est ante diem VIII. Kal. Mai., ut ad me Curio scripsit. Utinam, quod aiunt, Cotta Sardiniam teneat! Est enim rumor. O, si id fuerit, turpem Catonem! 4. Ego, ut minuerem suspicionem profectionis aut cogitationis meae, profectus sum in Pompeianum a. d. IIII. Id., ut ibi essem, dum quae ad navigandum opus essent pararentur. Quum ad villam venissem, ventum est ad me: 'centuriones trium cohortium, quae Pompeiis sunt, me velle postridie convenire' — haec mecum Ninnius noster — 'velle eos mihi se et oppidum tradere.' At ego tibi postridie a villa ante lucem, ut me omnino illi ne viderent. Quid enim erat in tribus cohortibus? Quid, si plures? Quo apparatu? Cogitavi eadem illa Caeliana, quae legi in epistola tua, quam accepi, simul et in Cumanum veni, eodem die, et simul fieri poterat, ut temptaremur. Omnem igitur suspicionem sustuli. 5. Sed quum redeo, Hortensius venerat et ad Terentiam salutatum deverterat, sermone erat

usus honorifico erga me. Tamen eum, ut puto, videbo: misit enim puerum se ad me venire. Hoc quidem melius quam collega noster Antonius, cuius inter lictores lectica mima portatur. 6. Tu, quoniam quartana cares, et nedum [novum] morbum removisti, sed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Graecia siste et litterarum aliquid interea.

XVII.

De Hortensii ad se adventu, de Serapionis adventu cum epistola Attici, de lippitudine sua et valetudine Attici, de Ocella, denique, quod de diplomate Attici suspicatus erat, se excusat. Scripsit in Pompeiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Pridie Idus Hortensius ad me venit scripta epistola. Vellem caetera eius. Quam in me incredibilem ἐκτένειαν! qua quidem cogito uti. Deinde Serapion cum epistola tua, quam prius quam aperuissem, dixi ei te ad me de eo scripsisse antea, ut feceras. Deinde, epistola aperta, cumulatissime caetera: et hercule hominem probo: nam et doctum et probum existimo. Quin etiam navi eius me et ipso convectore usurum puto. 2. Crebro refricat lippitudo, non illa quidem perodiosa, sed tamen quae impediat scriptionem meam. Valetudinem tuam iam confirmatam esse et a vetere morbo et a novis temptationibus gaudeo. 3. Ocellam vellem haberemus. Videntur enim esse haec paullo faciliora. Nunc quidem aequinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat. Id si ἀκραὲς erit, utinam idem maneat Hortensius! si quidem, ut adhuc erat, liberalius esse nihil potest. 4. De diplomate admiraris, quasi nescio cuius te flagitii insimularim. Negas enim te reperire qui mihi id in mentem venerit. Ego autem, quia scripseras, te proficisci cogitare — etenim audieram nemini aliter licere —, eo te habere censebam, et †quia a pueris diploma sumpseras. Habes causam opinionis meae, et tamen velim scire quid cogites in primisque, si quid etiam nunc novi est. XVII. Kal. Iun.

XVIII.

De partu Tulliae, de navigatione impedita adhuc, de custodiis, quibus adservetur, Attici epistolas exspectat, maxime si quid de Hispaniis, de Balbo, de misera condicione sua. Scripsit in Pompeiano a. u. c. 705.

CICERO ATTICO S.

1. Tullia mea peperit XIIII. Kal. Iun. puerum *ἑπταμηνιαῖον*. Quod *ηὐτόκησεν*, gaudebam. Quod quidem est natum, perimbecillum est. Me mirificae tranquillitates adhuc tenuerunt atque maiore impedimento fuerunt quam custodiae, quibus adservor. Nam illa Hortensina omnia † fuere infantia. Ita fiet: homo nequissimus a Salvio liberto depravatus est. Itaque posthac non scribam ad te quid facturus sim, sed quid fecerim: omnes enim *Κωρυκαῖοι* videntur subauscultare quae loquor. 2. Tu tamen, si quid de Hispaniis sive quid aliud, perge quaeso scribere, nec meas litteras exspectaris, nisi quum quo opto pervenerimus aut si quid ex cursu, sed hoc quoque timide scribo: ita omnia tarda adhuc et spissa. Ut male posuimus initia, sic caetera sequuntur. Formias nunc sequimur, eadem nos fortasse Furiae persequentur. Ex Balbi autem sermone, quem tecum habuit, non probamus de Melita. Dubitas igitur quin nos in hostium numero habeat? Scripsi equidem Balbo te ad me et [de eius] benevolentia scripsisse et de suspicione. Egi gratias. De altero ei me purgavi. 3. Ecquem tu hominem infeliciorem? Non loquor plura, ne te quoque excruciem. Ipse conficior venisse tempus quum iam nec fortiter nec prudenter quidquam facere possim.

LIBER XI.

I.

M. Cicero Attico res suas domesticas suscipiendas et tuendas commendat. Missa epistola est ex Epiro a. u. c. 706.

CICERO ATTICO S.

4. Accepi a te signatum libellum, quem Anteros attulerat, ex quo nihil scire potui de nostris domesticis rebus:

de quibus acerbissime adflictor, quod qui eas dispensavit neque adest istic neque ubi terrarum sit scio. Omnem autem spem habeo existimationis privatarumque rerum in tua erga me mihi perspectissima benevolentia, quam si his temporibus miseris et extremis praestiteris, haec pericula, quae mihi communia sunt cum caeteris, fortius feram: idque ut facias, te obtestor atque obsecro. 2. Ego in cistophoro in Asia habeo ad HS. bis et viciens. Huius pecuniae permutatione fidem nostram facile tuebere, quam quidem ego nisi expeditam relinquere me putassem, credens ei, cui tu scis iam pridem minime me credere, commoratus essem paullisper nec domesticas res impeditas reliquissem: ob eamque causam serius ad te scribo, quod sero intellexi quid timendum esset. Te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum suscipias, ut, si ii salvi erunt, quibuscum sum, una cum iis possim incolumis esse salutemque meam benevolentiae tuae acceptam referre.

II.

De hereditate, quae ipsi obvenerit, de dote filiae, de pecunia sua Asiatica et aliis rebus domesticis. Data epistola est ex Epiro a. u. c. 706.

CICERO ATTICO S.

1. Litteras tuas accepi pridie Nonas Febr. eoque ipso die ex testamento crevi hereditatem. Ex multis meis miserrimis curis est una levata, si, ut scribis, ista hereditas fidem et famam meam tueri potest, quam quidem te intelligo etiam sine hereditate tuis opibus defensurum fuisse. 2. De dote quod scribis, per omnes deos te obtestor, ut totam rem suscipias et illam miseram mea culpa et negligentia tueare meis opibus, si quae sunt, tuis, quibus tibi molestum non erit, facultatibus: cui quidem deesse omnia, quod scribis, obsecro te, noli pati. In quos enim sumptus abeunt fructus praediorum? Iam illa HS. LX., quae scribis, nemo mihi umquam dixit ex dote esse detracta: numquam enim essem passus. Sed haec minima est ex iis iniuriis, quas accepi: de quibus ad te dolore et lacrimis scribere prohi-

beor. 3. Ex ea pecunia, quae fuit in Asia, partem dimidiam fere exegi. Tutius videbatur fore ibi, ubi est, quam apud publicanos. Quod me hortaris, ut firmo sim animo, vellem posses aliquid adferre quam ob rem id facere possem. Sed si ad caeteras miserias accessit etiam id, quod mihi Chrysippus dixit parari — tu nihil significasti — de domo, quis me miserior uno iam fuit? Oro, obsecro, ignosce: non possum plura scribere. Quanto maerore urguear profecto vides. Quod si mihi commune cum caeteris esset, qui videntur in eadem causa esse, minor mea culpa videretur et eo tolerabilior esset: nunc nihil est quod consoletur, nisi quid tu efficis, si modo etiam nunc effici potest, ut ne qua singulari adficiar calamitate et iniuria. 4. Tardius ad te remisi tabellarium, quod potestas mittendi non fuit. A tuis et numorum accepi HS. LXX. et vestimentorum quod opus fuit. Quibus tibi videbitur velim des litteras meo nomine. Nosti meos familiares. Si signum requirent aut manum, dices me propter custodias ea vitasse.

III.

M. Cicero de re familiari sua has ad Atticum litteras misit ex castris Cn. Pompeii Id. Iun. a. u. c. 706.

CICERO ATTICO S.

1. Quid hic agatur scire poteris ex eo, qui litteras attulit: quem diutius tenui, quia cotidie aliquid novi exspectabamus, neque nunc mittendi tamen ulla causa fuit praeter eam, de qua tibi rescribi voluisti, quod ad Kal. Quinct. pertinet, quid vellem. Utrumque grave est, et tam gravi tempore periculum tantae pecuniae et dubio rerum exitu ista, quam scribis, abruptio. Qua re, ut alia, sic hoc vel maxime tuae fidei benevolentiaeque permitto et illius consilio et voluntati, cui miserae consuluissem melius, si tecum olim coram potius quam per litteras de salute nostra fortunisque deliberavissem. 2. Quod negas praecipuum mihi ullum incommodum impendere, etsi ista res nihil habet consolationis, tamen etiam praecipua multa sunt, quae tu profecto vides, [ut sunt,] et gravissima esse et me facillime vitare potuisse:

ea tamen erunt minora, si, ut adhuc factum est, administratione diligentiaque tua levabuntur. 3. Pecunia apud Egnatium est. Sit a me, ut est. Neque enim hoc, quod agitur, videtur diuturnum esse posse, ut scire iam possim quid maxime opus sit: etsi egeo rebus omnibus, quod is quoque in angustiis est, quicum sumus, cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes nobis constitutis rebus eam rem etiam honori fore. Tu, ut antea fecisti, velim, si qui erunt ad quos aliquid scribendum a me existimes, ipse conficias. Tuis salutem dic. Cura ut valeas. In primis id, quod scribis, omnibus rebus cura et provide, ne quid ei desit, de qua scis me miserrimum esse. Idibus Iun. ex castris.

IV.

M. Cicero de rebus privatis et familiaribus ex Pompeii castris scribit et una significat sibi quae eo loco gerantur minime placere a. u. c. 706.

CICERO ATTICO S.

1. Accepi ab Isidoro litteras et postea datas binas. Ex proximis cognovi praedia non venisse. Videbis ergo ut sustentetur per te. De Frusinati, si modo futuri sumus, erit mihi res opportuna. Meas litteras quod requiris, impedior inopia rerum, quas nullas habeo litteris dignas, quippe cui nec quae accidunt nec quae aguntur ullo modo probentur. Utinam coram tecum olim potius quam per epistolas! Hic tua, ut possum, tueor apud hos: caetera Celer. Ipse fugi adhuc omne munus, eo magis, quod ita nihil poterat agi, ut mihi et meis rebus aptum esset. 2. Quid sit gestum novi quaeris: ex Isidoro scire poteris: reliqua non videntur esse difficiliora. Tu id velim, quod scis me maxime velle, cures, ut scribis, ut facis. Me conficit sollicitudo, ex qua etiam summa infirmitas corporis: qua levata, ero una cum eo, qui negocium gerit estque in spe magna. Brutus amicus, in causa versatur acriter. Hactenus fuit quod caute a me scribi posset. Vale. De pensione altera, oro te, omni cura considera quid faciendum sit, ut scripsi iis litteris, quas Pollex tulit.

V.

M. Cicero redux in Italiam post pugnam Pharsalicam de misera condicione sua queritur amicumque rogat, ut quibus ipsi videatur litteras suo nomine conscribat, de Vatinio, de Q. fratre. Scripsit Brundusii a. u. c. 706.

CICERO ATTICO S.

1. Quae me causae moverint, quam acerbae, quam graves, quam novae, coëgerintque impetu magis quodam animi uti quam cogitatione non possum ad te sine maximo dolore scribere: fuerunt quidem tantae, ut id, quod vides, effecerint. Itaque nec quid ad te scribam de meis rebus nec quid a te petam reperio. Rem et summam negocii vides. Equidem ex tuis litteris intellexi et iis, quas communiter cum aliis scripsisti, et iis, quas tuo nomine, quod etiam mea sponte videbam, te subdebilitatum novas rationes tuendi mei quaerere. **2.** Quod scribis placere, ut propius accedam iterque per oppida noctu faciam, non sane video quem ad modum fieri possit. Neque enim ita apta habeo devorsoria, ut tota tempora diurna in iis possim consumere, neque ad id, quod quaeris, multum interest utrum me homines in oppido videant an in via. Sed tamen hoc ipsum, sicut alia considerabo, quem ad modum commodissime fieri posse videatur. **3.** Ego propter incredibilem et animi et corporis molestiam conficere plures litteras non potui: iis tantum rescripsi, a quibus acceperam. Tu velim et Basilo et quibus praeterea videbitur, etiam Servilio conscribas, ut tibi videbitur, meo nomine. Quod tanto intervallo nihil omnino ad vos scripsi, his litteris profecto intelligis rem mihi deesse de qua scribam, non voluntatem. **4.** Quod de Vatinio quaeris, neque illius neque cuiusquam mihi praeterea officium deesset, si reperire possent qua in re me iuvarent. Quintus aversissimo a me animo Patris fuit. Eodem Corcyra filius venit. Inde profectos eos una cum caeteris arbitror.

VI.

M. Cicero Attico se consolanti rescribit se numquam poenituisse, quod discesserit ab armis, sed tamen malle se in oppido aliquo resedisse, Brundusii iacere sibi molestum esse, operam dari vult, ut a

Caesare restituatur, de exitu Pompeii, de Fannii, L. Lentuli aliorumque Pompeianorum sermonibus, de Q. fratre. Scripsit Brundusii a. u. c. 706.

CICERO ATTICO S.

1. Sollicitum esse te quum de tuis communibusque fortunis tum maxime de me ac de dolore meo sentio: qui quidem dolor meus non modo non minuitur, quum socium sibi adiungit dolorem tuum, sed etiam augetur. Omnino pro tua prudentia sentis qua consolatione levari maxime possim. Probas enim meum consilium negasque mihi quidquam tali tempore potius faciendum fuisse. Addis etiam — quod etsi mihi levius est quam tuum iudicium, tamen non est leve — caeteris quoque, id est, qui pondus habeant, factum nostrum probari. Id si ita putarem, levius dolerem. 2. 'Crede' inquis 'mihi'. Credo equidem, sed scio quam cupias minui dolorem meum. Me discessisse ab armis numquam poenituit: tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus coniunctio, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata, ut iam omnium iudicio constitutum esset omnium vestrum bona praedam esse illius victoriae, 'vestrum' plane dico: numquam enim de te ipso nisi crudelissime cogitatum est. Qua re voluntatis me meae numquam poenitebit: consilii poenitet. In oppido aliquo mallem resedisse quoad arcesserer. Minus sermonis subissem, minus accepissem doloris, ipsum hoc me non angeret. Brundusii iacere in omnes partes est molestum. Propius accedere, ut suades, quo modo sine lictoribus, quos populus dedit, possum? qui mihi incolumi adimi non possunt. Quos ego nunc paullisper cum bacillis in turbam conieci ad oppidum accedens, ne quis impetus militum fieret. † Recipio tempore me domo. 3. Te nunc ad oppidum: quoniam his placeret modo propius accedere, ut hac de re considerarent. Credo fore auctores. Sic enim recipiunt, Caesari non modo de conservanda, sed etiam de augenda mea dignitate curae fore, meque hortantur, ut magno animo sim, ut omnia summa sperem: ea spondent, confirmant, quae quidem mihi exploratiora essent, si remansissem. Sed ingero praeterita. Vide, quaeso, igitur ea, quae restant, et explora cum istis, et si

putabis opus esse et si istis placebit, quo magis factum nostrum Caesar probet quasi de suorum sententia factum, adhibeantur Trebonius, Pansa, si qui alii, scribantque ad Caesarem me quidquid fecerim de sua sententia fecisse. 4. Tulliae meae morbus et imbecillitas corporis me exanimat, quam tibi intelligo magnae curae esse, quod est mihi gratissimum. 5. De Pompeii exitu mihi dubium numquam fuit. Tanta enim desperatio rerum eius omnium regum et populorum animos occuparat, ut, quocumque venisset, hoc putarem futurum. Non possum eius casum non dolere: hominem enim integrum et castum et gravem cognovi. 6. De Fannio consoler te? Perniciosa loquebatur de mansione tua. L. vero Lentulus Hortensii domum sibi et Caesaris hortos et Baias desponderat. Omnino haec eodem modo ex hac parte fiunt, nisi quod illud erat infinitum. Omnes enim, qui in Italia manserant, hostium numero habebantur. Sed velim haec aliquando solutiore animo. 7. Quintum fratrem audio profectum in Asiam, ut deprecaretur. De filio nihil audivi. Sed quaere ex Diochare, Caesaris liberto, quem ego non vidi, qui istas Alexandreas litteras attulit. Is dicitur vidisse? an euntem? an iam in Asia? Tuas litteras, prout res postulat, exspecto: quas velim cures quam primum ad me perferendas. IIII. Kal. Decembr.

VII.

M. Cicero Attico scribit de eo, quod Romae de lictoribus suis actum sit, de existimatione bonorum, quam perdidisse videatur, quod non in Africam ierit: de Sulpicii consilio, de eorum, qui in Achaia sint: probare se, quod Atticus ad se non venerit, sed Romae remanserit et sibi et Tulliae filiae operam navans: de Q. filio, de Q. fratre, de litterarum commercio. Scripsit Brundusii a. u. c. 706.

CICERO ATTICO S.

1. Gratae tuae mihi litterae sunt, quibus accurate perscripsisti omnia, quae ad me pertinere arbitratus es. † Fac tu igitur, ut scribis istis placere iisdem istis lictoribus me uti, quod concessum Sestio sit, cui non puto suos esse concessos, sed ab ipso datos. Audio enim eum ea senatus consulta improbare, quae post discessum tribunorum facta

sunt. Qua re poterit, si volet sibi constare, nostros lictores comprobare. 2. Quamquam quid ego de lictoribus, qui paene ex Italia decedere sim iussus? Nam ad me misit Antonius exemplum Caesaris ad se litterarum, in quibus erat se audisse Catonem et L. Metellum in Italiam venisse, Romae ut essent palam: id sibi non placere, ne qui motus ex eo fierent, prohiberique omnes Italia nisi quorum ipse causam cognovisset: deque eo vehementius erat scriptum. Itaque Antonius petebat a me per litteras, ut sibi ignoscerem: facere se non posse quin iis litteris pareret. Tum ad eum misi L. Lamiam, qui demonstraret illum Dolabellae dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quam primum venirem, eius me litteris venisse. Tum ille edixit ita, ut me exciperet et Laelium nominatim. Quod sane nollem. Poterat enim sine nomine res ipsa excipi. 3. O multas et graves offensiones! quas quidem tu das operam ut lenias. Nec tamen nihil proficis: quin hoc ipso minuis dolorem meum, quod ut minuas tam valde laboras, idque velim ne gravere quam saepissime facere. Maxime autem adsequere quod vis, si me adduxeris ut existimem me bonorum iudicium non funditus perdidisse. Quamquam quid tu in eo potes? Nihil scilicet. Sed, si quid res dabit tibi facultatis, id me maxime consolari poterit: quod nunc quidem video non esse, sed si quid, ex eventis, ut hoc nunc accidit. Dicebar debuisse cum Pompeio proficisci. Exitus illius minuit eius officii praetermissi reprehensionem. Sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur quam quod in Africam non ierim. Iudicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimae gentis rem publicam defendendam, praesertim contra exercitum saepe victorem. Non probant fortasse. Multos enim viros bonos in Africam venisse audio et scio fuisse antea. Valde hoc loco urgueor. Hic quoque opus est casu, ut aliqui sint ex eis aut, si potest, omnes qui salutem anteponant. Nam si perseverant et obtinent, quid nobis futurum sit vides. Dices 'Quid illis, si victi erunt?' Honestior est plaga. Haec me excruciant. 4. Sulpicii autem consilium non scripsisti cur meo non anteponeres: quod etsi non tam gloriosum est quam Catonis, tamen et periculo vacuum est

et dolore. Extremum est eorum, qui in Achaia sunt. Ii tamen ipsi se hoc melius habent quam nos, quod et multi sunt uno in loco et, quum in Italiam venerint, domum statim venerint. Haec tu perge, ut facis, mitigare et probare quam plurimis. 5. Quod te excusas, ego vero et tuas causas nosco et mea interesse puto te istic esse, vel ut cum iis quibus oportebit agas, quae erunt agenda de nobis, ut ea, quae egisti, in primisque hoc velim animadvertas: multos esse arbitror qui ad Caesarem detulerint delaturive sint me aut poenitere consilii mei aut non probare quae fiant: quorum etsi utrumque verum est, tamen ab illis dicitur animo a me alienato, non quo ita perspexerint. Sed totum ut hoc Balbus sustineat et Oppius et eorum crebris litteris illius voluntas erga me confirmetur et hoc plane ut fiat diligentiam adhibebis. 6. Alterum est cur te nolim discedere, quod scribis Tulliam efflagitare. O rem miseram! quid scribam? aut quid velim? Breve faciam. Lacrimae enim se subito profuderunt. Tibi permitto: tu consule. Tantum vide ne hoc temporis tibi obesse aliquid possit. Ignosce, obsecro te: non possum prae fletu et dolore diutius in hoc loco commorari. Tantum dicam, nihil mihi gratius esse quam quod eam diligis. 7. Quod litteras quibus putas opus esse curas dandas, facis commode. Quintum filium vidi qui Sami vidisset, patrem Sicyone: quorum deprecatio est facilis. Utinam illi, qui prius illum viderint, me apud eum velint adiutum tantum, quantum ego illos vellem, si quid possem! 8. Quod rogas ut in bonam partem accipiam, si qua sint in tuis litteris quae me mordeant, ego vero in optimam, teque rogo, ut aperte, quem ad modum facis, scribas ad me omnia idque facias quam saepissime. Vale. XIIII. Kalend. Ianuar.

VIII.

M. Cicero Attico de causa sua per Balbum et Oppium aliosque nuncios agenda. Scripsit Brundusii a. u. c. 706.

CICERO ATTICO S.

1. Quantis curis adficiar, etsi profecto vides, tamen co-

gnosces ex Lepta et Trebatio. Maximas poenas pendo temeritatis meae, quam tu prudentiam mihi videri vis, neque te deterreo quo minus id disputes scribasque ad me quam saepissime. Non nihil enim me levant tuae litterae hoc tempore. Per eos, qui nostra causa volunt valentque apud illum, diligentissime contendas opus est, per Balbum et Oppium maxime, ut de me scribant quam diligentissime. Oppugnamur enim, ut audio, et a praesentibus quibusdam et per litteras. Iis ita occurrendum, ut rei magnitudo postulat. 2. Fufius est illic, mihi inimicissimus. Quintus misit filium non solum sui deprecatorem, sed etiam accusatorem mei. Dictitat se a me apud Caesarem oppugnari, quod refellit Caesar ipse omnesque eius amici. Neque vero desistit, ubicumque est, omnia in me maledicta conferre. Nihil mihi umquam tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. Qui ex ipso audissent, quum Sicyone palam multis audientibus loqueretur, nefaria quaedam ad me pertulerunt. Nosti genus, etiam expertus es fortasse: in me id est omne conversum. Sed augeo commemorando dolorem et facio etiam tibi. Qua re ad illud redeo: cura ut huius rei causa dedita opera mittat aliquem Balbus. Ad quos videbitur velim cures litteras meo nomine. Vale. VI. Kal. Ianuar.

IX.

M. Cicero queritur quum de misera condicione sua tum de Q. fratris litteris, quas ille plenas in se probrorum ad Vatinium et Ligurium et caeteros miserit. Scripsit die natali suo a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Ego vero et incaute, ut scribis, et celerius quam oportuit feci nec in ulla sum spe, quippe qui exceptionibus edictorum retinear: quae si non essent sedulitate effectae et benevolentia tua, liceret mihi abire in solitudines aliquas. Nunc ne id quidem licet. Quid autem me iuvat quod ante initum tribunatum veni, si ipsum quod veni nihil iuvat? Iam quid sperem ab eo, qui mihi amicus numquam fuit, quum iam lege etiam sim confectus et oppressus? In dies iam

Balbi ad me litterae languidiores, multaeque multorum ad illum, fortasse contra me. Meo vitio pereo. Nihil mihi mali casus attulit, omnia culpa contracta sunt. Ego enim, quum genus belli viderem, imparata et infirma omnia contra paratissimos, statueram quid facerem ceperamque consilium non tam forte quam mihi praeter caeteros concedendum. 2. Cessi meis vel potius parui: ex quibus unus qua mente fuerit, is quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius litteris, quas ad te et ad alios misit, quas ego numquam aperuissem, nisi res acta sic esset: delatus est ad me fasciculus, solvi, si quid ad me esset litterarum: nihil erat, epistola Vatinio et Ligurio altera, iussi ad eos deferri: illi ad me statim ardentes dolore venerunt scelus hominis clamantes: epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Hic Ligurius furere: se enim scire summo illum in odio fuisse Caesari, illum tamen non modo favisse, sed et tantam illi pecuniam dedisse honoris mei causa. Hoc ego dolore accepto volui scire quid scripsisset ad caeteros. Ipsi enim illi putavi perniciosum fore, si eius hoc tantum scelus percrebuisset. Cognovi eiusdem generis: ad te misi: quas si putabis illi ipsi utile esse reddi, reddes: nil me laedet. Nam quod resignatae sunt, habet, opinor, eius signum Pomponia. Hac ille acerbitate initio navigationis quum usus esset, tanto me dolore adfecit, ut postea iacuerim, neque nunc tam pro se quam contra me laborare dicitur. 3. Ita omnibus rebus urgueor, quas sustinere vix possum vel plane nullo modo possum. Quibus in miseriis una est pro omnibus, quod istam miseram patrimonio, fortuna omni spoliatam relinquam. Qua re te, ut polliceris, videre plane velim. Alium enim cui illam commendem habeo neminem, quoniam matri quoque eadem intellexi esse parata quae mihi. Sed, si me non offendes, satis tamen habeto commendatam, patruumque in ea, quantum poteris, mitigato. Haec ad te die natali meo scripsi: quo utinam susceptus non essem aut ne quid ex eadem matre postea natum esset! Plura scribere fletu prohibeor.

X.

De Q. filii et Q. patris summis in se iniuriis, de rebus Africanis, de Attici litteris sibi gratissimis. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Ad meas incredibiles aegritudines aliquid novi accedit ex iis, quae de Q.Q. ad me adferuntur. P. Terentius, meus necessarius, opera in portu et scriptura Asiae pro magistro dedit. Is Quintum filium Ephesi vidit VI. Id. Decembr., eumque studiose propter amicitiam nostram invitavit, quumque ex eo de me percontaretur, eum sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimum, volumenque sibi ostendisse orationis, quam apud Caesarem contra me esset habiturus, multa a se dicta contra eius amentiam: multa postea Patris simili scelere secum Quintum patrem locutum, cuius furorem ex iis epistolis, quas ad te misi, perspicere potuisti. Haec tibi dolori esse certo scio, me quidem excruciant et eo magis, quod mihi cum illis ne querendi quidem locum futurum puto. 2. De Africanis rebus longe alia nobis ac tu scripseras nunciantur. Nihil enim firmius esse dicunt, nihil paratius. Accedit Hispania et alienata Italia, legionum nec vis eadem nec voluntas, urbanae res perditae. Quid est ubi acquiescam, nisi quam diu tuas litteras lego? Quae essent profecto crebriores, si quid haberes quo putares meam molestiam minui posse. Sed tamen te rogo, ne intermittas scribere ad me quidquid erit eosque, qui mihi tam crudeliter inimici sunt, si odisse non potes, accuses tamen, non ut aliquid proficias, sed ut tibi me carum esse sentiant. Plura ad te scribam, si mihi ad eas litteras, quas proxime ad te dedi, rescripseris. Vale. XII. Kal. Febr.

XI.

De commercio litterarum, de pecunia P. Sallustio curanda, de misera condicione sua. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Confectus iam cruciatu maximorum dolorum, ne, si sit quidem quod ad te debeam scribere, facile id exsequi

possim, hoc minus, quod res nulla est quae scribenda sit, quum praesertim ne spes quidem ulla ostendatur fore melius. Ita iam ne tuas quidem litteras exspecto, quamquam semper aliquid adferunt quod velim. Qua re tu quidem scribito, quum erit cui des: ego tuis proximis, quas tamen iam pridem accepi, nihil habeo quod rescribam. Longo enim intervallo video immutata esse omnia: illa esse firma quae debeant, nos stultitiae nostrae gravissimas poenas pendere. 2. P. Sallustio curanda sunt HS. xxx., quae accepi a Cn. Sallustio. Velim videas ut sine mora curentur. De ea re scripsi ad Terentiam. Atque hoc ipsum iam prope consumptum est. Qua re id quoque velim, quum illa videas, ut sit qui utamur. Hic fortasse potero sumere, si sciam istic paratum fore. Sed prius quam id scirem nihil sum ausus sumere. Qui sit omnium rerum status noster vides. Nihil est mali quod non et sustineam et exspectem. Quarum rerum eo gravior est dolor quo culpa maior. Ille in Achaia non cessat de nobis detrahere. Nihil videlicet tuae litterae profecerunt. Vale. VIII. Id. Mart.

XII.

M. Cicero Attico scribit de causa profectionis suae ex Italia Caesari adlata, de Q. fratre quae ipse Caesari scripserit, de rebus Africanis, de litteris ad Antonium et ad caeteros dandis, de actionibus generi sui, de Galeonis hereditate. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Cephalio mihi a te litteras reddidit a. d. IIX. Id. Mart. vespere. Eo autem die mane tabellarios miseram, quibus ad te dederam litteras. Tuis tamen lectis litteris putavi aliquid rescribendum esse, maxime quod ostendis te pendere animi quamnam rationem sim Caesari adlaturus profectionis meae tum, quum ex Italia discesserim. Nihil opus est mihi nova ratione. Saepe enim ad eum scripsi multisque mandavi non potuisse, quum cupissem, sermones hominum sustinere, multaque in eam sententiam. Nihil enim erat quod minus eum vellem existimare quam me tanta de re non meo consilio usum esse. Postea, quum mihi litterae a Balbo

Cornelio minore missae essent, illum existimare Quintum fratrem lituum meae profectionis fuisse — ita enim scripsit —, qui nondum cognossem quae de me Quintus scripsisset ad multos, etsi multa praesens in praesentem acerbe dixerat et fecerat, tamen nilo minus his verbis ad Caesarem scripsi:

'2. De Quinto fratre meo non minus laboro quam de me ipso, sed eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo. Illud dumtaxat tamen audebo petere abs te, quod te oro, ne quid existimes ab illo factum esse quo minus mea in te officia constarént minusve te diligerem potiusque semper illum auctorem nostrae coniunctionis fuisse meique itineris comitem, non ducem. Qua re caeteris in rebus tantum ei tribues, quantum humanitas tua amicitiaque vestra postulat. Ego ei ne quid apud te obsim, id te vehementer etiam atque etiam rogo.'

3. Qua re, si quis congressus fuerit mihi cum Caesare — etsi non dubito quin is lenis in illum futurus sit idque iam declaraverit —, ego tamen is ero, qui semper fui. Sed, ut video, multo magis est nobis laborandum de Africa, quam quidem tu scribis confirmari cotidie magis ad condicionis spem quam victoriae. Quod utinam ita esset! Sed longe aliter esse intelligo, teque ipsum ita existimare arbitror, aliter autem scribere, non fallendi, sed confirmandi mei causa, praesertim quum adiungatur ad Africam etiam Hispania. 4. Quod me admones ut scribam ad Antonium et ad caeteros, si quid videbitur tibi opus esse, velim facias id, quod saepe fecisti. Nihil enim mihi venit in mentem quod scribendum putem. Quod me audis erectiorem esse animo, quid putas, quum videas accessisse ad superiores aegritudines praeclaras generi actiones? Tu tamen velim ne intermittas, quoad eius facere poteris, scribere ad me, etiam si rem de qua scribas non habebis. Semper enim adferunt aliquid mihi litterae tuae. Galeonis hereditatem crevi. Puto enim cretionem simplicem fuisse, quoniam ad me nulla missa est. VIII. Id. Mart.

XIII.

M. Cicero Attico scribit se neminem in se alieno animo esse intellexisse, de P. Lentulo patre, de Lentulo filio, de Cassio ubi versari

dicantur, de Q. fratris litteris ad se datis, de coheredibus Fufidianis, de fundo Frusinati redimendo et de facultatibus suis imminutis, de litterarum inter se commercio. Scripta epistola est Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. A Murenae liberto nihil adhuc acceperam litterarum. P. Siser reddiderat eas, quibus rescribo. De Servii patris litteris quod scribis, item, Quintum in Syriam venisse quod ais esse qui nuncient, ne id quidem verum est. Quod certiorem te vis fieri quo quisque in me animo sit aut fuerit eorum, qui huc venerunt, neminem alieno intellexi. Sed quantum id mea intersit existimare te posse certo scio. Mihi quum omnia sunt intolerabilia ad dolorem tum maxime, quod in eam causam venisse me video, ut sola utilia mihi esse videantur quae semper nolui. P. Lentulum patrem Rhodi esse aiunt, Alexandreae filium, Rhodoque Alexandream C. Cassium profectum esse constat. 2. Quintus mihi per litteras satis facit multo asperioribus verbis quam quum gravissime accusabat. Ait enim se ex litteris tuis intelligere tibi non placere, quod ad multos de me asperius scripserit, itaque se poenitere, quod animum tuum offenderit, sed se iure fecisse. Deinde perscribit spurcissime quas ob causas fecerit. Sed neque hoc tempore nec antea patefecisset odium suum in me, nisi omnibus rebus me esse oppressum videret. Atque utinam vel nocturnis, quem ad modum tu scripseras, itineribus propius te accessissem! Nunc nec ubi nec quando te sim visurus possum suspicari. 3. De coheredibus Fufidianis nihil fuit quod ad me scriberes. Nam et aequum postulant et quidquid egisses recte esse actum putarem. 4. De fundo Frusinati redimendo iam pridem intellexisti voluntatem meam, etsi tum meliore loco res erant nostrae neque tam mihi desperatum iri videbantur, tamen in eadem sum voluntate. Id quem ad modum fiat tu videbis. Et velim, quoad poteris, consideres ut sit unde nobis suppeditentur sumptus necessarii. Si quas habuimus facultates, eas Pompeio tum, quum id videbamur sapienter facere, detulimus. Itaque tum et a tuo vilico sumpsimus et aliunde mutuati sumus, quum Quintus quereretur per litteras sibi nos

nihil dedisse, qui neque ab illo rogati sumus neque ipsi eam pecuniam aspeximus. Sed velim videas quid sit quod confici possit quidque mihi de omnibus des consilii, et causam nosti. 5. Plura ne scribam dolore impedior. Si quid erit quod ad quos scribendum meo nomine putes, velim, ut soles, facias: quotiensque habebis cui des ad me litteras, nolim praetermittas. Vale.

XIV.

De misera condicione sua, quod iam ne socios quidem habeat, certior cupit fieri quid Caesar ad Balbum et Oppium de se scripserit, de Dolabella genero, de Q. fratre, de rebus domesticis. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Non me offendit veritas litterarum tuarum, quod me quum communibus tum praecipuis malis oppressum ne incipis quidem, ut solebas, consolari faterisque id fieri iam non posse. Nec enim ea sunt, quae erant antea, quum, ut nihil aliud, comites me et socios habere putabam. Omnes enim Achaici deprecatores itemque in Asia, quibus non erat ignotum, etiam quibus erat, in Africam dicuntur navigaturi. Ita praeter Laelium neminem habeo culpae socium, qui tamen hoc meliore in causa est, quod iam est receptus. 2. De me autem non dubito quin ad Balbum et ad Oppium scripserit, a quibus, si quid esset laetius, certior factus essem, tecum etiam essent locuti: quibuscum tu de hoc ipso colloquare velim et ad me quid tibi responderint scribas, non quod ab isto salus data quidquam habitura sit firmitudinis, sed tamen aliquid consuli et prospici poterit. Etsi omnium conspectum horreo, praesertim hoc genero, tamen in tantis malis quid aliud velim non reperio. 3. Quintus pergit, ut ad me et Pansa scripsit et Hirtius, isque item Africam petere cum caeteris dicitur. Ad Minucium Tarentum scribam et tuas litteras mittam. Ad te scribam, num quid egerit. HS. xxx. potuisse mirarer, nisi multa de Fufidianis praediis. Et id video tamen. Te exspecto, quem videre, si ullo modo potest — poscit enim res —, pervelim. Iam extremum concluditur. Ibi facile est quid qua re sit gravius existimare. Vale.

XV.

M. Cicero consilium requirit ab Attico quid sibi nunc, quum iam paene solus sit, agendum sit, de negocio Minuciano, de Q. fratre et Q. filio, de summo dolore suo, quod peccasse sibi videatur et diutius Brundusii non amplius posse manere, de genero, de Aesopi filio, de Fufidianis coheredibus. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Quoniam iustas causas adfers, quod te hoc tempore videre non possim, quaeso quid sit mihi faciendum. Ille enim ita videtur Alexandream tenere, ut eum scribere etiam pudeat de illis rebus. Hi autem ex Africa iam adfuturi videntur, Achaici, item ex Asia redituri ad eos aut libero aliquo loco commoraturi. Quid mihi igitur putas agendum? Video difficile esse consilium. Sum enim solus aut cum altero, cui neque ad illos reditus sit neque ab his ipsis quidquam ad spem ostendatur. Sed tamen scire velim quid censeas, idque erat cum aliis cur te, si fieri posset, cuperem videre. 2. Minucium XII. sola curasse scripsi ad te antea: quod superest, velim videas ut curetur. Quintus non modo non cum magna prece ad me, sed acerbissime scripsit, filius vero mirifico odio. Nihil fingi potest mali quo non urguear. Omnia tamen sunt faciliora quam peccati dolor, qui et maximus est et aeternus: cuius peccati si socios essem habiturus ego, quos putavi, tamen esset consolatio tenuis. Sed habet aliorum omnium ratio exitum, mea nullum. Alii capti, alii interclusi non veniunt in dubium de voluntate, eo minus scilicet, quum se expedierint et una esse coeperint. Ii autem ipsi, qui sua voluntate ad Fufium venerunt, nihil possunt nisi timidi existimari. Multi autem sunt, qui, quicumque sunt, modo ad illos se recipere volent, recipientur. Quo minus debes mirari non posse me tanto dolori resistere. Solius enim meum peccatum corrigi non potest et fortasse Laelii. Sed quid me id levat? Nam C. quidem Cassium aiunt consilium Alexandream eundi mutavisse. 3. Haec ad te scribo, non ut queas tu demere sollicitudinem, sed ut cognoscam ecquid tu ad ea adferas, quae me conficiunt, ad quae gener accedit et caetera, quae fletu reprimor ne scribam. Quin etiam Aesopi filius me excru-

ciat. Prorsus nihil abest quin sim miserrimus. Sed ad primum revertor, quid putes faciendum, occultene aliquo propius veniendum an mare transeundum. Nam hic maneri diutius non potest. 4. De Fufidianis qua re nihil potuit confici? Genus enim condicionis eius modi fuit, in quo non solet esse controversia, quum ea pars, quae videtur esse minor, licitatione expleri posset. Haec ego non sine causa quaero. Suspicor enim coheredes dubiam nostram causam putare et eo rem in integro esse. Vale. Pridie Idus Mai.

XVI.

De misera condicione sua, qua quo modo se expediat et salutem inveniat nescire se ait, de Q. fratre et Q. filio, de Terentia. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Non meo vitio fit, hoc quidem tempore — ante enim est peccatum —, ut me ista epistola nihil consoletur. Nam et exigue scripta est et suspiciones magnas habet non esse ab illo, quas animadvertisse te existimo. De obviamitione ita faciam, ut suades. Neque enim ulla de adventu eius opinio est, neque, si qui ex Asia veniunt, quidquam auditum esse dicunt de pace, cuius ego spe in hanc fraudem incidi. Nihil video quod sperandum putem, nunc praesertim, quum ea plaga in Asia sit accepta, in Illyrico, in Cassiano negocio, in ipsa Alexandrea, in urbe, in Italia. Ego vero, etiam si rediturus ille est, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen ante reditum eius negocium confectum iri puto. 2. Quod autem scribis quamdam laetitiam bonorum esse commotam, ut sit auditum de litteris, tu quidem nihil praetermittis, in quo putes aliquid solacii esse, sed ego non adducor quemquam bonum ullam salutem putare mihi tanti fuisse, ut eam peterem ab illo, et eo minus, quod huius consilii iam ne socium quidem habeo quemquam. Qui in Asia sunt, rerum exitum exspectant. Achaici etiam Fufio spem deprecationis adferunt. Horum et timor idem fuit primo qui meus et constitutum: mora Alexandrina causam illorum correxit, meam evertit. 3. Quam ob rem idem a te

nunc peto quod superioribus litteris, ut, si quid in perditis rebus dispiceres quod mihi putares faciendum, me moneres. Si recipior ab iis, quod vides non fieri, tamen, quoad bellum erit, quid agam aut ubi sim non reperio: sin iactor, eo minus. Itaque tuas litteras exspecto, easque ut ad me sine dubitatione scribas, rogo. 4. Quod suades, ut ad Quintum scribam de his litteris, facerem, si me quidquam istae litterae delectarent. Etsi quidam scripsit ad me his verbis: 'Ego, ut in his malis, Patris sum non invitus: essem libentius, si frater tuus ea de te loqueretur, quae ego audire vellem.' Quod ais illum ad te scribere me sibi nullas litteras remittere, semel ab ipso accepi: ad eas Cephalioni dedi, qui multos menses tempestatibus retentus est. Quintum filium ad me acerbissime scripsisse iam ante ad te scripsi. 5. Extremum est quod te orem, si putas rectum esse et a te suscipi posse, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de testamento. Tempora monent, ut videat ut satis faciat quibus debet. Auditum ex Philotimo est eam scelerate quaedam facere. Credibile vix est, sed certe, si quid est quod fieri possit, providendum est. De omnibus rebus velim ad me scribas, et maxime, quid sentias de ea. In quo tuo consilio egeo, etiam si nihil excogitas: id enim mihi erit pro desperato. III. Nonas Iun.

XVII.

M. Cicero Attico significat Tulliam ad se venisse, Ciceronem ad Caesarem cogitat mittere, Tulliam ad matrem remittere, de sermone Oppii cum Attico habito, inane esse illud de litteris a. d. v. Febr. datis, de L. Terentio. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Properantibus tabellariis alienis hanc epistolam dedi: eo brevior est et quod eram missurus meos. Tullia mea venit ad me pridie Idus Iun., deque tua erga se observantia benevolentiaque mihi plurima exposuit litteras que reddidit trinas. Ego autem ex ipsius virtute, humanitate, pietate non modo eam voluptatem non cepi, quam capere ex singulari filia debui, sed etiam incredibili sum dolore adfectus, tale ingenium in tam misera fortuna versari idque accidere nullo

ipsius delicto, summa culpa mea. Itaque a te neque consolationem iam, qua cupere te uti video, nec consilium, quod capi nullum potest, exspecto, teque omnia quum superioribus saepe litteris tum proximis temptasse intelligo. Ego cum Sallustio Ciceronem ad Caesarem mittere cogitabam. Tulliam autem non videbam esse causam cur diutius mecum tanto in communi maerore retinerem. Itaque matri eam, quum primum per ipsam liceret, eram remissurus. Pro ea, quam ad modum consolantis scripsisti, putato ea me scripsisse, quae tu ipse intelligis responderi potuisse. 2. Quod Oppium tecum scribis locutum, non abhorret a mea suspicione eius oratio. Sed non dubito quin istis persuaderi nullo modo possit ea, quae faciant, mihi probari posse, quoquo modo loquar. Ego tamen utar moderatione qua potero. Quamquam quid mea intersit, ut eorum odium ne subeam non intelligo. 3. Te iusta causa impediri quo minus ad nos venias video, idque mihi valde scilicet molestum est. Illum ab Alexandrea discessisse nemo nunciat, constatque ne profectum quidem illim quemquam post Idus Mart. nec post Idus Decembr. ab illo datas ullas litteras. Ex quo intelligis illud de litteris a. d. v. Id. Febr. datis, quod inane esset, etiam si verum esset, non verum esse. L. Terentium discessisse ex Africa scimus Paestumque venisse. Quid is adferat aut quo modo exierit aut quid in Africa fiat scire velim. Dicitur enim per Nasidium emissus esse. Id quale sit velim, si inveneris, ad me scribas. De HS. x., ut scribis, faciam. Vale. XIIX. Kalend. Quinct.

XVIII.

M. Cicero Attico significat se amplius Brundusii morari non posse et ab eo rogat, ut conficiat ut exire possit. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. De illius Alexandrea discessu nihil adhuc rumoris contraque opinio valde esse impeditum. Itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem et te rogo, ut me hinc expedias. Quodvis enim supplicium levius est hac permansione. Hac de re et ad Antonium scripsi et ad Balbum et ad Oppium.

Sive enim bellum in Italia futurum est sive classibus utetur, hic esse me minime convenit: quorum fortasse utrumque erit, alterum certe. 2. Intellexi omnino ex Oppii sermone, quem tu mihi scripsisti, quae istorum ira esset, sed, ut eam flectas, te rogo. Nihil omnino iam exspecto nisi miserum. Sed hoc perditius, in quo nunc sum, fieri nihil potest. Qua re et cum Antonio loquare velim et cum istis et rem, ut poteris, expedias et mihi quam primum de omnibus rebus rescribas. Vale. xii. Kal. Quinct.

XIX.

M. Cicero Atticum vult sibi scribere, maxime si quid de pace agatur, de Philotimo. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Quum tuis dare possem litteras, non praetermisi, etsi quid scriberem non habebam. Tu ad nos et rarius scribis quam solebas et brevius: credo, quia nihil habes quod me putes libenter legere aut audire posse. Verum tamen velim, si quid erit, qualecumque erit, scribas. Est autem unum quod mihi sit optandum, si quid agi de pace possit, quod nulla equidem habeo in spe. Sed, quia tu leviter interdum significas, cogis me sperare quod optandum vix est. 2. Philotimus dicitur Idib. Sext. Nihil habeo de illo amplius. Tu velim ad ea mihi rescribas, quae ad te antea scripsi. Mihi tantum temporis satis est, dum ut in pessimis rebus aliquid caveam, qui nihil umquam cavi. Vale. xi. Kal. Sext.

XX.

M. Cicero Attico scribit quae C. Trebonius sibi dixerit de Q. fratre, Sallustio, Caesaris cursu. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. xvii. Kal. Sept. venerat die xxiix. Seleucea Pieria C. Trebonius, qui se Antiocheae diceret apud Caesarem vidisse Quintum filium cum Hirtio. Eos de Quinto quae voluissent impetrasse nullo quidem negocio. Quod ego magis gauderem, si ista nobis impetrata quidquam ad spem explorati

haberent. Sed et alia timenda sunt ab aliisque et ab hoc ipso quae dantur, ut a domino, rursus in eiusdem sunt potestate. 2. Etiam Sallustio ignovit. Omnino dicitur nemini negare: quod ipsum est suspectum, notionem eius differri. M. Gallius Q. F. mancipia Sallustio reddidit. Is venit, ut legiones in Siciliam traduceret: eo protinus iturum Caesarem Patris. Quod si faciet, ego, quod ante mallem, aliquo propius accedam. Tuas litteras ad eas, quibus a te proxime consilium petivi, vehementer exspecto. Vale. xvi. Kal. Septembr.

XXI.

De epistola Q. fratris ab Attico ad se missa, de re familiari, de rebus Asiaticis, de Caesaris cursu protinus Patris in Siciliam constituto, de commoratione sua Brundusina, de rebus praesentibus, de Q. fratre. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Accepi vi. Kal. Sept. litteras a te datas xii. Kal. doloremque, quem ex Quinti scelere iam pridem acceptum iam abieceram, lecta eius epistola gravissimum cepi. Tu etsi non potuisti ullo modo facere, ut mihi illam epistolam non mitteres, tamen mallem non esse missam. Ad ea autem, quae scribis de testamento, videbis quid et quo modo. De numis et illa sic scripsit ut ego ad te antea et nos, si quid opus erit, utemur ex eo, de quo scribis. 2. Ille ad Kal. Sept. Athenis non videtur fore. Multa eum in Asia dicuntur morari, maxime Pharnaces. Legio xii., ad quam primum Sulla venit, lapidibus egisse hominem dicitur. Nullam putant se commoturam. Illum arbitrabantur protinus Patris in Siciliam. Sed, si hoc ita est, huc veniat necesse est. Ac mallem illinc: aliquo enim modo hinc evasissem! Nunc metuo ne sit exspectandum et cum reliquis etiam loci gravitas huic miserrimae perferenda. 3. Quod me mones, ut ea, quae ad tempus, accommodem, facerem, si res pateretur et si ullo modo fieri posset. Sed in tantis nostris peccatis tantisque nostrorum iniuriis nihil est quod aut facere dignum nobis aut simulare possim. Sullana confers: in quibus omnia genere ipso praeclarissima fuerunt, moderatione paullo minus temperata. Haec autem eius modi sunt, ut obliviscar

mei multoque malim quod omnibus sit melius, quorum utilitati meam iunxi. Tu ad me tamen velim quam saepissime scribas eoque magis, quod praeterea nemo scribit, ac si omnes, tuas tamen maxime exspectarem. Quod scribis illum per me Quinto fore placatiorem, scripsi ad te antea eum statim Quinto filio omnia tribuisse, nostri nullam mentionem. Vale.

XXII.

De fasciculo litterarum a Balbi tabellario accepto, in quo Q. fratris litterae fuerunt, de Caesare, de Sulla, quem ait postero die Brundusii fore cum Messala, de Pharnace, de commoratione Brundusina sibi molestissima. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Diligenter mihi fasciculum reddidit Balbi tabellarius. Accepi enim a te litteras, quibus videris vereri ut epistolas illas acceperim, quas quidem vellem mihi numquam redditas. Auxerunt enim mihi dolorem, nec, si in aliquem incidissent, quidquam novi attulissent. Quid enim tam pervulgatum quam illius in me odium et genus hoc litterarum? quod ne Caesar quidem ad istos videtur misisse, [quasi] quo illius improbitate offenderetur, sed, credo, uti notiora nostra mala essent. Nam quod te vereri scribis ne illi obsint eique rei mederi, ne rogari quidem se passus est de illo: quod quidem mihi molestum non est, illud molestius, istas impetrationes nostras nihil valere. 2. Sulla, ut opinor, cras hic erit cum Messala. Currunt ad illum pulsi a militibus, qui se negant usquam, nisi acceperint. Ergo ille huc veniet, quod non putabant, tarde quidem. Itinera enim ita facit, ut multos dies in oppidum ponat. Pharnaces autem, quoquo modo aget, adferet moram. Quid mihi igitur censes? Iam enim corpore vix sustineo gravitatem huius caeli, quia mihi laborem adfert in dolore. An his illuc euntibus mandem ut me excusent, ipse accedam propius? Quaeso, attende et me, quod adhuc saepe rogatus non fecisti, consilio iuva, scio rem difficilem esse, sed, ut in malis. Etiam illud mea magni interest, te ut videam. Profecto aliquid

profecero, si id acciderit. De testamento, ut scribis, animadvertes.

XXIII.

M. Cicero Attico de rebus domesticis et privatis plura significat, maxime de iuvanda Tullia. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Quod ad te scripseram ut cum Camillo communicares, de eo Camillus mihi scripsit te secum locutum. Tuas litteras exspectabam, nisi illud quidem mutari, si aliter et oportet, non video posse. Sed quum ab illo accepissem litteras, desideravi tuas. Etsi putabam te certiorem factum non esse. Modo valeres! Scripseras enim te quodam valetudinis genere temptari. 2. Acusius quidam Rhodo venerat IIX. Id. Quinct. Is nunciabat Quintum filium ad Caesarem profectum IIII. Kal. Iun., Philotimum Rhodum pridie eum diem venisse, habere ad me litteras. Ipsum Acusium audies. Sed tardius iter faciebat. Eo feci, ut ego celeriter eunti darem. Quid sit in iis litteris nescio, sed mihi valde Quintus frater gratulatur. Equidem in meo tanto peccato nihil ne cogitatione quidem adsequi possum quod mihi tolerabile possit esse. 3. Te oro, ut de hac misera cogites, et illud, de quo ad te proxime scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam et etiam de ipso testamento. Illud quoque vellem antea, sed omnia timuimus. Melius quidem in pessimis nihil fuit discidio. Aliquid fecissemus ut viri, vel tabularum novarum nomine vel nocturnarum expugnationum † vel Metellae vel omnium malorum, nec res perisset et videremur aliquid doloris virilis habuisse. Memini omnino tuas litteras, sed et tempus illud: etsi quidvis praestitit. Nunc quidem ipse videtur denunciare. Audimus enim de statu rei publicae. O di! Generumne nostrum potissimum, ut hoc, vel tabulas novas? Placet mihi igitur et item tibi nuncium remitti. Petet fortasse tertiam pensionem. Considera igitur tumne, quum ab ipso nascetur, an prius. Ego, si ullo modo potuero, vel nocturnis itineribus experiar ut te videam. Tu et haec et si quid erit quod intersit mea scire, scribas velim. Vale.

XXIV.

M. Cicero de misera Tulliae condicione et de rebus suis domesticis, de Terentia, de Philotimo, vehementer queritur et de salute sua paene desperat. Scripsit Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Quae dudum ad me et quae etiam ante bis ad Tulliam de me scripsisti, ea sentio esse vera. Eo sum miserior — etsi nihil videbatur addi posse —, quod mihi non modo irasci gravissima iniuria accepta, sed ne dolere quidem impune licet. Qua re istuc feramus. Quod quum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quae tu ne accidant ut caveamus mones. Ea enim est a nobis contracta culpa, ut omni statu omnique populo eumdem exitum habitura videatur. 2. Sed ad meam manum redii: dehinc enim haec occultius agenda. Vide, quaeso, etiam nunc de testamento, quod tum factum, quum illa † quaerere coeperat. Non, credo, te commovit: neque enim rogavit, ne me quidem. Sed quasi ita sit, quoniam in sermonem iam venisti, poteris eam monere, ut alicui committat, cuius extra periculum huius belli fortuna sit. Equidem tibi potissimum velim, si idem illa vellet: quam quidem celo miseram me hoc timere. De illo altero, scio equidem venire nunc nil posse, sed seponi et occultari possunt, ut extra ruinam sint eam, quae impendet. 3. Nam quod scribis [nobis] nostra et tua Tulliae fore parata: tua credo, nostra quae poterunt esse? De Terentia autem — mitto caetera, quae sunt innumerabilia, — quid ad hoc addi potest? Scripseras, ut HS. XII. permutarem, tantum esse reliquum de argento. Misit illa CCIↃↃ. mihi et ascripsit tantum esse reliquum. Quum hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicis quid in maxima re fecerit? 4. Philotimus non modo nullus venit, sed ne per litteras quidem aut per nuncium certiorem facit me quid egerit. Epheso qui veniunt, ibi se eum de suis controversiis in ius adeuntem vidisse nunciant, quae quidem — ita enim veri simile est — in adventum Caesaris fortasse reiiciuntur. Ita aut nihil puto eum habere quod putet ad me celerius perferendum et eo me magis esse despectum, aut, etiam si quid habet, id nisi omnibus suis negociis confectis ad me referre non curat.

Ex quo magnum equidem capio dolorem, sed non tantum, quantum videor debere. Nihil enim mea minus interesse puto quam quid illinc adferatur. Id quam ob rem, te intelligere certo scio. 5. Quod me mones de vultu et oratione ad tempus accommodanda, etsi difficile est, tamen imperarem mihi, si mea quidquam interesse putarem. Quod scribis litteris putare Africanum negocium confici posse, vellem scriberes cur ita putares: mihi quidem nihil in mentem venit qua re id putem fieri posse. Tu tamen velim, si quid erit quod consolationis aliquid habeat, scribas ad me. Sin, ut perspicio, nihil erit, scribas id ipsum. Ego ad te, si quid audiero citius, scribam. Vale. IIX. Id. Sext.

XXV.

M. Cicero in summam desperationem omnium rerum adductus Attici litteras desiderat, Caesarem dici Alexandrea discessisse nunciat, de rebus domesticis et re familiari exponit et quid fieri velit significat. Scripta epistola est Brundusii a. u. c. 707.

CICERO ATTICO S.

1. Facile adsentior tuis litteris, quibus exponis pluribus verbis nullum [te habere] consilium, quo a te possim iuvari. Consolatio certe nulla est, quae levare possit dolorem meum. Nihil est enim contractum casu — nam id esset ferendum —, sed omnia fecimus iis erroribus et miseriis et animi et corporis, quibus proximi utinam mederi maluissent! Quam ob rem, quoniam neque consilii tui neque consolationis cuiusquam spes ulla mihi ostenditur, non quaeram haec a te posthac. Tantum velim, ne intermittas: scribas ad me quidquid veniet tibi in mentem, quum habebis cui des et dum erit ad quem des, quod longum non erit. 2. Illum discessisse Alexandrea rumor est non firmus, ortus ex Sulpicii litteris, quas cuncti postea nuncii confirmarunt: quod verum an falsum sit quoniam mea nihil interest, utrum malim nescio. 3. Quod ad te iam pridem de testamento scripsi, apud † epistonilas velim, ut possim, advertas. Ego huius miserrimae vacuitate confectus conflictor. Nihil umquam simile natum puto, cui si qua re consulere aliquid possum, cupio a te admoneri. Video eamdem esse difficultatem

quam in consilio dando ante, tamen hoc me magis sollicitat quam omnia. In pensione secunda caeci fuimus. Aliud mallem: sed praeteriit. Te oro, ut in perditis rebus, si quid cogi, confici potest, quod sit in tuto, ex argento atque satis multa ex supellectile, des operam. Iam enim mihi videtur adesse extremum nec ulla fore condicio pacis eaque, quae sunt, etiam sine adversario peritura. Haec etiam, si videbitur, cum Terentia loquere, dum opportune. Non queo omnia scribere. Vale. III. Non. Quinct.

LIBER XII.

I.

M. Cicero circumiens circum villas suas Attico significat hilare quo die ad eum venturus sit. Data epistola est ex aliqua villa a. u. c. 708.

CICERO ATTICO S.

1. Undecimo die, postquam a te discesseram, hoc litterularum exaravi egrediens e villa ante lucem, atque eo die cogitabam in Anagnino, postero autem in Tusculano: ibi unum diem: v. Kalend. igitur ad constitutum. Atque utinam continuo ad complexum meae Tulliae, ad osculum Atticae possim currere! Quod quidem ipsum scribe, quaeso, ad me, ut, dum consisto in Tusculano, sciam quid garriat: sin rusticatur, quid scribat ad te, eique interea aut scribes salutem aut nunciabis itemque Piliae. Et tamen, etsi continuo congressuri sumus, scribes ad me, si quid habebis. 2. Quum complicarem hanc epistolam, noctuabundus ad me venit cum epistola tua tabellarius: qua lecta de Atticae febricula scilicet valde dolui: reliqua, quae exspectabam, ex tuis litteris cognovi omnia. Sed quod scribis, 'igniculum matutinum *γεροντικόν*', *γεροντικώτερον* est memoriola vacillare. Ego enim IIII. Kal. Axio dederam, tibi III., Quinto, quo die venissem, id est, pridie Kal. Hoc igitur habebis, novi nihil. Quid ergo opus erat epistola? quid, quum coram sumus et garrimus quidquid in buccam? Est profecto

quiddam λέσχη, quae habet, etiam si nihil subest, collocutione ipsa suavitatem.

II.

De rumore urbano de Statio Murco et de Asinio Pollione et de Sex. Pompeio, de ludis Praenestinis, de Balbo aedificante, de Attico, quem iam visurus sit. Scripsit Romae a. u. c. 708.

CICERO ATTICO S.

1. Hic rumor est Statium Murcum perisse naufragio, Asinium delatum vivum in manus militum, L. naves delatas Uticam reflatu hoc, Pompeium non comparere nec in Balearibus omnino fuisse, ut Paciaecus adfirmat. Sed auctor nullius rei quisquam. Habes quae, dum tu abes, locuti sunt. 2. Ludi interea Praeneste. Ibi Hirtius et isti omnes. Et quidem ludi dies octo. Quae cenae, quae deliciae! Res interea fortasse transacta est. O miros homines! At Balbus aedificat: τί γὰρ αὐτῷ μέλει; Verum, si quaeris, homini non recta, sed voluptaria quaerenti nonne βεβίωται? Tu interea dormis. Iam explicandum est πρόβλημα, si quid acturus es. Si quaeris quid putem, ego fructum puto. Sed quid multa? Iam te videbo, et quidem, ut spero, de via recta ad me. Simul enim et diem Tyrannioni constituemus et si quid aliud.

III.

De summa cupiditate sua cum Attico vivendi, de Vennonii historia, de re familiari transigenda. Scripsit in Tusculano a. u. c. 708.

CICERO ATTICO S.

1. Unum te puto minus blandum esse quam me et, si uterque nostrum est aliquando adversus aliquem, inter nos certe numquam sumus. Audi igitur me hoc ἀγοητεύτως dicentem: ne vivam, mi Attice, si mihi non modo Tusculanum, ubi caeteroqui sum libenter, sed μακάρων νῆσοι tanti sunt, ut sine te sim tot dies. Qua re obduretur hoc triduum, ut te quoque ponam in eodem πάθει, quod ita est profecto. Sed velim scire hodiene statim de auctione, et quo die venias. Ego me interea cum libellis. Ac moleste fero Vennonii me historiam non habere. 2. Sed tamen, ne nihil de

re, nomen illud, quod a Caesare, tres habet condiciones, aut emptionem ab hasta — perdere malo, etsi praeter ipsam turpitudinem hoc ipsum puto esse perdere — aut delegationem a mancipe, annua die — quis erit cui credam aut quando iste Metonis annus veniet? — aut Vettieni condicionem semisse. *Σκέψαι* igitur. Ac vereor ne iste iam auctionem nullam faciat, sed ludis factis *κτύπῳ* subsidio currat. Ne talis vir *ἀλογηθῇ*. Sed *μελήσει*. [Tu Atticam, quaeso cura, et ei salutem et Piliae, Tulliae quoque verbis.]

IV.

M. Cicero gratias agit Attico de litteris ad se datis et de Catonis morte litteris praedicanda exponit. Scripta epistola est in Tusculano a. u. c. 708.

CICERO ATTICO S.

1. O gratas tuas mihi iucundasque litteras! Quid quaeris? Restitutus est mihi dies festus. Angebar enim, quod Tiro *ἐνερευθέστερον* te sibi esse visum dixerat. Addam igitur, ut censes, unum diem. 2. Sed de Catone *πρόβλημα Ἀρχιμήδειον* est. Non adsequor, ut scribam quod tui convivae non modo libenter, sed etiam aequo animo legere possint. Quin etiam, si a sententiis eius dictis, si ab omni voluntate consiliisque, quae de re publica habuit, recedam *ψιλῶς*que velim gravitatem constantiamque eius laudare, hoc ipsum tamen istis odiosum *ἄκουσμα* sit. Sed vere laudari ille vir non potest, nisi haec ornata sint: quod ille ea, quae nunc sunt, et futura viderit et ne fierent contenderit et facta ne videret vitam reliquerit. Horum quid est quod Aledio probare possimus? Sed cura, obsecro, ut valeas, eamque, quam ad omnes res adhibes, in primis ad convalescendum adhibe prudentiam.

V.

De Q. fratre, de Catone suo, de Caelio, de Hortensio et Verginio, de negociis ab Attico curandis, de ratione temporis magistratuum aliquot Romanorum et de Bruti epitome Fannianorum, de Tirone Dolabellae ob viam misso, de Tullia, de sua cupiditate videndi Attici. Scripta epistola est in Tusculano a. u. c. 708.

CICERO ATTICO S.

1. Quintus pater quartum vel potius milesimum nihil sa-

›it, qui laetetur Luperco filio et Statio, ut cernat duplici de-decore cumulatam domum. Addo etiam Philotimum tertium. O stultitiam, nisi mea maior esset, singularem! Quod autem ›s, in hanc rem ἔρανον a te? Fac non ad διψῶσαν κρήνην, sed ad Πειρήνην eum venisse et ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ in te [κρήνην], ut scribis, haurire, in tantis suis praesertim angustiis, ποῖ ταῦτα ἄρα ἀποσκήψει; Sed ipse viderit. 2. Cato me quidem delectat, sed etiam Bassum Lucilium sua. De Caelio, tu quaeres, ut scribis, ego nihil novi. Noscenda est natura, non facultas modo. De Hortensio et Verginio, tu si quid dubitabis, etsi quod magis placeat, ego quantum aspicio, non facile inveneris. Cum Mustela, quem ad modum scribis, quum venerit Crispus. Ad Avium scripsi, ut ea, quae bene nossem de auro, Pisoni demonstraret. Tibi enim sane adsentior et istud nimium diu duci et omnia nunc undique contrahenda. Te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud nisi quod ad me pertineat facile perspicio meisque negociis impediri cupiditatem tuam ad me veniendi. Sed mecum esse te puto, non solum quod meam rem agis, verum etiam quod videre videor quo modo agas. Neque enim ulla hora tui mihi est operis ignota. 3. Tubulum praetorem video L. Metello Q. Maximo consulibus. Nunc velim P. Scaevola pontifex maximus quibus consulibus tribunus pl. Equidem puto proximis, Caepione et Pompeio: praetor enim L. Furio Sex. Atilio. Dabis igitur tribunatum et, si poteris, Tubulus quo crimine. Et vide, quaeso, L. Libo, ille, qui de Ser. Galba, Censorinone et Manilio an T. Quinctio M'. Acilio consulibus tribunus pl. fuerit. Conturbabat etiam me [epitome Bruti Fanniana,] in Bruti epitome Fannianorum [scriptum] quod erat in extremo, idque ego secutus hunc Fannium, qui scripsit historiam, generum esse scripseram Laelii, sed tu me γεωμετρικῶς refelleras: te autem nunc Brutus et Fannius. Ego tamen de bono auctore, Hortensio, sic acceperam, ut apud Brutum est. Hunc igitur locum expedies. 4. Ego misi Tironem Dolabellae ob viam. Is ad me Idibus revertetur. Te exspectabo postridie. De Tullia mea tibi antiquissimum esse video, idque ita ut sit, te vehementer rogo. Ergo ei in in-

tegro omnia: sic enim scribis. Mihi etsi Kalendae vitandae fuerunt, † Nicasionumque ἀρχέτυπα fugienda conficiendaeque tabulae, nihil tamen tanti, ut a te abessem, fuit. Quum Romae essem et te iam iamque visurum me putarem, cotidie tamen horae, quibus exspectabam, longae videbantur. Scis me minime esse blandum, itaque minus aliquanto dico quam sentio.

VI.

De negocio Caeliano, de Tyrannionis quodam libro, de Oratore suo, de Caesare, de Atticae valetudine. Scripsit in Tusculano a. u. c. 708.

CICERO ATTICO S.

1. De Caelio, vide, quaeso, ne quae lacuna sit in auro. Ego ista non novi. Sed certe in collubo est detrimenti satis. Huc aurum si accedit..... sed quid loquor? Tu videbis. Habes Hegesiae genus, quod Varro laudat. 2. Venio ad Tyrannionem. Ain tu? verum hoc fuit? sine me? At ego quotiens, quum essem ociosus, sine te tamen nolui? Quo modo hoc ergo lues? Uno scilicet, si mihi librum miseris: quod ut facias, etiam atque etiam rogo. Etsi me non magis liber ipse delectabit quam tua admiratio delectavit. Amo enim πάντα φιλόδημον, teque istam tam tenuem θεωρίαν tam valde admiratum esse gaudeo. Etsi tua quidem sunt eius modi omnia. Scire enim vis, quo uno animus alitur. Sed, quaeso, quid ex ista acuta et gravi refertur ad τέλος? Sed longa oratio est et tu occupatus es in meo quidem fortasse aliquo negocio. Et pro isto asso sole, quo tu abusus es in nostro pratulo, a te nitidum solem unctumque repetemus. Sed ad prima redeo. Librum, si me amas, mitte. Tuus est enim profecto, quoniam quidem est missus ad te.

3. *Chreme, tantumne ab re tua est oci tibi....,*

ut etiam 'oratorem' legas? Macte virtute! Mihi quidem gratum est et erit gratius, si non modo in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos 'Aristophanem' reposueris pro 'Eupoli'. 4. Caesar autem mihi irridere visus est 'quaeso' illud tuum, quod erat εὔπινὲς et urbanum. Ita porro te sine

cura esse iussit, ut mihi quidem dubitationem omnem tolleret. Atticam doleo tam diu, sed quoniam iam sine horrore est, spero esse ut volumus.

VII.

De Cicerone ne eat in Hispaniam, de Balbo et Dolabella. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Quae desideras, omnia scripsi in codicillis eosque Eroti dedi, breviter, sed etiam plura quam quaeris, in iis de Cicerone, cuius quidem cogitationis initium tu mihi attulisti. Locutus sum cum eo liberalissime, quod ex ipso velim, si modo tibi erit commodum, sciscitere. Sed quid differo? Exposui te ex me detulisse ecquid vellet, ecquid requireret: 'velle Hispaniam, requirere liberalitatem.' De liberalitate, dixi, quantum Publilius, quantum flamen Lentulus filio. De Hispania, duo attuli, primum idem quod tibi, me vereri vituperationem: non satis esse, si haec arma reliquissemus? etiam contraria? Deinde fore ut angeretur, quum a fratre familiaritate et omni gratia vinceretur: vellet magis liberalitate uti mea quam sua libertate. Sed tamen permisi: tibi enim intellexeram non nimis displicere. Ego etiam atque etiam cogitabo teque ut idem facias rogo. Magna res est, simplex est manere, illud anceps. Verum videbimus. 2. De Balbo et in codicillis scripseram et ita cogito, simul ac redierit. Sin ille tardius, ego tamen triduum, et, quod praeterii, Dolabella etiam mecum.

VIII.

De Cicerone, tum quid Caesar egerit cum candidatis. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

De Cicerone, multis res placet, comes est idoneus. Sed de prima pensione ante videamus. Adest enim dies et ille currit. Scribe, quaeso, quid referat Celer egisse Caesarem cum candidatis, utrum ipse in Foenicularium an in Martium

campum cogitet. Et scire sane velim num quid necesse sit comitiis esse Romae. Nam et Piliae satis faciendum est et utique Atticae.

IX.

De amoenitate Antiatis sui. Scripsit a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Ne ego essem hic libenter atque id cotidie magis, ni esset ea causa, quam tibi superioribus litteris scripsi. Nihil hac solitudine iucundius, nisi paullum interpellasset Amyntae filius. Ὢ ἀπεραντολογίας ἀηδοῦς. Caetera noli putare amabiliora fieri posse villa, littore, prospectu maris, tum his rebus omnibus. Sed neque haec digna longioribus litteris nec erat quod scriberem et somnus urguebat.

X.

De morte Athamantis Attici, de Alexi curando. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Male mehercule de Athamante. Tuus autem dolor humanus is quidem, sed magno opere moderandus. Consolationum autem multae viae, sed illa rectissima: impetret ratio, quod dies impetratura est. Alexin vero curemus, imaginem Tironis, quem aegrum Romam remisi, et, si quid habet collis ἐπιδήμιον, ad me cum Tisameno transferamus. Tota domus vacat superior, ut scis. Hoc puto valde ad rem pertinere.

XI.

De morte Seii, de Postumia Sulpicii, de Pompeii filia, de aliis condicionibus. Scripsit a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Male de Seio. Sed omnia humana tolerabilia ducenda. Ipsi enim quid sumus aut quam diu haec curaturi sumus? Ea videamus, quae ad nos magis pertinent, nec tamen multo: quid agamus de senatu. Et, ut ne quid praetermittam, Caesonius ad me litteras misit Postumiam Sulpicii domum ad se venisse. De Pompeii Magni filia tibi rescripsi

nihil me hoc tempore cogitare. Alteram vero illam, quam tu scribis, puto, nosti. Nihil vidi foedius. Sed adsum. Coram igitur.

Obsignata epistola accepi tuas. Atticae hilaritatem libenter audio: commotiunculis συμπάσχω.

XII.

De dote, de Balbi condicione, de loco fani Tulliae aedificandi et aliis rebus privatis. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. De dote, tanto magis perpurga. Balbi regia condicio est delegandi. Quoquo modo confice. Turpe est rem impeditam iacere. Insula Arpinas habere potest germanam ἀποθέωσιν, sed vereor ne minorem τιμὴν habere videatur ἔκτροπος. Est igitur animus in hortis: quos tamen inspiciam, quum venero. 2. De Epicuro, ut voles, etsi μεθαρμόσομαι in posterum genus hoc personarum. Incredibile est quam ea quidam requirant. Ad antiquos igitur: ἀνεμέσητον γάρ. Nihil habeo ad te quod perscribam, sed tamen institui cotidie mittere, ut eliciam tuas litteras, non quo aliquid ex his exspectem, sed nescio quo modo tamen exspecto. Qua re sive habes quid sive nihil habes, scribe tamen aliquid teque cura.

XIII.

De Atticae valetudine, de litteris Bruti, de solitudine sua, desiderio Attici, de se excusando apud Appuleium, de Cocceio appellando. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Commovet me Attica, etsi adsentior Cratero. Bruti litterae scriptae et prudenter et amice multas mihi tamen lacrimas attulerunt. Me haec solitudo minus stimulat quam ista celebritas. Te unum desidero, sed litteris non difficilius utor, quam si domi essem, ardor tamen ille idem urguet et manet, non mehercule indulgente me, sed tamen non repugnante. 2. Quod scribis de Appuleio, nihil puto opus esse tua contentione nec Balbo et Oppio, quibus quidem ille receperat, mihique etiam iusserat nunciari se molestum omnino non futurum. Sed cura ut excuser morbi causa in dies singulos

Laenas hoc receperat. Prende C. Septimium, L. Statilium. Denique nemo negabit se iuraturum quem rogaris. Quod si erit durius, veniam et ipse perpetuum morbum iurabo. Quum enim mihi carendum sit conviviis, malo id lege videri facere quam dolore. Cocceium velim appelles. Quod enim dixerat non facit. Ego autem volo aliquod emere latibulum et perfugium doloris mei.

XIV.

De se excusando apud Appuleium, de negocio Cornificii, pro quo spopondit, de maerore suo propter mortem Tulliae et de Consolatione sua, de desiderio Attici, de litteris Bruti, de valetudine Atticae. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. De me excusando apud Appuleium dederam ad te pridie litteras. Nihil esse negocii arbitror. Quemcumque appellaris, nemo negabit. Sed Septimium vide et Laenatem et Statilium. Tribus enim opus est. Sed mihi Laenas totum receperat. 2. Quod scribis a Iunio te appellatum, omnino Cornificius locuples est, sed tamen scire velim quando dicar spopondisse et pro patre anne pro filio, neque eo minus, ut scribis, procuratores Cornificii et Appuleium praediatorem videbis. 3. Quod me ab hoc maerore recreari vis, facis, ut omnia, sed me mihi non defuisse tu testis es. Nihil enim de maerore minuendo scriptum ab ullo est quod ego non domi tuae legerim. Sed omnem consolationem vincit dolor. Quin etiam feci, quod profecto ante me nemo, ut ipse me per litteras consolarer, quem librum ad te mittam, si descripserint librarii. Adfirmo tibi nullam consolationem esse talem. Totos dies scribo, non quo proficiam quid, sed tantisper impedior. Non equidem satis — vis enim urguet —, sed relaxor tamen omnique vi enitor non ad animum, sed ad vultum ipsum, si queam, reficiendum, idque faciens interdum mihi peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam. Solitudo aliquid adiuvat, sed multo plus proficeret, si tu tamen interesses, quae mihi una causa est hinc discedendi. Nam, pro malis, recte habebat: quamquam ipsum doleo. Non enim iam in me idem esse poteris. Perierunt illa, quae amabas. 4. De Bruti ad me litteris scripsi ad te antea,

prudenter scriptae, sed nihil quod me adiuvaret. Quod ad te scripsit, id vellem, ut ipse adesset: certe aliquid, quoniam me tam valde amat, adiuvaret. Quod si quid scies, scribas ad me velim, maxime autem, Pansa quando. De Attica, doleo, credo tamen Cratero. Piliam angi veta: satis solitus es maerere pro omnibus.

XV.

De se excusando apud Appuleium, de solitudine sua et vita omnino. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Apud Appuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuser videbis. In hac solitudine careo omnium colloquio, quumque mane me in silvam abstrusi densam et asperam, non exeo inde ante vesperum. Secundum te nihil est mihi amicius solitudine. In ea mihi omnis sermo est cum litteris. Eum tamen interpellat fletus, cui repugno quoad possum. Sed adhuc pares non sumus. Bruto, ut suades, rescribam. Eas litteras cras habebis. Quum erit cui des, dabis.

XVI.

De vita sua et desiderio Attici. Scripsit a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Te tuis negociis relictis nolo ad me venire, ego potius accedam, si diutius impediere. Etsi ne discessissem quidem e conspectu tuo, nisi me plane nihil ulla res adiuvaret. Quod si esset aliquod levamen, id esset in te uno, et, quum primum ab aliquo poterit esse, a te erit. Nunc tamen ipsum sine te esse non possum. Sed nec tuae domi probabatur nec meae poteram, nec, si propius essem uspiam, tecum tamen essem. Idem enim te impediret, quo minus mecum esses, quod nunc etiam impedit. Mihi adhuc nihil prius fuit hac solitudine, quam vereor ne Philippus tollat. Heri enim vesperi venerat. Me scriptio et litterae non leniunt, sed obturbant.

XVII.

De se excusato apud Appuleium, de sponsione sua pro Cornificio. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Marcianus ad me scripsit me excusatum esse apud Appuleium a Laterense, Nasone, Laenate, Torquato, Strabone: iis velim meo nomine reddendas litteras cures, gratum mihi eos fecisse. Quod pro Cornificio me abhinc amplius annis xxv. spopondisse dicit Flavius, etsi reus locuples est et Appuleius praediator liberalis, tamen velim des operam, ut investiges ex consponsorum tabulis, sitne ita — mihi enim ante aedilitatem meam nihil erat cum Cornificio, potest tamen fieri, sed scire certum velim —, et appelles procuratores, si tibi videtur. Quamquam quid ad me? Verum tamen. Pansae profectionem scribes, quum scies. Atticam salvere iube et eam cura, obsecro, diligenter. Piliae salutem.

XVIII.

De dolore suo, de fano Tulliae aedificando, de solitudine sua, ne a Philippo quidem obturbata, de epistola adiuncta ad Brutum danda, de rebus domesticis, de Attici itinere ad se suscipiendo. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Dum recordationes fugio, quae quasi morsu quodam dolorem efficiunt, refugio a te admonendo: quod velim mihi ignoscas, cuicuimodi est. Etenim habeo non nullos ex iis, quos nunc lectito, auctores, qui dicant fieri id oportere, quod saepe tecum egi et quod a te approbari volo. De fano illo dico, de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. Equidem neque de genere dubito — placet enim mihi Cluatii —, neque de re — statutum est enim —, de loco non numquam. Velim igitur cogites. Ego, quantum his temporibus tam eruditis fieri potuerit, profecto illam consecrabo omni genere monimentorum ab omnium ingeniis sumptorum et Graecorum et Latinorum: quae res forsitan sit refricatura vulnus meum. Sed iam quasi voto quodam et promisso me teneri puto, longumque illud tempus, quum non ero, magis

me movet quam hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur. Habeo enim nihil temptatis rebus omnibus in quo acquiescam. Nam, dum illud tractabam, de quo ante ad te scripsi, quasi fovebam dolores meos. Nunc omnia respuo, nec quidquam habeo tolerabilius quam solitudinem, quam, quod eram veritus, non obturbavit Philippus. Nam, ut heri me salutavit, statim Romam profectus est. 2. Epistolam, quam ad Brutum, ut tibi placuerat, scripsi, misi ad te. Curabis cum tua perferendam. Eius tamen misi ad te exemplum, ut, si minus placeret, ne mitteres. 3. Domestica quod ais ordine administrari, scribes quae sint ea. Quaedam enim exspecto. Cocceius vide ne frustretur. Nam Libo quod pollicetur, ut Eros scribit, non incertum puto. De sorte mea Sulpicio confido et Egnatio scilicet. De Appuleio quid est quod labores, quum sit excusatio facilis? 4. Tibi ad me venire, ut ostendis, vide ne non sit facile. Est enim longum iter, discedentemque te, quod celeriter tibi erit fortasse faciendum, non sine magno dolore dimittam. Sed omnia ut voles. Ego enim, quidquid feceris, id quum recte tum etiam mea causa factum putabo.

XVIII. a.

De adventu Antonii sibi nunciato, quod Terentia de obsignatoribus sui testamenti loquatur, nihil esse demonstrat. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Heri, quum ex aliorum litteris cognovissem de Antonii adventu, admiratus sum nihil esse in tuis. Sed erant pridie fortasse scriptae quam datae. Neque ista quidem curo. Sed tamen opinor propter praedes suos accucurrisse. 2. Quod scribis Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui, primum tibi persuade me istaec non curare neque esse quidquam aut parvae curae aut novae loci. Sed tamen quid simile? Illa eos non adhibuit, quos existimavit quaesituros, nisi scissent quid esset. Num id etiam mihi periculi fuit? Sed tamen faciat illa quod ego. Dabo meum testamentum legendum cui voluerit, intelliget non potuisse honorificentius a me fieri de nepote quam fecerim. Nam quod non

advocavi ad obsignandum, primum mihi non venit in mentem, deinde ea re non venit, quia nihil attinuit. Tute scis, si modo meministi, me tibi tum dixisse, ut de tuis aliquos adduceres: quid enim opus erat multis? Equidem domesticos iusseram. Tum tibi placuit ut mitterem ad Silium, inde est natum ut ad Publilium. Sed necesse neutrum fuit. Hoc tu tractabis, ut tibi videbitur.

XIX.

De loco fani Tulliae condendi, de Cocceio et Libone, de sponsione sua pro Cornificio, de litteris Balbi et Oppii ad se de Antonio datis, de Pansae profectione, de adventu Bruti, de negocio cum Terentia transigendo. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Est hic quidem locus amoenus et in mari ipso, qui et Antio et Circeiis aspici possit, sed ineunda nobis ratio est, quem ad modum in omni mutatione dominorum, quae innumerabiles fieri possunt in infinita posteritate, si modo haec stabunt, illud quasi consecratum remanere possit. Equidem iam nihil egeo vectigalibus et parvo contentus esse possum. Cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare et quidem ob hanc causam maxime: nihil enim video quod tam celebre esse possit, sed quos coram videbimus, ita tamen, ut hac aestate fanum absolutum sit. Tu tamen cum Apella Chio confice de columnis. 2. De Cocceio et Libone quae scribis, approbo, maxime, quod de iudicatu meo. De sponsu, si quid perspexeris, et tamen quid procuratores Cornificii dicant velim scire, ita ut in ea re te, quum tam occupatus sis, non multum operae velim ponere. De Antonio Balbus quoque ad me cum Oppio conscripsit, idque tibi placuisse, ne perturbarer. Illis egi gratias. Te tamen, ut iam ante ad te scripsi, scire volo me neque isto nuncio esse perturbatum nec iam ullo perturbatum iri. 3. Pansa si hodie, ut putabas, profectus est, posthac iam incipito scribere ad me de Bruti adventu quid exspectes, quid est, quos ad dies. Id, si scies ubi iam sit, facile coniectura adsequere. 4. Quod ad Tironem de Terentia scribis, obsecro te, mi Attice, suscipe totum negocium. Vides et officium agi meum

quoddam, cui tu es conscius, et, ut non nulli putant, Ciceronis rem. Me quidem id multo magis movet, quod mihi est et sanctius et antiquius, praesertim quum hoc alterum neque sincerum neque firmum putem fore.

XX.

De Antonio, de Terentia, tum de dolore suo dissimulando, quod hortatus erat Atticus, se litteras de fano et de Terentia ab Attico exspectasse, denique de rebus historicis quibusdam ab Attico certior fieri vult. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Nondum videris perspicere quam me nec Antonius commoverit nec quidquam iam eius modi possit commovere. De Terentia autem scripsi ad te eis litteris, quas dederam pridie. Quod me hortaris, idque a caeteris desiderari scribis, ut dissimulem me tam graviter dolere, possumne magis, quam quum totos dies consumo in litteris? Quod etsi non dissimulationis, sed potius leniendi et sanandi animi causa facio, tamen, si mihi minus proficio, simulationi certe facio satis. 2. Minus multa ad te scripsi, quod exspectabam tuas litteras ad eas, quas ad te pridie dederam. Exspectabam autem maxime de fano, non nihil etiam de Terentia. Velim me facias certiorem proximis litteris, Cn. Caepio, Serviliae Claudii pater, vivone patre suo naufragio perierit an mortuo, item Rutilia vivone C. Cotta filio suo mortua sit an mortuo. Pertinent ad eum librum, quem ‘de luctu minuendo’ scripsimus.

XXI.

De epistola Bruti ad Atticum missa, de hortis emendis, de Terentia, de Oviae C. Lollii negocio, de se in forum non rursus vocando. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Legi Bruti epistolam eamque tibi remisi, sane non prudenter rescriptam ad ea, quae requisieras. Sed ipse viderit, quamquam illud turpiter ignorat: Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse, quam omnes ante dixerant praeter Caesarem, et quum ipsius Caesaris

tam severa fuerit, qui tum praetorio loco dixerit, consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottae, L. Caesaris, C. Pisonis, etiam M'. Glabrionis, Silani, Murenae, designatorum consulum. Cur ergo in sententiam Catonis? Quia verbis luculentioribus et pluribus rem eamdem comprehenderat. Me autem hic laudat, quod rettulerim, non quod patefecerim, cohortatus sim, quod denique ante quam consulerem ipse iudicaverim. Quae omnia quia Cato laudibus extulerat in caelum perscribendaque censuerat, idcirco in eius sententiam est facta discessio. Hic autem se etiam tribuere multum mi putat, quod scripserit 'optimum consulem.' Quis enim ieiunius dixit inimicus? Ad caetera vero tibi quem ad modum rescripsit! Tantum rogat, de senatus consulto ut corrigas. Hoc quidem fecisset, etiam si † Rario admonitus esset. Sed haec iterum ipse viderit. 2. De hortis, quoniam probas, effice aliquid. Rationes meas nosti. Si vero etiam a Faberio aliquid accedit, nihil negocii est. Sed etiam sine eo posse videor contendere. Venales certe sunt Drusi, fortasse et Lamiani et Cassiani: sed coram. 3. De Terentia non possum commodius scribere quam tu scribis. Officium sit nobis antiquissimum: si quid nos fefellerit, illius malo me quam mei poenitere. 4. Oviae C. Lollii curanda sunt HS c. Negat Eros posse sine me, credo, quod accipienda aliqua sit et danda aestimatio. Vellem tibi dixisset. Si enim res est, ut mihi scribit, parata nec in eo ipso mentitur, per te confici potuit. Id cognoscas et conficias velim. 5. Quod me in forum vocas, eo vocas, unde etiam bonis meis rebus fugiebam. Quid enim mihi cum foro, sine iudiciis, sine curia, in oculos incurrentibus iis, quos aequo animo videre non possum? Quod autem homines a me postulare scribis, ut Romae sim, neque mihi, ut absim, concedere, aut quatenus eos mihi concedere, iam pridem scito esse, quum unum te pluris quam omnes illos putem. Ne me quidem contemno meoque iudicio multo stare malo quam omnium reliquorum. Neque tamen progredior longius quam mihi doctissimi homines concedunt, quorum scripta omnia, quaecumque sunt in eam sententiam, non legi solum, quod ipsum erat fortis

aegroti accipere medicinam, sed in mea etiam scripta transtuli, quod certe adflicti et fracti animi non fuit. Ab his me remediis noli in istam turbam vocare, ne recidam.

XXII.

De Terentia, tum requirit ab Attico, quo tempore Rutilia et Clodia mortuae sint, de hortis emendis. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. De Terentia, quod mihi omne onus imponis, non cognosco tuam in me indulgentiam. Ista enim sunt ipsa vulnera, quae non possum tractare sine maximo gemitu. Moderare igitur, quaeso, ut potes. Neque enim a te plus quam potes postulo: potes autem quid veri sit perspicere tu unus. 2. De Rutilia, quoniam videris dubitare, scribes ad me, quum scies, sed quam primum, et num Clodia D. Bruto consulari, filio suo, mortuo vixerit. Id de Marcello aut certe de Postumia sciri potest, illud autem de M. Cotta aut de Syro aut de Satyro. 3. De hortis, etiam atque etiam te rogo. Omnibus meis eorumque, quos scio mihi non defuturos, facultatibus, sed potero meis, enitendum mihi est. Sunt etiam quae vendere facile possim. Sed, ut non vendam eique usuram pendam, a quo emero, non plus annum possum adsequi: quod volo, si tu me adiuvas. Paratissimi sunt Drusi: cupit enim vendere. Proximos puto Lamiae, sed abest. Tu tamen, si quid potes, odorare. Ne Silius quidem quidquam utitur, et is usuris facillime sustentabitur. Habe tuum negocium, nec quid res mea familiaris postulet, quam ego non curo, sed quid velim et cur velim existima.

XXIII.

De dolore suo et solitudinis amore, de Terentia, de Carneadis legatione Romana, de valetudine Atticae, de Gamala, de Drusi hortis a se emendis. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Putaram te aliquid novi, quod eius modi fuerat initium litterarum, quamvis non curarem quid in Hispania fieret, tamen te scripturum, sed videlicet meis litteris respondisti,

ut de foro et de curia. 'Sed domus est' ut ais 'forum.' Quid ipsa domo mihi opus est carenti foro? Occidimus, occidimus, Attice, iam pridem nos quidem, sed nunc fatemur, postea quam unum, quo tenebamur, amisimus. Itaque solitudines sequor, et tamen, si qua me res isto adduxerit, enitar, si quo modo potero — potero autem —, ut praeter te nemo dolorem meum sentiat, si ullo modo poterit, ne tu quidem. Atque etiam illa causa est non veniendi. Meministi quid ex te Aledius quaesierit: qui etiam nunc molesti sunt, quid existimas, si venero? 2. De Terentia ita cura, ut scribis, meque hac ad maximas aegritudines accessione non minima libera. Et, ut scias me ita dolere, ut non iaceam, quibus consulibus Carneades et ea legatio Romam venerit scriptum est in tuo annali. Haec nunc quaero quae causa fuerit: de Oropo, opinor, sed certum nescio: et, si ita est, quae controversiae? Praeterea, qui eo tempore nobilis Epicureus fuerit Athenisque praefuerit hortis? qui etiam Athenis πολιτικοὶ fuerint illustres? Quae te etiam ex Apollodori puto posse invenire. 3. De Attica, molestum, sed quoniam leviter, recte esse confido. De Gamala dubium mihi non erat. Unde enim tam felix Ligus pater? Nam quid de me dicam, cui ut omnia contingant quae volo, levari non possum? De Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis, id ego quoque audieram et, ut opinor, heri ad te scripseram, sed quanti quanti, bene emitur quod necesse est. Mihi, quoquo modo tu existimas — scio enim ego ipse quid de me existimem —, levatio quaedam est, si minus doloris, at officii debiti. Ad Siccam scripsi, quod utitur L. Cotta. Si nihil conficeretur de Transtiberinis, habet in Ostiensi Cotta celeberrimo loco, sed pusillum loci: ad hanc rem tamen plus etiam quam satis. Id velim cogites. Nec tamen ista precia hortorum pertimueris. Nec mihi iam argento nec veste opus est nec quibusdam amoenis locis: hoc opus est. Video etiam a quibus adiuvari possim. Sed loquere cum Silio. Nihil enim est melius. Mandavi etiam Siccae. Rescripsit constitutum se cum eo habere. Scribet igitur ad me quid egerit et tu videbis.

XXIV.

De A. Silio, de Ovia, de Cicerone Athenis sustentando, de Publilii itinere in Africam, de morte P. Crassi Venuleiae filii et Regilli Lepidi filii. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Bene fecit A. Silius, qui transegerit: neque enim ei deesse volebam et qui possem timebam. De Ovia confice, ut scribis. De Cicerone tempus esse iam videtur, sed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutarine possit an ipsi ferendum sit, de totaque re quem ad modum et quando placeat velim consideres. Publilius iturusne sit in Africam et quando ex Aledio scire poteris, quaeras et ad me scribas velim. 2. Et, ut ad meas ineptias redeam, velim me certiorem facias, P. Crassus, Venuleiae filius, vivone P. Crasso consulari, patre suo, mortuus sit, ut ego meminisse videor, an post. Item quaero de Regillo, Lepidi filio, rectene meminerim patre vivo mortuum. 3. Cispiana explicabis itemque Preciana. De Attica, optime, et ei salutem dices et Piliae.

XXV.

De hortis emendis et pecunia pro iis solvenda. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Scripsit ad me diligenter Sicca de Silio, seque ad te rem detulisse, quod tu idem scribis. Mihi et res et condicio placet, sed ita, ut numerato malim quam aestimatione. Voluptarias enim possessiones nolet Silius. Vectigalibus autem ut his possum esse contentus, quae habeo, sic vix minoribus. Unde ergo numerato? HS DC. exprimes ab Hermogene, quum praesertim necesse erit, et domi video esse HS DC. Reliquae pecuniae vel usuram Silio pendemus, dum a Faberio vel ab aliquo, qui Faberio debet, repraesentabimus. Erit etiam aliquid alicunde. Sed totam rem tu gubernabis. 2. Drusianis vero hos hortis multo antepono: neque sunt umquam comparati. Mihi crede, una me causa movet, in qua scio me *τετυφῶσθαι*. Sed, ut facis, obsequere huic errori meo. Nam quod scribis *ἐγγήραμα*, actum iam de isto est: alia magis quaero.

XXVI.

De Siliano negocio, de occupationibus Attici et studio una cum Cicerone vivendi, de Nicia. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Sicca, ut scribit, etiam si nihil confecerit cum A. Silio, tamen se scribit x. Kal. esse venturum. Tuis occupationibus ignosco, eaeque mihi sunt notae. De voluntate tua, ut simul simus, vel studio potius et cupiditate non dubito. 2. De Nicia quod scribis, si ita me haberem ut eius humanitate frui possem, in primis vellem illum mecum habere. Sed mihi solitudo et recessus provincia est. Quod quia facile ferebat Sicca, eo magis illum desidero. Praeterea nosti Niciae nostri imbecillitatem, mollitiam, consuetudinem victus. Cur ergo illi molestus esse velim, quum mihi ille iucundus esse non possit? Voluntas tamen eius mihi grata est. Unam rem ad me scripsisti, de qua decrevi nihil tibi rescribere. Spero enim me a te impetrasse ut privares me ista molestia. Piliae et Atticae salutem.

XXVII.

De Siliano negocio, de Cottae villula, de Cicerone suo, de Aledio, de litterarum commercio, de Bruti adventu exspectato. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. De Siliano negocio, etsi mihi non est ignota condicio, tamen hodie me ex Sicca arbitror omnia cogniturum. Cottae, quod negas te nosse, ultra Silianam villam est, quam puto tibi notam esse, villula sordida et valde pusilla, nil agri, ad nullam rem loci satis nisi ad eam, quam quaero. Sequor celebritatem. Sed, si perficitur de hortis Silii, hoc est, si perficis — est enim totum positum in te —, nihil est scilicet quod de Cotta cogitemus. 2. De Cicerone, ut scribis, ita faciam: ipsi permittam de tempore: numorum quantum opus erit, ut permutetur, tu videbis. Ex Aledio, quod scribis, si quid inveneris, scribes. Et ego ex tuis animadverto litteris et profecto tu ex meis nihil habere nos quod scribamus: eadem cotidie, quae iam iamque ipsa contrita sunt, tamen facere non possum quin cotidie ad te mittam, ut tuas

accipiam. 3. De Bruto tamen, si quid habebis. Scire enim iam puto ubi Pansam exspectet. Si, ut consuetudo est, in prima provincia, circiter Kal. adfuturus videtur. Vellem tardius: valde enim urbem fugio multas ob causas. Itaque id ipsum dubito an excusationem aliquam ad illum parem: quod quidem video facile esse. Sed habemus satis temporis ad cogitandum. Piliae et Atticae salutem.

XXVIII.

De negocio Siliano, de dolore suo et aliorum sermone non curando, de Triario, de Castriciano negocio, de Publilii profectione, de Lentulo puero. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. De Silio nilo plura cognovi ex praesente Sicca quam ex litteris eius. Scripserat enim diligenter. Si igitur tu illum conveneris, scribes ad me, si quid videbitur. De quo putas ad me missum esse, sit missum necne nescio, dictum quidem mihi certe nihil est. Tu igitur, ut coepisti, et, si quid ita conficies, quod equidem non arbitror fieri posse, ut illi probetur, Ciceronem, si tibi placebit, adhibebis. Eius aliquid interest videri illius causa voluisse, mea quidem nihil nisi id, quod tu scis, quod ego magni aestimo. 2. Quod me ad meam consuetudinem revocas, fuit meum quidem iam pridem rem publicam lugere, quod faciebam, sed mitius. Erat enim ubi acquiescerem. Nunc plane nec ego victum nec vitam illam colere possum, nec in ea re quid aliis videatur mihi puto curandum. Mea mihi conscientia pluris est quam omnium sermo. Quod me ipse per litteras consolatus sum, non poenitet me quantum profecerim. Maerorem minui: dolorem nec potui nec, si possem, vellem. 3. De Triario, bene interpretaris voluntatem meam. Tu vero nihil nisi ut illi volent. Amo illum mortuum, tutor sum liberis, totam domum diligo. De Castriciano negocio, si Castricius pro mancipiis pecuniam accipere volet eamque ei solvi, ut nunc solvitur, certe nihil est commodius. Sin autem ita actum est, ut ipsa mancipia abduceret, non mihi videtur esse aequum — rogas enim me ut tibi scribam quid mihi videatur —:

nolo enim negocii Quintum fratrem quidquam habere, quod videor mihi intellexisse tibi videri idem. Publilius, si aequinoctium exspectat, ut scribis Aledium dicere, navigaturus videtur. Mihi autem dixerat per Siciliam. Utrum et quando velim scire. Et velim aliquando, quum erit tuum commodum, Lentulum puerum visas eique de mancipiis quae tibi videbitur attribuas. Piliae, Atticae salutem.

XXIX.

De negocio Siliano, de Bruto, de hortis emendis et de se ab Oppio et Balbo in hac re adiuvando. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Silius, ut scribis, hodie. Cras igitur tu vel potius quum poteris scribes, si quid erit, quum videris. Nec ego Brutum vito nec tamen ab eo levationem ullam exspecto, sed erant causae cur hoc tempore istic esse nollem, quae si manebunt, quaerenda erit excusatio ad Brutum et, ut nunc est, mansurae videntur. 2. De hortis, quaeso, explica. Caput illud est, quod scis. Sequitur ut etiam mihi ipsi quiddam opus sit. Nec enim esse in turba possum nec a vobis abesse. Huic meo consilio nihil reperio isto loco aptius, et de hac re quid tui consilii sit. Mihi persuasum est et eo magis, quod idem intellexi tibi videri, me ab Oppio et Balbo valde diligi. Cum his communices, quanto opere et qua re velim hortos, sed id ita posse, si expediatur illud Faberianum, sintne igitur auctores futuri, si qua etiam iactura facienda sit in repraesentando: quoad possunt adducito — totum enim illud desperatum —: denique intelliges ecquid inclinent ad hoc meum consilium adiuvandum. Si quid erit, magnum est adiumentum: sin minus, quacumque ratione contendamus. Vel tu illud *ἐγγήραμα*, quem ad modum scripsisti, vel *ἐντάφιον* putato. De illo Ostiensi nihil est cogitandum. Si hoc non adsequimur — a Lamia non puto posse —, Damasippi experiendum est.

XXX.

De Lentulo, de negocio Siliano, de mancipiis Castricianis, de Oviae negocio. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Quaero quod ad te scribam, sed nihil est. Eadem cotidie. Quod Lentulum invisis, valde gratum. Pueros attribue ei quot et quos videbitur. De Silii voluntate vendendi et de eo, quanti, tu vereri videris, primum ne nolit, deinde ne tanti. Sicca aliter, sed tibi adsentior. Qua re, ut ei placuit, scripsi ad Egnatium. Quod Silius te cum Clodio loqui vult, potes id mea voluntate facere, commodiusque est quam quod ille a me petit, me ipsum scribere ad Clodium. 2. De mancipiis Castricianis, commodissimum esse credo transigere Egnatium: quod scribis te ita futurum putare. Cum Ovia, quaeso, vide ut conficiatur. Quoniam, ut scribis, nox erat, in hodierna epistola plura exspecto.

XXXI.

De mutata Silii sententia, de hortis Drusi, de villa Coponiana, de repraesentandis ad emptionem numis. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Silium mutasse sententiam Sicca mirabatur. Equidem magis miror, quod, quum in filium causam conferret, quae mihi non iniusta videtur — habet enim qualem vult —, ais te putare, si addiderimus aliud, a quo refugiat, quum ab ipso id fuerit destinatum, venditurum. 2. Quaeris a me quod summum precium constituam et quantum anteire istos hortos Drusi: accessi numquam: Coponianam villam et veterem et non magnam novi: silvam nobilem, fructum autem neutrius, quod tamen puto nos scire oportere. Sed mihi utrivis istorum tempore magis meo quam ratione aestimandi sunt. Possim autem adsequi necne tu velim cogites. Si enim Faberianum venderem, explicare vel repraesentatione non dubitarem de Silianis, si modo adduceretur ut venderet: si venales non haberet, transirem ad Drusum vel tanti, quanti Egnatius illum velle tibi dixit. Magno etiam adiumento nobis Hermogenes potest esse in repraesentando. At tu concede

mihi, quaeso, ut eo animo sim, quo is debeat esse, qui emere cupiat, et tamen servio ita cupiditati et dolori meo, ut a te regi velim. 3. Egnatius mihi scripsit. Is si quid tecum locutus erit — commodissime enim per eum agi potest —, ad me scribes, et id agendum puto. Nam cum Silio non video confici posse. Piliae et Atticae salutem. Haec ad te mea manu. Vide, quaeso, quid agendum sit.

XXXII.

De Publilia, quae cum matre sua ad se venire velit, retinenda, de sumptibus Ciceronis sui moderandis. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Publilia ad me scripsit, matrem suam — cum Publilio loqui retur — ad me cum illo venturam et se una, si ego paterer: orat multis et supplicibus verbis, ut liceat et ut sibi rescribam. Res quam molesta sit vides. Rescripsi me etiam gravius esse adfectum quam tum, quum illi dixissem me solum esse velle, qua re nolle me hoc tempore eam ad me venire. Putabam, si nihil rescripsissem, illam cum matre venturam: nunc non puto. Apparebat enim illas litteras non ipsius esse. Illud autem, quod fore video, ipsum volo vitare, ne illae ad me veniant. Et una est vitatio ut ego nolim. Sed necesse est. Te hoc nunc rogo ut explores ad quam diem hic ita possim esse, ut ne opprimar. Ages, ut scribis, temperate. 2. Ciceroni velim hoc proponas, ita tamen, si tibi non iniquum videbitur, ut sumptus huius peregrinationis, quibus, si Romae esset domumque conduceret, quod facere cogitabat, facile contentus futurus erat, accommodet ad mercedes Argileti et Aventini, et quum ei proposueris, ipse velim reliqua moderere, quem ad modum ex iis mercedibus suppeditemus ei, quod opus sit. Praestabo nec Bibulum nec Acidinum nec Messalam, quos Athenis futuros audio, maiores sumptus facturos quam quod ex eis mercedibus recipietur. Itaque velim videas, primum, conductores qui sint et quanti, deinde, ut sit qui ad diem solvat, et, quid viatici, quid instrumenti satis sit. Iumento certe Athenis nihil opus est. Quibus autem in via utatur, domi sunt plura quam opus erat, quod etiam tu animadvertis.

XXXIII.

De hortis emendis, si non Silii aut Drusi, at Damasippi, de valetudine Atticae. Scripsit a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Ego, ut heri ad te scripsi, si et Silius is fuerit, quem tu putas, nec Drusus facilem se praebuerit, Damasippum velim aggrediare. Is, opinor, ita partes fecit in ripa nescio quotenorum iugerum, ut certa precia constitueret, quae mihi nota non sunt. Scribes ad me igitur quidquid egeris. 2. Vehementer me sollicitat Atticae nostrae valetudo, ut verear etiam ne qua culpa sit. Sed et paedagogi probitas et medici adsiduitas et tota domus in omni genere diligens me rursus id suspicari vetat. Cura igitur: plura enim non possum.

XXXIV.

De profectione sua et de ratione itineris sui cum grata collaudatione benevolentiae, diligentiae, prudentiae Attici. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Ego hic vel sine Sicca — Tironi enim melius est —, facillime possem esse, ut in malis, sed, quum scribas videndum mihi esse ne opprimar, ex quo intelligam te certum diem illius profectionis non habere, putavi esse commodius me istuc venire, quod idem video tibi placere. Cras igitur in Siccae suburbano: inde, quem ad modum suades, puto me in Ficulensi fore. 2. Quibus de rebus ad me scripsisti, quoniam ipse venio, coram videbimus. Tuam quidem et in agendis nostris rebus et in consiliis ineundis mihique dandis in ipsis litteris, quas mittis, benevolentiam, diligentiam, prudentiam mirifice diligo.

XXXV.

De negocio Siliano et de fano Tulliae aedificando. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Tu tamen, si quid cum Silio, vel illo ipso die, quo ad Siccam venturus ero, certiorem me velim facias, et maxime, cuius loci detractionem fieri velit. Quod enim scribis, 'ex-

tremi,' vide ne is ipse locus sit, cuius causa de tota re, ut scis, est a nobis cogitatum. Hirtii epistolam tibi misi et recentem et benevole scriptam. 2. Ante quam a te proxime discessi, numquam mihi venit in mentem, quo plus insumptum in monumentum esset quam nescio quid, quod lege conceditur, tantumdem populo dandum esse: quod non magno opere moveret, nisi nescio quo modo, *ἀλόγως* fortasse, nollem illud ullo nomine nisi fani appellari. Quod si volumus, vereor ne adsequi non possimus nisi mutato loco. Hoc quale sit, quaeso, considera. Nam etsi minus urgueor meque ipse propemodum collegi, tamen indigeo tui consilii. Itaque te vehementer etiam atque etiam rogo, magis quam a me vis aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore amplectare.

XXXVI.

De fano aedificando et de lege sumptuaria de sepulcris, de Bruto, qui in Cumano esse noluerit. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Fanum fieri volo, neque hoc mihi erui potest. Sepulcri similitudinem effugere non tam propter poenam legis studeo quam ut maxime adsequar *ἀποθέωσιν*: quod poteram, si in ipsa villa facerem, sed, ut saepe locuti sumus, commutationes dominorum reformido. In agro ubicumque fecero, mihi videor adsequi posse, ut posteritas habeat religionem. Hae meae tibi ineptiae — fateor enim — ferendae sunt. Nam habeo ne me quidem ipsum quicum tam audacter communicem quam te. Si tibi res, si locus, si institutum placet, lege, quaeso, legem mihique eam mitte. Si quid in mentem veniet, quo modo eam effugere possimus, utemur. 2. Ad Brutum si quid scribes, nisi alienum putabis, obiurgato eum, quod in Cumano esse noluerit propter eam causam, quam tibi dixit. Cogitanti enim mihi nihil tam videtur potuisse facere rustice. 3. Et, si tibi placebit sic agere de fano, ut coepimus, velim cohortere et exacuas Cluatium: nam, etiam si alio loco placebit, illius nobis opera consilioque utendum puto. Tu ad villam fortasse cras.

XXXVII.

De Attici epistolis a se acceptis, de litteris Bruti et suis ad eum scriptis, de hortis fani causa emendis, de Terentia, de Hirtii litteris, de rebus Hispanicis, de Caninii naufragio. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. A te heri duas epistolas accepi, alteram pridie datam Hilaro, alteram eodem die tabellario, accepique ab Aegypta liberto eodem die Piliam et Atticam plane belle se habere. Hae litterae mihi redditae sunt tertio decimo die. Quod mihi Bruti litteras, gratum. Ad me quoque misit. Eam ipsam ad te epistolam misi et ad eam exemplum mearum litterarum. 2. De fano, si nihil mihi hortorum invenis, qui quidem tibi inveniendi sunt, si me tanti facis, quanti certe facis, valde probo rationem tuam de Tusculano. Quamvis prudens ad cogitandum sis, sicut es, tamen, nisi magnae curae tibi esset ut ego consequerer id, quod magno opere vellem, numquam ea res tibi tam belle in mentem venire potuisset. Sed nescio quo pacto celebritatem requiro. Itaque hortos mihi conficias necesse est. Maxima est in Scapulae celebritas, propinquitas praeterea, ubi sis, ne totum diem in villa. Qua re, ante quam discedis, Othonem, si Romae est, convenias pervelim. Si nihil erit, etsi tu meam stultitiam consuesti ferre, eo tamen progrediar uti stomachere. Drusus enim certe vendere vult. Si ergo aliud non erit, mea erit culpa, nisi emero: qua in re ne labar, quaeso, provide. Providendi autem una ratio est, si quid de Scapulanis possumus. Et velim me certiorem facias quam diu in suburbano sis futurus. 3. Apud Terentiam gratia tua opus est nobis tuaque auctoritate. Sed facies, ut videbitur. Scio enim, si quid mea intersit, tibi maiori curae solere esse quam mihi. 4. Hirtius ad me scripsit Sex. Pompeium Corduba exisse et fugisse in Hispaniam citeriorem, Cnaeum fugisse, nescio quo: neque enim curo. Nihil praeterea novi. Litteras Narbone dedit XIIII. Kal. Mai. Tu mihi de Caninii naufragio quasi dubia misisti. Scribas igitur, si quid erit certius. Quod me a maestitia avocas, multum levaris, si locum fano dederis. Multa mihi *εἰς ἀποθέωσιν* in mentem veniunt, sed loco valde opus est. Qua re etiam Othonem vide.

XXXVIII.

De Attici occupationibus, de impuro cognato Attici et Ciceronis, de se non reprehendendo, qui in dolore suo scribendo aegritudinem lenire studeat, de hortis ad aedificandum fanum emendis et de ipsa aedificatione. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Non dubito quin occupatissimus fueris, qui ad me nihil litterarum: sed homo nequam, qui tuum commodum non exspectarit, quum ob eam unam causam missus esset! Nunc quidem, nisi quid te tenuit, suspicor te esse in suburbano. At ego hic scribendo dies totos nihil equidem levor, sed tamen aberro. 2. Asinius Pollio ad me scripsit de impuro nostro cognato. Quod Balbus minor nuper satis plane, Dolabella obscure, hic apertissime. Ferrem graviter, si novae aegrimoniae locus esset. Sed tamen ecquid impurius? O hominem cavendum! quamquam

'*Mihi quidem . . .*'

Sed tenendus dolor est. Tu, quoniam necesse nihil est, sic scribes aliquid, si vacabis. 3. Quod putas oportere pervideri iam animi mei firmitatem graviusque quosdam scribis de me loqui quam aut te scribere aut Brutum, si, qui me fractum esse animo et debilitatum putant, sciant quid litterarum et cuius generis conficiam, credo, si modo homines sint, existiment me, sive ita levatus sim, ut animum vacuum ad res difficiles scribendas adferam, reprehendendum non esse, sive hanc aberrationem a dolore delegerim, quae maxime liberalis sit doctoque homine dignissima, laudari me etiam oportere. 4. Sed, quum ego faciam omnia, quae facere possim ad me adiuvandum, tu effice id, quod video te non minus quam me laborare. Hoc mihi debere videor neque levari posse, nisi solvero aut videro me posse solvere, id est locum, qualem opto, invenero. Heredes Scapulae si istos hortos, ut scribis tibi Othonem dixisse, partibus quattuor factis liceri cogitant, nihil est scilicet emptori loci. Sin venibunt, quid fieri possit videbimus. Nam ille locus Publicianus, qui est Trebonii et Cusinii, erat ad me adlatus. Sed scis aream esse. Nullo pacto probo. Clodiae sane placent, sed non puto esse venales. De Drusi hortis, quamvis

ab iis abhorreas, ut scribis, tamen eo confugiam, nisi quid inveneris. Aedificatio me non movet. Nihil enim aliud aedificabo nisi id, quod etiam, si illos non habuero. 5. *Κῦρος δ, ε*, mihi sic placuit, ut caetera Antisthenis, hominis acuti magis quam eruditi.

XXXIX.

De commercio litterarum Ciceronem inter et Atticum nunc paene intermisso. Scripsit a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Tabellarius ad me quum sine litteris tuis venisset, existimavi tibi eam causam non scribendi fuisse, quod pridie scripsisses ea ipsa, ad quam rescripsi, epistola. Exspectaram tamen aliquid de litteris Asinii Pollionis. Sed nimium ex meo ocium tuum specto. Quamquam tibi remitto, nisi quid necesse erit, necesse ne habeas scribere, nisi eris valde ociosus. 2. De tabellariis facerem quod suades, si essent ullae necessariae litterae, ut erant olim, quum brevioribus diebus tamen cotidie respondebant tempori tabellarii, et erat aliquid, Silius, Drusus, alia quaedam. Nunc, nisi Otho exstitisset, quod scriberemus non erat. Id ipsum dilatum est, tamen adlevor, quum loquor tecum absens, multo etiam magis, quum tuas litteras lego. Sed quoniam et abes — sic enim arbitror — et scribendi necessitas nulla est, conquiescent litterae, nisi quid novi exstiterit.

XL.

De Hirtii epistola et Caesaris Anticatone, de *συμβουλευτικῷ* a se conscribendo, de maerore et recessu suo, de hortis Scapulanis, de Lentulo, de Faberiana re, de commoratione sua Asturae, de Pilia et Attica. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Qualis futura sit Caesaris vituperatio contra laudationem meam perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. Itaque misi librum ad Muscam, ut tuis librariis daret. Volo enim eum divulgari, quod quo facilius fiat imperabis tuis. 2. *Συμβουλευτικὸν* saepe conor: nihil reperio, et quidem

mecum habeo et Ἀριστοτέλους et Θεοπόμπου πρὸς Ἀλέξανδρον, sed quid simile? Illi et quae ipsis honesta essent scribebant et grata Alexandro. Ecquid tu eius modi reperis? Mihi quidem nihil in mentem venit. Quod scribis te vereri ne et gratia et auctoritas nostra hoc meo maerore minuatur, ego quid homines aut reprehendant aut postulent nescio. Ne doleam? Qui pot' est? Ne iaceam? Quis umquam minus? Dum tua me domus levabat, quis a me exclusus est, quis venit qui offenderet? Asturam sum a te profectus. Legere isti laeti, qui me reprehendunt, tam multa non possunt quam ego scripsi. Quam bene, nihil ad rem: sed genus scribendi id fuit, quod nemo abiecto animo facere posset. Triginta dies in hortis fui. Quis aut congressum meum aut facilitatem sermonis desideravit? Nunc ipsum ea lego, ea scribo, ut ii, qui mecum sunt, difficilius ocium ferant quam ego laborem. 3. Si quis requirit cur Romae non sim, 'quia discessus est.' Cur non sim in his meis praediolis, quae sunt huius temporis, 'quia frequentiam illam non facile ferrem.' Ibi sum igitur, ubi is, qui optimas Baias habebat, quotannis hoc tempus consumere solebat. Quum Romam venero, nec vultu nec oratione reprehendar. Hilaritatem illam, qua hanc tristitiam temporum condiebamus, in perpetuum amisi: constantia et firmitas nec animi nec orationis requiretur. 4. De hortis Scapulanis hoc videtur effici posse, aliud tua gratia, aliud nostra, ut praeconi subiiciantur. Id nisi fit, excludemur. Sin ad tabulam venimus, vincemus facultates Othonis nostra cupiditate. Nam quod ad me de Lentulo scribis, non est in eo. Faberiana modo res certa sit tuque enitare, quod facis, quod volumus consequemur. 5. Quod quaeris quam diu hic, paucos dies. Sed certum non habeo. Simul ac constituero, ad te scribam, et tu ad me quam diu in suburbano sis futurus. Quo die ego ad te haec misi, de Pilia et Attica mihi quoque eadem quae scribis et scribuntur et nunciantur.

XLI.

M. Cicero quaerit ubi Atticus sit et demonstrat ubi ipse futurus sit, tum de fano Tulliae aedificando et de hortis ea causa emendis

et omnino de loco, de Hirtii epistola et Caesaris Anticatone. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Nihil erat quod scriberem. Scire tamen volebam ubi esses, si abes aut afuturus es, quando rediturus esses. Facies igitur me certiorem. Et, quod tu scire volebas ego quando ex hoc loco, postridie Idus Lanuvii constitui manere, inde postridie in Tusculano aut Romae. Utrum sim facturus eo ipso die scies. 2. Scis quam sit *φιλαίτιον συμφορά*, minime in te quidem, sed tamen avide sum adfectus de fano, quod nisi non dico effectum erit, sed fieri videro — audebo hoc dicere et tu, ut soles, accipies —, incursabit in te dolor meus, non iure ille quidem, sed tamen feres hoc ipsum, quod scribo, ut omnia mea fers ac tulisti. Omnes tuas consolationes unam hanc in rem velim conferas. 3. Si quaeris quid optem, primum Scapulae, deinde Clodiae, postea, si Silius nolet, Drusus aget iniuste, Cusinii et Trebonii. Puto tertium esse dominum, Rebilum fuisse certo scio. Sin autem tibi Tusculanum placet, ut significasti quibusdam litteris, tibi adsentiar. Hoc quidem utique perficies, si me levari vis, quem iam etiam gravius accusas quam patitur tua consuetudo, sed facis summo amore et victus fortasse vitio meo. Sed tamen, si me levari vis, haec est summa levatio vel, si verum scire vis, una. 4. Hirtii epistolam si legeris, quae mihi quasi *πρόπλασμα* videtur eius vituperationis, quam Caesar scripsit de Catone, facies me quid tibi visum sit, si tibi erit commodum, certiorem. Redeo ad fanum. Nisi hac aestate absolutum erit, quam vides integram restare, scelere me liberatum non putabo.

XLII.

De inanibus epistolis suis, de Clodiae hortis emendis, de itinere suo constituto. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Nullum a te desideravi diem litterarum: videbam enim quae scribis, et tamen suspicabar vel potius intellegebam nihil fuisse quod scriberes. A. d. VI. Id. vero et abesse te putabam et plane videbam nihil te habere. Ego tamen ad

te fere cotidie mittam. Malo enim frustra quam te non habere cui des, si quid forte sit quod putes me scire oportere. Itaque accepi VI. Id. litteras tuas inanes. Quid enim habebas quod scriberes? Mi tamen illud, quidquid erat, non molestum fuit, nihil aliud scire me nisi novi te nihil habere. Scripsisti tamen nescio quid de Clodia. Ubi ergo ea est aut quando ventura? Placet mihi res sic, ut secundum Othonem nihil magis. 2. Sed neque hanc vendituram puto — delectatur enim et copiosa est — et illud alterum quam sit difficile te non fugit. Sed, obsecro, enitamur ut aliquid ad id, quod cupio, excogitemus. 3. Ego me hinc postridie exiturum puto, sed aut in Tusculanum aut domum, inde fortasse Arpinum. Quum certum sciero, scribam ad te. Venerat mihi in mentem monere te ut id ipsum, quod facis, fáceres. Putabam enim commodius te idem istud domi agere posse interpellatione sublata.

XLIII.

De ratione itineris sui constituti, de summa sua fani aedificandi cupiditate, de Othonis, de Clodiae, de Trebonianis hortis emendis, de Tusculano. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Ego postridie Idus, ut scripsi ad te ante, Lanuvii manere constitui, inde aut Romae aut in Tusculano. Scies ante utrumque. † Quod siles recte mi illam rem fore levamento, bene facis, tum id est, mihi crede, perinde, ut existimare tu non potes. Res indicat quanto opere id cupiam, quum tibi audeam confiteri, quem id non ita valde probare arbitrer. Sed ferendus tibi in hoc meus error, ferendus? immo vero etiam adiuvandus. 2. De Othone, diffido, fortasse quia cupio. Sed tamen maior etiam res est quam facultates nostrae, praesertim adversario et cupido et locuplete et herede. Proximum est ut velim Clodiae. Sed si ista minus confici possunt, effice quidvis. Ego me maiore religione quam quisquam fuit ullius voti obstrictum puto. Videbis etiam Trebonianos, etsi absunt domini. Sed, ut ad te heri scripsi, considerabis etiam de Tusculano, ne aestas effluat, quod certe non est committendum.

XLIV.

De Hirtii litteris ad Atticum datis, de eius libro de Catone divulgando, de hortorum Scapulanorum venditione per Mustelam efficienda, de aliis fani locis quaerendis, de Attici vita et itinere suo constituto, quid Philotimus de bello sibi narraverit, de naufragio Caniniano. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Et Hirtium aliquid ad te συμπαθῶς de me scripsisse facile patior — fecit enim humane — et te eius epistolam ad me non misisse multo facilius. Tu enim etiam humanius. Illius librum, quem ad me misit de Catone, propterea volo divulgari a tuis, ut ex istorum vituperatione sit illius maior laudatio. 2. Quod per Mustelam agis, habes hominem valde idoneum meique sane studiosum iam inde a Pontiano. Perfice igitur aliquid. Quid autem aliud nisi ut aditus sit emptori? quod per quemvis heredem potest effici. Sed Mustelam id perfecturum, si rogaris, puto. Mihi vero et locum quem opto ad id, quod volumus, dederis et praeterea ἐγγήραμα. Nam illa Silii et Drusi non satis οἰκοδεσποτικὰ mihi videntur. Quid enim? Sedere totos dies in villa! Ista igitur malim, primum Othonis, deinde Clodiae. Si nihil fiet, aut Druso ludus est suggerendus aut utendum Tusculano. 3. Quod domi te inclusisti, ratione fecisti. Sed, quaeso, confice et te vacuum redde nobis. Ego hinc, ut scripsi antea, postridie Idus Lanuvii, deinde postridie in Tusculano. Contudi enim animum et fortasse vici, si modo permansero. Scies igitur fortasse cras, summum perendie. 4. Sed quid est, quaeso? Philotimus nec Carteiae Pompeium teneri — qua de re litterarum ad Clodium Patavinum missarum exemplum mihi Oppius et Balbus miserant, se id factum arbitrari — bellumque narrat reliquum satis magnum. Solet omnino esse Fulviaster. Sed tamen, si quid habes: volo etiam de naufragio Caniniano scire quid sit.

XLV.

De scriptis suis in Antiati confectis, de litterarum inter se commercio, de ἀκηδίᾳ Attici, de commoratione in Tusculano, de

Caesare vicino, de Hirtii libro pervulgando. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Ego hic duo magna συντάγματα absolvi: nullo enim alio modo a miseria quasi aberrare possum. Tu mihi, etiam si nihil erit quod scribas, quod fore ita video, tamen id ipsum scribas velim, te nihil habuisse quod scriberes, dum modo ne his verbis. 2. De Attica, optime. Ἀκηδία tua me movet, etsi scribis nihil esse. In Tusculano eo commodius ero, quod et crebrius tuas litteras accipiam et te ipsum non numquam videbo. Nam caeteroqui ἀνεκτότερα erant Asturae: nunc haec, quae refricant, hic me magis angunt. Etsi tamen, ubicumque sum, illa sunt mecum. 3. De Caesare vicino scripseram ad te, quia cognoram ex tuis litteris. Eum σύνναον Quirino malo quam Saluti. Tu vero pervulga Hirtium. Id enim ipsum putaram quod scribis, ut, quum ingenium amici nostri probaretur, ὑπόθεσις vituperandi Catonis irrideretur.

XLVI.

De animo suo vincendo et Tusculano visendo. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Vincam, opinor, animum et Lanuvio pergam in Tusculanum. Aut enim mihi in perpetuum fundo illo carendum est — nam dolor idem manebit, tantum modestius — aut nescio quid intersit utrum illuc nunc veniam an ad decem annos. Neque enim ista maior admonitio quam quibus adsidue conficior et dies et noctes. Quid ergo? inquies: nihil litterae? In hac quidem re vereor ne etiam contra: nam essem fortasse durior. Exculto enim in animo nihil agreste, nihil inhumanum est.

XLVII.

De Attico a se exspectato, de negocio per Mustelam conficiendo, de Clodiae hortis, de nomine Faberiano, de Hirtii libro divulgando, de Philotimo, de Caesare Attici vicino futuro. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Tu igitur, ut scripsisti, nec id incommodo tuo. Vel binae enim poterunt litterae. Occurram etiam, si necesse

erit. Ergo id quidem ut poteris. De Mustela, ut scribis: etsi magnum opus est. Eo magis delabor ad Clodiam. Quamquam in utroque Faberianum nomen explorandum est, de quo nihil nocuerit, si aliquid cum Balbo eris locutus, et quidem, ut res est, emere nos velle nec posse sine isto nomine nec audere re incerta. 2. Sed quando Clodia Romae futura est et quanti rem aestimas? Eo prorsus specto, non quin illud malim, sed et magna res est et difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede, etsi de cupiditate nemini concedam, caeteris rebus inferiores sumus. Sed haec coram. 3. Hirtii librum, ut facis, divulga. De Philotimo, idem et ego arbitrabar. Domum tuam pluris video futuram vicino Caesare. Tabellarium meum hodie exspectamus. Nos de Pilia et Attica certiores faciet.

XLVIII.

De Attico a se in Tusculano exspectato. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Domi te libenter esse facile credo. Sed velim scire quid tibi restet aut iamne confeceris. Ego te in Tusculano exspecto eoque magis, quod Tironi statim te venturum scripsisti et addidisti te putare opus esse. Sentiebam omnino quantum mihi praesens prodesses, sed multo magis post discessum tuum sentio. Quam ob rem, ut ante ad te scripsi, aut ego ad te totus aut tu ad me, quum licebit.

XLIX.

De C. Marii causa a se defendenda, de Tirone, de rebus domesticis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Heri non multo post, quam tu a me discessisti, subito quidam urbani, ut videbantur, ad me mandata et litteras attulerunt a C. Mario C. F. C. N. multis verbis: 'agere mecum per cognationem, quae mihi secum esset, per eum Marium, quem scripsissem, per eloquentiam L. Crassi, avi sui, ut se

defenderem', causamque suam mihi perscripsit. Rescripsi patrono illi nihil opus esse, quoniam Caesaris propinqui eius omnis potestas esset, viri optimi et hominis liberalissimi, me tamen ei fauturum. O tempora! fore, quum dubitet Curtius consulatum petere! Sed haec hactenus. 2. De Tirone, mihi curae est. Sed iam sciam quid agat. Heri enim misi qui videret, cui etiam ad te litteras dedi. Epistolam ad Caesarem tibi misi. Horti quam in diem proscripti sint velim ad me scribas.

L.

Invitat M. Cicero Atticum ut se saepius invisat. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Ut me levarat tuus adventus, sic discessus adflixit. Qua re, quum poteris, id est, quum Sexti auctioni operam dederis, revises nos. Vel unus dies mihi erit utilis, quid dicam, gratus? Ipse Romam venirem, ut una essemus, si satis consilium quadam de re haberem.

LI.

De Tironis et Niciae adventu facto, Valerii futuro, de Attico a se exspectato. De Vergilio, de epistola ad Caesarem mittenda, de Caerelliano nomine et Metonis et Faberii. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Tironem habeo citius quam verebar. Venit etiam Nicias et Valerium hodie audiebam esse venturum. Quamvis multi sint, magis tamen ero solus, quam si unus esses. Sed exspecto te, a Peducaeo utique. Tu autem significas aliquid etiam ante. Verum id quidem, ut poteris. 2. De Vergilio, ut scribis. Hoc tamen velim scire quando auctio. Epistolam ad Caesarem mitti video tibi placere. Quid quaeris? Mihi quoque hoc idem maxime placuit, et eo magis, quod nihil est in ea nisi optimi civis, sed ita optimi, ut tempora, quibus parere omnes πολιτικοὶ praecipiunt. Sed scis ita nobis esse visum, ut isti ante legerent. Tu igitur id curabis. Sed, nisi plane iis intelliges placere, mittenda

non est. Id autem utrum illi sentiant anne simulent tu intelliges. Sed mihi simulatio pro repudiatione fuerit. *Τοῦτο δὲ μηλώση*. 3. De Caerellia quid tibi placeret Tiro mihi narravit: debere non esse dignitatis meae, perscriptionen tibi placere:

hoc metuere, alterum in metu non ponere.

Sed et haec et multa alia coram. Sustinenda tamen, si tibi videbitur, solutio est nominis Caerelliani, dum et de Metone et de Faberio sciamus.

LII.

De negocio L. Tullii Montani ab Attico curando, de epistola ad Caesarem, de hortis emendis, de Spintheris divortio, de ratione scriptorum suorum. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. L. Tullium Montanum nosti, qui cum Cicerone profectus est. Ab eius sororis viro litteras accepi, Montanum Planco debere, quod praes pro Flaminio sit, HS. xxv., de ea re nescio quid te a Montano rogatum. Sane velim, sive Plancus est rogandus sive qua re potes illum iuvare, iuves. Pertinet ad nostrum officium. Si res tibi forte notior est quam mihi aut si Plancum rogandum putas, scribas ad me velim, ut quid rei sit et quid rogandum sciam. 2. De epistola ad Caesarem quid egeris exspecto. De Silio, non ita sane laboro. Tu mi aut Scapulanos aut Clodianos efficias necesse est. Sed nescio quid videris dubitare de Clodia, utrum quando veniat an sintne venales? Sed quid est, quod audio, Spintherem fecisse divortium? 3. De lingua Latina securi es animi. Dices: Qui talia conscribis? *Ἀπόγραφα* sunt, minore labore fiunt, verba tantum adfero, quibus abundo.

LIII.

De suo et Attici commercio litterarum. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Ego, etsi nihil habeo quod ad te scribam, scribo tamen, quia tecum loqui videor. Hic nobiscum sunt Nicias et Va-

lerius. Hodie tuas litteras exspectabamus matutinas. Erunt fortasse alterae pomeridianae, nisi te Epiroticae litterae impedient, quas ego non interpello. Misi ad te epistolas ad Marcianum et ad Montanum. Eas in eumdem fasciculum velim addas, nisi forte iam dedisti.

LIBER XIII.

I.

De litteris ab Attico ad Ciceronem et Tullios datis, de hortis emendis et pecunia ad eam rem curanda, de epistola a se ad Caesarem scripta, de Nicia, de Peducaeo. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Ad Ciceronem ita scripsisti, illi ut neque severius neque temperatius scribi potuerit nec magis quam quem ad modum ego maxime vellem. Prudentissime etiam ad Tullios. Qua re aut ista proficient aut aliud agamus. 2. De pecunia vero video a te omnem diligentiam adhiberi vel potius iam adhibitam, quod si efficis, a te hortos habebo. Nec vero ullum genus possessionis est quod malim, maxime scilicet ob eam causam, quae suscepta est, cuius festinationem mihi tollis, quoniam de aestate polliceris vel potius recipis: deinde etiam ad *καταβίωσιν* maestitiamque minuendam nihil mihi reperiri potest aptius: cuius rei cupiditas impellit me interdum, ut te hortari velim. Sed me ipse revoco. Non enim dubito quin, quod me valde velle putes, in eo tu me ipsum cupiditate vincas. Itaque istuc iam pro facto habeo. 3. Exspecto quid istis placeat de epistola ad Caesarem. Nicias te, ut debet, amat vehementerque tua sui memoria delectatur. Ego vero Peducaeum nostrum vehementer diligo. Nam et quanti patrem feci, totum in hunc, et ipsum per se aeque amo atque illum amavi, te vero plurimum, qui hoc ab utroque nostrum fieri velis. Si hortos inspexeris et si de epistola certiorem me feceris, dederis mihi quod ad te scribam: si minus, scribam tamen aliquid. Numquam enim deerit.

II.

De litterarum commercio, de Pisone, de Faberio, de Ariarathe Ariobarzani filio a se invitato, de auctione Peducaei, de Dionysio. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Gratior mihi celeritas tua quam ipsa res. Quid enim

indignius? Sed iam ad ista obduruimus et humanitatem omnem exuimus. Tuas litteras hodie exspectabam, nihil equidem ut ex iis novi: quid enim? Verum tamen.... Oppio et Balbo epistolas deferri iubebis et tamen Pisonem sicubi de auro. Faberius si venerit, videbis ut tantum attribuatur, si modo attribuetur, quantum debetur. Accipies ab Erote. 2. Ariarathes, Ariobarzani filius, Romam venit. Vult, opinor, regnum aliquod emere a Caesare. Nam, quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo non habet. Omnino eum Sestius noster parochus publicus occupavit, quod quidem facile patior. Verum tamen, quod mihi summo beneficio meo magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per litteras, ut apud me deversetur. Ad eam rem quum mitterem Alexandrum, has ei dedi litteras. 3. Cras igitur auctio Peducaei. Quum poteris ergo. Etsi impediet fortasse Faberius. Sed tamen, quum licebit. Dionysius noster graviter queritur, et tamen iure, a discipulis abesse tam diu. Multis verbis scripsit ad me, credo item ad te. Mihi quidem videtur etiam diutius afuturus. Ac nollem: valde enim hominem desidero.

III.

De negociis privatis, de Bruti adventu et litteris. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. A te litteras exspectabam, nondum scilicet. Nam has mane rescribebam. Ego vero ista nomina sic probo, ut nihil aliud me moveat, nisi quod tu videris dubitare. Illud enim non accipio in bonam partem, quod ad me refers, qui si ipse negocium meum gererem, nihil gererem nisi consilio tuo. Sed tamen intelligo magis te id facere diligentia, qua semper uteris, quam quod dubites de nominibus istis. Etenim Caelium non probas, plura non vis. Utrumque laudo. His igitur utendum est. Praes quidem aliquando factus es, et in his quidem tabulis. A me igitur omnia. Quod dies longior est — teneamus modo quod volumus, puto fore istam etiam a praecone diem, certe ab heredibus. De Crispo et Mustela videbis, et velim scire quae sit pars duorum. De Bruti

adventu eram factus certior. 2. Attulerat enim ab eo Aegypta libertus litteras. Misi ad te epistolam, quia commode scripta erat.

IV.

De munere decem legatorum ab Attico elaborato, de negociis privatis, de Bruti adventu in Tusculanum. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Habeo munus a te elaboratum decem legatorum, et quidem puto. Nam filius anno post quaestor fuit quam consul Mummius. 2. Sed quoniam saepius de nominibus quaeris quid placeat, ego quoque tibi saepius respondeo placere. Si quid poteris cum Pisone, conficies: Avius enim videtur in officio futurus. Velim ante possis: si minus, utique simul simus, quum Brutus veniet in Tusculanum. Magni interest mea una nos esse. Scies autem qui dies is futurus sit, si puero negocium dederis ut quaerat.

V.

Sp. Mummium in decem legatis non fuisse, de negociis privatis, de Bruti adventu in Tusculanum. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Sp. Mummium putaram in decem legatis fuisse sed videlicet**. Etenim *εὔλογον* fratri fuisse. Fuit enim ad Corinthum. Misi tibi Torquatum. Colloquere tu quidem cum Silio, ut scribis, et urgue. Illam diem negabat esse mense Maio, istam non negabat. Sed tu, ut omnia, istuc quoque ages diligenter. De Crispo et Mustela, scilicet, quum quid egeris. 2. Quoniam ad Bruti adventum fore te nobiscum polliceris, satis est, praesertim quum hi tibi dies in magno nostro negocio consumantur.

VI.

De aquae ductu, de columnario, de Pisone et hereditate Hereniana, de epistola sua ad Brutum data, de Tuditano, Hortensii proavo, de Sp. Mummio et de instituto maiorum in legatis deligendis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. De aquae ductu probe fecisti. Columnarium vide ne nullum debeamus. Quamquam mihi videor audisse a Camillo commutatam esse legem. 2. Pisoni quid est quod honestius respondere possimus quam solitudinem Catonis? Nec coheredibus solum Herennianis, sed etiam, ut scis — tu enim mecum egisti —, de puero Lucullo, quam pecuniam tutor — nam hoc quoque ad rem pertinet — in Achaia sumpserat. Sed agit liberaliter, quoniam negat se quidquam facturum contra nostram voluntatem. Coram igitur, ut scribis, constituemus quem ad modum rem explicemus. Quod reliquos coheredes convenisti, plane bene fecisti. 3. Quod epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo eius exemplum, sed tamen salvum est et ait Tiro te habere oportere et, ut recordor, una cum illius obiurgatoria tibi meam quoque, quam ad eum rescripseram, misi. Iudiciali molestia ut caream videbis. 4. Tuditanum istum, proavum Hortensii, plane non noram et filium, qui tum non potuerat esse legatus, fuisse putaram. Mummium fuisse ad Corinthum pro certo habeo. Saepe enim hic Spurius, qui nuper est mortuus, epistolas mihi pronunciabat versiculis facetis ad familiares missas a Corintho. Sed non dubito quin fratri fuerit legatus, non in decem. Atque hoc etiam accepi, non solitos maiores nostros [eos] legare in decem, qui essent imperatorum necessarii, ut nos, ignari pulcherrimorum institutorum aut negligentes potius, M. Lucullum et L. Murenam et caeteros coniunctissimos ad L. Lucullum misimus. Illudque εὐλογώτατον, illum fratri in primis eius legatis fuisse. Operam tuam multam, qui et haec cures et mea expedias et sis in tuis multo minus diligens quam in meis.

VII.

De Caesare quae e Sestio et Theopompo audierit, de Lentuli divortio cum Metella, de litteris ab Attico exspectatis, de adventu Bruti in Tusculanum. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Sestius apud me fuit et Theopompus pridie: venisse

a Caesare narrabat litteras, hoc scribere, sibi certum esse Romae manere causamque eam ascribere, quae erat in epistola nostra, ne se absente leges suae negligerentur, sicut esset neglecta sumptuaria. Est εὔλογον, idque eram suspicatus. Sed istis mos gerendus est, nisi placet hanc ipsam sententiam nos persequi. Et Lentulum cum Metella certe fecisse divortium. Haec omnia tu melius. Rescribes igitur, quidquid voles, dum modo aliquid. Iam enim non reperio quid te rescripturum putem, nisi forte de Mustela aut si Silium videris. 2. Brutus heri venit in Tusculanum post horam decimam. Hodie igitur me videbit, ac vellem tum tu adesses. Iussi equidem ei nunciari te, quoad potuisses, exspectasse eius adventum venturumque, si audisses, meque, ut facio, continuo te certiorem esse facturum.

VIII.

De litterarum commercio, Q. Faberii num quis fundus in Pompeiano Nolanove venalis sit, de libris sibi mittendis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Plane nihil erat quod ad te scriberem. Modo enim discesseras et paullo post triplices remiseras. Velim cures fasciculum ad Vestorium deferendum et alicui des negocium qui quaerat Q. Faberii fundus num quis in Pompeiano Nolanove venalis sit. Epitomen Bruti Caelianorum velim mihi mittas et a Philoxeno *Παναιτίου περὶ προνοίας*. Te Idib. videbo cum tuis.

IX.

De Trebatii, Curtii, Dolabellae, Torquati ad se adventu et de sermonibus cum illis habitis, de Bruto, de itinere Arpinum suscipiendo et de adventu Caesaris exspectato. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Commodum discesseras heri, quum Trebatius venit, paullo post Curtius, hic salutandi causa, sed mansit invitatus. Trebatium nobiscum habemus. Hodie mane Dolabella. Multus sermo ad multum diem. Nihil possum dicere ἐκτε—

νεώτερον, nihil *φιλοστοργότερον*. Ventum est tamen ad Quintum. Multa *ἄφατα*, *ἀδιήγητα*, sed unum eius modi, quod, nisi exercitus sciret, non modo Tironi dictare, sed ne ipse quidem auderem scribere. Sed hactenus. *Εὐκαίρως* ad me venit, quum haberem Dolabellam, Torquatus, humanissimeque Dolabella quibus verbis secum egissem exposuit. Commodum enim egeram diligentissime: quae diligentia grata est visa Torquato. 2. A te exspecto, si quid de Bruto. Quamquam Nicias confectum putabat, sed divortium non probari. Quo etiam magis laboro idem quod tu. Si quid est enim offensionis, haec res mederi potest. Mihi Arpinum eundum est. Nam et opus est constitui a nobis illa praediola et vereor ne exeundi potestas non sit, quum Caesar venerit, de cuius adventu eam opinionem Dolabella habet, quam tu coniecturam faciebas ex litteris Messalae. Quum illuc venero intellexeroque quid negocii sit, tum ad quos dies rediturus sim scribam ad te.

X.

De morte Marcelli, de Dolabella, de Bruto, de Magii amentia. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Minime miror te et graviter ferre de Marcello et plura vereri periculi genera. Quis enim hoc timeret, quod neque acciderat antea nec videbatur natura ferre, ut accidere posset? Omnia igitur metuenda. Sed illud *παρὰ τὴν ἱστορίαν*, tu praesertim: 'me reliquum consularem.' Quid? tibi Servius quid videtur? Quamquam hoc nullam ad partem valet scilicet, mihi praesertim, qui non minus bene actum cum illis putem. Quid enim sumus aut quid esse possumus? domine an foris? Quod nisi mihi hoc venisset in mentem, scribere ista nescio quae, quo verterem me non haberem. 2. Ad Dolabellam, ut scribis, ita puto faciendum, *κοινότερα* quaedam et *πολιτικώτερα*. Faciendum certe aliquid est: valde enim desiderat. 3. Brutus si quid egerit, curabis ut sciam, cui quidem quam primum agendum puto, praesertim si statuit. Sermunculum enim omnem aut restinxerit aut

sedarit. Sunt enim qui loquantur etiam mecum. Sed haec ipse optime, praesertim si etiam tecum loquetur. Mihi est in animo proficisci xi. Kal. Hic enim nihil habeo quod agam, ne hercule illic quidem nec usquam, sed tamen aliquid illic. Hodie Spintherem exspecto. Misit enim Brutus ad me: per litteras purgat Caesarem de interitu Marcelli, in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspicio. Nunc vero, quum de Magio constet, nonne furor eius causam omnem sustinet? Plane quid sit non intelligo. Explanabis igitur. Quamquam nihil habeo quod dubitem nisi ipsi Magio quae fuerit causa amentiae, pro quo quidem etiam sponsor Sunii factus est. Nimirum id fuit: solvendo enim non erat. Credo eum petisse a Marcello aliquid et illum, ut erat, constantius respondisse.

XI.

Quo animo versetur in Arpinati significat et quibus de rebus ad se scribi velit. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. *Οὐ ταὐτὸν εἶδος.* Credebam esse facile. Totum est aliud, postea quam sum a te diiunctior. Sed fuit faciendum, ut et constituerem mercedulas praediorum et ne magnum onus observantiae Bruto nostro imponerem. Posthac enim poterimus commodius colere inter nos in Tusculano. Hoc autem tempore, quum ille me cotidie videre vellet, ego ad illum ire non possem, privabatur omni delectatione Tusculani. 2. Tu igitur, si Servilia venerit, si Brutus quid egerit, etiam si constituerit, quando ob viam: quidquid denique erit quod scire me oporteat, scribes. Pisonem, si poteris, convenies: vides quam maturum sit. Sed tamen, quod commodo tuo fiat.

XII.

De valetudine Atticae, de oratione Ligariana, de Academicorum libris ad Varronem scribendis, de Brinniana auctione, de rebus domesticis. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Valde me momorderunt epistolae tuae de Attica no-

stra: eaedem tamen sanaverunt. Quod enim te ipse consolabare eisdem litteris, id mihi erat satis firmum ad leniendam aegritudinem. 2. 'Ligarianam' praeclare vendidisti. Posthac quidquid scripsero, tibi praeconium deferam. 3. Quod ad me de Varrone scribis, scis me antea orationes aut aliquid id genus solitum scribere, ut Varronem nusquam possem intexere. Postea autem quam haec coepi *φιλολογώτερα*, iam Varro mihi denunciaverat magnam sane et gravem *προσφώνησιν*. Biennium praeteriit, quum ille *Καλλιππίδης* adsiduo cursu cubitum nullum processerit. Ego autem me parabam ad id, quod ille mihi misisset, ut *αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον*, si modo potuissem: nam hoc etiam Hesiodus ascribit, *αἴ κε δύνηαι*. Nunc illam *περὶ τελῶν σύνταξιν* sane mihi probatam Bruto, ut tibi placuit, despondimus, idque tu eum non nolle mihi scripsisti. Ergo illam *Ἀκαδημαϊκήν*, in qua homines nobiles illi quidem, sed nullo modo philologi nimis acute loquuntur, ad Varronem transferamus. Etenim sunt *Ἀντιόχεια*, quae iste valde probat. Catulo et Lucullo alibi reponemus, ita tamen, si tu hoc probas, deque eo mihi rescribas velim. 4. De Brinniana auctione accepi a Vestorio litteras. Ait sine ulla controversia rem ad me esse collatam — Romae videlicet aut in Tusculano me fore putaverunt — a. d. IIX. Kal. Quinct. Dices igitur vel amico tuo, S. Vettio, coheredi meo, vel Labeoni nostro paullum proferant auctionem, me circiter Nonas in Tusculano fore. Cum Pisone Erotem habes. De Scapulanis hortis toto pectore cogitemus. Dies adest.

XIII.

De Academicis ad Varronem translatis, de scripto ad Dolabellam mittendo, de valetudine Atticae. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Commotus tuis litteris, quod ad me de Varrone scripseras, totam Academiam ab hominibus nobilissimis abstuli transtulique ad nostrum sodalem et ex duobus libris contuli in quattuor. Grandiores sunt omnino, quam erant illi, sed tamen multa detracta. Tu autem mihi pervelim scribas qui intellexeris illum velle. Illud vero utique scire cupio

quem intellexeris ab eo ζηλοτυπεῖσθαι, nisi forte Brutum. Id hercle restabat! Sed tamen scire pervelim. Libri quidem ita exierunt, nisi forte me communis φιλαυτία decipit, ut in tali genere ne apud Graecos quidem simile quidquam. Tu illam iacturam feres aequo animo, quod illa, quae habes de Academicis, frustra descripta sunt. Multo tamen haec erunt splendidiora, breviora, meliora. 2. Nunc autem ἀπορῶ quo me vertam. Volo Dolabellae valde desideranti: non reperio quid, et simul αἰδέομαι Τρῶας, neque, si aliquid, potero μέμψιν effugere. Aut cessandum igitur aut aliquid excogitandum. 3. Sed quid haec levia curamus? Attica mea, obsecro te, quid agit? quae me valde angit. Sed crebro regusto tuas litteras: in his acquiesco. Tamen exspecto novas.

XIV.

De Brinniana auctione et coheredibus, de Academicis ad Varronem mittendis. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Brinnii libertus, coheres noster, scripsit ad me, velle, si mihi placeret, coheredes se et Sabinum Albium ad me venire. Id ego plane nolo: hereditas tanti non est. Et tamen obire auctionis diem facile poterunt — est enim III. Id. —, si me in Tusculano postridie Nonas mane convenerint. Quod si laxius volent proferre diem, poterunt vel biduum vel triduum vel ut videbitur: nihil enim interest. Qua re, nisi iam profecti sunt, retinebis homines. 2. De Bruto, si quid egit, de Caesare, si quid scies, si quid erit praeterea, scribes. 3. Illud etiam atque etiam consideres velim, placeatne tibi mitti ad Varronem quod scripsimus. Etsi etiam ad te aliquid pertinet: nam scito te ei dialogo adiunctum esse tertium. Opinor igitur consideremus. Etsi nomina iam facta sunt, sed vel induci vel mutari possunt.

XV.

De valetudine Atticae et litterarum commercio. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Quid agit, obsecro te, Attica nostra? Nam triduo abs

te nullas acceperam, nec mirum: nemo enim venerat: nec fortasse causa fuerat. Itaque ipse quod scriberem non habebam. Quo autem die has Valerio dabam, exspectabam aliquem meorum: qui si venisset et a te quid attulisset, videbam non defuturum quod scriberem.

XVI.

De vita sua in Arpinati, de libris Academicis ad Varronem traductis. Quaerit de Servilia, de Bruto, de Caesare. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Nos, quum flumina et solitudines sequeremur, quo facilius sustentare nos possemus, pedem e villa adhuc egressi non sumus: ita magnos et adsiduos imbres habebamus. Illam *Ἀκαδημαϊκὴν σύνταξιν* totam ad Varronem traduximus. Primo fuit Catuli, Luculli, Hortensii. Deinde, quia *παρὰ τὸ πρέπον* videbatur, quod erat hominibus nota non illa quidem *ἀπαιδευσία*, sed in iis rebus *ἀτριψία*, simul ac veni ad villam, eosdem illos sermones ad Catonem Brutumque transtuli. Ecce tuae litterae de Varrone. Nemini visa est aptior *Ἀντιοχεία* ratio. 2. Sed tamen velim scribas ad me, primum placeatne tibi aliquid ad illum, deinde, si placebit, hocne potissimum. Quid Servilia? iamne venit? Brutus ecquid agit, ecquando? De Caesare quid auditur? Ego ad Nonas, quem ad modum dixi. Tu cum Pisone, si quid poteris.

XVII.

Quaerit de rebus urbanis, de Bruto, de Caesare, de valetudine Atticae. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

v. Kalend. exspectabam Roma aliquid, non quo imperassem tuis. Igitur nunc eadem illa: quid Brutus cogitet? aut, si aliquid egit, ecquid a Caesare. Sed quid ista, quae minus curo? Attica nostra quid agat scire cupio: etsi tuae litterae, sed iam nimis veteres sunt, recte sperare iubent, tamen exspecto recens aliquid.

XVIII.

De commodo propinquitatis, quo nunc careat, de libris Academicis ad Varronem mittendis. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Vides propinquitas quid habeat. Nos vero conficiamus hortos. Colloqui videbamur, in Tusculano quum essem: tanta erat crebritas litterarum. Sed id quidem iam erit. Ego interea admonitu tuo perfeci sane argutulos libros ad Varronem: sed tamen exspecto quid ad ea, quae scripsi ad te: primum qui intellexeris eum desiderare a me, quum ipse homo *πολυγραφώτατος* numquam me lacessisset, deinde quem *ζηλοτυπεῖν*, nisi forte Brutum, quem si non *ζηλοτυπεῖ*, multo Hortensium minus aut eos, qui de re publica loquuntur. Plane hoc mihi explices velim: in primis maneasne in sententia ut mittam ad eum, quae scripsi, an nihil necesse putes. Sed haec coram.

XIX.

De Atticae valetudine, de oratione Ligariana, de ratione Academicorum librorum a se ad Varronem translatorum et aliorum librorum a se scriptorum. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Commodum discesserat Hilarus librarius IV. Kal., cui dederam litteras ad te, quum venit tabellarius cum tuis litteris pridie datis: in quibus illud mihi gratissimum fuit, quod Attica nostra rogat te, ne tristis sis, quodque tu *ἀκίνδυνα* esse scribis. 2. 'Ligarianam', ut video, praeclare auctoritas tua commendavit. Scripsit enim ad me Balbus et Oppius mirifice se probare, ob eamque causam ad Caesarem eam se oratiunculam misisse. Hoc igitur idem tu mihi antea scripseras. 3. In Varrone ista causa me non moveret, ne viderer *φιλένδοξος* — sic enim constitueram, neminem includere in dialogos eorum, qui viverent —, sed quia scribis et desiderari a Varrone et magni illum aestimare, eos confeci et absolvi nescio quam bene, sed ita accurate, ut nihil posset supra, 'Academicam' omnem 'quaestionem' libris quattuor. In eis, quae erant contra *ἀκαταληψίαν*

praeclare collecta ab Antiocho, Varroni dedi, ad ea ipse respondeo, tu es tertius in sermone nostro. Si Cottam et Varronem fecissem inter se disputantes, ut a te proximis litteris admoneor, meum *κωφὸν πρόσωπον* esset. 4. Hoc in antiquis personis suaviter fit, ut et Heraclides in multis et nos sex 'de re publica' libris fecimus. Sunt etiam 'de oratore' nostri tres, mihi vehementer probati. In eis quoque eae personae sunt, ut mihi tacendum fuerit. Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, C. Iulius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius. Puero me hic sermo inducitur, ut nullae esse possent partes meae. Quae autem his temporibus scripsi, *Ἀριστοτέλειον* morem habent, in quo sermo ita inducitur caeterorum, ut penes ipsum sit principatus. Ita confeci quinque libros *περὶ τελῶν*, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, *περιπατητικὰ* M. Pisoni darem. *Ἀζηλοτύπητον* id fore putaram, quod omnes illi decesserant. 5. Haec 'Academica', ut scis, cum Catulo, Lucullo, Hortensio contuleram. Sane in personas non cadebant: erant enim *λογικώτερα*, quam ut illi de iis somniasse umquam viderentur. Itaque, ut legi tuas de Varrone, tamquam *ἕρμαιον* adripui. Aptius esse nihil potuit ad id philosophiae genus, quo ille maxime mihi delectari videtur, easque partes, ut non sim consecutus ut superior mea causa videatur. Sunt enim vehementer *πιθανὰ Ἀντιόχεια:* quae diligenter a me expressa acumen habent Antiochi, nitorem orationis nostrum, si modo is est aliquis in nobis. Sed tu dandosne putes hos libros Varroni etiam atque etiam videbis. Mihi quaedam occurrunt, sed ea coram.

XX.

De litteris consolatoriis a Caesare acceptis, de urbe augenda, de Torquato, de uxore Tuberonis et privigna in Ligarianam non addendis, de Attico conveniendo, de fama non curanda et conscientia recta. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. A Caesare litteras accepi consolatorias, datas pridie Kal. Mai. Hispali. De urbe augenda quid sit promulgatum non intellexi: id scire sane velim. Torquato nostra officia

grata esse facile patior, eaque augere non desinam. 2. Ad 'Ligarianam' de uxore Tuberonis et privigna neque possum iam addere — est enim pervulgata — neque Tuberonem volo offendere: mirifice est enim φιλαίτιος. Theatrum quidem sane bellum habuisti. 3. Ego, etsi hoc loco facillime sustentor, tamen te videre cupio. Itaque ut constitui adero. Fratrem credo a te esse conventum. Scire igitur studeo quid egeris. 4. De fama nihil sane laboro, etsi scripseram ad te tunc stulte 'nihil melius'. Curandum enim non est. Atque hoc 'in omni vita sua quemque a recta conscientia traversum unguem non oportet discedere', viden quam φιλοσόφως? An tu nos frustra existimas haec in manibus habere? δεδῆχθαι te nollem, quod nihil erat. Redeo enim rursus eodem. Quidquamne me putas curare in toto, nisi ut ei ne desim? Id ago scilicet, ut iudicia videar tenere. Μὴ γὰρ αὐτοῖς. Vellem tam domestica ferre possem quam ista contemnere! Putas autem me voluisse aliquid quod perfectum non sit? Non licet scilicet sententiam suam, sed tamen quae tum acta sunt, non possum non probare, et tamen non curare pulcre possum, sicuti facio. Sed nimium multa de nugis.

XXI.

De epistola ad Hirtium data, de Torquato, Dolabella, Q. fratre, de verbo 'sustinendi' pro 'inhibendi' reponendo in Academicis, de quinto de finibus libro ab Attico iniussu suo edito, tum brevius de aliis rebus et de consiliis quibusdam suis. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Ad Hirtium dederam epistolam sane grandem, quam scripseram proxime in Tusculano. Huic, quam tu mihi misisti, rescribam alias. Nunc alia malo. 2. Quid possum de Torquato, nisi aliquid a Dolabella? Quod simul ac, continuo scietis. Exspectabam hodie aut summum cras ab eo tabellarios: qui simul ac venerint, mittentur ad te. A Quinto exspecto. Proficiscens enim e Tusculano IIX. Kal., ut scis, misi ad eum tabellarios. 3. Nunc ad rem ut redeam, 'inhibere' illud tuum, quod valde mihi adriserat, vehementer displicet. Est enim verbum totum nauticum. Quamquam

id quidem sciebam, sed arbitrabar 'sustineri' remos, quum 'inhibere' essent remiges iussi. Id non esse eius modi didici heri, quum ad villam nostram navis appelleretur. Non enim sustinent, sed alio modo remigant. Id ab ἐποχῇ remotissimum est. Qua re facies ut ita sit in libro, quem ad modum fuit. Dices hoc idem Varroni, si forte mutavit. Nec est melius quidquam quam ut Lucullus

Sustineat currum, ut bonu' saepe agitator, equosque!

semperque Carneades προβολὴν pugilis et retentionem aurigae similem facit ἐποχῇ. Inhibitio autem remigum motum habet et vehementiorem quidem remigationis navem convertentis ad puppim. Vides quanto hoc diligentius curem quam aut de rumore aut de Pollione. De Pansa etiam, si quid certius — credo enim palam factum esse —, de Critonio, si quid esset, certe ne de Metello et Balbino. 4. Dic mihi, placetne tibi primum edere iniussu meo? Hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is qui Platonis libros solitus est divulgare, ex quo λόγοισιν Ἑρμόδωρος. Quid illud? rectumne existimas cuiquam ante quam Bruto? cui te auctore προσφωνῶ. Scripsit enim Balbus ad me se a te quintum 'de finibus' librum descripsisse, in quo non sane multa mutavi, sed tamen quaedam. Tu autem commode feceris, si reliquos continueris, ne et ἀδιόρθωτα habeat Balbus et ἕωλα Brutus. Sed haec hactenus, ne videar περὶ μικρὰ σπουδάζειν. Etsi nunc quidem maxima mihi sunt haec. Quid est enim aliud? Varroni quidem quae scripsi te auctore ita propero mittere, ut iam Romam miserim describenda. Ea si voles, statim habebis. Scripsi enim ad librarios ut fieret tuis, si tu velles, describendi potestas. Ea vero continebis, quoad ipse te videam, quod diligentissime facere soles, quum a me tibi dictum est. 5. Quo modo autem fugit me tibi dicere? Mirifice Caerellia studio videlicet philosophiae flagrans describit a tuis: istos ipsos 'de finibus' habet. Ego autem tibi confirmo — possum falli ut homo — a meis eam non habere: numquam enim ab oculis meis afuerunt. Tantum porro aberat ut binos scriberent, vix singulos confecerunt. Tuorum tamen ego nullum delictum arbitror, item-

que te volo existimare. A me enim praetermissum est ut dicerem me eos exire nondum velle. Hui, quam diu de nugis! De re enim nihil habeo quod loquar. 6. De Dolabella tibi adsentior. Coheredes, ut scribis, in Tusculano. De Caesaris adventu scripsit ad me Balbus, non ante Kal. Sextiles. De Attica optime, quod levius ac lenius et quod fert εὐκόλως. 7. Quod autem de illa nostra cogitatione scribis, in qua nihil tibi cedo, ea, quae novi, valde probo, hominem, domum, facultates. Quod caput est, ipsum non novi, sed audio laudabilia. 'De Scrofa?' Etiam. Proxime accedit, si quid hoc ad rem: εὐγενέστερος est etiam quam pater. Coram igitur et quidem propenso animo ad probandum. Accedit enim, quod patrem, ut scire te puto, plus etiam quam non modo tu, sed quam ipse scit, amo idque et merito et iam diu.

XXII.

Quaerit rursus de Academicis ad Varronem mittendis, de litteris Cassii et Servii de morte Marcelli, de scriptis suis non temere foras dandis, de praedio Oviae, de Bruto, de Tullio scriba ab Attico appellato et de fano aedificando, de Attici adventu in Tusculanum a se exspectato, de Atticae valetudine. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. De Varrone non sine causa quid tibi placeat tam diligenter exquiro. Occurrunt mihi quaedam, sed ea coram. Te autem ἀσμενέστατα intexui, faciamque id crebrius. Proximis enim tuis litteris primum te id non nolle cognovi. 2. De Marcello scripserat ad me Cassius antea, τὰ κατὰ μέρος Servius. O rem acerbam! Ad prima redeo. 3. Scripta nostra nusquam malo esse quam apud te, sed ea tum foras dari, quum utrique nostrum videtur. Ego et librarios tuos culpa libero neque te accuso, et tamen aliud quiddam ad te scripseram, Caerelliam quaedam habere, quae nisi a te habere non potuerit. Balbo quidem intelligebam sat faciendum fuisse, tantum nolebam aut obsoletum Bruto aut Balbo inchoatum dari. Varroni, simul ac te videro, si tibi videbitur, mittam. Quid autem dubitarim, quum videro te, scies. 4. Attributos quod appellas, valde probe. Te de praedio Oviae ex-

erceri moleste fero. De Bruto nostro, perodiosum, sed vita fert. Mulieres autem vix satis humane, quae inimico animo ferant, quum utraque officio pareat. Tullium scribam nihil fuit quod appellares: nam tibi mandassem, si fuisset. Nihil enim est apud eum positum nomine voti, sed est quiddam apud illum meum. Id ego in hanc rem statui conferre. Itaque et ego recte tibi dixi ubi esset et tibi ille recte negavit. Sed hoc quoque ipsum continuo adoriamur. Lucum hominibus non sane probo quod est desertior: sed habet *εὐλογίαν*. Verum hoc quoque, ut censueris, quippe qui omnia. Ego ut constitui adero: atque utinam tu quoque eodem die! Sin quid — multa enim —, utique postridie. Etenim coheredes: a quis sine te opprimi † militia est. 5. Alteris iam litteris nihil ad me de Attica. Sed id quidem in optima spe pono. Illud accuso non te, sed illam, ne salutem quidem. At tu et illi et Piliae plurimam, nec me tamen irasci indicaris. Epistolam Caesaris misi, si minus legisses.

XXIII.

De Bruto, de libris ad Varronem absolutis, item de libris, quos Bruto mittat, de mandatis suis ab Attico explicandis, de possessiunculis suis et re familiari. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Antemeridianis tuis litteris heri statim rescripsi: nunc respondeo vespertinis. Brutus mallem me arcesseret. Nam et aequius erat, quum illi iter instaret et subitum et longum, et mehercule nunc, quum ita simus adfecti, ut non possimus plane simul vivere — intelligis enim profecto in quo maxime posita sit *συμβίωσις* —, facile patiebar nos potius Romae una esse quam in Tusculano. 2. Libri ad Varronem non morabantur. Sunt enim descripti, ut vidisti: tantum librariorum menda tolluntur. De quibus libris scis me dubitasse, sed tu videris. Item, quos Bruto mittimus, in manibus habent librarii. 3. Mea mandata, ut scribis, explica: quamquam ista retentione omnes ait uti Trebatius: quid tu istos putas? Nosti domum. Quare confice *εὐαγώγως*. Incredibile est quam ego ista non curem. Omni tibi adseve-

ratione adfirmo, quod mihi credas velim, mihi maiori offensioni esse quam delectationi possessiunculas meas. Magis enim doleo me non habere cui tradam quam habere qui utar laetor. Atque illud Trebatius se tibi dixisse narrabat. Tu autem veritus es fortasse ne ego invitus audirem. Fuit id quidem humanitatis, sed, mihi crede, iam ista non curo. Qua re 'da te in sermonem et perseca et confice et ita cum Polla loquere,' ut te cum illo Scaeva loqui putes, nec existimes eos, qui non debita consectari soleant, quod debeatur remissuros. De die tantum videto, et id ipsum bono modo.

XXIV.

De Cicerone ab Andromene Corcyrae viso, de libris Varroni mittendis. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Quid est quod Hermogenes mihi Clodius Andromenem sibi dixisse se Ciceronem vidisse Corcyrae? Ego enim audita tibi putaram. Nil igitur ne ei quidem litterarum? An non vidit? Facies ergo ut sciam. Quid tibi ego de Varrone rescribam? Quattuor *διφθέραι* sunt in tua potestate: quod egeris, id probabo. Nec tamen *αἰδέομαι Τρῶας*. Quid enim? Sed ipsi quam res illa probaretur magis verebar. Sed quoniam tu suscipis, in alteram aurem.

XXV.

De negocio ab Attico conficiendo, de Andromene, de Bruto et adventu suo in urbem, de libris Varroni mittendis an ad Brutum transferendis. Scripsit in Arpinati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. De retentione rescripsi ad tuas accurate scriptas litteras. Conficies igitur et quidem sine ulla dubitatione aut retrectatione. Hoc fieri et oportet et opus est. De Andromene, ut scribis, ita putaram. Scisses enim mihique dixisses. 2. Tu tamen ita mihi de Bruto scribis, ut de te nihil. Quando autem illum putas? Nam ego Romam pridie Idus. Bruto ita volui scribere — sed quoniam tu te legisse scribis,

fui fortasse *ἀσαφέστερος* — me ex tuis litteris intellexisse nolle eum me quasi prosequendi sui causa Romam nunc venire. Sed quoniam iam adest meus adventus, fac, quaeso, ne quid eum Idus impediant, quo minus suo commodo in Tusculano sit. Nec enim ad tabulam eum desideraturus eram. In tali enim negocio cur tu unus non satis es? Sed ad testamentum volebam: quod iam malo alio die, ne ob eam causam Romam venisse videar. Scripsi igitur ad Brutum iam illud, quod putassem, Idib. nihil opus esse. Velim ergo totum hoc ita gubernes, ut ne minima quidem re ulla Bruti commodum impediamus. 3. Sed quid est tandem quod perhorrescas, quia tuo periculo iubeam libros dari Varroni? Etiam nunc si dubitas, fac ut sciamus. Nihil est enim illis elegantius. Volo Varronem, praesertim quum ille desideret, sed est, ut scis,

Δεινὸς ἀνήρ· τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιόῳτο.

Ita mihi saepe occurrit vultus eius, querentis fortasse vel hoc, meas partes in iis libris copiosius defensas esse quam suas, quod mehercule intelliges non esse, si quando in Epirum veneris. Nam nunc Alexionis epistolis cedimus. Sed tamen ego non despero probatum iri Varroni, et id, quoniam impensam fecimus in macrocolla, facile patior teneri. Sed etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. Qua re, si addubitas, ad Brutum transeamus: est enim is quoque Antiochius. O Academiam volaticam et sui similem, modo huc, modo illuc! Sed, quaeso, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? Male mi sit, si umquam quidquam tam enitar. *Ἔργον.* At ego ne Tironi quidem dictavi, qui totas *περιοχὰς* persequi solet, sed Spintharo syllabatim.

XXVI.

De locis ad fanum Tulliae aedificandum emendis, de commoratione sua Asturae, de profectione sua Lanuvium an in Tusculanum, de scriptione sua adsidua et diurna et nocturna. Scripsit in Antiati a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. De Vergilii parte valde probo. Sic ages igitur. Et

quidem id erit primum, proximum Clodiae. Quod si neutrum, metuo ne turbem et irruam in Drusum. Intemperans sum in eius rei cupiditate, quam nosti. Itaque revolvor identidem in Tusculanum. Quidvis enim potius quam ut non hac aestate absolvatur. 2. Ego, ut tempus est nostrum, locum habeo nullum ubi facilius esse possim quam Asturae. Sed quia, qui mecum sunt — credo quod maestitiam meam non ferunt —, domum properant, etsi poteram remanere, tamen, ut scripsi tibi, proficiscar hinc, ne relictus videar. Quo autem? Lanuvium? Conor equidem in Tusculanum. Sed faciam te statim certiorem. Tu litteras conficies. Equidem credibile non est quantum scribam die, qui etiam noctibus. Nihil enim somni. Heri etiam effeci epistolam ad Caesarem: tibi enim placebat: quam non fuit malum scribi, si forte opus esse putares. Ut quidem nunc est, nihil sane est necesse mittere. Sed id quidem, ut tibi videbitur. Mittam tamen ad te exemplum fortasse Lanuvio, nisi forte Romam. Sed cras scies.

XXVII.

De epistola ad Caesarem, de hortis emendis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. De epistola ad Caesarem nobis vero semper rectissime placuit, ut isti ante legerent. Aliter enim fuissemus et in hos inofficiosi et in nosmet ipsos, si illum offensuri fuimus, paene periculosi. Isti autem ingenue, mihique gratum, quod quid sentirent non reticuerunt, illud vero vel optime, quod ita multa mutari volunt, ut mihi de integro scribendi causa non sit: quamquam de Parthico bello quid spectare debui nisi quod illum velle arbitrabar? Quod enim aliud argumentum epistolae nostrae nisi *κολακία* fuit? an, si ea, quae optima putarem, suadere voluissem, oratio mihi defuisset? Totis igitur litteris nihil opus est. Ubi enim *ἐπίτευγμα* magnum nullum fieri possit, *ἀπότευγμα* vel non magnum molestum futurum sit, quid opus est *παρακινδυνεύειν?* praesertim quum illud occurrat, illum, quum antea nihil scripserim, existimaturum me nisi toto bello confecto

nihil scripturum fuisse. Atque etiam vereor ne putet me hoc quasi Catonis *μείλιγμα* esse voluisse. Quid quaeris? Valde me poenitebat, nec mihi in hac quidem re quidquam magis ut vellem accidere potuit, quam quod *σπουδὴ* nostra non est probata. Incidissemus etiam in illos, in eis in cognatum tuum. 2. Sed redeo ad hortos. Plane illuc te ire nisi tuo magno commodo nolo. Nihil enim urguet. Quidquid erit, operam in Faberio ponamus. De die tamen auctionis, si quid scies. Eum, qui e Cumano venerat, quod et plane valere Atticam nunciabat et litteras se habere aiebat, statim ad te misi.

XXVIII.

De hortis, de Faberio, de epistola ad Caesarem et de Alexandro Magno, de Niciae profectione ad Dolabellam. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Hortos quoniam hodie eras inspecturus, quid visum tibi sit, cras scilicet. De Faberio autem, quum venerit. 2. De epistola ad Caesarem, iurato mihi crede, non possum, nec me turpitudo deterret, etsi maxime debebat. Quam enim turpis est adsentatio, quum vivere ipsum turpe sit nobis! Sed ut coepi, non me hoc turpe deterret. Ac vellem quidem — essem enim qui esse debebam —, sed in mentem nihil venit. Nam, quae sunt ad Alexandrum hominum eloquentium et doctorum suasiones, vides quibus in rebus versentur. Adolescentem incensum cupiditate verissimae gloriae, cupientem sibi aliquid consilii dari quod ad laudem sempiternam valeret, cohortantur ad decus. Non deest oratio. Ego quid possum? Tamen nescio quid e quercu exsculpseram quod videretur simile simulacri. In eo quia non nulla erant paullo meliora quam ea, quae fiunt et facta sunt, reprehenduntur, quod me minime poenitet. Si enim pervenissent istae litterae, mihi crede, nos poeniteret. 3. Quid? tu non vides ipsum illum Aristoteli discipulum, summo ingenio, summa modestia, postea quam rex appellatus sit, superbum, crudelem, immoderatum fuisse? Quid? tu hunc de pompa, Quirini contubernalem, his nostris mo-

deratis epistolis laetaturum putas? Ille vero potius non scripta desideret quam scripta non probet. Postremo, ut volet. Abiit illud, quod tum me stimulabat, quum tibi dabam *πρόβλημα Ἀρχιμήδειον*. Multo mehercule magis nunc opto casum illum, quem tum timebam, vel quem libebit. Nisi quid te aliud impediet, mi optato veneris. Nicias a Dolabella magno opere arcessitus — legi enim litteras —, etsi invito me, tamen eodem me auctore profectus est. Hoc manu mea.

XXIX.

De Iuventio Thalna, de hortis emendis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Quum quasi alias res quaererem de philologis e Nicia, incidimus in Thalnam. Ille de ingenio nihil nimis, modestum et frugi. Sed hoc mihi non placuit: se scire aiebat ab eo nuper petitam Cornificiam, Q. filiam, vetulam sane et multarum nuptiarum: non esse probatum mulieribus, quod ita reperirent, rem non maiorem DCCC. Hoc putavi te scire oportere. 2. De hortis ex tuis litteris cognovi et Chrysippo. In villa, cuius insulsitatem bene noram, video nihil aut pauca mutata: balnearia tamen laudat maiora: de minoribus ait hiberna effici posse. Tecta igitur ambulatiuncula addenda est, quam ut tantam faciamus, quantam in Tusculano fecimus, prope dimidio minoris constabit isto loco. Ad id autem, quod volumus, *ἀφίδρυμα*, nihil aptius videtur quam lucus, quem ego noram, sed celebritatem nullam tum habebat, nunc audio maximam. Nihil est quod ego malim. In hoc *τὸν τῦφόν μου πρὸς θεῶν τροποφόρησον*. Reliquum est, si Faberius nobis nomen illud explicat, noli quaerere quanti: Othonem vincas volo. Nec tamen insaniturum illum puto. Nosse enim mihi hominem videor. Ita male autem audio ipsum esse tractatum, ut mihi ille emptor non esse videatur. Quid enim? pateretur? 3. Sed quid argumentor? Si Faberianum explicas, emamus vel magno, si minus, ne parvo quidem possumus. Clodiam igitur, a qua ipsa ob eam causam sperare videor, quod et multo minoris sunt et

Dolabellae nomen iam expeditum videtur, ut etiam repraesentatione confidam. De hortis satis. Cras aut te aut causam: † quam quidem futuram Faberianam. Sed, si poteris.

XXX.

De epistola Ciceronis et litterarum commercio, de negocio Faberiano, tum quaerit qui decem legati Mummio fuerint. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Ciceronis epistolam tibi remisi. O te ferreum, qui illius periculis non moveris! Me quoque accusat. Eam tibi epistolam misisse! Nam illam alteram de rebus gestis eodem exemplo puto. In Cumanum hodie misi tabellarium. 2. Ei dedi tuas ad Vestorium, quas Pharnaci dederas: Commodum ad te miseram Demeam, quum Eros ad me venit, sed in eius epistola nihil erat novi nisi auctionem biduum. Ab ea igitur, ut scribis: et velim confecto negocio Faberiano, quem quidem negat Eros hodie. Cras mane putat. A te colendus est. Istae autem κολακίαι non longe absunt a scelere. Te, ut spero, perendie. 3. Mi, sicunde potes, erues qui decem legati Mummio fuerint. Polybius non nominat. Ego memini Albinum consularem et Sp. Mummium. Videor audisse ex Hortensio Tuditanum. Sed in Libonis annali XIIII. annis post praetor est factus Tuditanus quam consul Mummius: non sane quadrat. Volo aliquem † Olympia aut ubi visum πολιτικὸν σύλλογον, more Dicaearchi, familiaris tui.

XXXI.

De Attici adventu in Tusculanum exspectato, de Dicaearchi libris sibi mittendis, de epistola ad Caesarem, de hortis emendis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. v. Kal. mane accepi a Demea litteras pridie datas, ex quibus aut hodie aut cras te exspectare deberem. Sed, ut opinor, idem ego, qui exspecto tuum adventum, morabor te. Non enim puto tam expeditum Faberianum negocium futurum, etiam si est futurum, ut non habeat aliquid morae.

Quum poteris igitur, quoniam etiamdum abes. 2. Dicaearchi quos scribis libros sane velim mi mittas: addas etiam *καταβάσεως*. 3. De epistola ad Caesarem *κέκρικα*. Atque id ipsum, quod isti aiunt illum scribere, se nisi constitutis rebus non iturum in Parthos, idem ego suadebam in illa epistola: sin, utrum liberet facere posse auctore me. Hoc enim ille exspectat videlicet neque est facturus quidquam nisi de meo consilio. Obsecro, abiiciamus ista et semiliberi saltem simus: quod adsequemur et tacendo et latendo. 4. Sed aggredere Othonem, ut scribis: confice, mi Attice, istam rem: nihil enim aliud reperio ubi et in foro non sim et tecum esse possim. Quanti autem, hoc mihi venit in mentem. C. Albanius proximus est vicinus: is CIↃ. iugerum de M. Pilio emit, ut mea memoria est, HS. cxv. Omnia scilicet nunc minoris. Sed accedit cupiditas, in qua praeter Othonem non puto nos ullum adversarium habituros. Sed eum ipsum tu poteris movere: facilius etiam, si Kanum haberes. O gulam insulsam! Pudet me patris. Rescribes, si quid voles.

XXXII.

De negocio Faberiano, de Dicaearchi libris sibi mittendis, de Academicorum libris, de C. Tuditano, de Postumio. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Alteram a te epistolam quum hodie accepissem, nolui te una mea contentum. Tu vero age, quod scribis, de Faberio. In eo enim totum est positum id, quod cogitamus, quae cogitatio si non incidisset — mihi crede istuc ut caetera —, non laborarem. Quam ob rem, ut facis — istuc enim addi nihil potest — urgue, insta, perfice. 2. Dicaearchi *περὶ ψυχῆς* utrosque velim mittas et *καταβάσεως*. *Τριπολιτικὸν* non invenio et epistolam eius, quam ad Aristoxenum misit. Tris eos libros maxime nunc vellem: apti essent ad id, quod cogito. 3. Torquatus Romae est. Misi ut tibi daretur, Catulum et Lucullum, ut opinor, antea. His libris nova prooemia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur. Eas † litteras volo habeas, et sunt quaedam alia. Et,

quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexti, credo quia *διὰ σημείων* scripseram. De C. Tuditano enim quaerebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in decem: eum video in Libonis praetorem P. Popilio P. Rupilio coss. Annis XIIII. ante, quam praetor factus est, legatus esse potuisset? nisi admodum sero quaestor est factus, quod non arbitror. Video enim curules magistratus eum legitimis annis perfacile cepisse. Postumium autem, cuius statuam in Isthmo meminisse te dicis, in iis nesciebam fuisse. Is autem est, qui cos. cum Lucullo fuit, quem tu mihi addidisti sane ad illum *σύλλογον* personam idoneam. Videbis igitur, si poteris, caeteros, ut possimus *πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις*.

XXXIII.

De professione non relata, de negociis suis ab Attico conficiendis, de Dicaearchi libris et acceptis et exspectatis, de decem legatis L. Mummio et de C. Tuditano, de Varronis ad se adventu et C. Capitonis et T. Carrinatis et eorum sermone de augenda urbe, de negociis, de Bruto. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Negligentiam miram! semelne putas mihi dixisse Balbum et Faberium professionem relatam? qui etiam eorum iussu miserim, qui profiteretur. Ita enim oportere dicebant. Professus est Philotimus libertus. Nosti credo librarium. Sed scribes, et quidem confestim. 2. Ad Faberium, ut tibi placet, litteras misi. Cum Balbo autem puto te aliquid fecisse H. in Capitolio. In Vergilio mihi nulla est *δυσωπία*. Nec enim eius causa sane debeo, et, si emero, quid erit quod postulet? Sed videbis ne is quoque sit in Africa, ut Caelius. De nomine tu videbis cum Cispio, sed, si Plancus destinat, tum habet res difficultatem. Te ad me venire uterque nostrum cupit, sed ista res nullo modo relinquenda est. Othonem quod speras posse vinci, sane bene narras. De aestimatione, ut scribis, quum agere coeperimus, etsi nihil scripsit nisi de modo agri. Cum Pisone, si quid poterit. Dicaearchi librum accepi: *καταβάσεως* exspecto. 3. ..... negocium dederit: reperiet ex eo libro, in quo sunt senatus consulta Cn. Cornelio L. Mummio coss. De Tuditano

autem quod putas, εὔλογον est, tum illum, quum fuit ad Corinthum — non enim temere dixit Hortensius — aut quaestorem aut tribunum mil., idque potius fuisse credo. Tu de Antiocho scire poteris. Vide etiam quo anno quaestor aut tribunus mil. fuerit. Si neutrum quadret, in praefectis an in contubernalibus fuerit, modo fuerit in eo bello. 4. De Varrone loquebamur: lupus in fabula. Venit enim ad me, et quidem id temporis, ut retinendus esset. Sed ego ita egi, ut non scinderem paenulam. Memini enim tuum: 'et multi erant nosque imparati.' Quid refert? Paullo post C. Capito cum T. Carrinate. Horum ego vix attigi paenulam, tamen remanserunt, ceciditque belle. Sed casu sermo a Capitone de urbe augenda. A ponte Mulvio Tiberim duci secundum montes Vaticanos, campum Martium coaedificari, illum autem campum Vaticanum fieri quasi Martium campum. Quid ais? inquam. At ego ad tabulam, ut, si recte possem, Scapulanos hortos. 'Cave facias' inquit, 'nam ista lex perferetur. Vult enim Caesar.' Audire me facile passus sum, fieri autem moleste fero. Sed tu quid ais? Quamquam quid quaero? Nosti diligentiam Capitonis in rebus novis perquirendis: non concedit Camillo. Facies me igitur certiorem de Idibus. Ista enim me res adducebat. Eo adiunxeram caeteras, quas consequi tamen biduo aut triduo post facile potero. Te tamen in via confici minime volo: quin etiam Dionysio ignosco. 5. Bruto quod scribis, feci ut ei liberum esset quod ad me attineret. Scripsi enim ad eum heri, Idib. eius opera mihi nihil opus esse.

XXXIV.

De adventu suo Asturam et de negociis ab Attico suscipiendis. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Asturam veni VIII. Kal. Vitandi enim caloris causa Lanuvii III. horas acquieveram. Tu velim, si grave non erit, efficias ne ante Nonas mihi illuc veniendum sit. Id potes per Egnatium Maximum. Illud in primis, ut cum Publilio me [paene] absente conficias, de quo quae fama sit scribes.

Id populus curat scilicet.

Non mehercule arbitror. Etenim haec decantata erat fabula. Sed complere paginam volui. Quid plura? Ipse enim adsum, nisi quid tu prorogas. Scripsi enim ad te de hortis.

XXXV et XXXVI.

De urbe augenda, de Varrone et libris Academicis ei datis, de Bruto. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. O rem indignam! Gentilis tuus urbem auget, quam hoc biennio primum vidit, et ei parum magna visa est, quae etiam ipsum capere potuerit. Hac de re igitur exspecto litteras tuas. 2. Varroni scribis, te simul ac venerit... Dati igitur iam sunt, nec tibi integrum est: hui, si scias quanto periculo tuo! aut fortasse litterae meae te retardarunt: etsi eas nondum legeras, quum has proximas scripsisti. Scire igitur aveo quo modo res se habeat. [XXXVI.] 3. De Bruti amore vestraque ambulatione etsi mihi nihil novi adfers, sed idem quod saepe, tamen hoc audio libentius quo saepius, eoque mihi iucundius est, quod tu eo laetaris certiusque eo est, quod a te dicitur.

XXXVII.

De negociis suis, de Quinto puero, de laudatione Porciae, de rebus urbanis, de Balbo et Offilio. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Has alteras hodie litteras. De Xenonis nomine et de Epiroticis xxxx. nihil potest fieri nec commodius nec aptius quam ut scribis. Id erat locutus mecum eodem modo Balbus minor. 2. Novi nihil sane, nisi Hirtium cum Quinto acerrime pro me litigasse, omnibus eum locis furere maximeque in conviviis, quum multa de me, tum redire ad patrem, nihil autem ab eo tam *ἀξιοπίστως* dici quam alienissimos nos esse a Caesare, fidem nobis habendam non esse, me vero etiam cavendum — *φοβερὸν ἦν*, nisi viderem scire regem me animi nihil habere —, Ciceronem vero meum vexari. Sed id quidem arbitratu suo. 3. Laudationem Por-

ciae gaudeo me ante dedisse Leptae tabellario, quam tuas acceperim litteras. Eam tu igitur, si me amas, curabis, si modo mittetur, isto modo mittendam Domitio et Bruto. 4. De gladiatoribus, de caeteris, quae scribis ἀνεμοφόρητα, facies me cotidie certiorem. Velim, si tibi videtur, appelles Balbum et Offilium de auctione proscribenda. Equidem locutus sum cum Balbo. Placebat. Puto conscripta habere Offilium omnia, habet et Balbus, sed Balbo placebat, propinquum diem et Romae: si Caesar moraretur, posse diem differri. Sed is quidem adesse videtur. Totum igitur considera. Placet enim Vestorio.

XXXVIII.

De epistola Q. filii ad se data, dein quaerit ex Attico utrum sibi suadeat, in Tusculano maneat an Asturae. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Ante lucem quum scriberem contra Epicurios, de eodem oleo et opera exaravi nescio quid ad te et ante lucem dedi. Deinde quum somno repetito simul cum sole experrectus essem, datur mi epistola a sororis tuae filio, quam ipsam tibi misi, cuius est principium non sine maxima contumelia. Sed fortasse οὐκ ἐπέστησεν. Est autem sic: 'Ego † enim quidquid non belle in te dici potest ....' Posse vult in me multa dici non belle, sed ea se negat approbare. Hoc quidquam pote impurius? Iam caetera leges — misi enim ad te — iudicabisque. Bruti nostri cotidianis adsiduisque laudibusne, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renunciaverunt, commotum istum aliquando scripsisse aliquid ad me? Credo et ad te, idque ut sciam facies: nam ad patrem de me quid scripserit nescio: de matre quam pie! 'Volueram' inquit 'ut quam plurimum tecum essem, conduci mihi domum et id ad te scripseram: neglexisti. Ita minus multum una erimus. Nam ego istam domum videre non possum: qua de causa scis'. Hanc autem causam pater odium matris esse dicebat. 2. Nunc me iuva, mi Attice, consilio, πότερον δίκα τεῖχος ὕψιον, id est, utrum aperte hominem asperner et respuam, ἢ σκολιαῖς ἀπάταις. Ut enim

Pindaro, sic *δίχα μοι νόος ἀτρέκειαν εἰπεῖν.* Omnino moribus meis illud aptius, sed hoc fortasse temporibus. Tu autem, quod ipse tibi suaseris, idem mihi persuasum putato. Equidem vereor maxime ne in Tusculano opprimar. In turba haec essent faciliora. Utrum igitur Asturae? Quid, si Caesar subito? Iuva me, quaeso, consilio. Utar eo, quod tu decreveris.

XXXIX.

De Quinto filio, de Bruto, de libris sibi mittendis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. O incredibilem vanitatem! ad patrem domo sibi carendum propter matrem: [ad matrem] plenam pietatis! Hic autem iam languescit et ait sibi illum iure iratum. 2. Sed utar tuo consilio. *Σκολιὰ* enim tibi video placere. Romam, ut censes, veniam, sed invitus: valde enim in scribendo haereo. Brutum, inquis, eadem scilicet. Sed nisi hoc esset, res me ista non cogeret. Nec enim inde venit, unde mallem, neque diu afuit neque ullam litteram ad me. Sed tamen scire aveo qualis ei totius itineris summa fuerit. Libros mihi, de quibus ad te antea scripsi, velim mittas et maxime *Φαίδρου περὶ θεῶν* et *Παλλάδος*.

XL.

De nuncio Bruti, quaerit ab Attico utrum sibi advolandum putet an manendum. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Itane nunciat Brutus, illum ad bonos viros? *Εὐαγγέλια.* Sed ubi eos? Nisi forte se suspendit. Hic autem ut fultum est! Ubi igitur *φιλοτέχνημα* illud tuum, quod vidi in Parthenone, Ahalam et Brutum? Sed quid faciat? Illud optime, 'sed ne is quidem, qui omnium flagitiorum auctor, bene de nostro.' At ego verebar ne etiam Brutus eum diligeret. Ita enim significarat iis [litteris], quas ad me: 'At vellem aliquid degustasse de fabulis.' Sed coram, ut scribis. 2. Etsi, quid mi auctor es? Advolone an maneo? Equidem et in li-

bris haereo et illum hic excipere nolo, ad quem, ut audio, pater hodie ad Saxa Acronoma. Mirum quam inimicus ibat, ut ego obiurgarem. Sed ego ipse *κεκέπφωμαι.* Itaque posthac. Tu tamen vide quid de adventu meo censeas, et *τὰ ὅλα*, cras si perspici potuerint, mane statim ut sciam.

XLI.

De Quinto et patre et filio. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Ego vero Quinto epistolam ad sororem misi. Quum ille quereretur filio cum matre bellum et se ob eam causam domo cessurum filio diceret, dixi illum commodas ad matrem litteras, ad te nullas. Ille alterum mirabatur, de te autem suam culpam, quod saepe graviter ad filium scripsisset de tua in illum iniuria. Quod autem relanguisse se dicit, ego ei tuis litteris lectis *σκολιαῖς ἀπάταις* significavi me non fore.... Tum enim mentio Canae. 2. Omnino, si id consilium placeret, esset necesse. Sed, ut scribis, ratio est habenda gravitatis, et utriusque nostrum idem consilium esse debet, etsi in me graviores iniuriae et certe notiores. Si vero etiam Brutus aliquid adferet, nulla dubitatio est. Sed coram: magna enim res est et multae cautionis. Cras igitur, nisi quid a te commeatus.

XLII.

De sermone cum Quinto filio habito, tum de rebus domesticis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Venit ille ad me, *καὶ μάλα κατηφής*, et ego, *σὺ δὲ δὴ τί σύννους;* 'Rogas?' inquit 'cui iter instet et iter ad bellum, idque quum periculosum tum etiam turpe.' Quae vis igitur? inquam. 'Aes' inquit 'alienum, et tamen ne viaticum quidem.' Hoc loco ego sumpsi quiddam de tua eloquentia. Nam tacui. At ille: 'Sed me maxime angit avunculus.' Quidnam? inquam. 'Quod mihi' inquit 'iratus est.' Cur pateris? inquam. Malo enim ita dicere quam

cur committis? 'Non patiar' inquit: 'causam enim tollam.' Et ego: Rectissime quidem. Sed si grave non est, velim scire quid sit causae. 'Quia, dum dubitabam quam ducerem, non satis faciebam matri, ita ne illi quidem. Nunc nihil mihi tanti est. Faciam quod volunt.' Feliciter velim, inquam, teque laudo. Sed quando? 'Nihil ad me' inquit 'de tempore, quoniam rem probo.' At ego, inquam, censeo, prius quam proficiscaris. Ita patri quoque morem gesseris. 'Faciam' inquit 'ut censes.' Hic dialogus sic conclusus est. 2. Sed heus tu, diem meum scis esse III. Non. Ian. Aderis igitur. 3. Scripseram iam: ecce tibi, orat Lepidus ut veniam. Opinor augures nil habere ad templum effandum. Eatur: μίασμα δρυός. Videbimus te igitur.

XLIII.

De prorogatione diei gratias agit. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

Ego vero utar prorogatione diei, tuque humanissime fecisti, qui me certiorem feceris, atque ita, ut eo tempore acciperem litteras, quo non exspectarem, tuque ut ab ludis scriberes. Sunt omnino mihi quaedam agenda Romae, sed consequemur biduo post.

XLIV.

De litteris Attici et rebus urbanis, de Varrone, de Attica, de Cotta, de Libone, de Casca. De nomine Corfidii ex oratione Ligariana tollendo. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Suaves tuas litteras! Etsi acerba pompa. Verum tamen scire omnia non acerbum est, vel de Cotta. Populum vero praeclarum, quod propter malum vicinum ne Victoriae quidem ploditur. Brutus apud me fuit, cui quidem valde placebat me aliquid ad Caesarem. Adnueram, sed pompa deterret. 2. Tu tamen ausus es Varroni dare? Exspecto quid iudicet. Quando autem pelleget? De Attica, probo. Est quiddam etiam animum levari quum spectatione tum etiam religionis opinione et fama. 3. Cottam mi velim mit-

tas. Libonem mecum habeo et habueram ante Cascam. Brutus mihi T. Ligarii verbis nunciavit, quod appelletur L. Corfidius in oratione Ligariana, erratum esse meum, sed, ut aiunt, μνημονικὸν ἁμάρτημα. Sciebam Corfidium pernecessarium Ligariorum, sed eum video ante esse mortuum. Da igitur, quaeso, negocium Pharnaci, Antaeo, Salvio, ut id nomen ex omnibus libris tollatur.

XLV.

De Lamiae ad se adventu et quid ille de adventu Caesaris aliisque rebus sibi nunciaverit, de Dolabella, de Vestorio. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Fuit apud me Lamia post discessum tuum epistolamque ad me attulit missam sibi a Caesare, quae quamquam ante data erat quam illae Diocharinae, tamen plane declarabat illum ante ludos Romanos esse venturum. In qua extrema scriptum erat, ut ad ludos omnia pararet neve committeret ut frustra ipse properasset. Prorsus ex his litteris non videbatur esse dubium quin ante eam diem venturus esset itemque Balbo, quum eam epistolam legisset, videri Lamia dicebat. Dies feriarum mihi additos video, sed quam multos fac, si me amas, sciam. De Baebio poteris et de altero vicino Egnatio. 2. Quod me hortaris, ut eos dies consumam in philosophia explicanda, currentem tu quidem, sed cum Dolabella vivendum esse istis diebus vides. Quod nisi me Torquati causa teneret, satis erat dierum, ut Puteolos excurrere possem et ad tempus redire. 3. Lamia quidem a Balbo, ut videbatur, audiverat multos numos domi esse numeratos, quos oporteret quam primum dividi. Magnum pondus argenti, auctionem praeter praedia primo quoque tempore fieri oportere. Scribas ad me velim quid tibi placeat. Equidem, si ex omnibus esset eligendum, nec diligentiorem nec officiosiorem nec nostri studiosiorem facile delegissem Vestorio, ad quem accuratissimas litteras dedi, quod idem te fecisse arbitror. Mihi quidem hoc satis videtur. Tu quid dicis? Unum enim pungit, ne negligentiores esse videamur. Exspectabo igitur tuas litteras.

XLVI.

De Pollice, qui sibi Lanuvii praesto fuerit, de Balbo convento, de oratione Cluvii, de hortis Cluvianis, de Vestorio subaccusando, de Cossinio, de Quinto fratre, de Vestorio accusatione liberando. Scripsit in Lanuvino a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Pollex quidem, ut dixerat, ad Idus Sext. Ita mihi Lanuvii pridie Idus praesto fuit, sed plane pollex, non index. Cognosces igitur ex ipso. 2. Balbum conveni. Lepta enim de sua vini curatione laborans me ad eum perduxerat, in eo autem Lanuvino, quod Lepido tradidi. Ex eo hoc primum: 'Paullo ante acceperam eas litteras, in quibus magno opere confirmat, ante ludos Romanos.' Legi epistolam: multa de meo Catone, quem saepissime legendo se dicit copiosiorem factum, Bruti Catone lecto se sibi visum disertum. 3. Tum ex eo cognovi cretionem Cluvii — o Vestorium neglegentem! — liberam cretionem, testibus praesentibus, sexaginta diebus. Metuebam ne ille arcessendus esset. Nunc mittendum est ut meo iussu cernat. Idem igitur Pollex. Etiam de hortis Cluvianis egi cum Balbo: nil liberalius: se enim statim ad Caesarem scripturum, Cluvium autem a T. Hordeonio legare et Terentiae HS. ιɔɔɔ. et sepulcro multisque rebus, nihil a nobis. Subaccusa, quaeso, Vestorium. Quid minus probandum quam Plotium unguentarium per suos pueros omnia tanto ante Balbo, illum mi ne per meos quidem? 4. De Cossinio doleo, dilexi hominem. Quinto delegabo, si quid aeri meo alieno superabit et emptionibus, ex quibus mi etiam aes alienum faciendum puto. De domo Arpini nil scio. — 5. Vestorium nil est quod accuses. Iam enim obsignata hac epistola noctu tabellarius noster venit et ab eo litteras diligenter scriptas attulit et exemplum testamenti.

XLVII.

De nuncio ab Attico sibi misso et rebus a se Attici iussu confectis, de rationibus sumptuariis suis, de Dolabellae adventu exspectato, de Lepidi litteris ad se missis, ut Kal. in senatu sit, de ra-

tione itineris sui, de negocio cum Publilio conficiendo, de Q. fratris litteris. Scripsit Asturae a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Postea quam *abs te*, *Agamemno*, non *ut venirem* — nam id quoque fecissem, nisi Torquatus esset —, sed ut scriberem, *tetigit aures nuncius*, *extemplo* instituta omisi, ea, quae in manibus habebam, abieci, *quod iusseras edolavi.* Tu velim e Pollice cognoscas rationes nostras sumptuarias. Turpe est enim nobis illum, qualiscumque est, hoc primo anno agere. Post moderabimur diligentius. Idem Pollex remittendus est, ut ille cernat. Plane Puteolos non fuit eundum quum ob ea, quae ad te scripsi, tum quod Caesar adest. Dolabella scribit se ad me postridie Idus. O magistrum molestum! 2. Lepidus ad me heri vesperi litteras misit Antio: nam ibi erat: habet enim domum, quam nos vendidimus: rogat magno opere, ut sim Kal. in senatu, me et sibi et Caesari vehementer gratum esse facturum. Puto equidem nihil esse. Dixisset enim tibi fortasse aliquid Oppius, quoniam Balbus est aeger. Sed tamen malui venire frustra quam desiderari, si opus esset: moleste ferrem postea. Itaque hodie Antii: cras ante meridiem domi. Tu velim, nisi te impedivisti, apud nos pridie Kal. cum Pilia. 3. Te spero cum Publilio confecisse. Equidem Kal. in Tusculanum recurram. Me enim absente omnia cum illis transigi malo. Q. fratris epistolam ad te misi, non satis humane illam quidem respondentem meis litteris, sed tamen quod tibi satis sit, ut equidem existimo. Tu videbis.

XLVIII.

De Attici adventu in Tusculanum exspectato, de Leptae hereditate, de laudatione Porciae a se correcta, de M. Varronis et Lollii laudationibus ad se mittendis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Heri nescio quid in strepitu videor exaudisse, quum diceres te in Tusculanum venturum: quod utinam! iterum utinam! tuo tamen commodo. Lepta me rogat, ut, si quid sibi opus sit, accurram. Mortuus enim Babullius. Caesar,

opinor, ex uncia, etsi nihil adhuc, sed Lepta ex triente. Veretur autem ne non liceat tenere hereditatem, ἀλόγως omnino, sed veretur tamen. Is igitur si accierit, accurram: sin minus, neutiquam necesse erit. 2. Tu Pollicem, quum poteris. Laudationem Porciae tibi misi correctam: eo properavi, ut, si forte aut Domitii filio aut Bruto mitteretur, haec mitteretur. Id si tibi erit commodum, magno opere cures velim, et velim M. Varronis et Lollii mittas laudationem, Lolii utique. Nam illam legi, volo tamen regustare. Quaedam enim vix mihi credo legisse.

XLIX.

De Attica et Pilia, de Tigellio et de causa Phameae, dein tecte de alio homine significat. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Atticae primum salutem, quam equidem ruri esse arbitror: multam igitur salutem et Piliae. De Tigellio, si quid novi: qui quidem, ut mihi Gallus Fadius scripsit, μέμψιν ἀναφέρει mihi quamdam iniquissimam, me Phameae defuisse, quum eius causam recepissem, quam quidem receperam contra pueros Octavios Cn. filios non libenter, sed et Phameae causa volebam. Erat enim, si meministi, in consulatus petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset: quod ego perinde tuebar ac si usus essem. Is ad me venit dixitque iudicem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Sestio nostro lege Pompeia in consilium iri necesse erat. Scis enim dies illorum iudiciorum praestitutos fuisse. Respondi non ignorare eum quid ego deberem Sestio: quem vellet alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. Ita tum ille discessit iratus. Puto me tibi narrasse. Non laboravi scilicet nec hominis alieni iniustissimam iracundiam mihi curandam putavi. 2. Gallo autem narravi, quum proxime Romae fui, quid audissem, neque nominavi Balbum minorem. Habuit suum negocium Gallus, ut scribit. Ait illum me animi conscientia, quod Phameam destituissem, de se suspicari. Qua re tibi hactenus mando, de illo nostro, si quid poteris, exquiras, de me ne quid labores. Est bel-

lum aliquem libenter odisse et quem ad modum non omnibus [dormire, ita non omnibus] servire. Etsi mehercule, ut tu intelligis, magis mihi isti serviunt, si observare servire est.

L.

De litteris ad Caesarem conscriptis et ad Dolabellam delatis, de Vestorii postulatione, de adventu Caesaris, de Tigellio, de obviamitione et Murenae hospitio a se utendo. Scripsit a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Admonitus quibusdam tuis litteris, ut ad Caesarem uberiores litteras mittere instituerem, quum mihi Balbus nuper in Lanuvino dixisset se et Oppium scripsisse ad Caesarem me legisse libros contra Catonem et vehementer probasse, conscripsi de his ipsis libris epistolam Caesari, quae deferretur ad Dolabellam: sed eius exemplum misi ad Oppium et Balbum, scripsique ad eos, ut tum deferri ad Dolabellam iuberent meas litteras, si ipsi exemplum probassent. Ita mihi rescripserunt nihil umquam se legisse melius epistolamque meam iusserunt dari Dolabellae. 2. Vestorius ad me scripsit, ut iuberem mancipio dari servo suo pro mea parte Hetereio cuidam fundum Brinnianum, ut ipse ei Puteolis recte mancipio dare posset. Eum servum, si tibi videbitur, ad me mittes. Opinor enim ad te etiam scripsisse Vestorium. 3. De adventu Caesaris idem quod a te mihi scriptum est ab Oppio et Balbo. Miror te nihildum cum Tigellio, velut hoc ipsum, quantum acceperit: prorsus aveo scire nec tamen flocci facio. 4. Quaeris quid cogitem de obviamitione, quid censes nisi Alsium? et quidem ad Murenam de hospitio scripseram, sed opinor cum Matio profectum. Sallustius igitur urguebitur. 5. Scripto iam superiore versiculo Eros mihi dixit sibi Murenam liberalissime respondisse. Eo igitur utamur. Nam Silius culcitas non habet. Dida autem, opinor, hospitibus totam villam concessit.

LI.

De litteris ad Caesarem datis, de Attica, de Tigellio, de Q. fratris adventu exspectato. Scripsit in Tusculano a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. Ad Caesarem quam misi epistolam, eius exemplum

fugit me tum tibi mittere, nec id fuit, quod suspicaris, ut me puderet tui ne ridicule hemicillus, nec mehercule scripsi aliter ac si πρὸς ἴσον ὅμοιονque scriberem. Bene enim existimo de illis libris, ut tibi coram. Itaque scripsi et ἀκολακεύτως et tamen sic, ut nihil eum existimem lecturum libentius. 2. De Attica nunc demum mihi est exploratum. Itaque ei de integro gratulare. Tigellium totum mihi et quidem quam primum: nam pendeo animi. Narro tibi, Quintus cras. Sed ad me an ad te nescio. Mi scripsit Romam VIII. Kal. Sed misi qui invitaret: etsi hercle iam Romam veniendum est, ne ille ante advolet.

LII.

De Caesaris adventu et quem ad modum se gesserit exponitur. Scripta epistola est a. u. c. 709.

CICERO ATTICO S.

1. O hospitem mihi tam gravem ἀμεταμέλητον: fuit enim periucunde. Sed quum secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi venisset, villa ita completa a militibus est, ut vix triclinium ubi cenaturus ipse Caesar esset vacaret: quippe hominum CIↃ CIↃ. Sane sum commotus, quid futurum esset postridie, ac mihi Barba Cassius subvenit: custodes dedit. Castra in agro: villa defensa est. Ille tertiis Saturnalibus apud Philippum ad horam VII., nec quemquam admisit: rationes opinor cum Balbo. Inde ambulavit in littore. Post horam VIII. in balneum: tum audivit de Mamurra: vultum non mutavit. Unctus est, accubuit, ἐμετικὴν agebat. Itaque et edit et bibit ἀδεῶς et iucunde: opipare sane et apparate, nec id solum, sed

bene cocto,
Condito sermone bono et, si quaeri', libenter.

2. Praeterea tribus tricliniis accepti οἱ περὶ αὐτὸν valde copiose. Libertis minus lautis servisque nihil defuit. Nam lautiores eleganter accepti. Quid multa? homines visi sumus. Hospes tamen non is, cui diceres: 'Amabo te, eodem ad me, quum revertere.' Semel satis est. Σπουδαῖον

οὐδὲν in sermone: φιλόλογα multa. Quid quaeris? Delectatus est et libenter fuit. Puteolis se aiebat unum diem fore, alterum ad Baias. Habes hospitium sive ἐπισταθμίαν odiosam mihi, dixi, non molestam. Ego paullisper hic, deinde in Tusculanum. Dolabellae villam quum praeteriret, omnis armatorum copia dextra sinistra ad equum nec usquam alibi. Hoc ex Nicia.

LIBER XIV.

I.

De rebus publicis post Caesaris necem quid ipse a certo quodam auctore acceperit narrat et quid novi acciderit ab Attico cupit certior fieri. De Caesaris iudicio de Bruto et de se ipso. Scripsit in suburbano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Deverti ad illum, de quo tecum mane. Nihil perditius: 'explicari rem non posse. Etenim si ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet?' Quid quaeris? Perisse omnia aiebat, quod haud scio an ita sit, verum ille gaudens, adfirmabatque minus diebus xx. tumultum Gallicum, in sermonem se post Idus Mart. praeterquam Lepidi venisse nemini: ad summam, non posse ista sic abire. O prudentem Oppium, qui nihilo minus illum desiderat, sed loquitur nihil quod quemquam bonum offendat. Sed haec hactenus. 2. Tu, quaeso, quidquid novi — multa autem exspecto — scribere ne pigrere. In his, de Sexto satisne certum, maxime autem de Bruto nostro, de quo quidem ille ad quem deverti, Caesarem solitum dicere: 'magni refert, hic quid velit, sed quidquid volt, valde volt:' idque eum animadvertisse, quum pro Deiotaro Niceae diceret: valde vehementer eum visum et libere dicere: atque etiam — ut enim quidque succurrit libet scribere — proxime, quum Sestii rogatu apud eum fuissem exspectaremque sedens quoad vocarer, dixisse eum: 'Ego dubitem quin summo in odio sim, quum M. Cicero sedeat nec suo commodo me con-

venire possit? Atqui si quisquam est facilis, hic est, tamen non dubito quin me male oderit.' Haec et eius modi multa. Sed ad propositum. Quidquid erit, non modo magnum, sed etiam parvum, scribes. Equidem nihil intermittam.

II.

De duabus epistolis ab Attico acceptis, de Caesaris de se dicto, de commoratione sua in Tusculano, Lanuvii, Asturae, de Pilia et Attica. Scripsit in suburbano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Duas a te accepi epistolas heri. Ex priore theatrum Publiumque cognovi, bona signa consentientis multitudinis. Plausus vero L. Cassio datus etiam facetus mihi quidem visus est. 2. Altera epistola de Madaro scripta, apud quem nullum σαλακώνισμα, ut putas. Processi enim, sed minus. Diutius sermone [enim] sum retentus. 3. Quod autem ad te scripseram, obscure fortasse, id eius modi est: aiebat Caesarem secum, quo tempore Sestii rogatu veni ad eum, quum exspectarem sedens dixisse: 'Ego nunc tam sim stultus, ut hunc ipsum facilem hominem putem mihi esse amicum, quum tam diu sedens meum commodum exspectet?' Habes igitur φαλάκρωμα, inimicissimum ocii, id est, Bruti. 4. In Tusculanum hodie, Lanuvii cras, inde Asturae cogitabam. Piliae paratum est hospitium, sed vellem Atticam, verum tibi ignosco: quarum utrique salutem.

III.

De rumoribus ad se adlatis de frumento ad Antonium portando, de Corumbo Balbi, de Attico ad obsignandum adhibito, de Antonii voluntate odoranda et rebus urbanis ad se scribendis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Tranquillae tuae quidem litterae, quod utinam diutius! Nam Matius posse negabat. Ecce autem structores nostri ad frumentum profecti, quum inanes redissent, rumorem adferunt magnum, Roma domum ad Antonium frumentum omne portari. *Πανικὸν* certe: scripsisses enim. Corumbus Balbi nullus adhuc, etsi mihi notum nomen: bellus enim

esse dicitur architectus. 2. Ad obsignandum tu adhibitus non sine causa videris: volunt enim nos ita putare: nescio cur non animo quoque sentiant. Sed quid haec ad nos? Odorare tamen Antonii διάθεσιν, quem quidem ego epularum magis arbitror rationem habere quam quidquam mali cogitare. Tu, si quid πραγματικὸν habes, rescribes: sin minus, populi ἐπισημασίαν et mimorum dicta perscribito. Piliae et Atticae salutem.

IV.

Dolet M. Cicero non una cum libertate rem publicam esse recuperatam. Scripsit Lanuvii a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Nunc quid putas me Lanuvii? At ego te istic cotidie aliquid novi suspicor. Tument negocia. Nam quum Matius, quid censes caeteros? Equidem doleo, quod numquam in ulla civitate accidit, non una cum libertate rem publicam recuperatam. Horribile est quae loquantur, quae minitentur. Ac vereor Gallica etiam bella, ipse Sextus quo evadat. 2. Sed omnia licet concurrant, Idus Martiae consolantur. Nostri autem ἥρωες, quod per ipsos confici potuit, gloriosissime et magnificentissime confecerunt. Reliquae res opes et copias desiderant, quas nullas habemus. Haec ego ad te, ut, si quid novi — nam cotidie aliquid exspecto —, confestim ad me, et, si novi nihil, nostro more tamen ne patiamur intermitti litterulas: equidem non committam.

V.

De valetudine Attici, de rebus publicis non bonis. Scripsit proficiscens Astura a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Spero tibi iam esse ut volumus, quoniam quidem ἠσίτησας, quum leviter commotus esses, sed tamen velim scire quid agas. Signa bella, quod Calvena moleste fert suspectum esse se Bruto. Illa signa non bona, si cum signis legiones veniunt e Gallia. Quid tu illas putas, quae fuerunt in Hispania, nonne idem postulaturas? quid, quas Asinius transportavit? Caninium volui, sed μνημονικὸν ἁμάρτημα.

A balneatore φυρμὸς πολύς. Nam ista quidem Caesaris libertorum coniuratio facile opprimeretur, si recta saperet Antonius. 2. Meam stultam verecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas, ne deserere viderer hunc rerum tumorem, cui certe si possem mederi, deesse non deberem. Sed vides magistratus, si quidem illi magistratus: vides tamen tyranni satellites in imperiis, vides eiusdem exercitus, vides in latere veteranos, quae sunt εὐρίπιστα omnia: eos autem, qui orbis terrae custodiis non modo saepti, verum etiam †magni esse debebant, tantum modo laudari atque amari, sed parietibus contineri. Atqui illi quoquo modo beati, civitas misera. 3. Sed velim scire quid adventus Octavii, num qui concursus ad eum, num quae νεωτερισμοῦ suspicio. Non puto equidem, sed tamen quidquid est scire cupio. Haec scripsi ad te proficiscens Astura III. Idus.

VI.

De Attici litteris meliora nunciantibus, rebus publicis tamen non bonis. Scripsit Fundis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Pridie Idus Fundis accepi tuas litteras cenans. Primum igitur melius esse, deinde meliora te nunciare. Odiosa illa enim fuerant, legiones venire. Nam de Octavio susque deque. Exspecto quid de Mario, quem quidem ego sublatum rebar a Caesare. Antonii colloquium cum heroibus nostris pro re nata non incommodum. Sed tamen adhuc me nihil delectat praeter Idus Martias. Nam, quoniam Fundis sum cum Ligure nostro, discrucior Sextilii fundum a verberone Curtilio possideri: quod quum dico, de toto genere dico. 2. Quid enim miserius quam ea nos tueri, propter quae illum oderamus? Etiamne consules et tribunos pl. in biennium quos ille voluit? Nullo modo reperio quem ad modum possim πολιτεύεσθαι. Nihil enim tam σόλοικον quam τυραννοκτόνους in caelo esse, tyranni facta defendi. Sed vides consules, vides reliquos magistratus, si isti magistratus, vides languorem bonorum. Exsultant laetitia in municipiis. Dici enim non potest quanto opere gaudeant,

ut ad me concurrant, ut audire cupiant verba mea de re, nec ulla interea decreta. Sic enim *πεπολιτεύμεθα*, ut victos metueremus. Haec ad te scripsi apposita secunda mensa, plura et *πολιτικώτερα* postea et tu quid agas quidque agatur.

VII.

De Paullo a se Caietae viso eiusque colloquio, tum quaerit de Bruto. Dein de Cicerone filio, ut ne quid ei desit. Scripsit e Formiano exiens a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Postridie Idus Paullum Caietae vidi. Is mihi de Mario et de re publica [aliqua] quaedam sane pessima. A te scilicet nihil: nemo enim meorum. Sed Brutum nostrum audio visum sub Lanuvio. Ubi tandem est futurus? Nam quum reliqua tum de hoc scire aveo omnia. Ego e Formiano exiens xvii. Kal., ut inde altero die in Puteolanum, scripsi haec. 2. A Cicerone mihi litterae sane *πεπινωμέναι* et bene longae. Caetera autem vel fingi possunt: *πῖνος* litterarum significat doctiorem. Nunc magno opere a te peto, de quo sum nuper tecum locutus, ut videas ne quid ei desit. Id quum ad officium nostrum pertinet tum ad existimationem et dignitatem: quod idem intellexi tibi videri. Omnino, si ego, ut volo, mense Quinctili in Graeciam, sunt omnia faciliora, sed quum sint ea tempora, ut certi nihil esse possit quid honestum mihi sit, quid liceat, quid expediat, quaeso, da operam ut illum quam honestissime copiosissimeque tueamur. Haec et caetera, quae ad nos pertinebunt, ut soles, cogitabis, ad meque aut quod ad rem pertineat aut, si nihil erit, quod in buccam venerit scribes.

VIII.

De commoratione sua Sinuessana, de Mario, de Bruto, de Paulli litteris, de fuga reginae, de Clodia, de Byzantiis, de negociis Baianis, de rebus publicis et maxime quid Brutus agat sibi scribi vult. Scripsit in deversoriolo Sinuessano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Tu me iam rebare, quum scribebas, in actis esse no-

stris, et ego accepi XVII. Kal. in deversoriolo Sinuessano tuas litteras. De Mario probe, etsi doleo L. Crassi nepotem. Optime iam etiam Bruto nostro probari Antonium. Nam quod Iuniam scribis moderate et amice scriptas litteras attulisse, mihi Paullus dedit ad se a fratre missas, quibus in extremis erat sibi insidias fieri, se id certis auctoribus comperisse. Hoc nec mihi placebat et multo illi minus. Reginae fuga mihi non molesta est. Clodia quid egerit, scribas ad me velim. De Byzantiis curabis, ut caetera, et Pelopem ad te arcesses. Ego, ut postulas, Baiana negocia chorumque illum, de quo scire vis, quum perspexero, tum scribam ne quid ignores. 2. Quid Galli, quid Hispani, quid Sextus agat vehementer exspecto. Ea scilicet tu declarabis, qui caetera. Nauseolam tibi tuam causam ocii dedisse facile patiebar: videbare enim mihi legenti tuas litteras requiesse paullisper. De Bruto semper ad me omnia perscribito, ubi sit, quid cogitet, quem quidem ego spero iam tuto vel solum tota urbe vagari posse. Verum tamen .....

IX.

De litteris ab Attico acceptis, de tabernis, quae corruerunt, aedificandis, de tyrannide occiso tyranno, de Balbo eiusque nuncio, de bello Parthico et de rebus Gallicis. Scripsit Puteolis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. De re publica multa cognovi ex tuis litteris, quas quidem multiiuges accepi uno tempore a Vestorii liberto. Ad ea autem, quae requiris, brevi respondebo. Primum vehementer me Cluviana delectant. Sed quod quaeris quid arcessierim Chrysippum, tabernae mihi duae corruerunt reliquaeque rimas agunt. Itaque non solum inquilini, sed mures etiam migraverunt. Hanc caeteri calamitatem vocant, ego ne incommodum quidem. O Socrates et Socratici viri! numquam vobis gratiam referam. Di immortales, quam mihi ista pro nihilo! Sed tamen ea ratio aedificandi initur, consiliario quidem et auctore Vestorio, ut hoc damnum quaestuosum sit. 2. Hic turba magna est eritque, ut audio, maior. Duo quidem quasi designati consules ....! O di boni! vivit tyrannis, tyrannus occidit! Eius interfecti morte lae-

tamur, cuius facta defendimus! Itaque quam severe nos M. Curtius accusat, ut pudeat vivere, neque iniuria. Nam mori miliens praestitit quam haec pati, quae mihi videntur habitura etiam vetustatem. 3. Et Balbus hic est multumque mecum, ad quem a Vetere litterae datae pridie Kal. Ianuar., quum a se Caecilius circumsederetur et iam teneretur, venisse cum maximis copiis Pacorum Parthum: ita sibi esse eum ereptum, multis suis amissis, in qua re accusat Volcatium. Ita mihi videtur bellum illud instare. Sed Dolabella et Nicias viderint. Idem Balbus meliora de Gallia. XXI. die litteras habebat, Germanos illasque nationes re audita de Caesare legatos misisse ad Aurelium, qui est praepositus ab Hirtio, se quod imperatum esset esse facturos. Quid quaeris? Omnia plena pacis, aliter ac mihi Calvena dixerat.

X.

Queritur de rebus post Caesaris caedem factis et adseculis Caesaris dominantibus, de adventu Octavii Neapolim, de rebus privatis ac domesticis, de Q. patris litteris de filio. Scripsit in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Itane vero? Hoc meus et tuus Brutus egit ut Lanuvii esset? ut Trebonius itineribus deviis proficisceretur in provinciam? ut omnia facta, scripta, dicta, promissa, cogitata Caesaris plus valerent quam si ipse viveret? Meministine me clamare illo ipso primo Capitolino die senatum in Capitolium a praetoribus vocari? Di immortales! quae tum opera effici potuerunt laetantibus omnibus bonis, etiam sat bonis, fractis latronibus! Liberalia tu accusas. Quid fieri tum potuit? iam pridem perieramus. Meministine te clamare causam perisse, si funere elatus esset? At ille etiam in foro combustus laudatusque miserabiliter servique et egentes in tecta nostra cum facibus immissi. Quae deinde? ut audeant dicere, 'tune contra Caesaris nutum?' Haec et alia ferre non possum. Itaque *γῆν πρὸ γῆς* cogito. Tua tamen *ὑπηνέμιος*. 2. Nausea iamne plane abiit? Mihi quidem ex tuis litteris coniectanti ita videbatur. Redeo ad Tebassos, Scaevas, Frangones. Hos tu existimas confidere se illa habituros stantibus no-

bis? in quibus plus virtutis putarunt quam experti sunt. Pacis isti scilicet amatores et non latrocinii auctores? At ego quum tibi de Curtilio scripsi Sextilianoque fundo, scripsi de Censorino, de Messala, de Planco, de Postumio, de genere toto. Melius fuit perisse illo interfecto, quod utinam accidisset! quam haec videre. 3. Octavius Neapolim venit XIIII. Kal. Ibi eum Balbus mane postridie, eodemque die mecum in Cumano, illum hereditatem aditurum. Sed, ut scribis, *ῥηξίθεμιν* magnam cum Antonio. Buthrotia mihi tua res est, ut debet, eritque curae. Quod quaeris iamne ad centena Cluvianum: adventare videtur: scilicet primo anno LXXX. detersimus. 4. Q. pater ad me gravia de filio, maxime quod matri nunc indulgeat, cui antea bene merenti fuerit inimicus. Ardentes in eum litteras ad me misit. Ille autem quid agat si scis nequedum Roma es profectus, scribas ad me velim, et hercúle, si quid aliud. Vehementer delector tuis litteris.

XI.

De Bruto, de Caesaris laudatoribus et contionibus perditorum hominum, de Cicerone filio, de Buthrotiorum causa a se suscepta, de Cluviano, de praesentia Balbi, Hirtii, Pansae ac de adventu Octavii. Scripsit Puteolis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Nudius tertius dedi ad te epistolam longiorem, nunc ad ea, quae proxime. Velim mehercule, Asturae Brutus. *Ἀκολασίαν* istorum scribis. An censebas aliter? Equidem etiam maiora exspecto. Quum equidem contionem lego, DE TANTO VIRO, DE CLARISSIMO CIVI, ferre non queo, etsi ista iam ad risum. Sed memento: sic alitur consuetudo perditarum contionum, ut nostri illi, non heroes, sed di futuri quidem in gloria sempiterna sint, sed non sine invidia, ne sine periculo quidem. Verum illis magna consolatio conscientia maximi et clarissimi facti: nobis quae? qui interfecto rege liberi non sumus? Sed haec fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat. 2. De Cicerone quae scribis, iucunda mihi sunt: velim sint prospera. Quod curae tibi est, ut ei suppeditetur ad usum et cultum copiose, per

mihi gratum est, idque ut facias, te etiam [atque etiam] rogo. De Buthrotiis et tu recte cogitas et ego non dimitto istam curam. Suscipiam omnem etiam actionem, quam video cotidie faciliorem. De Cluviano, quoniam in re mea me ipsum diligentia vincis, res ad centena perducitur. Ruina rem non fecit deteriorem, haud scio an etiam fructuosiorem. Hic mecum Balbus, Hirtius, Pansa. Modo venit Octavius et quidem in proximam villam Philippi: mihi totus deditus. Lentulus Spinther hodie apud me, cras mane vadit.

XII.

De rebus post caedem Caesaris eius auctoritate actis queritur, de Octavio, de consulibus designatis Hirtio et Pansa, de litterarum inter se et Atticum commercio. Scripsit Puteolis apud Vestorium a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. O mi Attice, vereor ne nobis Idus Martiae nihil dederint praeter laetitiam et odii poenam ac doloris. Quae mihi istim adferuntur! Quae hic video! *Ὦ πράξεως καλῆς μέν, ἀτελοῦς δέ!* Scis quam diligam Siculos et quam illam clientelam honestam iudicem: multa illis Caesar, neque me invito, etsi Latinitas erat non ferenda, verum tamen . . . . . . Ecce autem Antonius accepta grandi pecunia fixit legem a dictatore comitiis latam, qua Siculi cives Romani: cuius rei vivo illo mentio nulla. Quid? Deiotari nostri causa non similis? Dignus ille quidem omni regno, sed non per Fulviam. Sescenta similia. Verum illuc referor: tam claram tamque testatam rem tamque iustam, Buthrotiam, non tenebimus aliqua ex parte? et eo quidem magis, quo iste plura? 2. Nobiscum hic perhonorifice et amice Octavius, quem quidem sui Caesarem salutabant, Philippus non: itaque ne nos quidem, quem nego posse esse bonum civem: ita multi circumstant, qui quidem nostris mortem minitantur, negant haec ferri posse. Quid censes, quum Romam puer venerit, ubi nostri liberatores tuto esse non possunt? Qui quidem semper erunt clari, conscientia vero facti sui etiam beati. Sed nos, nisi me fallit, iacebimus. Itaque exire aveo, 'ubi nec Pelopidarum,' inquit. Haud amo vel hos designatos, qui etiam declamare me coëgerunt, ut ne apud aquas quidem acquiescere liceret.

Sed hoc meae nimiae facilitatis. Nam id erat quondam quasi necesse, nunc, quoquo modo se res habet, non est item. 3. Quam dudum nihil habeo quod ad te scribam! scribo tamen, non ut delectem te his litteris, sed ut eliciam tuas. Tu, si quid erit de caeteris, de Bruto utique, quidquid. Haec conscripsi x. Kal., accubans apud Vestorium, hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis satis exercitatum.

XIII.

De Attici litteris et amoenitate Puteolanae regionis, de D. Bruti adventu ad suas legiones, de Sex. Pompeio et bello civili futuro, deinde deliberat quo ipse se conferat, de minuscula villa sua a Q. fratre non emenda, de litteris M. Antonii ad se datis et de suis ad illum redditis, quarum exempla adiuncta sunt. Scripta epistola est in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Septimo denique die litterae mihi redditae sunt, quae erant a te XIII. Kal. datae, quibus quaeris atque etiam me ipsum nescire arbitraris utrum magis tumulis prospectuque an ambulatione *ἁλιτενεῖ* delecter. Est mehercule, ut dicis, utriusque loci tanta amoenitas, ut dubitem utra anteponenda sit.

. . . . . ἀλλ' οὐ δαιτὸς ἐπηράτου ἔργα μέμηλεν,
ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφές, εἰσορόωντες
δείδιμεν· ἐν δοιῇ δὲ σαωσέμεν ἢ ἀπολέσθαι.

2. Quamvis enim tu magna et mihi iucunda scripseris de D. Bruti adventu ad suas legiones, in quo spem maximam video, tamen, si est bellum civile futurum, quod certe erit, si Sextus in armis permanebit, quem permansurum esse certo scio, quid nobis faciendum sit ignoro. Neque enim iam licebit quod Caesaris bello licuit, neque huc neque illuc. Quemcumque enim haec pars perditorum laetatum Caesaris morte putabit, laetitiam autem apertissime tulimus omnes, hunc in hostium numero habebit, quae res ad caedem maximam spectat. Restat ut in castra Sexti aut, si forte, Bruti nos conferamus. Res odiosa et aliena nostris aetatibus est incerto exitu belli, et nescio quo pacto tibi ego possum, mihi tu dicere:

Τέκνον ἐμόν, οὔ τοι δέδοται πολεμήϊα ἔργα,
ἀλλὰ σύγ' ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα λόγοιο.

3. Sed haec fors viderit, ea quae talibus in rebus plus quam ratio potest. Nos autem id videamus, quod in nobis ipsis esse debet, ut, quidquid acciderit, fortiter et sapienter feramus et accidisse hominibus meminerimus, nosque quum multum litterae tum non minimum Idus quoque Martiae consolentur. 4. Suscipe nunc meam deliberationem, qua sollicitor: ita multa veniunt in mentem in utramque partem. Proficiscor, ut constitueram, legatus in Graeciam: caedis impendentis periculum non nihil vitare videor, sed casurus in aliquam vituperationem, quod rei publicae defuerim tam gravi tempore. Sin autem mansero, fore me quidem video in discrimine, sed accidere posse suspicor ut prodesse possim rei publicae. Iam illa consilia privata sunt, quod sentio valde esse utile ad confirmationem Ciceronis me illuc venire, nec alia causa profectionis mihi ulla fuit tum, quum consilium cepi legari ab Caesare. Tota igitur hac de re, ut soles, si quid ad me pertinere putas, cogitabis. 5. Redeo nunc ad epistolam tuam. Scribis enim esse rumores me ad lacum quod habeo venditurum, minusculam vero villam utique Quinto traditurum, vel impenso precio, quo introducatur, ut tibi Quintus filius dixerit, dotata Aquilia. Ego vero de venditione nihil cogito, nisi quid quod magis me delectet invenero. Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore. Satis enim torquetur debitione dotis, in qua mirificas †Egnatio gratias agit. A ducenda autem uxore sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quidquam iucundius. 6. Sed haec quoque hactenus. Redeo enim ad miseram seu nullam potius rem publicam. M. Antonius ad me scripsit de restitutione Sex. Clodii, quam honorifice, quod ad me attinet, ex ipsius litteris cognosces — misi enim tibi exemplum—, quam dissolute, quam turpiter quamque ita perniciose, ut non numquam Caesar desiderandus esse videatur, facile existimabis. Quae enim Caesar numquam neque fecisset neque passus esset, ea nunc ex falsis eius commentariis proferuntur. Ego autem Antonio facillimum me praebui. Etenim ille, quoniam semel induxit animum sibi licere quod

vellet, fecisset nihilo minus me invito. Itaque mearum quoque litterarum misi tibi exemplum.

A.

ANTONIUS CONSUL S. D. M. CICERONI.

1. Occupationibus est factum meis et subita tua profectione, ne tecum coram de hac re agerem. Quam ob causam non vereor ne absentia mea levior sit apud te. Quod si bonitas tua responderit iudicio meo, quod semper habui de te, gaudebo. 2. A Caesare petii, ut Sex. Clodium restitueret, impetravi. Erat mihi in animo etiam tum sic uti beneficio eius, si tu concessisses. Quo magis laboro, ut tua voluntate id per me facere nunc liceat. Quod si duriorem te eius miserae et adflictae fortunae praebes, non contendam ego adversus te. Quamquam videor debere tueri commentarium Caesaris. Sed mehercule, si humaniter et sapienter et amabiliter in me cogitare vis, facilem profecto te praebebis et voles P. Clodium, optima in spe puerum repositum, existimare non te insectatum esse, quum potueris, amicos paternos. 3. Patere, obsecro, te pro re publica videri gessisse simultatem cum patre eius. Non contempseris hanc familiam. Honestius enim et libentius deponimus inimicitias rei publicae nomine susceptas quam contumaciae. Me deinde sine ad hanc opinionem iam nunc dirigere puerum et tenero animo eius persuadere non esse tradendas posteris inimicitias. Quamquam tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo abesse certum habeo, tamen arbitror malle te quietam senectutem et honorificam potius agere quam sollicitam. Postremo meo iure te hoc beneficium rogo. Nihil enim non tua causa feci. Quod si non impetro, per me Clodio daturus non sum, ut intelligas quanti apud me auctoritas tua sit atque eo te placabiliorem praebeas.

B.

CICERO ANTONIO COS. S.

1. Quod mecum per litteras agis, unam ob causam mallem coram egisses. Non enim solum ex oratione, sed etiam ex vultu et oculis et fronte, ut aiunt, meum erga te amorem

perspicere potuisses. Nam quum te semper amavi, primum tuo studio, post etiam beneficio provocatus, tum his temporibus res publica te mihi ita commendavit, ut cariorem habeam neminem. 2. Litterae vero tuae quum amantissime tum honorificentissime scriptae sic me adfecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer, sed accipere a te ita petente, ut inimicum meum, necessarium tuum, me invito servare nolles, quum id nullo negocio facere posses. 3. Ego vero tibi istuc, mi Antoni, remitto atque ita, ut me a te, quum his verbis scripseris, liberalissime atque honorificentissime tractatum existimem, idque quum totum, quoquo modo se res haberet, tibi dandum putarem, tum do etiam humanitati et naturae meae. Nihil enim umquam non modo acerbum in me fuit, sed ne paullo quidem tristius aut severius quam necessitas rei publicae postulavit. Accedit ut ne in ipsum quidem Clodium meum insigne odium fuerit umquam, semperque ita statui, non esse insectandos inimicorum amicos, praesertim humiliores, nec his praesidiis nosmet ipsos esse spoliandos. 4. Nam de puero Clodio tuas partes esse arbitror, ut eius animum tenerum, quem ad modum scribis, iis opinionibus imbuas, ut ne quas inimicitias residere in familiis nostris arbitretur. Contendi cum P. Clodio, quum ego publicam causam, ille suam defenderet. Nostras concertationes res publica diiudicavit. Si viveret, mihi cum illo nulla contentio iam maneret. 5. Qua re quoniam hoc a me sic petis, ut, quae tua potestas est, ea neges te me invito usurum, puero quoque hoc a me dabis, si tibi videbitur, non quo aut aetas nostra ab illius aetate quidquam debeat periculi suspicari aut dignitas mea ullam contentionem extimescat, sed ut nosmet ipsi inter nos coniunctiores simus quam adhuc fuimus. Interpellantibus enim his inimicitiis animus tuus [mihi] magis patuit quam domus. Sed haec hactenus. Illud extremum: ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, semper sine ulla dubitatione summo studio faciam. Hoc velim tibi penitus persuadeas.

XIV.

De Quinto coronato Parilibus, de litteris ad Atticum a se datis et ab illo acceptis, de rei publicae condicione misera et acerba sublato

tyranno tyrannida manere, de iis, quae M. Antonius Kal. Iun. de provinciis relaturus esse videatur, de consiliis suis. Scripsit in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. 'Iteradum eadem ista mihi!' Coronatus Quintus noster Parilibus? Parilibus. Solusne? Etsi addis Lamiam, quod demiror equidem, sed scire cupio qui fuerint alii: quamquam satis scio nisi improbum neminem. Explanabis igitur hoc diligentius. Ego autem casu quum dedissem ad te litteras VI. Kalend. satis multis verbis, tribus fere horis post accepi tuas et magni quidem ponderis. Itaque ioca tua plena facetiarum de haeresi Vestoriana et de Pherionum more Puteolano risisse me satis nihil est necesse rescribere. *Πολιτικώτερα* illa videamus. 2. Ita Brutos Cassiumque defendis, quasi eos ego reprehendam, quos satis laudare non possum. Rerum ego vitia collegi, non hominum. Sublato enim tyranno tyrannida manere video. Nam quae ille facturus non fuit, ea fiunt, ut de Clodio, de quo mihi exploratum est, illum non modo non facturum, sed etiam ne passurum quidem fuisse. Sequetur Rufio Vestorianus, Victor, numquam scriptus, caeteri, quis non? Cui servire ipsi non potuimus, eius libellis paremus. Nam Liberalibus quis potuit in senatum non venire? Fac id potuisse aliquo modo: num, etiam quum venissemus, libere potuimus sententiam dicere? Nonne omni ratione veterani, qui armati aderant, quum praesidii nos nihil haberemus, defendendi fuerunt? Illam sessionem Capitolinam mihi non placuisse tu testis es. Quid ergo? ista culpa Brutorum? Minime illorum quidem, sed aliorum brutorum, qui se cautos ac sapientes putant: quibus satis fuit laetari, non nullis etiam gratulari, nullis permanere. 3. Sed praeterita omittamus: istos omni cura praesidioque tueamur, et, quem ad modum tu praecipis, contenti Idibus Martiis simus, quae quidem nostris amicis, divinis viris, aditum ad caelum dederunt, libertatem populo Romano non dederunt. Recordare tua. Nonne meministi clamare te omnia perisse, si ille funere elatus esset? Sapienter id quidem. Itaque ex eo quae manarint vides. 4. Quae

scribis Kalendis Iuniis Antonium de provinciis relaturum, ut et ipse Gallias habeat et utrisque dies prorogetur, licebitne decerni libere? Si licuerit, libertatem esse recuperatam laetabor: si non licuerit, quid mihi attulerit ista domini mutatio praeter laetitiam, quam oculis cepi iusto interitu tyranni? 5. Rapinas scribis ad Opis fieri, quas nos quoque tum videbamus. Ne nos et liberati ab egregiis viris nec liberi sumus! Ita laus illorum est, culpa nostra. Et hortaris me ut historias scribam? ut colligam tanta eorum scelera, a quibus etiam nunc obsidemur? Poterone eos ipsos non laudare, qui te obsignatorem adhibuerunt? Nec mehercule me raudusculum movet, sed homines benevolos, qualescumque sunt, grave est insequi contumelia. 6. Sed de omnibus meis consiliis, ut scribis, existimo exploratius nos ad Kalendas Iunias statuere posse, ad quas adero, et omni ope atque opera enitar, adiuvante me scilicet auctoritate tua et gratia et summa aequitate causae, ut de Buthrotiis senatus consultum, quale scribis, fiat. Quod me cogitare iubes, cogitabo equidem, etsi tibi dederam superiore epistola cogitandum. Tu autem, quasi iam recuperata re publica, vicinis tuis Massiliensibus sua reddis. Haec armis, quae quam firma habeamus ignoro, restitui fortasse possunt, auctoritate non possunt.

XV.

De litteris Attici et de Bruti ad Antonium et de eiusdem ad Atticum litteris, de Dolabella, omninoque de spe meliore a se recepta, de Bruto, de Pilia. Scripsit in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Epistola brevis, quae postea a te scripta est, sane mihi fuit iucunda, de Bruti ad Antonium et de eiusdem ad te litteris. Posse videntur esse meliora quam adhuc fuerunt. Sed nobis ubi simus et quo iam nunc nos conferamus providendum est. 2. O mirificum Dolabellam meum! Iam enim dico meum, antea, crede mihi, subdubitabam. Magnam ἀναθεώρησιν res habet: de saxo, in crucem, columnam tollere, locum illum sternendum locare. Quid quaeris? ἡρωϊκά. Sustulisse mihi videtur simulationem desiderii, adhuc quae

serpebat in dies et inveterata, verebar ne periculosa nostris tyrannoctonis esset. 3. Nunc prorsus adsentior tuis litteris speroque meliora, quamquam istos ferre non possum, qui, dum se pacem velle simulant, acta nefaria defendunt. Sed non possunt omnia simul. Incipit res melius ire quam putaram. Nec vero discedam, nisi quum tu me id honeste putabis facere posse. Bruto certe meo nullo loco deero, idque, etiam si mihi cum illo nihil fuisset, facerem propter eius singularem incredibilemque virtutem. 4. Piliae nostrae villam totam quaeque in villa sunt trado, in Pompeianum ipse proficiscens Kalend. Maiis. Quam velim Bruto persuadeas ut Asturae sit.

XVI.

De itinere suo tradita Piliae villa suscepto, de Dolabella, de Bruto, de Cicerone filio, de Flaminio Flamma, de valetudine Atticae. Scripsit Puteolis conscendens ab hortis Cluvianis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. v. Non. conscendens ab hortis Cluvianis in phaselum epicopum has dedi litteras, quum Piliae nostrae villam ad Lucrinum, vilicos, procuratores tradidissem. Ipse autem eo die in Paeti nostri tyrotarichum imminebam, perpaucis diebus in Pompeianum, post in haec Puteolana et Cumana regna renavigaro. O loca caeteroqui valde expetenda, interpellantium autem multitudine paene fugienda! 2. Sed ad rem ut veniam, o Dolabellae nostri magnam *ἀριστείαν!* Quanta est *ἀναθεώρησις!* Equidem laudare eum et hortari non desisto. Recte tu omnibus epistolis significas quid de re, quid de viro sentias. Mihi quidem videtur Brutus noster iam vel coronam auream per forum ferre posse. Quis enim audeat laedere proposita cruce aut saxo? praesertim tantis plausibus, tanta approbatione infimorum? 3. Nunc, mi Attice, me fac ut expedias. Cupio, quum Bruto nostro adfatim satis fecerim, excurrere in Graeciam. Magni interest Ciceronis vel mea potius vel mehercule utriusque me intervenire discenti. Nam epistola Leonidae, quam ad me misisti, quid habet, quaeso, in quo magno opere laetemur?

Numquam ille mihi satis laudari videbitur, quum ita laudabitur: 'quo modo nunc est.' Non est fidentis hoc testimonium, sed potius timentis. Herodi autem mandaram, ut mihi *κατὰ μίτον* scriberet, a quo adhuc nulla littera est. Vereor ne nihil habuerit quod mihi, quum cognossem, iucundum putaret fore. 4. Quod ad Xenonem scripsisti, valde mihi gratum est. Nihil enim deesse Ciceroni quum ad officium tum ad existimationem meam pertinet. Flammam Flaminium audio Romae esse. Ad eum scripsi me tibi mandasse per litteras, ut de Montani negocio cum eo loquerere, et velim cures epistolam, quam ad eum misi, reddendam, et ipse, quod commodo tuo fiat, cum eo colloquare. Puto, si quid in homine pudoris est, praestaturum eum, ne sero cum damno dependatur. De Attica pergratum mihi fecisti, quod curasti ut ante scirem recte esse quam non belle fuisse.

XVII.

De adventu suo in Pompeianum et litteris ab Attico ibi acceptis, de Buthrotio negocio et Antonio a se ea causa conveniendo, de Q. filii litteris ad patrem datis, de epistolis ad Brutum, ad Cassium, ad Dolabellam scriptis, de sumptu Ciceroni suo suppeditando, de libris, quos nunc conscribat, de Flamma et Montani negocio. Scripsit in Pompeiano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. In Pompeianum veni v. Nonas Mai., quum pridie, ut antea ad te scripsi, Piliam in Cumano collocavissem. Ibi mihi cenanti litterae tuae sunt redditae, quas dederas Demetrio liberto prid. Kal., in quibus multa sapienter, sed tamen talia, quem ad modum tute scribebas, ut omne consilium in fortuna positum videretur. Itaque his de rebus ex tempore et coram. 2. De Buthrotio negocio, utinam quidem Antonium conveniam! Multum profecto proficiam. Sed non arbitrantur eum a Capua declinaturum, quo quidem metuo ne magno rei publicae malo venerit. Quod idem L. Caesari videbatur, quem pridie Neapoli adfectum graviter videram. Quam ob rem ista nobis ad Kal. Iun. tractanda et perficienda sunt. Sed hactenus. 3. Q. filius ad patrem acerbissimas

litteras misit, quae sunt ei redditae, quum venissemus in Pompeianum, quarum tamen erat caput, Aquiliam novercam non esse laturum. Sed hoc tolerabile fortasse, illud vero: 'se ab Caesare habuisse omnia, nihil a patre, reliqua sperare ab Antonio!' O perditum hominem! Sed μελήσει. 4. Ad Brutum nostrum, ad Cassium, ad Dolabellam epistolas scripsi. Earum exempla tibi misi, non ut deliberarem reddendaene essent — plane enim iudico esse reddendas —, sed quod non dubito quin tu idem existimaturus sis. 5. Ciceroni meo, mi Attice, suppeditabis quantum videbitur meque hoc tibi onus imponere patiere. Quae adhuc fecisti, mihi sunt gratissima. 6. Librum meum illum ἀνέκδοτον nondum, ut volui, perpolivi. Ista vero, quae tu contexi vis, aliud quoddam separatum volumen exspectant. Ego autem — credas mihi velim — minore periculo existimo contra illas nefarias partes vivo tyranno dici potuisse quam mortuo. Ille enim nescio quo pacto ferebat me quidem mirabiliter: nunc, quacumque nos commovimus, ad Caesaris non modo acta, verum etiam cogitata revocamur. De Montano, quoniam Flamma venit, videbis. Puto rem meliore loco esse debere.

A.

CICERO DOLABELLAE COS. SUO S.

1. Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria satisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam, tamen non possum non confiteri cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me ascribat tuis laudibus. Neminem conveni: convenio autem cotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri valetudinis causa in his locis, conveniunt praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei, qui omnes, quum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agunt. Negant enim se dubitare quin tu meis praeceptis et consiliis obtemperans praestantissimum te civem et singularem consulem praebeas. 2. Quibus ego quamquam verissime possum respondere te quae facias tuo iudicio et tua sponte facere nec cuiusquam egere consilio, tamen neque plane adsentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur,

neque valde nego. Sum enim avidior etiam quam satis est gloriae. Et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni regum regi fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem: mihi vero gloriosum te iuvenem consulem florere laudibus quasi alumnum disciplinae meae. 3. L. quidem Caesar, quum ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante quam me plane salutavit: 'O mi Cicero' inquit 'gratulor tibi, quum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse possemus. Dolabellae vero tuo et gratulor et gratias ago, quem quidem post te consulem solum possumus vere consulem dicere'. Dein multa de facto ac de re gesta, tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum umquam, nihil rei publicae salutarius. Atque haec una vox omnium est. 4. A te autem peto, uti me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. Quamquam, mi Dolabella — haec enim iocatus sum — libentius omnes meas, si modo sunt aliquae meae, laudes ad te transfuderim quam aliquam partem exhauserim ex tuis. Nam quum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti, tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil umquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulcrius, nihil amabilius. 5. Semper amavi, ut scis, M. Brutum propter eius summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam. Tamen Idibus Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iam pridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? Tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. 6. Qua re quid est quod ego te horter, ut dignitati et gloriae servias? Proponam tibi claros viros, quod facere solent qui hortantur? Neminem habeo clariorem quam te ipsum: te imitere oportet, tecum ipse certes. Ne licet quidem tibi iam tantis rebus gestis non tui similem esse. 7. Quod quum ita sit, hortatio non est necessaria: gratulatione magis uten-

dum est. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset et quum bonis omnibus tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae, sed contigit magnitudine quadam quum animi tum etiam ingenii atque consilii. Legi enim contionem tuam. Nihil illa sapientius: ita pedetemptin quum accessus a te ad causam facti tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. 8. Liberasti igitur et urbem periculo et civitatem metu, neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum. Quo facto intelligere debes in te positam esse rem publicam tibique non modo tuendos, sed etiam ornandos illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu, quoniam rem publicam nosque conservas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

XVIII.

De Dolabella, de nominibus Albiano et Patulciano, de Montano, de Servio, de Bruto causaque rei publicae. Scripsit in Pompeiano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Saepius me iam agitas, quod rem gestam Dolabellae nimis in caelum videar efferre. Ego autem, quamquam sane probo factum, tamen, ut tanto opere laudarem, adductus sum tuis et unis et alteris litteris. Sed totum se a te abalienavit Dolabella, ea de causa, qua me quoque sibi inimicissimum reddidit. O hominem pudentem! Kal. Ian. debuit: adhuc non solvit, praesertim quum se maximo aere alieno Faberii manu liberarit et opem ab eo petierit. Licet enim iocari, ne me valde conturbatum putes. Atque ego ad eum IIX. Idus litteras dederam bene mane, eodem autem die tuas litteras vesperi acceperam in Pompeiano, sane celeriter, tertio abs te die. Sed, ut ad te eo ipso die scripseram, satis aculeatas ad Dolabellam litteras dedi, quae si nihil profecerint, puto fore ut me praesentem non sustineat. 2. Albianum te confecisse arbitror. De Patulciano nomine,

quod mihi suppetiatus es, gratissimum est et simile tuorum omnium. Sed ego Erotem ad ista expedienda factum mihi videbar reliquisse, cuius non sine magna culpa vacillatum est. Sed cum ipso videro. 3. De Montano, ut saepe ad te scripsi, erit tibi tota res curae. Servius proficiscens, quod desperanter tecum locutus est, minime miror, neque ei quidquam in desperatione concedo. 4. Brutus noster, singularis vir, si in senatum non est Kal. Iuniis venturus, quid facturus sit in foro nescio. Sed hoc ipse melius. Ego ex iis, quae parari video, non multum Idibus Martiis profectum iudico. Itaque de Graecia cotidie magis et magis cogito. Nec enim Bruto meo exsilium, ut scribit ipse, meditanti video quid prodesse possim. Leonidae me litterae non satis delectarunt. De Herode tibi adsentior. Saufeii legisse vellem. Ego ex Pompeiano vi. Idus Mai. cogitabam.

XIX.

De litterarum commercio, de Bruto, de Antonii litteris, de Pansa, de Q. filio, de litteris ad Dolabellam et ad Siccam scriptis, de Servii litteris, de Publilio, de aere alieno Dolabellae, de profectione sua, de Attica et Pilia. Scripsit in Pompeiano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Non. Mai. quum essem in Pompeiano, accepi binas a te litteras, alteras sexto die, alteras quarto. Ad superiores igitur prius. Quam mihi iucundum opportune tibi Barnaeum litteras reddidisse. Tu vero cum Cassio, ut caetera. Quam commode autem, quod id ipsum, quod me mones, quadriduo ante ad eum scripseram exemplumque mearum litterarum ad te miseram. Sed quum ex Dolabellae ἀτισία — sic enim tu ad me scripseras — magna desperatione adfectus essem, ecce tibi et Bruti et tuae litterae. Ille exsilium meditari, nos autem alium portum propiorem huic aetati videbamus, in quem mallem equidem pervehi florente Bruto nostro constitutaque re publica. Sed nunc quidem, ut scribis, non utrum vis. Adsentiris enim mihi nostram aetatem a castris, praesertim civilibus, abhorrere. 2. Antonius ad me tantum de Clodio rescripsit, meam lenitatem et clementiam et sibi esse gratam et mihi voluptati magnae

fore. Sed Pansa furere videtur de Clodio itemque de Deiotaro, et loquitur severe, si velis credere. Illud tamen non belle, ut mihi quidem videtur, quod factum Dolabellae vehementer improbat. 3. De coronatis, quum sororis tuae filius a patre accusatus esset, rescripsit se coronam habuisse honoris Caesaris causa, posuisse luctus gratia, postremo se libenter vituperationem subire, quod amaret etiam mortuum Caesarem. 4. Ad Dolabellam, quem ad modum tibi dicis placere, scripsi diligenter. Ergo etiam ad Siccam: tibi hoc oneris non impono: nolo te illum iratum habere. Servii orationem cognosco: in qua plus timoris video quam consilii. Sed quoniam perterriti omnes sumus, adsentior Servio. Publilius tecum tricatus est. Huc enim Caerellia missa ab istis est legata ad me, cui facile persuasi mihi id, quod rogaret, ne licere quidem, non modo non lubere. Antonium si videro, accurate agam de Buthroto. 5. Venio ad recentiores litteras, quamquam de Servio iam rescripsi. 'Me facere magnam πρᾶξιν Dolabellae.' Mihi mehercule ita videtur, non † potuisse maior tali re talique tempore. Sed tamen, quidquid ei tribuo, tribuo ex tuis litteris. Tibi vero adsentior maiorem πρᾶξιν eius fore, si mihi quod debuit dissolverit. Brutus velim sit Asturae. 6. Quod autem laudas me, quod nihil ante de profectione constituam quam ista quo evasura sint videro, muto sententiam. Neque quidquam tamen ante quam te videro. Atticam meam gratias mihi agere de matre gaudeo, cui quidem ego totam villam cellamque tradidi, eamque cogitabam v. Idus videre. Tu Atticae salutem dices. Nos Piliam diligenter tuebimur.

XX.

De itinere suo et epistolis ab Attico acceptis, de negocio Albiano, de Buthroto Attici, de L. Antonii et Dolabellae contionibus, de Cleopatra, de re publica e Bruto pendente, de litteris ad Brutum et Cassium datis, de Hirtio, de Dolabella, de Pansa, de bello civili imminenti, de Epicuri decreto μὴ πολιτεύεσθαι, de Q. filio, de L. Antonii contione exspectata producto Octavio, de Pilia et de epulis Vestorii. Scripsit in Neapolitano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. E Pompeiano navi advectus sum in Luculli nostri

hospitium vi. Idus, hora fere III.: egressus autem e navi accepi tuas litteras, quas tuus tabellarius in Cumanum attulisse dicebatur, Nonis Mai. datas. A Lucullo postridie eadem fere hora veni in Puteolanum. Ibi accepi duas epistolas, alteram Nonis, alteram vii. Idus Lanuvio datas. Audi igitur ad omnes. 2. Primum, quae de re mea gesta et in solutione et in Albiano negocio, grata. De tuo autem Buthroto, quum in Pompeiano essem, Misenum venit Antonius: inde ante discessit quam illum venisse audissem: † a quo in Samnium. Vide quid speres. Romae igitur de Buthroto. L. Antonii horribilis contio, Dolabellae praeclara. Iam vel sibi habeat numos, modo numeret Idibus. Tertullae nollem abortum: tam enim Cassii sunt iam quam Bruti serendi. De regina velim atque etiam de Caesare illo. Persolvi primae epistolae: venio ad secundam. 3. De Quintis, Buthroto, quum venero, ut scribis. Quod Ciceroni suppeditas, gratum. Quod errare me putas, qui rem publicam putem pendere e Bruto, sic se res habet: aut nulla erit aut ab isto istisve servabitur. Quod me hortaris, ut scriptam contionem mittam, accipe a me, mi Attice, *καθολικὸν θεώρημα* earum rerum, in quibus satis exercitati sumus. Nemo umquam neque poëta neque orator fuit qui quemquam meliorem quam se arbitraretur. Hoc etiam malis contingit. Quid tu Bruto putas et ingenioso et erudito? De quo etiam experti sumus nuper in edicto. Scripseram rogatu tuo. Meum mihi placebat, illi suum. Quin etiam, quum ipsius precibus paene adductus scripsissem ad eum 'de optimo genere dicendi', non modo mihi, sed etiam tibi scripsit sibi illud, quod mihi placeret, non probari. Qua re sine, quaeso, sibi quemque scribere.

Suam cuique sponsam, mihi meam: suum cuique amorem,
mihi meum.

Non scite. Hoc enim Atilius, poëta durissimus. Atque utinam liceat isti contionari! Cui si esse in urbe tuto licebit, vicimus. Ducem enim novi belli civilis aut nemo sequetur aut ii sequentur qui facile vincantur. 4. Venio ad tertiam. Gratas fuisse meas litteras Bruto et Cassio gaudeo. Itaque

iis rescripsi. Quod Hirtium per me meliorem fieri volunt, do equidem operam et ille optime loquitur, sed vivit habitatque cum Balbo, qui item bene loquitur. Quid credas videris. Dolabellam valde placere tibi video, mihi quidem egregie. Cum Pansa vixi in Pompeiano. Is plane mihi probabat se bene sentire et cupere pacem. Causam armorum quaeri plane video. Edictum Bruti et Cassii probo. Quaeris ut suscipiam cogitationem, quidnam istis agendum putem, consilia temporum sunt, quae in horas commutari vides. Dolabellae et prima illa actio et haec contra Antonium contio mihi profecisse permultum videtur. Prorsus ibat res. Nunc autem videmur habituri ducem: quod unum municipia bonique desiderant. 5. Epicuri mentionem facis et audes dicere *μὴ πολιτεύεσθαι?* Non te Bruti nostri vulticulus ab ista oratione deterret? Quintus filius, ut scribis, Antonii est dextella. Per eum igitur quod volemus facile auferemus. Exspecto, si, ut putas, L. Antonius produxit Octavium, qualis contio fuerit. Haec scripsi citatim. Statim enim Cassii tabellarius. Eram continuo Piliam salutaturus, deinde ad epulas Vestorii navicula. Atticae plurimam salutem.

XXI.

De Dolabellae litteris ad se datis, de sermone cum Balbo a se habito, de bello civili imminenti, de Caesaris caede animo virili, consilio puerili facta, de senectute sua, de Hirtio ad optimates traducendo, de Octavii contione exspectata, de aere alieno Dolabellae. Scripsit Puteolis apud Vestorium a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Quum paullo ante dedissem ad te Cassii tabellario litteras, v. Idus venit noster tabellarius, et quidem, portenti simile, sine tuis litteris. Sed cito conieci Lanuvii te fuisse. Eros autem festinavit, ut ad me litterae Dolabellae perferrentur, non de re mea, — nondum enim meas acceperat —, sed rescripsit ad eas, quarum exemplum tibi miseram, sane luculente. 2. Ad me autem, quum Cassii tabellarium dimisissem, statim Balbus. O di boni, quam facile perspiceres timere ocium! Et nosti virum quam tectus, sed tamen

Antonii consilia narrabat: illum circumire veteranos, ut acta Caesaris sancirent idque se facturos esse iurarent, ut rata omnes haberent eaque duumviri omnibus mensibus inspicerent. Questus est etiam de sua invidia, eaque omnis eius oratio fuit, ut amare videretur Antonium. Quid quaeris? Nihil sinceri. 3. Mihi autem non est dubium quin res spectet ad castra. Acta enim illa res est animo virili, consilio puerili. Quis enim hoc non vidit, regni heredem relictum? Quid autem absurdius:

Hoc metuere, alterum in metu non ponere?

Quin etiam hoc ipso tempore multa ὑποσόλοικα. Pontii Neapolitanum a matre tyrannoctoni possideri? Legendus mihi saepius est 'Cato maior' ad te missus. Amariorem enim me senectus facit. Stomachor omnia. Sed mihi quidem βεβίωται. Viderint iuvenes. Tu mea curabis, ut curas. 4. Haec scripsi seu dictavi apposita secunda mensa apud Vestorium. Postridie apud Hirtium cogitabam, et quidem πεντέλοιπον. Sic hominem traducere ad optimates paro. Λῆρος πολύς. Nemo est istorum qui ocium non timeat. Qua re talaria videamus. Quidvis enim potius quam castra. Atticae salutem plurimam velim dicas. Exspecto Octavii contionem et si quid aliud, maxime autem ecquid Dolabella tinniat an in meo nomine tabulas novas fecerit.

XXII.

De itinere suo Arpinum suscipiendo et litteris Attici eo mittendis, de consiliis Caesarianorum, de bello civili futuro nec a se vitando, dein quaerit ab Attico quid sibi agendum putet. Scripsit in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Certior a Pilia factus mitti ad te Idibus tabellarios, statim hoc nescio quid exaravi. Primum igitur scire te volui me hinc Arpinum XVI. Kalend. Iun. Eo igitur mittes, si quid erit posthac: quamquam ipse iam iamque adero. Cupio enim ante quam Romam venio odorari diligentius quid futurum sit. Quamquam vereor ne nihil coniectura aberrem. Minime enim obscurum est quid isti moliantur — meus vero

discipulus, qui hodie apud me cenat, valde amat illum, quem Brutus noster sauciavit — et si quaeris — perspexi enim plane —, timent ocium: *ὑπόθεσιν* autem hanc habent eamque prae se ferunt, clarissimum virum interfectum, totam rem publicam illius interitu perturbatam: irrita fore quae ille egisset, simul ac desistemus timere: clementiam illi malo fuisse, qua si usus non esset, nihil ei tale accidere potuisse. 2. Mihi autem venit in mentem, si Pompeius cum exercitu firmo veniat, quod est *εὔλογον*, certe fore bellum. Haec me species cogitatioque perturbat. Neque enim iam quod tibi tum licuit nobis nunc licebit. Nam aperte laetati sumus. Deinde habent in ore nos ingratos. Nullo modo licebit quod tum et tibi licuit et multis. *Φαινοπροσωπητέον* ergo et *ἰτέον* in castra? Miliens mori melius, huic praesertim aetati. Itaque me Idus Martiae non tam consolantur quam antea. Magnum enim mendum continent. Etsi illi iuvenes

ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς τόνδ' ἀπωθοῦνται ψόγον.

Sed, si tu melius quippiam speras, quod et plura audis et interes consiliis, scribas ad me velim simulque cogites quid agendum nobis sit super legatione votiva. Equidem in his locis moneor a multis, ne in senatu Kalendis. Dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparari, et quidem in istos, qui mihi videntur ubivis tutius quam in senatu fore.

LIBER XV.

I. a.

De morte Alexionis medici, de Antonio a se non convento Miseni, de sermone cum Hirtio habito, etiam de negocio Attici Buthrotio, de re publica quid cum Hirtio locutus sit, de Q. filio, de Caerellia aliaque quadam muliere, de Bruti litteris. Scripsit in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. O factum male de Alexione! Incredibile est quanta me molestia adfecerit, nec mehercule ex ea parte maxime

quod plerique mecum: 'ad quem igitur te medicum conferes?' Quid mihi iam medico? aut si opus est, tanta inopia est? Amorem erga me, humanitatem suavitatemque desidero. Etiam illud: quid est quod non pertimescendum sit, quum hominem temperantem, summum medicum tantus improviso morbus oppresserit? Sed ad haec omnia una consolatio est, quod ea condicione nati sumus, ut nihil quod homini accidere possit recusare debeamus. **2.** De Antonio iam antea tibi scripsi non esse eum a me conventum. Venit enim Misenum, quum ego essem in Pompeiano, inde ante profectus est, quam ego eum venisse cognovi. Sed casu, quum legerem tuas litteras, Hirtius erat apud me in Puteolano: ei legi et egi. Primum quod attinet, nihil mihi concedebat, deinde ad summam, arbitrum me statuebat non modo huius rei, sed totius consulatus sui. Cum Antonio autem sic agemus, ut perspiciat, si in eo negocio nobis satis fecerit, totum me futurum suum. Dolabellam spero domi esse. **3.** Redeamus ad nostros: de quibus tu bonam spem te significas habere propter edictorum humanitatem. Ego autem perspexi, quum a me XVII. Kal. de Puteolano Neapolim Pansae conveniendi causa proficisceretur Hirtius, omnem eius sensum. Seduxi eum et ad pacem sum cohortatus. Non poterat scilicet negare se velle pacem, sed non minus se nostrorum arma timere quam Antonii, et tamen utrosque non sine causa praesidium habere, se autem utraque arma metuere. Quid quaeris? *Οὐδὲν ὑγιές.* **4.** De Q. filio tibi adsentior: patri quidem certe gratissima, et bellae tuae litterae fuerunt. Caerelliae vero facile satis feci, nec valde laborare mihi visa est, et, si illa, ego certe non laborarem. Istam vero, quam tibi molestam scribis esse, auditam a te esse omnino demiror. Nam quod eam collaudavi apud amicos, audientibus tribus filiis eius et filia tua † *τὸ ἐκ τοῦ οὔ* [quid est hoc?]. Quid est autem cur ego personatus ambulem? Parumne foeda persona est ipsius senectutis? **5.** Quod Brutus rogat, ut ante Kalendas, ad me quoque scripsit, et fortasse faciam. Sed plane quid velit nescio. Quid enim illi adferre consilii possum, quum ipse egeam consilio et quum ille suae immortalitati melius quam nostro

ocio consuluerit? De regina rumor exstinguetur. De Flamma, obsecro te, si quid potes.

I. b.

De Pilia, de funere matris Cn. Luculli, de contione Bruti ad se, ut corrigeret, missa. Scripsit in Sinuessano Arpinum proficiscens a. u. c. 710.

[CICERO ATTICO S.]

1. Here dederam ad te litteras exiens e Puteolano deverteramque in Cumanum. Ibi bene valentem videram Piliam. Quin etiam paullo post Cumis eam vidi. Venerat enim in funus, cui funeri ego quoque operam dedi. Cn. Lucullus familiaris noster matrem efferebat. Mansi igitur eo die in Sinuessano, atque inde mane postridie Arpinum proficiscens hanc epistolam exaravi. 2. Erat autem nihil novi quod aut scriberem aut ex te quaererem, nisi forte hoc ad rem putas pertinere: Brutus noster misit ad me orationem suam habitam in contione Capitolina, petivitque a me, ut eam, nec ambitiose, corrigerem ante quam ederet. Est autem oratio scripta elegantissime sententiis, verbis ut nihil possit ultra. Ego tamen, si illam causam habuissem, scripsissem ardentius. Ὑπόθεσις vides quae sit et persona dicentis. Itaque eam corrigere non potui. Quo enim in genere Brutus noster esse vult et quod iudicium habet de optimo genere dicendi, id ita consecutus est in ea oratione, ut elegantius esse nihil possit. Sed ego secutus aliud sum, sive hoc recte sive non recte. Tu tamen velim orationem legas, nisi forte iam legisti, certioremque me facias quid iudices ipse. Quamquam vereor ne cognomine tuo lapsus ὑπεραττικὸς sis in iudicando. Sed si recordabere Δημοσθένους fulmina, tum intelliges posse et ἀττικώτατα gravissime dici. Sed haec coram. Nunc nec sine epistola nec cum inani epistola volui ad te Metrodorum venire.

II.

De Attici litteris de Buthroto, de L. Antonio, de Menedemo, de consilio suo in scribendo obtinendo et ab Attico probato, de legionibus, de Buthrotiis, si Atticus per senatum speret, de Octavii contione et ludorum apparatu, de Matio, Postumio, Saserna, Balbo, de prima

disputatione Tusculana sua, de Flamma, de Tyndaritanorum causa, de Alexionis morte. Scripsit in Vescino a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. xv. Kalend. e Sinuessano proficiscens quum dedissem ad te litteras devertissemque a Cumis, in Vescino accepi a tabellario tuas litteras, in quibus nimis multa de Buthroto. Non enim tibi ea res maiori curae aut est aut erit quam mihi. Sic enim decet te mea curare, tua me. Quam ob rem id quidem sic susceptum est mihi, ut nihil sim habiturus antiquius. 2. L. Antonium contionatum esse cognovi tuis litteris et aliis sordide, sed id quale fuerit nescio: nihil enim scripsisti. De Menedemo, probe: Quintus certe ea dictitat, quae scribis. Consilium meum a te probari, quod ea non scribam, quae tu a me postularis, facile patior, multoque magis id probabis, si orationem eam, de qua hodie ad te scripsi, legeris. Quae de legionibus scribis, ea vera sunt. Sed non satis hoc mihi videris tibi persuasisse, † quid de Buthrotiis nostris per senatum speres confici posse, † quod puto. Tantum enim video: non videmur esse victuri. Sed, ut iam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallet. 3. De Octavii contione idem sentio quod tu, ludorumque eius apparatus et Matius ac Postumius mihi procuratores non placent: Saserna collega dignus. Sed isti omnes, quem ad modum sentis, non minus ocium timent quam nos arma. Balbum levari invidia per nos velim, sed ne ipse quidem id fieri posse confidit. Itaque alia cogitat. 4. Quod prima disputatio Tusculana te confirmat, sane gaudeo: neque enim ullum est perfugium aut melius aut paratius. Flamma quod bene loquitur, non moleste fero. Tyndaritanorum causa, de qua Pansa laborat, quae sit ignoro. Hos tamen, *πεντέλοιπον*, movere ista videntur, in primis erogatio pecuniae. De Alexione doleo, sed, quoniam inciderat in tam gravem morbum, bene actum cum illo arbitror. Quos tamen secundos heredes scire vellem et diem testamenti.

III.

Respondet ad litteras duas Attici, quo die in Tusculanum venturus sit, non esse a se parendum victoribus, de Calvae testamento,

de tabula Demonici, de litteris ad Dolabellam datis, de Alexione, de Hirtio, de Antonio, de Q. filio, de oratione Bruti, de Bruto. Scripsit in Atinati a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. XI. Kalend. accepi in Atinati duas epistolas tuas, quibus duabus meis respondisti. Una erat XV. Kal., altera XII. data. Ad superiorem igitur prius. Accurres in Tusculanum, ut scribis, quo me VI. Kal. venturum arbitrabar. Quod scribis parendum victoribus, non mihi quidem, cui sunt multa potiora. Nam illa, quae recordaris, Lentulo et Marcello consulibus acta in aede Apollinis, nec causa eadem est nec simile tempus, praesertim quum Marcellum scribas aliosque discedere. Erit igitur nobis coram odorandum et constituendum tutone Romae esse possimus. Novi conventus habitatores sane movent. In magnis enim versamur angustiis. † Sed si ista parvi: quin et maiora contemnimus. Calvae testamentum cognovi, hominis turpis ac sordidi. Tabula Demonici quod tibi curae est, gratum. De Matio scripsi iam pridem ad Dolabellam accuratissime, modo redditae litterae sint. Eius causa et cupio et debeo. 2. Venio ad propiorem. Cognovi de Alexione quae desiderabam. Hirtius est tuus. Antonio quam est volo peius esse. De Q. filio, ut scribis, *A.* M. C. De patre coram agemus. Brutum omni re qua possum cupio iuvare, cuius de oratiuncula idem te quod me sentire video. Sed parum intelligo quid me velis scribere quasi a Bruto habita oratione, quum ille ediderit. Qui tandem convenit? An sic, ut in tyrannum iure optimo caesum? Multa dicentur, multa scribentur a nobis, sed alio modo et tempore. De sella Caesaris, bene tribuni: praeclaros etiam XIIII. ordines! Brutum apud me fuisse gaudeo, modo et libenter fuerit et sat diu.

IV.

De epistola Q. Fufii ad se data, tum ad duas Attici epistolas respondet, in his de turbulentis Antonii consiliis et de incerta rei publicae condicione, de adventu in Tusculanum suo, de Buthrotiis, de oratione Bruti, de Caesaris morte iam paene dolenda, quid sibi

suisque faciendum sit quaerit, de litteris ad Brutum dandis, de Tirone ad Dolabellam misso, de L. Caesare. Scripsit in Antiati a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. x. Kalend. hora iix. fere a Q. Fufio venit tabellarius. Nescio quid ab eo litterularum, uti me sibi restituerem: sane insulse, ut solet: nisi forte quae non ames omnia videntur insulse fieri. Scripsi ita, ut te probaturum existimo. Mihi duas a te epistolas reddidit, unam xi., alteram x. Ad recentiorem prius et † leniorem. Laudo. Si vero etiam Carfulenus: ἄνω ποταμῶν. Antonii consilia narras turbulenta, atque utinam potius per populum agat quam per senatum! † cui quidem ita credo. Sed mihi totum eius consilium ad bellum spectare videtur, si quidem D. Bruto provincia eripitur. Quoquo modo ego de illius nervis existimo, non videtur fieri posse sine bello. Sed non cupio, quoniam cavetur Buthrotiis. Rides? At ego doleo non mea potius adsiduitate, diligentia, gratia perfici. 2. Quod scribis te nescire quid nostris faciundum sit, iam pridem me illa ἀπορία sollicitat. Itaque stulta iam Iduum Martiarum est consolatio. Animis enim usi sumus virilibus, consiliis, mihi crede, puerilibus. Excisa enim est arbor, non evulsa. Itaque quam fruticetur vides. Redeamus igitur, quoniam saepe usurpas, ad Tusculanas disputationes. Saufeium hercle celemus: ergo numquam indicabo. Quod te a Bruto scribis, ut certior fieret quo die in Tusculanum essem futurus, ut ad te ante scripsi, vi. Kal., et quidem ibi te quam primum per videre velim. Puto enim nobis Lanuvium eundum et quidem non sine multo sermone. Sed μελήσει. 3. Redeo ad superiorem: ex qua praetereo illa prima de Buthrotiis, quae mihi sunt inclusa medullis, sit modo, ut scribis, locus agendi. De oratione Bruti, prorsus contendis, quum iterum tam multis verbis agis. Egone ut eam causam, quam is scripsit? Ego scribam non rogatus ab eo? Nulla παρεγχείρησις fieri potest contumeliosior. At, inquis, Ἡρακλείδειον aliquid. Non recuso id quidem, sed et componendum argumentum est et scribendi exspectandum tempus maturius. Licet enim de me, ut libet, existimes — velim quidem quam

optime —, si haec ita manant, ut videntur — feres quod dicam —, me Idus Martiae non delectant. Ille enim numquam revertisset: nos timor confirmare eius acta non coëgisset, aut, ut in Saufeii eam relinquamque 'Tusculanas disputationes', ad quas tu etiam Vestorium hortaris, ita gratiosi eramus apud illum, quem di mortuum perduint! ut nostrae aetati, quoniam interfecto domino liberi non sumus, non fuerit dominus ille fugiendus. Rubeo, mihi crede. Sed iam scripseram: delere nolui. 4. De Menedemo, vellem verum fuisset. De regina, velim verum sit. Caetera coram, et maxime quid nostris faciendum sit, quid etiam nobis, si Antonius militibus obsessurus est senatum. Hanc epistolam si illius tabellario dedissem, veritus sum ne solveret. Itaque misi dedita opera. Erat enim rescribendum tuis. 5. Quam vellem Bruto studium tuum navare potuisses! Ego igitur ad eum litteras. Ad Dolabellam Tironem misi cum mandatis et litteris. Eum ad te vocabis et, si quid habebis quod placeat, scribes. Ecce autem de traverso L. Caesar ut veniam ad se rogat in Nemus aut scribam quo se venire velim: Bruto enim placere se a me conveniri. O rem odiosam et inexplicabilem! Puto me ergo iturum, et inde Romam, nisi quid mutaro. Summatim adhuc ad te: nihildum enim a Balbo. Tuas igitur exspecto, nec actorum solum, sed etiam futurorum.

V.

De litteris Bruti et Cassii sibi redditis, de provincia Bruti et Cassii quid sentiant Balbus et Hirtius, de consilio suo ut absit ab urbe. Scripsit in Antiati a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. A Bruto tabellarius rediit: attulit et ab eo et Cassio. Consilium meum magno opere exquirunt, Brutus quidem, utrum de duobus. O rem miseram! Plane non habeo quid scribam. Itaque silentio puto me usurum, nisi quid aliud tibi videtur. Sin tibi quid venit in mentem, scribe, quaeso. Cassius vero vehementer orat ac petit, ut Hirtium quam optimum faciam. Sanum putas? Ὁ γναφεὺς ἀνθρακεύς. Epistolam tibi misi. 2. Ut tu de provincia Bruti et Cassii

per senatus consultum, ita scribit et Balbus et Hirtius, qui quidem se actutum. Etenim iam in Tusculano est, mihique ut absim vehementer auctor est, ille quidem periculi causa, quod sibi etiam fuisse dicit, ego autem, etiam ut nullum periculum sit, tantum abest ut Antonii suspicionem fugere nunc curem, ne videar eius secundis rebus non delectari, ut mihi causa ea sit cur Romam venire nolim, ne illum videam. 3. Varro autem noster ad me epistolam misit sibi a nescio quo missam — nomen enim delerat —, in qua scriptum erat veteranos eos, qui reiiciantur — nam partem esse dimissam —, improbissime loqui, ut magno periculo Romae sint futuri, qui ab eorum partibus dissentire videantur. Quis porro noster itus reditus, vultus incessus inter istos? Quod si, ut scribis, L. Antonius in D. Brutum, reliqui in nostros, ego quid faciam? aut quo me pacto geram? Mihi vero deliberatum est, ut nunc quidem est, abesse ex ea urbe, in qua non modo florui cum summa, verum etiam servivi cum aliqua dignitate. Nec tam statui ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quam istuc non venire.

VI.

De epistola sua auctoribus Bruto et Cassio ad Hirtium data et de epistola ab illo rescripta, quam in epistola sua includit, de reditu Serviliae. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Quum ad me Brutus noster scripsisset et Cassius, ut Hirtium, quem adhuc bonum fuisse sciebant neque eum confidebant fore, mea auctoritate meliorem facerem — Antonio est enim fortasse iratior, causae vero amicissimus —, tamen ad eum scripsi eique dignitatem Bruti et Cassii commendavi. Ille quid mihi rescripsisset scire te volui, si forte idem tu quod ego existimares, istos etiam nunc vereri ne forte ipsi nostri plus animi habeant quam habent.

HIRTIUS CICERONI SUO S.

2. Rure iam redierim quaeris. An ego, quum omnes caleant, ignaviter aliquid faciam? Etiam ex urbe sum profectus. Utilius enim statui abesse. Has tibi litteras exiens

in Tusculanum scripsi. Noli autem me tam strenuum putare, ut ad Nonas recurram. Nihil enim iam video opus esse nostra cura, quoniam praesidia sunt in tot annos provisa. Brutus et Cassius utinam, quam facile a te de me impetrare possunt, ita per te exorentur, ne quod calidius ineant consilium! Cedentes enim haec ais scripsisse: quo? aut qua re? 3. Retine, obsecro te, Cicero, illos, et noli sinere haec omnia perire, quae funditus medius fidius rapinis, incendiis, caedibus pervertuntur. Tantum, si quid timent, caveant: nihil praeterea moliantur. Non medius fidius acerrimis consiliis plus quam etiam inertissimis, dum modo diligentibus, consequentur. Haec enim, quae fluunt, per se diuturna non sunt, in contentione praesentes ad nocendum habent vires. Quid speres de illis in Tusculanum ad me scribe.'

4. Habes Hirtii epistolam, cui rescripsi nil illos calidius cogitare, idque confirmavi. Hoc qualecumque esset te scire volui. Obsignata iam epistola Balbus ad me Serviliam redisse, confirmare non discessuros. Nunc exspecto a te litteras.

VII.

De litteris Attici et Sexti, de Servio pacificatore. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

Gratum, quod mihi epistolas, quae quidem me delectarunt, in primis Sexti nostri. Dices 'quia te laudat.' Puto mehercule id quoque esse causae, sed tamen etiam ante, quam ad eum locum veni, valde mihi placebat quum sensus eius de re publica tum scribendi [cura]. Servius vero pacificator cum librariolo suo videntur obisse legationem et omnes captiunculas pertimescere. Debuerat autem 'non ex iure manum consertum', sed quae sequuntur: tuque scribes.

VIII.

De epistolis Balbi et Hirtii sibi redditis, de Tirone misso cum pluribus et cum litteris ad Antonium, ut sibi legatio concedatur de

salute Attici, de C. Cassii suspicione vim armatam fore. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Post tuum discessum binas a Balbo, nihil novi, itemque ab Hirtio, qui se scribit vehementer offensum esse veteranis. Exspectat animus quidnam agam de Kalend. [Martiis]. Misi igitur Tironem et cum Tirone plures, quibus singulis, ut quidque accidisset, dares litteras, atque etiam scripsi ad Antonium de legatione, ne, si ad Dolabellam solum scripsissem, iracundus homo commoveretur. Quod autem aditus ad eum difficilior esse dicitur, scripsi ad Eutrapelum, ut is ei meas litteras redderet, legatione mihi opus esse. Honestior est votiva, sed licet uti utraque. 2. De te, quaeso, etiam atque etiam vide. Velim possis coram: si minus possis, litteris idem consequemur. Graeceius ad me scripsit C. Cassium sibi scripsisse homines comparari, qui armati in Tusculanum mitterentur. Id quidem mihi vix videbatur, sed cavendum tamen villaeque plures videndae. Sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis de ea re.

IX.

De provinciis Bruto et Cassio decernendis, de armorum casu in domo Attici, de tristi condicione et Attici et sua, de Bruti litteris. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. III. Nonas vesperi a Balbo redditae mihi litterae fore Nonis senatum, ut Brutus in Asia, Cassius in Sicilia frumentum emendum et ad urbem mittendum curarent. O rem miseram! primum ullam ab istis, dein, si aliquam, hanc locatoriam provinciam! Atque haud scio an melius sit quam ad Eurotam sedere. Sed haec casus gubernabit. Ait autem eodem tempore decretum iri, ut et iis et reliquis praetoriis provinciae decernantur. Hoc certe melius quam illa *Περσικὴ* porticus. Nolo enim Lacedaemonem, longinquum quoniam Lanuvium existimavi. Rides, inquies, in talibus rebus? Quid faciam? Plorando fessus sum. 2. Di immortales! quam me conturbatum tenuit epistolae tuae prior pagina? Quid autem iste in domo tua casus armorum? Sed hunc

quidem nimbum cito transisse laetor. Tu quid egeris tua quum tristi tum etiam difficili ad consiliandum legatione vehementer exspecto. Est enim inexplicabilis. Ita circumsedemur copiis omnibus. Me quidem Bruti litterae, quas ostendis a te lectas, ita perturbarunt, ut, quamquam ante egebam consilio, tamen animi dolore sim tardior. Sed plura, quum ista cognoro. Hoc autem tempore quod scriberem nihil erat, eoque minus, quod dubitabam, tu has ipsas litteras essesne accepturus. Erat enim incertum visurusne te esset tabellarius. Ego tuas litteras vehementer exspecto.

X.

De Bruti litteris et de misera Bruti et Cassii condicione decretis provinciis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

O Bruti amanter scriptas litteras! O iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non possis! Ego autem quid scribam? Ut beneficio istorum utantur? Quid turpius? Ut moliantur aliquid? Nec audent nec iam possunt. Age, quiescant auctoribus nobis! Quis incolumitatem praestat? Si vero aliquid de Decimo gravius, quae nostris vita, etiam si nemo molestus sit? Ludos vero non facere, quid foedius? Frumentum imponere, quae est alia Dionis legatio? aut quod munus in re publica sordidius? Prorsus quidem consilia tali in re ne iis quidem tuta sunt, qui dant. Sed possim id negligere proficiens. Frustra vero qui ingrediar? Matris consilio quum utatur vel etiam precibus, quid me interponam? Sed tamen cogitabo quo genere utar litterarum. Nam silere non possum. Statim igitur mittam vel Antium vel Circeios.

XI.

De colloquio cum Bruto et Cassio audientibus Servilia, Tertulla, Porcia a se in Antiati habito, de Dolabella, qui Ciceronem sibi legaverit. Scripsit in Antiati a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Antium veni ante VI. Idus. Bruto iucundus noster adventus. Deinde multis audientibus Servilia, Tertulla, Por-

cia-quaerere quid placeret. Aderat etiam Favonius. Ego, quod eram meditatus in via, suadere, ut uteretur Asiatica curatione frumenti, nihil esse iam reliqui quod ageremus nisi ut salvus esset: in eo etiam ipsi rei publicae esse praesidium. Quam orationem quum ingressus essem, Cassius intervenit. Ego eadem illa repetivi. Hoc loco fortibus sane oculis Cassius — Martem spirare diceres — 'se in Siciliam non iturum. Egone, ut beneficium accepissem contumeliam?' Quid ergo agis? inquam. At ille 'in Achaiam se iturum.' Quid tu, inquam, Brute? 'Romam' inquit, 'si tibi videtur.' Mihi vero minime: tuto enim non eris. 'Quid? si possem esse, placeretne?' Atque ut omnino neque nunc neque ex praetura in provinciam ires, sed auctor non sum ut te urbi committas. Dicebam ea, quae tibi profecto in mentem veniunt, cur non esset tuto futurus. 2. Multo inde sermone querebantur, atque id quidem Cassius maxime, amissas occasiones Decimumque graviter accusabant. Ego negabam oportere praeterita, adsentiebar tamen. Quumque ingressus essem dicere quid oportuisset — nec vero quidquam novi, sed ea, quae cotidie omnes —, nec tamen illum locum attingerem, quemquam praeterea oportuisse tangi, sed senatum vocari, populum ardentem studio vehementius incitari, totam suscipi rem publicam, exclamat tua familiaris: 'Hoc vero neminem umquam audivi.' Ego repressi. Sed et Cassius mihi videbatur iturus — etenim Servilia pollicebatur se curaturam ut illa frumenti curatio de senatus consulto tolleretur — et noster cito deiectus est de illo inani sermone. Velle enim se dixerat. Constituit igitur ut ludi absente se fierent suo nomine. Proficisci autem mihi in Asiam videbatur ab Antio velle. 3. Ne multa: nihil me in illo itinere praeter conscientiam delectavit. Non enim fuit committendum ut ille ex Italia prius quam a me conventus esset discederet. Hoc dempto munere amoris atque officii sequebatur, ut mecum ipse:

Ἡ δεῦρ' ὁδός σοι τί δύναται νῦν, θεοπρόπε;

Prorsus dissolutum offendi navigium vel potius dissipatum. Nihil consilio, nihil ratione, nihil ordine. Itaque etsi ne

antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus, 'evolare' hinc idque quam primum, 'ubi nec Pelopidarum facta neque famam audiam.' 4. Sed heus tu, ne forte sis nescius, Dolabella me sibi legavit a. d. IIII. Nonas. Id mihi heri vesperi nunciatum est. Votiva ne tibi quidem placebat. Etenim erat absurdum, quae, si stetisset res publica, vovissem, ea me eversa illa vota dissolvere, et habent, opinor, liberae legationes definitum tempus lege Iulia nec facile addi potest. Aveo genus legationis, ut quum velis introire exire liceat: quod nunc mihi additum est. Bella est autem huius iuris quinquennii licentia. Quamquam quid de quinquennio cogitem? Contrahi mihi negocium videtur. Sed *βλάσφημα* mittamus.

XII.

De Buthroto, de Tirone ad Dolabellam misso, de consiliis Cassii et Bruti, de L. Antonio, de Octaviano, de Marcello. Scripsit in Antiati a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Bene mehercule de Buthroto. At ego Tironem ad Dolabellam cum litteris, quia iusseras, miseram. Quid nocet? De nostris autem Antiatibus satis videbar plane scripsisse, ut non dubitares quin essent ociosi futuri usurique beneficio Antonii contumelioso. Cassius frumentariam rem aspernabatur. Eam Servilia sublaturam ex senatus consulto se esse dicebat. Noster vero, *καὶ μάλα σεμνός*, in Asiam, postea quam mihi est adsensus tuto se Romae esse non posse — ludos enim absens facere malebat —, statim autem se iturum, simul ac ludorum apparatum iis, qui curaturi essent, tradidisset. Navigia colligebat: erat animus in cursu. Interea in eisdem locis erant futuri. Brutus quidem se aiebat Asturae. 2. L. quidem Antonius liberaliter litteris sine cura me esse iubet. Habeo unum beneficium, alterum fortasse, si in Tusculanum venerit. O negocia non ferenda! quae feruntur tamen. *Τῶν δ' αἰτίαν τῶν Βρούτων τίς ἔχει*; in Octaviano, ut perspexi, satis ingenii, satis animi, videbaturque erga nostros *ἥρωας* ita fore, ut nos vellemus, animatus.

Sed quid aetati credendum sit, quid nomini, quid hereditati, quid κατηχήσει, magni consilii est. Vitricus quidem nihil censebat, quem Asturae vidimus. Sed tamen alendus est et, ut nihil aliud, ab Antonio seiungendus. Marcellus praeclare, si praecipit † nostro nostri: cui quidem ille deditus mihi videbatur. Pansae autem et Hirtio non nimis credebat. Bona indoles, *ἐὰν διαμείνῃ*.

XIII.

Respondet ad duas Attici epistolas de multis rebus summatim, partim de studiis suis, partim de rei publicae statu. Scripsit in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. VIII. Kal. duas a te accepi epistolas. Respondebo igitur priori prius. Adsentior tibi, ut nec duces simus nec agmen cogamus, faveamus tamen. 'Orationem' tibi misi. Eius custodiendae et proferendae arbitrium tuum. Sed quando illum diem, quum tu edendam putes? 2. Inducias, quas scribis, non intelligo fieri posse. Melior est *ἀναντιφωνησία*, qua me usurum arbitror. Quod scribis legiones duas Brundusium venisse, vos omnia prius. Scribes igitur quidquid audieris. 3. Varronis *διάλογον* exspecto. Iam probo *Ἡρακλείδειον*, praesertim quum tu tanto opere delectere, sed quale velis velim scire. Quod ad te antea atque adeo 'prius' scripsi — sic enim mavis —, ad scribendum, † tibi vere dicere, fecisti me acriorem. Ad tuum enim iudicium, quod mihi erat notum, addidisti Peducaei auctoritatem, magnam quidem apud me et in primis gravem. Enitar igitur ne desideres aut industriam meam aut diligentiam. Vettienum, ut scribis, et Faberium foveo. Clodium nihil arbitror malitiose, quamquam ..... Sed quid egerit? De libertate retinenda, qua certe nihil est dulcius, tibi adsentior. Itane C. Annio? O hominem nequam! quid enim dicam aliud? Cautum Marcellum! me sic, sed non tamen cautissimum! 4. Longiori epistolae superiorique respondi. Nunc breviori propiorique quid respondeam nisi eam fuisse dulcissimam? Res Hispanienses valde bonae. Modo Balbilium incolumem videam, subsidium nostrae senectutis. De

Anniano item, quod me valde observat Visellia. Sed haec quidem humana. De Bruto te nihil scire dicis, sed Selicia venisse M. Scaptium: eumque † non qua pompa, ad se tamen clam venturum sciturumque me omnia: quae ego statim. Interea narrat eadem Bassi servum venisse qui nunciaret legiones Alexandrinas in armis esse, Bassum arcessi, Cassium exspectari. Quid quaeris? Videtur res publica ius suum recuperatura. Sed ne quid ante. Nosti horum exercitationem in latrocinio et amentiam. 5. Dolabella vir optimus est. Etsi, quum scribebam secunda mensa apposita, venisse eum ad Baias audiebam, tamen ad me ex Formiano scripsit, quas litteras, quum e balineo exissem, accepi, sese de attributione omnia summa fecisse: Vettienum accusat, tricatur scilicet, ut monetalis. Set ait totum negocium Sestium nostrum suscepisse, optimum illum quidem virum nostrique amantissimum. Quaero autem quid tandem Sestius in hac re facere possit, quod non quivis nostrum? Sed, si quid praeter spem erit, facies ut sciam. Sin est, ut arbitror, negocium perditum, scribes tamen, neque ista res commovebit. 6. Nos hic *φιλοσοφοῦμεν* — quid enim aliud? — et *τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος* magnifice explicamus *προσφωνοῦμεν*que Ciceroni. Qua de re enim potius pater filio? Deinde alia. Quid quaeris? Exstabit opera peregrinationis huius. Varronem hodie aut cras venturum putabant. Ego autem in Pompeianum properabam, non quo hoc loco quidquam pulcrius, sed interpellatores illic minus molesti. Sed perscribe, quaeso, quae causa sit Myrtilo — poenas quidem illum pependisse audivi — et satisne pàret unde corruptus. 7. Haec quum scriberem, tantum quod existimabam ad te orationem esse perlatam. Hui, quam timeo quid existimes! Etsi quid ad me, quae non sit foras proditura nisi re publica recuperata? De quo quid sperem non audeo scribere.

XIV.

De acceptis a Dolabella litteris de Buthrotiis et sua rescripta epistola, cuius exemplum includitur in hac epistola, tum de componendis libris suis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. VI. Kal. accepi a Dolabella litteras, quarum exemplum

tibi misi, in quibus erat omnia se fecisse, quae tu velles. Statim ei rescripsi et multis verbis gratias egi. Sed tamen ne miraretur cur idem iterum facerem, hoc causae sumpsi, quod ex te ipso coram antea nihil potuissem cognoscere. Sed quid multa? Litteras hoc exemplo dedi:

'CICERO DOLABELLAE COS. SUO.

2. Antea quum litteris Attici nostri de tua summa liberalitate summoque erga se beneficio certior factus essem, quumque tu ipse etiam ad me scripsisses te fecisse ea, quae nos voluissemus, egi tibi gratias per litteras iis verbis, ut intelligeres nihil te mihi gratius facere potuisse. Postea vero quam ipse Atticus ad me venit in Tusculanum huius unius rei causa, tibi ut apud me gratias ageret, cuius eximiam quamdam et admirabilem in causa Buthrotia voluntatem et singularem erga se amorem perspexisset, teneri non potui quin tibi apertius illud idem his litteris declararem. Ex omnibus enim, mi Dolabella, studiis in me et officiis, quae summa sunt, hoc scito mihi et amplissimum videri et gratissimum esse, quod perfeceris ut Atticus intelligeret quantum ego te, quantum tu me amares. 3. Quod reliquum est, Buthrotiam et causam et civitatem, quamquam a te constituta est, beneficia autem nostra tueri solemus, tamen velim receptam in fidem tuam a meque etiam atque etiam tibi commendatam auctoritate et auxilio tuo tectam velis esse. Satis erit in perpetuum Buthrotiis praesidii magnaque cura et sollicitudine Atticum et me liberaris, si hoc honoris mei causa susceperis, ut eos semper a te defensos velis. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.'

4. His litteris scriptis me ad *συντάξεις* dedi, quae quidem vereor ne miniata cerula tua pluribus locis notandae sint: ita sum *μετέωρος* et magnis cogitationibus impeditus.

XV.

De L. Antonio Buthrotiis molesto, de numis L. Fadio curandis, de Cleopatra et Hammonio et Sara, de profectione sua per Erotis dis-

pensationem impedita, de Ciceroni suo in annuum sumptum Athenas permutando. Scripsit in villa ad Lucrinum a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. L. Antonio male sit! si quidem Buthrotiis molestus est. Ego testimonium composui, quod, quum voles, obsignabitur. Numos Arpinatum, si L. Fadius aedilis petet, vel omnes reddito. Ego ad te alia epistola scripsi de HS. cx., quae Statio curarentur. Si ergo petet Fadius, ei volo reddi, praeter Fadium nemini. Apud me item puto depositum. Id scripsi ad Erotem ut redderet. 2. Reginam odi. Me iure facere scit sponsor promissorum eius Hammonius, quae quidem erant φιλόλογα et dignitatis meae, ut vel in contione dicere auderem. Saran autem praeterquam quod nefarium hominem cognovi, praeterea in me contumacem. Semel eum omnino domi meae vidi. Quum φιλοφρόνως ex eo quaererem quid opus esset, Atticum se dixit quaerere. Superbiam autem ipsius reginae, quum esset trans Tiberim in hortis, commemorare sine magno dolore non possum. Nihil igitur cum istis, nec tam animum me quam vix stomachum habere arbitrantur. 3. Profectionem meam, ut video, Erotis dispensatio impedit. Nam quum ex reliquis, quae Nonis April. fecit, vel abundare debeam, cogor mutuari, quodque ex istis fructuosis rebus receptum est, id ego ad illud fanum sepositum putabam. Sed haec Tironi mandavi, quem ob eam causam Romam misi. Te nolui impeditum impedire. 4. Cicero noster quo modestior est, eo me magis commovet. Ad me enim de hac re nihil scripsit, ad quem nimirum potissimum debuit. Scripsit hoc autem ad Tironem, sibi post Kal. April. — sic enim annuum tempus confici — nihil datum esse, tibi pro tua natura semper placuisse teque existimasse id etiam ad dignitatem meam pertinere, eum non modo liberaliter a nobis, sed etiam ornate cumulateque tractari. Qua re velim cures — nec tibi essem molestus, si per alium hoc agere possem — ut permutetur Athenas quod sit in annuum sumptum [ei scilicet]. Eros numerabit. Eius rei causa Tironem misi. Curabis igitur et ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes.

XVI. a.

De litteris a Cicerone suo eiusque magistris acceptis. Scripsit in villa ad Lucrinum a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

Tandem a Cicerone tabellarius, et mehercule litterae *πεπινωμένως* scriptae, quod ipsum *προκοπὴν* aliquam significat, itemque caeteri praeclara scribunt. Leonides tamen retinet suum illud Adhuc. Summis vero laudibus Herodes. Quid quaeris? Vel verba mihi dari facile patior in hoc meque libenter praebeo credulum. Tu velim, si quid tibi est a Statio scriptum quod pertineat ad me, certiorem me facias.

XVI. b.

Cicero Attico significat se in amoenitate villae suae ad lacum Lucrinum tamen Tusculanum suum desiderare. Scripsit in ea villa a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

Narro tibi: haec loca venusta sunt, abdita certe et, si quid scribere velis, ab arbitris libera. Sed nescio quo modo *οἶκος φίλος*. Itaque me referunt pedes in Tusculanum. Et tamen haec *ῥωπογραφία* ripulae videtur habitura celerem satietatem. Equidem etiam pluvias metuo, si prognostica nostra vera sunt. Ranae enim *ῥητορεύουσιν*. Tu, quaeso, fac sciam ubi Brutum nostrum et quo die videre possim.

XVII.

Ad duas Attici epistolas respondet de multis rebus summatim, maxime de rebus privatis et negociis communibus. Scripsit in villa ad Lucrinum a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Duas accepi postridie Idus, alteram eo die datam, alteram Idibus. Prius igitur superiori. De Bruto, quum scies. De consulum ficto timore cognoveram. Sicca enim *φιλοστόργως* ille quidem, sed tumultuosius ad me etiam illam suspicionem pertulit. Quid tu autem? *τὰ μὲν διδόμενα?* Nullum enim verbum a Siregio. Non placet. De Plaetorio vicino tuo permoleste tuli quemquam prius audisse

quam me. De Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitror, facillime deterrebis. Antroni vetui, sed nondum acceperas litteras, ne cuiquam nisi L. Fadio aedili. Aliter enim nec caute nec iure fieri potest. Quod scribis tibi deesse HS. C., quae Ciceroni curata sint, velim ab Erote quaeras ubi sit merces insularum. Arabioni de Sitio nihil irascor. Ego de itinere, nisi explicato *Δ*, nihil cogito, quod idem tibi videri puto. 2. Habes ad superiorem. Nunc audi ad alteram. Tu vero facis, ut omnia, quod Serviliae non dees, id est, Bruto. De regina gaudeo te non laborare, testem etiam tibi probari. Erotis rationes et ex Tirone cognovi et vocavi ipsum. Gratissimum, quod polliceris Ciceroni nihil defuturum: de quo mirabilia Messala, qui Lanuvio rediens ab illis venit ad me, et mehercule ipsius litterae sic et φιλοστόργως et εὐπινῶς scriptae, ut eas vel in acroasi audeam legere: quo magis illi indulgendum puto. De Buciliano Sestium puto non moleste ferre. Ego, si Tiro ad me, cogito in Tusculanum. Tu vero, quidquid erit quod me scire par sit, statim.

XVIII.

M. Cicero commendat Attico negocia sua et consilium proficiscendi se scribit etiam Dolabellae significasse, Attici tamen consilium exspectat. Scripsit proficiscens in lacu Lucrino a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. XVII. Kal. etsi satis videbar scripsisse ad te quid mihi opus esset et quid te facere vellem, si tibi commodum esset, tamen, quum profectus essem et in lacu navigarem, Tironem statui ad te esse mittendum, ut iis negociis, quae agerentur, interesset, atque etiam scripsi ad Dolabellam me, si ei videretur, velle proficisci petiique ab eo de mulis vecturae itineris. 2. Et in eis, quoniam intelligo te distentissimum esse, qua de Buthrotiis, qua de Bruto, cuius etiam ludorum suorum curam, etiam administrationem suspicor ex magna parte ad te pertinere, ut ergo in eius modi rē, tribues nobis paullum operae: nec enim multum opus est. Mihi res ad caedem et eam quidem propinquam spectare videtur. Vides homines, vides arma. Prorsus non mihi vi-

deor esse tutus. Sin tu aliter sentis, velim ad me scribas. Domi enim manere, si recte possum, multo malo.

XIX.

Quaerit de Buthrotiis, de Bruto, de armis, quae futura sint, de Theophane, de Q. Cicerone, de mandatis Dolabellae, de C. Antonio, de Menedemo. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Quidnam est quod audendum amplius de Buthrotiis? Stetisse enim te frustra scribis. Quid autem se refert Brutus? Doleo mehercules te tam esse detentum: quod decem hominibus referendum est acceptum. Est illud quidem *ἐργῶδες*, sed *ἀνεκτὸν* mihique gratissimum. De armis, nihil vidi apertius. Fugiamus igitur. At, ut ais, coram. Theophanes quid velit nescio. Scripserat enim ad me. Cui rescripsi ut potui. Mihi autem scribit venire ad me se velle, ut et de suis rebus et quaedam quae ad me pertinerent. Tuas litteras exspecto. Vide, quaeso, ne quid temere fiat. 2. Statius scripsit ad me locutum secum esse Q. Ciceronem valde adseveranter, se haec ferre non posse: certum sibi esse ad Brutum et Cassium transire. Hoc enimvero nunc discere aveo: hoc ego quid sit interpretari non possum. Potest aliquid iratus Antonio, potest gloriam iam novam quaerere, potest totum esse *σχεδίασμα*, et nimirum ita est: sed tamen et ego vereor et pater conturbatus est. Scit enim quae ille de hoc: mecum quidem *ἄφατα* olim. Plane quid velit nescio. A Dolabella mandata habebo, quae mihi videbuntur, id est, nihil. Dic mihi, C. Antonius voluitne fieri septemvir? Fuit certe dignus. De Menedemo est, ut scribis. Facies omnia mihi nota.

XX.

De gratiis Vettieno actis, de Dolabellae mandatis, de legatione sua, de misera rei publicae condicione, de Sex. Pompeio, de profectione sua futura, Bruti iam facta, de negociis privatis et rationibus numariis. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Egi gratias Vettieno: nihil enim potuit humanius. Dolabellae mandata sint quaelibet, mihi aliquid vel quod Niciae

nunciem. Quis enim haec, ut scribis, † anteno? Nunc dubitare quemquam prudentem quin meus discessus desperationis sit, non legationis? 2. Quod ais extrema quaedam iam homines de re publica loqui et eos quidem viros bonos, ego, quo die audivi illum tyrannum in contione 'clarissimum virum' appellari, subdiffidere coepi: postea vero quam tecum Lanuvii vidi nostros tantum spei habere ad vivendum, quantum accepissent ab Antonio, desperavi. Itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo. Genus illud interitus, qui causae cursus est, foedum duces et quasi denunciatum nobis ab Antonio. Ex hac naxa exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris. Haec omnis culpa Bruti. 3. Pompeium Carteiae receptum scribis: iam igitur contra hunc exercitum. Utra ergo castra? Media enim tollit Antonius. Illa infirma, haec nefaria. Properemus igitur. Sed iuva me consilio Brundusione an Puteolis. Brutus quidem subito, sed sapienter. *Πάσχω τι.* Quando enim illum? Sed humana ferenda. Tu ipse eum videre non potes. Di illi mortuo, qui umquam Buthrotum! Sed acta missa. Videamus quae agenda sint. 4. Rationes Erotis, etsi ipsum nondum vidi, tamen et ex litteris eius et ex eo, quod Tiro cognovit, propemodum cognitas habeo. Versuram scribis esse faciendam mensium quinque, id est, ad Kal. Nov. HS. cc.: in eam diem cadere numos, qui a Quinto debentur. Velim igitur, quoniam Tiro negat tibi placere me eius rei causa Romam venire, si ea te res nihil offendet, videas unde numi sint, mihi feras expensum. Hoc video in praesentia opus esse. Reliqua diligentius ex hoc ipso exquiram, in his de mercedibus dotalium praediorum, quae si fideliter Ciceroni curabuntur, quamquam volo laxius, tamen ei propemodum nihil deerit. Equidem video mihi quoque opus esse viaticum. Sed Ciceroni ex praediis, ut cadet, ita solvetur, mihi autem opus est universo. Equidem, etsi mihi videtur iste, qui umbras timet, ad caedem spectare, tamen nisi explicata solutione non sum discessurus. Sitne autem extricata necne tecum cognoscam. Hanc putavi mea manu scribendam, itaque feci. De Fadio, ut scribis, utique alii nemini. Rescribas velim hodie.

XXI.

De Q. filio quid Q. pater sibi scripserit, de re Cani, de aliis negociis privatis et profectione sua adventante Sex. Pompeio. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Narro tibi, Q. pater exsultat laetitia. Scripsit enim filius se idcirco profugere ad Brutum voluisse, quod, quum sibi negocium daret Antonius, ut eum dictatorem efficeret, praesidium occuparet, id recusasset, recusasse autem se, ne patris animum offenderet: ex eo sibi illum hostem. 'Tum me' inquit 'collegi verens ne quid mihi ille iratus tibi noceret. Itaque eum placavi. Et quidem cccc. certa, reliqua in spe.' Scribit autem Statius illum cum patre habitare velle. Hoc vero mirum, et id gaudet. Ecquem tu illo certiorem nebulonem? 2. Ἐποχὴν vestram de re Cani [deliberationis] probo. Nihil eram suspicatus de tabulis, ἀκεραίως restitutam arbitrabar. Quae differs, ut mecum coram, exspectabo. Tabellarios quoad voles tenebis: es enim occupatus. Quod ad Xenonem, probe. Quod scribo, quum absolvero. Quinto scripsisti te ad eum litteras: nemo attulerat. 3. Tiro negat iam tibi placere Brundusium et quidem dicere aliquid de militibus. At ego iam destinaram, Hydruntem quidem. Movebant me tuae quinque horae. Hic autem quantus πλοῦς! Sed videbimus. Nullas a te XI. Kal.: quippe, quid enim iam novi? Quum primum igitur poteris, venies. Ego propero, ne ante Sextus, quem adventare aiunt.

XXII.

De exitu Q. filii, de Pansa, de Sex. Pompeio, de Antonio. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

Gratulor nobis Q. filium exisse: molestus non erit. Pansam bene loqui credo. Semper enim coniunctum esse cum Hirtio scio. Amicissimum Bruto et Cassio puto, si expediet. Sed quando illos videbit? Inimicum Antonio: quando aut cur? quousque ludemur? Ego autem scripsi Sextum adventare, non quo iam adesset, sed quia certe id ageret ab

armisque nullus discederet. Certe, si pergit, bellum paratum est. Hic autem noster Cytherius nisi victorem neminem victurum. Quid ad haec Pansa? utro erit, si bellum erit? quod videtur fore. Sed et haec et alia coram, hodie quidem, ut scribis, aut cras.

XXIII.

De itinere suo, de Pansa, de Silio, de Bruto. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

Mirifice torqueor, sine dolore tamen, sed permulta mihi de nostro itinere in utramque partem occurrunt. Quousque? inquies. Quoad erit integrum: erit autem usque dum ad navem. Pansa si mi rescripserit, et meam tibi et illius epistolam mittam. Silium exspectabam, cui *ὑπόμνημα* compositum. Si quid novi. Ego litteras misi ad Brutum, cuius de itinere etiam ex te velim, si quid scies, cognoscere.

XXIV.

De litteris suis Bruto non redditis, de libello de Silii causa composito. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

Tabellarius, quem ad Brutum miseram, ex itinere rediit VII. Kal. Ei Servilia dixit eo die Brutum H. IIII. profectum. Sane dolui meas litteras redditas non esse. Silius ad me non venerat. Causam composui: eum libellum tibi misi. Te quo die exspectem velim scire.

XXV.

De itinere suo varias sententias proponit. Scripta epistola est in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

De meo itinere variae sententiae: multi enim ad me. Sed tu incumbe, quaeso, in eam curam. Magna res est. An probas, si ad Kal. Ian. cogitamus? Meus animus est aequus, sic tamen, ut si nihil offensionis sit: †et tu etiam scite, quo die olim piaclum, mysteria scilicet. Utut sit res, casus consilium nostri itineris iudicabit. Dubitemus igitur. Est enim

hibernā navigatio odiosa, eoque ex te quaesieram mysteriorum diem. Brutum, ut scribis, visum iri a me puto. Ego hinc volo prid. Kal.

XXVI.

De Quinti negocio, de L. Pisone, de Bruti litteris sibi redditis, de ratione itineris sui, de M. Aelio, de capite Tulliano, ut libere cum Cascellio loquatur, de aliis negociis, de Varrone, de M. Ennii testamento. Scripsit in Arpinati a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. De Quinti negocio video a te omnia facta. Ille tamen dolet dubitans utrum morem gerat Leptae an fidem infirmet filio. Inaudivi L. Pisonem velle exire legatum *ψευδεγγράφῳ* senatus consulto. Velim scire quid sit. Tabellarius ille, quem tibi dixeram a me ad Brutum esse missum in Anagninum, ad me venit ea nocte, quae proxima ante Kal. fuit, litterasque ad me attulit, in quibus unum alienum summa sua prudentia, idem illud, ut spectem ludos suos. Rescripsi scilicet primum me iam profectum, ut non integrum sit: dein *ἀτοπώτατον* esse me, qui Romam omnino post haec arma non accesserim, neque id tam periculi mei causa fecerim quam dignitatis, subito ad ludos venire. Tali enim tempore ludos facere illi honestum est, cui necesse est: spectare mihi ut non est necesse, sic ne honestum quidem est. Equidem illos celebrari et esse quam gratissimos mirabiliter cupio, idque ita futurum esse confido, et tecum ago, ut iam ab ipsa commissione ad me, quem ad modum accipiantur ii ludi, deinde omnia reliquorum ludorum in dies singulos persequare. Sed de ludis hactenus. 2. Reliqua pars epistolae est illa quidem in utramque partem, sed tamen non nullos interdum iacit igniculos viriles: quod quale tibi videretur ut posses interpretari, misi ad te exemplum epistolae. Quamquam mihi tabellarius noster dixerat tibi quoque se attulisse litteras a Bruto easque ad te e Tusculano esse delatas. 3. Ego itinera sic composueram, ut Nonis Quinct. Puteolis essem. Valde enim festino, ita tamen, ut quantum homo possit quam cautissime navigem. 4. M. Aelium cura liberabis: is me paucos specus in extremo fundo,

et eos quidem subterraneos: servitutis putat aliquid habituros: id me iamiam nolle neque mihi quidquam esse tanti, sed, ut mihi dicebas, quam lenissime, potius ut cura liberetur quam ut me suscensere aliquid suspicetur. Item de illo Tulliano capite libere cum Cascellio loquare. Parva res est, sed tu bene attendisti, nimis callide agebatur. Ego autem, si mihi imposuisset aliquid, quod paene fecit, nisi tua malitia adfuisset, animo iniquo tulissem. Itaque, utut erit, rem impediri malo. Octavam partem † tuli luminarium in aedium astira memineris. Cui Caerellia, videris mancipio dare ad eam summam, quae sub praecone fuit maxima: id opinor esse CCCLXXX. 5. Novi si quid erit atque etiam si quid prospicies quod futurum putes, scribas ad me quam saepissime velim. Varroni, quem ad modum tibi mandavi, memineris excusare tarditatem litterarum mearum. † Mundus is. Tu M. Ennius quid egerit de testamento — curiosus enim — facias me velim certiorem. Ex Arpinati, VI. Non.

XXVII.

De litteris ad Sestium datis, de discessu a se Attici, de litterarum inter se commercio obtinendo, de libro suo 'de gloria', tum summatim respondet ad singula Attici litterarum capita, de adventu Quinti filii. Scripsit in Arpinati a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Gaudeo id te mihi suadere, quod ego mea sponte pridie feceram. Nam quum ad te VI. Non. darem, eidem tabellario dedi etiam ad Sestium, scriptas πάνυ φιλοστόργως. Ille autem, quod Puteolos prosequitur, humane: quod queritur, iniuste. Non enim ego tam illum exspectare, quum de Cosano rediret, debui quam ille aut non ire ante quam me vidisset aut citius reverti. Sciebat enim me celeriter velle proficisci seseque ad me in Tusculanum scripserat esse venturum. 2. Te, ut a me discesseris, lacrimasse moleste ferebam. Quod si me praesente fecisses, consilium totius itineris fortasse mutassem. Sed illud praeclare, quod te consolata est spes brevi tempore congrediendi, quae quidem exspectatio me maxime sustentat. Meae tibi litterae non deerunt. De Bruto scribam ad te omnia. Librum tibi celeriter mittam

'de gloria'. Excudam aliquid Ἡρακλειδεῖον, quod lateat in thesauris tuis. 3. De Planco memini. Attica iure queritur. Quod me de Bacchide, de statuarum coronis certiorem fecisti, valde gratum, nec quidquam posthac non modo tantum, sed ne tantulum quidem praeterieris. Et de Herode et Mettio meminero et de omnibus, quae te velle suspicabor modo. O turpem sororis tuae filium, quum haec scriberem! Adventabat autem *βουλύσει* cenantibus nobis.

XXVIII.

De litteris sibi in Puteolanum mittendis, de Attica. Scripsit in Arpinati a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

Ego, ut ad te pridie scripseram, Nonis constitueram venire in Puteolanum. Ibi igitur cotidie tuas litteras exspectabo, et maxime de ludis, de quibus etiam ad Brutum tibi scribendum est, cuius epistolae, quam interpretari ipse vix poteram, exemplum pridie tibi miseram. Atticae meae velim me ita excuses, ut omnem culpam in te transferas et ei tamen confirmes me minime totum amorem eo mecum abstulisse.

XXIX.

De Bruti epistola, de M. Aelio, de Tulliano aliisque de capitibus litterarum Attici summatim respondet, tum de Q. filio, de Planco a Buthrotiis eiecto. Scripsit in Formiano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Bruti ad te epistolam misi. Di boni, quanta *ἀμηχανία!* Cognosces, quum legeris. De celebratione ludorum Bruti tibi adsentior. Ad M. Aelium nullus tu quidem domum, sed sicubi inciderit. De Tulliano semisse, M. Axianum adhibebis, ut scribis. Quod cum Cosiano egisti, optime. Quod non solum mea, verum etiam tua mi expedis, gratum. Legationem probari meam gaudeo. Quod promittis, di faxint! Quid enim mihi meis iucundius? Sed istam, quam tu excipis, metuo. Brutum quum convenero, perscribam omnia. De Planco et Decimo, sane velim: Sextum scutum abiicere † nolebam. De Mundo, si quid scies. 2. Rescripsi ad omnia tua. Nunc nostra accipe. Quintus filius usque Puteolos —

mirus civis, ut tu Favonium, Asinium dicas — et quidem duas ob causas et ut mecum et σπείσασθαι vult cum Bruto et Cassio. Sed tu quid ais? Scio enim te familiarem esse Othonum. Ait hic sibi Tutiam ferre: constitutum enim esse discidium. Quaesivit ex me pater qualis esset fama. Dixi nihil sane me audisse — nesciebam enim cur quaereret — nisi de ore † et patre. Sed quorsus, inquam? At ille, filium velle. Tum ego, etsi ἐβδελυττόμην, tamen negavi putare me illa esse vera: σκοπός — hoc est enim — huic nostro nihil praebere. Illa autem οὐ παρὰ τοῦτον. Ego tamen suspicor hunc, ut solet, allucinari. Sed velim quaeras — facile autem potes — et me certiorem. 3. Obsecro te, quid est hoc? Signata iam epistola Formiani, qui apud me cenabant, Plancum se aiebant hunc Buthrotium pridie, quam hoc scribebam, id est, III. Nonas, vidisse demissum, sine phaleris, servulos autem dicere eum et agripetas eiectos a Buthrotiis. Macte! Sed amabo te, perscribe mihi totum negocium.

LIBER XVI.

I.

De itinere suo et Attici litteris, de agripetis Buthroti concisis, de Planco, de profectione sua, de Ventidio, de Sex. Pompeio, de Pansa, de rationibus Ciceronis et re familiari sua, de Q. filio, de Attica et Pilia. Scripsit in Puteolano iens ad Brutum in Nesidem a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Nonis Quinct. veni in Puteolanum. Postridie iens ad Brutum in Nesidem haec scripsi. Sed eo die, quo veneram, cenanti Eros tuas litteras. Itane? NONIS IULIIS? Di hercule istis! Sed stomachari totum diem licet. Quidquamne turpius quam Bruto IULIIS? Redeo ad meum igitur ἔτ' ἐῶμεν? Nihil vidi. 2. Sed quid est, quaeso, quod agripetas Buthroti concisos audio? quid autem Plancus tam cursim — ita enim inaudiebam — diem et noctem? Sane cupio scire quid sit. 3. Meam profectionem laudari gaudeo. Dymaeos agro pulsos mare infestum habere. Nimirum videndum est ut mansio

laudetur. Ἐν ὁμοπλοίᾳ Bruti videtur aliquid praesidii esse. Sed, opinor, minuta navigia. Sed iam sciam et ad te cras. 4. De Ventidio, πανικὸν puto. De Sexto, pro certo habebatur † ad arma. Quod si verum est, sine bello civili video serviendum. Quid ergo? ad Kal. Ian. in Pansa spes? Λῆρος πολὺς in vino et in somno istorum. 5. De ccx., optime. Ciceronis rationes explicentur. Ovius enim recens: is multa, quae vellem: in iis ne hoc quidem malum, in mandatis sat abunde: HS. LXXII. satis esse, adfatim prorsus, sed Xenonem perexigue et γλίσχρως praebere [id est minutatim]. Quo plus permutasti quam ad fructum insularum, id ille annus habeat, in quem itineris sumptus accessit. Hinc ex Kal. April. ad HS. LXXX. accommodetur. Nunc enim insulae tantum. Videndum enim est quid, quum Romae erit. Non enim puto socrum illam ferendam. Pindaro de Cumano negaram. 6. Nunc cuius rei causa tabellarium miserim accipe. Q. filius mihi pollicetur se Catonem. Egit autem et pater et filius ut tibi sponderem, sed ita, ut tum crederes, quum ipse cognosses. Huic ego litteras ipsius arbitratu dabo. Eae te ne moverint. Has scripsi in eam partem, ne me motum putares. Di faxint ut faciat ea, quae promittit! Commune enim gaudium. Sed ego ..... nihil dico amplius. Is hinc VI. Idus. Ait enim attributionem in Idus, se autem urgueri acriter. Tu ex meis litteris quo modo respondeas moderabere. Plura, quum et Brutum videro et Erotem remittam. Atticae meae excusationem accipio eamque amo plurimum, cui et Piliae salutem.

II.

De Buthrotiis, de Erote remisso et Hortensio, de Publilio et reliquis negociis suis ab Attico Romae sustinendis, de Bruto, de profectione sua, de Sestio, de Cassio, de Tutia, de Aebutio, de Planco et Oppio, de Attici hiematione in Epiro, dein de libro 'de gloria'. Scripsit in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. VI. Idus duas epistolas accepi, unam a meo tabellario, alteram a Bruti. De Buthrotiis longe alia fama in his locis fuerat, sed cum aliis multis hoc ferendum. Erotem remisi citius quam constitueram, ut esset qui Hortensio, et quia

† equibus quidem ait se Idibus constituisse. Hortensius vero impudenter: nihil enim debetur ei nisi ex tertia pensione, quae est Kal. Sext., ex qua pensione ipsa maior pars est ei soluta aliquanto ante diem. Sed haec Eros videbit Idibus. De Publilio autem, quod perscribi oportet, moram non puto esse faciendam. Sed quum videas quantum de iure nostro decesserimus, qui de residuis cccc. HS. cc. praesentia solverimus, reliqua rescribamus: loqui cum eo, si tibi videbitur, poteris, eum commodum nostrum exspectare debere, quum tanta sit a nobis iactura facta iuris. 2. Sed amabo te, mi Attice — videsne quam blande? — omnia nostra, quoad eris Romae, ita gerito, regito, gubernato, ut nihil a me exspectes. Quamquam enim reliqua satis apta sunt ad solvendum, tamen fit saepe ut ii, qui debent, non respondeant ad tempus. Si quid eius modi acciderit, ne quid tibi sit fama mea potius. Non modo versura, verum etiam venditione, si ita res coget, nos vindicabis. 3. Bruto tuae litterae gratae erant. Fui enim apud illum multas horas in Neside, quum paullo ante tuas litteras accepissem. Delectari mihi Tereo videbatur et habere maiorem Accio quam Antonio gratiam. Mihi autem quo laetiora sunt, eo plus stomachi et molestiae est populum Romanum manus suas non in defendenda re publica, sed in plaudendo consumere. Mihi quidem videntur istorum animi incendi etiam ad repraesentandam improbitatem suam. Sed tamen:

dum modo doleat aliquid, doleat quidlibet.

4. Consilium meum quod ais cotidie magis laudari, non moleste fero, exspectabamque, si quid de eo ad me scriberes. Ego enim in varios sermones incidebam. Quin etiam idcirco trahebam, ut quam diutissime integrum esset. Sed quoniam furcilla extrudimur, Brundusium cogito. Facilior enim et exploratior devitatio legionum fore videtur quam piratarum, qui apparere dicuntur. Sestius VI. Idus exspectabatur, sed non venerat, quod sciam. Cassius cum classicula sua venerat. Ego, quum eum vidissem, V. Idus in Pompeianum cogitabam, inde Aeculanum. Nosti reliqua. 5. De Tutia, ita putaram. De Aebutio, non credo, nec tamen curo plus quam tu. Planco et Oppio scripsi equidem, quoniam rogaras: sed,

si tibi videbitur, ne necesse habueris reddere. Quum enim tua causa fecerint omnia, vereor ne meas litteras supervacaneas arbitrentur. Oppio quidem utique, quem tibi amicissimum cognovi. Verum, ut voles. 6. Tu, quoniam scribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, si ante eo veneris quam mihi in Italiam te auctore veniendum est. Litteras ad me quam saepissime: si de rebus minus necessariis, aliquem nactus: sin autem erit quid maius, domo mittito. *Ἡρακλειδεῖον*, si Brundusium salvi, adoriemur. 'De Gloria' misi tibi. Custodies igitur, ut soles, sed notentur eclogarii, quos Salvius bonos auditores nactus in convivio dumtaxat legat. Mihi valde placent: mallem tibi. Etiam atque etiam vale.

III.

De Antonio ab Attico convento Tiburi, de libro 'de senectute' suo et alio *συντάγματι* per Erotem misso, de Cicerone suo, de Xenone, de Herode, de Q. filio, tum de discessu suo, de rationibus suis et re familiari, de Bruto, de Cassio, de Hiera et Blesamio, de Attica et Pilia. Scripsit in Pompeiano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Tu vero sapienter. Nunc demum enim rescribo iis litteris, quas mihi misisti convento Antonio Tiburi. Sapienter igitur, quod manus dedisti quodque etiam ultro gratias egisti. Certe enim, ut scribis, deseremur potius a re publica quam a re familiari. Quod vero scribis te magis et magis delectari 'O Tite, si quid ego', auges mihi scribendi alacritatem. Quod Erotem non sine munusculo exspectare dicis, gaudeo non fefellisse eam rem opinionem tuam, sed tamen idem *σύνταγμα* misi ad te retractatius et quidem *ἀρχέτυπον* ipsum crebris locis inculcatum et refectum. Hunc tu tralatum in macrocollum lege arcano convivis tuis, sed, si me amas, hilaris et bene acceptis, ne in me stomachum erumpant, quum sint tibi irati. 2. De Cicerone, velim ita sit, ut audimus. De Xenone coram cognoscam, quamquam nihil ab eo arbitror neque indiligenter neque illiberaliter. De Herode faciam ut mandas, et ea, quae scribis, ex Saufeio et e Xenone cognoscam. 3. De Q. filio, gaudeo tibi meas litteras prius a tabellario meo quam ab ipso redditas, quam-

quam te nihil fefellisset. Verum tamen ..... Sed exspecto quid ille tecum, quid tu vicissim, nec dubito quin suo more uterque. Sed eas litteras Curium mi spero redditurum, qui quidem, etsi per se est amabilis a meque diligitur, tamen accedet magnus cumulus commendationis tuae. 4. Litteris tuis satis responsum est: nunc audi, quod, etsi intelligo scribi necesse non esse, scribo tamen. Multa me movent in discessu, in primis mehercule, quod diiungor a te: movet etiam navigationis labor alienus non ab aetate solum nostra, verum etiam a dignitate tempusque discessus subabsurdum. Relinquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur, quodque temporis in praediolis nostris et belle aedificatis et satis amoenis consumi potuit, in peregrinatione consumimus. Consolantur haec: aut proderimus aliquid Ciceroni aut quantum profici possit iudicabimus. Deinde tu iam, ut spero et ut promittis, aderis. Quod quidem si acciderit, omnia nobis erunt meliora. 5. Maxime autem me angit ratio reliquorum meorum: quae quamquam explicata sunt, tamen, quod et Dolabellae nomen in iis est et attributione mihi nomina ignota, conturbor, nec me ulla res magis angit ex omnibus. Itaque non mihi videor errasse, quod ad Balbum scripsi apertius, ut, si quid tale accidisset, ut non concurrerent nomina, subveniret, meque tibi etiam mandasse, ut, si quid eius modi accidisset, cum eo communicares: quod facies, si tibi videbitur, eoque magis, si proficisceris in Epirum. 6. Haec ego conscendens e Pompeiano tribus actuariolis decemscalmis. Brutus erat in Neside etiam nunc, Neapoli Cassius. Ecquid amas Deiotarum et non amas Hieram? Qui, ut Blesamius venit ad me, quum ei praescriptum esset, ne quid sine Sexti nostri sententia ageret, neque ad illum neque ad quemquam nostrum rettulit. Atticam nostram cupio absentem suaviari: ita mihi dulcis salus visa est per te missa ab illa. Referes igitur ei plurimam itemque Piliae dicas velim.

IV.

De Bruti ludis, de Sex. Pompeio, de Buthrotiis, de itinere Brundusino suo et de ὁμοπλοίᾳ cum Bruto. Scripsit in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Ita, ut heri tibi narravi vel fortasse hodie — Quintus

enim altero die se aiebat — in Nesida VIII. Idus. Ibi Brutus. Quam ille doluit de 'NONIS IULIIS!' Mirifice est conturbatus. Itaque sese scripturum aiebat, ut venationem eam, quae postridie ludos Apollinares futura est, proscriberent [in] III. ID. QUINCT. Libo intervenit. Is Philonem Pompeii libertum et Hilarum suum libertum venisse a Sexto cum litteris ad consules sive quo alio nomine sunt. Earum exemplum nobis legit, si quid videretur. Pauca παρὰ λέξιν, caeteroqui et satis graviter et non contumaciter. Tantum addi placuit, quod erat COSS. solum, ut esset, PRAETT. TRIBB. PLEB. SENATUI, ne illi non proferrent eas, quae ad ipsos missae essent. 2. Sextum autem nunciant cum una solum legione fuisse Karthagine, eique eo ipso die, quo oppidum † Boream cepisset, nunciatum esse de Caesare, capto oppido, miram laetitiam commutationemque animorum concursumque undique, sed illum ad sex legiones, quas in ulteriore reliquisset, revertisse. Ad ipsum autem Libonem scripsit nihil esse, nisi ad larem suum liceret. Summa postulatorum, ut omnes exercitus dimittantur, qui ubique sint. Haec fere de Sexto. 3. De Buthrotiis undique quaerens nihil reperiebam. Alii concisos agripetas, alii Plancum acceptis numis, relictis illis, aufugisse. Itaque non video sciturum me quid eius sit, ni statim aliquid litterarum. 4. Iter illud Brundusium, de quo dubitabam, sublatum videtur. Legiones enim adventare dicuntur. Haec autem navigatio habet quasdam suspiciones periculi. Itaque constituebam uti ὁμοπλοίᾳ. Paratiorem offendi Brutum quam audiebam. Nam et ipse Domitius bona plane habet dicrota, suntque navigia praeterea luculenta Sestii, Buciliani, caeterorum. Nam Cassii classem, quae plane bella est, non numero ultra fretum. Illud est mihi submolestum, quod parum Brutus properare videtur. Primum confectorum ludorum nuncios exspectat: deinde, quantum intelligo, tarde est navigaturus, consistens in locis pluribus. Tamen arbitror esse commodius tarde navigare quam omnino non navigare, et si, quum processerimus, exploratiora videbuntur, Etesiis utemur.

V.

De Bruto eiusque ludis, de Q. filio, de ὁμοπλοίᾳ cum Bruto vix futura, de Nepote, de epistolis suis edendis. Scripsit in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Tuas iam litteras Brutus exspectabat: cui quidem ego nuncium novum attuleram de Tereo Accii. Ille Brutum putabat. Sed tamen rumoris nescio quid adflaverat commissione Graecorum frequentiam non fuisse, quod quidem me minime fefellit. Scis enim quid ego de Graecis ludis existimem. 2. Nunc audi, quod pluris est quam omnia. Quintus fuit mecum dies complures, et, si ego cuperem, ille vel plures fuisset, sed, quantum fuit, incredibile est quam me in omni genere delectarit, in eoque maxime, in quo minime satis faciebat. Sic enim commutatus est totus et scriptis meis quibusdam, quae in manibus habebam, et adsiduitate orationis et praeceptis, ut tali animo in rem publicam, quali nos volumus, futurus sit. Hoc quum mihi non modo confirmasset, sed etiam persuasisset, egit mecum accurate multis verbis, tibi ut sponderem se dignum et te et nobis futurum, neque se postulare, ut statim crederes, sed, quum ipse perspexisses, tum ut se amares. Quod nisi fidem mihi fecisset iudicassemque hoc, quod dico, firmum fore, non fecissem id, quod dicturus sum. Duxi enim mecum adolescentem ad Brutum. Sic ei probatum est, quod ad te scribo, ut ipse crediderit, me sponsorem accipere noluerit eumque laudans amicissime mentionem tui fecerit, complexus osculatusque dimiserit. Quam ob rem etsi magis est quod gratuler tibi quam quod te rogem, tamen etiam rogo, ut, si quae minus antea propter infirmitatem aetatis constanter ab eo fieri videbantur, ea iudices illum abiecisse, mihique credas multum adlaturam vel plurimum potius ad illius iudicium confirmandum auctoritatem tuam. 3. Bruto quum saepe iniecissem de ὁμοπλοίᾳ, non perinde atque ego putaram adripere visus est. Existimabam μετεωρότερον esse, et hercule erat et maxime de ludis. At mihi, quum ad villam redissem, Cn. Luceius, qui multum utitur Bruto, narravit illum valde morari, non tergiversantem, sed exspectan-

tem, si qui forte casus. Itaque dubito an Venusiam tendam et ibi exspectem de legionibus: si aberunt, ut quidam arbitrantur, Hydruntem: si neutrum erit *ἀσφαλές*, eodem revertar. Iocari me putas? Moriar, si quisquam me tenet praeter te. Etenim circumspice, sed ante quam erubesco. 4. O dies in auspiciis Lepidi lepide descriptos et apte ad consilium reditus nostri! Magna *ῥοπὴ* ad proficiscendum in tuis litteris. Atque utinam te illic! Sed ut conducere putabis. 5. Nepotis epistolam exspecto. Cupidus ille meorum? qui ea, quibus maxime *γαυριῶ*, legenda non putet? Et ais *μετ᾽ ἀμύμονα*. Tu vero *ἀμύμων*: ille quidem *ἄμβροτος*. Mearum epistolarum nulla est *συναγωγή*, sed habet Tiro instar septuaginta. Et quidem sunt a te quaedam sumendae. Eas ego oportet perspiciam, corrigam. Tum denique edentur.

VI.

De itinere suo Vibonem ad Siccam et cursu suo maritimo in Graeciam futuro, qui num opportune suscipiatur dubitat, de nominibus suis ab Attico expediendis, exsolvendis, de prooemio libri 'de gloria', de Pilia et Attica. Scripsit Vibone a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Ego adhuc — perveni enim Vibonem ad Siccam — magis commode quam strenue navigavi: remis enim magnam partem, prodromi nulli. Illud satis opportune: duo sinus fuerunt quos tramitti oporteret, Paestanus et Vibonensis: utrumque pedibus aequis tramisimus. Veni igitur ad Siccam octavo die e Pompeiano, quum unum diem Veliae constitissem: ubi quidem fui sane libenter apud Thalnam nostrum, nec potui accipi, illo absente praesertim, liberalius. IX. Kal. igitur ad Siccam. Ibi tamquam domi meae scilicet. Itaque obduxi posterum diem. Sed putabam, quum Rhegium venissem, fore ut ibi *δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντες* cogitaremus corbitane Patras an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, ast inde Corcyram, et, si oneraria, statimne freto an Syracusis. Hac super re scribam ad te Rhegio. 2. Mehercule, mi Attice, saepe mecum, *ἡ δεῦρ᾽ ὁδός σοι τί δύναται;* cur ego tecum non sum? cur ocellos Italiae, villulas meas non video? Sed id satis superque, tecum me non esse. Quid fugientem? periculumne? At id nunc quidem, nisi fal-

lor, nullum est. Ad ipsum enim revocat me auctoritas tua. Scribis enim in caelum ferri profectionem meam, sed ita, si ante Kal. Ian. redeam: quod quidem certe enitar. Malo enim vel cum timore domi esse quam sine timore Athenis tuis. Sed tamen prospice quo ista vergant mihique aut scribe aut, quod multo malim, adfer ipse. Haec hactenus. 3. Illud velim in bonam partem accipias, me agere tecum, quod tibi maiori curae sciam esse quam ipsi mihi. Nomina mea, per deos, expedi, exsolve. Bella reliqua reliqui, sed opus est diligentia. Coheredibus pro Cluviano Kal. Sext. persolutum ut sit: cum Publilio quo modo agendum sit videbis. Non debet urguere, quoniam iure non utimur, sed tamen ei quoque satis fieri plane volo. Terentiae vero quid ego dicam? Etiam ante diem, si potes. Quin, si, ut spero, celeriter in Epirum, hoc, quod satis dato debeo, peto a te, ut ante provideas planeque expedias et solutum relinquas. 4. Sed de his satis, metuoque ne tu nimium putes. Nunc negligentiam meam cognosce. 'De gloria' librum ad te misi: at in eo prooemium id est, quod in 'Academico tertio'. Id evenit ob eam rem, quod habeo volumen prooemiorum. Ex eo eligere soleo, quum aliquod σύγγραμμα institui. Itaque iam in Tusculano, qui non meminissem me abusum isto prooemio, conieci id in eum librum, quem tibi misi. Quum autem in navi legerem Academicos, agnovi erratum meum. Itaque statim novum prooemium exaravi et tibi misi. Tu illud desecabis, hoc agglutinabis. Piliae salutem dices et Atticae, deliciis atque amoribus meis.

VII.

M. Cicero Attico significat se a Leucopetra profectum, austro vero eodem reiectum accepisse edictum Bruti et Cassii et iam, commotum etiam Attici litteris, de quibus pluribus expostulat cum amico, consilium cepisse ad urbem revertendi, de Antonii edicto et de edicto Bruti et Cassii, de valetudine Piliae. Scripsit in navigio Pompeianum accedens a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. VIII. Id. Sext. quum a Leucopetra profectus — inde enim tramittebam — stadia circiter ccc. processissem, reiectus sum austro vehementi ad eamdem Leucopetram. Ibi

quum ventum exspectarem — erat enim villa Valerii nostri, ut familiariter essem et libenter —, Rhegini quidam, illustres homines, eo venerunt, Roma sane recentes, in iis Bruti nostri hospes, qui Brutum Neapoli reliquisset. Haec adferebant: edictum Bruti et Cassii, et fore frequentem senatum Kalendis, a Bruto et Cassio litteras missas ad consulares et praetorios, ut adessent rogare. Summam spem nunciabant fore ut Antonius cederet, res conveniret, nostri Romam redirent. Addebant etiam me desiderari, subaccusari. Quae quum audissem, sine ulla dubitatione abieci consilium profectionis, quo mehercule ne antea quidem delectabar. 2. Lectis vero tuis litteris admiratus equidem sum te tam vehementer sententiam commutasse, sed non sine causa arbitrabar. Etsi, quamvis non fueris suasor et impulsor profectionis meae, approbator certe fuisti, dum modo Kal. Ian. Romae essem. Ita fiebat ut, dum minus periculi videretur, abessem, in flammam ipsam venirem. Sed haec, etiam si non prudenter, tamen *ἀνεμέσητα* sunt, primum quod de mea sententia acta sunt, deinde etiam si te auctore, quid debet qui consilium dat praestare praeter fidem? 3. Illud admirari satis non potui, quod scripsisti his verbis: 'Veni igitur tu, qui *εὐθανασίαν*. Veni. Relinques patriam?' An ego relinquebam aut tibi tum relinquere videbar? Tu id non modo prohibebas, verum etiam approbabas. Graviora, quae restant: 'Velim *σχόλιόν* aliquod elimes ad me, oportuisse te istuc facere.' Itane, mi Attice? Defensione eget meum factum, praesertim apud te, qui id mirabiliter approbasti? Ego vero istum *ἀπολογισμὸν συντάξομαι*, sed ad eorum aliquem, quibus invitis et dissuadentibus profectus sum. Etsi quid iam opus est *σχολίῳ?* Si perseverassem, opus fuisset. 'At hoc ipsum non constanter.' Nemo doctus umquam — multa autem de hoc genere scripta sunt — mutationem consilii inconstantiam dixit esse. 4. Deinceps igitur haec: 'Nam si a Phaedro nostro esset, expedita excusatio esset. Nunc quid respondemus?' Ergo id erat meum factum quod Catoni probare non possem? flagitii scilicet plenum et dedecoris. Utinam a primo ita tibi esset visum! Tu mihi, sicut esse soles, fuisses Cato. 5. Extremum illud vel molestissi-

mum: 'Nam Brutus noster silet,' hoc est, non audet hominem id aetatis monere. Aliud nihil habeo quod ex iis a te verbis significari putem, et hercule ita est. Nam XVI. Kal. Sept. quum venissem Veliam, Brutus audivit. Erat enim cum suis navibus apud Haletem fluvium, citra Veliam milia passuum III. Pedibus ad me statim. Di immortales, quam valde ille reditu vel potius reversione mea laetatus effudit illa omnia, quae tacuerat! ut recordarer illud tuum 'nam Brutus noster silet.' Maxime autem dolebat me Kal. Sext. in senatu non fuisse. Pisonem ferebat in caelum, se autem laetari, quod effugissem duas maximas vituperationes: unam, quam itinere faciendo me intelligebam suscipere, desperationis ac relictionis rei publicae, flentes mecum vulgo querebantur, quibus de meo celeri reditu non probabam: alteram, de qua Brutus et qui una erant — multi autem erant — laetabantur, quod eam vituperationem effugissem, me existimari ad Olympia. Hoc vero nihil turpius quovis rei publicae tempore, sed hoc *ἀναπολόγητον*. Ego vero austro gratias miras, qui me a tanta infamia averterit. 6. Reversionis has [speciosas] causas habes, iustas illas quidem et magnas, sed nulla iustior, quam quod tu idem aliis litteris: 'Provide, si cui quid debetur, ut sit unde par pari respondeatur. Mirifica enim *δυσχρηστία* est propter metum armorum.' In freto medio hanc epistolam legi, ut quid possem providere in mentem mihi non veniret, nisi ut praesens me ipse defenderem. Sed haec hactenus. Reliqua coram. 7. Antonii edictum legi a Bruto et horum contra scriptum praeclare. Sed quid ista edicta valeant aut quo spectent plane non video, nec ego nunc, ut Brutus censebat, istuc ad rem publicam capessendam venio. Quid enim fieri potest? Num quis Pisoni est adsensus? Num rediit ipse postridie? Sed abesse hanc aetatem longe a sepulcro negant oportere. 8. Sed obsecro te, quid est quod audivi de Bruto? Piliam *πειράζεσθαι παραλύσει* te scripsisse aiebat. Valde sum commotus: etsi idem te scribere sperare melius. Ita plane velim. Ei dicas plurimam salutem et suavissimae Atticae. Haec scripsi navigans, quum Pompeianum accederem, XIIII. Kal.

VIII.

M. Cicero scribit se ab Octaviano per litteras et per Caecinam ad se missum consultum quid ageret ei suasisse ut Romam pergeret, ipse volt scire ab Attico quid sibi agendum esse existimet. Scripsit in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Quum sciam quo die venturus sim, faciam ut scias. Impedimenta exspectanda sunt, quae Anagnia veniunt, et familia aegra est. Kal. vesperi litterae mihi ab Octaviano. Magna molitur. Veteranos, qui sunt Casilini et Calatiae, perduxit ad suam sententiam. Nec mirum: quingenos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire. Plane hoc spectat, ut se duce bellum geratur cum Antonio. Itaque video paucis diebus nos in armis fore. Quem autem sequamur? Vide nomen, vide aetatem. Atque a me postulat, primum ut clam colloquatur mecum vel Capuae vel non longe a Capua. Puerile hoc quidem, si id putat clam fieri posse. Docui per litteras id nec opus esse nec fieri posse. 2. Misit ad me Caecinam quemdam Volaterranum, familiarem suum, qui haec pertulit: Antonium cum legione Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare, legionem sub signis ducere. Consultabat utrum Romam cum ciↃciↃciↃ veteranorum proficisceretur an Capuam teneret et Antonium venientem excluderet, an iret ad tris legiones Macedonicas, quae iter secundum mare superum faciunt, quas sperat suas esse. Eae congiarium ab Antonio accipere noluerunt, ut hic quidem narrat, et ei convicium grave fecerunt contionantemque reliquerunt. Quid quaeris? Ducem se profitetur nec nos sibi putat deesse oportere. Equidem suasi, ut Romam pergeret. Videtur enim mihi et plebeculam urbanam et, si fidem fecerit, etiam bonos viros secum habiturus. O Brute, ubi es? quantam *εὐκαιρίαν* amittis! Non equidem hoc divinavi, sed aliquid tale putavi fore. Nunc tuum consilium exquiro, Romamne veniam an hic maneam an Arpinum — *ἀσφάλειαν* habet is locus — fugiam. Romam, ne desideremur, si quid actum videbitur. Hoc igitur explica. Numquam in maiore *ἀπορίᾳ* fui.

IX.

De binis litteris Octavii ad se datis. Scripsit in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

Binae uno die mihi litterae ab Octavio: nunc quidem, ut Romam statim veniam, velle se rem agere per senatum. Cui ego non posse senatum ante Kal. Ian., quod quidem ita credo. Ille autem addit 'consilio tuo'. Quid multa? ille urguet: ego autem σκήπτομαι. Non confido aetati. Ignoro quo animo. Nil sine Pansa tuo volo. Vereor ne valeat Antonius nec a mari discedere libet et metuo ne quae ἀριστεία me absente. Varroni quidem displicet consilium pueri, mihi non. Si firmas copias habet, Brutum habere potest, et rem gerit palam, centuriat Capuae, dinumerat. Iam iamque video bellum. Ad haec rescribe. Tabellarium meum Kalend. Roma profectum sine tuis litteris miror.

X.

Scribit in Sinuessanum se venisse et iam propter Antonium dubitare eo accedere, rogat ut sibi suadeat maneatne Arpini an propius accedat an veniat Romam. In Sinuessano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. VII. Id. veni ad me in Sinuessanum. Eodem die vulgo loquebantur Antonium mansurum esse Casilini. Itaque mutavi consilium. Statueram enim recta Appia Romam. Facile me ille esset adsecutus. Aiunt enim eum Caesarina uti celeritate. Verti igitur me a Minturnis Arpinum versus. Constitueram, ut v. Idus aut Aquini manerem aut in Arcano. 2. Nunc, mi Attice, tota mente incumbe in hanc curam. Magna enim res est. Tria sunt autem, maneamne Arpini an propius accedam an veniam Romam. Quod censueris faciam. Sed quam primum: avide exspecto tuas litteras. VI. Idus mane in Sinuessano.

XI.

De oratione quadam sua ad Atticum missa, de πεπλογραφίᾳ Varronis, de libris, quos scribat, et maxime de componendo opere

'de officiis', tum de Octaviano, de epistolis Catinam, Tauromenium, Syracusas Valerii causa mittendis, et aliis rebus summatim. Scripsit in Puteolano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Nonis accepi a te duas epistolas, quarum alteram Kal. dederas, alteram pridie. Igitur prius ad superiorem. Nostrum opus tibi probari laetor, ex quo *ἄνθη* ipsa posuisti, quae mihi florentiora sunt visa tuo iudicio. Cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam. De Sicca ita est, ut scribis. At st! aegre me tenui. Itaque perstringam sine ulla contumelia Siccae aut Septimiae, tantum ut sciant *παῖδες παίδων*, sine † vallo Luciliano, eum ex Galli Fadii filia liberos habuisse. Atque utinam eum diem videam, quum ista oratio ita libere vagetur, ut etiam in Siccae domum introëat! Sed illo tempore opus est, † quod fuit illis triumviris. Moriar, nisi facete! Tu vero leges Sexto eiusque iudicium mihi perscribes. *Εἷς ἐμοὶ μύριοι.* Caleni interventum et Calvenae cavebis. 2. Quod vereris ne *ἀδόλεσχος* mihi tu, quis minus? cui, ut Aristophani Archilochi iambus, sic epistola longissima quaeque optima videtur. Quod me admones, tu vero etiam si reprehenderes, non modo facile paterer, sed etiam laetarer, quippe, quum in reprehensione est prudentia cum *εὐμενείᾳ*. Ita libenter ea corrigam, quae a te animadversa sunt. 'Eodem iure quo Rubriana' potius quam 'quo Scipionis', et de laudibus Dolabellae deruam cumulum. At tamen est isto loco bella, ut mihi videtur, *εἰρωνεία*, quod eum ter contra cives in acie. Illud etiam malo 'indignissimum est hunc vivere' quam 'quid indignius?' 3. *Πεπλογραφίαν* Varronis tibi probari non moleste fero: a quo adhuc *Ἡρακλείδειον* illud non abstuli. Quod me hortaris ad scribendum, amice tu quidem, sed me scito agere nihil aliud. Gravedo tua mihi molesta est. Quaeso, adhibe quam soles diligentiam. O Tite tibi prodesse laetor. Anagnini sunt Mustela *ταξιάρχης* et Laco, qui plurimum bibit. Librum quem rogas perpoliam et mittam. 4. Haec ad posteriorem. *Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος*, quatenus Panaetius, absolvi duobus. Illius tres sunt, sed quum initio divisisset ita, tria genera exquirendi officii esse, unum, quum deliberemus

honestum an turpe sit, alterum, utile an inutile, tertium, quum haec inter se pugnare videantur, quo modo iudicandum sit, qualis causa Reguli, redire honestum, manere utile, de duobus primis praeclare disseruit, de tertio pollicetur se deinceps, sed nihil scripsit. Eum locum Posidonius persecutus est. Ego autem et eius librum arcessivi et ad Athenodorum Calvum scripsi, ut ad me *τὰ κεφάλαια* mitteret, quae exspecto: quem velim cohortere et roges, ut quam primum. In eo est *περὶ τοῦ κατὰ περίστασιν καθήκοντος*. Quod de inscriptione quaeris, non dubito quin *καθῆκον* 'officium' sit, nisi quid tu aliud, sed inscriptio plenior 'de officiis'. *Προσφωνῶ* autem Ciceroni filio. Visum est non *ἀνοίκειον*. 5. De Myrtilo dilucide. O quales tu semper istos! Itane in D. Brutum? Di istis! 6. Ego me, ut scripseram, in Pompeianum non abdidi, primo tempestatibus, quibus nil taetrius, deinde ab Octaviano cotidie litterae, ut negocium susciperem, Capuam venirem, iterum rem publicam servarem, Romam utique statim.

..... *αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.*

Is tamen egit sane strenue et agit. Romam veniet cum manu magna, sed est plane puer. Putat senatum statim. Quis veniet? Si venerit, quis incertis rebus offendet Antonium? Kal. Ian. erit fortasse praesidio, aut quidem ante depugnabitur. Puero municipia mire favent. Iter enim faciens in Samnium venit Cales, mansit Teani. Mirifica *ἀπάντησις* et cohortatio. Hoc tu putares? Ob hoc ego citius Romam quam constitueram. Simul et constituero, scribam. 7. Etsi nondum stipulationes legeram — nec enim Eros venerat —, tamen rem pridie Idus velim conficias. Epistolas Catinam, Tauromenium, Syracusas commodius mittere potero, si Valerius interpres ad me nomina gratiosorum scripserit. Alii enim sunt alias, nostrique familiares fere demortui. Publice tamen scripsi, si uti vellet eis Valerius, aut mihi nomina mitteret. 8. De Lepidianis feriis Balbus ad me usque ad III. Kalend. Exspectabo tuas litteras, meque de Torquati negociolo sciturum puto. Quinti litteras ad te misi, ut scires quam valde eum amaret, quem dolet a te minus amari. Atticae

quoniam, quod optimum in pueris est, hilarula est, meis verbis suavium des volo.

XII.

De Oppii epistola, de Ocella, de adventu suo in urbem, de Antonio, de *Ἡρακλειδείῳ* Varronis. Scripsit a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

Oppii epistolae, quia perhumana erat, tibi misi exemplum. De Ocella, dum tu muginaris nec mihi quidquam rescribis, cepi consilium domesticum. Itaque me pridie Idus arbitror Romae futurum. Commodius est visum frustra me istic esse, quum id non necesse esset, quam, si opus esset, non adesse, et simul ne intercluderer metuebam. Ille enim iam adventare potest, etsi varii rumores multique quos cuperem veros: nihil tamen certi. Ego vero, quidquid est, tecum potius quam animi pendeam, quum a te absim, et de te et de me. Sed quid tibi dicam? Bonum animum. De *Ἡρακλειδείῳ* Varronis, negocia salsa. Me quidem nihil umquam sic delectavit. Sed haec et alia maiora coram.

XIII. a.

De itinere Sinuessano Aquinum versus facto et acceptis Attici epistolis. Scripsit proficiscens Aquino a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. O casum mirificum! VI. Idus quum ante lucem de Sinuessano surrexissem venissemque diluculo ad pontem Tirenum, qui est Minturnis, in quo flexus est ad iter Arpinas, ob viam mihi fit tabellarius, qui me offendit *δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντα*. Ego statim, cedo, inquam, si quid ab Attico. Nondum legere poteramus: nam et lumina dimiseramus nec satis lucebat. Quum autem luceret, ante scripta epistola ex duabus tuis prior mihi legi coepta est. Illa omnium quidem elegantissima. Ne sim salvus, si aliter scribo ac sentio: nihil legi humanius. Itaque veniam quo vocas, modo adiutore te. Sed nihil tam *ἀπροσδιόνυσον* mihi primo videbatur quam ad eas litteras, quibus ego a te consilium petieram, te mihi ista rescribere. 2. Ecce tibi altera, qua hortaris *παρ᾽ ἠνεμόεντα Μίμαντα, νήσου ἐπὶ Ψυρίης*, Appiam *ἐπ᾽ ἀριστέρ᾽ ἔχοντα*. Itaque eo die mansi Aquini.

Longulum sane iter et via mala: inde postridie mane proficiscens has litteras dedi....

XIII. b.

In hoc epistolae fragmento consulit Cicero Atticum ubi putet se commode versari nunc posse, suadetque, ubi ipse se contineat. Scripsit a. u. c. 710.

[CICERO ATTICO S.]

1. * * et quidem, ut a me dimitterem invitissimus, fecerunt Erotis litterae. Rem tibi Tiro narrabit. Tu quid faciendum sit videbis. Praeterea possimne propius accedere — malo enim esse in Tusculano aut uspiam in suburbano — an etiam longius discedendum putes crebro ad me velim scribas. Erit autem cotidie cui des. 2. Quod praeterea consulis quid tibi censeam faciundum, difficile est, quum absim. Verum tamen, si pares aeque inter se, quiescendum: sin, latius manabit, et quidem ad nos, deinde communiter.

XIII. c.

De consilio Attici a se avide exspectato, de itineribus Antonii, se ardere studio historiae significat quaeritque quibus coss. C. Fannius M. F. tribunus pl. fuerit. Scripsit in Arpinati a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Avide tuum consilium exspecto. Timeo ne absim, quum adesse me sit honestius: temere venire non audeo. De Antonii itineribus nescio quid aliter audio atque ut ad te scribebam. Omnia igitur velim explices et ad me certa mittas. 2. De reliquo quid tibi ego dicam? Ardeo studio historiae — incredibiliter enim me commovet tua cohortatio —, quae quidem nec institui nec effici potest sine tua ope. Coram igitur hoc quidem conferemus. In praesentia mihi velim scribas quibus coss. C. Fannius M. F. tribunus pl. fuerit. Videor mihi audisse P. Africano L. Mummio censoribus. Id igitur quaero. Tu mihi de iis rebus, quae novantur, omnia certa, clara. III. Id. ex Arpinati.

XIV.

De Octaviano et Antonio, de nominis officii vi ac potestate, de Nepotis filio, Q. filius quid ad M. filium scribat. Scripsit in Arpinati a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Nihil erat plane quod scriberem. Nam quum Puteolis

essem, cotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falsa de Antonio. Ad ea autem, quae scripsisti — tris enim acceperam III. Idus a te epistolas — valde tibi adsentior, si multum possit Octavianus, multo firmius acta tyranni comprobatum iri quam in Telluris atque id contra Brutum fore: sin autem vincitur, vides intolerabilem Antonium, ut quem velis nescias. 2. O Sestii tabellarium hominem nequam! Postridie Puteolis Romae se dixit fore. Quod me mones, ut pedetemptim, adsentior: etsi aliter cogitabam. Nec me Philippus aut Marcellus movet. Alia enim eorum ratio est et, si non est, tamen videtur. Sed in isto iuvene quamquam animi satis, auctoritatis parum est. Tamen vide, si forte in Tusculano recte esse possum, ne id melius sit — ero libentius: nihil enim ignorabo — an hoc, quum Antonius venerit. 3. Sed, ut aliud ex alio, mihi non est dubium quin quod Graeci *καθῆκον* nos 'officium.' Id autem quid dubitas quin etiam in rem publicam praeclare caderet? Nonne dicimus 'consulum officium, senatus officium, imperatoris officium?' Praeclare convenit, aut da melius. 4. Male narras de Nepotis filio. Valde mehercule moveor et moleste fero. Nescieram omnino esse istum puerum. Caninium perdidi, hominem, quod ad me attinet, non ingratum. Athenodorum nihil est quod hortere: misit enim satis bellum *ὑπόμνημα*. Gravedini, quaeso, omni ratione subveni. Avi tui pronepos scribit ad patris mei nepotem se ex Nonis iis, quibus nos magna gessimus, aedem Opis explicaturum, idque ad populum. Videbis igitur et scribes. Sexti iudicium exspecto.

XV.

De pigritia sua, quod non sua manu scribat, de alienato in Dolabellam animo et consilio severius in eum agendi, de re publica, de litteris obsignata iam epistola ab Attico et Sex. Peducaeo acceptis, de desperato statu rei publicae, de existimatione sua et nominibus suis dissolvendis. Scripsit in Arpinati a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Noli putare pigritia me facere, quod non mea manu scribam, sed mehercule pigritia. Nihil enim habeo aliud

quod dicam, et tamen in tuis quoque epistolis Alexim videor agnoscere. Sed ad rem venio. Ego, si me non improbissime Dolabella tractasset, dubitassem fortasse utrum remissior essem an summo iure contenderem. Nunc vero etiam gaudeo mihi causam oblatam, in qua et ipse sentiat et reliqui omnes me ab illo abalienatum, idque prae me feram, et quidem me mea facere et rei publicae causa, ut illum oderim: quod, quum eam me auctore defendere coepisset, non modo deseruerit emptus pecunia, sed etiam, quantum in ipso fuit, everterit. 2. Quod autem quaeris quo modo agi placeat, quum dies venerit, primum velim eius modi sit, ut non alienum sit me Romae esse, de quo, ut de caeteris, faciam, ut tu censueris. De summa autem agi prorsus vehementer et severe volo. Etsi sponsores appellare videtur habere quamdam *δυσωπίαν*, tamen hoc quale sit consideres velim. Possumus enim, ut sponsores non appellentur, procuratorem introducere — neque enim illi litem contestabuntur —, quo facto non sum nescius sponsores liberari. Sed et illi turpe arbitror eo nomine, quod satis dato debeat, procuratores eius non dissolvere, et nostrae gravitatis ius nostrum sine summa illius ignominia persequi. De hoc quid placeat rescribas velim, nec dubito quin hoc totum lenius administraturus sis. 3. Redeo ad rem publicam. Multa mehercule a te saepe *ἐν πολιτικῷ* genere prudenter, sed his litteris nihil prudentius: 'quamquam enim [postea] in praesentia belle iste puer retundit Antonium, tamen exitum exspectare debemus.' At quae contio! Nam est missa mihi. Iurat 'ita sibi parentis honores consequi liceat' et simul dextram intendit ad statuam. *Μηδὲ σωθείην ὑπό γε τοιούτου!* Sed, ut scribis, certissimum esse video discrimen Cascae nostri tribunatum, de quo quidem ipso dixi Oppio, quum me hortaretur, ut adolescentem totamque causam manumque veteranorum complecterer, me nullo modo facere posse, ni mihi exploratum esset eum non modo non inimicum tyrannoctonis, verum etiam amicum fore. Quum ille diceret ita futurum, Quid igitur festinamus? inquam. Illi enim mea opera ante Kalend. Ianuar. nihil opus est. Nos autem eius voluntatem ante Idus Decembr. perspiciemus in

Casca. Valde mihi adsensus est. Quam ob rem haec quidem hactenus. Quod reliquum est, cotidie tabellarios habebis et, ut ego arbitror, etiam quod scribas habebis cotidie. Leptae litterarum exemplum tibi misi, ex quo mihi videtur *στρατύλλαξ* ille deiectus de gradu. Sed tu, quum legeris, existimabis.

4. Obsignata iam epistola litteras a te et a Sexto accepi. Nihil iucundius litteris Sexti, nihil amabilius: nam tuae breves, priores erant [litterae] uberrimae. Tu quidem et prudenter et amice suades, ut in his locis potissimum sim, quoad audiamus haec, quae commota sunt, quorsus evadant. 5. Sed me, mi Attice, non sane hoc quidem tempore movet res publica, non quo aut sit mihi quidquam carius aut esse debeat, sed desperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam. Qua re ista valeant, me res familiaris movet, rem dico? immo vero existimatio. Quum enim tanta reliqua sint, ne Terentiae quidem adhuc quod solvam expeditum est. Terentiae dico? Scis nos pridem iam constituisse Montani nomine HS. xxv. dissolvere. Pudentissime hoc Cicero petierat, ut fide sua. Liberalissime, ut tibi quoque placuerat, promiseram, Erotique dixeram, ut sepositum haberet. Non modo ...... sed iniquissimo fenore versuram facere Aurelius coactus est. Nam de Terentiae nomine Tiro ad me scripsit te dicere numos a Dolabella fore. Male eum credo intellexisse, si quisquam male intelligit, potius nihil intellexisse. Tu enim ad me scripsisti Cocceii responsum et iisdem paene verbis Eros. 6. Veniendum est igitur vel in ipsam flammam. Turpius est enim privatim cadere quam publice. Itaque caeteris de rebus, quas ad me suavissime scripsisti, perturbato animo non potui ut consueram rescribere. † Consenti in hac cura, ubi sum, ut me expediam, quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem, sed certe constituere nihil possum, prius quam te videro. Qui minus autem ego istic recte esse possim quam est Marcellus? Sed non id agitur, neque id maxime curo. Quid curem vides. Adsum igitur.

XVI.

De Planco. Adiuncta sunt exempla epistolarum M. Ciceronis ad Plancum duarum, ad Capitonem, ad C. Cupiennium, ad Plancum, ad Capitonem de Attici negociis Buthrotiis scriptarum. Scripsit in Tusculano a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S.

1. Iucundissimas tuas legi litteras. Ad Plancum scripsi, misi: habes exemplum. Cum Tirone quid sit locutus cognoscam ex ipso. 2. Cum sorore ages attentius, si te occupatione ista relaxaris.

A.

M. CICERO [L.] PLANCO PRAET. DES. S.

3. Attici nostri te valde studiosum esse cognovi, mei vero ita cupidum, ut mehercule paucos aeque observantes atque amantes me habere existimem. Ad paternas enim magnas et veteres et iustas necessitudines magnam attulit accessionem tua voluntas erga me meaque erga te par atque mutua. 4. Buthrotia tibi causa ignota non est: egi enim saepe [de ea re tecum] tibique totam rem demonstravi, quae est acta hoc modo. Ut primum Buthrotium agrum proscriptum vidimus, commotus Atticus libellum composuit. Eum mihi dedit, ut darem Caesari. Eram enim cenaturus apud eum illo die. Eum libellum Caesari dedi: probavit causam, rescripsit Attico aequa eum postulare: admonuit tamen, ut pecuniam reliquam Buthrotii ad diem solverent. 5. Atticus, qui civitatem conservatam cuperet, pecuniam numeravit de suo. Quod quum esset factum, adiimus ad Caesarem, verba fecimus pro Buthrotiis, liberalissimum decretum abstulimus, quod est obsignatum ab amplissimis viris. Quae quum essent acta, mirari equidem solebam pati Caesarem convenire eos, qui agrum Buthrotium concupissent, neque solum pati, sed etiam ei negocio te praeficere. Itaque et ego cum illo locutus sum et saepius quidem, ut etiam accusarer ab eo, quod parum constantiae suae confiderem, et M. Messalae et ipsi Attico dixit, ut sine cura essent, aperteque ostendebat se praesentium animos — erat enim popularis, ut noras — offendere nolle: quum mare

transissent, curaturum se ut in alium agrum deducerentur. 6. Haec illo vivo. Post interitum autem Caesaris, ut primum ex senatus consulto causas consules cognoscere instituerunt, haec, quae supra scripsi, ad eos delata sunt. Probaverunt causam sine ulla dubitatione seque ad te litteras daturos esse dixerunt. Ego autem, mi Plance, etsi non dubitabam quin et senatus consultum et lex et consulum decretum ac litterae apud te plurimum auctoritatis haberent teque ipsius Attici causa velle intellexeram, tamen hoc pro coniunctione et benevolentia nostra mihi sumpsi, ut id a te peterem, quod tua singularis humanitas suavissimique mores a te essent impetraturi. Id autem est, ut hoc, quod te tua sponte facturum esse certo scio, honoris nostri causa libenter, prolixe, celeriter facias. 7. Mihi nemo est amicior nec iucundior nec carior Attico, cuius antea res solum familiaris agebatur eaque magna, nunc accessit etiam existimatio, ut, quod consecutus est magna et industria et gratia et vivo Caesare et mortuo, id te adiuvante obtineat. Quod si a te erit impetratum, sic velim existimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut tuo summo beneficio me adfectum iudicem. Ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo. Da operam ut valeas.

B.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

8. Iam antea petivi abs te per litteras, ut, quum causa Buthrotiorum probata a consulibus esset, quibus et lege et senatus consulto permissum erat, UT DE CAESARIS ACTIS COGNOSCERENT, STATUERENT, IUDICARENT, eam rem tu adiuvares Atticumque nostrum, cuius te studiosum cognovi, et me, qui non minus laboro, molestia liberares. Omnibus enim rebus magna cura, multa opera et labore confectis in te positum est, ut nostrae sollicitudinis finem quam primum facere possimus. Quamquam intelligimus ea te esse prudentia, ut videas, si ea decreta consulum, quae de Caesaris actis interposita sunt, non serventur, magnam perturbationem rerum fore. 9. Equidem, quum multa, quod necesse

erat in tanta occupatione, non probentur, quae Caesar statuerit, tamen ocii pacisque causa acerrime illa soleo defendere, quod tibi idem magno opere faciendum censeo, quamquam haec epistola non suasoris est, sed rogatoris. Igitur, mi Plance, rogo te et etiam oro sic medius fidius, ut maiore studio magisque ex animo agere non possim, ut totum hoc negocium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod sine ulla dubitatione apud consules obtinuimus, propter summam bonitatem et aequitatem causae, id tu nos obtinuisse non modo facile patiare, sed etiam gaudeas. Qua quidem voluntate te esse erga Atticum saepe praesens et illi ostendisti et vero etiam mihi. Quod si feceris, me, quem voluntate et paterna necessitudine coniunctum semper habuisti, maximo beneficio devinctum habebis, idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

C.

CICERO CAPITONI SUO S.

10. Numquam putavi fore ut supplex ad te venirem, sed hercule facile patior datum tempus in quo amorem experirer tuum. Atticum quanti faciam scis. Amabo te, da mihi et hoc: obliviscere mea causa illum aliquando suo familiari, adversario tuo, voluisse consultum, quum illius existimatio ageretur. Hoc primum ignoscere est humanitatis tuae: suos enim quisque debet tueri: deinde, si me amas — omitte Atticum —, Ciceroni tuo, quem quanti facias prae te soles ferre, totum hoc da, ut quod semper existimavi nunc plane intelligam, me a te multum amari. 11. Buthrotios quum Caesar decreto suo, quod ego obsignavi cum multis amplissimis viris, liberavisset ostendissetque nobis se, quum agrarii mare transissent, litteras missurum quem in agrum deducerentur, accidit ut subito ille interiret. Deinde, quem ad modum tu scis — interfuisti enim, quum consules oporteret ex senatus consulto de actis Caesaris cognoscere —, res ab iis in Kal. [Iun.] dilata est. Accessit ad senatus consultum lex, quae lata est a. d. IV. Non. Iun., quae lex EARUM RERUM, QUAS CAESAR STATUISSET, DECREVISSET, EGISSET, consulibus cognitionem dedit. Causa Buthrotiorum delata est

ad consules. Decretum Caesaris recitatum est et multi praeterea libelli Caesaris prolati. Consules de consilii sententia decreverunt secundum Buthrotios, ... Plancum dederunt. 12. Nunc, mi Capito — scio enim quantum semper apud eos, quibuscum sis, posse soleas, eo plus apud hominem facillimum atque humanissimum Plancum —, enitere, elabora vel potius eblandire, effice, ut Plancus, quem spero optimum esse, sit etiam melior opera tua. Omnino res huius modi videtur esse, ut sine cuiusquam gratia Plancus ipse pro ingenio et prudentia sua non sit dubitaturus quin decretum consulum, quorum et lege et senatus consulto cognitio et iudicium fuit, conservet, praesertim quum hoc genere cognitionum labefactato acta Caesaris in dubium ventura videantur, quae non modo ii, quorum interest, sed etiam ii, qui illa non probant, ocii causa confirmari velint. 13. Quod quum ita sit, tamen interest nostra Plancum hoc animo libenti prolixoque facere. Quod certe faciet, si tu nervulos tuos mihi saepe cognitos suavitatemque, qua nemo tibi par est, adhibueris. Quod ut facias, te vehementer rogo.

D.

CICERO C. CUPIENNIO S.

14. Patrem tuum plurimi feci, meque ille mirifice et coluit et amavit, nec mehercule umquam mihi dubium fuit quin a te diligerer. Ego quidem id facere non destiti. Quam ob rem peto a te in maiorem modum, ut civitatem Buthrotiam subleves decretumque consulum, quod ii secundum Buthrotios fecerunt, quum et lege et senatus consulto statuendi potestatem haberent, des operam ut Plancus noster quam primum confirmet et comprobet. Hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo.

E.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

15. Ignosce mihi, quod quum antea accuratissime de Buthrotiis ad te scripserim, eadem de re saepius scribam. Non mehercule, mi Plance, facio, quo parum confidam aut liberalitati tuae aut nostrae amicitiae, sed quum tanta res

agatur Attici nostri, nunc vero etiam existimatio, ut id, quod probavit Caesar, nobis testibus et obsignatoribus, qui et decretis et responsis Caesaris interfueramus, videatur obtinere potuisse, praesertim quum tota potestas eius rei tua sit, ut ea, quae consules decreverunt secundum Caesaris decreta et responsa, non dicam comprobes, sed studiose libenterque comprobes. 16. Id mihi sic erit gratum, ut nulla res gratior esse possit. Etsi iam sperabam, quum has litteras accepisses, fore ut ea, quae superioribus litteris a te petissemus, impetrata essent, tamen non faciam finem rogandi, quoad nobis nunciatum erit te id fecisse, quod magna cum spe exspectamus. Deinde enim confido fore ut alio genere litterarum utamur tibique pro tuo summo beneficio gratias agamus. Quod si acciderit, velim sic existimes, non tibi tam Atticum, cuius permagna res agitur, quam me, qui non minus laboro quam ille, obligatum fore.

F.

CICERO CAPITONI S.

17. Non dubito quin mirere atque etiam stomachere, quod tecum te eadem re agam saepius. Hominis familiarissimi et mihi omnibus rebus coniunctissimi permagna res agitur, Attici. Cognovi ego tua studia in amicos, etiam in te amicorum. Multum potes nos apud Plancum iuvare. Novi humanitatem tuam. 18. Scio quam sis amicis iucundus. Nemo nos in hac causa plus iuvare potest quam tu. Et res ita est firma, ut debet esse, quam consules de consilii sententia decreverunt, quum et lege et senatus consulto cognoscerent. Tamen omnia posita putamus in Planci tui liberalitate: quem quidem arbitramur quum officii sui et rei publicae causa decretum consulum comprobaturum, tum libenter nostra causa esse facturum. Adiuvabis igitur, mi Capito: quod ut facias, [te] vehementer etiam atque etiam rogo.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD BRUTUM
LIBRI II.

LIBER I.

I.

De L. Clodii tribuno pl. singulari et cognito in se Brutumque amore et fide accurate scribit eumque apud Brutum purgat. Scripsit Romae a. u. c. 710.

CICERO BRUTO S. D.

1. L. Clodius, tribunos plebis designatus, valde me diligit vel, ut ἐμφατικώτερον dicam, valde me amat. Quod quum mihi ita persuasum sit, non dubito — bene enim me nosti — quin illum quoque iudices a me amari. Nihil enim mihi minus hominis videtur quam non respondere in amore iis, a quibus provocere. Is mihi visus est suspicari nec sine magno meo quidem dolore aliquid a suis vel per suos potius iniquos ad te esse delatum, quo tuus animus a se esset alienior. Non soleo, mi Brute, quod tibi notum esse arbitror, temere adfirmare de altero: est enim periculosum propter occultas hominum voluntates multiplicesque naturas: at Clodii animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum. Multa eius indicia: sed ad scribendum non necessaria: volo enim hoc testimonium tibi videri potius quam epistolam. Auctus Antonii beneficio est. Eius ipsius beneficii magna pars a te est. Itaque eum salvis nobis vellet salvum. 2. In eum autem locum rem adductam intelligit — est enim, ut scis, minime stultus —, ut utrique salvi esse non possint: itaque nos mavult. De te vero amicissime et loquitur et sentit. Qua re si quis secus ad te de eo scripsit aut si coram locutus est, peto a te etiam atque etiam, mihi

ut potius credas, qui et facilius iudicare possum quam ille nescio quis et te plus diligo. Clodium tibi amicissimum existima civemque talem, qualis et prudentissimus et fortuna optima esse debet.

II.

De quinque cohortibus a Dolabella in Chersonesum missis et de Bruti consilio Antonii fuga audita exercitum in Chersonesum ducendi, de seditione in legione quarta facta et de Bruti in eius auctores clementia, de bello cum Dolabella gerendo, de invectivis suis in Antonios habitis et lenitate Bruti nimia. Scripsit Romae XII. Kal. Maias a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Scripta et obsignata iam epistola litterae mihi redditae sunt a te, plenae rerum novarum, maximeque mirabile est Dolabellam quinque cohortes misisse in Chersonesum. Adeone copiis abundat, ut is, qui ex Asia fugere dicebatur, Europam appetere conetur? Quinque autem cohortibus quidnam se facturum arbitratus est, quum tu eo quinque legiones, optimum equitatum, maxima auxilia haberes? Quas quidem cohortes spero iam tuas esse, quoniam latro ille tam fuit demens. 2. Et tuum consilium vehementer laudo, quod non prius exercitum Apollonia Dyrrhachioque movisti, quam de Antonii fuga audisti, Bruti eruptione, populi Romani victoria. Itaque, quod scribis, postea statuisse te ducere exercitum in Chersonesum nec pati sceleratissimo hosti ludibrio esse imperium populi Romani, facis ex tua dignitate et e re publica. 3. Quod scribis de seditione, quae facta est in legione quarta, de Antoniis, in bonam partem accipies: magis mihi probatur militum severitas quam tua. Te benevolentiam exercitus equitumque expertum vehementer gaudeo. 4. De Dolabella, ut scribis, si quid habes novi, facies me certiorem: in quo delector me ante providisse, ut tuum iudicium liberum esset cum Dolabella belli gerendi, et id valde pertinuit, ut ego tum intellegebam, ad rem publicam, [ut] nunc iudico, ad dignitatem tuam. 5. Quod scribis me maximo ocio egisse, ut insectarer Antonios, idque laudas, credo ita videri tibi, sed illam distinctionem tuam nullo pacto probo. Scribis enim 'acrius prohibenda

bella civilia esse quam in superatos iracundiam exercendam.' Vehementer a te, Brute, dissentio, nec clementiae tuae concedo, sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiae. Quod si clementes esse voluerimus, numquam deerunt bella civilia. Sed de hoc tu videris. De me possum idem, quod Plautinus pater in Trinumo:

Mihi quidem aetas acta ferme est: tua istuc refert maxime.

6. Opprimemini, mihi crede, Brute, nisi providetis. Neque enim populum semper eumdem habebitis neque senatum neque senati ducem. Haec ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta: nihil potest esse verius. XII. Kalend. Maias.

III.

De Caesaris pueri indole et opera praeclara, de gratiarum actione et gratulatione sibi facta post victoriam consulum Pansae et Hirtii et D. Bruti, de ulciscendis et persequendis hostibus patriae, de consulibus amissis, de senatus consulto, quo omnes, qui M. Antonium secuti sint, hostes iudicentur. Scripsit Romae x. Kal. Maias a. u. c. 711.

M. TULLIUS CICERO M. BRUTO S.

1. Nostrae res meliore loco videbantur. Scripta enim ad te certo scio quae gesta sunt. Quales tibi saepe scripsi consules, tales exstiterunt. Caesaris vero pueri mirifica indoles virtutis. Utinam tam facile eum florentem et honoribus et gratia regere ac tenere possimus, quam facile adhuc tenuimus! Est omnino illud difficilius, sed tamen non diffidimus. Persuasum est enim adolescenti et maxime per me eius opera nos esse salvos. Et certe, nisi is Antonium ab urbe avertisset, perissent omnia. 2. Triduo vero aut quadriduo ante hanc rem pulcherrimam timore quodam perculsa civitas tota ad te se cum coniugibus et liberis effundebat. Eadem recreata a. d. XII. Kalend. Maias te huc venire quam se ad te ire malebat. Quo quidem die magnorum meorum laborum multarumque vigiliarum fructum cepi maximum, si modo est aliquis fructus ex solida veraque gloria. Nam tantae multitudinis, quantam capit urbs nostra, concursus est ad me factus. Ea cum usque in Capitolium deductus, maximo clamore atque plausu in rostris collocatus

sum. Nihil est in me inane: neque enim debet: sed tamen omnium ordinum consensus, gratiarum actio gratulatioque me commovet, propterea quod popularem me esse in populi salute praeclarum est. 3. Sed haec te malo ab aliis. Me velim de tuis rebus consiliisque facias diligentissime certiorem, illudque consideres, ne tua liberalitas dissolutior videatur. Sic sentit senatus, sic populus Romanus, nullos umquam hostes digniores omni supplicio fuisse quam eos cives, qui hoc bello contra patriam arma ceperunt: quos quidem ego omnibus sententiis ulciscor et persequor omnibus bonis approbantibus. Tu quid de hac re sentias tui iudicii est. Ego sic sentio, trium fratrum unam et eamdem esse causam. 4. Consules duos, bonos quidem, sed dumtaxat bonos amisimus. Hirtius quidem in ipsa victoria occidit, quum paucis diebus magno proelio ante vicisset. Nam Pansa fugerat vulneribus acceptis, quae ferre non potuit. Reliquias hostium Brutus persequitur et Caesar. Hostes autem omnes iudicati, qui M. Antonii sectam secuti sunt. Itaque id senatus consultum plerique interpretantur etiam ad tuos sive captivos sive dediticios pertinere. Equidem nihil disserui durius, quum nominatim de C. Antonio decernerem, quod ita statueram, a te cognoscere causam eius senatum oportere. x. Kalend. Maias.

IV.

M. Brutus ad superiorem epistolam ita respondet, ut suam in C. Antonium clementiam purgare studeat, ne Octaviano nimii honores habeantur et nimium concedatur monet, addit de M. Cicerone, quem consulem factum esse audisset, et de eius filio. Data epistola est Idibus Maiis ex castris a. u. c. 711.

BRUTUS CICERONI S.

1. Quanta sim laetitia adfectus cognitis rebus Bruti nostri et consulum facilius est tibi existimare quam mihi scribere. Quum alia laudo et gaudeo accidisse, tum quod Bruti eruptio non solum ipsi salutaris fuit, sed etiam maximo ad victoriam adiumento. 2. Quod scribis mihi trium Antoniorum unam atque eamdem causam esse, quid ego sentiam iudicii mei esse, statuo nihil nisi hoc, senatus aut populi

Romani iudicium esse de iis civibus, qui pugnantes non interierint. At hoc ipsum, inquies, inique facis, qui hostilis animi in rem publicam homines cives appelles. Immo iustissime. Quod enim nondum senatus censuit nec populus Romanus iussit, id adroganter non praeiudico neque revoco ad arbitrium meum. Illud quidem non muto, quod ei, quem me occidere res non coëgit, neque crudeliter quidquam eripui neque dissolute quidquam remisi, habuique in mea potestate, quoad bellum fuit. Multo equidem honestius iudico magisque quod conducere possit rei publicae miserorum fortunam non insectari quam infinite tribuere potentibus quae cupiditatem et adrogantiam incendere possint. 3. Qua in re, Cicero, vir optime atque fortissime mihique merito et meo nomine et rei publicae carissime, nimis credere videris spei tuae, statimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere, quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. Quae tua est humanitas, aequo animo te moneri patieris, praesertim de communi salute: facies tamen quod tibi visum fuerit, etiam ego, quum me docueris. Nunc, Cicero, id agendum est, ne frustra oppressum esse Antonium gavisi simus neu semper primi cuiusque mali excidendi causa sit, ut aliud renascatur illo peius. 4. Nihil iam neque opinantibus aut patientibus nobis adversi evenire potest, in quo non quum omnium culpa tum praecipue tua futura sit, cuius tantam auctoritatem senatus ac populus Romanus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in libera civitate unius esse potest, quam tu non solum bene sentiendo, sed etiam prudenter tueri debes. Prudentia porro, quae tibi superest, nulla abs te desideratur nisi modus in tribuendis honoribus. Alia omnia sic adsunt, ut cum quolibet antiquorum comparari possint tuae virtutes: unum hoc a grato animo liberalique profectum cautiorem ac moderatiorem liberalitatem desiderat. Nihil enim senatus cuiquam dare debet, quod male cogitantibus exemplo aut praesidio sit. Itaque timeo de consulatu, ne Caesar tuus altius se ascendisse putet decretis tuis, quam inde, si consul factus sit, descensurum. 5. Quod si Antonius ab alio relictum regni instru-

mentum occasionem regnandi habuit, quonam animo fore putas, si quis auctore non tyranno interfecto, sed ipso senatu putet se imperia quaelibet concupiscere posse? Qua re tum et facilitatem et providentiam laudabo tuam, quum exploratum habere coepero Caesarem honoribus, quos acceperit, extraordinariis fore contentum. Alienae igitur, inquies, culpae me reum subiicies? Prorsus alienae, si provideri non potuit ne exsisteret. Quod utinam inspectare possis timorem de illo meum! 6. His litteris scriptis te consulem factum audivimus. Tum vero incipiam proponere mihi rem publicam iustam et iam suis nitentem viribus, si istuc videro. Filius valet et in Macedoniam cum equitatu praemissus est. Idibus Maiis, ex castris.

V.

Cicero scribit a senatu permissum esse arbitrio Bruti Dolabellam persequi suumque consilium interponit. Filium suum se velle in collegium pontificum minorum absentem cooptari, idque per leges Domitiam et Iuliam fieri posse demonstrat, qua de re quid Bruto videatur sciscitatur. Scripta epistola est Romae III. Nonas Maias a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. A. d. v. Kalendas Maias, quum de iis, qui hostes iudicati sunt, bello persequendis sententiae dicerentur, dixit Servilius etiam de Ventidio et ut Cassius persequeretur Dolabellam. Cui quum essem adsensus, decrevi hoc amplius, ut tu, si arbitrarere utile eque re publica esse, persequerere bello Dolabellam: si minus id commodo rei publicae facere posses sive non existimares e re publica esse, ut in iisdem locis exercitum contineres. Nihil honorificentius potuit facere senatus quam ut tuum esset iudicium quid tibi maxime conducere rei publicae videretur. Equidem sic sentio, si manum habet, si castra, si ubi consistat uspiam Dolabella, ad fidem et ad dignitatem tuam pertinere eum persequi. 2. De Cassii nostri copiis nihil sciebamus. Neque enim ab ipso ullae litterae neque nunciabatur quidquam quod pro certo haberemus. Quanto opere autem intersit opprimi Dolabellam profecto intelligis, quum ut sceleris poenas per-

solvat, tum ne sit quo se latronum duces ex Mutinensi fuga conferant. Atque hoc mihi iam ante placuisse potes ex superioribus meis litteris recordari: quamquam tum et fugae portus erat in tuis castris et subsidium salutis in tuo exercitu. Quo magis nunc liberati, ut spero, periculis, in Dolabella opprimendo occupati esse debemus. Sed haec cogitabis diligentius, statues sapienter: facies nos quid constitueris et quid agas, si tibi videbitur, certiores. 3. Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo. Existimo omnino absentium rationem sacerdotum comitiis posse haberi: nam etiam factum est antea. C. enim Marius, quum in Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur, nec quo minus id postea liceret ulla lex sanxit. Est etiam in lege Iulia, quae lex est de sacerdotiis proxima, his verbis: QUI PETET CUIUSVE RATIO HABEBITUR. Aperte indicat posse rationem haberi etiam non praesentis. Hac de re scripsi ad eum, ut tuo iudicio uteretur, sicut in rebus omnibus. Tibi autem statuendum est de Domitio et de Catone nostro. Sed quamvis liceat absentis rationem haberi, tamen omnia sunt praesentibus faciliora. Quod si statueris in Asiam tibi eundum, nulla erit ad comitia nostros arcessendi facultas. 4. Omnino Pansa vivo celeriora omnia putabamus: statim enim collegam sibi subrogavisset, deinde ante praetoria sacerdotum comitia fuissent. Nunc per auspicia longam moram video. Dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt. Magna sane perturbatio! Tu tota de re quid sentias velim me facias certiorem. III. Nonas Maias.

VI.

M. Brutus respondet ad superiorem epistolam de Ciceronis filii petitione sacerdotii, Glycona, medicum Pansae, ut e custodia eripiat conservetque rogat, certiorem Ciceronem facit de Dolabella fugato caesoque, Flavium, cui erant controversiae cum Dyrrhachinis commendat. Data epistola est ex castris ad imam Candaviam XVII. Kal. Iun. a. u. c. 711.

BRUTUS CICERONI S.

1. Noli exspectare, dum tibi gratias agam. Iam pridem hoc ex nostra necessitudine, quae ad summam benevolen-

tiam pervenit, sublatum esse debet. Filius tuus a me abest. In Macedonia congrediemur. Iussus est enim Ambraciam ducere equites per Thessaliam, et scripsi ad eum, ut mihi Heracleam occurreret. Quum eum videro, quoniam nobis permittis, communiter constituemus de reditu eius ad petitionem aut commendationem honoris. 2. Tibi Glycona, medicum Pansae, qui sororem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissime commendo. Audimus eum venisse in suspicionem Torquato de morte Pansae custodirique ut parricidam. Nihil minus credendum est: quis enim maiorem calamitatem morte Pansae accepit? Praeterea est modestus homo et frugi, quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus. Rogo te, et quidem valde rogo, — nam Achilleus noster non minus quam aequum est laborat — eripias eum ex custodia conservesque. Hoc ego ad meum officium privatarum rerum aeque atque ullam aliam rem pertinere arbitror. 3. Quum has ad te scriberem litteras, ab Satrio, legato C. Trebonii, reddita est mihi epistola, a Tillio et Deiotaro Dolabellam caesum fugatumque esse. Graecam epistolam tibi misi Cicereii cuiusdam ad Satrium missam. 4. Flavius noster de controversia, quam habet cum Dyrrhachinis hereditariam, sumpsit te iudicem. Rogo te, Cicero, et Flavius rogat, rem conficias. Quin ei, qui Flavium fecit heredem, pecuniam debuerit civitas non est dubium neque Dyrrhachini infitiantur, sed sibi donatum aes alienum a Caesare dicunt. Noli pati a necessariis tuis necessario meo iniuriam fieri. XVII. Kalend. Iun. ex castris ad imam Candaviam.

VII.

M. Brutus M. Ciceroni L. Bibulum, qui in Pansae locum petere pontificatum constituit, commendat, tum de Domitio et Appuleio. Scripsit in castris a. u. c. 711.

BRUTUS CICERONI S.

1. L. Bibulus quam carus mihi esse debeat nemo melius iudicare potest quam tu, cuius tantae pro re publica contentiones sollicitudinesque fuerunt. Itaque vel ipsius virtus vel nostra necessitudo debet conciliare te illi, quo minus multa

mihi scribenda esse arbitror. Voluntas enim te movere debet nostra, si modo iusta est aut pro officio necessario suscipitur. In Pansae locum petere constituit. Eam nominationem a te petimus. Neque coniunctiori dare beneficium quam nos tibi sumus neque digniorem nominare potes quam Bibulum. 2. De Domitio et Appuleio quid attinet me scribere, quum ipsi per se tibi commendatissimi sint? Appuleium vero tu tua auctoritate sustinere debes. Sed Appuleius in sua epistola celebrabitur. Bibulum noli dimittere e sinu tuo, tantum iam virum, ex quanto, crede mihi, potest evadere, qui vestris paucorum respondeat laudibus.

VIII.

M. Cicero M. Bruto C. Nasennium municipem Suessanum in maiorem modum commendat, a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Multos tibi commendavi et commendem necesse est. Optimus enim quisque vir et civis maxime sequitur tuum iudicium tibique omnes fortes viri navare operam et studium volunt nec quisquam est quin ita existimet, meam apud te et gratiam et auctoritatem valere plurimum. 2. Sed C. Nasennium, municipem Suessanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. Cretensi bello Metello imperatore octavum principem duxit: postea in re familiari occupatus fuit. Hoc tempore quum rei publicae partibus tum tua excellenti dignitate commotus vult per te aliquid auctoritatis adsumere. Fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem et, si quid ad rem pertinet, etiam locupletem. Pergratum mihi erit, si eum ita tractaris, ut merito tuo mihi gratias agere possit.

IX.

M. Cicero M. Brutum lugentem consolatur et ad fortitudinem cohortatur, ipsum cum exercitu suo exspectari. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Fungerer officio, quo tu functus es in meo luctu, teque per litteras consolarer, nisi scirem iis remediis, quibus meum dolorem tu levasses, te in tuo nòn egere, ac velim

facilius quam mihi, nunc tibi tute medeare. Est enim alienum tanto viro, quantus es tu, quod alteri praeceperit, id ipsum facere non posse. Me quidem quum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua a nimio maerore deterruit. Quum enim mollius tibi ferre viderer quam deceret virum, praesertim eum, qui alios consolari soleret, accusasti me per litteras gravioribus verbis quam tua consuetudo ferebat. 2. Itaque iudicium tuum magni aestimans idque veritus me ipse collegi, et ea, quae didiceram, legeram, acceperam, graviora duxi tua auctoritate addita. Ac mihi tum, Brute, officio solum erat et naturae, tibi nunc populo et scaenae, ut dicitur, serviendum est. Nam quum in te non solum exercitus tui, sed omnium civium ac paene gentium coniecti oculi sint, minime decet, propter quem fortiores caeteri sumus, eum ipsum animo debilitatum videri. Quam ob rem accepisti tu quidem dolorem — id enim amisisti, cui simile in terris nihil fuit — et est dolendum in tam gravi vulnere, ne id ipsum, carere omni sensu doloris, sit miserius quam dolere, sed, ut modice, caeteris utile est, tibi necesse est. 3. Scriberem plura, nisi ad te haec ipsa nimis multa essent. Nos te tuumque exercitum exspectamus, sine quo, ut reliqua ex sententia succedant, vix satis liberi videmur fore. De tota re publica plura scribam et fortasse iam certiora iis litteris, quas Veteri nostro cogitabam dare.

X.

M. Cicero M. Brutum exposito omni rei publicae statu hortatur ut quam celerrime cognita senatus auctoritate in Italiam cum exercitu suo veniat Cassiumque roget ut idem faciat. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Nullas adhuc a te litteras habebamus, ne famam quidem, quae declararet te cognita senatus auctoritate in Italiam adducere exercitum: quod ut faceres idque maturares, magno opere desiderabat res publica. Ingravescit enim in dies intestinum malum nec externis hostibus magis quam domesticis laboramus, qui erant omnino ab initio belli, sed facilius frangebantur. Erectior senatus erat non sententiis

solum nostris, sed etiam cohortationibus excitatus. Erat in senatu satis vehemens et acer Pansa, quum in caeteros huius generis tum maxime in socerum, cui consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. 2. Bellum ad Mutinam gerebatur, nihil ut in Caesare reprehenderes, non nulla in Hirtio. Huius belli fortuna ut in secundis fluxa, ut in adversis bona. Erat victrix res publica caesis Antonii copiis, ipso expulso. Bruti deinde ita multa peccata, ut quodam modo victoria excideret e manibus: perterritos, inermes, saucios non sunt nostri duces persecuti, datumque Lepido tempus est, in quo levitatem eius saepe perspectam maioribus in malis experiremur. Sunt exercitus boni, sed rudes Bruti et Planci: sunt fidelissima et maxima auxilia Gallorum. 3. Sed Caesarem meis consiliis adhuc gubernatum praeclara ipsum indole admirabilique constantia, improbissimis litteris quidam fallacibusque interpretibus ac nunciis impulerunt in spem certissimam consulatus. Quod simul atque sensi, neque ego illum absentem litteris monere destiti nec accusare praesentes eius necessarios, qui eius cupiditati suffragari videbantur, nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitavi. Nec vero ulla in re memini aut senatum meliorem aut magistratus: numquam enim in honore extraordinario potentis hominis vel potentissimi potius — quando quidem potentia iam in vi posita est et armis — accidit ut nemo tribunus plebis, nemo alio magistratu, nemo privatus auctor exsisteret. Sed in hac constantia atque virtute erat tamen sollicita civitas. Illudimur enim, Brute, quum militum deliciis tum imperatoris insolentia. Tantum quisque se in re publica posse postulat, quantum habet virium: non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet, non iudicium, non existimatio civium, non posteritatis verecundia. 4. Haec ego multo ante prospiciens fugiebam ex Italia tum, quum me vestrorum edictorum fama revocavit. Incitavisti vero tu me, Brute, Veliae. Quamquam enim dolebam in eam me urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberavisses, quod mihi quoque quondam acciderat, periculo simili, casu tristiore, perrexi tamen Romamque perveni nulloque praesidio quatefeci Antonium, contraque eius arma nefanda

praesidia, quae oblata sunt Caesaris, consilio et auctoritate firmavi. Qui si steterit idem mihique paruerit, satis videmur habituri praesidii. Sin autem impiorum consilia plus valuerint quam nostra aut imbecillitas aetatis non potuerit gravitatem rerum sustinere, spes omnis est in te. Quam ob rem advola, obsecro, atque eam rem publicam, quam virtute atque animi magnitudine magis quam eventis rerum liberavisti, exitu libera. Omnis omnium concursus ad te futurus est. 5. Hortare idem per litteras Cassium. Spes libertatis nusquam nisi in vestrorum castrorum principiis est. Firmos omnino et duces habemus ab occidente et exercitus. Hoc adolescentis praesidium equidem adhuc firmum esse confido, sed ita multi labefactant, ut ne moveatur interdum extimescam. Habes totum rei publicae statum, qui quidem tum erat, quum has litteras dabam. Velim deinceps meliora sint: sin aliter fuerit — quod di omen avertant! —, rei publicae vicem dolebo, quae immortalis esse debebat. Mihi quidem quantulum reliqui est?

XI.

M. Brutus M. Ciceronem, Veterem Antistium, virum optimum, ut in praeturae petitione caeterisque in rebus adiuvet, rogat. Scripsit a. u. c. 711.

BRUTUS CICERONI S.

1. Veteris Antistii talis animus est in rem publicam, ut non dubitem quin et in Caesare et Antonio se praestaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, si occasioni potuisset occurrere. Nam, qui in Achaia congressus P. Dolabellae milites atque equites habenti quodvis adire periculum ex insidiis paratissimi ad omnia latronis maluerit quam videri aut coactus esse pecuniam dare aut libenter dedisse homini nequissimo atque improbissimo, is nobis ultro et pollicitus est et dedit HS. xx. ex sua pecunia, et, quod multo carius est, se ipsum obtulit et coniunxit. 2. Huic persuadere cupiimus, ut imperator in castris remaneret remque publicam defenderet. † Statuit id sibi, quoniam exercitum dimisisset. Statim vero rediturum ad nos confir-

mavit, legatione suscepta, nisi praetorum comitia habituri essent consules. Nam illi ita sentienti de re publica magno opere auctor fui, ne differret tempus petitionis suae. Cuius factum omnibus gratum esse debet, qui modo iudicant hunc exercitum esse rei publicae: tibi tanto gratius, quanto maiore et animo gloriaque libertatem nostram defendis et dignitate, si contigerit nostris consiliis exitus, quem optamus, perfuncturus es. Ego etiam, mi Cicero, proprie familiariterque te rogo, ut Veterem ames velisque esse quam amplissimum, qui etsi nulla re deterreri a proposito potest, tamen excitari tuis laudibus indulgentiaque poterit, quo magis amplexetur ac tueatur iudicium suum, et mihi gratissimum erit.

XII.

M. Cicero excusat se Bruto, quod matris eius et sororis precibus de liberis M. Lepidi, hostis a senatu iudicati, excipiendis satis facere non possit. De Antistio liberaliter promittit et ipsum, ut in Italiam veniat, hortatur. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Etsi daturus erat Messalae Corvino continuo litteras, tamen Veterem nostrum ad te sine litteris meis venire nolui. Maximo in discrimine res publica, Brute, versatur victoresque rursus decertare cogimur. Id accidit M. Lepidi scelere et amentia. Quo tempore quum multa propter eam curam, quam pro re publica suscepi, graviter ferrem, tum nihil tuli gravius quam me non posse matris tuae precibus cedere, non sororis. Nam tibi, quod mihi plurimi est, facile me satis facturum arbitrabar. Nullo enim modo poterat causa Lepidi distingui ab Antonio, omniumque iudicio etiam durior erat, quod, quum honoribus amplissimis a senatu esset Lepidus ornatus, tum etiam paucis ante diebus praeclaras litteras ad senatum misisset, repente non solum recepit reliquias hostium, sed bellum acerrime terra marique gerit, cuius exitus qui futurus sit incertum est. Ita quum rogamur, ut misericordiam liberis eius impertiamur, nihil adfertur quo minus summa supplicia, si, quod Iuppiter omen avertat! pater puerorum vicerit, subeunda nobis sint. 2. Nec vero me fugit quam sit acerbum parentum scelera filiorum poe-

nis lui. Sed hoc praeclare legibus comparatum est, ut caritas liberorum amiciores parentes rei publicae redderet. Itaque Lepidus crudelis in liberos, non is, qui Lepidum hostem iudicat. Atque ille si armis positis de vi damnatus esset, quo in iudicio certe defensionem non haberet, eamdem calamitatem subirent liberi bonis publicatis. Quamquam, quod tua mater et soror deprecatur pro pueris, id ipsum et multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus, Antonius et reliqui hostes denunciant. Itaque maximam spem hoc tempore habemus in te atque exercitu tuo. Quum ad rei publicae summam tum ad gloriam et dignitatem tuam vehementer pertinet te, ut ante scripsi, in Italiam venire quam primum. Eget enim vehementer quum viribus tuis tum etiam consilio res publica. 3. Veterem pro eius erga te benevolentia singularique officio libenter ex tuis litteris complexus sum, eumque quum tui tum rei publicae studiosissimum amantissimumque cognovi. Ciceronem meum propediem, ut spero, videbo: tecum enim illum et te in Italiam celeriter esse venturum confido.

XIII.

M. Brutus M. Ciceroni liberos Lepidi commendat rogatque, ne ex lege cum iis agatur. Scripsit in castris Kal. Quinct. a. u. c. 711.

BRUTUS CICERONI S.

1. De M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor. Qui si eripuerit se nobis, quod velim temere atque iniuriose de illo suspicati sint homines, oro atque obsecro te, Cicero, necessitudinem nostram tuamque benevolentiam obtestans, sororis meae liberos obliviscaris esse Lepidi filios meque iis in patris locum successisse existimes. Hoc si a te impetro, nihil profecto dubitabis pro iis suscipere. Aliter alii cum suis vivunt, nihil ego possum in sororis meae liberis facere, quo possit expleri voluntas mea aut officium. Quid vero aut mihi tribuere boni possunt, si modo digni sumus quibus aliquid tribuatur, aut ego matri ac sorori puerisque illis praestaturus sum, si nihil valuerit apud te reliquumque senatum contra patrem Lepidum Brutus avunculus? 2. Scribere multa ad te neque possum prae sollicitudine ac stomacho neque debeo. Nam si in tanta re tamque necessaria verbis mihi opus est ad te excitandum et confir-

mandum, nulla spes est facturum te quod volo et quod oportet. Qua re noli exspectare longas preces: intuere me ipsum, qui hoc a te vel a Cicerone, coniunctissimo homine, privatim vel a consulari [tali] viro remota necessitudine privata debeo impetrare. Quid sis facturus velim mihi quam primum rescribas. Kalend. Quinct. ex castris.

XIV.

M. Cicero paucitatem et brevitatem epistolarum Bruti accusat: rogat ut Ciceronem secum retineat et in Italiam quam primum ut veniat hortatur. Scripsit Romae prid. Id. Quinct. a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Breves litterae tuae: breves dico? immo nullae. Tribusne versiculis his temporibus Brutus ad me? Nihil scripsissem potius. Et requiris meas. Quis umquam ad te tuorum sine meis venit? Quae autem epistola non pondus habuit? Quae si ad te perlatae non sunt, ne domesticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroni scribis te longiorem daturum epistolam. Recte id quidem, sed haec quoque debuit esse plenior. Ego autem, quum ad me de Ciceronis abs te discessu scripsisses, statim extrusi tabellarios litterasque ad Ciceronem, ut, etiam si in Italiam venisset, ad te rediret. Nihil enim mihi iucundius, nihil illi honestius. Quamquam aliquotiens ei scripseram sacerdotum comitia mea summa contentione in alterum annum esse reiecta: quod ego quum Ciceronis causa elaboravi tum Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum: quod ad te etiam scripseram. Sed videlicet quum illam pusillam epistolam tuam ad me dabas, nondum erat tibi id notum. 2. Qua re omni studio a te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas tecumque deducas, quod ipsum, si rem publicam, cui susceptus es, respicis, tibi iam iamque faciendum est. Renatum enim bellum est, idque non parvo scelere Lepidi. Exercitus autem Caesaris, qui erat optimus, non modo nihil prodest, sed etiam cogit exercitum tuum flagitari: qui si Italiam attigerit, erit civis nemo, quem quidem civem appellari fas sit, qui se non in tua castra conferat. Etsi Brutum praeclare cum Planco coniunctum habemus. Sed non ignoras quam

sint incerti et animi hominum infecti partibus et exitus proeliorum. Quin etiam, si, ut spero, vicerimus, tamen magnam gubernationem tui consilii tuaeque auctoritatis res desiderabit. Subveni igitur, per deos, idque quam primum, tibique persuade non te Idibus Martiis, quibus servitutem a tuis civibus reppulisti, plus profuisse patriae quam, si mature veneris, profuturum. Pridie Idus Quinct.

XV.

M. Cicero Messalam mirifice laudat et reprehensionem nimiae in tribuendis honoribus facilitatis, in poenis autem decernendis severitatis accurate diluit. Flagitat praeterea Bruti reditum in Italiam et de Lepidi liberis studium suum pollicetur. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Mesalam habes. Quibus igitur litteris tam accurate scriptis adsequi possum, subtilius ut explicem quae gerantur quaeque sint in re publica, quam tibi is exponet, qui et optime omnia novit et elegantissime expedire et deferre ad te potest? Cave enim existimes, Brute, — quamquam non necesse est ea me ad te, quae tibi nota sunt, scribere, sed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo silentio praeterire — cave putes probitate, constantia, cura, studio rei publicae quidquam illi esse simile, ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur. Quamquam in hac ipsa sapientiae plus apparet: ita gravi iudicio multaque arte se exercuit in verissimo genere dicendi. Tanta autem industria est tantumque evigilat in studio, ut non maxima ingenio, quod in eo summum est, gratia habenda videatur. 2. Sed provehor amore. Non enim id propositum est huic epistolae, Messalam ut laudem, praesertim ad Brutum, cui et virtus illius non minus quam mihi nota est et haec ipsa studia, quae laudo, notiora. Quem quum a me dimittens graviter ferrem, hoc levabar uno, quod ad te tamquam ad alterum me proficiscens et officio fungebatur et laudem maximam sequebatur. Sed haec hactenus. 3. Venio nunc longo sane intervallo ad quamdam epistolam, qua mihi multa tribuens unum reprehendebas, quod in honoribus decernendis essem nimius et tamquam prodi-

gus. Tu hoc: alius fortasse, quod in animadversione poenaque durior, nisi fortasse utrumque tu. Quod si ita est, utriusque rei meum iudicium studeo tibi esse notissimum, neque solum, ut Solonis dictum usurpem, qui et sapientissimus fuit ex septem et legum scriptor solus ex septem. Is contineri rem publicam duabus rebus dixit, praemio et poena. Est scilicet utriusque rei modus sicut reliquarum et quaedam in utroque genere mediocritas, sed non tanta de re propositum est hoc loco disputare. 4. Quid ego autem secutus hoc bello sim in sententiis dicendis aperire non alienum puto. Post interitum Caesaris et vestras memorabiles Idus Martias, Brute, quid ego praetermissum a vobis quantamque impendere rei publicae tempestatem dixerim non es oblitus. Magna pestis erat depulsa per vos, magna populi Romani macula deleta, vobis vero parta divina gloria, sed instrumentum regni delatum ad Lepidum et Antonium, quorum alter inconstantior, alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus ocio. His ardentibus perturbandae rei publicae cupiditate quod opponi posset praesidium non habebamus. Erexerat enim se civitas in retinenda libertate consentiens. 5. Nos tum nimis acres: vos fortasse sapientius excessistis urbe ea, quam liberaratis: Italiae sua vobis studia profitenti remisistis. Itaque quum teneri urbem a parricidis viderem nec te in ea nec Cassium tuto esse posse eamque armis oppressam ab Antonio, mihi quoque ipsi esse excedendum putavi. Taetrum enim spectaculum oppressa ab impiis civitas opitulandi potestate praecisa. Sed animus idem qui semper, infixus in patriae caritate, discessum ab eius periculis ferre non potuit. Itaque in medio Achaico cursu, quum Etesiarum diebus Auster me in Italiam quasi dissuasor mei consilii rettulisset, te vidi Veliae doluique vehementer. Cedebas enim, Brute, cedebas, quoniam Stoici nostri negant fugere sapientis. 6. Romam ut veni, statim me obtuli Antonii sceleri atque dementiae, quem quum in me incitavissem, consilia inire coepi Brutina plane — vestri enim haec sunt propria sanguinis — rei publicae liberandae. Longa sunt quae restant praetereunda: sunt enim de me: tantum dico, Caesarem hunc adolescentem, per quem adhuc

sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex fonte consiliorum meorum. 7. Huic habiti a me honores nulli quidem, Brute, nisi debiti, nulli nisi necessarii. Ut enim primum libertatem revocare coepimus, quum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut iam id scire possemus, atque omne praesidium esset in puero, qui a cervicibus nostris avertisset Antonium, quis honos ei non fuit decernendus? Quamquam ego illi tum verborum laudem tribui eamque modicam. Decrevi etiam imperium, quod quamquam videbatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. Quid enim est sine imperio exercitus? Statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, post maiorem etiam Servilius. Nihil tum nimium videbatur. 8. Sed nescio quo modo facilius in timore benigni quam in victoria grati reperiuntur. Ego enim D. Bruto liberato quum laetissimus ille civitati dies illuxisset idemque casu Bruti natalis esset, decrevi ut in fastis ad eum diem Bruti nomen ascriberetur, in eoque sum maiorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Larentiae tribuerunt, cui vos pontifices ad aram in Velabro facere soletis. Quod ego quum dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimae victoriae sempiternam volebam. Atque illo die cognovi haud paullo plures in senatu malevolos esse quam gratos. Eos per ipsos dies effudi, si ita vis, honores in mortuos, Hirtium et Pansam, Aquilam etiam. Quod quis reprehendit nisi qui deposito metu praeteriti periculi fuerit oblitus? 9. Accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quae etiam posteris esset salutaris. Exstare enim volèbam in crudelissimos hostes monumenta odii publici sempiterna. Suspicor illud tibi minus probari, quod a tuis familiaribus, optimis illis quidem viris, sed in re publica rudibus non probabatur, quod ut ovanti introire Caesari liceret decreverim. Ego autem — sed erro fortasse, nec tamen is sum, ut mea me maxime delectent — nihil mihi videor hoc bello sensisse prudentius. Cur autem ita sit aperiendum non est, ne magis videar providus fuisse quam gratus. Hoc ipsum nimium: qua re alia videamus. D. Bruto decrevi honores, decrevi L. Planco. Praeclara illa quidem ingenia,

quae gloria invitantur, sed senatus etiam sapiens, qui qua quemque re putat, modo honesta, ad rem publicam iuvandam posse adduci, hac utitur. At in Lepido reprehendimur, cui quum statuam in rostris statuissemus, iidem illam evertimus. Nos illum honore studuimus a furore revocare. Vicit amentia levissimi hominis nostram prudentiam. Nec tamen tantum in statuenda Lepidi statua factum est mali quantum in evertenda boni. **10.** Satis multa de honoribus: nunc de poena pauca dicenda sunt. Intellexi enim ex tuis saepe litteris te in iis, quos bello devicisti, clementiam tuam velle laudari. Existimo equidem nihil a te nisi sapienter. Sed sceleris poenam praetermittere — id enim est, quod vocatur ignoscere —, etiam si in caeteris rebus tolerabile est, in hoc bello perniciosum puto. Nullum enim bellum civile fuit in nostra re publica omnium, quae memoria mea fuerunt, in quo bello non, utracumque pars vicisset, tamen aliqua forma esset futura rei publicae. Hoc bello victores quam rem publicam simus habituri non facile adfirmarim: victis certe nulla umquam erit. Dixi igitur sententias in Antonium, dixi in Lepidum severas, neque tam ulciscendi causa quam ut et in praesens sceleratos cives timore ab impugnanda patria deterrerem et in posterum documentum statuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari. **11.** Quamquam haec quidem sententia non magis mea fuit quam omnium: in qua videtur illud esse crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt, poena pervenit. Sed id et antiquum est et omnium civitatum, si quidem etiam Themistocli liberi eguerunt. Et, si iudicio damnatos eadem poena sequitur cives, qui potuimus leniores esse in hostes? Quid autem queri quisquam potest de me, qui, si vicisset, acerbiorem se in me futurum fuisse confiteatur necesse est? Habes rationem mearum sententiarum de hoc genere dumtaxat honoris et poenae. Nam de caeteris rebus quid senserim quidque censuerim audisse te arbitror. **12.** Sed haec quidem non ita necessaria: illud valde necessarium, Brute, te in Italiam cum exercitu venire quam primum. Summa est exspectatio tui, quod si Italiam attigeris, ad te concursus fiet omnium. Sive enim vicerimus, qui quidem pulcherrime viceramus, nisi

Lepidus perdere omnia et perire ipse cum suis concupivisset, tua nobis auctoritate opus est ad collocandum aliquem civitatis statum, sive etiam nunc certamen reliquum est maxima spes est quum in auctoritate tua tum in exercitus tui viribus. Sed propera, per deos! Scis quantum sit in temporibus, quantum in celeritate. **13**. Sororis tuae filiis quam diligenter consulam spero te ex matris et ex sororis litteris cogniturum. Qua in causa maiorem habeo rationem tuae voluntatis, quae mihi carissima est, quam, ut quibusdam videor, constantiae meae. Sed ego nulla in re mal quam te amando constans et esse et videri.

XVI.

M. Brutus graviter reprehendit M. Ciceronis ad Octaviam episto lam, qua eum rogarat ut liberatores patriae salvos vellet. Scripsit i Macedonia a. u. c. 711.

BRUTUS CICERONI S.

1. Particulam litterarum tuarum, quas misisti Octavi legi, missam ab Attico mihi. Studium tuum curaque de sa lute mea nulla me nova voluptate adfecit. Non solum eni usitatum, sed etiam cotidianum est aliquid audire de t quod pro nostra dignitate fideliter atque honorifice dixer aut feceris. At dolore, quantum maximum capere anim possum, eadem illa pars epistolae scripta ad Octavium c nobis adfecit. Sic enim illi gratias agis de re publica, ta suppliciter ac demisse — quid scribam? pudet condicion ac fortunae: sed tamen scribendum est —: commendas n stram salutem illi, quae morte qua non perniciosior? prorsus prae te feras non sublatam dominationem, sed d minum commutatum esse. Verba tua recognosce et au negare servientis adversus regem istas esse preces. Unu ais esse quod ab eo postuletur et exspectetur, ut eos cive de quibus viri boni populusque Romanus bene existim salvos velit. Quid, si nolit, non erimus? Atqui non es quam esse per illum praestat. **2**. Ego medius fidius n existimo tam omnes deos aversos esse a salute populi R mani, ut Octavius orandus sit pro salute cuiusquam civ non dicam pro liberatoribus orbis terrarum. Iuvat en

magnifice loqui et certe decet adversus ignorantes quid pro quoque timendum aut a quoque petendum sit. Hoc tu, Cicero, posse fateris Octavium et illi amicus es? aut, si me carum habes, vis Romae videri, quum, ut tibi esse possem, commendandus puero illi fuerim? Cui quid agis gratias, si ut nos salvos esse velit et patiatur rogandum putas? An hoc pro beneficio habendum est, quod se quam Antonium esse maluerit a quo ista petenda essent? Vindici quidem alienae dominationis, non vicario, ecquis supplicat, ut optime meritis de re publica liceat esse salvis? 3. Ista vero imbellicitas et desperatio, cuius culpa non magis in te residet quam in omnibus aliis et Caesarem in cupiditatem regni impulit et Antonio post interitum illius persuasit, ut interfecti locum occupare conaretur, et nunc puerum istum extulit, ut tu iudicares precibus esse impetrandam salutem talibus viris misericordiaque unius vix etiam nunc viri tutos fore nos, haud ulla alia re. Quod si Romanos nos esse meminissemus, non audacius dominari cuperent postremi homines, quam id nos prohiberemus, neque magis irritatus esset Antonius regno Caesaris quam ob eiusdem mortem deterritus. 4. Tu quidem consularis et tantorum scelerum vindex, quibus oppressis vereor ne in breve tempus dilata sit abs te pernicies, qui potes intueri quae gesseris, simul et ista vel probare vel ita demisse ac facile pati, ut probantis speciem habeas? Quod autem tibi cum Antonio privatum odium? Nempe quia postulabat haec, salutem ab se peti, precariam nos incolumitatem habere, a quibus ipse libertatem accepisset, esse arbitrium suum de re publica, quaerenda esse arma putasti, quibus dominari prohiberetur. Scilicet ut illo prohibito rogaremus alterum, qui se in eius locum reponi pateretur, an ut esset sui iuris ac mancipii res publica? Nisi forte non de servitute, sed de condicione serviendi recusatum est a nobis. Atqui non solum bono domino potuimus Antonio tolerare nostram fortunam, sed etiam beneficiis atque honoribus ut participes frui quantis vellemus. Quid enim negaret iis, quorum patientiam videret maximum dominationis suae praesidium esse? Sed nihil tanti fuit quo venderemus fidem nostram

et libertatem. 5. Hic ipse puer, quem Caesaris nomen incitare videtur in Caesaris interfectores, quanti aestimet, si sit commercio locus, posse nobis auctoribus tantum, quantum profecto poterit, quoniam vivere et pecunias habere et dici consulares volumus! Caeterum nequidquam perierit ille, cuius interitu quid gavisi sumus, si mortuo nihilo minus servituri eramus, nulla cura [ab aliis] adhibetur? Sed mihi prius omnia di deaeque eripuerint quam illud iudicium, quo non modo heredi eius, quem occidi, non concesserim, quod in illo non tuli, sed ne patri quidem meo, si revivescat, ut patiente me plus legibus ac senatu possit. An hoc tibi persuasum est, fore caeteros ab eo liberos, quo invito nobis in ista civitate locus non sit? Qui porro id, quod petis, fieri potest ut impetres? Rogas enim 'velit nos salvos esse.' Videmur ergo tibi salutem accepturi, quum vitam acceperimus? quam, si prius dimittimus dignitatem et libertatem, qui possumus accipere? 6. An tu Romae habitare, id putas esse incolumem? Res, non locus oportet praestet istuc mihi. Neque incolumis Caesare vivo fui nisi postquam illud conscivi facinus, neque usquam exsul esse possum, dum servire et pati contumelias peius odero malis omnibus aliis. Nonne hoc est in easdem tenebras recidisse? Ab eo, qui tyranni nomen ascivit sibi, quum in Graecis civitatibus liberi tyrannorum oppressis illis eodem supplicio adficiantur, petitur, ut vindices atque oppressores dominationis salvi sint? Hanc ego civitatem videre velim aut putem ullam, quae ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere possit? plusque timeat in puero nomen sublati regis quam confidat sibi, quum illum ipsum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute sublatum videat? Me vero posthac ne commendaveris Caesari tuo, ne te quidem ipsum si me audies. Valde care aestimas tot annos, quot ista aetas recipit, si propter eam causam puero isti supplicaturus es. 7. Deinde, quod pulcherrime fecisti ac facis in Antonio, vide ne convertatur a laude maximi animi ad opinionem formidinis. Nam si Octavius tibi placet a quo de nostra salute petendum sit, non dominum fugisse, sed amiciorem dominum quaesisse videberis. Quem quod laudas

ob ea, quae adhuc fecit, plane probo: sunt enim laudanda, si modo contra alïenam potentiam, non pro sua suscepit eas actiones. Quum vero iudicas tantum illi non modo licere, sed etiam a te ipso tribuendum esse, ut rogandus sit 'ne nolit esse nos salvos', nimium magnam mercedem statuis: id enim ipsum illi largiris, quod per illum habere videbatur res publica. Neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus sit honoribus, quia cum Antonio bellum gerat, iis, qui illud malum exciderint, cuius istae reliquiae sunt, nihil quo expleri possit eorum meritum tributurum umquam populum Romanum, si omnia simul congesserit. 8. Ac vide quanto diligentius homines metuant quam meminerint! 'Quia Antonius vivat atque in armis sit.' De Caesare vero, quod fieri potuit ac debuit, transactum est neque iam revocari in integrum potest. Octavius is est, qui quid de nobis iudicaturus sit exspectet populus Romanus? Nos ii sumus, de quorum salute unus homo rogandus videatur? Ego vero, ut istuc revertar, is sum, qui non modo non supplicem, sed etiam coërceam postulantes, ut sibi supplicetur. Aut longe a servientibus abero mihique esse iudicabo Romam, ubicumque liberum esse licebit, ac vestri miserebor, quibus nec aetas neque honores nec virtus aliena dulcedinem vivendi minuere potuerit. 9. Mihi quidem ita beatus esse videbor, si modo constanter ac perpetuo placebit hoc consilium, ut relatam putem gratiam pietati meae. Quid enim est melius quam memoria recte factorum et libertate contentum negligere humana? Sed certe non succumbam succumbentibus nec vincar ab iis, qui se vinci volunt, experiarque et temptabo omnia neque desistam abstrahere a servitio civitatem nostram. Si secuta fuerit quae debet fortuna, gaudebimus omnes: si minus, ego tamen gaudebo. Quibus enim potius haec vita factis aut cogitationibus traducatur quam iis, quae pertinuerint ad liberandos cives meos? 10. Te, Cicero, rogo atque hortor, ne defatigere neu diffidas: semper in praesentibus malis prohibendis futura quoque, nisi ante sit occursum, explores, ne se insinuent, fortem et liberum animum, quo et consul et nunc consularis rem publicam vindicasti, sine constantia et aequabilitate nullum

esse putaris. Fateor enim duriorem esse condicionem spectatae virtutis quam incognitae. Benefacta pro debitis exigimus, quae aliter eveniunt, ut decepti ab iis infesto animo reprehendimus. Itaque resistere Antonio Ciceronem, etsi maxima laude dignum est, tamen, quia ille consul hunc consularem merito praestare videtur, nemo admiratur. **11.** Idem Cicero si flexerit adversus alios iudicium suum, quod tanta firmitate ac magnitudine direxit in exturbando Antonio, non modo reliqui temporis gloriam eripuerit sibi, sed etiam praeterita evanescere coget. Nihil enim per se amplum est nisi in quo iudicii ratio exstat. Quin neminem magis decet rem publicam amare libertatisque defensorem esse vel ingenio vel rebus gestis vel studio atque efflagitatione omnium. Qua re non Octavius est rogandus 'ut velit nos salvos esse,' magis tute te exsuscita, ut eam civitatem, in qua maxima gessisti liberam atque honestam fore putes, si modo sint populo duces ad resistendum improborum consiliis.

XVII.

M. Brutus apud Atticum de M. Ciceronis nimio Octavii ornandi studio vehementer conqueritur, eumdemque reprehendit, qui, quum Antonii dominationem oppresserit, novam stabiliat Octavii. Scripsit in Macedonia a. u. c. 711.

BRUTUS ATTICO S.

1. Scribis mihi mirari Ciceronem, quod nihil significem umquam de suis actis. Quoniam me flagitas, coactu tuo scribam quae sentio. Omnia fecisse Ciceronem optimo animo scio. Quid enim mihi exploratius esse potest quam illius animus in rem publicam? Sed quaedam mihi videtur, quid dicam, imperite vir omnium prudentissimus an ambitiose fecisse? qui valentissimum Antonium suscipere pro re publica non dubitarit inimicum. Nescio quid scribam tibi nisi unum: pueri et cupiditatem et licentiam potius esse irritatam quam repressam a Cicerone, tantumque eum tribuere huic indulgentiae, ut se maledictis non abstineat, iis quidem, quae in ipsum dupliciter recidunt, quod et plures occidit uno seque prius oportet fateatur sicarium quam obiiciat

Cascae quod obiicit, et imitatur in Casca Bestiam. An quia non omnibus horis iactamus Idus Martias, similiter atque ille Nonas Decembres suas in ore habet, eo meliore condicione Cicero pulcherrimum factum vituperabit quam Bestia et Clodius reprehendere illius consulatum soliti sunt? 2. Sustinuisse mihi gloriatur bellum Antonii togatus Cicero noster. Quid hoc mihi prodest, si merces Antonii oppressi poscitur in Antonii locum successio, et si vindex illius mali auctor exstitit alterius fundamentum et radices habituri altiores, si patiamur? ut iam ista, quae facit, dominationem an dominum an Antonium timentis sint? Ego autem gratiam non habeo, si quis, dum ne irato serviat, rem ipsam non deprecatur. Immo triumphus et stipendium! et omnibus decretis † hortationis pudeat concupiscere fortunam, cuius nomen susceperit, consularis, ut Ciceronis est. 3. Quoniam mihi tacere non licuit, leges quae tibi necesse est molesta esse. Etenim ipse sentio quanto cum dolore haec ad te scripserim nec ignoro quid sentias in re publica et quam desperatam quoque sanari putes posse. Nec mehercule te, Attice, reprehendo. Aetas enim, mores, liberi segnem efficiunt, quod quidem etiam ex Flavio nostro perspexi. 4. Sed redeo ad Ciceronem. Quid inter Salvidienum et eum interest? Quid autem amplius ille decerneret? Timet, inquies, etiam nunc reliquias belli civilis. Quisquam ergo ita timet profligatum, ut neque potentiam eius, qui exercitum victorem habeat, neque temeritatem pueri putet extimescendam esse? An hoc ipsum ea re facit, quod illi propter amplitudinem omnia iam ultroque deferenda putat? O magnam stultitiam timoris, id ipsum, quod verearis, ita cavere, ut, quum vitare fortasse potueris, ultro arcessas et attrahas! Nimium timemus mortem et exsilium et paupertatem. Haec mihi videntur Ciceroni ultima esse in malis, et, dum habeat a quibus impetret quae velit et a quibus colatur ac laudetur, servitutem, honorificam modo, non aspernatur: si quidquam in extrema ac miserrima contumelia potest honorificum esse. 5. Licet ergo patrem appellet Octavius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat, tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria. Quid enim tam alienum ab hu-

manis sensibus est quam eum patris habere loco, qui ne liberi quidem hominis numero sit? Atqui eo tendit, id agit, ad eum exitum properat vir optimus, ut sit illi Octavius propitius. Ego vero iam iis artibus nihil tribuo, quibus Ciceronem scio instructissimum esse. Quid enim illi prosunt, quae pro libertate patriae, de dignitate, quae de morte, exsilio, paupertate scripsit copiosissime? Quanto autem magis illa callere videtur Philippus, qui privigno minus tribuerit quam Cicero alieno tribuat? Desinat igitur gloriando etiam insectari dolores nostros. Quid enim nostra victum esse Antonium, si victus est, ut alii vacaret quod ille obtinuit? 6. Tametsi tuae litterae dubia etiam nunc significant. Vivat hercule Cicero, qui potest, supplex et obnoxius, si neque aetatis neque honorum neque rerum gestarum pudet. Ego certe quin cum ipsa re bellum geram, hoc est, cum regno et imperiis extraordinariis et dominatione et potentia, quae supra leges se esse velit, nulla erit tam bona condicio serviendi, qua deterrear, quamvis sit vir bonus, ut scribis, Antonius: quod ego numquam existimavi. Sed dominum ne parentem quidem maiores nostri voluerunt esse. Te nisi tantum amarem, quantum Ciceroni persuasum est diligi ab Octavio, haec ad te non scripsissem. Dolet, mihi quod tu nunc stomacharis amantissimus quum tuorum omnium tum Ciceronis. Sed persuade tibi de voluntate propria mea nihil esse remissum, de iudicio largiter. Neque enim impetrari potest quin, quale quidque videatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat. 7. Vellem mihi scripsisses quae condiciones essent Atticae nostrae. Potuissem aliquid tibi de meo sensu perscribere. Valetudinem Porciae meae tibi curae esse non miror. Denique quod petis faciam libenter. nam etiam sorores me rogant. Et hominem noro et quid sibi voluerit.

XVIII.

De exercitus in Italiam adducendi necessitate: de sollicitudine sua in retinendo Octavio, pro quo spoponderat rei publicae, de rei pecuniariae difficultate et de Lepidi filiis. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Quum saepe te litteris hortatus essem, ut quam pri-

mum rei publicae subvenires in Italiamque exercitum adduceres neque id arbitrarer dubitare tuos necessarios, rogatus sum a prudentissima et diligentissima femina, matre tua, cuius omnes curae ad te referuntur et in te consumuntur, ut venirem ad se a. d. IIX. Kal. Sext., quod ego ut debui sine mora feci. Quum autem venissem, Casca aderat et Labeo et Scaptius. At illa rettulit quaesivitque quidnam mihi videretur: arcesseremusne te atque id tibi conducere putaremus an tardare ac commorari te melius esset. 2. Respondi id, quod sentiebam, et dignitati et existimationi tuae maxime conducere te primo quoque tempore ferre praesidium labenti et inclinatae paene rei publicae. Quid enim abesse censes mali in eo bello, in quo victores exercitus fugientem hostem persequi noluerunt? et in quo incolumis imperator, honoribus amplissimis fortunisque maximis, coniuge, liberis, vobis adfinibus ornatus, bellum rei publicae indixerit? Quid dicam in tanto senatus populique consensu, quum tantum resideat intra muros mali? 3. Maximo autem, quum haec scribebam, adficiebar dolore, quod, quum me pro adolescentulo ac paene puero res publica accepisset vadem, vix videbar quod promiseram praestare posse. Est autem gravior et difficilior animi et sententiae, maximis praesertim in rebus, pro altero quam pecuniae obligatio. Haec enim solvi potest et est rei familiaris iactura tolerabilis: rei publicae quod spoponderis, quem ad modum solvas, nisi is dependi facile patitur, pro quo spoponderis? 4. Quamquam et hunc, ut spero, tenebo multis repugnantibus. Videtur enim esse indoles, sed flexibilis aetas multique ad depravandum parati, qui splendore falsi honoris obiecto aciem boni ingenii praestringi posse confidunt. Itaque ad reliquos hic quoque labor mihi accessit, ut omnes adhibeam machinas ad tenendum adolescentem, ne famam subeam temeritatis. Quamquam quae temeritas est? Magis enim illum, pro quo spopondi, quam me ipsum obligavi. Nec vero poenitere potest rem publicam me pro eo spopondisse, qui fuit in rebus gerendis quum suo ingenio tum mea promissione constantior. 5. Maximus autem, nisi me forte fallit, in re publica nodus est inopia rei pecuniariae. Ob-

durescunt enim magis cotidie boni viri ad vocem tributi, quod ex centesima collatum impudenti censu locupletium in duarum legionum praemiis omne consumitur. Impendent autem infiniti sumptus quum in hos exercitus, quibus nunc defendimur, tum vero in tuum. Nam Cassius noster videtur posse satis ornatus venire. Sed et haec et multa alia coram cupio; idque quam primum. 6. De sororis tuae filiis non exspectavi, Brute, dum scriberes. Omnino ipsa tempora — bellum enim ducetur — integram tibi causam reservant. Sed ego a principio quum divinare de belli diuturnitate possem, ita causam egi puerorum in senatu, ut te arbitror e matris litteris potuisse cognoscere. Nec vero ulla res erit umquam, in qua ego non vel vitae periculo ea dicam eaque faciam, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrer. VI. Kalend. Sext.

LIBER II.

I.

M. Cicero in summo discrimine rem esse scribit nec se tamen desperare, celeritatem in consulibus desiderat et prudentiam, maximam spem esse in Bruto et Cassio. Scripsit a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Quum haec scribebam, res existimabatur in extremum adducta discrimen: tristes enim de Bruto nostro litterae nunciique adferebantur. Me quidem non maxime conturbabant. His enim exercitibus ducibusque, quos habemus, nullo modo poteram diffidere. Neque adsentiebar maiori parti hominum. Fidem enim consulum non condemnabam, quae suspecta vehementer erat. Desiderabam non nullis in rebus prudentiam et celeritatem, qua si essent usi, iam pridem rem publicam recuperassemus. Non enim ignoras quanta momenta sint in re publica temporum et quid intersit idem illud utrum ante an post decernatur, suscipiatur, agatur. Omnia, quae severe decreta sunt hoc tumultu, si aut, quo

die dixi sententiam, perfecta essent et non in diem ex die dilata aut quo ex tempore suscepta sunt ut agerentur, non tardata et procrastinata, bellum iam nullum haberemus. 2. Omnia, Brute, praestiti rei publicae, quae praestare debuit is, qui esset eo, in quo ego sum, gradu senatus populique iudicio collocatus, nec illa modo, quae nimirum sola ab homine sunt postulanda, fidem, vigilantiam, patriae caritatem: ea sunt enim, quae nemo est qui non praestare debeat. Ego autem ei, qui sententiam dicat in principibus de re publica, puto etiam prudentiam esse praestandam, nec me, quum mihi tantum sumpserim, ut gubernacula rei publicae prenderem, minus putarim reprehendendum, si inutiliter aliquid senatui suaserim quam si infideliter. 3. Acta quae sint quaeque agantur scio perscribi ad te diligenter. Ex me autem illud est, quod te velim habere cognitum, meum quidem animum in aciem esse neque respectum ullum quaerere, nisi me utilitas civitatis forte converterit. Maiores autem partes animi te Cassiumque respiciunt. Quam ob rem ita te para Brute, ut intelligas aut, si hoc tempore bene res gesta sit, tibi meliorem rem publicam esse faciendam aut, si quid offensum sit, per te esse eamdem recuperandam.

II.

De Planci egregio in rem publicam animo et de suis cum Servilio in senatu contentionibus, quibus Plancum tandem fregit. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Planci animum in rem publicam egregium, legiones, auxilia, copias ex litteris eius, quarum exemplum tibi missum arbitror, perspicere potuisti. Lepidi, tui necessarii, qui secundum fratrem adfines habet quos oderit proximos, levitatem et inconstantiam animumque semper inimicum rei publicae iam credo tibi ex tuorum litteris esse perspectum. 2. Nos exspectatio sollicitat, quae est omnis iam in extremum adducta discrimen. Est enim spes omnis in Bruto expediendo, de quo vehementer timebamus. 3. Ego hic cum homine furioso satis habeo negocii, Servilio, quem tuli diutius quam dignitas mea patiebatur, sed tuli rei publicae causa,

ne darem perditis civibus hominem, parum sanum illum quidem, sed tamen nobilem, quo concurrerent, quod faciunt nihilo minus, sed eum alienandum a re publica non putabam. Finem feci eius ferendi. Coeperat enim esse tanta insolentia, ut neminem liberum duceret. In Planci vero causa exarsit incredibili dolore, mecumque per biduum ita contendit et a me ita fractus est, ut eum in perpetuum modestiorem sperem fore. Atque in hac contentione ipsa, quum maxime res ageretur, a. d. v. Idus Apriles litterae mihi in senatu redditae sunt a Lentulo nostro de Cassio, de legionibus, de Syria: quas statim quum recitavissem, cecidit Servilius, complures praeterea: sunt enim insignes aliquot, qui improbissime sentiunt, sed acerbissime tulit Servilius adsensum esse mihi de Planco. Magnum illud monstrum in re publica est.......

III.

De Dolabellae crudelitate et Antistii liberalitate et Ciceronis filii laudibus epistolae fragmentum ad a. u. c. 711 pertinentis.

BRUTUS CICERONI S.

.......sed quo nos amisisse: quem sic vexari a Dolabella audio, ut iam non videatur crudelissimum eius facinus interfectio Trebonii. Vetus Antistius me tamen pecunia sublevavit. Cicero, filius tuus, sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorsus numquam dimittere videatur cogitationem cuius sit filius. Qua re quoniam efficere non possum, ut pluris facias eum, qui tibi est carissimus, illud tribue iudicio meo, ut tibi persuadeas non fore illi abutendum gloria tua, ut adipiscatur honores paternos. Kalend. April. Dyrrhachio.

IV.

M. Tullius respondet M. Bruti litteris de Cassii et Dolabellae rebus in Asia et de Antonio sententiam consultus scribit. Scripsit Romae Id. Apr. a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Datis mane a. d. VI. Id. April. Scaptio litteris, eodem die tuas accepi Kal. April. Dyrrhachio datas vesperi. Ita-

que mane prid. Id. Apr. quum a Scaptio certior factus essem non esse eos profectos, quibus pridie dederam, et statim ire, hoc paullulum exaravi ipsa in turba matutinae salutationis. 2. De Cassio laetor et rei publicae gratulor, mihi etiam, qui repugnante et irascente Pansa sententiam dixerim, ut Dolabellam bello Cassius persequeretur. Et quidem audacter dicebam sine nostro senatus consulto iam illud eum bellum gerere. De te etiam dixi tum quae dicenda putavi. Haec ad te oratio perferetur, quoniam te video delectari Philippicis nostris. 3. Quod me de Antonio consulis, quoad Bruti exitum cognorimus custodiendum puto. Ex iis litteris, quas mihi misisti, Dolabella Asiam vexare videtur et in ea se gerere taeterrime. Compluribus autem scripsisti Dolabellam a Rhodiis esse exclusum, qui si ad Rhodum accessit, videtur mihi Asiam reliquisse. Id si ita est, istic tibi censeo commorandum: sin eam semel cepit, mihi crede, ... non erit. Id. April.

V.

M. Brutus de Trebonii morte et provincia scribit. De Antonio consulit. Res a Cassio gestas non ante tempus publicandas esse ostendit. Orationes Ciceronis laudat et pecuniam supplementumque postulat.

BRUTUS CICERONI S.

1. Litteras tuas valde exspecto, quas scripsisti post nuncios nostrarum rerum, et de morte Trebonii: non enim dubito quin mihi consilium tuum explices. Indigno scelere et civem optimum amisimus et provinciae possessione pulsi sumus, † quam recuperari facile est. Neque minus turpe aut flagitiosum erit post recuperari. 2. Antonius adhuc est nobiscum, sed medius fidius et moveor hominis precibus et timeo ne illum aliquorum furor excipiat. Plane aestuo. Quod si scirem quid tibi placeret, sine sollicitudine essem. Id enim optimum esse persuasum esset mihi. Qua re quam primum fac me certiorem quid tibi placeat. 3. Cassius noster Syriam, legiones Syriacas habet, ultro quidem a Murco et a Marcio et ab exercitu ipso arcessitus. Ego scripsi ad Tertiam sororem et matrem, ne prius ederent hoc, quod

optime ac felicissime gessit Cassius, quam tuum consilium cognovissent tibique visum esset. 4. Legi orationes duas tuas, quarum altera Kal. Ian. usus es, altera de litteris meis, quae habita est abs te contra Calenum. Nunc scilicet hoc exspectas, dum eas laudem. Nescio animi an ingenii tui maior in his libellis laus contineatur. Iam concedo ut vel Philippici vocentur, quod tu quadam epistola iocans scripsisti. 5. Duabus rebus egemus, Cicero, pecunia et supplemento: quarum altera potest abs te expediri, ut aliqua pars militum istinc mittatur nobis, vel secreto consilio adversus Pansam vel actione in senatu, altera, quae magis est necessaria neque meo exercitui magis quam reliquorum. Hoc magis doleo Asiam .... at in Asiam censeo persequendum. Nihil mihi videris hoc tempore melius acturus.

VI.

M. Cicero respondet M. Bruto de supplemento et pecunia sollicito, de Cassii rebus evulgandis, de Ciceronis sui laudibus. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Quod egere te duabus necessariis rebus scribis, suplemento et pecunia, difficile consilium est. Non enim mihi occurrunt facultates, quibus uti te posse videam praeter illas, quas senatus decrevit, ut pecunias a civitatibus mutuas sumeres. De supplemento autem non video quid fieri possit. Tantum enim abest ut Pansa de exercitu suo aut dilectu tibi aliquid tribuat, ut etiam moleste ferat tam multos ad te ire voluntarios, quo modo equidem credo, quod his rebus, quae in Italia decernuntur, nullas copias nimis magnas esse arbitretur, quo modo autem multi suspicantur, [quod] ne te quidem nimis firmum esse velit, quod ego non suspicor. 2. Quod scribis te ad Tertiam sororem scripsisse, ut ne prius ederent ea, quae gesta a Cassio essent, quam mihi visum esset, video te veritum esse id, quod verendum fuit, ne animi partium Caesaris, quoniam etiam nunc partes appellantur, vehementer commoverentur. Sed ante quam tuas litteras accepimus, audita res erat et pervulgata, tui etiam tabellarii ad multos familiares tuos litteras attulerant. Qua re neque supprimenda res

erat, praesertim quum id fieri non posset, neque, si posset, non divulgandam potius quam occultandam putaremus. 3. De Cicerone meo et, si tantum est in eo, quantum scribis, tantum scilicet, quantum debeo, gaudeo, et si, quod amas eum, eo maiora facis, id ipsum incredibiliter gaudeo, a te eum diligi.

VII.

M. Cicero de tota belli constitutione quid sentiat perscribit et Brutum ad maiorem severitatem rei publicae causa excitat. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO S.

1. Quae litterae tuo nomine recitatae sint Id. April. in senatu eodemque tempore Antonii credo ad te scripsisse tuos, quorum ego nemini concedo. Sed nihil necesse erat eadem omnes, illud necesse me ad te scribere quid sentirem tota de constitutione huius belli et quo iudicio essem quaque sententia. Voluntas mea, Brute, de summa re publica semper eadem fuit quae tua, ratio quibusdam in rebus — non enim omnibus — paullo fortasse vehementior. Scis mihi semper placuisse non rege solum, sed regno liberari rem publicam. Tu lenius immortali omnino cum tua laude, sed quid melius fuerit magno dolore sensimus, magno periculo sentimus. Recenti illo tempore tu omnia ad pacem, quae oratione confici non poterat, ego omnia ad libertatem, quae sine pace nulla est, pacem ipsam bello atque armis effici posse arbitrabar. Studia non deerant arma poscentium, quorum repressimus impetum ardoremque restinximus. 2. Itaque res in eum locum venerat, ut, nisi Caesari Octaviano deus quidam illam mentem dedisset, in potestatem perditissimi hominis et turpissimi M. Antonii veniendum fuerit, quocum vides hoc tempore ipso quod sit quantumque certamen. Id profecto nullum esset, nisi tum conservatus esset Antonius. Sed haec omitto. Res enim a te gesta memorabilis et paene caelestis repellit omnes reprehensiones, quippe quae ne laude quidem satis idonea adfici possit. Exstitisti nuper vultu severo, exercitum, copias, legiones idoneas per te brevi tempore comparasti. Di immortales! qui ille nuncius, quae illae litterae, quae laetitia

senatus, quae alacritas civitatis erat! Nihil umquam vidi tam omnium consensione laudatum. Erat exspectatio reliquiarum Antonii, quem equitatu legionibusque magna ex parte spoliaras. Ea quoque habuit exitum optabilem. Nam tuae litterae, quae recitatae in senatu sunt, et imperatoris et militum virtutem et industriam tuorum, in quibus Ciceronis mei, declarant. Quod si tuis placuisset de his litteris referri, et nisi in tempus turbulentissimum post discessum Pansae consulis incidissent, honos quoque iustus et debitus dis immortalibus decretus esset. **3.** Ecce tibi Idib. April. advolat mane celer Pilus, qui vir! di boni, quam gravis, quam constans, quam bonarum in re publica partium! Hic epistolas adfert duas, unam tuo nomine, alteram Antonii: dat Servilio tribuno plebis, ille Cornuto: recitantur in senatu. ANTONIUS PROCOS. Magna admiratio, ut si esset recitatum, DOLABELLA IMPERATOR, a quo quidem venerant tabellarii, sed nemo Pili similis, qui proferre litteras auderet aut magistratibus reddere. Tuae recitantur, breves illae quidem, sed in Antonium admodum lenes. Vehementer admiratus senatus. Mihi autem non erat explicatum quid agerem. Falsas dicerem? Quid, si tu eas approbasses? Confirmarem? Non erat dignitatis tuae. Itaque ille dies silentio. **4.** Postridie autem quum sermo increbuisset Pilusque oculos vehementius hominum offendisset, natum omnino est principium a me. De procos. Antonio multa: Sestius causae non defuit, post me cum quanto suum filium, quanto meum in periculo futurum duceret, si contra procos. arma tulissent. Nosti hominem: causae non defuit. Dixerunt etiam alii. Labeo vero noster nec signum tuum in epistola nec diem appositum nec te scripsisse ad tuos, ut soleres. Hoc cogere volebat falsas litteras esse et, si quaeris, probabat. **5.** Nunc tuum est consilium, Brute, de toto genere belli. Video te lenitate delectari et eum putare fructum esse maximum, praeclare quidem, sed aliis rebus, aliis temporibus locus esse solet debetque clementiae. Nunc quid agitur, Brute? Templis deorum immortalium imminet hominum egentium et perditorum spes nec quidquam aliud decernitur hoc bello nisi utrum simus necne. Cui

parcimus aut quid agimus? His ergo consulimus, quibus victoribus vestigium nostrum nullum relinquetur? Nam quid interest inter Dolabellam et quemvis Antoniorum trium? quorum si cui parcimus, duri fuimus in Dolabella. Haec ut ita sentiret senatus populusque Romanus, etsi res ipsa cogebat, tamen maxima ex parte nostro consilio atque auctoritate perfectum est. Tu si hanc rationem non probas, tuam sententiam defendam, non relinquam meam. Neque dissolutum a te quidquam homines exspectant nec crudele. Huius rei moderatio facilis est, ut in duces vehemens sis, in milites liberalis. 6. Ciceronem meum, mi Brute, velim quam plurimum tecum habeas. Virtutis disciplinam meliorem reperiet nullam quam contemplationem atque imitationem tui. XIII. Kalend. Maias.

PSEUDOCICERONIS
EPISTOLA AD OCTAVIUM.

Gravis et vehemens invectiva in Octavium, qui subito commutata voluntate optimatium et senatus partes reliquerit et se ad M. Antonium contulerit.

CICERO OCTAVIO S.

1. Si per tuas legiones mihi licitum fuisset, quae nomini meo populique Romani sunt inimicissimae, venire in senatum coramque de re publica disputare, fecissem neque tam libenter quam necessario. Nulla enim remedia, quae vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem quam quae sunt salutaria. Sed quoniam cohortibus armatis circumsaeptus senatus nihil aliud vere potest decernere nisi se timere — in Capitolio signa sunt, in urbe milites vagantur, in Campo castra ponuntur, Italia tota legionibus ad libertatem nostram conscriptis, ad servitutem adductis equitatuque exterarum nationum distinetur —, cedam tibi in praesentia foro, curia et sanctissimis deorum immortalium templis, in quibus reviviscente iam libertate, deinde rursus oppressa, senatus nihil consulitur, timet multa, adsentitur omnia. 2. Post etiam paullo, temporibus ita postulantibus, cedam urbe, quam per me conservatam, ut esset libera, in servitute videre non potero. Cedam vita, quae quamquam sollicita est, tamen, si profutura est rei publicae, bona spe posteritatis me consolatur, qua sublata non dubitanter occidam atque ita cedam, ut fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse videatur. Illud vero, quod et praesentis est doloris indicium et praeteritae iniuriae testimonium et absentium sensus significatio, non praetermittam, quin, quoniam coram id facere prohibeor, absens prosim, si quidem mea salus

aut utilis rei publicae est aut coniuncta certe publicae saluti. Nam, per deum immortalium fidem! nisi forte frustra eos appello, quorum aures atque animus a nobis abhorrent, perque Fortunam populi Romani, quae quamquam nobis infesta est, fuit aliquando propitia et, ut spero, futura est, quis tam expers humanitatis, quis huius urbis nomini ac sedibus usque adeo est inimicus, ut ista aut dissimulare possit aut non dolere aut, si nulla ratione publicis incommodis mederi queat, non morte proprium periculum vitet? 3. Nam, ut ordiar ab initio et perducam ad extremum et novissima conferam primis, quae non posterior dies acerbior priore? et quae non insequens hora antecedente calamitosior populo Romano illuxit? M. Antonius, vir animi maximi — utinam etiam sapientis consilii fuisset! — C. Caesare fortissime, sed parum feliciter a rei publicae dominatione semoto, concupierat magis regium, quam libera civitas pati posset, principatum. Publicam dilapidabat pecuniam, aerarium exhauriebat, minuebat vectigalia, donabat civitates: ex commentario dictaturam gerebat, leges imponebat, prohibebat dictatorem creari plebiscito, ipse regnabat in consulatu, provincias unus omnes concupiebat. Cui sordebat Macedonia provincia, quam victor sibi sumpserat Caesar, quid de hoc sperare aut exspectare nos oportebat? 4. Exstitisti tu vindex nostrae libertatis, ut tunc quidem, optimus, quod utinam neque nostra nos opinio neque tua fides fefellisset! et veteranis in unum conductis et duabus legionibus a pernicie patriae ad salutem avocatis, subito prope iam adfectam ac prostratam rem publicam tuis opibus extulisti. Quae tibi non ante quam postulares, maiora quam velles, plura quam sperares, detulit senatus? Dedit fasces, ut cum auctoritate defensorem haberet, non ut imperio se adversum armaret. Appellavit imperatorem, hostium exercitu pulso, tribuens honorem, non ut sua caede caesus ille fugiens exercitus te nominaret imperatorem. Decrevit in foro statuam, locum in senatu, summum honorem ante tempus. 5. Si quid aliud est quod dari possit, addet. Quid aliud est maius quod velis sumere? Sin autem supra aetatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi

sunt omnia tributa, cur aut ingratus crudeliter aut immemor beneficii sui scelerate circumscribis senatum? Quo te misimus? a quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? a quibus exercitum abducis? et quos adversus aciem struis? Cur hostis relinquitur? civis hostis loco ponitur? cur castra medio itinere longius adversariorum castris et propius urbem moventur? 6. O me numquam sapientem et aliquando id, quod non eram, frustra existimatum! Quantum te, popule Romane, de me fefellit opinio! O meam calamitosam ac praecipitem senectutem! O turpem exacta dementique aetate canitiem! Ego patres conscriptos ad parricidium induxi, ego rem publicam fefelli, ego ipse senatum sibi manus adferre coëgi, quum te Iunonium puerum et matris tuae partum aureum esse dixi. At te fata patriae Paridem futurum praedicebant, qui vastares urbem incendio, Italiam bello, qui castra in templis deorum immortalium, senatum in castris habiturus esses. 7. O miseram et in brevi tam celerem et tam variam rei publicae commutationem! Quisnam tali futurus ingenio est, qui possit haec ita mandare litteris, ut facta, non ficta videantur esse? Quis erit tanta animi facilitate, qui, quae verissime memoria propagata fuerint, non fabulae similia sit existimaturus? Cogita enim Antonium hostem iudicatum, ab eo circumsessum consulem designatum eumdemque rei publicae parentem: te profectum ad consulem liberandum et hostem opprimendum hostemque a te fugatum et consulem obsidione liberatum: deinde paullo post fugatum illum hostem arcessitum, tamquam coheredem mortua re publica ad bona populi Romani capienda, consulem designatum rursum inclusum eo, ubi se non moenibus, sed fluminibus et montibus tueretur. Haec quis conabitur exponere? quis credere audebit? Liceat semel impune peccasse, sit erranti medicina confessio. 8. Verum enim dicam: Utinam te potius, Antoni, dominum non expulissemus quam hunc reciperemus! non quo ulla sit optanda servitus, sed quia dignitate domini minus turpis est fortuna servi. In duobus autem malis quum fugiendum maius sit, levius est eligendum. Ille ea tamen exorabat, quae volebat auferre: tu extorques. Ille

consul provinciam petebat: tu privatus concupisti. Ille ad maiorum salutem iudicia constituebat et leges ferebat: tu ad perniciem optimorum. Ille a sanguine et incendio servorum Capitolium tuebatur: tu cruore et flamma cuncta delere vis. Si, qui dabat provincias Cassio et Brutis et illis custodibus nominis nostri, regnabat, quid faciet qui vitam adimit? si, qui ex urbe eiiciebat, tyrannus erat, quem hunc vocemus, qui ne locum quidem reliquit exsilio? 9. Itaque si quid illae maiorum nostrorum sepultae reliquiae sapiunt, si non una cum corpore sensus omnis uno atque eodem consumptus est igni, quid illis interrogantibus quid agat nunc populus Romanus respondebit aliquis nostrum, qui proximus in illam aeternam domum discesserit? Aut quem accipient de suis posteris nuncium illi veteres Africani, Maximi, Paulli, Scipiones? quid de sua patria audient, quam spoliis triumphisque decorarunt? An esse quemdam annos XVII. natum, cuius avus fuerit argentarius, astipulator pater, uterque vero precarium quaestum fecerit, sed alter usque ad senectutem, ut non negaret, alter a pueritia, ut non posset non confiteri, eum agere, rapere rem publicam, cui nulla virtus, non ullae bello subactae et ad imperium adiunctae provinciae, nulla dignitas maiorum conciliasset eam potentiam, sed forma per dedecus, pecuniam et nomen nobile consceleratum impudicitia dedisset: veteres vulneribus et aetate confectos Iulianos gladiatores, egentes reliquias Caesaris ludi, ad rudem compulisset? quibus ille saeptus omnia misceret, nulli parceret, sibi viveret: qui tamquam in dotali matrimonio rem publicam testamento legatam sibi obtineret? 10. Audient duo Decii servire eos cives, qui, ut hostibus imperarent, victoriae se devoverunt? Audiet C. Marius impudico domino parere nos, qui ne militem quidem habere voluit nisi pudicum? Audiet Brutus eum populum, quem ipse primo, post progenies eius a regibus liberavit, pro turpi stupro datum in servitutem? Quae quidem si nullo alio, me tamen internuncio ad illos celeriter deferentur. Nam si vivus ista subterfugere non potero, una cum istis vitam simul fugere decrevi.

NOTATIO TEMPORIS,

QUO SINGULAE M. CICERONIS EPISTOLAE SCRIPTAE ESSE VIDENTUR.

Numerus Latinus librum, Arabicus epistolam, A. littera praeposita numeris epistolam ad Atticum, B. ad Brutum, F. ad familiares, Q. ad Quintum fratrem significat.

A. u. c. 686.	A. I, 5. 6. 7.
A. u. c. 687.	A. I, 8—11.
A. u. c. 688.	A. I, 4.
A. u. c. 689.	A. I, 1—3.
A. u. c. 692.	F. V, 7. 2. 6.
A. u. c. 693.	F. V, 5.
	A. I. 12—17.
A. u. c. 694.	Q. I, 1.
	A. I, 18—20.
	A. II, 1—3.
A. u. c. 694 vel sequenti anno	7. XIII, 41. 42.
A. u. c. 695.	Q. I, 2.
	A. II, 4—9. 12. 10. 11. 13—25.
A. u. c. 696.	A. III, 3. 2. 4. 1. 5. 6.
	F. XIV, 4.
	A. III, 7. 8. 9.
	Q. I, 3.
	A. III, 10—12. 14. 13.
	Q. I, 4.
	A. III, 15—20.
	F. XIV, 2.
	A. III, 21. 22.
	F. XIV, 1.
	A. III, 23.
	F. XIV, 3.
	A. III, 24—27.
A. u. c. 697.	F. V, 4.
A. u. c. 697.	A. IV, 1—3.
	Q. II, 1.
	F. VII, 26.
A. u. c. 698.	F. I, 1. 2. 4. 5a.
	A. IV, 4a.
	Q. II, 2. 3.
	A. IV, 4b.
	F. II, 4. 5. 6.
	A. IV, 5.
	F. V, 12.
	A. IV, 6. 7.
	F. I, 7.
	A. IV, 8a.
	F. XIII, 6a. 6b.
	A. IV, 8b.
	F. V, 62.
A. u. c. 699.	A. IV, 10. 9. 11. 12.
	F. I, 8.
	F. VI, 1.
	F. XIII, 74. 40.
	A. IV, 13.
	Q. II, 7. 8.
A. u. c. 700.	F. I, 9. 10.
	F. XIII, 60.
	F. V, 8.
	F. VII, 5—9.
	F. VII, 17.
	F. VII, 9.
	F. VII, 16.
	F. XVI, 10.
	F. XVI, 13—16.

A. u. c. 700. Q. II, 9. 10. 11.
A. IV, 14.
Q. II, 12. 13. 14.
A. IV, 15.
Q. II, 15.

A. u. c. 700. Q. III, 1.
A. IV, 16a. 16b. 16c. 16d.
Q. III, 8. 9.
F. XIII, 73.

A. u. c. 701. F. II, 1.
F. VII, 10. 11.
F. II, 2. 3.
F. VII, 12. 13.
F. VII, 15.
F. VII, 18.
F. II, 4. 5.
F. VII, 14.
F. II, 6.

A. u. c. 702. F. III, 1.
F. V, 18.
F. XIII, 75.
F. VII, 2.

A. u. c. 703. A. V, 1—7.
F. III, 2. 3.
A. V, 8.
F. III, 4.
A. V, 11.
F. XIII, 1.
A. V, 12—18.
F. VIII, 9.
F. XV, 12.
A. V, 19. 20.
F. XV, 7—9.
F. XV, 12.
A. V, 19. 20.
F. XV, 3. 2.
F. III, 6.
F. VIII, 8.
F. XV, 1.
F. II, 7.
F. VII, 32.
F. XIII, 53. 56. 55. 61. 62. 64. 65. 9.
F. III, 8.

A. u. c. 704. A. V, 21.

A. u. c. 704. F. XV, 4. 10. 13. 14.
A. VI, 1.
F. II, 14.
F. XIII, 2. 3. 54. 57. 58. 59. 63.
F. III, 7. 9.
F. II, 11. 13. 17. 18.
F. III, 10.
A. VI, 2.
F. IX, 25.
F. II, 19.
F. II, 12.
F. III, 11. 12.
F. XV, 6. 11.
F. II, 15.
A. VI, 3—7.
F. III, 13.
A. VI, 8. 9.
F. XIV, 5. 8. 17. 21.
A. VII, 1. 2.
F. XVI, 1—7. 9.
A. VII, 3—9.
Ad hunc annum etiam pertinere videtur F. V, 17.

A. u. c. 705. F. XVI, 11.
A. VII, 10—13a. 13b.
A. VII, 14—17.
F. XVI, 12.
A. VII, 18—26.
A. VIII, 1—5.
A. VIII, 6—11. B. D.
A. VIII, 12—16.
A. IX, 1. 2a. 2b. —11. A.
A. IX, 12—19.
A. X, 1—3a. 3b.
A. X, 4—9.
F. II, 16.
F. IV, 1. 2.
A. X, 10—18.
F. VIII, 15. 16.
F. V, 19. 20.

A. u. c. 705. F. XIV, 14. 7. 18.
F. XVI, 8.

A. u. c. 706. F. V, 16.
F. VI, 11.
A. XI, 1—4.
F. XIV, 6.
A. XI, 5. 6.
F. XIV, 19. 9.
A. XI, 7. 8.
F. XIV, 16.

A. u. c. 707. F. IV, 4.
F. VI, 14.
F. IX, 21.
F. X, 10—28.
F. XIII, 48.
A. XI, 9—16.
F. XIV, 10. 13.
A. XI, 17.
F. XIV, 11. 12.
A. XI, 18. 25. 23.
F. XIV, 15.
A. XI, 19. 24.
F. XIV, 23. 24.
A. XI, 21. 22.
F. XIV, 22. 20.
F. XV, 21.

A. u. c. 708. F. IX, 1.
F. VI, 22.
F. IV, 15.
F. XIII, 29. 78. 79. 10.
F. V, 21.
F. IX, 3. 2.
A. XII, 1. 2.
F. IX, 4.
A. XII, 3. 4.
F. IX, 6. 5. 7.
A. XII, 5. 6.
F. IX, 16. 18. 19.
F. VII, 3.
F. IX, 17. 20. 23.
F. VII, 4.
A. XII, 9—11.
F. IV, 3.
F. IV, 13. 7.
F. VI, 12. 13.

A. u. c. 708. F. IV, 8.
F. VII, 27.
F. IV, 9.
F. VI, 6.
F. VII, 33. 28.
F. IX, 15.
F. VI, 8. 9. 7. 5.
F. IV, 14.
F. XIII, 11—14. 17—28a. 28b.
F. XIII, 30—39.
F. XIII, 66—72.
F. XVI, 17. 19. 20. 22.
Ad hunc annum pertinere etiam videtur F. XIII, 51.

A. u. c. 709. F. VI, 18—20,
F. XV, 18. 17.
F. IX, 10.
F. XV, 16.
F. IX, 11.
A. XII, 7. 12—20.
F. IV, 6.
F. V, 13.
A. XII, 21—39.
F. V, 15.
F. IV, 10.
A. XII, 40—53.
A. XIII, 1—3.
A. XIII, 30—33.
A. XIII, 4—24.
F. IX, 8.
A. XIII, 25.
F. XIII, 77.
A. XIII, 35—46.
A. XIII, 34.
F. VI, 19. 20.
A. XIII, 47—49.
F. VII, 24.
A. XIII, 50. 51.
F. VII, 25.
F. VI, 1. 3. 4. 10b. 10a.
A. XII, 8—11.
F. IX, 13.

A. u. c. 709. F. VI, 2.
F. XIII, 26—29.
F. VI, 21.
F. XIII, 4.
F. XII, 17. 18.
F. XIII, 5. 8. 7. 15. 16.
F. V, 11. 10b.
F. IX, 12.
A. XIII, 52.
F. XVI, 18.
Huc pertinere etiam videtur F. XIII, 52.

A. u. c. 710. F. VI, 15.
A. XIV, 1—6.
F. XI, 1.
A. XIV, 7—14.
F. VI, 17.
F. XVI, 23.
F. XIV, 15—17.
F. IX, 14. = A. XIV, 17 A.
A. XIV, 19. 18. 20.
F. XVI, 24.
A. XIV, 21. 22.
A. XV, 1a.—4b.
F. XII, 1.
F. XV, 20.
F. XI, 2. 27.
A. XV, 16a. 16b. 15. 17—21. 23. 24.
22. 14 A—E.
A. XV, 25. 26. 28. 27. 29.
F. XI, 29.
A. XVI, 1. 5. 4. 2. 3a. 3b.
F. VII, 20.
A. XVI, 6.
F. VII, 19.
F. XI, 3.
A. XVI, 7.
F. X, 1.

A. u. c. 710. F. XVI, 27.
F. XI, 4.
F. XVI, 21.
F. XII, 2. 21.
F. XI, 16. 17.
F. XII, 26. 27.
F. XVI, 25.
F. XII, 3—7. 23.
F. IX, 24.
F. X, 2. 3. 9.
A. XV, 13a. 13b.
A. XVI, 8. 9. 11. 12. 10. 13a. 13b. 14. 15.
F. XI, 5. 6. 7.
F. X, 4.
F. XII, 22.

A. u. c. 711 F. XII, 24.
F. XI, 8.
F. IX, 24.
F. X, 5.
F. X, 6. 8. 7.
F. XII, 28. 29.
F. XI, 21. 25.
F. XII, 30.
F. XI, 12.
F. XI, 14. 15. 18.
F. XII, 14. 15. 8. 9.
F. XI, 24.
F. XII, 10.
B. I, 1. 2. 3.
B. I, 5.
B. I, 8. 9. 10.
B. I, 12. 14. 15.
B. I, 18.
B. II, 1. 2.
B. II, 4. 6. 7.

Incerti anni epistolae sunt
F. VII, 22. 23.
F. IX, 21. 22.
F. X, 29.
F. XII, 20.
F. XIII, 49.
F. XIII, 76.

INDEX ALIENARUM EPISTOLARUM,
QUAE CUM CICERONIANIS CONIUNCTAE LEGUNTUR.

A. u. c. 692.	Q. Metelli	F. V, 1.
A. u. c. 698.	Q. Metelli	F. V, 3.
A. u. c. 703.	M. Caelii	F. VIII, 1—5. 8—10.
A. u. c. 704.	M. Caelii	F. VIII, 6. 7. 11—14.
	M. Catonis	F. XV, 5.
A. u. c. 705.	M. Antonii	A. X, 8. A.
		A. XIV, 13. A.
	L. Balbi	A. VIII, 15. A.
		A. IX, 7. A. B.
	M. Caelii	F. VIII, 15. 16.
		A. X, 9. A.
	C. Caesaris	A. IX, 6. A. 7. C. 13. A. 16.
		A. X, 8. B.
	Matii	A. IX, 15. A.
	Oppii	A. IX, 7 A.
	Cn. Pompeii	A. VIII, 11. A. C. 12. A. B. C. D.
	Trebatii	A. IX, 15. A.
A. u. c. 706.	M. Caelii	F. VIII, 17.
	Dolabellae	F. IX, 9.
A. u. c. 708.	Marcelli	F. IV, 11.
A. u. c. 709.	C. Cassii	F. XV, 19.
	Curii	F. VII, 29.
	Luceii	F. V, 14.
	Servii	F. IV, 5. 12.
	Vatinii	F. V, 9. 10a. 10b.
a. u. c. 710.	Bithynici	F. VI, 16.
	D. Bruti	F. IX, 1—4.
	Hirtii	A. XV, 6.
	Matii	F. XI, 28.
	Planci	F. X, 4. 9.
	Trebonii	F. XII, 16.
A. u. c. 711.	D. Bruti	F. XI, 9—11. 13a. 13b. 19. 20. 23. 2
	M. Bruti	B. I, 4. 6. 7. 10. 13. 16. 17.
		B. II, 3. 5.
	C. Cassii	F. XII, 11—13.
	Galbae	F. X, 30.
	Lentuli	F. XII, 14. 15.
	Lepidi	F. X, 34a. 34b. 35.
	Planci	F. X, 7. 8. 11. 15. 17. 18. 21. 23. 2
	Pollionis	F X. 31—33.